

Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2020-2021

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie HO&S

Broek, A. van den, Termorshuizen, T., Cuppen, J. & Warps, J. (red.)

Juni 2021

Aan deze editie werkten mee:

Anja van den Broek

Ardita Muja

Clarie Ramakers

Janneke Lommertzen

Joris Cuppen

Josien Lodewick

Jules Warps

Marieke de Visser

Marjolein Muskens

Matthijs Brink

Samir Settout

Tessa Termorshuizen

© 2021 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	7
1 Inleiding en vraagstelling	21
1.1 Beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs	21
1.2 Wet studievoorschot hoger onderwijs	22
1.3 Collegegeldsystematiek tweede studies	23
1.4 Wet Kwaliteit in verscheidenheid	23
1.5 Bindend studieadvies	26
1.6 Verlaging wettelijk collegegeld	26
1.7 Specifieke coronamaatregelen	27
1.8 Vraagstelling	28
1.9 Bronnen en doelgroepen	31
1.10 Leeswijzer	33
2 Doorstroom en onderwijsdeelname	35
2.1 Inleiding en vraagstelling	35
2.2 Data en definities	35
2.3 Doorstroom van havo, mbo en vwo naar hoger onderwijs	38
2.4 Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk	46
2.5 Typering van de bachelorinstroom	47
2.6 Samenvatting	66
3 Studiekeuze	70
3.1 Inleiding en vraagstelling	70
3.2 Data en definities	70
3.3 Keuze en binding	72
3.4 Studiekeuzebronnen	76
3.5 Studiekeuzemotieven	79
3.6 Halvering collegegeld	80
3.7 Studiekeuzecheck	83
3.8 Selectie	87
3.9 Bindend Studieadvies	90
3.10 Aansluiting met de vooropleiding	92
3.11 Doorstroomkeuzedelen in het mbo	92
3.11 Samenvatting	94
4 Van bachelor naar master	98
4.1 Inleiding en vraagstelling	98
4.2 Data en definities	98
4.3 Instroom in de master	100
4.4 Doorstroom van bachelor naar wo-master	102
4.5 Doorstroom naar en instroom in meerjarige masters en educatieve masters	106
4.6 Veranderen van universiteit bij de overgang van wo-bachelor naar wo-master	110
4.7 Een wo-master van de eerste keuze?	112
4.8 Samenvatting	115

5	Studievoortgang	118
5.1	Inleiding en vraagstelling	118
5.2	Data en definities	118
5.3	Studieachterstand	120
5.4	Rendementen	121
5.5	Rendementen van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk	126
5.6	Studievoortgang	128
5.7	Inzet en motivatie	131
5.8	Tijdbesteding	132
5.9	Betaald werk	135
5.10	Studenttevredenheid	140
5.11	Nevenactiviteiten en buitenlandervaring	143
5.12	Ambitieuze studenten	145
5.13	Honoursprogramma	146
5.14	Samenvatting	146
6	Studeren onder bijzondere (studie)omstandigheden	151
6.1	Inleiding	151
6.2	Bijzondere groepen in voorgaande en huidige monitor	151
6.3	Vraagstelling	152
6.4	Data en definities	152
6.5	Bijzondere groepen studenten	153
6.6	Studenten met functiebeperkingen	156
6.7	Studenten met omstandigheden in de persoonlijke levenssfeer	161
6.8	Profileringsfonds	168
6.9	Samenvatting	170
7	Studieuitval	172
7.1	Inleiding en vraagstelling	172
7.2	Data en definities	172
7.3	Omvang van uitval en switch	174
7.4	Uitval en switch naar vooropleiding	176
7.5	Uitval en switch naar achtergrondkenmerken	182
7.6	Redenen van studieuitval	193
7.7	Studiekeuzeproces en studieuitval	196
7.8	Uitval en switch van studenten met een vooropleiding in de Caribische delen van het Koninkrijk	199
7.9	Samenvatting	201
8	Studiefinanciering en leengedrag	205
8.1	Inleiding en vraagstelling	205
8.2	Data en definities	205
8.3	Gebruik studiefinanciering	208
8.4	Aanvullende beurs	210
8.5	Leengedrag	212
8.6	Leenbedragen per maand	219
8.7	Studieschuld	223
8.8	Collegegeldkrediet en levenlanglerenkrediet	225
8.9	Lenen en werken	227
8.10	Motieven om wel of niet te lenen	228
8.11	De financiële situatie van studenten	235
8.12	Samenvatting	237

9	Stages, coschappen en praktijkonderwijs tijdens corona	242
9.1	Inleiding en vraagstelling	242
9.2	Opzet en respons	242
9.3	Stages en coschappen	243
9.4	Praktijkonderwijs	247
9.5	Stages, coschappen, praktijkonderwijs en studievoortgang	254
9.6	Studeren tijdens COVID-19-pandemie	256
9.7	Samenvatting	258
	Bijlage 1: Van bachelor naar master: overzichten per universiteit	261
	Bijlage 2: Overzicht van tabellen en figuren	265

Managementsamenvatting

Opzet en uitvoering van de monitor

Voor u ligt de negende editie van de Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs. Deze brengt de mogelijke gevolgen in beeld van beleidsmaatregelen die van kracht zijn sinds 2010. Deze editie brengt de situatie tot en met studiejaar 2020-2021 in beeld. De studiefinancieringsgegevens zijn bijgewerkt tot en met het laatste gehele studiejaar: 2019-2020. In maart 2020 ging Nederland op slot als gevolg van de COVID-19-pandemie, wat grote impact had op het leven van studenten. Het onderwijs werd online verzorgd en tal van maatregelen zijn ingevoerd om studenten tegemoet te komen. Bij alle getoonde resultaten kan de coronacrisis van invloed zijn geweest. In welke mate, is niet duidelijk. De impact van corona kon in deze monitor niet geïsoleerd onderzocht worden. De monitor gaat in op de doorstroom en instroom, keuze- en studiegedrag, tevredenheid, rendementen, uitval, switch en de wijze waarop studenten gebruikmaken van studiefinanciering. Dit jaar is er specifiek aandacht voor selectie, de positie van studenten met een vooropleiding in de Caribische koninkrijksdelen, de invloed van keuzedelen in het mbo op de aansluiting met hbo en het studiegedrag van kwetsbare groepen, in het bijzonder studenten met een functiebeperking. Een apart hoofdstuk is gewijd aan het volgen van praktijkonderwijs en stages/coschappen en aan de gevolgen van corona. De resultaten zijn gebaseerd op registers (1cHO, SFS, CBS) en secundaire analyses van bestaande surveys (Studentenmonitor, Nationale Studentenenquête, Startmonitor) en een speciaal voor deze editie uitgevoerd survey over praktijkonderwijs, stages en coschappen.

De beleidsontwikkelingen die zich sinds 2010 hebben voorgedaan, hebben onder andere betrekking op de invoering van de Wet studievoorschot hoger onderwijs, de Wet versterking besturing, de Wet Kwaliteit in verscheidenheid en de toegenomen aandacht voor kwaliteit. Van studenten wordt een grotere verantwoordelijkheid verwacht voor het eigen studiesucces. Een adequate studiekeuzeoriëntatie en een goede en weloverwogen studiekeuze worden gezien als een eerste garantie voor studiesucces. Ook onderwijsinstellingen hebben hierin een verantwoordelijkheid. Het is belangrijk om te beseffen dat voor veel maatregelen geldt dat deze worden gevolgd in een periode waarin ze soms recent zijn ingevoerd, zich nog in een experimenteel stadium bevinden of alweer zijn teruggedraaid. Hierdoor zijn niet voor alle maatregelen direct gevolgen zichtbaar. Daarnaast spelen ook maatschappelijke en economische ontwikkelingen een rol in de aangetroffen veranderingen. In deze monitor worden dan ook geen uitsluitende verklaringen gegeven voor zichtbare veranderingen, noch wordt gepretendeerd causale relaties weer te geven.

In de monitor wordt daarnaast aandacht besteed aan de gevolgen voor verschillende beleidsdoelgroepen. De groepen zijn in het bijzonder studenten met een mbo-achtergrond, eerstegeneratiestudenten (studenten van wie beide ouders geen opleiding op ho-niveau hebben afgerond), studenten met ouders uit lagere inkomensgroepen, studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, studenten met een functiebeperking of andere bijzondere studieomstandigheden, studenten met een vooropleiding in het Caribisch gebied, studenten die te maken hebben met selectie. Ook is gekeken naar verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke studenten. In afzonderlijke themahoofdstukken komen alle onderwerpen gedetailleerd aan bod. Deze zijn beschreven voor de studentenpopulatie in het algemeen én voor de beleidsdoelgroepen in het bijzonder. Elk hoofdstuk start met onderzoeksvragen die aan het eind van het hoofdstuk worden beantwoord. Deze samenvatting beschrijft de uitkomsten op hoofdlijnen. Aan het eind van deze samenvatting zijn de belangrijkste conclusies voor de beleidsdoelgroepen samengevat. Deze negende Monitor beleidsmaatregelen is uitgevoerd in het voorjaar van 2021 in opdracht van het ministerie van OCW door onderzoeksbureau ResearchNed uit Nijmegen.

De directe doorstroom naar het ho in 2020, vanuit diplomacohort 2019-2020 in mbo, havo en vwo, is sterk toegenomen. In 2019-2020 was het aantal instroomgerechtigden vanuit havo ruim tien procent hoger dan het jaar ervoor, en vanuit vwo negen procent. Het aantal studenten dat direct doorstroomde naar het hoger onderwijs steeg zowel vanuit havo als vanuit vwo met maar liefst vijftien procent. In het mbo steeg het aantal instroomgerechtigden niet, maar nam wel het aantal studenten dat doorstroomde naar het hbo toe met bijna negen procent. Deze ontwikkelingen zijn ongetwijfeld een gevolg van de coronamaatregelen die vanaf maart 2020 hevig ingrepen in het leven van scholieren en studenten. Zo heeft bijvoorbeeld het niet doorgaan van de centrale examens gezorgd voor een grotere omvang van de gediplomeerdcohorten in havo en vwo. Gezien de hoge directe doorstroom vanuit het laatste diplomacohort zal naar verwachting in studiejaar 2021-2022 het aandeel doorstroomgerechtigden dat een tussenjaar heeft genomen lager zijn dan voorgaande jaren.

Het aantal nieuwe studenten in het hoger onderwijs stijgt al jaren en in 2020-2021 is die groei nog sterker dan in de jaren ervoor. In voorgaande jaren werd de toename voor een belangrijk deel veroorzaakt door een steeds grotere groep internationale studenten, met name in het wo. In 2020-2021 zien we nu dus ook een grote toename van Nederlandse studenten, waardoor het aandeel internationale studenten ten opzichte van de totale instroom weer iets gedaald is van zestien naar vijftien procent.

Het aantal studenten in de associate degree stijgt al sinds 2015-2016 elk jaar fors, en deze groei zet nog sterker door in het laatste jaar. Iets meer dan helft van deze studenten volgt de associate degree in voltijd, ongeveer een derde doet dat in deeltijd. De duale variant wordt niet veel gevolgd.

Het bètarendement, dat wil zeggen het aandeel scholieren met een bètatechnisch profiel dat ook een bètatechnische ho-opleiding kiest, daalt sinds diplomacohort 2017-2018 gestaag met één tot twee procentpunt per jaar. Het bètarendement is nog steeds hoger onder mannen dan onder vrouwen, en dit verschil laat de laatste jaren geen verandering zien.

Wat betreft achtergrondkenmerken van de ouders stromen eerstegeneratiestudenten vanuit havo en vwo even vaak door naar het hoger onderwijs als studenten met hoger opgeleide ouders. Vanuit het mbo echter stromen de eerstegeneratiestudenten nog steeds minder vaak door. Het hbo is meer egalitair dan het wo: de verdeling over de achtergrondkenmerken is er meer gespreid dan in het wo. In het wo voldoet bijna de helft van de studenten aan de volgende conditie: ouders hoger opgeleid, twee hoogste inkomensgroepen en een Nederlandse achtergrond.

De verdeling van de instroom over de sectoren is behoorlijk stabiel. In het wo zijn Gedrag en Maatschappij en Economie de grootste sectoren, gevolgd door Techniek. In het hbo is dat Economie, gevolgd door Techniek en Gezondheid. We zien in het laatste jaar een lichte stijging in de hbo-sector Onderwijs. Deze stijging komt op conto van een groeiend aantal deelnemers aan de pabo, met name van mbo- en havo gediplomeerden. In de pabo is de instroom tussen 2006-2007 en 2015-2016 elk jaar gedaald, met een scherpe daling in 2015-2016, waarschijnlijk als gevolg van de invoering van nadere opleidingseisen, en vervolgens elk jaar weer gestegen. In het laatste jaar is de instroom in voltijd lerarenopleidingen in de tekortvakken techniek licht gedaald, in de tekortvakken talen is deze juist licht gestegen.

Ongeveer zeven op de tien ho-studenten geven aan dat zij weloverwogen hun studie hebben gekozen. In het hbo neemt dit aandeel licht af, en havisten vinden minder vaak dan vwo'ers en mbo'ers dat zij weloverwogen hun keuze hebben gemaakt. Bijna negen op de tien eerstejaars ervaren een goede binding oftewel een goede match met hun opleiding, wat wil zeggen dat zij ervan overtuigd zijn dat de opleiding en beroepsmogelijkheden goed passen bij hun interesses en talenten. Dit aandeel is in de afgelopen tien jaar in het hele ho niet alleen gestaag toegenomen, maar waar aanvankelijk hbo-studenten minder vaak een goede match ervoeren, is dit nu voor hbo en wo precies gelijk. Studenten die vinden dat zij goed de voors en tegens van hun studie hebben overwogen, ervaren wel veel vaker een goede match met hun studie.

Het belang van de verschillende motieven voor de studiekeuze is zeer stabiel. De drie belangrijkste zijn al jarenlang de inhoudelijke interesse, het aansluiten van de studie bij de eigen capaciteiten en vaardigheden en de brede beroepsmogelijkheden die de opleiding biedt. Wel zijn er duidelijke verschillen naar achtergrond van studenten; studiekeuzers met een migratieachtergrond laten zich bijvoorbeeld sterker leiden door extrinsieke motieven zoals baanperspectief. In tegenstelling tot de motieven, zien we in 2020 wel duidelijke veranderingen in het gebruik van voorlichtingsbronnen. Digitale bronnen (studiekeuze123, instellingswebsites, sociale media) zijn vaker geraadpleegd, terwijl de overige mogelijkheden minder vaak werden gebruikt; beperkingen vanwege COVID-19 lijken een aannemelijke verklaring. De invloed op de studiekeuze is nog steeds het sterkst bij open dagen, proefstuderen en de websites van de instellingen, maar de invloed van die eerste twee activiteiten was in het laatste jaar wel minder dan voorheen.

Voor een op de tien nieuwe studenten speelde de halvering van het eerstejaarscollegegeld een rol bij hun keuze om te gaan studeren. Voor hbo-studenten geldt deze invloed duidelijk vaker dan voor wo-studenten. De invloed op de keuze voor een specifieke opleiding is minder groot, maar is wel sterker in de hbo-lerarenopleidingen dan in de overige hbo- en wo-opleidingen. De verwachting dat studenten als gevolg van het lagere collegegeld hun studiekeuze meer laten bepalen door intrinsieke motieven, komt wel in het algemeen uit maar niet in de lerarenopleidingen: daar maken studenten hun keuze nu juist minder vaak uit inhoudelijke interesse. Voor deze groep spelen mogelijk ook andere motieven een rol (naast dat inhoudelijke interesse een belangrijk motief blijft) bijvoorbeeld dat het goedkoper is om een lerarenopleiding te doen en de invloed van media-aandacht voor goede baanperspectieven van het leraarschap.

Net als voorgaande jaren deden weer minder studenten mee aan activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck. Mogelijk hangt die afname in het laatste jaar samen met de beperkingen als gevolg van COVID-19, omdat het - meestal thuis - invullen van vragenlijsten over de studiekeuze wel op gelijk niveau bleef. Persoonlijke gesprekken worden nog steeds veel vaker in het hbo dan in het wo gehouden, terwijl in het wo de studiekeuzecheck vaker (alleen) een vragenlijst betreft. Iets minder dan de helft van de deelnemers vindt dat de studiekeuzecheck een beter beeld van opleiding en beroep heeft opgeleverd, dat zij sterker overtuigd zijn dat de opleiding bij hen past, en dat zij door de studiekeuzecheck zekerder zijn geworden van hun keuze. De zekerheid over de keuze neemt bij hbo-studenten het sterkst toe na een persoonlijk gesprek, en bij wo-studenten na proefflessen en proefcolleges. Vooral in het hbo kregen minder studenten advies en feedback na de studiekeuzecheck. In het hbo is een groter deel van de adviezen positief dan in het wo, maar in beide sectoren neemt het aandeel positieve adviezen af en neemt het aandeel toe dat geen advies of feedback krijgt. Studenten die een positief advies krijgen, ervaren ook zelf vaker een goede match met hun gekozen studie.

De grote meerderheid van de eerstejaars heeft te maken met een Bindend Studie Advies (BSA), maar hierover bestaat voor cohort 2020 meer onduidelijkheid dan voorgaande jaren. Minder studenten weten of hun opleiding een BSA hanteert of hoe hoog de BSA-norm is, en ook zijn minder studenten tevreden over de informatie over het BSA in de studievoorlichting. Studenten in opleidingen met een hoge BSA-norm zien die norm vaker als nadeel bij de studiekeuze dan studenten in opleidingen met een lagere BSA-norm. Eenmaal begonnen aan de studie vinden studenten vaker dat het BSA vooral een positieve invloed heeft op hun studiegedrag (stimulans) dan dat het vooral een negatieve invloed heeft (stress).

Door de jaren heen zijn studenten tevredener geworden over de aansluiting met hun vooropleiding. Vwo'ers zijn het meest tevreden en mbo'ers – naar verhouding – het minst. Mbo'ers hebben wel steeds vaker een doorstroomkeuzedeel gevolgd, en zijn in dat geval vaker tevreden over de aansluiting en vallen minder vaak uit in het hbo, dan de groep zonder doorstroomkeuzedeel.

Van bachelor naar master

De masterinstroom is de afgelopen periode fors toegenomen van 54.655 naar 62.024 studenten. De toestroom van internationale studenten stabiliseert rond de dertig procent. Hbo-masters zijn in aantal veel kleiner en worden vaak in deeltijd aangeboden. Nog steeds is de master Special educational needs het meest populair. De instroom in de educatieve wo-masters (postmasters) – een van de manieren om op te leiden tot een eerstegraads lerarenopleiding – is na een stijging die doorloopt tot 2013-2014 (naar bijna 1.200) langzaam aan het dalen naar 775 studenten in 2019-2020. Het laatste jaar zien we een stijging naar meer dan 900 studenten. Bekeken vanuit alle bachelorgediplomeerden is geconcludeerd dat dit jaar de directe doorstroom met twee procent is gestegen (mogelijk vanwege de coronamaatregelen); de doorstroom naar een researchmaster blijft stabiel.

In totaal 85 procent kiest een master binnen dezelfde sector. Het merendeel van de bètatechniek bachelors stroomt direct door naar een master in bètatechniek, met name in het wo (89%). Voor wo-bachelors die niet direct doorstromen en een tussenjaar nemen, is het steeds minder vanzelfsprekend om een master te kiezen aan dezelfde universiteit.

De meeste gediplomeerde wo-bachelors kiezen voor een master aan dezelfde universiteit. In totaal 23 procent van de directe doorstroom wisselt van universiteit; bij de indirecte doorstroom is dit 35 procent. Het aandeel studenten dat kiest voor een andere universiteit neemt dit jaar wel weer verder toe. Hierbij zijn er verschillen tussen instellingen. Keuze voor een master elders gebeurt vaker binnen de Randstad en minder vaak bij technische universiteiten. Reden voor de keuze van een andere universiteit is meestal de inhoud van de master, daarnaast speelt soms de behoefte aan afwisseling mee bij de keuze voor een andere studiestad.

Van alle voltijd wo-bachelorgediplomeerden die een master gaan doen, stroomt 42 procent door naar een meerjarige master, een lichte daling. Het aanbod aan meerjarige masters is de laatste jaren toegenomen. In het hbo stroomt 47 procent van de bachelorgediplomeerden die een master gaan doen door naar een meerjarige master, een stijging sinds vorig jaar. De instroom in de educatieve masters is in het hbo verder gedaald (naar 1.377); in het wo is deze toegenomen (naar 914).

Negen van de tien masterstudenten volgen de masteropleiding van hun eerste keuze. Zij kozen hun master uit inhoudelijke interesse, kansen op de arbeidsmarkt, een bepaald beroep en een goede aansluiting op de gevolgde bachelor. Wanneer studenten niet de master van hun eerste keuze volgen heeft dat in veel gevallen te maken met selectie. Zes van de tien studenten hebben zich niet extra voorbereid op doorstroom naar de master, meestal omdat dat niet nodig was. Het grootste deel van de masterstudenten is tevreden met de keuze voor de master die zij volgen, ook als het niet hun eerste keuze was.

Studievoortgang en studiegedrag

Gemiddeld ligt de studievoortgang van ho-studenten in 2019-2020 op 84 procent (ten opzichte van nominaal). De studievoortgang is in het algemeen lager bij ouderejaars, bij mannen en bij studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Studenten geven zelf in meerderheid aan dat zij op of vóór op schema lopen afgemeten aan het programma: zeventig procent van de eerstejaars schat in dat dit zo is, bij de ouderejaars is dat bijna zestig procent.

Bijna veertig procent van de bachelorstudenten heeft naar eigen zeggen een studieachterstand. Dit aandeel is significant gestegen met vier procentpunt ten opzichte van vorig studiejaar; de stijging is het sterkst bij hbo-studenten. Iets meer dan een kwart van de studenten wordt aangesproken op die studieachterstand.

De bachelorrendementen zijn stabiel. In het hbo haalt bijna de helft binnen vijf jaar het diploma; in het wo haalt driekwart het binnen vier jaar. Hbo-studenten afkomstig uit het vwo kennen het hoogste rendement, studenten uit het mbo sinds instroomcohort 2010-2011 het laagste. Onder vrouwen is het rendement hoger dan onder mannen.

De groep studenten met een lage motivatie is verwaarloosbaar. 46 procent van de voltijd bachelor-studenten zet zich bovengemiddeld in voor de studie. Driekwart van de studenten geeft aan meer dan gemiddeld gemotiveerd te zijn. Vrouwen en ouderejaars laten, als gevraagd wordt naar hun motivatie, een iets hogere score zien dan respectievelijke mannen en eerstejaars. Het aandeel ‘ambitieuze studenten’, dat wil zeggen met bovengemiddelde zelfgerapporteerde inzet en motivatie, een hoge tijdsbesteding aan de studie en zonder studieachterstand, is sinds 2010 is toegenomen tot bijna een kwart van de studenten. Zes procent van de studenten volgt een honoursprogramma, dit aandeel is ongewijzigd.

Bachelorstudenten besteden gemiddeld zo’n 36 uur aan hun studie per week. Dit is een toename van ruim 1,5 uur ten opzicht van voorgaand jaar. Hbo-studenten besteden meer tijd aan contacturen (ruim 21 uur) dan aan zelfstudie (ruim 16 uur). Voor wo studenten is dit omgekeerd; zij besteden twintig uur aan zelfstudie en zestien uur aan contacturen. Bijna dertig procent van de studenten verrichte bestuurswerk als bestuurslid van raden binnen de instelling of van studentenorganisaties (wo’ers iets vaker dan hbo’ers; het verschil neemt echter af). Iets minder dan drie op de tien studenten heeft een studiegerelateerde buitenlandervaring opgedaan (meer in het wo dan hbo). Dit is een lichte daling, en nog steeds veel in vergelijking met andere Europese landen.

Zeventig procent van de voltijd bachelorstudenten werkt naast de studie, hbo-studenten vaker dan wo-studenten. Studenten werken gemiddeld gezien dertien uur per week, dit is vergelijkbaar met het voorgaande jaar. Als we de Nederlandse studenten in Europees perspectief zetten, zien we dat het percentage Nederlandse studenten dat naast de studie betaald werk verricht, zes procentpunt hoger ligt dan het Europese gemiddelde. Enkel door studenten uit Tsjechië, IJsland, Noorwegen en Slovenië wordt vaker gewerkt dan in Nederland. De studievoortgang van studenten zónder baan, is lager dan die van studenten met een baan van minder dan tien uur per week. Studenten met een baan van meer dan zestien uur per week, kennen de laagste studievoortgang. Voor eerstejaarsstudenten is de voornaamste reden om naast de studie te werken (net als voorgaande jaren) het bekostigen van extra uitgaven.

Uitval en switch in het eerste jaar

De uitval in het eerste jaar onder zowel hbo- als wo-studenten is dit jaar ingrijpend gedaald, van bijna een derde naar een kwart van de instromers. In totaal 33.000 studenten vervolgen in het tweede jaar niet de opleiding waar zij aanvankelijk aan begonnen zijn. Eerstejaars in het hbo stoppen of switchen nog steeds vaker dan in het wo, maar door een sterkere daling in het hbo wordt het verschil met het wo wel iets kleiner. Wat betreft vooropleiding vallen vwo’ers en instromers met een hbo-diploma minder vaak uit dan havisten en mbo’ers. Ongeveer een op de acht hbo-eerstejaars en een op de twintig wo-eerstejaars verlaat het hoger onderwijs volledig; van het gros is de bestemming onbekend. In het hbo is de uitval van eerstejaars net als in voorgaande jaren het hoogst in de sector Economie, gevolgd door de sectoren Gedrag en Maatschappij en Techniek. Onder wo-instromers is de uitval het hoogst in de sector Recht, gevolgd door Taal & Cultuur. Mannen vallen nog steeds vaker uit dan vrouwen, maar het verschil is in de laatste twee jaren kleiner geworden. Verder is de uitval/switch hoger onder studenten met een functiebeperking dan onder studenten zonder functiebeperking en onder studenten met recht op een aanvullende beurs in vergelijking met degenen die hier geen recht op hebben. Studenten met een lager eindexamencijfer in het vo laten een hoger uitval/switchpercentage zien dan studenten met een hoger eindexamencijfer. Geslacht en migratieachtergrond zijn factoren die de kans op uitval het sterkst bepalen: bij mannen en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is de uitval/switch hoger. In het hbo is de uitval/switch iets hoger onder studenten die een tussenjaar namen, in het wo is dat juist omgekeerd. Verschillen zijn klein.

De twee belangrijkste redenen die studenten opgeven voor het niet doorgaan met hun studie zijn nog steeds een verkeerde studiekeuze en niet uitkomen van verwachtingen. Mbo’ers vallen minder vaak uit om deze twee redenen dan havisten en vwo’ers, en relatief vaak vanwege de zwaarte van de studie, moeite met de overgang naar het ho of een gebrek aan begeleiding. Studenten die uitvallen hebben minder welbewust hun studiekeuze gemaakt en ervaren bij de start van de studie een minder sterke binding of match met hun opleiding. Studenten die in de studiekeuzecheck een negatief of twijfeladvies krijgen, vallen ook vaker uit.

Studiefinanciering, leengedrag en de financiële situatie van studenten

Nog maar een klein deel van de studenten studeert onder het oude studiefinancieringsstelsel: in 2019-2020 valt 87 procent van de studiefinancieringsgerechtigde studenten onder het stelsel van het studievoorschot. Van alle studerenden in het hoger onderwijs (ongeacht of zij recht hebben op studiefinanciering) ontvangt 22 procent geen studiefinanciering. Van alle studiefinancieringsgerechtigden neemt 3,8 procent (hbo) en 4,5 procent (wo) geen enkel studiefinancieringsproduct af.

De laatste jaren is het gebruik van de aanvullende beurs stabiel, ook na de invoering van het studievoorschot. In 2019-2020 ontvangt 31 procent van de studenten in de nominale fase van hun studie een aanvullende beurs. Gemiddeld ontvangen zij 245 euro per maand. Studenten hebben recht op een aanvullende beurs gedurende de nominale duur van hun studie. Het aandeel studenten met een aanvullende beurs kan gezien worden als een proxy voor deelname van studenten met ouders uit lagere inkomensgroepen. Overigens schatte het CPB in december 2020 dat bijna een kwart van de eerstejaars afziet van een aanvullende beurs terwijl ze hier wel recht op hebben. In deze monitor kon die relatie niet onderzocht worden omdat geen koppeling gemaakt kon worden met het ouderlijk inkomen.

In 2019-2020 jaar had 48 procent van alle studenten en 62 procent van de studiefinancieringsgerechtigden een studielening. Sinds vorig jaar is dit laatste percentage gedaald van 65 naar 62 procent. De daling die vorig jaar is geconstateerd heeft zich dit jaar verder doorgezet. In het hbo lenen minder studenten (57%) dan in het wo (70%). De geconstateerde daling manifesteert zich met name bij eerstejaars. De COVID-19-pandemie heeft hiermee niet geleid tot een stijging van het percentage studenten met een lening. Studenten met een lening lenen gemiddeld 568 euro per maand; dit is een minimale stijging sinds vorig jaar. Studenten met een aanvullende beurs lenen weliswaar vaker, maar als zij lenen, is het bedrag lager dan dat van studenten zonder aanvullende beurs. Het percentage studenten dat maximaal leent (ten opzichte van alle studenten met een lening) daalde van 37 naar 34 procent; het aandeel studenten dat 'structureel' leent (> 9 mnd. p.j.) is gedaald van 77 naar 75 procent.

Het percentage studenten zonder schuld is voor cohort 2014 36 procent en voor cohort 2015 27 procent. Om dit vast te stellen, is een vergelijking gemaakt van de inmiddels opgebouwde studieschuld van studenten die voor het eerst startten met een bachelor- of masteropleiding in 2014 (laatste cohort onder het oude stelsel) en 2015 (eerste cohort onder het studievoorschotstelsel). De gemiddelde studieschuld (berekend over alle studenten met recht op studiefinanciering) is hoger voor cohort 2015 (€17.620) dan voor cohort 2014 (€12.248). Hierbij is geen rekening gehouden met het wel of niet afgestudeerd zijn of aflossingen. Het gaat om de totale (tot en met augustus 2020) opgebouwde leensom. De kennis van studenten over de hoogte van hun studieschuld wordt steeds beter. Een prognose van studenten zelf (zelfrapportage) wijst uit dat 27 procent van alle studenten denkt de studie af te sluiten zonder schuld. Het percentage studenten dat gebruikmaakt van het collegegeldkrediet is het laatste jaar (na een forste stijging in de jaren ervoor) gedaald. Dit zou verband kunnen houden met het 'Verlaagd wettelijk collegegeld' dat sinds 2018-2019 van kracht is. Het aantal studenten dat gebruikmaakt van het levenlanglerenkrediet (ruim 10.000 in het laatste kwartaal van 2020) lijkt ten opzichte van 2017-2018 te zijn gestegen.

Twee derde van de studenten ziet af van lenen omdat zij voldoende ouderbijdrage ontvangen. Voor zes van de tien niet-lenende studenten geldt dat lenen ontraden wordt door de ouders; ongeveer 45 procent heeft principiële bezwaren tegen lenen of leent niet omdat men een baan heeft. Na de invoering van het studievoorschot zijn het studenten met hoger opgeleide ouders en studenten met meer verdienende ouders die het minst vaak principiële bezwaren hebben tegen lenen.

Twee derde van de studenten die wél lenen doet dit omdat zij zeker zijn over het toekomstig inkomen.

De helft noemt gunstige leenvoorwaarden als belangrijk motief om te lenen (dit motief speelt vaker een rol voor studenten met hoogopgeleide ouders en ouders met een hoger inkomen), het niet of minder willen werken of de ontoereikendheid van de ouderbijdrage. Dit laatste motief komt vaker voor bij eerste-generatiestudenten. Vier van de tien studenten die lenen, vinden het afsluiten van een studielening een goed middel om de studie te bekostigen, voor een kwart geldt dat ouders hun kinderen aanraden om te lenen.

Onder het studievoorschotstelsel noemen studenten minder vaak als motief om niet te lenen het hebben van inkomen uit een baan, onbekendheid met leenvoorwaarden of principiële bewaren. Vaker komt onder het studievoorschotstelsel voor dat studenten niet lenen omdat het wordt afgeraden door de ouders. Tegelijkertijd zien we dat gunstige leenvoorwaarden en advies van ouders als motief om wél te lenen bij lenende studenten met name een rol speelden direct na invoering van het studievoorschot. Daarna neemt de impact hiervan af. Lenen omdat studenten vertrouwen hebben in hun toekomstig inkomen, speelt de laatste jaren sterker dan vóór de invoering van het studievoorschot. Dit is logisch vanwege het economisch gunstige klimaat de laatste jaren.

Studenten ervaren in 2019-2020 minder vaak serieuze financiële problemen (15%) dan vorig jaar (17%). De daling is vooral zichtbaar bij studenten die vallen onder het studievoorschotstelsel. Van hen ervaart dertien procent financiële problemen. De ervaring van financiële moeilijkheden hangt samen met lenen (het hebben van een studielening versterkt de ervaren financiële problemen) en met het niet hebben van een baan. De problemen worden nog versterkt als ouders geen hoger onderwijs hebben genoten.

Ongeveer veertig procent van de studenten genereert uitsluitend inkomen uit betaalde arbeid, dertig procent combineert lenen en werken. Daarnaast heeft vijftien procent uitsluitend een lening en nog een vijftien procent leent niet en werkt niet. Dit uiteraard al dan niet gecombineerd met een bijdrage van ouders. Hoewel na de invoering van het studievoorschot steeds meer studenten werken en lenen combineerden, is deze groep het laatste jaar weer iets kleiner geworden in het voordeel van de groep die alleen werkt en de groep die niet leent en niet werkt. Uitsluitend lenen komt steeds minder voor. Het niet lenen en ook het niet werken wordt in de meeste gevallen gecompenseerd door een hogere ouderbijdrage. Het totale inkomensplaatje is voor eerste-generatiestudenten iets gunstiger dan voor studenten met hoger opgeleide ouders omdat zij meer inkomsten genereren uit de aanvullende beurs en betaalde arbeid.

Selectie in het hoger onderwijs

De gewogen loting bij toelating tot numerusfixusopleidingen is met ingang van het studiejaar 2017-2018 afgeschaft. Loting zal per 2022 terugkeren, als vorm van decentrale selectie waar een instelling voor kan kiezen. Jarenlang kreeg ongeveer twintig procent van de instroom in het hoger onderwijs te maken met een vorm van selectie. We zien dat vrouwen vaker instromen in selectieopleidingen dan mannen. Over de hele linie is er sprake van een kleine daling van studenten die instromen in selectieopleidingen tussen 2019-2020 en 2020-2021, behalve onder vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond die naar het wo gaan. De uitval uit opleidingen die selectie toepassen is veel lager dan bij niet-selecterende opleidingen.

De laatste jaren is twintig procent van alle nieuwe studenten in het hoger onderwijs toegelaten aan een opleiding waar selectie wordt toegepast. Het gaat hier om numerus fixus, aanvullende eisen en kleinschalig en intensief onderwijs (zoals University Colleges). Dit aandeel is in het wo groter dan in het hbo. Een derde van de instromers in een ho-bachelor heeft, naar eigen zeggen, te maken gehad met een selectieprocedure bij de opleiding die zij nu volgen of bij een andere opleiding waar zij zich ook of eerder aangemeld hadden. Vier procent van de alle instromende studenten kreeg met een afwijzing te maken én volgt hierdoor niet de opleiding van voorkeur, maar een 'tweede keuze'. Uiteindelijk volgen vier op de honderd nieuwe studenten daardoor een andere opleiding dan zij eigenlijk zouden willen.

Invloed van corona(maatregelen)

In 2019-2020 was het aantal studenten dat direct doorstroomde naar het hoger onderwijs hoger dan andere jaren. Het aantal instroomgerechtigden vanuit havo was ruim tien procent hoger en het aantal studenten dat direct doorstroomde naar het hoger onderwijs vanuit de havo steeg met bijna vijftien procent. Ditzelfde patroon zien we in het vwo: het aantal instroomgerechtigden steeg met negen procent en het aantal studenten dat direct doorstroomde van vwo naar ho steeg met vijftien procent. De verklaring voor de stijging van het aantal instroomgerechtigden is te vinden in de situatie dat de eindexamens 2020 vanwege coronamaatregelen niet door zijn gegaan. In het mbo bleef het aantal gediplomeerden gelijk, maar het aantal studenten dat direct doorstroomde van mbo naar ho steeg ook met bijna negen procent. Aangezien aspirant-studenten zich vóór 1 juni dienen aan te melden, en het voorjaar van 2020 in het teken stond van corona, ligt het voor de hand dat de situatie rondom corona van invloed is geweest op de keuzes die men toen maakte. Ook de lagere uitval en switch lijkt het effect te zijn van de coronapandemie, die in maart 2020 in alle hevigheid uitbrak en behoorlijk ingreep in het leven van studenten.

Het gros van de studenten geeft aan dat de coronamaatregelen géén invloed hebben gehad op hun studiekeuze (de keuze voor de soort opleiding en instelling en de keuze om niet te gaan studeren). Van de studenten die hier wél invloed van ondervonden, gaven hbo-studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vaker aan dat zij een andere opleiding hadden gekozen als er geen sprake was van de coronamaatregelen; gaven studenten met hoogopgeleide ouders en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vaker aan dat zij een andere instelling hadden gekozen als er geen coronamaatregelen waren geweest; en gaf een groter aandeel vrouwen en eerste generatiestudenten aan dat ze niet waren gaan studeren als er geen sprake was van de coronasituatie. De coronamaatregelen hadden ook invloed op de wijze waarop studenten deelnamen aan voorlichtingen op hogescholen of universiteit (drie soorten bezoeken: algemene dagen, intensieve dagen, bezoek vanuit vo). De meerderheid van de studenten (acht à negen op de tien) is fysiek aanwezig geweest, gevolgd door het percentage studenten dat alleen online heeft deelgenomen en de groep die zowel fysiek als online heeft deelgenomen.

Hogescholen en universiteiten hebben vanwege de coronamaatregelen BSA-normen en -voorwaarden versoepeld of opgeschort. Zoals in die context viel te verwachten weten studiekeuzers dit jaar minder vaak of hun opleiding een BSA hanteert of hoe hoog de BSA-norm dan is, en ook zijn minder studenten tevreden over de informatie die zij over het BSA krijgen in de studievoorlichting.

Ook de directe doorstroom van bachelor naar master steeg. Deze toename in de directe doorstroom van bachelor naar wo-master heeft mogelijk te maken met de coronamaatregelen, waardoor er voor studenten minder mogelijkheden zijn om een tussenjaar te vullen met reizen of werken.

Hoewel de directe relatie niet gelegd kan worden, hebben de COVID-19-maatregelen die in maart 2020 van kracht werden, ongetwijfeld gevolgen gehad voor de financiële positie van studenten. Hiermee dient rekening gehouden te worden bij de interpretatie van de resultaten. Corona lijkt echter niet te hebben geleid tot meer lenende studenten; ten opzichte van vorig jaar is er voor alle studiefinancieringsgerechtigde studenten een daling zichtbaar van het aandeel studenten met een studielening.

Bijna de helft (48%) had in het eerste semester van 2020-2021 praktijkonderwijs, gemiddeld tien uur per week. Ondanks wijzigingen in de vorm (dit was bij 80% het geval), kon twee derde het praktijkonderwijs succesvol afronden; dertig procent heeft het praktijkonderwijs deels afgerond; vier procent rondde nog niets af. Praktijkonderwijs wordt positief gewaardeerd. Twee derde heeft veel geleerd en is zeer tevreden over deze vorm van onderwijs. Men is vooral tevreden over de begeleiding verleend door deskundige begeleiders en docenten. Door de coronamaatregelen werd de vorm van praktijkonderwijs bemoeilijkt, met name door het afstand moeten houden. Hierdoor konden studenten moeilijker met elkaar samenwerken en overleggen, niet oefenen op elkaar of met echte mensen werken.

In totaal 52 procent van de hbo-studenten en 22 procent van de wo-studenten in de steekproef hadden in het eerste semester van dit studiejaar stage of coschappen; hiervan was het merendeel ook daadwerkelijk ingeroosterd. Voor zes van de tien studenten waren er factoren die het volgen van stages compliceerden. Ervaren knelpunten hadden vooral te maken met de coronamaatregelen. Voor veertig procent van alle studenten met stage of coschappen vond deze plaats zoals gepland én werd de stage afgerond. Voor alle anderen waren er aanpassingen van de periode of de vorm van de stage. In totaal zeven van de tien studenten hebben hun stage uiteindelijk kunnen afronden. Zeven procent van de studenten moest de stage voortijdig afbreken. De helft van de studenten waarvoor een stage in het tweede semester is gepland, verwacht dat deze normaal doorgang vindt. Ook de stage wordt zeer positief gewaardeerd: meer dan tachtig procent is tevreden; driekwart gaf aan veel geleerd te hebben. Vooral de stagebegeleiding kon op een positief oordeel rekenen. Een kwart was ontevreden over de begeleiding bij het zoeken naar een stageplaats.

Van alle studenten verwacht ruim een vijfde (hbo) tot bijna een kwart (wo) een studievertraging op te lopen vanwege de COVID-19-pandemie. De studievoortgang van zowel hbo als wo studenten heeft daarmee zeker te lijden (gehad) onder de coronacrisis. Deze is niet noemenswaardig minder goed voor studenten met stage, coschappen of praktijkonderwijs. Wel blijkt het niet hebben kunnen *afronden* van praktijkonderwijs een negatieve invloed te hebben gehad op de studievoortgang. De meeste studenten hebben contact onderhouden met de opleiding en met medestudenten door online colleges en werkgroepen te volgen. Twee procent heeft op geen enkele manier contact gehad met de opleiding of met medestudenten. Dit zijn vooral studenten met zorg voor kinderen of studenten met een functiebeperking (en hiervan belemmering ondervinden bij de studie).

Eerstegeneratiestudenten

Door de jaren heen zien we een daling van het aandeel eerstegeneratiestudenten in zowel hbo als wo. Dit heeft uiteraard ook te maken met het gestegen opleidingsniveau in de populatie. In het verleden stroomden havisten en vwo-gediplomeerden waarvan beide ouders geen diploma in het hoger onderwijs hebben (eerstegeneratiestudenten) iets vaker direct door naar het hoger onderwijs dan gediplomeerden waarvan minstens één ouder hoogopgeleid is. Het laatste jaar is dit verschil minimaal. In het mbo zien we het omgekeerde patroon: daar stromen eerstegeneratiestudenten juist minder vaak direct door naar het hbo dan studenten met hoogopgeleide ouders. Het aandeel eerstegeneratiestudenten is een stuk groter onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan onder studenten met een Nederlandse achtergrond.

Eerstegeneratiestudenten maken minder vaak een bewuste studiekeuze dan studenten met hoogopgeleide ouders. Zij maken minder vaak gebruik van 'actieve keuzebronnen', maar meer gebruik van vergelijkingswebsites en direct contact met instellingen. Studenten met hoogopgeleide ouders hechten op hun beurt meer waarde aan de inhoud van de opleiding, maar baseren hun keuze minder vaak op de inrichting van de opleiding en het beroepsperspectief dan eerstegeneratiestudenten.

Eerstegeneratiestudenten verrichten vaker betaald werk dan studenten waarvan de ouders hoogopgeleid zijn. Zij verrichten minder bestuurswerk, volgen minder vaak een honoursprogramma en doen minder vaak een studie in een andere taal dan studenten met hoogopgeleide ouders. Studenten waarvan de ouders een ho-opleiding hebben afgerond, kennen een iets hoger opleidingsrendement (met name in het hbo), maar verschillen zijn zeer klein.

Eerstegeneratiestudenten (zonder migratieachtergrond) vallen zowel in het hbo als het wo vaker uit dan studenten met ouders die een ho-diploma behaalden. Voor wo'ers met een niet-westerse migratieachtergrond is de situatie juist omgekeerd. Eerstegeneratie hbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond switchen vaker.

Eerstegeneratiestudenten ontvangen een lagere ouderbijdrage en lenen minder dan studenten waarvan de ouders een ho-diploma hebben. Zij genereren meer inkomen uit arbeid en de aanvullende beurs dan studenten met hoogopgeleide ouders. Studenten met hoogopgeleide ouders zien vaker van een lening af omdat ze voldoende ouderbijdrage ontvangen, waar eerstegeneratiestudenten juist vaker onvoldoende ouderbijdrage als reden noemen om wél te lenen. Studenten met hoogopgeleide ouders geven iets vaker als reden om te lenen aan dat ze niet of minder willen werken. Ook spelen voor hen de gunstige leenvoorwaarden vaker mee als motief om te lenen. In de eerste jaren van de invoering van het studievoorschot gaven meer studenten waarvan de ouders hoogopgeleid zijn aan dat ze lenen op advies van ouders dan onder het oude stelsel. De laatste twee jaren zien we dat de impact van het advies van ouders op het leengedrag afneemt.

Studenten met ouders met een laag inkomen

Kosten zijn voor studenten uit lagere inkomensgroepen veel vaker een reden om nog thuis te wonen dan voor studenten uit hogere inkomensgroepen. Het aandeel nieuwe bachelorstudenten dat een aanvullende beurs ontvangt, is sinds 2011-2012 stabiel gebleven en ligt dit jaar op 26 procent. Onder studenten met een mbo-diploma in het hbo is dit aandeel het grootst; het kleinste aandeel studenten met een aanvullende beurs vinden we in de groep die met een vwo-diploma naar het wo gaat.

Studenten waarvan het ouderinkomen bovenmodaal is hebben vaker bewust nagedacht over hun studiekeuze dan studenten waarvan het ouderinkomen lager ligt dan modaal. Studenten met ouders die minder dan modaal verdienen maken minder vaak hun keuze op basis van inhoudelijke interesses dan studenten met ouders die modaal of meer verdienen; na de halvering van het collegegeld werden deze verschillen alleen maar groter. Mogelijk speelt de hoogte van de aanvullende beurs hierin een rol; studenten met ouders die minder dan modaal verdienen krijgen een aanvullende beurs die in sommige gevallen het collegegeld dekt, terwijl studenten met ouders die modaal of meer dan modaal verdienen geen of minder aanvullende beurs ontvangen.

Studenten waarvan de ouders een hoog inkomen hebben, hebben een betere studievoortgang en minder studieachterstand dan studenten met ouders met een lager inkomen. Studenten met een hoog ouderinkomen zijn ook vaker zeer hoog gemotiveerd en vaker te typeren als (zeer) ambitieus. Studenten met ouders in de laagste inkomensgroep kennen zowel in het hbo als het wo de hoogste uitval- en switchpercentages. Wanneer hun ouders boven modaal verdienen hebben studenten vaker betaald werk dan, maar besteden gemiddeld wel minder tijd aan dit werk dan studenten met een lager ouderinkomen. Reden om te werken is voor studenten met een hoog ouderinkomen vaker om werkervaring op te doen, en voor studenten met een laag ouderinkomen vaker om de studie te kunnen betalen. Ten slotte zijn studenten waarvan de ouders goed verdienen vaker (zeer) tevreden over verschillende aspecten van hun opleiding.

Onder het studievoorschotstelsel zien meer studenten af van een lening omdat ze een voldoende ouderbijdrage krijgen dan voorheen. Uitzondering vormen studenten met ouders met een lager dan modaal inkomen: voor hen is onvoldoende ouderbijdrage in vergelijking met het oude stelsel in gelijke mate een motief gebleven om niet te lenen. Het verrichten van betaald werk als reden om niet te lenen, speelt iets zwaarder voor studenten met ouders met een onder modaal inkomen. Zowel vóór als na de invoering van het studievoorschot wegen studenten met ouders die een onder modaal inkomen hebben hun toekomstige inkomsten zwaarder mee bij de keuze om af te zien van een lening dan studenten waarvan de ouders een hoger dan modaal inkomen hebben. Gunstige leenvoorwaarden als motief om wel te lenen, spelen vaker mee voor studenten met ouders met een hoger inkomen. Onder het studievoorschotstelsel gaven in de eerste jaren van de invoering van het studievoorschot meer studenten waarvan de ouders een hoog inkomen hebben aan dat ze lenen op advies van ouders dan onder het oude stelsel. De laatste twee jaren zien we een kentering en neemt de impact van het advies van ouders op het leengedrag ook voor studenten in het nieuwe stelsel af.

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond

De stijging in directe doorstroom van diplomacohort 2019-2020 was voor studenten met en zonder migratieachtergrond ongeveer even groot. Voor cohort 2018-2019 zagen we nog een lichte daling de absolute doorstroom van mbo-gediplomeerden met een migratieachtergrond naar het hbo, maar in 2019-2020 zien we hier juist een stijging. Het absolute aantal havo- en vwo-gediplomeerden dat doorstroomt naar het ho loopt al jaren op. Voor cohort 2019-2020 zien we een sterkere stijging dan andere jaren van het absolute aantal gediplomeerden met migratieachtergrond dat doorstroomt naar het ho vanuit havo en vwo. In totaal is het aandeel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond tussen 2011-2012 en 2020-2021 wat toegenomen. In het hbo was dit aandeel in deze jaren steeds iets hoger dan in het wo, maar dit verschil is in de loop van de tijd kleiner geworden.

Al enige jaren zien we dat studenten met een Nederlandse achtergrond vaker vinden dat zij een bewuste studiekeuze hebben gemaakt dan studenten met een niet-westerse achtergrond. In 2020 is dat nog steeds zo, maar de verschillen zijn stabiel ten opzichte van vorig jaar. Net als voorgaande jaren maken studenten met een niet-westerse migratieachtergrond minder vaak gebruik van ‘actieve keuzebronnen’. Zij maken juist vaker gebruik van vergelijkingswebsites en direct contact met de instelling (e-mail, telefoon). Studenten met een migratieachtergrond laten zich bovendien aanzienlijk vaker sterk leiden door de inrichting van de opleiding en nog veel vaker door het beroepsperspectief. Nederlandse studenten laten zich daarentegen vaker leiden door inhoudelijke interesses bij het kiezen van een opleiding.

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond stromen in vergelijking met studenten met een Nederlandse achtergrond iets minder vaak door naar een master. Dit geldt vooral voor het wo (65% directe doorstroom van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vs. 75% directe doorstroom van studenten met een Nederlandse achtergrond). Ook als de indirecte doorstroom erbij wordt betrokken, blijft dit verschil bestaan. Het aandeel eerstejaars masterstudenten met een niet-westerse migratieachtergrond ten opzichte van de totale masterinstroom is in het ho stabiel gebleven op zeventien procent.

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond geven vaker aan een studieachterstand te hebben dan studenten zonder deze achtergrond. Zij zijn naar eigen zeggen wel beter in beeld bij de opleiding als het gaat om studieachterstand. Ondanks dat zij gemiddeld twee uur meer per week aan hun studie besteden, zijn studievoortgang en bachelorrendementen van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond iets lager dan die van studenten zonder migratieachtergrond. Studenten zonder migratieachtergrond werken vaker dan studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, maar deze laatste groep werkt gemiddeld wel meer uren. Ten slotte volgen studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vaker een honoursprogramma en vaker een studie in een andere taal. Wanneer zij een studie in een andere taal volgen speelt de taal onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond een grotere rol dan onder studenten zonder migratieachtergrond.

De uitval en switch van hbo-studenten met een vwo-diploma met een niet-westerse migratieachtergrond is lager dan die van studenten met een Nederlandse achtergrond. Dit aandeel is onder vwo-gediplomeerden met een niet-westerse achtergrond scherp gedaald, terwijl het bij studenten met een Nederlandse achtergrond ongeveer hetzelfde bleef. Onder de overige vooropleidingen is de uitval en switch van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond juist hoger dan die van andere studenten (maar ook gedaald ten opzichte van vorig jaar).

In het hbo lenen meer studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan studenten zonder migratieachtergrond. In het wo zijn deze verschillen veel kleiner en lenen beide groepen in het laatste jaar ongeveer even vaak.

Studenten met een mbo-achtergrond

Het aandeel gediplomeerden dat direct doorstroomt naar het hoger onderwijs is in 2019-2020 iets toegenomen vanuit zowel havo, vwo als mbo. Na de daling in instroom als gevolg van de invoering van het studievoorschot, was in 2019-2020 de instroom vanuit havo en vwo weer op het niveau van tijdens het oude studiefinancieringsstelsel. Voor mbo ligt deze instroom nog altijd iets lager dan in bijvoorbeeld 2011-2012. Na een jarenlange daling tussen 2006-2007 en 2015-2016, is de instroom in de pabo vanuit havo en mbo jaarlijks aan het stijgen. In 2020-2021 zien we dat deze stijging nog wat groter is dan in de jaren ervoor.

Tussen 2019-2020 en 2020-2021 is onder mbo-studenten het aandeel bewuste studiekezers aanzienlijk gedaald. Hbo-instromers uit het mbo ervaren het vaakst een goede binding met de opleiding, terwijl hbo-instromers uit het havo het minst vaak hiervan overtuigd zijn. Studenten met een mbo-vooropleiding maken minder vaak de keuze op basis van inhoudelijke interesses dan studenten met havo-vwo als vooropleiding; na de halvering van het collegegeld zijn verschillen alleen maar groter. Mogelijke verklaring is dat werken, in plaats van doorstuderen, voor studenten uit het mbo wellicht een beter alternatief is dan voor studenten met havo-vwo als vooropleiding, omdat zij al vakinhoudelijk zijn opgeleid. De korting van 1.000 euro heeft in deze afweging wellicht (te) weinig effect om hier verandering in aan te brengen. Mbo'ers zijn minder vaak tevreden over de aansluiting met hun vooropleiding dan instromers met havo of vwo. Mbo'ers die een doorstroomkeuzedeel hebben gevolgd zijn wel vaker tevreden over de aansluiting dan hun studiegenoten die geen doorstroomkeuzedeel hebben gevolgd.

Hbo-studenten met een vwo-vooropleiding hebben het hoogste rendement, studenten met een mbo-vooropleiding het laagste rendement. Wel is er sinds 2013 een lichte stijging te zien in het rendement van mbo'ers. Op studievoortgang scoren mbo'ers iets hoger dan havisten en iets lager dan vwo'ers.

Er is opnieuw sprake van een daling van de uitval en switch van hbo-studenten met een mbo-diploma. Dit is vooral het geval voor studenten afkomstig uit de mbo-sector Economie. De uitval is iets hoger dan de switch. Vergeleken met andere vooropleidingen is de uitval/switch onder eerstejaarsstudenten met een mbo-diploma wel een stuk hoger dan dat onder vwo'ers (maar lager dan onder havisten). Tevens hebben studenten afkomstig uit het mbo en havo vaker een betaalde baan dan studenten uit het vwo.

Studenten in het ho zijn na de invoering van het studievoorschot vaker gaan lenen, maar studenten met een mbo-achtergrond lenen – samen met de havisten – minder vaak dan vwo'ers. Het gemiddelde leenbedrag van studenten uit het mbo is lager dan dat van vwo'ers, maar hoger dan dat van havisten.

Studeren met een functiebeperking

Een op de drie studenten heeft een functiebeperking. Dyslexie en dyscalculie komen het vaakst voor, gevolgd door een chronische aandoening en psychische problemen, ADHD/ADD en concentratieproblemen. Het aandeel studenten met een functiebeperking is in vergelijking met vorig jaar gelijk gebleven. Ruim twee derde deel van deze studenten ondervindt geen hinder van de functiebeperking bij het volgen van de studie. Op de totale groep studenten heeft een van de tien een functiebeperking die hem of haar tot last is.

Binnen de groep studenten met een functiebeperking heeft twee derde een studieachterstand; bij studenten zonder functiebeperking is dit een derde. In lijn met hun relatief grote achterstand hebben studenten met een functiebeperking een lagere studievoortgang: twee derde heeft een studieachterstand, tegen een derde van de studenten zonder beperking. Studenten met een functiebeperking besteden gemiddeld 2,5 uur meer tijd per week aan hun studie dan studenten zonder een beperking. Studenten die last hebben van een functiebeperking kunnen zich minder goed inzetten voor hun studie.

Over de algemene (studie)faciliteiten en begeleiding zijn studenten met een functiebeperking minder tevreden dan studenten zonder beperking. Een substantieel deel van de studenten met een functiebeperking maakt gebruik van voorzieningen die speciaal voor hen beschikbaar zijn. Het gaat meestal om begeleiding/advies en aanpassingen in de toetsing. In mindere mate volgen deze studenten een aangepast studieprogramma. Over de beschikbaarheid van de voorzieningen zijn twee keer zoveel studenten tevreden dan ontevreden. De informatievoorziening rondom deze voorzieningen kan beter. Ongeveer een even groot deel is hierover tevreden als ontevreden. Over hoe de instelling omgaat met hun functiebeperking is een kwart van de studenten met een functiebeperking niet tevreden. Studenten met een functiebeperking zijn vaker ontevreden over de studiefaciliteiten dan studenten zonder een functiebeperking. Deze ontevredenheid treft vooral de studiebegeleiding.

Studenten met een functiebeperking geven vaker aan een bewuste studiekeuze te maken dan studenten zonder functiebeperking. Studenten met een functiebeperking laten zich in hun keuze vaker sterk leiden door inhoudelijke interesses en minder vaak door het beroepsperspectief.

Het aandeel studenten met een functiebeperking is hoger in de groep die uitvalt of switcht dan in de groep die doorstudeert. Studenten met een functiebeperking geven minder vaak aan dat hun uitval of switch samenhangt met een verkeerde studiekeuze of verwachtingen die niet uitkwamen. Wel heeft voor hen de manier van onderwijs hier vaker een rol in gespeeld, naast persoonlijke redenen.

Studeren onder bijzondere (problematische) omstandigheden

Ruim de helft van de studenten studeert onder één of meerdere bijzondere (problematische) omstandigheden. De drie meest voorkomende (problematische) omstandigheden zijn relatieproblemen, woon-/leefproblemen en ziekte/overlijden van naasten.

Studenten die te maken hebben (gehad) met bijzondere omstandigheden in de persoonlijke levenssfeer ondervinden allen problemen met hun studievoortgang. Alle studenten, ongeacht hun omstandigheid, lopen vaker een studieachterstand op dan studenten die niet belast zijn door een privéomstandigheid. De combinatie van studeren en de zorg voor kinderen blijkt een lastige te zijn. Studerende ouders besteden gemiddeld vijf uur per week minder aan hun studie dan andere studenten. Alle studenten met een bijzondere omstandigheid maken even vaak gebruik van voorzieningen om het studeren makkelijker te maken: zes van de tien maken gebruik van voorzieningen. In veruit de meest gevallen gaat het om extra begeleiding en advies, in mindere mate om aanpassing van het studieprogramma of toetsing.

De tevredenheid over de voorzieningen door studenten met bijzondere omstandigheden is redelijk, en verschilt weinig per omstandigheid. Studenten zijn vaker tevreden dan ontevreden over de voorzieningen die hun instelling biedt en de omgang van de instelling met bijzondere omstandigheden. Over de informatie over de beschikbare voorzieningen is een kwart van de studenten ontevreden. Er zijn nagenoeg geen verschillen tussen de bijzondere omstandigheden waarmee men te maken heeft.

Lang niet alle studenten zijn bekend met het bestaan en de mogelijkheden van het profileringsfonds. Slechts vijf procent weet van het bestaan. Ten opzichte van vorige jaren is dit ook niet verbeterd. Als er gebruikgemaakt wordt van het profileringsfonds dan is dat het vaakst voor financiële ondersteuning voor bestuurswerk (58%) of overmachtssituaties (36%). Als van het profileringsfonds gebruik wordt gemaakt, is men daar doorgaans tevreden over.

Studenten met een vooropleiding in de Caribische koninkrijksdelen

Vanwege reisbeperkingen als gevolg van corona is deze instroom in het studiejaar 2020-2021 enorm gedaald naar 268 studenten in het gehele hoger onderwijs. Eerder startten tussen de achthonderd en duizend studenten die een vooropleiding afronden in het Caribische deel van het Koninkrijk (Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba) in het Nederlandse hoger onderwijs.

Caribische studenten kennen een aanzienlijk lager bachelorrendement dan andere studentengroepen. Er is geen duidelijk verschil tussen de eilanden wat betreft het rendement.

De switch na het eerste jaar is hoger onder studenten met een vooropleiding uit de Caribische delen van het Koninkrijk dan onder studenten die hun vooropleiding in Europees Nederland volgden. Studenten met een vooropleiding uit de Caribische delen van het Koninkrijk in het hbo switchen weliswaar vaker dan hun vergelijkingsgroep, hun uitval is lager. In het wo zijn zowel uitval als switch van studenten met een vooropleiding uit de Caribische delen van het Koninkrijk hoger dan van de vergelijkingsgroep.

Verschillen tussen mannen en vrouwen

Over de jaren heen stroomden vrouwen iets minder vaak door naar het ho dan mannen. In het laatste diplomacohort 2019-2020 is de directe doorstroom van vrouwen meer gestegen dan die van mannen, waardoor het verschil tussen beide kleiner is geworden. Vrouwen in het ho hebben gemiddeld een hoger eindexamencijfer dan mannen. Het bètarendement is in alle jaren wel een stuk lager onder vrouwen dan onder mannen. De laatste jaren was bij de instroom in de pabo de verhouding tussen het aantal mannen en vrouwen stabiel, waarbij elk jaar het aandeel mannen ongeveer een derde is ten opzichte van het aantal vrouwen.

Vrouwen doen het nog steeds beter in het hoger onderwijs dan mannen. Zij maakten in 2020 over het algemeen vaker een bewuste studiekeuze dan mannen. Zowel binnen het hbo als wo hechten mannen meer waarde aan baankansen dan vrouwen. Daarnaast geven mannen vaker dan vrouwen aan dat zij een studieachterstand hebben. De studieprogressie van vrouwen is over het algemeen beter dan die van mannen: zij lopen vaker achter op hun eigen schema dan vrouwen. Vrouwen verrichten daarnaast vaker betaald werk, bestuurswerk en zijn vaker te typeren als ambitieuze student dan mannen. Dat is ook zichtbaar in het bachelorrendement: van vrouwen is dat zowel in het hbo als het wo hoger dan van mannen. Geslacht is daarmee een van de beste voorspellers van studierendement. De uitval en switch is het laatste jaar nog wel hoger onder mannen dan onder vrouwen, maar het verschil tussen beide groepen is de afgelopen twee jaren kleiner geworden. Voor mannen is een gebrek aan motivatie vaker een reden voor uitval of switch dan voor vrouwen, evenals de zwaarte van de studie.

Voor zowel het hbo als het wo gold in eerdere jaren dat iets meer mannen dan vrouwen leenden. Het laatste jaar zijn er nog nauwelijks verschillen zichtbaar. Mannelijke studenten onder het studievoorschot lenen gemiddeld zo'n 35 euro per maand meer dan vrouwen.

1 Inleiding en vraagstelling

1.1 Beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs

Vanaf 2011 worden de gevolgen van verschillende beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs in de Monitor beleidsmaatregelen gevolgd. In dit kader zijn in 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 en 2020 reeds acht eerdere rapportages gepubliceerd¹; de voorliggende rapportage is de negende op rij. In de monitor worden ontwikkelingen ten aanzien van de kwaliteit en toegankelijkheid van het hoger onderwijs beschreven waarbij de beleidsmaatregelen als uitgangspunt zijn genomen. Er worden geen strikt causale verbanden vastgesteld. Omdat regelingen overlappen in het effect dat ze beogen, is niet met zekerheid te bepalen welke regeling nu verantwoordelijk is voor welk deel van de ontwikkeling. Paragraaf 1.7 schetst een overzicht van specifieke maatregelen die in 2019-2020 en 2020-2021 zijn genomen om negatieve gevolgen van de COVID-19-pandemie voor studenten waar mogelijk te verkleinen. Deze monitor richt zich in de kern op de volgende maatregelen (in de paragrafen 1.3 t/m 1.7 worden deze maatregelen toegelicht);

- invoering van de Wet studievoorschot hoger onderwijs;
- collegegeldsystematiek tweede studies uit de Wet versterking besturing inclusief uitzonderingen;
- Wet Kwaliteit in verscheidenheid;
- bindend studieadvies;
- verlaging wettelijk collegegeld.

In de brief van juli 2015² heeft de minister van OCW de Tweede Kamer geïnformeerd over de inhoud en de wijze van uitvoering van de monitoring van de Wet studievoorschot hoger onderwijs. In het parlementaire debat is aan de orde geweest dat aandacht moet worden besteed aan het studiedrag en de wijze waarop studenten hun studie financieren. Deze monitor bevat een combinatie van kwantitatieve ontwikkelingen (gebaseerd op administraties) en van kwalitatieve aspecten zoals gedragingen en motieven (gebaseerd op steekproefonderzoeken) en gaat in zowel op de situatie in het hoger onderwijs in het algemeen als op de omstandigheden van specifieke doelgroepen (studenten met ouders uit lagere en middeninkomens-groepen, eerstegeneratiestudenten en studenten met een functiebeperking). In de monitor worden langjarige trends weergegeven. Op deze wijze is het mogelijk om incidentele en structurele gevolgen van beleidsmaatregelen van elkaar te onderscheiden.

1 Broek, A. van den, Wartenbergh-Cras, F., Braam, C., Brink, M. & Poels, H. (2013a). Monitor beleidsmaatregelen. De relatie tussen beleidsmaatregelen, studiekeuze en studiedrag. Beleidsgerichte studies hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek 142. Den Haag: SDU.

Broek, A. van den, Wartenbergh-Cras, F., Brink, M., Kurver, B., Hampsink, S. & Braam, C. (2013b). Monitor beleidsmaatregelen 2013. De relatie tussen beleidsmaatregelen, studiekeuze en studiedrag. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Tholen, R., Wartenbergh-Cras, F., Bendig-Jacobs, J., Brink, M. & Braam, C. (2014). Monitor beleidsmaatregelen 2014. Studiekeuze, studiedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Wartenbergh, F., Bendig-Jacobs, J., Braam, C. & Nooij, J. (2016). Monitor beleidsmaatregelen 2015. Studiekeuze, studiedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2015. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Wartenbergh, F., Bendig-Jacobs, J., Tholen, R., Duysak, S. & Nooij, J. (2017). Monitor beleidsmaatregelen 2016-2017. Studiekeuze, studiedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2016. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Korte, K. de, Cuppen, J., Wartenbergh, F., Bendig-Jacobs, J., Mulder, J. & Hellegers, A. (2018). Monitor beleidsmaatregelen 2017-2018. Studiekeuze, studiedrag & leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2017. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Cuppen, J., Warps, J., Termorshuizen, T., Lodewick, J., Brukx, D., Korte, K. de, Ramakers, C. & Mulder, J. (2019). Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2018-2019. Studenten in het hoger onderwijs: stand van zaken studiejaar 2018-2019: doorstroom, instroom, studiekeuze, studievoortgang, studieuitval en studiefinanciering. Nijmegen: ResearchNed.

Broek, A. van den, Warps, J., Cuppen, J., Termorshuizen, T. & Lodewick, J. (red.) (2020). Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2019-2020. Nijmegen: ResearchNed.

2 Brief van de Minister van OCW. Vergaderjaar 2014-2015. Kamerstuk 24724 nr. 139; gepubliceerd op 7 juli 2015.

1.2 Wet studievoorschot hoger onderwijs

Op 20 januari 2015 is de Wet studievoorschot hoger onderwijs door het parlement aanvaard. Deze wet bevat een groot aantal maatregelen met als doel om de kwaliteit van het hoger onderwijs te verhogen en de toegankelijkheid ervan te behouden. Door wijzigingen in de studiefinanciering wordt een belangrijk deel van het budget voor levensonderhoud aan studenten (basisbeurs) verschoven naar investeringen in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Onderstaande maatregelen zijn reeds ingevoerd³.

- Voor studenten in het hoger onderwijs is de basisbeurs afgeschaft. Nieuwe bachelor- of masterstudenten kunnen een bedrag lenen bij DUO⁴ (in 2021 maximaal €921,17 per maand, daarnaast kunnen studenten lenen voor het collegegeld: een collegegeldkrediet van maximaal €178,58 per maand; bij instellingscollegegeld maximaal €892,92 per maand⁵). Het verschil tussen uitwonend en thuiswonend is opgeheven: alle studenten krijgen dezelfde leenmogelijkheden. De maximale aanvullende beurs is €413,78 per maand. Met de afschaffing van de basisbeurs in het hoger onderwijs is ook de bijverdiengrens komen te vervallen.
- De lening mag in 35 jaar worden terugbetaald (was 15 jaar). Sneller aflossen is mogelijk. Het aflossingspercentage bedraagt vier procent (was 12%) van het inkomen boven het wettelijk minimumloon (was 84% van het wettelijk minimumloon). Een eventuele restschuld na 35 jaar (was 15 jaar) wordt kwijtgescholden. Voor huidige studenten blijven de regels van het huidige studiefinancieringsstelsel van kracht. De nieuwe terugbetaalregels gelden vanaf september 2015 voor alle studenten die onder het stelsel van het studievoorschot vallen. De datum 1 januari 2016 was het eerst mogelijke moment waarop studenten die onder het stelsel van het studievoorschot vallen in de terugbetalingsfase konden komen, met eerst een aanloopfase van twee jaar en pas daarna start op z'n vroegst de 'verplichte' aflosfase.
- Een voltijdstudent die voldoet aan de nationaliteitsvoorwaarden kan studiefinanciering aanvragen tot en met het studiejaar waarin de student de leeftijd van 30 jaar bereikt. Een student heeft recht op een lening gedurende de nominale studieduur plus drie jaar (doorgaans maximaal 7 jaar) en een studentenreisproduct gedurende de nominale studieduur plus een jaar. Dit is onveranderd gebleven.
- Studenten die door medische omstandigheden of functiebeperking studievertraging oplopen, houden recht op een jaar extra studiefinanciering (studentenreisproduct, aanvullende beurs en lening). Als de opleiding binnen tien jaar met succes wordt afgerond (diploma) kunnen zij in aanmerking komen voor een kwijtschelding van maximaal 1.200 euro. Daarnaast kan deze groep bij de onderwijsinstelling een verzoek doen tot een financiële tegemoetkoming uit het profileringsfonds.
- Studenten die in het studiejaar 2015-2016 tot en met het studiejaar 2018-2019 voor het eerst in het hoger onderwijs zijn gaan studeren (de eerste 4 cohorten), kregen een voucher van 2.000 euro die ze kunnen inzetten voor bij- en nascholing voor vijf tot tien jaar na het behalen van het diploma.
- Sinds 1 januari 2016 geldt een vereenvoudigde procedure bij inkomensdaling (van belang voor de berekening van de aanvullende beurs en voor de berekening van de minimumbedragen voor de terugbetaling van studieleningen): enige voorwaarde is dat het inkomen met ten minste vijftien procent is gedaald.
- De toeslag voor studenten met kinderen en een partner zonder of met weinig inkomen (partner-toeslag) is vervallen met ingang van januari 2016. Dit wordt via de sociale zekerheid ondervangen.
- Achteraf studiefinanciering aanvragen of verhogen en met terugwerkende kracht laten uitbetalen is nu mogelijk. De maatregel is ingegaan per januari 2016, verder dan die datum kan niet worden teruggegaan.

3 <https://duo.nl/particulier/student-hbo-of-universiteit/studeren/collegegeld-betalen.jsp>.

4 <https://duo.nl/particulier/student-hbo-of-universiteit/studiefinanciering/bedragen.jsp>

5 <https://duo.nl/particulier/bedragen-studiefinanciering-en-tegemoetkoming.jsp>

- Studenten met aanspraak op reguliere studiefinanciering hebben voor de betreffende studie niet langer recht op aftrek van scholingsuitgaven in de inkomstenbelasting sinds de invoering van het studievoorschot in 2015-2016. Dit geldt voor zowel ho- als mbo-studenten. Alleen personen met aanspraak op levenlanglerenkrediet behouden recht op fiscale aftrek van scholingsuitgaven.
- Sinds 1 januari 2017 kunnen mbo-studenten die jonger zijn dan 18 een studentenreisproduct krijgen.
- Sinds september 2017 kunnen ook studenten (hbo of universiteit) die jónger zijn dan 18 studiefinanciering krijgen vanaf het moment dat ze staan ingeschreven. Eerst was dit nog vanaf het eerste kwartaal na inschrijving.
- Een nieuw onderdeel van het studiefinancieringsstelsel is het levenlanglerenkrediet. Het gaat hier om een lening voor het betalen van het collegegeld (hoger onderwijs) of het lessgeld (mbo). Voor mbo is deze maatregel ingegaan vanaf 1 augustus 2017, voor hbo en universiteit vanaf 1 september 2017. Deze leenmogelijkheid is bedoeld voor mensen in de leeftijd van 30-55 voor bij-, na- of omscholing. Voor deeltijdopleidingen geldt de ondergrens van 30 jaar niet. De regering hoopt met deze maatregel de groep werkenden te motiveren om zich te blijven scholen. De leenvoorziening is in grote lijnen hetzelfde als het studievoorschot, met als verschil dat de terugbetalingstermijn vijftien jaar is.⁶
- Vanwege de coronacrisis golden in 2020 andere afspraken. Studenten konden hun lening verhogen, ook met terugwerkende kracht vanaf het begin van het collegejaar. Voor studenten voor wie dit onvoldoende was, betracht DUO coulance. Oud-studenten met een studieschuld die problemen ondervonden bij hun terugbetalingen kunnen de terugbetaling opschorten door hun aflossingsvrije periode in te zetten; als deze al is opgebruikt, wordt ook hier coulance betracht door DUO.¹⁰

1.3 Collegegeldsystematiek tweede studies

De bekostiging van tweede graden is per 1 januari 2011 met de invoering van de Wet versterking besturing komen te vervallen. Deze wet beperkt voor studenten die na 1 september 1991 aan een studie in het hoger onderwijs zijn gestart de aanspraak op het wettelijk collegegeld tot één bachelor- en één masteropleiding⁷. In eerdere edities van deze maatregelenmonitor werden gegevens gepresenteerd van de groep studenten die een tweede studie volgden (H6, editie 2016-2017). De invoering van de Wet versterking besturing heeft tot gevolg dat het aandeel studenten dat een tweede studie volgt is afgenomen.

1.4 Wet Kwaliteit in verscheidenheid

In 2013 is de Wet Kwaliteit in verscheidenheid hoger onderwijs van kracht geworden. Speerpunten hierin zijn het verbeteren van de studiekeuze en de aansluiting tussen de onderwijssectoren en (daarmee) het tegengaan van studieuitval, het verbeteren van de doorstroom en daarnaast het bevorderen van excellentie in het hoger onderwijs en van de differentiatie in het onderwijsaanbod. Hiermee wil het kabinet bereiken dat hogescholen en universiteiten hun opleidingsaanbod beter afstemmen op de veranderende behoeften en wensen van studenten en de arbeidsmarkt en dat hogescholen en universiteiten zich specialiseren⁸. De volgende maatregelen zijn inmiddels ingevoerd:

- Betere herkenbaarheid opleidingen. Hogescholen en universiteiten moeten beter herkenbare namen voor hun opleidingen gebruiken: vergelijkbare opleidingen moeten dezelfde soort naam krijgen.
- Driejarig hbo voor vwo'ers. Hbo-opleidingen mogen driejarige opleidingen voor vwo'ers inrichten. Zo wordt het hbo voor hen aantrekkelijker.

6 Wijziging van onder meer de Wet studiefinanciering 2000. Memorie van toelichting. Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2014-2015, 34 035, nr. 4.

7 Stb. 2010, nr. 119.

8 <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/hoger-onderwijs/inhoud/aanbod-opleidingen-hoger-onderwijs>.

- Afschaffing loting. De mogelijkheid voor centrale loting is afgeschaft vanaf studiejaar 2017-2018. Opleidingen mogen sindsdien zelf studenten selecteren voor een betere match tussen student en de opleiding. In het kader van de Wet Kwaliteit in verscheidenheid wordt sinds studiejaar 2017-2018 geen gebruik meer gemaakt van gewogen loting bij numerusfixusopleidingen. In plaats daarvan wordt een procedure van decentrale selectie ingezet: opleidingen mogen dan zelf studenten selecteren om een betere match tussen student en opleidingen te bewerkstelligen. Studenten mogen in een jaar aan maximaal twee selectieprocedures voor een numerusfixusopleiding meedoen. Uitzondering op deze regel zijn studies waar doorgaans veel meer aanmeldingen zijn dan plaatsen: Geneeskunde, Tandheelkunde, Fysiotherapie en Mondzorgkunde. Voor deze opleidingen mag men per jaar maximaal aan één selectieprocedure meedoen. Wel mag men meedoen aan een selectieprocedure van een andere opleiding (bijv. 1 keer Geneeskunde en 1 keer Fysiotherapie; 2 keer Geneeskunde mag niet). In totaal krijgt een student maximaal drie keer de kans om aan een selectieprocedure mee te doen. De inhoud van de selectieprocedures wordt door de instellingen en/of opleidingen zelf bepaald. Wel moet de selectie plaatsvinden op grond van minimaal twee soorten inhoudelijke criteria (bijvoorbeeld één cognitief en één non-cognitief). Studenten moeten zich uiterlijk 15 januari aanmelden voor een studie met decentrale selectie. Als er minder aanmeldingen dan plaatsen zijn, vindt er geen selectie plaats. Als er wel selectie plaatsvindt, moet de gehele selectieprocedure uiterlijk 15 april afgerond zijn: op basis van de selectieprocedure wordt er een ranglijst gemaakt van studenten en vanaf 15 april is het voor studenten via Studielink inzichtelijk of ze de procedure succesvol hebben doorlopen. Vervolgens hebben studenten tot 29 april om hun plaatsing te accepteren, waarna hij vervalt. Decentrale selectie beoogt er voor te zorgen dat de meest geschikte studenten zullen worden toegelaten.⁹ Echter, aangezien in de Monitor beleidsmaatregelen 2015 naar voren kwam dat er bepaalde groepen (studenten met functiebeperking en eerstegeneratiestudenten) zijn die eventueel een belemmering kunnen ondervinden in de toegankelijkheid naar het hoger onderwijs, is het van belang aandacht te houden voor deze groepen zodat ze gelijke kansen behouden in de selectieprocedures. Dit wordt met name benadrukt doordat eerstegeneratiestudenten nu al minder lijken deel te nemen aan opleidingen met selectie. Onder meer deze constatering hebben ertoe geleid dat er op 12 maart 2021 een wetsvoorstel is ingediend dat decentrale loting toevoegt als selectiemethode om kansgelijkheid te vergroten. Beoogde inwerkingtreding: 1 januari 2022. In 2020 week de situatie af van de gangbare; omdat de periode van selectie in volle gang was toen de coronacrisis uitbrak, is de deadline voor het afronden van de selectieprocedures verschoven naar 15 juni. Dit gaf instellingen meer gelegenheid voor eventuele aanpassing van het selectieproces en zorgvuldige communicatie over de uitkomsten¹⁰.
- Bredere bachelorstudies. Universiteiten en hogescholen kunnen bestaande opleidingen samenvoegen om zo een brede bachelor te maken. Binnen die brede bachelor kunnen studenten hun eigen route of accent kiezen. Hierdoor hoeven studenten minder snel van studie te wisselen. Opleidingen mogen binnen 5 jaar terug naar de oude, smallere opleidingen als zij dat willen.
- Definitieve invoering associate degree. Het associate degreeprogramma is een kortere hbo-studie die sterk gericht is op de arbeidsmarkt. De overheid voert dit programma definitief in. Doel is om doorstuderen aantrekkelijker te maken. Vooral mbo-4 studenten en mensen met een aantal jaren werkervaring vergroten met de associate degree hun kansen op de arbeidsmarkt.
- Aanpassing titels hbo. Afgestudeerde hbo'ers mogen de titel Bachelor of Master voeren. Aan deze titels mogen zij 'of Laws', 'of Business Administration' of 'of Nursing' toevoegen. De toevoeging hangt af van hun opleiding. Vanaf 1 januari 2014 mogen afgestudeerde hbo'ers ook de toevoeging 'of Arts' en 'of Science' voeren. Zo zijn de titels beter herkenbaar op de (internationale) arbeidsmarkt.
- Hoger collegegeld excellente opleidingen. De wet maakt het mogelijk dat opleidingen die door de NVAO excellent zijn bevonden, een hoger collegegeld mogen vragen (maximaal 5 keer het wettelijk collegegeld). Dit mag niet zomaar; de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) moet hier toestemming voor geven.

⁹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 31 288, nr. 399

¹⁰ Brief van de Minister van OCW aan de Tweede Kamer. COVID-19 aanpak Hoger onderwijs, ref. 23816348, 19 maart 2020.

- Vervroeging aanmelddatum naar 1 mei. Aspirant-studenten die zich uiterlijk op 1 mei aanmelden, hebben recht op studiekeuzeadvies en hebben toelatingsrecht. Aspirant-studenten die zich na 1 mei aanmelden hebben geen recht op een studiekeuzeadvies en verliezen ook hun toelatingsrecht. Zij zijn ‘toelaatbaar’: de instelling bepaalt onder welke voorwaarden zij toegelaten of geweigerd worden.
- Doorstroom hbo-propedeuse. Studenten met een hbo-propedeuse en zonder vwo-diploma krijgen geen toelatingsrecht meer tot een universitaire opleiding. Universiteiten mogen sinds studiejaar 2013-2014 toelatingseisen stellen. Het gaat er niet om de doorstroom te beperken, maar om nadere eisen te kunnen stellen en daarmee de uitval/switch in het wo te verminderen.
- Toelatingseisen pabo. Sinds 2015 zijn er aanvullende toelatingseisen voor de pabo die betrekking hebben op basisschoolvakken. Indien een student niet voldoet aan deze eisen dient hij of zij een aanvullende toets te maken.
- Vergoeding premaster. Een student is voor elk studiejaar dat hij/zij voor een opleiding staat ingeschreven wettelijk collegegeld verschuldigd. Een premaster (oftewel schakeltraject) is formeel gezien geen opleiding in het hoger onderwijs die leidt tot een graad. Wel is de vergoeding die mag worden gevraagd voor een premaster afgeleid van het wettelijk collegegeld. Zo is wettelijk geregeld dat voor een premaster met een studielast van minder dan 60 studiepunten een vergoeding van maximaal een proportioneel deel van het wettelijk collegegeld mag worden gevraagd.¹¹ Indien een premaster 60 studiepunten of meer bedraagt, mag de vergoeding maximaal de hoogte van het wettelijk collegegeld bedragen.
- Aanvullende eisen. Aanvullende eisen mogen worden gesteld bovenop de vooropleidingseisen en de nadere vooropleidingseisen, namelijk bij opleidingen waarvoor op grond van het beroepsprofiel of de organisatie en inrichting van het onderwijs specifieke eisen mogen worden gesteld, opleidingen met kleinschalig, residentieel onderwijs en opleidingen met een numerus fixus. Aanvullende eisen bestonden al voor bijvoorbeeld University Colleges en kunstopleidingen. Deze ruimte is uitgebreid: individuele opleidingen mogen dit nu ook doen zonder dat dit landelijk afgestemd moet zijn.
- Selectieve toelating tot masters. Voor doorstroommasters is sinds 2014 selectie mogelijk, waarbij wel geldt dat voor alle bachelor afgestudeerden een mogelijkheid moet bestaan om een masteropleiding te volgen. Studenten moeten hierdoor een meer bewuste keuze maken voor een master. Uit een analyse van de onderwijsinspectie komt naar voren dat in 2017-2018 in het wo dertig procent van de master-opleidingen (excl. researchmasters) aanvullende toelatingseisen stelde aan nieuwe studenten. Bijna veertig procent van de wo-masteropleidingen stelde aanvullende eisen aan studenten van andere instellingen, maar niet altijd aan studenten van de eigen instelling en bijna tien procent van de wo-masteropleidingen had een beperkt aantal plaatsen te vergeven (capaciteitsbeperking), waardoor enige vorm van ranking plaatsvond.¹²

De Wet Kwaliteit in verscheidenheid is erop gericht de juiste student op de juiste plaats te krijgen. Met name de vervroeging van de aanmelddatum en de daarmee samenhangende rechten voor student en instelling hebben inmiddels tot aanzienlijke extra inspanningen geleid bij de hogescholen en universiteiten. Er is een grote diversiteit van arrangementen die instellingen aanbieden of opleggen aan aspirant-studenten. Deze diversiteit bestaat niet alleen tussen instellingen, maar ook binnen instellingen tussen opleidingen. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om assessments, individuele gesprekken, groepsgesprekken, extra voorlichting, proeflessen en/of matchingsdagen. De activiteiten vinden zowel op afstand plaats (online, schriftelijk) als op de instellingslocatie en worden zowel verplicht als facultatief toegepast.

Alle instellingen bieden vanaf 2014 de studenten een studiekeuzeadvies. Deze adviezen kunnen gebaseerd zijn op een (online) vragenlijst, een gesprek of een combinatie daarvan. Ook kan proefstuderen inclusief een toets over het geleerde leiden tot een advies. Deze activiteiten worden de studiekeuzecheck genoemd.

¹¹ WHW-artikel 7.57i. Ondersteuning ter bevordering van goede doorstroming van hoger beroepsonderwijs naar een masteropleiding in het wetenschappelijk onderwijs.

¹² <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/themaonderzoeken/documenten/rapporten/2018/03/07/tussenrapportage-selectie-in-de-wo-master>

De inhoud van de adviezen verschilt eveneens; veel instellingen doen een uitspraak over de ‘match’ tussen student en opleiding (goed/twijfel/geen match), maar anderen beperken zich tot een uitspraak over alleen de oriëntatie op de studiekeuze (voldoende/onvoldoende). Een negatief advies (geen match, onvoldoende georiënteerd) kan leiden tot een advies voor vervolgactie (al dan niet binnen het instellingsarrangement aan keuzeactiviteiten) of doorverwijzing; ook dit is niet altijd het geval. Voor studenten die zich uiterlijk 1 mei aanmelden is het advies niet bindend; ook bij een negatief advies kunnen zij zich voor de opleiding inschrijven. Studenten die zich na 1 mei aanmelden zijn toelaatbaar, maar hebben geen recht op inschrijving. Hun toegang tot de opleiding hangt in de meeste gevallen af van het studiekeuzeadvies, dat in dat geval wel bindend kan zijn.

- Op dit moment loopt het experiment promotieonderwijs. De regering hoopt met dit Besluit meer talent aan te trekken door ruimte te bieden voor een verder gedifferentieerd promotiestelsel¹³. In dit experiment ontvangen promotiestudenten een beurs uit het profileringsfonds en volgen als derde cyclus van de academische opleiding een promotieonderwijsstraject. Nagegaan wordt of een promotieonderwijsstraject, waarin het recht van de promotiestudent op onderwijs ook centraal staat en waardoor zijn kansen op de arbeidsmarkt naar verwachting worden vergroot, kan bijdragen aan het opleiden van voldoende promovendi voor de toekomst. Evaluatie vindt momenteel plaats.

1.5 Bindend studieadvies

Instellingen in het hoger onderwijs zijn wettelijk verplicht om elke student aan het einde van het eerste studiejaar een advies te geven over het wel of niet voortzetten van hun opleiding. De wet biedt daarnaast de mogelijkheid om een bindend studieadvies (BSA) te geven, een bindende beslissing over de voortgang van de opleiding. Of een instelling een BSA hanteert, mag de instelling zelf bepalen. Als het wordt ingevoerd, dient de instelling zich wel aan enkele regels te houden die in de wet zijn vastgelegd.¹⁴ Wanneer dit advies negatief is, moeten studenten stoppen met de opleiding. Het studieadvies is negatief als er te weinig studiepunten zijn behaald (gemiddeld ligt de grens van minimaal te behalen studiepunten rond de 45 EC). De meeste instellingen koppelen het BSA aan een minimum aantal te behalen studiepunten, maar het BSA kan ook bestaan uit kwalitatieve eisen. De regels en het minimaal te behalen aantal studiepunten staan omschreven in de onderwijs- en examenregeling (OER) van elke opleiding. Vanwege het uitbreken van de coronacrisis en de effecten daarvan op het onderwijs, is het mogelijk dat studenten vertraging hebben opgelopen en de geldende norm voor het bindend studieadvies niet halen. Om die reden is door de minister in maart 2020 aan instellingen verzocht het uitbrengen van een afwijzend bindend studieadvies uit te stellen naar het tweede studiejaar.¹⁰ In verband met de COVID-19-pandemie en de wijzigingen ten aanzien van de hantering van het BSA, zijn in deze monitor geen actuele BSA-normen opgenomen. Deze waren voor het komend studiejaar niet vindbaar op de websites van de instellingen.

1.6 Verlaging wettelijk collegegeld

In 2018 is een wetsvoorstel aangenomen waarmee het collegegeld van studenten die voor het eerst in het hoger onderwijs gaan studeren, gehalveerd wordt.¹⁵ Voor studenten aan lerarenopleidingen wordt het collegegeld de eerste twee jaar verlaagd. Deze veranderingen zijn ingegaan vanaf studiejaar 2018-2019. De halvering heeft als doel om financiële drempels bij de keuze om in het hoger onderwijs te gaan studeren zoveel mogelijk weg te nemen én om de aantrekkelijkheid van een baan in het onderwijs te verhogen. In 2018 heeft ResearchNed reeds een onderzoek uitgevoerd naar het (kwalitatieve) effect van de halvering van het collegegeld op de aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van het hoger onderwijs.¹⁶

13 Staatsblad 2016, 3. Inwerkingtreding van het besluit is 9 januari 2016, einddatum 1 sept. 2024.

14 WHW, Artikel 7.8b. Studieadvies propedeutische fase.

15 Wet van 11 juli 2018 tot wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek in verband met de introductie van een grondslag voor de verlaging van het wettelijk collegegeld voor groepen van studenten (verlaagd wettelijk collegegeld). Stb, 2018, 225.

16 Essen, M. van, Wartenbergh, F. & Kurver, B. (2018). Halvering collegegeld: helpt het twijfelende studenten over de streep? Eindrapport. Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW. Nijmegen: ResearchNed.

Per september 2020 is de Wet verlaagd wettelijk collegegeld aangepast, naar aanleiding van een motie van de leden Van der Molen en Tielen, voor de zogeheten kleinschalige en intensieve opleidingen.¹⁷ Omdat opleidingen met het kenmerk 'kleinschalig en intensief' doorgaans een verhoogd wettelijk collegegeld vragen, zouden studenten van dit type opleidingen bij een halvering een veel hogere korting krijgen dan studenten van andere, reguliere opleidingen.¹⁸ Met het aannemen van de motie werd de korting op het collegegeld gelijkgetrokken en werd bepaald dat de korting op het collegegeld maximaal de helft zou bedragen van het wettelijke collegegeldtarief. De 2,5 miljoen euro die hiermee jaarlijks wordt uitgespaard (gemiddeld €797 maal 3.100 studenten) is nu beschikbaar voor een tegemoetkoming aan studenten die een tweede lerarenopleiding willen volgen. Per 1 oktober 2020 is dan ook de Subsidieregeling tweede lerarenopleiding ingegaan. Leraren die een tweede lerarenopleiding willen volgen kunnen hier gebruik van maken, mits zij niet in aanmerking komen voor de Lerarenbeurs of subsidie voor zijinstromers.¹⁹

De monitor zal ingaan op beleidsmaatregel halvering collegegeld aan de hand van beschikbaar kwalitatief materiaal over keuzemotieven van aspirant-studenten en kwantitatieve data over de instroom, zowel generiek als voor de lerarenopleidingen. Doel hiervan is een beeld te geven van wat mogelijk voor studenten bijgedragen heeft aan hun keuze voor een opleiding in het hoger onderwijs.

1.7 Specifieke coronamaatregelen

In de studie jaren 2019-2020 en 2020-2021 zijn diverse maatregelen ingesteld om de negatieve gevolgen van de COVID-19-pandemie voor het onderwijs en voor studenten waar mogelijk te reduceren. Onderstaand een overzicht van feiten en maatregelen per studiejaar.

2019-2020

- Het hoger onderwijs op locatie was gesloten in de periode 12 maart - 15 juni 2020.
- Vanaf 15 juni vond op kleine schaal weer onderwijs en onderzoek op locatie plaats. De focus lag daarbij op kwetsbare studenten, tentaminering/examinering en kleinschalig (praktijk)onderwijs.
- Vanaf 1 augustus 2020 waren er minder beperkingen; vooral capaciteitsbeperking voor dagelijks onderwijs in verband met beperkingen in het openbaar vervoer.
- Uitstel van het Bindend Studie Advies naar studiejaar 2020-2021.
- In juni 2020 is een tegemoetkoming voor studenten aangekondigd. Studenten die uit hun recht op aanvullende beurs lopen in de maanden juni, juli, augustus en september 2020 krijgen circa 1500 euro overgemaakt.
- Het reisrecht is verlengd met 3 maanden. De duur van het reisrecht in het hoger onderwijs betreft de nominale studieduur plus een jaar. Studenten die langer over hun studie doen hebben profijt van deze maatregel.
- Studenten die in 2019-2020 en in 2020-2021 ingeschreven stonden en in de periode september 2020 tot en met januari 2021 afstuderen krijgen 535 euro.
- Daarnaast geldt dat DUO coulance heeft betracht in verband met corona. Zo konden studenten hun lening verhogen, ook met terugwerkende kracht vanaf het begin van het collegejaar. Zo worden studenten geholpen die in financiële nood zitten. Specifiek zijn er voor EER studenten en Caribische studenten nog aanvullende maatregelen.

17 Kst-35000-VIII-54: De Tweede Kamer verzoekt de regering de Wet verlaagd wettelijk collegegeld aan te passen zodat alle studenten hetzelfde bedrag krijgen en de 2,5 miljoen euro die hiermee vrij komt te gebruiken voor een regeling voor mensen die voor een tweede lerarenopleiding kiezen en geen aanspraak kunnen maken op een andere regeling zoals de Lerarenbeurs of zijinstroom; verzoekt de regering tevens, hier voor het zomerreces van 2019 de Kamer over te informeren.

18 Niet alle opleidingen die in het CROHO zijn aangemerkt als kleinschalig en intensief vragen daadwerkelijk verhoogd collegegeld; de meeste doen dit overigens wel.

19 Deze regeling voorziet in een subsidie van maximaal 3.500 euro per aanvrager, of bij lager instellingscollegegeld, ten hoogste dat bedrag. Door deze groep (gedeeltelijk) te compenseren voor het hogere instellingscollegegeld dat zij voor hun tweede ho-opleiding moeten betalen, wordt het voor leraren aantrekkelijker om een tweede lerarenopleiding te volgen. Jaarlijks is er 2,5 miljoen euro beschikbaar voor deze regeling. Via <https://duo.nl/particulier/tegemeotkomingen-en-subsidies-lerarenopleiding/subsidie-tweede-lerarenopleiding.jsp>

- Caribisch gebied: innen van schulden in het deurwaarderstraject is gestaakt.
- EER: EU studenten kunnen middels een werkgeversverklaring aantonen dat zij aan de voorwaarden voldoen om in aanmerking te komen voor studiefinanciering (coulance 56-uurseis migrerend werknemerschap).
- Er gold een negatief reisadvies voor studenten die in het buitenland verbleven/buitenlandse studenten die naar Nederland wilden reizen.
- Verschuiving aanmelddatum van 1 mei naar 1 juni 2020.
- De afronding van procedures voor decentrale selectie is verplaatst naar uiterlijk 15 juni; de meeste opleidingen streven ernaar de selectieprocedure op 15 april afgerond te hebben.
- De beschikbare capaciteit van opleidingen met een numerus fixus is verhoogd in verband met verwachting van hogere 'no-show'.
- De centrale schriftelijk eindexamens in het voortgezet onderwijs zijn afgelast.
- Het is mogelijk gemaakt dat studenten werden toegelaten tot het hoger onderwijs zonder aan (alle) vooropleidingseisen te voldoen.
- De introductieactiviteiten hebben grotendeels online plaatsgevonden.

2020-2021 en verder

- Het wettelijk collegegeld voor studiejaar 2021-2022 wordt gehalveerd. Deze halvering gaat gepaard met een halvering van het collegegeldkrediet. Deze maatregel geldt ook voor nieuwe studenten in het hoger onderwijs en ook voor het instellingscollegegeld, dat gereduceerd wordt met vijftig procent van het wettelijk collegegeld.
- Onderwijs is met beperkingen (bijv. 1,5 meter, beperking van de reisbewegingen) mogelijk op locatie van de hogeschool en universiteit.
- Vanaf half oktober 2020 geldt een mondkapjesplicht in onderwijsgebouwen.
- Vanaf half december 2020 vindt er geen fysiek onderwijs plaats, met uitzondering van examens, tentamens, praktijkonderwijs en begeleiding van kwetsbare studenten.
- In februari 2021 zijn de tegemoetkomingsregelingen voor studenten verruimd: studenten die in 2019-2020 en in 2020-2021 ingeschreven stonden en een hbo-ad/bachelor/master of wo-master afronden in 2020-2021 krijgen 535 euro. Bij afloop van hun recht op aanvullende beurs in periode 1 juni 2020 - 31 augustus 2023 krijgen studenten eenmalig 1.500 euro.
- In februari 2021 is aangekondigd dat alle ho-studenten die in de periode maart tot en met december 2020 minimaal een maand recht hadden op een studentenreisproduct, lening of aanvullende beurs, er in totaal twaalf maanden reisrecht extra krijgen. Dit is aansluitend op het reguliere reisrecht voor de nominale duur van de studie plus een jaar (n.t.b. deze verlenging is inclusief de eerdere verlenging van het reisrecht met 3 maanden die in april 2020 werd aangekondigd).
- Daarnaast geldt dat DUO in studiejaar 2020-2021 nog grotendeels coulance betracht. Studenten kunnen hun lening verhogen, dat kan ook met terugwerkende kracht vanaf het begin van het collegejaar.
- In het hbo is het bindend studieadvies uitgesteld naar het volgende jaar.
- In het wo is het aantal benodigde ec's voor een positief advies generiek verlaagd met 10 tot 15 procent.
- Vanaf 26 april 2021 is een dag in de week naar de campus weer mogelijk.
- Het vrijwillig gebruik van corona-sneltesten wordt ingevoerd.

1.8 Vraagstelling

In dit onderzoek is een groot aantal onderzoeksvragen geformuleerd die in de verschillende hoofdstukken worden beantwoord. De analyses zijn uitgevoerd op meerdere bronnen. In onderstaand overzicht zijn alle vragen opgenomen inclusief de verwijzing naar de hoofdstukken:

Hoofdstuk 2: Doorstroom en onderwijsdeelname

- a. In hoeverre blijven de omvang en samenstelling van de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsopleiding naar het hoger onderwijs stabiel na invoering van de maatregelen?

- b. Hoe is de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs verdeeld naar de achtergrondkenmerken van de ouders?
- c. Verandert het aandeel studenten dat één tussenjaar neemt alvorens in te stromen in het hoger onderwijs?
- d. Verandert de instroom in de bachelor?
- e. Verandert de instroom in de sectoren?
- f. Verandert de instroom in associate degrees?
- g. Verandert de instroom naar opleidingsvorm, leeftijdsopbouw, vooropleiding en sociaaleconomische status?
- h. Hoe ontwikkelt zich de instroom van studenten die het hoger onderwijs (voor het eerst) betreden via selectie (zowel numerus fixus als andere selectie)?
- i. Verandert de instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk?
- j. Verandert de instroom van het aantal buitenlandse studenten en van studenten met een functiebeperking?
- k. Verandert de instroom in bètatechnische studies?

Hoofdstuk 3: Studiekeuze en selectie

- a. Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest en dat een goede match ervaart met de opleiding?
- b. Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?
- c. Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten en kiezen zij vaker een studie met een betere baankans?
- d. Worden studenten in hun studiekeuze beïnvloed door de halvering van het collegegeld en zijn er gevolgen van de maatregel zichtbaar in de instroom van nieuwe studenten?
- e. Hoe kijken studenten terug op hun activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck, heeft het hen zekerder gemaakt van hun studiekeuze, kregen zij een advies of feedback en hoe werd dit gecommuniceerd?
- f. Hoeveel studenten krijgen bij hun aanmelding te maken met selectie, hoeveel worden er afgewezen en hoeveel studenten beginnen uiteindelijk met een opleiding die niet hun eerste keuze is?
- g. Zijn studenten tevreden over de informatievoorziening over het Bindend Studieadvies (BSA) en in welke mate is het BSA van invloed op de studiekeuze en het studiegedrag van studenten?
- h. Is de aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs volgens studenten verbeterd?
- i. Is het volgen van keuzedelen in het mbo van invloed op het studiesucces, de mate van binding met de opleiding en de aansluiting in het eerste jaar van het hbo?

Hoofdstuk 4: Van bachelor naar master

- a. Hoe ontwikkelt zich de masterdeelname?
- b. Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?
- c. Verandert het aandeel bachelorgediplomeerden dat rechtstreeks doorstroomt naar de master?
- d. Verandert de doorstroom van bacheloropleidingen bètatechniek naar wo-masters bètatechniek? Is er sprake van bètaverlies?
- e. Verandert de instroom in meerjarige masters en educatieve masters?
- f. Wat zijn belangrijkste motieven voor studenten om te kiezen voor een master aan een andere instelling?
- g. Hoeveel masterstudenten volgen een master van hun eerste of tweede keuze?

Hoofdstuk 5: Studievoortgang

- a. Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?
- b. Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?
- c. Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?
- d. Verbeterd de studievoortgang van studenten?
- e. Verbeterd de inzet en de motivatie van studenten?

- f. Verbeter de tijdbesteding van studenten aan hun studie?
- g. Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?
- h. Verandert het aandeel werkende studenten?
- i. Verandert het aantal gewerkte uren en de invloed daarvan op de studieresultaten?
- j. Waarom werken eerstejaarsstudenten naast de studie?
- k. Verbeter de kwaliteit van de opleiding volgens studenten (algemeen, inhoud, docenten, begeleiding)?
- l. Hoe ontwikkelt het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring zich?
- m. Hoe ontwikkelt het aandeel studenten met een studiegerelateerde buitenlandervaring zich?
- n. Verandert het aandeel ambitieuze studenten?
- o. Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?
- p. In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?

Hoofdstuk 6: Studeren onder bijzondere omstandigheden

- a. In welke mate wijkt de studievoortgang van studenten met functiebeperkingen af, maakt deze groep gebruik van beschikbare voorzieningen en hoe tevreden zijn deze studenten over de voorzieningen?
- b. In welke mate wijkt de studievoortgang van studenten af die onder bijzondere c.q. problematische omstandigheden studeren, maakt deze groep gebruik van beschikbare voorzieningen en hoe tevreden zijn zij over deze voorzieningen?
- c. In hoeverre zijn studenten op de hoogte van het profileringsfonds en hoeveel studenten maken er gebruik van?

Hoofdstuk 7: Studieuitval

- a. Verandert de uitval en switch in het eerste jaar hoger onderwijs?
- b. Verandert het aandeel uitvallers en switchers onder hbo-studenten met een mbo-achtergrond?
- c. In welke CROHO-sectoren is de minste en meeste uitval en switch?
- d. Verandert het aandeel switchers in bètatechnische studies dat opnieuw voor bètatechniek kiest?
- e. Zijn er verschillen in uitval en switch tussen studenten met en zonder migratieachtergrond?
- f. Wat is de relatie tussen de uitval en switch en andere achtergrondkenmerken van de studenten?
- g. Verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?
- h. Verandert het aandeel uitvallers en switchers dat als reden aangeeft een verkeerde studiekeuze te hebben gemaakt?
- i. Zijn er verschillen in het studiekeuzep proces tussen studenten die uitvallen en niet uitvallen?
- j. Verschillen de rendementen van switchers met die van herinschrijvers?
- k. Verandert de uitval en switch in het eerste jaar hoger onderwijs van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk?

Hoofdstuk 8: Studiefinanciering en leengedrag

- a. Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?
- b. Verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?
- c. Verandert de manier van lenen en veranderen de bedragen die studenten lenen?
- d. Wat zijn de belangrijkste motieven om wel of niet te lenen?
- e. Verandert de financiële situatie van studenten?
- f. Wat zijn de inkomstenbronnen van de niet-lenende studenten onder het studievoorschot?

Hoofdstuk 9: Stages, coschappen en praktijkonderwijs tijdens corona

- a. Wat is de omvang van stages en coschappen?
- b. Hoe waarderen studenten stages en coschappen, wat zijn ervaren knelpunten?
- c. Wat is de omvang van praktijkonderwijs?
- d. Hoe waarderen studenten praktijkonderwijs, wat zijn ervaren knelpunten?
- e. Hebben stages en coschappen doorgang kunnen vinden en zo nee, in welke mate heeft dit gevolgen gehad voor de studievoortgang?
- f. Heeft praktijkonderwijs doorgang kunnen vinden en zo nee, in welke mate heeft dit gevolgen gehad voor de studievoortgang?

De volgende onderzoeksvragen worden beantwoord voor de betekenis van de COVID-19-pandemie voor het leven en de studie van studenten:

- g. In welke mate is corona en de maatregelen daaromtrent van invloed geweest op de studievoortgang, studiemotivatie, studie-inzet, sociale contacten, samenwerken met medestudenten, persoonlijk welbevinden en tijdsbesteding aan studie en betaald werk?
- h. Op welke manier hebben studenten contact gehouden met de opleiding en medestudenten en welk deel van de studenten heeft tijdens de COVID-19-pandemie op geen enkele manier contact onderhouden met de opleiding of medestudenten?

1.9 Bronnen en doelgroepen

In dit onderzoek is, indien mogelijk, gebruikgemaakt van registers dan wel aansluiting gezocht bij bestaande onderzoeken. In deze paragraaf worden deze bronnen kort beschreven. In de afzonderlijke hoofdstukken wordt steeds nader ingegaan op definities en selecties die voor de analyses zijn gemaakt.

Bronnen

Het 1Cijfer Hoger Onderwijs (1cHO) is een (geanonimiseerd) register van inschrijvingen in het hoger onderwijs dat benut kan worden voor het genereren van beleidsinformatie. De ho-instellingen verstrekken informatie over inschrijvingen van studenten aan het CRIHO (Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs), beheerd door de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). DUO registreert deze gegevens en vult deze aan met informatie afkomstig uit het GBA. De gegevens worden tevens benut voor het verstrekken van beleidsinformatie, door middel van het 1cHO. Het 1cHO is een extract uit het Centraal Register Inschrijving Hoger Onderwijs (CRIHO), dat alle ho-inschrijvingen bevat. In deze bestanden staan alle inschrijvingen en examens van studenten in het bekostigd hoger onderwijs (hogescholen en universiteiten).

Het 1cHO is voor een aantal analyses verrijkt met een aantal velden die afkomstig zijn van DUO (indeling in bètatechniek), CROHO (o.a. selectieopleidingen, studielast, researchmasters), Studiekeuze123 (o.a. numerusfixusopleidingen, BSA-norm), OCW (opleidingen met halvering collegegeld). Opleidingen zijn als bètatechnisch gekwalificeerd als ze zijn ingedeeld in cluster 1 of 2. Dit is conform het vastgestelde door het Platform Talent voor Technologie. De clusterindeling is als volgt:

0 = Overig hoger onderwijs
1 = Bèta Natuur & Techniek
2 = Meer dan 50% bèta
3 = Lerarenopleiding bèta
4 = Minder dan 50% bèta

Het 1cHO is daarnaast verrijkt met studiefinancieringsrecords van de studenten. Deze zijn beschikbaar gesteld door DUO en bevatten per record per jaar en per maand de bedragen voor basisbeurs, aanvullende beurs en lening alsook woonsituatie en ov-gebruik. Deze gegevens zijn geconsolideerd en geaggregeerd en vervolgens toegevoegd aan de inschrijfgegevens uit het 1cHO. De onderzoeksvragen die betrekking hebben op het leengedrag van de studenten zijn met behulp hiervan beantwoord. De bestanden van de jaren 2006-2007 tot en met 2019-2020 zijn gebruikt. DUO leverde daarnaast een recent bestand met toegekende bedragen voor het levenlanglerenkrediet (mbo, hbo, wo) in het derde kwartaal van 2020.

De Studentenmonitor hoger onderwijs (zie ook www.studentenmonitor.nl) is in 2000 door het ministerie van OCW geïntroduceerd met het doel om, door een bundeling van de tot op dat moment relevante student-onderzoeken, meer systematisch en periodiek de ontwikkelingen op de sociaaleconomische dimensie van studeren in het hoger onderwijs in kaart te brengen en te volgen, met behulp van kengetallen en bevraging van doelgroepen. Het monitorsysteem heeft vooral een signaleringsfunctie bij de ontwikkeling van beleid en genereert informatie op de momenten dat dit volgens de beleidscyclus nodig is. In de Studentenmonitor staan sinds 2000 studievoortgang, motivatie, studiekeuze, studiegedrag, tevredenheid, tijdsbesteding, inkomsten en uitgaven centraal. Dit alles gerelateerd aan de sociaaleconomische status van studenten.

De Startmonitor Hoger Onderwijs²⁰ is een landelijk onderzoek dat nieuwe studenten in het hoger onderwijs volgt vanaf hun entree aan een hogeschool of universiteit tot aan het einde van het eerste studiejaar. Deze monitor brengt het gebruik van voorlichtingsmateriaal en het studiekeuzeproces in kaart, inventariseert hoe studenten ‘landen’ in hun opleiding en vraagt studenten of hun eerste jaar naar tevredenheid verloopt. Aan het eind van het jaar kunnen deze gegevens gerelateerd worden aan de keuze die studenten maken; of zij met hun opleiding zijn gestopt of de initieel gekozen studie continueren.

De CBS microdata zijn onder andere gebruikt om het opleidingsniveau van ouders toe te voegen aan de analyses, zodat de relatie tussen het opleidingsniveau van de ouders en gedragingen van studenten in kaart kunnen worden gebracht. Daarnaast zijn alle resultaten over studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk gebaseerd op de CBS microdata.

Om de kwaliteit van het onderwijs en de tevredenheid van studenten in kaart te brengen, is gebruikgemaakt van gegevens uit de Nationale Studentenenquête (NSE). De Nationale Studenten Enquête (NSE) is een grootschalig landelijk onderzoek waarin jaarlijks alle studenten in het hoger onderwijs worden uitgenodigd om hun mening te geven over hun opleiding. De thema's waarover in deze monitor is gerapporteerd hebben betrekking op het algemene oordeel, de docenten, de inhoud en de studiebegeleiding. Deze objectieve informatie over opleidingen en instellingen draagt bij aan de kwaliteit en transparantie van het hoger onderwijs. De oordelen worden gebruikt als informatiebron voor studiekeuzers en door instellingen om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Eén op de drie studenten in Nederland doet mee aan dit onderzoek. Alle geaccrediteerde opleidingen aan hogescholen en universiteiten in Nederland kunnen deelnemen aan dit onderzoek. In 2019 zijn er, vanwege problemen met de NSE, geen volledige data beschikbaar; in 2020 heeft er geen NSE plaatsgevonden vanwege de coronacrisis en de effecten daarvan op het onderwijs.²¹ Er is in deze monitor gebruikgemaakt van meerjarige trends met vergelijkbare vraagstelling als de NSE uit de Studentenmonitor.

Voor het beantwoorden van de vragen over stages, praktijkonderwijs en coschappen is gebruikgemaakt van een specifiek daarvoor uitgevoerde enquête onder studenten.

Doelgroepen

Om onder andere de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te bestuderen, wordt in de analyses steeds een onderscheid gemaakt naar doelgroepen. De resultaten zijn altijd berekend voor het hele hoger onderwijs en zijn doorgaans uitgesplitst voor hbo en wo. Voor zover er de beschikking is over achtergrondkenmerken is bij alle resultaten gekeken of er verschillen zijn tussen doelgroepen. Hierbij is onder andere onderscheid gemaakt naar:

- studenten met een niet-westerse migratieachtergrond²²;
- opleidingssector (croho-onderdeel);

20 Sinds 2017-2018 wordt het veldwerk voor de Startmonitor uitgevoerd in opdracht van OCW

21 Brief van de Minister van OCW aan de Tweede Kamer. COVID-19 aanpak Hoger onderwijs, ref. 23816348, 19 maart 2020.

22 Voor de vaststelling van internationale studenten is gebruikgemaakt van het veld voor internationale studenten dat is opgenomen in het 1cHO. Internationale studenten zijn studenten met een vooropleiding in de categorie 'buitenlandse vooropleiding', in de categorie 'overig', of in de categorie 'onbekend'; én die een niet-Nederlandse nationaliteit hebben. Hiervoor is gekeken naar het veld 'vooropleiding vóór het ho' c.q. het veld 'hoogste vooropleiding' en de nationaliteit van de studenten. Het veld met de code voor vooropleiding is voor een deel van de studenten niet gevuld (categorie 'onbekend'). Studenten in de categorie 'onbekend' blijken voor een groot deel internationale studenten te zijn. Ook de categorie 'overig' (zoals colloquia) bevat internationale studenten. Deze groep is daarom geschaard onder de groep 'internationale studenten' (m.u.v. degenen met een Nederlandse nationaliteit). Als in de deze monitor onderscheid gemaakt wordt naar vooropleiding komt de categorie 'onbekend' (ook zo in het 1cHO opgenomen) gewoon voor. Dat betekent dat er niet in alle gevallen een één-op-een relatie is tussen vooropleiding, internationale studenten en migratieachtergrond. De definitie van migratieachtergrond is ontleend aan CBS: 'Een persoon heeft een westerse achtergrond als hij/zij of één van de ouders in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika of Oceanië is geboren. Ook Indonesië en Japan worden tot de westerse landen gerekend. Als een persoon of één van de ouders in een ander land is geboren, heeft deze persoon volgens de definitie van CBS een niet-westerse migratieachtergrond': www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2016/47/afbakening-generaties-met-migratieachtergrond.

- eerstejaars en ouderejaars;
- bachelor en master;
- mannen en vrouwen;
- studenten met een vooropleiding in de Caribische delen van het Koninkrijk;²³
- studenten die belemmerd worden door een functiebeperking;
- studenten met zorgtaken (voor kinderen of overige zorgtaken);
- eerstegeneratiestudenten (geen van beide ouders heeft een diploma in het hoger onderwijs behaald);
- vooropleiding (mbo, havo, vwo);
- lerarenopleidingen;
- studenten bètatechniek;
- internationale studenten;
- werkende studenten;
- oudere studenten;
- uit- en thuiswonenden;
- eerstejaarsstudenten (ervaring met studiekeuzecheck);
- niet-lenende studenten;
- studenten aan selectieopleidingen.

1.10 Leeswijzer

De in paragraaf 1.8 genoemde vragen worden thematisch beantwoord in de hoofdstukken die volgen.

Hoofdstuk 2 gaat in op de doorstroom (van het toeleverend onderwijs; havo, vwo en mbo) en onderwijsdeelname in de bachelor. Bij de instroom is de totale instroom in het hoger onderwijs het vertrekpunt van de analyses. We bekijken hierbinnen de trend van het aandeel gediplomeerden dat kiest voor het hoger onderwijs, eventueel na een tussenjaar. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de omvang en veranderingen van de eerstejaarsinstroom in de bachelor, associate degrees en opleidingen met selectie. In dit hoofdstuk komt ook de typering van de nieuwe bachelorinstroom aan bod. Hierbinnen wordt de samenstelling van de bachelorinstroom voor onder meer de man-vrouwverhouding, leeftijdssamenstelling, woonsituatie, sociale achtergrond en eventuele functiebeperking(en) bekeken. Anderzijds wordt de bachelorinstroom per sector geanalyseerd. Ook wordt aandacht besteed aan de instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk.

Hoofdstuk 3 behandelt het studiekeuzeprocess en selectie. Dit gebeurt op basis van de Studentenmonitor en de Startmonitor Hoger Onderwijs. De start in het hoger onderwijs wordt nader belicht met speciale aandacht voor de mate waarin studenten hebben nagedacht over hun studiekeuze, studiekeuzemotieven, het gebruik van studiekeuzeinformatie en de ervaren match tussen student en studie. Ook ervaringen met studiekeuzecheck komen hierin aan de orde. Tevens komen studenten die te maken krijgen met selectie aan bod en is er aandacht voor de aansluiting tussen vooropleiding en het hoger onderwijs.

In hoofdstuk 4 staat de doorstroom van de bachelor naar de master centraal. We bespreken de overgang van bachelor naar master, de instroom in de master en kwantitatieve ontwikkelingen hierin over de jaren heen. Daarnaast is wederom een verdiepende analyse uitgevoerd op kwalitatieve data uit de Studentenmonitor die zijn verzameld bij universitaire studenten die ervoor hebben gekozen hun master te gaan volgen aan een andere universiteit. Ook is bekeken hoeveel masterstudenten een opleiding volgen van hun eerste, tweede of derde keuze. Voor deze analyses maken we gebruik van diverse bronnen waaronder het 1cHO en de Studentenmonitor.

Hoofdstuk 5 gaat in op de studievoortgang, het studiegedrag (onderwijsintensiteit en tijdbesteding), rendementen, de kwaliteit van opleidingen, excellentie en taal van de opleidingen. Dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op de Studentenmonitor en het 1cHO (rendementen, incl. studenten afkomstig uit de Caribische delen van het Koninkrijk).

²³ Zie voor definities en selecties paragraaf 2.2.

Hoofdstuk 6 richt zich op het welzijn van studenten. Voor studenten met een functiebeperking, zorgtaken of andere bijzondere omstandigheden is onderzocht in hoeverre zij belemmerd werden in hun studie. Daarbij is ook nagegaan van welke voorzieningen zij gebruikmaakten en hoe zij die beoordeelden.

Hoofdstuk 7 richt zich op studieuitval. We volgen eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs en bekijken de totale uitval of switch tijdens of direct na het eerste jaar. We gaan na of het aandeel dat zich in het tweede jaar opnieuw inschrijft voor dezelfde studie binnen dezelfde instelling is toegenomen of afgenomen en welke achtergrondkenmerken van invloed zijn. Er wordt ook een uitsplitsing gemaakt naar sectoren. Daarnaast is gekeken naar de uitval van studenten afkomstig uit de Caribische delen van het Koninkrijk.

In hoofdstuk 8 staat het gebruik van studiefinanciering centraal met bijzondere aandacht voor het leengedrag van studenten. Een belangrijk accent ligt op het gebruik van studiefinanciering vóór en na de invoering van het studievoorschot. Er wordt onder andere ingegaan op de hoogte van de bedragen, de financiële situatie van studenten, de relatie tussen lenen en werken, leenmotieven en de inkomenspositie van studenten.

Hoofdstuk 9 gaat over stages, praktijkonderwijs en coschappen. Op verzoek van het ministerie van OCW is voor deze monitor een aanvullende enquête uitgezet over dit onderwerp. Dit hoofdstuk beschrijft de omvang van stages, praktijkonderwijs en coschappen, de begeleiding die studenten ontvangen, knelpunten die zij hebben ervaren en de gevolgen die de coronamaatregelen hebben voor het kunnen volgen van praktijkonderwijs, stages en coschappen (en dientengevolge voor de studievoortgang). Daarnaast wordt in dit hoofdstuk verslag gedaan van de verzamelde gegevens over de impact van de coronacrisis op studenten uit de Studentenmonitor hoger onderwijs.

In alle hoofdstukken zijn zoveel als mogelijk de actuele ontwikkelingen binnen het onderwijslandschap in aanmerking genomen. Alle hoofdstukken sluiten af met een samenvatting waarin alle onderzoeksvragen worden beantwoord. Aan het begin van het rapport is eveneens een integraal conclusiehoofdstuk opgenomen.

2 Doorstroom en onderwijsdeelname

Anja van den Broek, Marjolein Muskens & Joris Cuppen

2.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag of de beleidsmaatregelen die we hebben beschreven in hoofdstuk 1, gevolgen hebben gehad voor de instroom en doorstroom in het hoger onderwijs. We starten de tijdreeksen in het instroomjaar 2011-2012, het jaar dat diplomacohort 2010-2011 de overstap maakte naar het hoger onderwijs. In dit hoofdstuk gaan we in op de volgende onderzoeksvragen:

- a. In hoeverre blijven de omvang en samenstelling van de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs stabiel na invoering van de maatregelen?
- b. Hoe is de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs verdeeld naar de achtergrondkenmerken van de ouders?
- c. Verandert het aandeel studenten dat één tussenjaar neemt alvorens in te stromen in het hoger onderwijs?
- d. Verandert de instroom in de bachelor?
- e. Verandert de instroom in de sectoren?
- f. Verandert de instroom in associate degrees?
- g. Verandert de instroom naar opleidingsvorm, leeftijdsopbouw, vooropleiding en sociaaleconomische status?
- h. Hoe ontwikkelt zich de instroom van studenten die het hoger onderwijs (voor het eerst) betreden via selectie (zowel numerus fixus als andere selectie)?
- i. Verandert de instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk?
- j. Verandert de instroom van het aantal buitenlandse studenten en van studenten met een functiebeperking?
- k. Verandert de instroom in bètatechnische studies?

2.2 Data en definities

Doorstroomdata DUO

Voor de analyse van de doorstroom van havo en vwo naar het hoger onderwijs is gebruikgemaakt van doorstroombestanden die zijn geleverd door DUO. De basis hiervan vormen alle gediplomeerden in het reguliere voortgezet onderwijs vanaf eindexamenjaar 2010-2011. Het *eindexamenjaar* 2011 staat voor het schooljaar 2010-2011; het *instroomjaar* 2011 staat voor het studiejaar 2011-2012. Bijvoorbeeld: scholieren die in mei 2011 eindexamen deden (eindexamenjaar 2010-2011) en in augustus 2011 zijn ingestroomd in het hoger onderwijs (studiejaar 2011-2012) zijn gekarakteriseerd als 'directe doorstroom'. Studenten die één of meer tussenjaren namen, noemen we 'indirecte' doorstroom. Tezamen met degenen die niet doorstromen, vormt dit de totale populatie gediplomeerden in een bepaald eindexamenjaar. In de Monitor beleidsmaatregelen is altijd alleen de doorstroom bekeken voor gediplomeerden in mbo-4 bol. Omdat doorstroom vanuit de bbl naar het hoger onderwijs minder voor de hand ligt, is deze groep niet meegenomen.²⁴ Dit kan verschillen verklaren met uitkomsten uit andere onderzoeken waarin bijvoorbeeld bbl-gediplomeerden wel worden meegenomen.

²⁴ Voor het bbl-diplomacohort niveau 4 ligt de directe doorstroom naar het hoger onderwijs op ongeveer 6%; dit percentage is sinds 2006 redelijk stabiel (tussen 5% en 8%) en ligt in het laatste meetjaar op 6%.

CBS-microdata

In dit hoofdstuk is op twee manieren gebruikgemaakt van CBS-microdata: voor analyses van de samenhang tussen doorstroom en het opleidingsniveau van de ouders en voor de instroom van studenten vanuit de Caribische Koninkrijksdelen. De reden voor eerstgenoemde is dat in de beschikbare DUO-bestanden het opleidingsniveau van de ouders ontbreekt. Doel van deze analyse is, evenals vorig jaar, het beter in kaart brengen van de relatie tussen het opleidingsniveau van de ouders en het doorstroomgedrag van de student. Voor de doorstroom naar het hoger onderwijs zijn drie groepen onderscheiden naar de route die ze hebben gevolgd; gediplomeerden op de niveaus: mbo niveau 4, havo of vwo. Voor gediplomeerden uit het mbo zijn alleen studenten uit de voltijd bol meegenomen. Voor studenten afkomstig uit de bbl geldt dat zij vaak ouder zijn en al een baan hebben wat het minder waarschijnlijk maakt dat zij zullen doorstromen naar het hoger onderwijs. Gediplomeerden uit de schooljaren 2010-2011, 2011-2012, 2013-2014, 2014-2015, 2015-2016, 2016-2017, 2017-2018, 2018-2019 en 2019-2020 zijn meegenomen in deze analyses. Voor elke student is bepaald of hij het schooljaar na diplomering (t+1) of het schooljaar daarna (t+2) is ingestroomd in het (bekostigd) hoger onderwijs (hbo of wo). Havisten die na diplomering zijn ingestroomd in het vwo zitten in deze jaren nog in het vwo en kunnen dus (nog) niet zijn ingestroomd in het hoger onderwijs. Zij zijn daarom buiten beschouwing gelaten bij de analyses over instroom in het hoger onderwijs. In een aparte analyse is de doorstroom naar vwo vanuit havo bekeken. Voor de doorstroom-analyses is nagegaan of mbo, havo en vwo-gediplomeerden 1 en 2 jaar na hun diplomering zijn ingeschreven in het hoger onderwijs. Daarnaast is voor elke student de ouder opgezocht en, indien bekend, het opleidingsniveau van de ouders toegekend. Hierbij is een indeling gemaakt naar twee categorieën: ten minste één van de ouders heeft een diploma behaald in het hoger onderwijs (geen eerste generatie hoger onderwijs) of geen van beide ouders heeft een diploma behaald in het hoger onderwijs (eerste generatie hoger onderwijs). Het hoogst behaalde niveau van één van de ouders is leidend. Indien voor beide ouders het opleidingsniveau onbekend is, is de categorie 'onbekend' toegekend.

Daarnaast wordt er een koppeling met de CBS-microdata gemaakt om zo de migratiegeschiedenis van studenten te bepalen. Door een combinatie van de migratiegeschiedenis en de onderwijshistorie kan zo bepaald worden wie in het (Europees) Nederlandse hoger onderwijs instroomt vanuit de Caribische Koninkrijksdelen.²⁵ Dit gebeurt met de volgende definitie:

- ingestroomd zijn in het hoger onderwijs (ad of bachelor);
- geen (bekende) eindexamenuitslag hebben in het voortgezet onderwijs in Europees Nederland;
- gemigreerd zijn van één van de Caribische eilanden naar Nederland;
- gemigreerd zijn in het kalenderjaar van eerste inschrijving in het hoger onderwijs of één kalenderjaar daarvoor;
- 25 jaar of jonger zijn (ten tijde van eerste inschrijving in het hoger onderwijs).

Instroom in de bachelor

De analyse van de bachelorinstroom en de instroom in associate degrees is grotendeels gedaan op basis van het 1cHO. Voor de definities van de instroomcohorten is aangesloten bij de definities die zijn afgesproken met OCW (en die ook in het verleden gehanteerd zijn bij de prestatieafspraken). Dit houdt in dat de februari-instroom in alle jaren buiten beschouwing is gelaten²⁶ en alleen is uitgegaan van de eerstejaars binnen het domein hoger onderwijs. Studenten die switchen van hbo naar wo en vice versa, worden hiermee niet gerekend tot de eerstejaars instroom in het hoger onderwijs. De volgende cohortdefinities zijn gebruikt:

25 Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba

26 Cijfers die door de VH en VSNU worden berekend zijn (VSNU) inclusief de februari-instroom en gaan (VSNU en VH) uit van studenten die voor het eerst in het hbo c.q. wo instromen. Bij de in dit hoofdstuk gepresenteerde cijfers wordt elke student in het hoger onderwijs slechts één keer meegeteld, namelijk bij de hoofdschrijving in het hoger onderwijs en is voor elk jaar de februari-instroom buiten beschouwing gelaten.

- hoofdinschrijvingen in het domein hoger onderwijs (in het hbo de code 1; in het wo de code 1 of A);
- type hoger onderwijs is bachelor; ²⁷
- het eerste jaar in het hoger onderwijs is gelijk aan het inschrijvingsjaar: dit houdt in dat de februari-instroom buiten beschouwing is gelaten;
- de hoogste vooropleiding van de student is gelijk aan de hoogste vooropleiding vóór het ho: dat betekent dat de student nog geen enkel diploma in het hoger onderwijs heeft behaald en dus een echte eerstejaars ho is.

Voor de instroom in associate degrees is een selectie gemaakt van de opleidingscodes groter dan 80000 en lager dan 81000 met een hoofdinschrijving die voldoet aan de voorwaarde eerstejaars hoger onderwijs ('=1'). Hiermee wordt alle eerstejaars instroom in een associate degree meegenomen van degenen die voor het eerst in het hoger onderwijs instromen. In de figuren is steeds aangegeven of de figuur betrekking heeft op voltijdstudenten of op alle studenten.

Voor de indeling in bètatechniek en overige studies is gebruikgemaakt van de indeling die de Platform Talent voor Technologie hanteert (voorheen Platform Bèta Techniek). Hierin zijn opleidingen per instelling in het hoger onderwijs ingedeeld in vijf clusters, waarvan de eerste twee clusters (*) gelden als bètatechniek, te weten: bèta natuur & techniek (*); studies met een bètagehalte >50% (*); lerarenopleiding bètatechniek; studies met een bètagehalte <50% en overig hoger onderwijs.

Deze indeling is door de onderzoekers up-to-date gebracht voor het studiejaar 2020-2021. De bèta-indeling is per instelling per opleiding uitgevoerd. Indien de koppeling op dit niveau niet voorhanden was, is op opleidingsniveau gekoppeld. De typering van bètatechniek en niet-bètatechniek voor het toeleverend onderwijs is gedaan op basis van de profielen (havo-vwo) en de domeincodes (mbo). De opleidingen met de techniekindicatie 'Technisch' in het crebo zijn aangemerkt als bètatechnische opleidingen.

Voor de definitie van internationale studenten is gebruikgemaakt van de definitie zoals die is opgenomen in het 1cHO. Internationale studenten zijn studenten die een vooropleiding hebben behaald in het buitenland, óf een vooropleiding hebben die wordt geplaatst in de categorie 'overig' of in de categorie 'onbekend'. Verder hebben zij een niet-Nederlandse nationaliteit. De definitie van 'internationale studenten' is hiermee gebaseerd op velden uit het 1cHO: hoogste vooropleiding vóór het hoger onderwijs en nationaliteit. De hoogste vooropleiding vóór het hoger onderwijs is daarnaast ook gebruikt in een aantal figuren om na te gaan met welke diploma de bachelorstudenten zijn ingestroomd. Dit veld kan de volgende waarden hebben:

- v(m)bo (regulier Nederlands diploma vmbo);
- havo (regulier Nederlands diploma havo);
- mbo (regulier Nederlands diploma mbo);
- vwo (regulier Nederlands diploma vwo);
- buitenlands (studenten met buitenlandse diploma of Europese school);
- overig (dit bevat: toelatingsexamens, colloquium doctum, vooropleidingsonderzoek, beschikkingen, verklaringen toetsingscommissie, ministeriele beschikking, overige getuigschriften en niet voltooide vooropleidingen);
- onbekend.

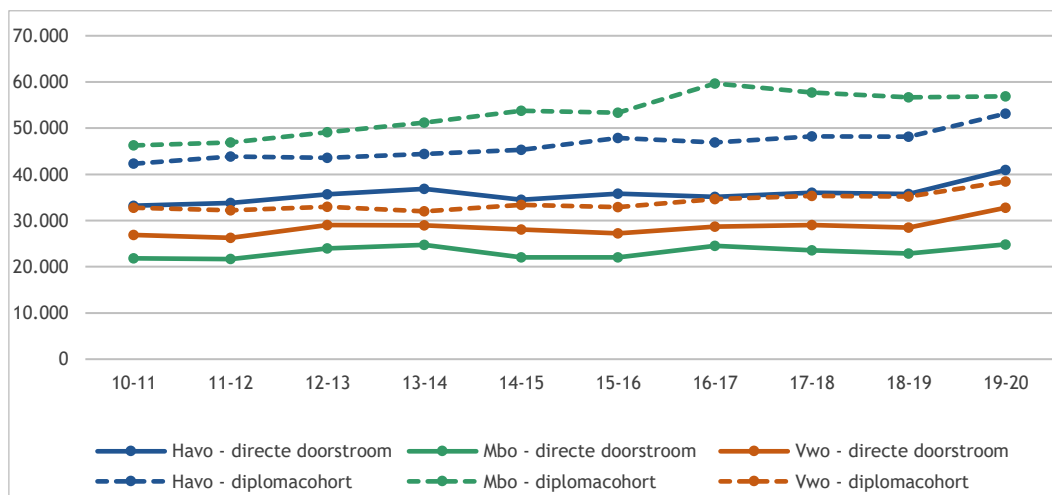
Van de categorie 'onbekend' wordt de grootste groep (indien deze categorie gecombineerd wordt met de nationaliteit) gevormd door internationale studenten. Van hen zijn geen 'officiële' vooropleidingen geregistreerd, maar door de combinatie met de nationaliteit is een groot deel van deze groep wel als internationale student in dit rapport opgenomen.

²⁷ Studenten die zijn ingestroomd in een associate degree zijn in een aantal tabellen afzonderlijk genoemd. Ze zijn doorgaans niet samengenomen met de bachelor, tenzij dit expliciet is vermeld.

Voor de beantwoording van een aantal onderzoeksvragen over studenten is gebruikgemaakt van de Studentemonitor hoger onderwijs (2015-2020) en de Startmonitor Hoger Onderwijs (2009-2020). Het betreft hier schattingen van de sociale herkomst van studenten en de vaststelling van welke studenten een functiebeperking hebben. Daarbij is gekeken naar studenten die ook daadwerkelijk in het onderwijs belemmeringen ondervinden als gevolg van hun beperking. Hiervoor is een selectie gemaakt van studenten met veel tot zeer veel belemmeringen tijdens hun studie als gevolg van hun functiebeperking. In de Startmonitor is deze vraag in de laatste twee jaar veranderd van formulering en is het hebben van belemmeringen in een filtervraag opgenomen. Dit geeft verschillende resultaten. Voor beide onderzoeken geldt dat na de invoering van de AVG in 2018 een toestemmingsvraag is opgenomen voorafgaand aan de vraag over functiebeperking.

2.3 Doorstroom van havo, mbo en vwo naar hoger onderwijs

Figuur 2.1 laat in stippellijnen het aantal scholieren/studenten zien dat een diploma heeft behaald voor havo, mbo-4 en vwo. Deze gediplomeerden zijn in principe instroomgerechtigd voor het hoger onderwijs. De andere lijnen laten de daadwerkelijke (directe) doorstroom naar het hoger onderwijs zien. Vanuit havo en vwo stroomt over de jaren heen ruim driekwart van de gediplomeerden direct door naar het hoger onderwijs. Vanuit het mbo stroomt in alle jaren meer dan de helft van de gediplomeerden juist niet door naar hoger onderwijs. In 2019-2020 was het aantal instroomgerechtigden vanuit havo ruim tien procent hoger dan andere jaren en het aantal studenten dat direct doorstroomde naar het hoger onderwijs vanuit de havo steeg met bijna vijftien procent. Ditzelfde patroon zien we in het vwo: het aantal instroomgerechtigden steeg met negen procent en het aantal studenten dat direct doorstroomde van vwo naar ho steeg met vijftien procent. De verklaring voor de stijging van het aantal instroomgerechtigden is te vinden in de situatie dat de eindexamens 2020 vanwege coronamaatregelen niet door zijn gegaan.²⁸ In het mbo bleef het aantal gediplomeerden nagenoeg gelijk, maar het aantal studenten dat direct doorstroomde van mbo naar ho steeg ook met bijna negen procent. Aangezien aspirant-studenten zich vóór 1 juni dienen aan te melden, en het voorjaar van 2020 in het teken stond van corona, ligt het voor de hand dat de situatie rondom corona van invloed is geweest op de keuzes die men toen maakte.²⁹ Starten in het hoger onderwijs werd tijdens deze omstandigheden vaker gekozen dan alternatieven (bv. tussenjaar of werken), zoals we verderop ook nog zullen zien.

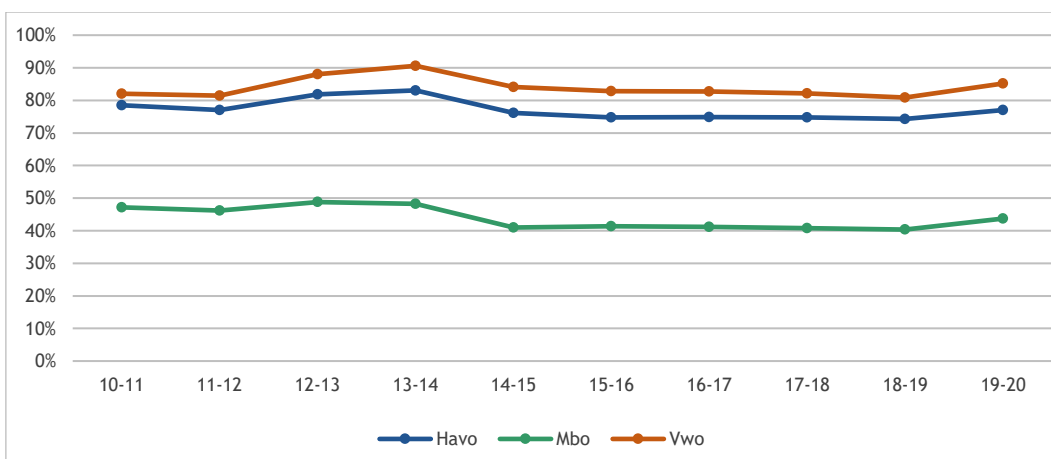

Figuur 2.1: Omvang diplomacohorten havo/vwo/mbo (aantallen) vanaf eindexamenjaar 2010-2011 en directe doorstroom naar het hoger onderwijs (bron: DUO stroomdata)

28 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/10/13/meer-scholieren-geslaagd-cijfers-stabiel>

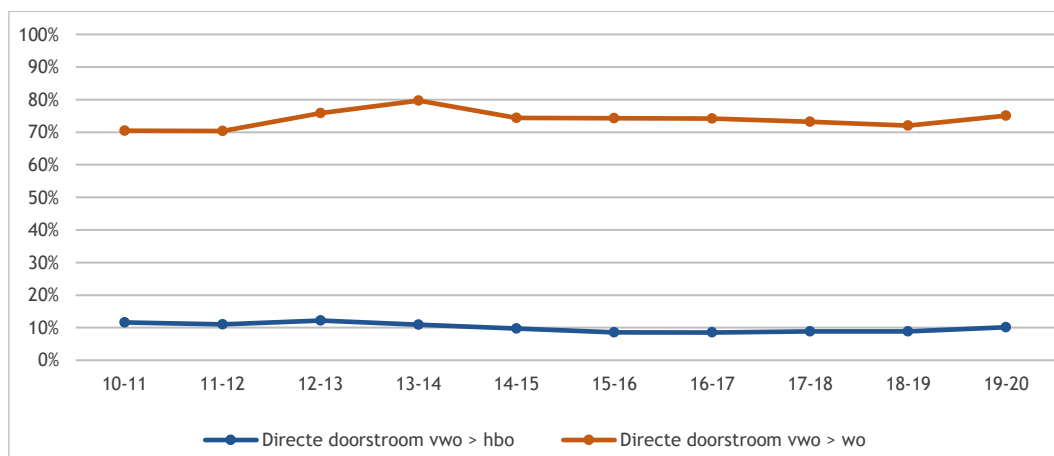
29 <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2020/03/19/kamerbrief-covid-19-aanpak-hoger-onderwijs/kamerbrief-covid-19-aanpak-hoger-onderwijs.pdf>

Figuur 2.2 toont het aandeel directe doorstroom naar het hoger onderwijs ten opzichte van alle gediplomeerden. Hier zien we bij de gediplomeerden van 2019-2020 een verandering ten opzichte van de jaren ervoor: het aandeel studenten dat direct doorstroomt nam toe vanuit mbo (4 ppnt.), havo (3 ppnt.) en vwo (4 ppnt.). In 2013-2014 was er een sterke stijging van de instroom, gevolgd door een daling in de instroom in 2014-2015. Deze ontwikkeling ging samen met de invoering van het studievoorschot: omdat in 2013-2014 het oude studiefinancieringsstelsel nog (net) gold, was het aandeel studenten dat een tussenjaar nam in dat jaar relatief laag. Vervolgens waren er tussen 2014-2015 en 2018-2019 op dit vlak geen grote veranderingen, en was de instroom consequent iets lager dan in de jaren van vóór de veranderingen in het studiefinancieringsstelsel. In 2019-2020 was de instroom weer op het niveau van tijdens het oude studiefinancieringsstelsel voor wat betreft de directe doorstroom vanuit havo en vwo. Voor mbo ligt deze instroom nog altijd iets lager in 2019-2020 (44%) dan in bijvoorbeeld 2011-2012 (46%).

Figuur 2.2: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

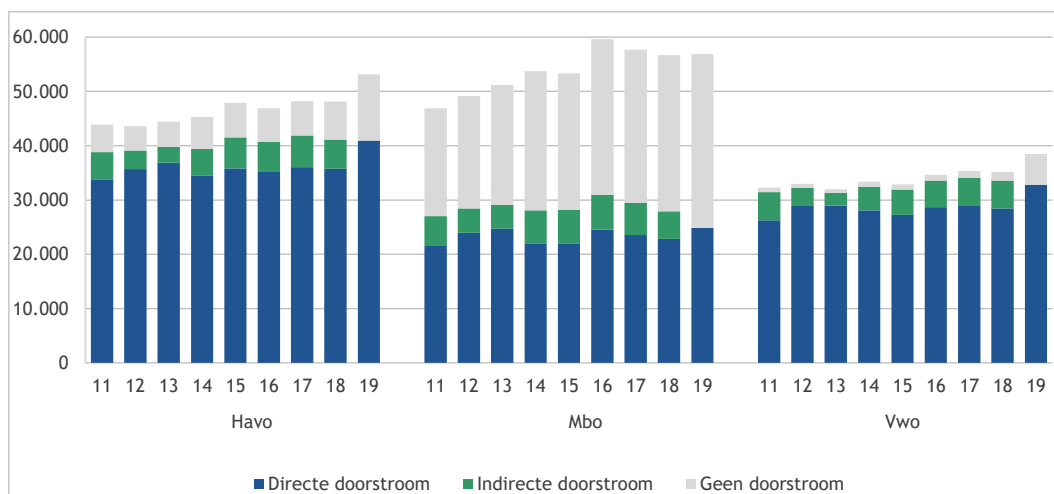
Studiekeizers met een vwo-diploma kunnen kiezen voor hbo of wo. Figuur 2.3 laat zien dat verreweg de meeste vwo-ge-diplomeerden kiezen voor wo en dat dit aandeel in diplomajaar 2019-2020 ten opzichte van het jaar ervoor met drie procentpunt is gestegen naar 75 procent. Het aandeel vwo-ge-diplomeerden dat kiest voor hbo lag jarenlang op negen procent en is voor het laatste diplomacohort gestegen naar tien procent.

Figuur 2.3: Gediplomeerden vwo (%) die direct zijn doorgestroomd naar hbo of wo t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

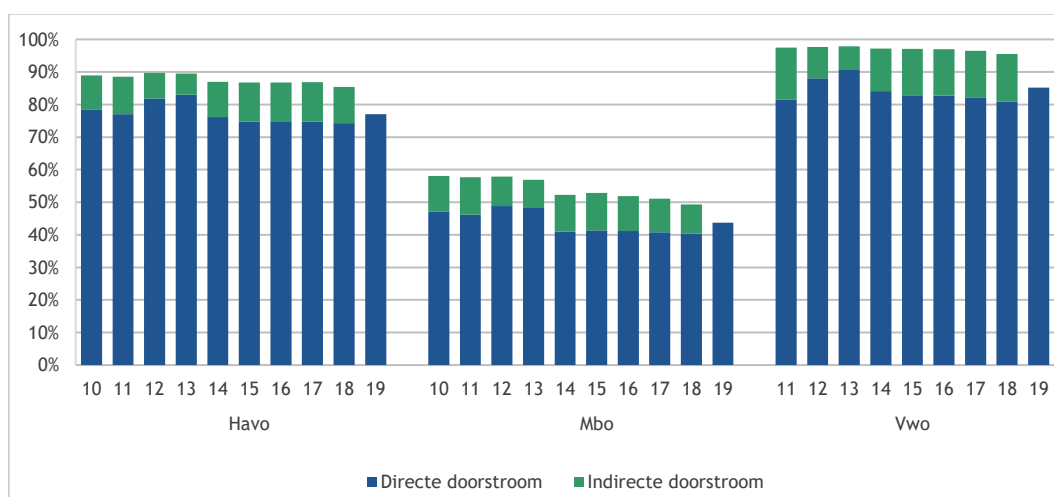
Gediplomeerden kunnen ervoor kiezen om na diplomering direct door te stromen naar het ho (directe doorstroom), of om eerst iets anders te gaan doen zoals een tussenjaar alvorens door te stromen naar het ho (indirecte doorstroom). Figuur 2.4 laat deze directe en indirecte doorstroom zien in aantallen.

Indirecte doorstroom komt veel minder voor dan directe doorstroom, zowel onder mbo-, havo- als vwo-gediplomeerden. Ook hier zien we dat veel meer gediplomeerden uit 2019-2020 in het studiejaar 2020-2021 direct doorstroomden naar het hoger onderwijs dan in de jaren ervoor; voor de gediplomeerden uit 2012 tot en met 2019 zijn deze absolute aantallen elk jaar lager geweest dan voor die uit 2019-2020. Een totaal van 12.202 havo-gediplomeerden, 32.013 mbo-gediplomeerden en 5.686 vwo-gediplomeerden stroomden niet direct door. Welk deel van deze gediplomeerden na een tussenjaar zal kiezen voor het hoger onderwijs zal blijken uit de instroomcijfers van 2021-2022. Pas dan kan duiding gegeven worden aan de omvang van de totale doorstroom en dus ook aan de verhouding tussen directe en indirecte doorstroom.

Figuur 2.4: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (aantallen) en type doorstroom vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

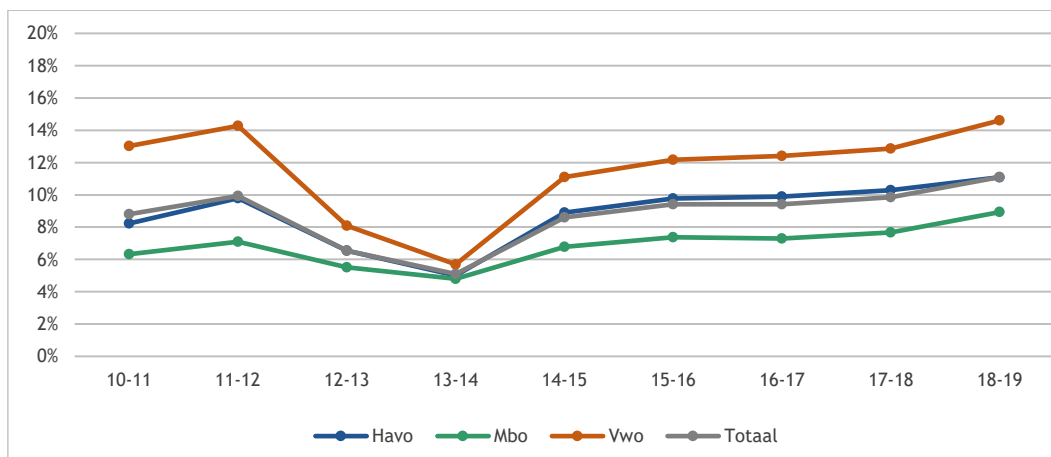
Figuur 2.5 toont de directe en indirecte instroom in het ho in percentages. Hier is te zien dat er vlak voor de wijziging in het studiefinancieringsstelsel een tijdelijk stijging in directe doorstroom was (diplomacohort 2012 en 2013), gevolgd door een aantal stabiele jaren. Ook hier zien we een stijging van het percentage directe doorstroom naar het ho voor diplomacohort 2019-2020. Gegevens over indirecte doorstroom naar het ho van het laatste diplomacohort zullen volgend jaar beschikbaar zijn.

Figuur 2.5: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (%) en type doorstroom vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

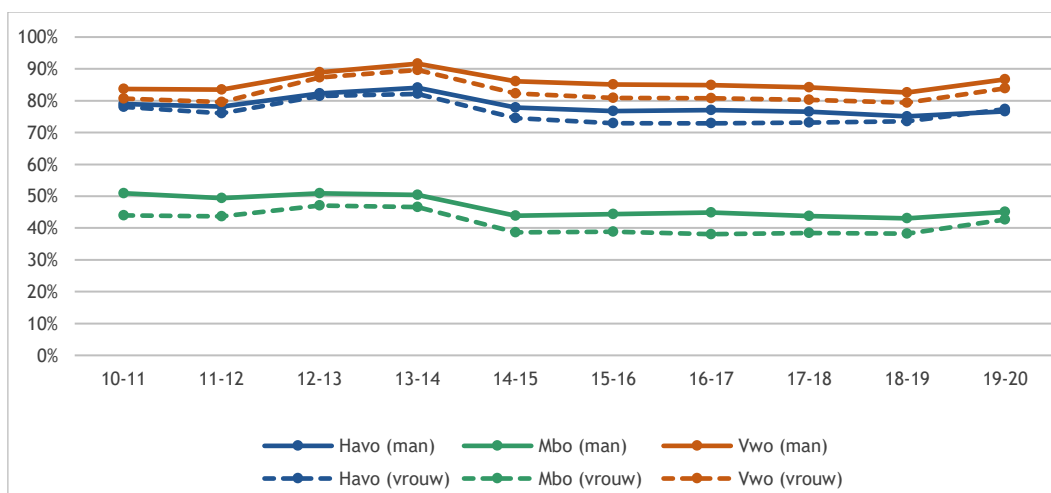
Gediplomeerden kunnen zoals gezegd kiezen voor een tussenjaar alvorens door te stromen naar het ho. Figuur 2.6 toont het percentage gediplomeerden dat hiervoor heeft gekozen. Hierin zijn gegevens van diplomacohort 2019-2020 niet opgenomen omdat hiervoor indirecte doorstroom nog niet mogelijk is. In deze figuur is het zogenaamde boeggolf-effect rondom de invoering van het leenstelsel goed te zien.

De diplomacohorten 2012-2013 en 2013-2014, de cohorten die als laatste onder het oude studiefinancieringsstelsel vielen, kozen veel minder voor een tussenjaar dan de cohorten ervoor en erna. Vanaf 2014-2015 is er een stijgende trend van gediplomeerden die doorstromen na een tussenjaar. In het laatste diplomacohort (2018-2019) neemt het aandeel gediplomeerden dat instroomde na een tussenjaar in totaal toe (met 2 ppnt.). Het aandeel gediplomeerden dat naar het hoger onderwijs ging na een tussenjaar is het grootst onder vwo-gediplomeerden (15%), gevolgd door havo-gediplomeerden (11%) en mbo-gediplomeerden (9%).

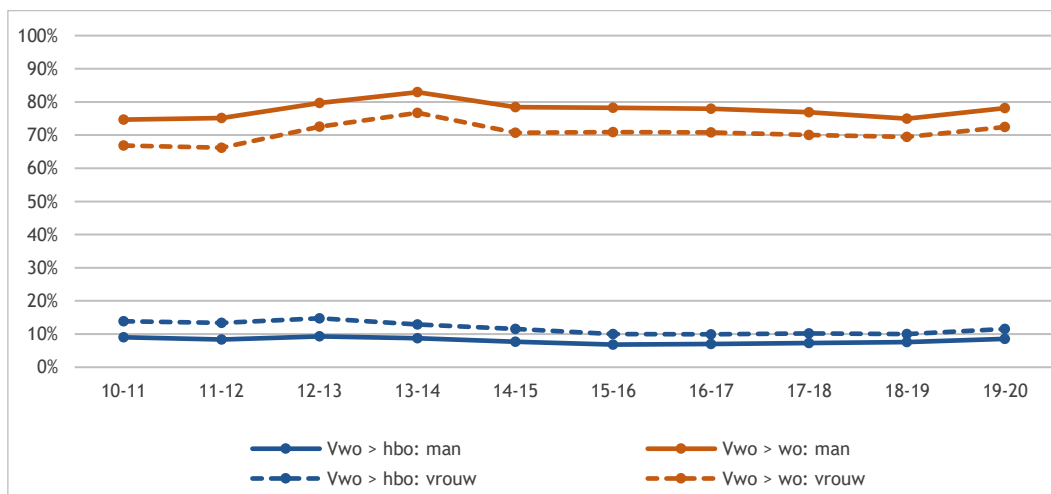
Figuur 2.6: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die na één jaar zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs eindexamenjaar t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.7 laat de directe doorstroom naar het ho zien, uitgesplitst naar vooropleiding en geslacht. Het betreft hier de doorstroom van mannen c.q. vrouwen afgezet tegen het totaal aantal instroomgerechtigde mannen en vrouwen. Over de jaren heen stroomden van alle instroomgerechtigden vrouwen iets minder vaak door naar het ho dan mannen. Na de invoering van het leenstelsel daalde de totale directe doorstroom, en deze daling was iets sterker voor vrouwen dan voor mannen. Voor diplomacohort 2015-2016 was dit verschil in directe doorstroom tussen mannen en vrouwen vier procentpunt (vwo- en havo-gediplomeerden) en vijf procentpunt (mbo-gediplomeerden). In de cohorten daarna werden deze verschillen kleiner. In het laatste diplomacohort 2019-2020 is er een stijging van de directe doorstroom die sterker is voor vrouwen dan voor mannen waarmee de verschillen tussen mannen en vrouwen kleiner zijn geworden (voor vwo-3 ppnt. verschil, voor mbo-gediplomeerden 2 ppnt. en voor havo-gediplomeerden is er geen verschil meer).

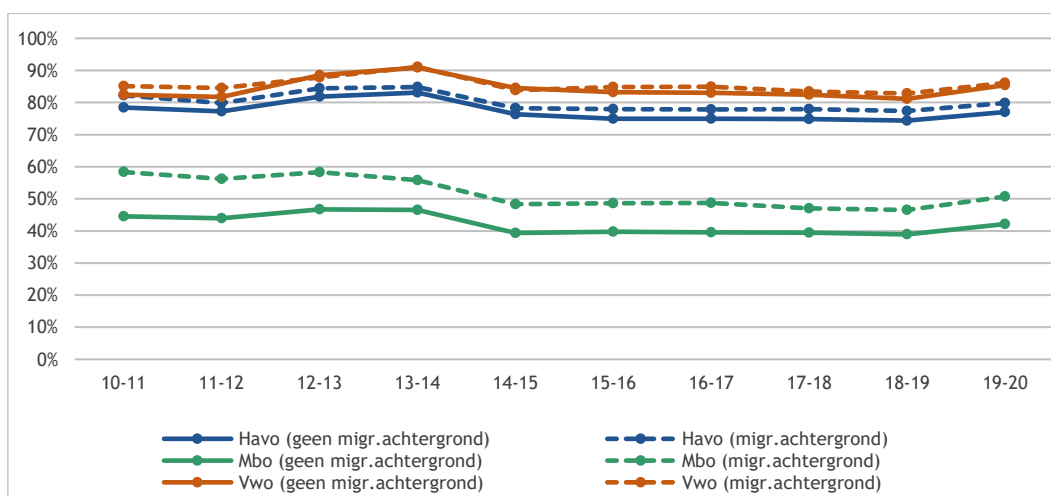
Figuur 2.7: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

Vwo-geëdiplomeerden kunnen doorstromen naar hbo of wo. Figuur 2.8 laat het aandeel vwo-geëdiplomeerden zien dat naar hbo en wo gaat, uitgesplitst naar geslacht. Het aandeel vrouwen met een vwo-diploma dat kiest voor hbo is steeds iets groter dan het aandeel mannen met vwo-diploma dat deze keuze maakt. In 2019-2020 koos negen procent van de mannelijke vwo-geëdiplomeerden voor hbo, tegenover twaalf procent van de vrouwelijke vwo-geëdiplomeerden. Ook de directe doorstroom naar het wo is onder mannelijke vwo-geëdiplomeerden hoger dan onder vrouwelijke vwo-geëdiplomeerden. In 2019-2020 koos 78 procent van de mannen en 72 procent van de vrouwen met een vwo-diploma voor wo.

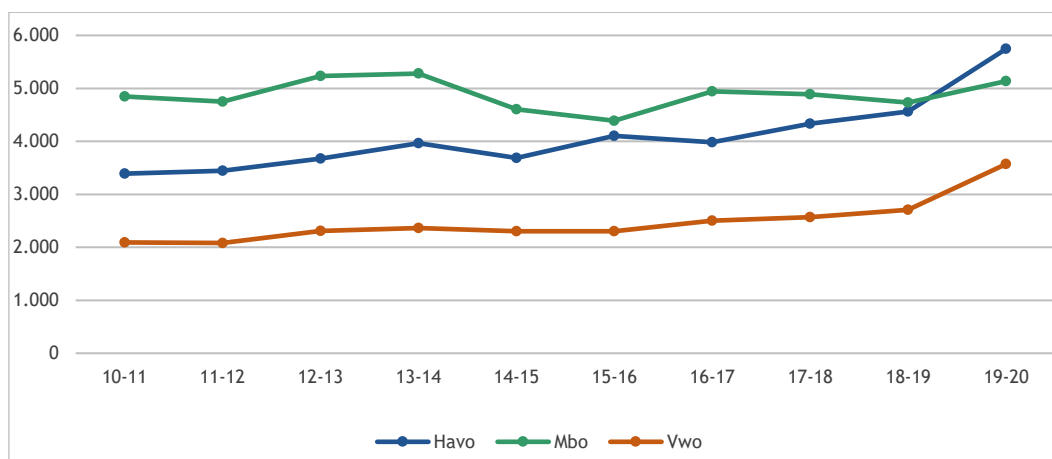
Figuur 2.8: Geëdiplomeerden vwo (%) die direct zijn doorgestroomd naar hbo of wo t.o.v. alle geëdiplomeerden naar geslacht: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.9 toont de directe doorstroom van geëdiplomeerden naar ho, uitsplitst naar vooropleiding en migratieachtergrond. Onder mbo-geëdiplomeerden is de doorstroom van geëdiplomeerden met een migratieachtergrond iets hoger dan die van geëdiplomeerden zonder migratieachtergrond. In diplomacohort 2019-2020 is dit verschil negen procentpunt. Onder havo-geëdiplomeerden zien we hetzelfde beeld, waarbij verschillen tussen geëdiplomeerden met en zonder migratieachtergrond kleiner zijn dan bij mbo-geëdiplomeerden. In diplomacohort 2019-2020 is dit verschil bij havo drie procentpunt. Onder vwo-geëdiplomeerden was in diplomacohort 2018-2019 al nauwelijks een verschil waarneembaar tussen studenten met en zonder migratieachtergrond in de directe doorstroom naar het ho (< 0,5 ppnt.) en voor diplomacohort 2019-2020 is dit verschil zo goed als verdwenen. De stijging in directe doorstroom van diplomacohort 2019-2020 was voor studenten met en zonder migratieachtergrond ongeveer even groot.

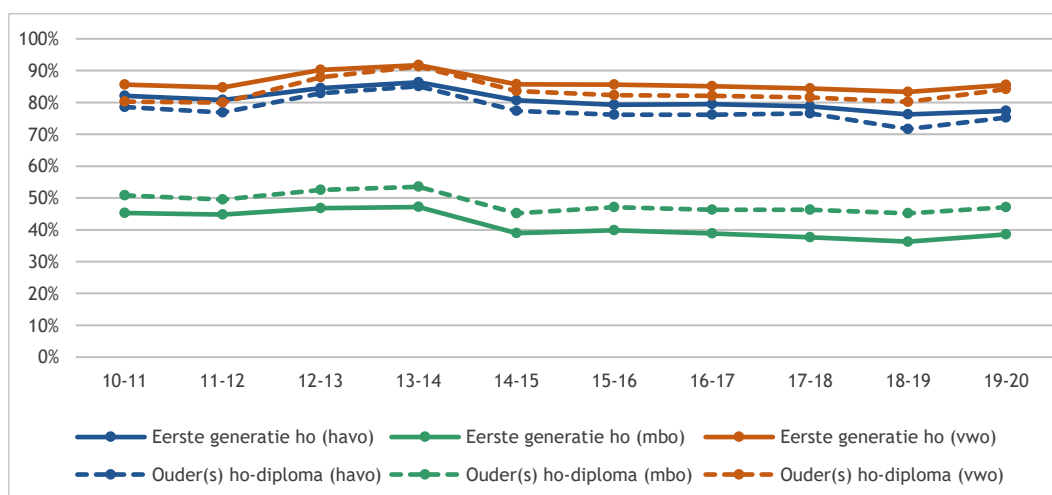
Figuur 2.9: Geëdiplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs: geen migratieachtergrond versus niet-westerse migratieachtergrond t.o.v. alle geëdiplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.10 toont het absolute aantal studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dat direct doorstroomt naar het ho. Voor cohort 2018-2019 zagen we nog een lichte daling (van 4.886 naar 4.731) van de absolute doorstroom van mbo-geplomeerden met een migratieachtergrond naar het hbo, maar in 2019-2020 zien we hier juist een stijging (van 4.731 naar 5.135). Het absolute aantal havo- en vwo-geplomeerden dat doorstroomt naar het ho loopt al jaren op. Voor cohort 2019-2020 zien we een sterkere stijging dan andere jaren van het absolute aantal geplomeerden met migratieachtergrond dat doorstroomt naar het ho vanuit havo (van 4.563 naar 5.746) en vwo (van 2.707 naar 3.572).

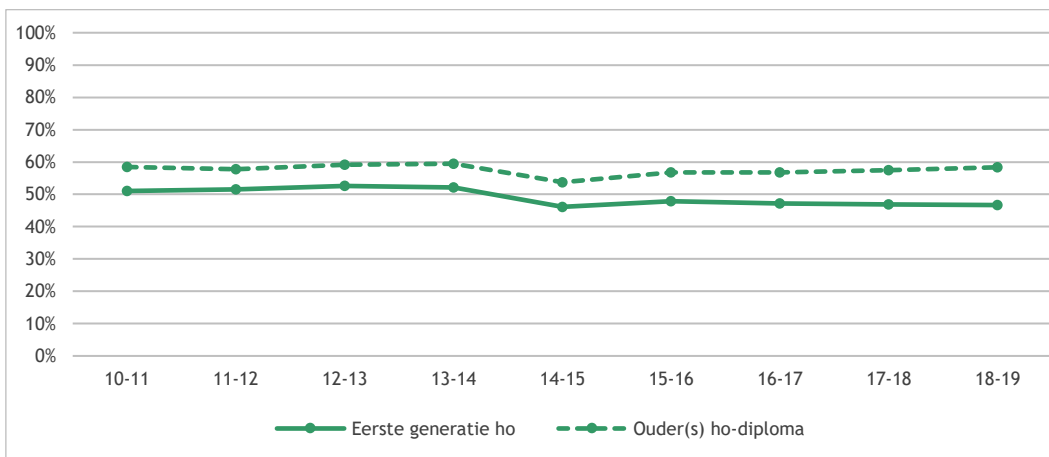
Figuur 2.10: Aantal instroomgerechtigde jongeren met een migratieachtergrond dat direct is doorgestroomd vanuit havo, mbo en vwo naar het hoger onderwijs: (jaartal betreft jaar behalen diploma mbo); betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.11 toont de directe doorstroom naar opleidingsniveau van ouders. Geplomeerden met een havo- of vwo-diploma waarvan beide ouders geen diploma in het hoger onderwijs hebben (eerstegeneratiestudenten) stroomden in het verleden iets vaker direct door naar het hoger onderwijs dan geplomeerden waarvan minstens één ouder hoogopgeleid is. Het laatste jaar is dit verschil minimaal. In het mbo zien we het omgekeerde patroon: daar stromen eerstegeneratiestudenten juist minder vaak direct door naar het ho dan studenten met hoogopgeleide ouders. Dit verschil bestond al voor invoering van het studievoorschot en is daarna iets groter geworden. We kunnen niet spreken van een causale relatie. Het samenspel van economische groei en betere baankansen met een mbo-diploma kunnen een rol in spelen in deze trend.

Figuur 2.11: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn ingestroomd in het ho naar opleiding ouders t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: CBS-microdata)

Om inzicht te krijgen in de achterblijvende doorstroom van eerstegeneratiestudenten met een mbo-diploma, toont figuur 2.12 de directe en indirecte (na 1 jaar) doorstroom van mbo-gediplomeerden. Hierin zijn alle studenten opgenomen met een mbo-diploma die direct of na één jaar zijn doorgestroomd naar het ho, zodat ook de studenten die bijvoorbeeld een tussenjaar hebben genomen zichtbaar zijn. Diplomacohort 2019-2020 is achterwege gelaten omdat voor dit cohort indirecte doorstroom nog niet mogelijk is (zij stroomden in 2020-2021 direct door naar het hoger onderwijs). De achterblijvende doorstroom van eerstegeneratiestudenten wordt een jaar later niet gecompenseerd met de indirecte instroom. Verschil in doorstroom tussen eerstegeneratiestudenten en studenten met hoger opgeleide ouders vóór invoering van het studievoorschot (2011-2012: 7 ppnt. verschil) was kleiner dan na invoering (2018-2019: 12 ppnt. verschil, iets groter dan vorig jaar en het jaar ervoor toen het verschil resp. 11 ppnt. en 10 ppnt. bedroeg).

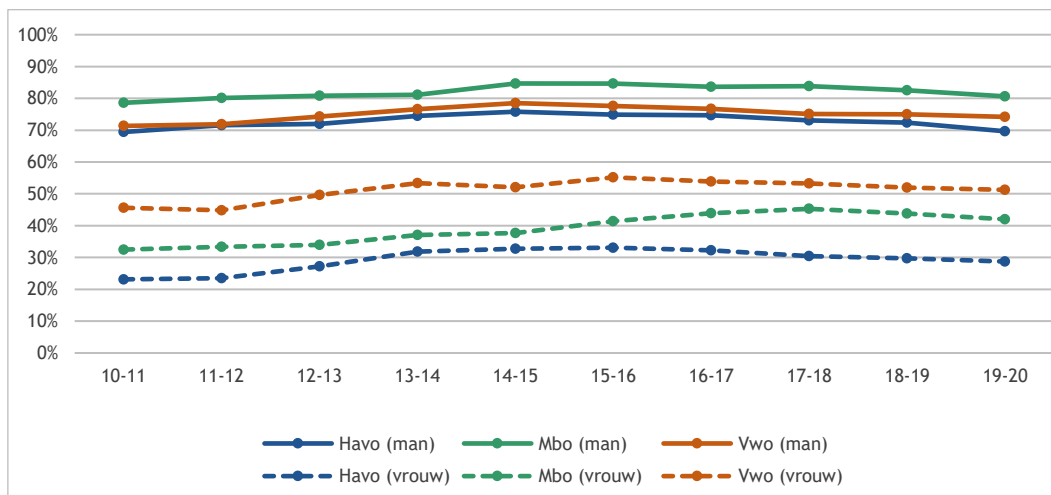
Figuur 2.12: Gediplomeerden mbo (%) die direct en indirect zijn ingestroomd in het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden naar opleidingsniveau van de ouders: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: CBS-microdata)

Welke factoren zorgen er (in samenhang) voor dat studenten wel of niet starten aan een studie in het hoger onderwijs? Omdat de doorstroom vanuit havo en vwo relatief hoog is, zijn deze analyses enkel uitgevoerd voor de mbo-studenten. ResearchNed rapporteerde hierover in een eerdere publicatie.³⁰ Uit een multilevel analyse kwam in dat onderzoek duidelijk naar voren dat verschillende factoren de kans op doorstroom (mede)bepalen. De duidelijkste verandering komt door de invoering van het leenstelsel; gecontroleerd voor andere factoren heeft dat tot een daling van zeven procentpunt voor directe doorstroom geleid. Verschillen veroorzaakt door een al dan niet aantrekkelijkere arbeidsmarkt zijn in deze analyse eveneens getoetst; deze zijn aanzienlijk kleiner. De invoering van het leenstelsel heeft voor elk ‘type’ student effect gehad, maar zo blijkt ook, op twee groepen studenten meer: studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en mannen. Voor beide groepen is de daling sterker dan voor respectievelijk studenten zonder migratieachtergrond en vrouwen. Een inkomens- en opleidingsverschil was niet zichtbaar. De invoering van het leenstelsel heeft daarmee voor de mbo-hbo doorstroom geen sterkere drempel opgeworpen voor studenten uit de lagere inkomensgroepen in verhouding tot studenten afkomstig uit hogere inkomensgroepen, en ook niet voor studenten met ouders met een lager opleidingsniveau tegenover studenten met ouders met een hoger opleidingsniveau.

Figuur 2.13 laat het aandeel gediplomeerden zien dat eindexamen deed in een bètatechnisch profiel én dat bètatechniek als studie kiest, het zogenaamde ‘bètarendement’. We splitsen het bètarendement uit naar vooropleiding en geslacht. In alle jaren is het bètarendement fors lager onder vrouwen dan onder mannen.

30 Broek, A. van den, Cuppen, J., Ramakers, C., Termorshuizen, T. & Vroegh, T. (2020). Dalende doorstroom mbo-hbo: waarom stroomt een steeds kleiner aandeel van de mbo-studenten door naar het hbo? Nijmegen: ResearchNed

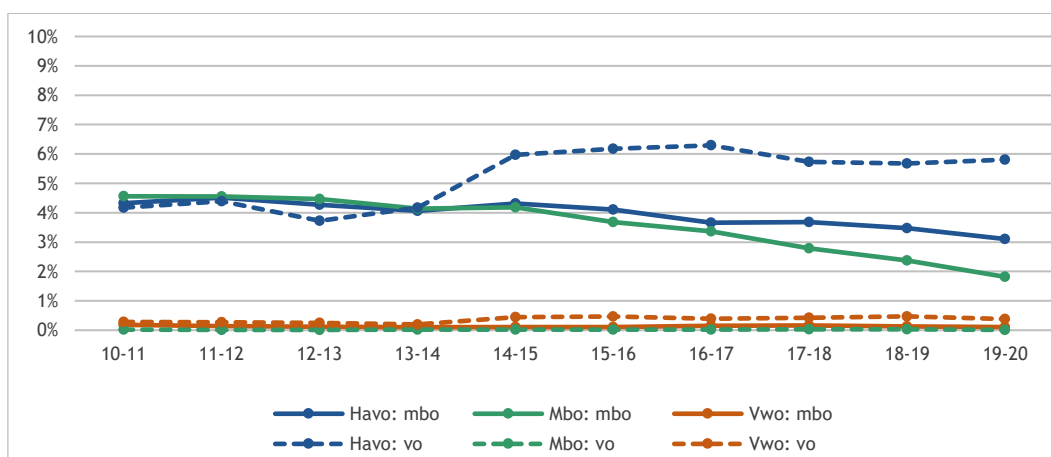
Over het algemeen is het bètarendement van het diplomacohort 2009-2010 tot en met 2014-2015 jaarlijks iets gestegen. Vervolgens is er een lichte daling ingezet, behalve voor mbo-geïdiplomeerde vrouwen; daar steeg het bètarendement nog in de daaropvolgende twee cohorten. Sinds diplomacohort 2017-2018 is het bètarendement in alle groepen aan het dalen met 1 tot 2 procentpunt per jaar.

Figuur 2.13: Bètarendement: percentage geïdiplomeerden met bètatechnisch profiel dat direct doorstroomt naar ho en kiest voor bètatechniek naar geslacht t.o.v. alle geïdiplomeerden met bètatechnisch profiel die naar het ho gaan: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

Figuur 2.14 toont het percentage geïdiplomeerden dat niet naar het ho doorstroomt, maar naar vo of mbo. Onder havo-geïdiplomeerden schommelt het aandeel geïdiplomeerden dat in het vo blijft en vwo gaat volgen rond de zes procent. Dit aandeel is sinds de invoering van het studievoorschot gestegen; daarvoor schommelde het jarenlang rond de vier procent. Oorzaken hiervan kunnen divers zijn. Het feit dat hbo-propedeuse geen automatisch toegangsrecht meer geeft tot het wo sinds 2013-2014 kan een oorzaak zijn. Maar ook het studievoorschot kan ervoor gezorgd hebben dat de route via vwo naar wo voor sommigen aantrekkelijker is geworden dan de route via hbo naar wo.

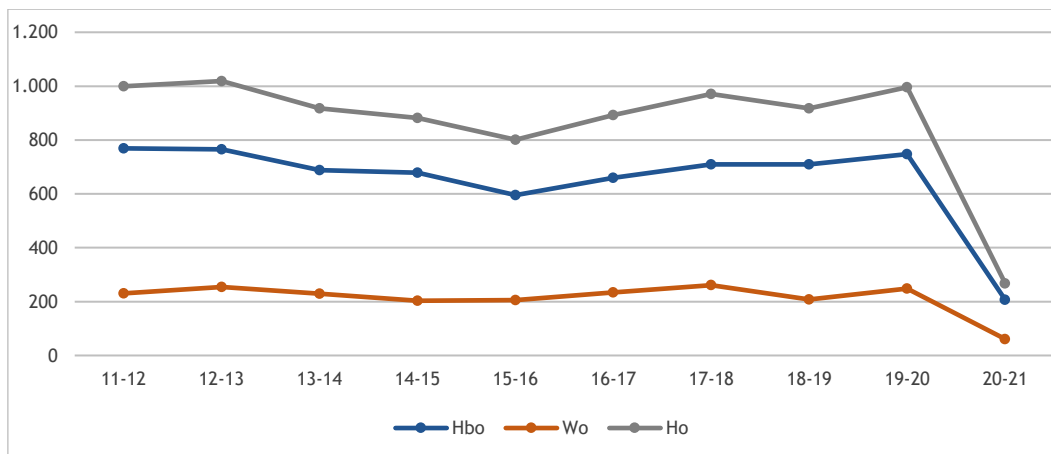
Per 1 augustus 2020 is doorstroomrecht van havo naar vwo ingevoerd; dit zal mogelijk van invloed gaan zijn op het percentage dat doorstroomt van havo naar vwo. De doorstroom van havo naar mbo is tussen 2015-2016 en 2019-2020 gedaald van vier naar drie procent. Ook het aandeel ‘stapelaars’ in het mbo (mbo-geïdiplomeerden die in het mbo blijven) is in deze periode gedaald van vier naar twee procent.

Figuur 2.14: Bestemming van geïdiplomeerden die niet doorstromen naar het hoger onderwijs: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)

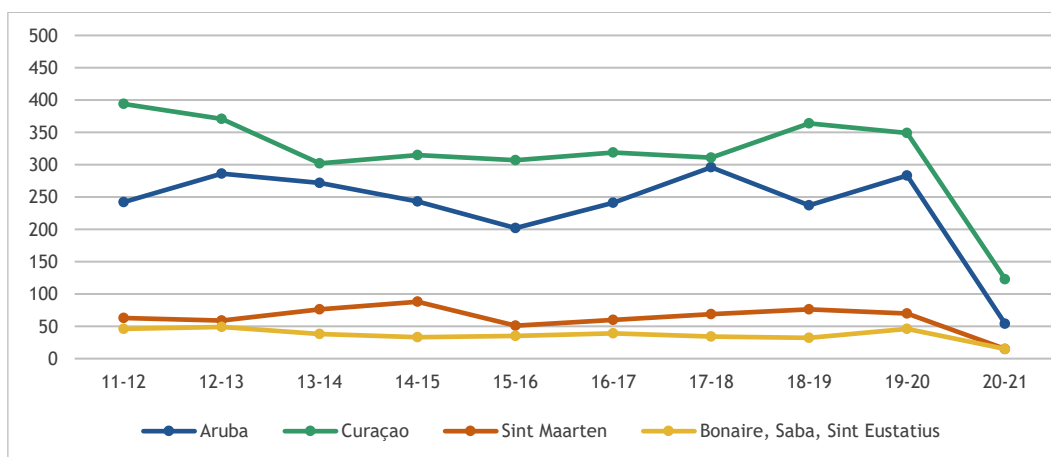
2.4 Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk

Elk studiejaar stromen er tussen de achthonderd en duizend studenten met een vooropleiding in het Caribische deel van het Koninkrijk (Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba) in in het Nederlandse hoger onderwijs. In 2019-2020 ging het om 996 studenten, iets meer dan het jaar ervoor (zie figuur 2.15). Vanwege de reisbeperkingen als gevolg van corona is deze instroom in het studiejaar 2020-2021 enorm gedaald naar 268 studenten in het gehele hoger onderwijs.

Figuur 2.15: Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk deel van het Koninkrijk (bron: CBS-microdata)

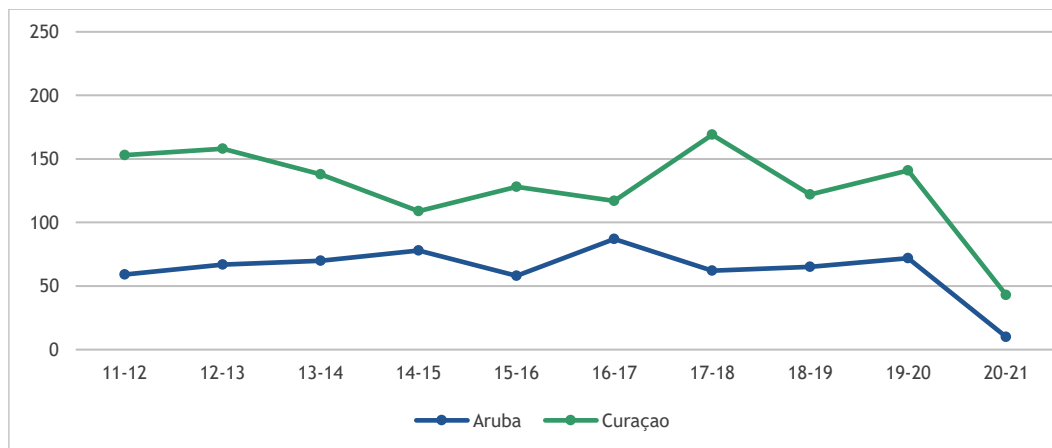
Figuur 2.16 toont de instroom in het hbo van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk uitgesplitst naar het eiland van herkomst. Migratie vanuit deze eilanden naar Europees Nederland is pas grotendeels sinds 2011-2012, en volledig sinds 2012-2013 te onderscheiden naar eiland. Ook hier zien we bij alle groepen een grote daling in het laatste jaar. Nog steeds is het grootste deel afkomstig uit Curaçao, gevolgd door studenten uit Aruba. Deze aantallen fluctueerden in het verleden rond de 320 en 250 studenten voor respectievelijk Curaçao en Aruba. In studiejaar 2020-2021 waren het respectievelijk ongeveer 120 en 50 studenten. Uit Sint Maarten en de BES-eilanden kwamen voorheen ruim 110 studenten; het laatste jaar gaat het om een kleine 30 studenten.³¹

Figuur 2.16: Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in het hbo naar eiland van herkomst (bron: CBS-microdata)

³¹ Gezien de kleine aantallen studenten afkomstig uit de BES-eilanden zijn deze hier samengenomen.

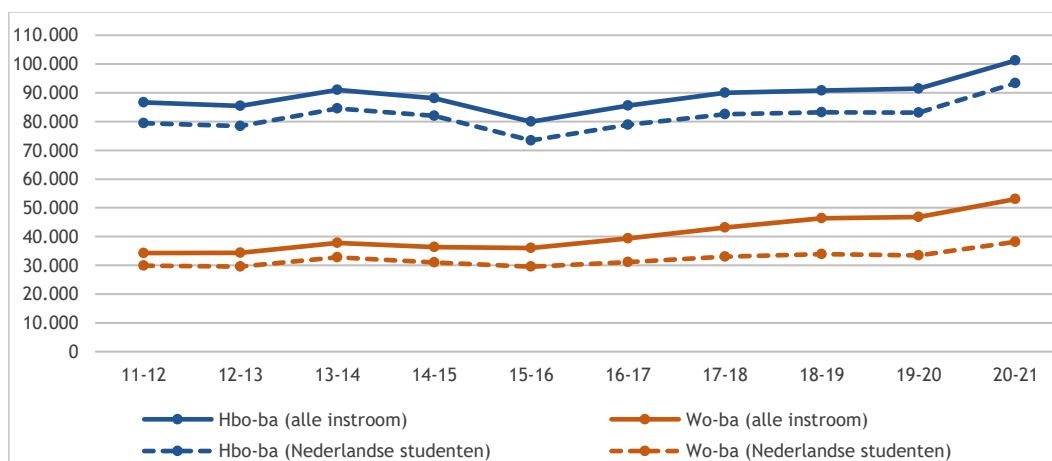
In figuur 2.17 is de instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in het wo weergegeven.³² Ook in het wo zien we in het laatste jaar als gevolg van reisbeperkingen rondom corona een enorme daling van de instroom uit de Caribische delen van het Koninkrijk. Het jaar ervoor was de instroom in het wo vanuit Aruba en Curaçao licht gestegen ten opzichte van een jaar eerder. In de periode hiervoor fluctueerden de aantallen. In 2020-2021 startten vanuit Aruba tien studenten een studie in het wo, uit Curaçao 43.

Figuur 2.17: Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in het wo naar eiland van herkomst (exclusief BES-eilanden) (bron: CBS-microdata)

2.5 Typering van de bachelorinstroom

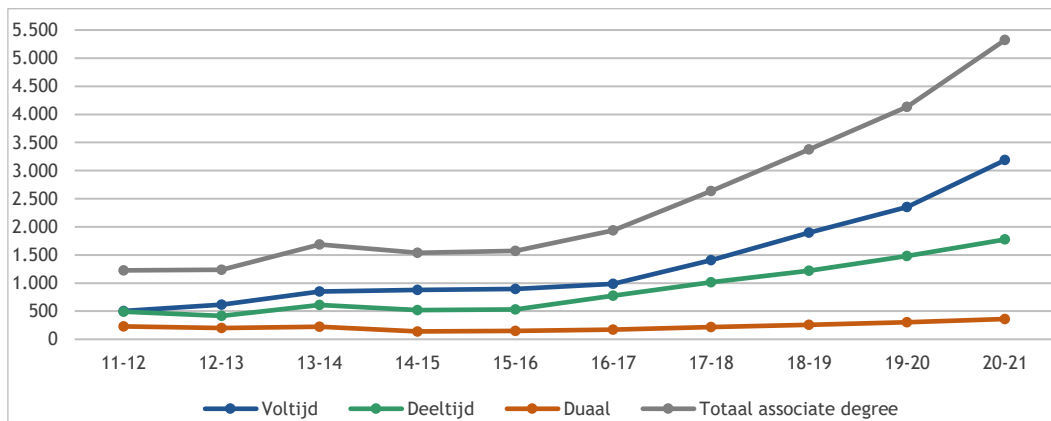
Figuur 2.18 toont de instroom in de bachelor in absolute aantallen, uitgesplitst naar alleen Nederlandse studenten en totale instroom (inclusief internationale studenten). Sinds 2015-2016 is de totale instroom elk jaar gestegen, zowel in hbo als wo. In het wo is de stijging van de totale instroom hoger dan de stijging van alleen de Nederlandse studenten. Dit komt door een forse toename van instroom van internationale studenten. Dit aandeel van de totale instroom is in het wo gestegen van achttien procent in 2015-2016 naar 28 procent in 2020-2021. Ook in het hbo is de totale instroom gestegen in deze periode (van 79.947 in 2015-2016 naar 101.223 in 2020-2021), maar het aandeel internationale studenten bleef steeds ongeveer acht procent. Tussen 2019-2020 en 2020-2021 steeg de totale instroom in het wo met dertien procent en in het hbo met elf procent, meer dan in het jaar ervoor toen de stijging van instroom in zowel wo als hbo ongeveer één procent was.

Figuur 2.18: Instroom in de bachelor (absolute aantallen, eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal, excl. associate degrees) (bron: 1cHO 2011-2020)

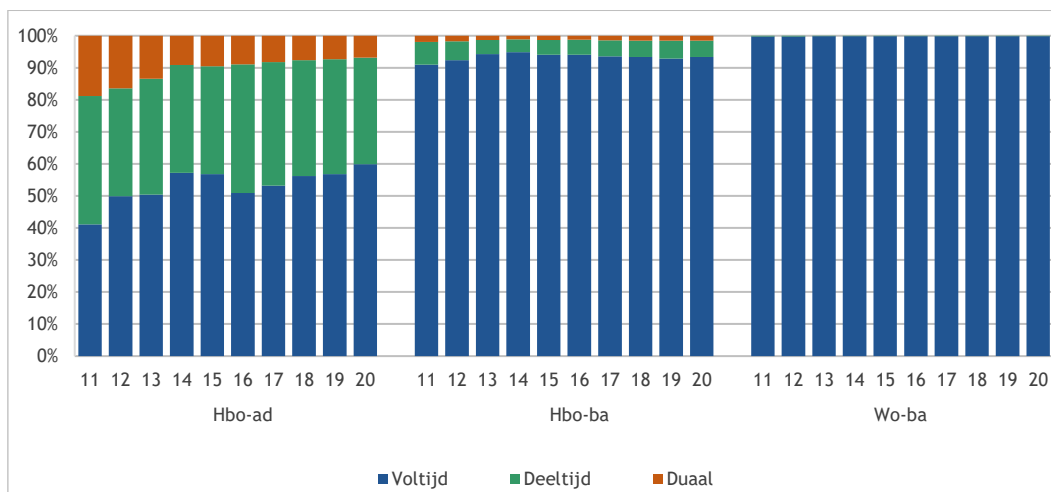
³² De BES-eilanden (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) en Sint Maarten zijn hier niet in getoond, omdat het voor deze eilanden om erg kleine aantallen gaat.

Figuur 2.19 toont het aantal studenten dat een associate degree³³ volgt. Dit aantal is de laatste jaren gestegen, van 1.571 in 2015-2016 naar 5.324 in 2020-2021. Ongeveer zestig procent volgt de associate degree in voltijd en 33 procent in deeltijd. Het aantal studenten dat de duale variant volgt stijgt minder snel dan het aantal studenten dat de voltijd of deeltijd variant volgt en vormt in 2020-2021 zo'n zeven procent van alle instroom in de associate degree.

Figuur 2.19: Instroom in de associate degree (absolute aantallen, eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal) (bron: 1CHO 2011-2020)

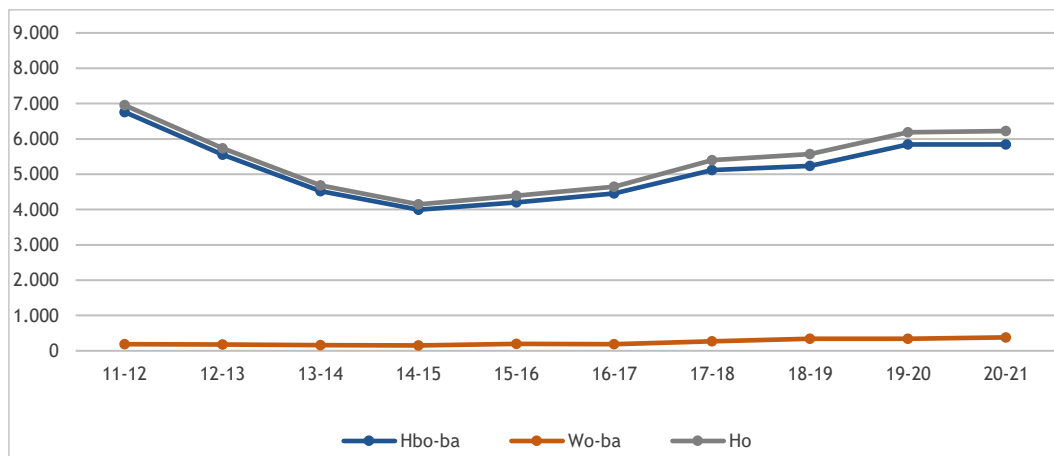
Figuur 2.20 laat de instroom in de bachelor en associate degree zien, uitgesplitst naar opleidingsvorm. In de wo-bachelor volgt nagenoeg iedereen de voltijd variant. In de hbo-bachelor volgt ook het overgrote deel de voltijdvariant, zo'n vijf procent de deeltijd variant en één procent de duale variant. Dit beeld is al jaren stabiel. In de associate degree zien we een stijging van het aandeel studenten dat de voltijd variant volgt, van 51 procent in 2016-2017 naar zestig procent in 2020-2021. Tegelijk is er in deze periode een relatieve daling van het aandeel studenten in de deeltijd en duale variant van de associate degree.

Figuur 2.20: Verdeling van de instroom in de bachelor en associate degree naar opleidingsvorm (eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal, excl. associate degrees) (bron: 1CHO 2011-2020)

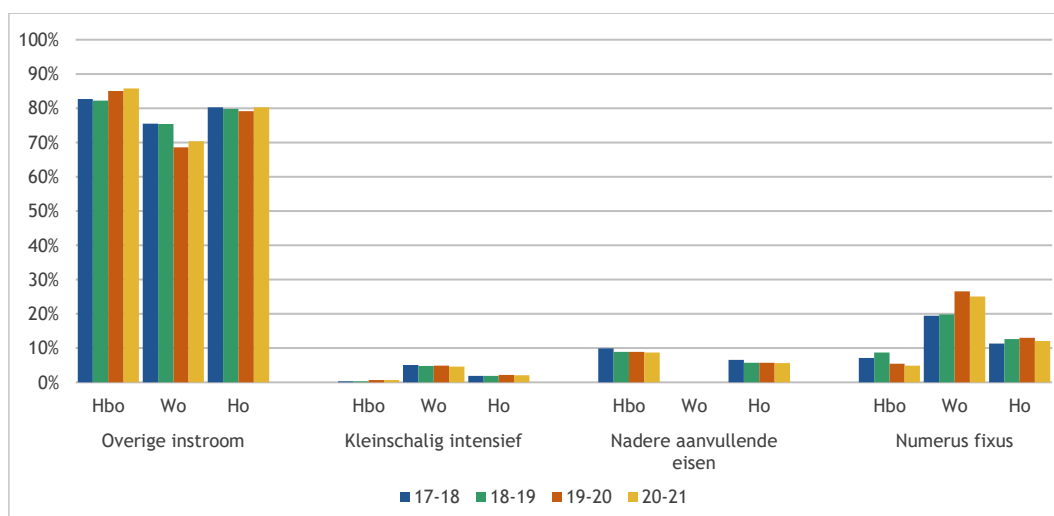
33 Associate degrees zijn 2-jarige opleidingen in het hoger beroepsonderwijs en kunnen gevolgd worden met een mbo-4, havo- of vwo-diploma.

Figuur 2.21 toont de absolute instroom van studenten die vallen onder leven-lang-leren (LLL). Dit zijn studenten die in deeltijd studeren en/of ouder zijn dan dertig jaar bij de start van de studie. Tussen 2014-2015 en 2019-2020 is deze voor het ho in totaal gestegen van 4.147 naar 6.185 studenten. Tussen 2019-2020 en 2020-2021 was er nauwelijks nog sprake van een stijging. Het grootste deel van de studenten die vallen onder LLL zijn te vinden in het hbo. In het wo gaat het om kleine aantallen (380 in 2020-2021) die weinig veranderen over de jaren heen.

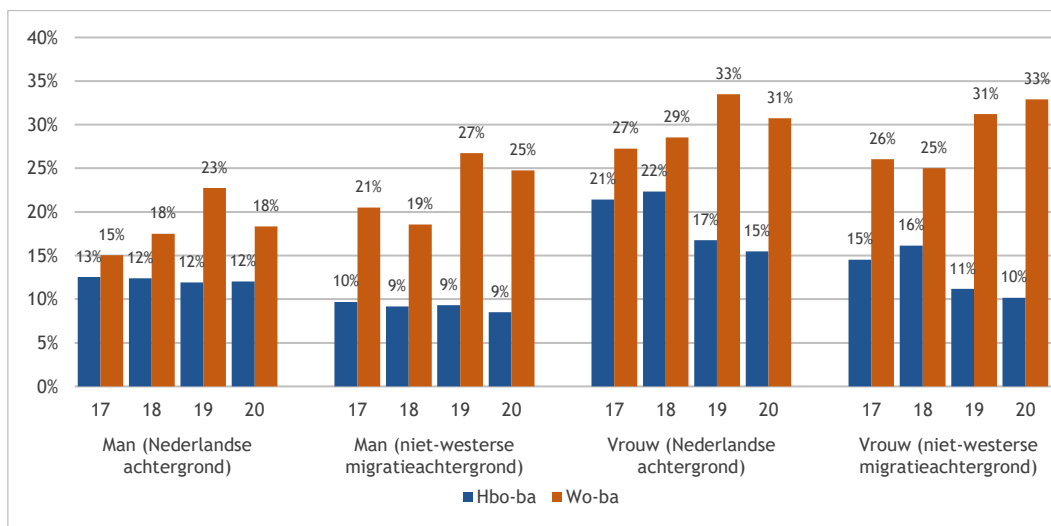
Figuur 2.21: Instroom (absolute aantallen) in deeltijdopleidingen en/of studenten ouder dan 30 (excl. februari-instroom en excl. ad; alleen hoofdinschrijvingen ho) (bron: 1cHO 2011-2020)

Op basis van de studentpopulatie en de opleidingen en instellingen waar men een studie is gestart, is informatie gekoppeld over selectie. Deze informatie is afkomstig uit het CROHO (Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs) waar informatie is opgenomen over kleinschalig en intensief onderwijs en opleidingen met aanvullende eisen. Op basis van de velden 'Indicatie Intensief programma', 'Selectie-eisen Intensief programma' en 'Indicatie aanvullende eisen' en het jaar waarin het record actueel was, zijn de velden 'Nadere aanvullende eisen' (vooral kunstopleidingen) en 'Kleinschalig intensief' (o.a. University Colleges) aangemaakt. Daaraan zijn vervolgens per jaar de lijsten gekoppeld van numerusfixusopleidingen die gepubliceerd worden op Studiekeuze123. Figuur 2.22 toont het aandeel studenten zien dat instroomt onderscheiden naar deze vormen van selectie (zie voor meer informatie over selectie paragraaf 3.8). Als opleidingen in meer dan één categorie vallen, kregen numerusfixusopleidingen voorrang. De laatste jaren is twintig procent van studenten in het ho ingestroomd aan een opleiding met een van deze vormen van selectie. Zowel in het hbo als wo is dit aandeel in 2020-2021 iets lager (1 tot 2 ppnt.) dan in 2019-2020.

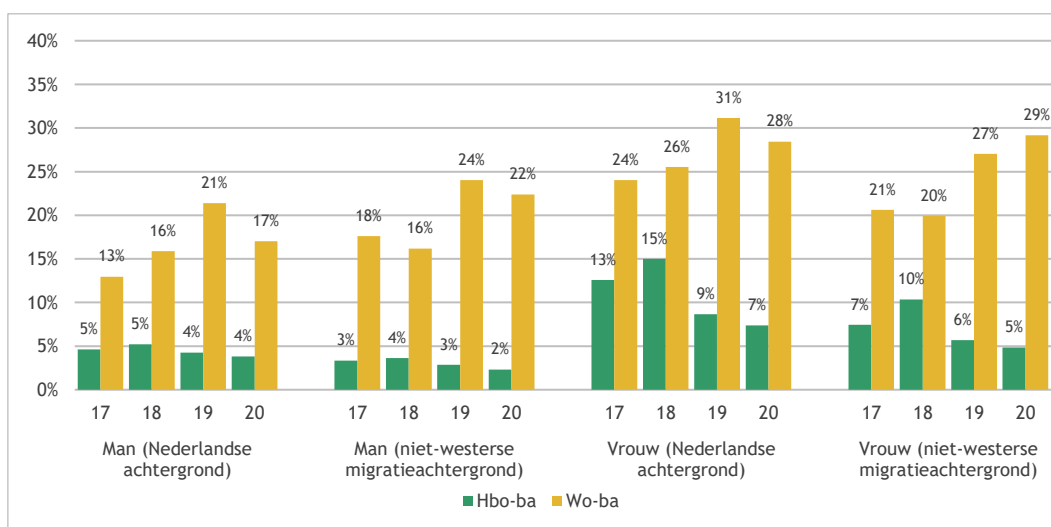
Figuur 2.22: Verdeling van de instroom in de voltijd bachelor naar selectie (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2020)

Figuur 2.23 toont het instroomaandeel in selectieopleidingen ten opzichte van de totale instroom in het hbo, uitgesplitst naar geslacht en migratieachtergrond. Onder de vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond is het aandeel dat instroomt in een selectieopleiding het hoogst (33%), gevolgd door vrouwen met een Nederlandse achtergrond (31%). Onder mannen met een Nederlandse achtergrond is dit aandeel het laagst (18%). Instroom in een selectieopleiding in het hbo komt het meest voor onder vrouwen met een Nederlandse achtergrond (15%), gevolgd door mannen met een Nederlandse achtergrond (12%). Instroom in selectieopleidingen in het hbo komt het minst voor onder mannen met migratieachtergrond (9%). We zien over de hele linie een kleine daling van studenten die instromen in selectieopleidingen tussen 2019-2020 en 2020-2021, behalve onder vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond die naar het wo gaan.

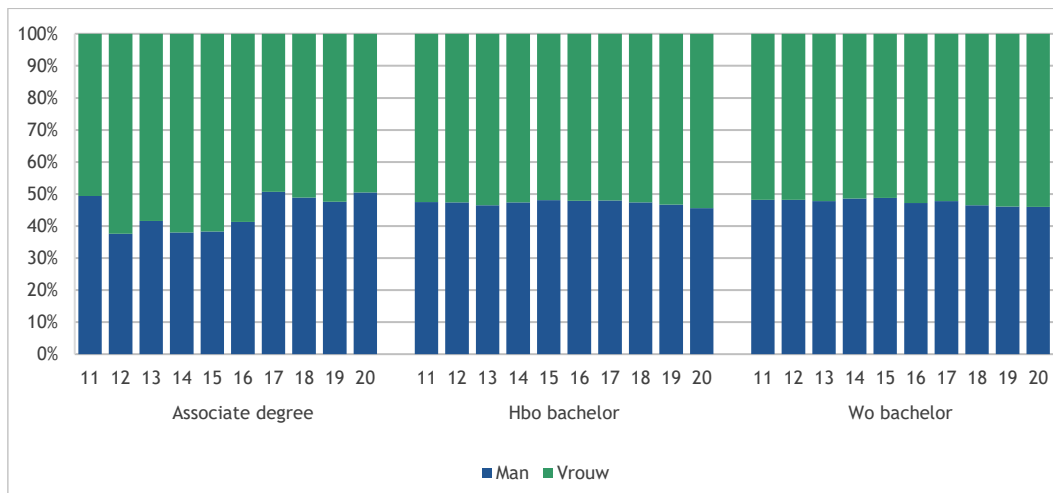
Figuur 2.23: Instroom in selectieopleidingen als % van de totale instroom in de voltijd bachelor naar geslacht en migratieachtergrond (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2020)

Figuur 2.24 toont dezelfde gegevens, maar dan alleen voor studenten die zijn ingestroomd aan numerusfixusopleidingen als percentage van de totale instroom (excl. de overige selectieopleidingen). Voor numerusfixusopleidingen is het beeld vergelijkbaar met voorgaande jaren. Ook hier zijn het meer vrouwen dan mannen die zijn toegelaten en is in het wo de deelname van vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond toegenomen en in het laatste jaar iets hoger (29%) dan die van vrouwen met een Nederlandse achtergrond (28%). Dit geldt ook voor de mannen in de wo-fixusopleidingen (17% Ned. en 22% niet-westers).

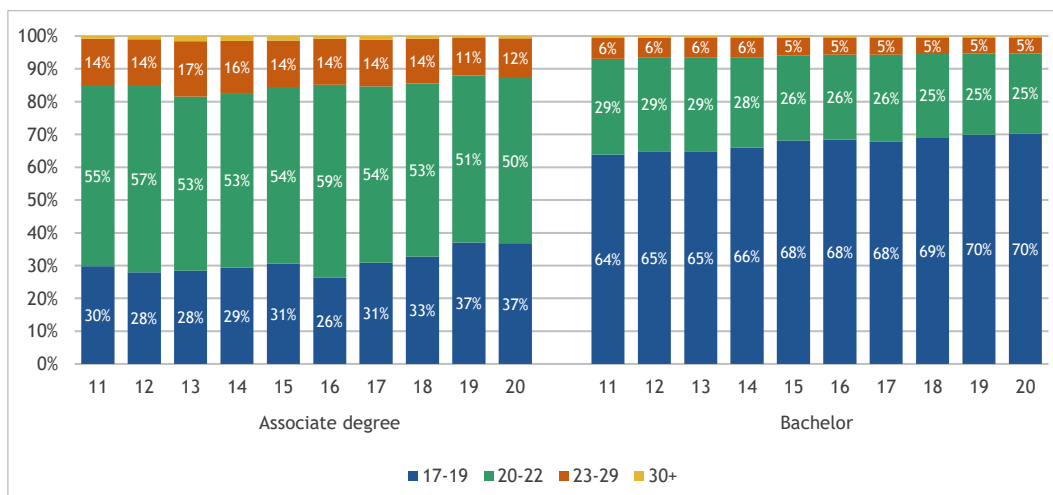
Figuur 2.24: Instroom in numerusfixusopleidingen als % van de totale instroom (overige selectieopleidingen zijn hierbij achterwege gelaten) in de voltijd bachelor naar geslacht en migratieachtergrond (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2020)

Figuur 2.25 toont het aandeel mannen en vrouwen in de instroom in de bachelor. Over de jaren waren vrouwen steeds licht oververtegenwoordigd, en deze oververtegenwoordiging is sinds 2017 steeds iets groter geworden. In de hbo-bachelor is het aandeel mannen tussen 2019-2020 en 2020-2021 ook weer met ongeveer één procentpunt gedaald. In het wo ging deze daling maar om 0,06 procent in deze periode. In de associate degree is de man-vrouw verdeling in 2020-2021 gelijk (50%-50%).

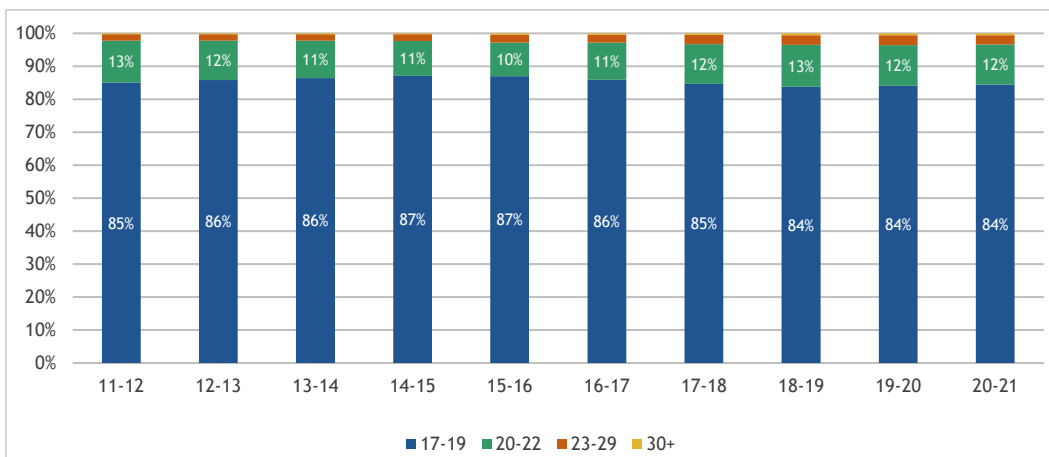
Figuur 2.25: Verdeling van de instroom in de voltijd bachelor naar geslacht (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.26 toont de leeftijdsamenstelling van de nieuwe voltijd eerstejaars in het hbo. In de hbo bachelor nam het aandeel studenten in de leeftijdscategorie 17-19 sinds 2006 elk jaar licht toe (van 62% in 2006 tot 70% in 2019), en bleef stabiel in 2020-2021. Al jaren valt ongeveer vijf procent van de eerstejaarsstudenten in voltijd hbo bachelor in de leeftijdscategorie 23-29. In de associate degree is deze groep wat groter (12% in 2020-2021).

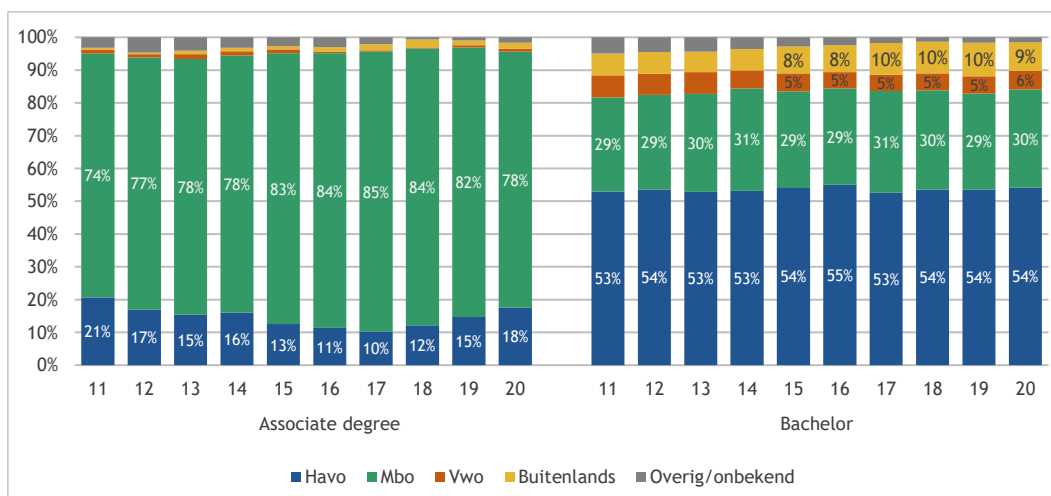
Figuur 2.26: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor en associate degree naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.27 toont de leeftijdsamenstelling van de nieuwe voltijd eerstejaars in het wo. Hier zien we dat het aandeel studenten in de leeftijdscategorie 17-19 sinds 2011-2012 al schommelt tussen 84 procent en 87 procent. Zo'n vier procent valt in de leeftijdscategorie 23-29, en 30+ komt nauwelijks voor.

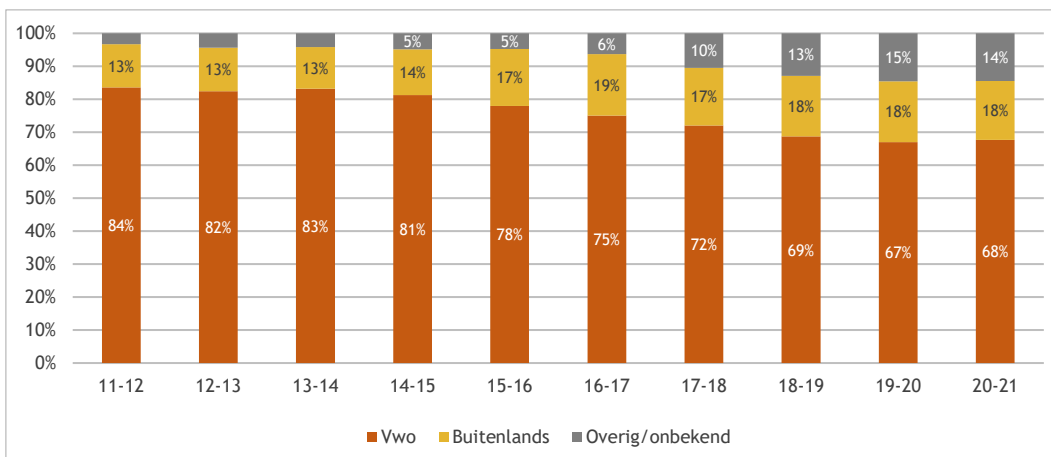
Figuur 2.27: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.28 laat de instroom in hbo zien, uitgesplitst naar vooropleiding. Het beeld is vrij constant over de jaren heen: vijftig tot 55 procent heeft een havo-diploma, en vijf tot zeven procent heeft een vwo-diploma. Het aandeel mbo-geëdipteerden in het hbo schommelt al jaren rond de dertig procent. Het aandeel studenten met een buitenlandse vooropleiding is tussen 2006 en 2017 gestegen van zes procent naar tien procent, en is in de jaren daarna stabiel gebleven. In de associate degree heeft juist het grootste deel van de deelnemers een mbo-diploma (78% in 2020), en een veel kleiner deel een havo-diploma (18% in 2020). Het aandeel instromers met een havo-diploma in de associate degree is gestegen van tien procent in 2017 tot achttien procent in 2020. Er is nauwelijks instroom van vwo-geëdipteerden in de associate degree.

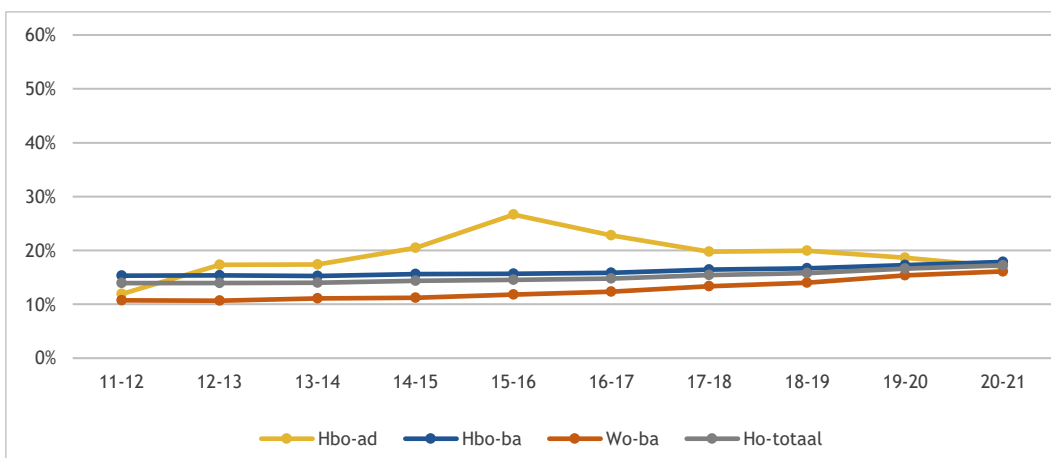
Figuur 2.28: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor en associate degree naar vooropleiding (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.29 toont de instroom in wo, uitgesplitst naar vooropleiding. In het wo heeft het grootste deel van de instroom een vwo-diploma (68% in 2020). Van 2013-2014 tot 2018-2019 is het aandeel instromers met een buitenlandse vooropleiding gestegen van dertien procent naar achttien procent. In de jaren erna is het aandeel deelnemers in het wo waarvan bekend is dat zij een buitenlandse vooropleiding hebben constant gebleven. Wel zien we de categorie 'overig/onbekend' groter worden in deze jaren. Deze categorie bevat ook internationale studenten met een vooropleiding in het buitenland. Feitelijk is dus het aandeel studenten in het wo met een buitenlandse vooropleiding ook in 2018-2019 en 2019-2020 nog gegroeid. In 2020-2021 is dit aandeel één procentpunt lager ten opzichte van het jaar ervoor.

Figuur 2.29: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar vooropleiding vóór het ho (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.30 laat het percentage studenten zien met een (niet-westerse) migratieachtergrond in de voltijd bachelor. In totaal is dit percentage toegenomen van dertien procent in 2011-2012 naar zeventien procent in 2020-2021. In het hbo was dit aandeel in deze jaren steeds iets hoger dan in het wo, maar dit verschil is in de loop van de tijd kleiner geworden (nog 1 ppnt. verschil in de laatste twee jaar). In de associate degree zien we een minder stabiel beeld; het aandeel studenten met een (niet-westerse) migratieachtergrond liet een piek zien in 2015-2016 met 27 procent. In de laatste twee jaar is dit aandeel weer gedaald en is in 2020-2021 vergelijkbaar met het beeld in hbo en wo. Dit wisselende beeld over de jaren heeft te maken met het feit dat het in de associate degree in absolute aantallen om een gering aantal studenten gaat.

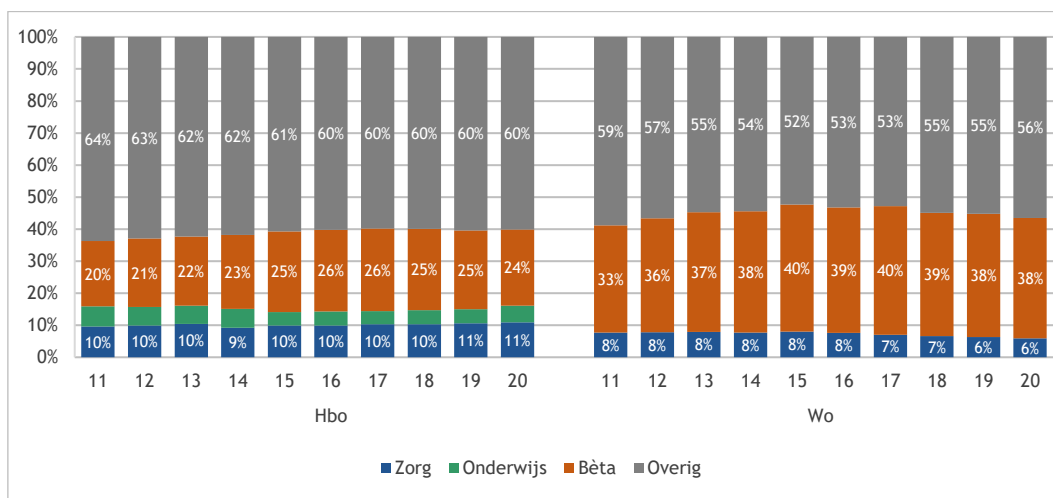

Figuur 2.30: Percentage nieuwe bachelor- en associate degree-studenten met een (niet-westerse) migratieachtergrond (voltijd) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.31 laat de instroom zien in het hbo en wo in ‘tekortsectoren’: zorg, onderwijs en bètatechniek. De definitie voor bètatechniek is afkomstig van het Platform Talent voor Technologie, waarbij Natuur (alleen wo), Techniek en een aantal opleidingen in andere sectoren met een bètagehalte van meer dan vijftig procent zijn samengenomen.³⁴ In het hbo is het aandeel studenten in bètatechniek tussen 2006 en 2017 gestegen (van 20% naar 26%). Na twee stabiele jaren (25%) is er in 2020-2021 een lichte daling (naar 24%). In het wo was er tussen 2009 en 2015 een stijging van studenten in bèta-techniek (van 32% naar 40%). In de twee jaren erna daalde dit licht naar 38 procent in 2019-2020 en 2020-2021. Het aandeel studenten in opleidingen in de zorg is stabiel en schommelt in het hbo rond tien procent en in het wo rond zes procent.

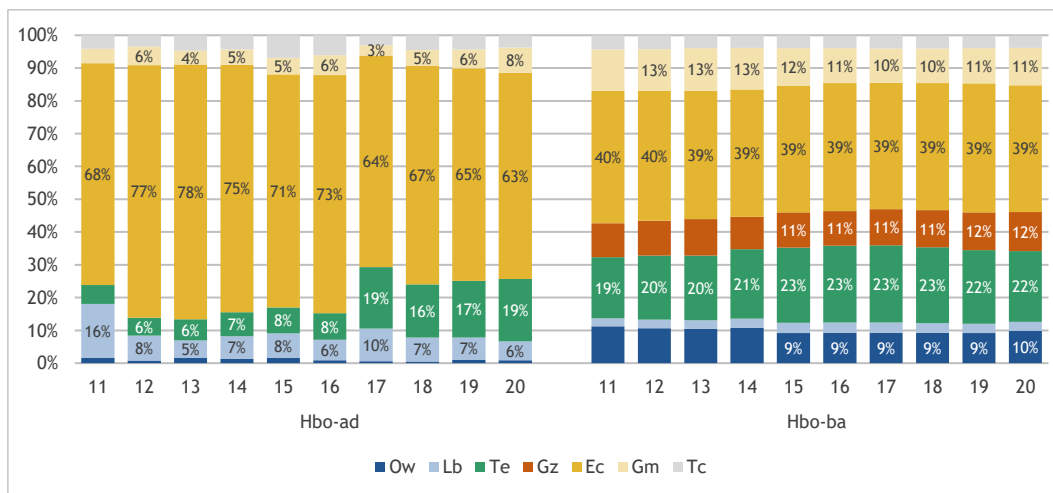
³⁴ Een toelichting op van de indeling van het Platform Talent voor Technologie is opgenomen in paragraaf 1.9.

In het hbo zagen we in 2020-2021 wel een stijging van het aandeel studenten in de zorg van één procentpunt ten opzichte van het jaar ervoor. Ook is in het hbo het aandeel studenten in de sector onderwijs in 2020-2021 met één procentpunt gestegen (van 4% naar 5%).

Figuur 2.31: Verdeling van de eerstejaars instroom in de bachelor en ad (voltijd) naar tekortsector (%) (bron: 1cHO 2011-2020)

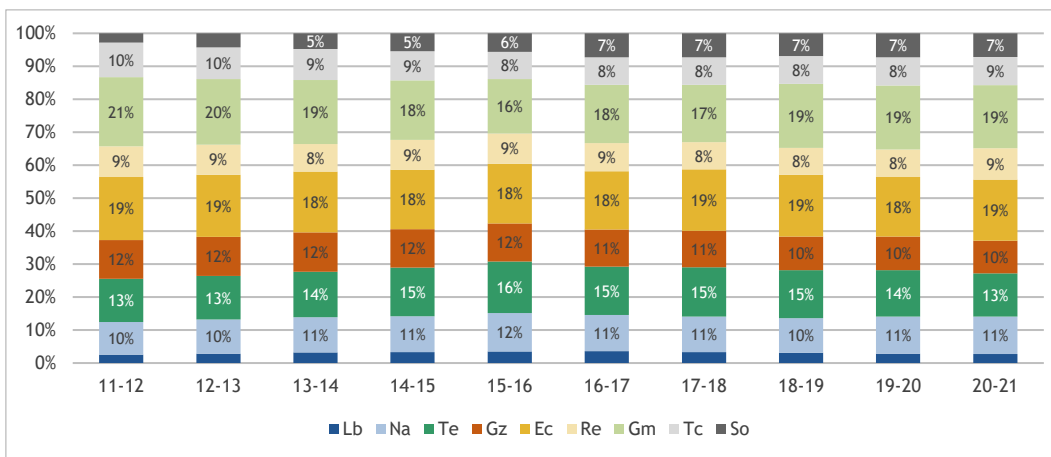
Figuur 2.32 laat de instroom in hbo en associate degree zien, uitgesplitst naar afzonderlijke sectoren. In het hbo is de grootste sector economie, waar het aandeel studenten al jaren stabiel is rond de 39 procent. Hierna volgt techniek (22%) en gezondheidszorg (12%). Een kleine verandering zien we het laatste jaar in de sector onderwijs van het hbo: dit aandeel stijgt van negen naar tien procent in 2020-2021. Ook in de associate degree is het grootste aandeel van de studenten te vinden in de sector economie (63% in 2020-2021) gevolgd door techniek (19% in 2020-2021).

Figuur 2.32: Verdeling van de instroom in de hbo-bachelor en associate degree naar sector³⁵ (%) (bron: 1cHO 2011-2020)

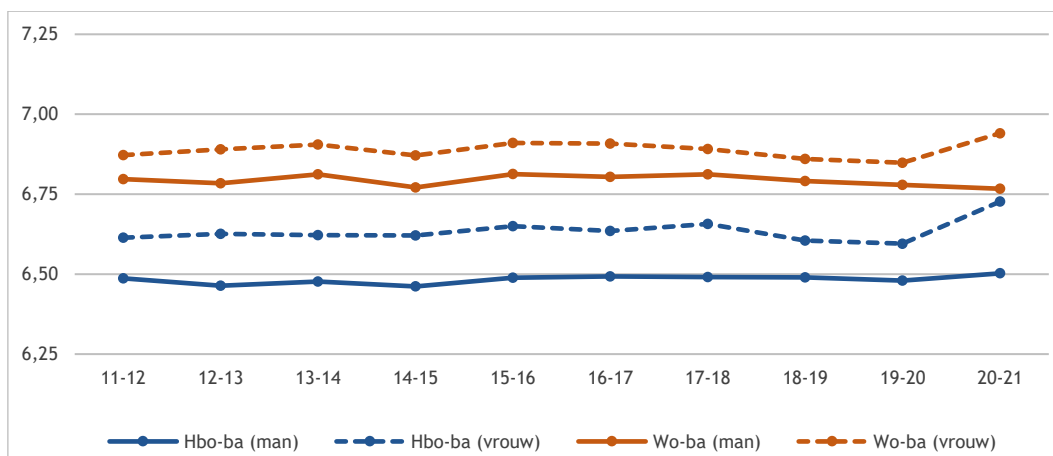
Figuur 2.33 toont de instroom in de wo-bachelor, uitgesplitst naar afzonderlijke sectoren. De verdeling over de sectoren is in het wo, net als in het hbo, vrij stabiel. Gedrag en Maatschappij en Economie zijn de grootste sectoren (beide 19% in 2020-2021), gevolgd door Techniek (13% in 2020-2021). Landbouw vormt met twee procent de kleinste sector.

35 Ow = Onderwijs; Ec = Economie; Gm = Gedrag & Maatschappij; Gz = Gezondheidszorg; Lb = Landbouw en natuurlijke omgeving; Na = Natuur; Re = Recht; So = Sectoroverstijgend; Tc = Taal & Cultuur; Te = Techniek

Figuur 2.33: Verdeling van de voltijd bachelorinstroom in het wo naar sector (%) (bron: 1cHO 2006-2020)

Figuur 2.34 toont het gemiddelde eindexamencijfer van studenten met een vwo-achtergrond die zijn ingestroomd in het ho, uitgesplitst naar soort hoger onderwijs en naar geslacht.³⁶ Vrouwen hebben gemiddeld een hoger eindexamencijfer dan mannen, en instroom in het wo heeft een hoger eindexamencijfer dan instroom in het hbo. Deze verschillen zijn over de jaren heen stabiel. In 2020-2021 zijn de eindexamencijfers van de mannen relatief stabiel gebleven ten opzichte van het jaar ervoor, terwijl die van vrouwen (zowel hbo als wo-instroom) gemiddeld zijn gestegen. Of deze ontwikkeling te maken heeft met de coronamaatregelen en het niet doorgaan van de eindexamens is op basis van deze gegevens niet te zeggen.

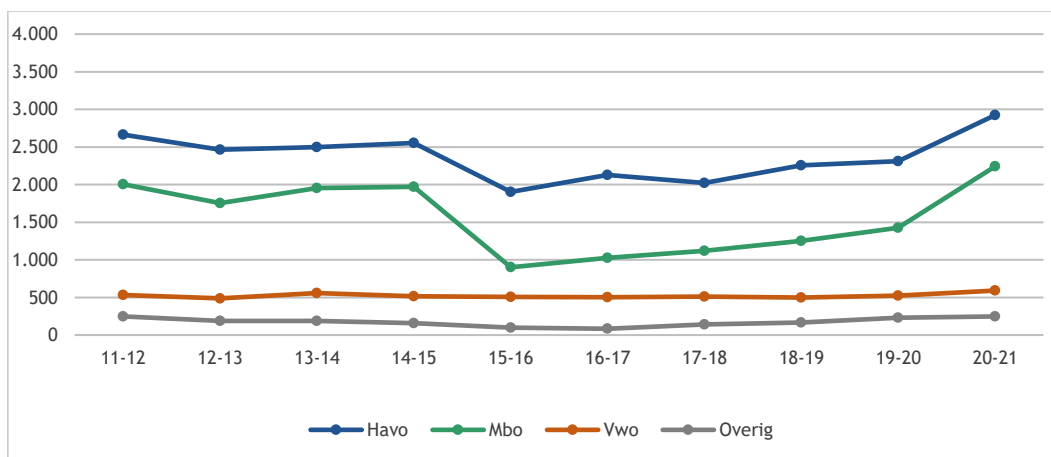

Figuur 2.34: Gemiddelde vo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom uit het vwo naar soort ho en geslacht (bron: 1cHO 2011-2020)

In 2015 zijn bijzondere nadere vooropleidingseisen ingevoerd voor de pabo, wat ertoe leidde dat mbo-studenten toetsen moeten maken voor aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek voor toelating tot de pabo. Havo-studenten zijn hiervan vrijgesteld als zij eindexamen hebben gedaan in deze vakken, en vwo'ers voldoen bij voorbaat aan de eisen. Dit beleid leidde in eerste instantie tot een grote daling van instroom onder mbo-gediplomeerden. Later is de instroom van mbo-gediplomeerden weer hersteld, mogelijk onder invloed van inspanningen door instellingen om mbo-studenten goed voor te bereiden op de toelating (doorstroomkeuzedelen, schakelprogramma's).

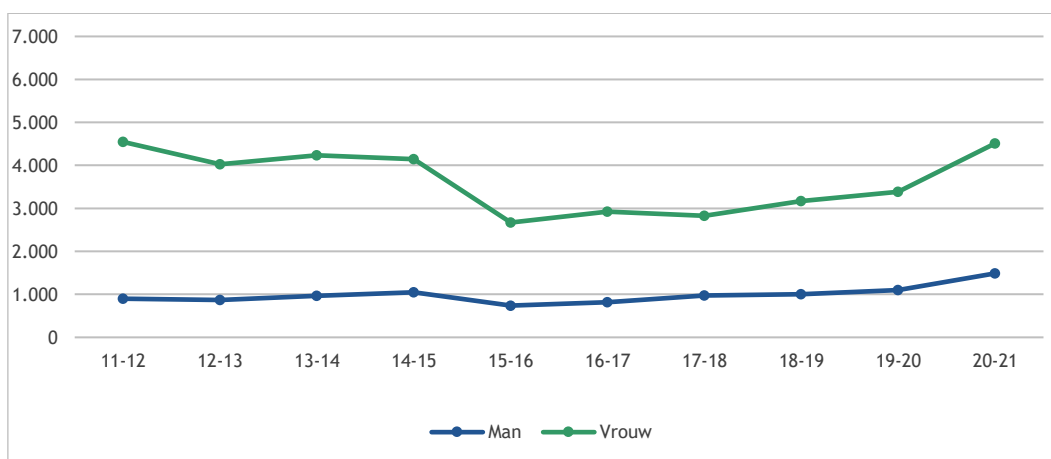
³⁶ Het betreft het gemiddelde eindcijfer van het VO-diploma behorende bij de hoogste vooropleiding vóór het hoger onderwijs zoals berekend ten behoeve van het 1cHO. Deze variabele is gevuld voor de jaren 2006 t/m 2019 van het diplomajaar van de hoogste vooropleiding vóór het hoger onderwijs voor zover het een VO-diploma betreft dat is geregistreerd in de Basisregistratie Onderwijsnummer. Voor zover eenduidig in het ExamenResultatenRegister bepaald kon worden, is ook op basis van die vakgegevens het gemiddelde eindcijfer berekend. De berekening van het gemiddelde eindcijfer heeft plaatsgevonden op basis van vastgestelde routines binnen 1 cijfer VO examens.

Figuur 2.35 toont het aantal nieuwe studenten in de pabo naar vooropleiding.³⁷ Het gaat hier alleen om de nieuwe instroom van eerstejaars die voor het eerst starten met een studie in het hoger onderwijs; voltijd, deeltijd en duaal samengenomen. Na een jarenlange daling tussen 2006-2007 en 2015-2016, is de instroom in de pabo met 35 procent gestegen van 4.487 naar 6.001 studenten. Deze stijging manifesteert zich met name bij studenten afkomstig uit havo en mbo. In 2020-2021 zien we dat deze stijging nog wat groter is dan in de jaren ervoor: het aantal havo-gediplomeerden in de pabo steeg van 2.309 naar 2.923, en het aantal mbo-gediplomeerden in de pabo steeg van 1.425 naar 2.241. De instroom vanuit vwo (591 in 2020-2021) is in alle jaren relatief laag.

Figuur 2.35: Ontwikkeling van de bachelorinstroom (eerstejaars ho) in de pabo naar vooropleiding (absolute aantallen, voltijd, deeltijd en duaal) (bron: 1cHO 2011-2020)

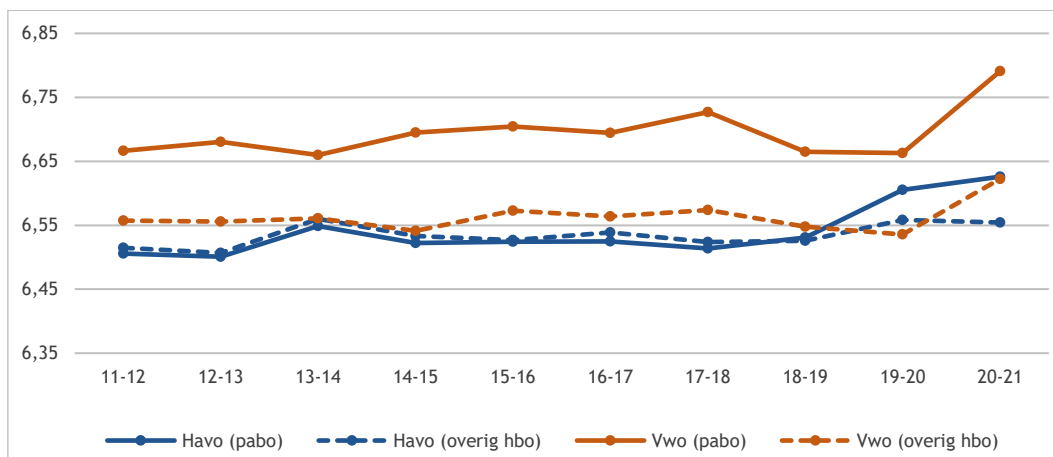
Figuur 2.36 toont de instroom in de pabo door mannen en vrouwen. In alle jaren kozen meer vrouwen dan mannen voor de pabo, en dit verschil is kleiner geworden in de periode 2006-2007 tot en met 2015-2016. Dit komt door een daling in het absolute aantal vrouwen terwijl het aantal mannen relatief stabiel bleef (zie ook figuur 2.38). De laatste jaren was de verhouding tussen het aantal mannen en vrouwen relatief stabiel, waarbij elk jaar het aandeel mannen ongeveer een derde was ten opzichte van het aantal vrouwen. In 2020-2021 is de instroom van zowel mannen (33%) als vrouwen (36%) fors gestegen.

Figuur 2.36: Ontwikkeling van de bachelorinstroom (eerstejaars ho) in de pabo naar geslacht (absolute aantallen, voltijd, deeltijd en duaal) (bron: 1cHO 2011-2020)

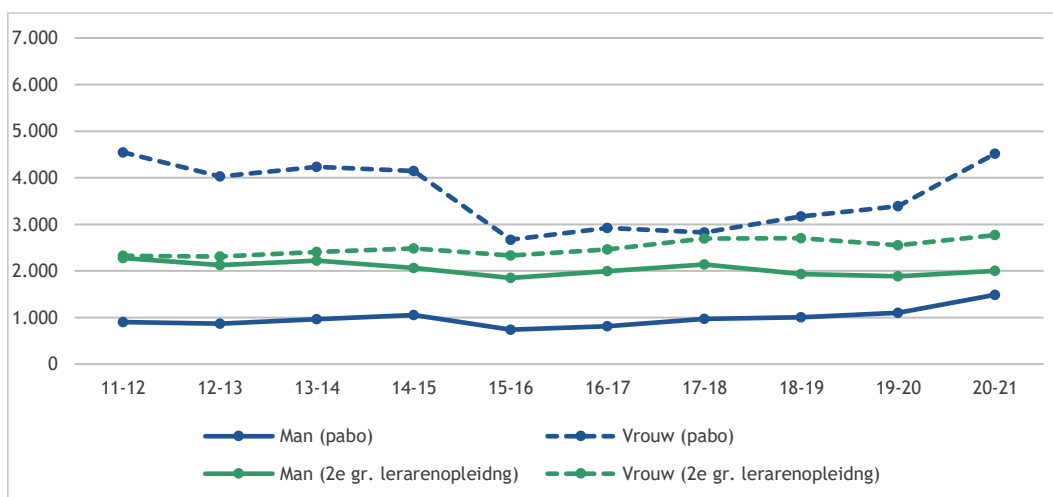
³⁷ De studenten die geswitcht zijn en daarna instromen in de pabo zijn hierin niet opgenomen; het gaat alleen om studenten die voor het eerst starten met een studie in het hoger onderwijs.

Figuur 2.37 toont het gemiddelde eindexamencijfer van havo- en vwo-geplomeerden, voor zowel de pabo-instroom als de overige hbo-instroom. In figuur 2.34 lieten we zien dat vwo-geplomeerden die kiezen voor hbo gemiddeld een lager eindexamencijfer hebben dan vwo-geplomeerden die kiezen voor wo. Als we kijken naar vwo-geplomeerden die naar het hbo gaan, dan valt op dat instromers in de pabo een hoger eindexamencijfer hebben behaald dan vwo-geplomeerden die naar een andere hbo-opleiding gaan. Het gaat hier dus om de ‘betere’ vwo-hbo doorstromers. Vanuit de havo is dit verschil er niet; de gemiddelde eindexamencijfers voor pabo-instroom en overige instroom zijn nagenoeg gelijk.

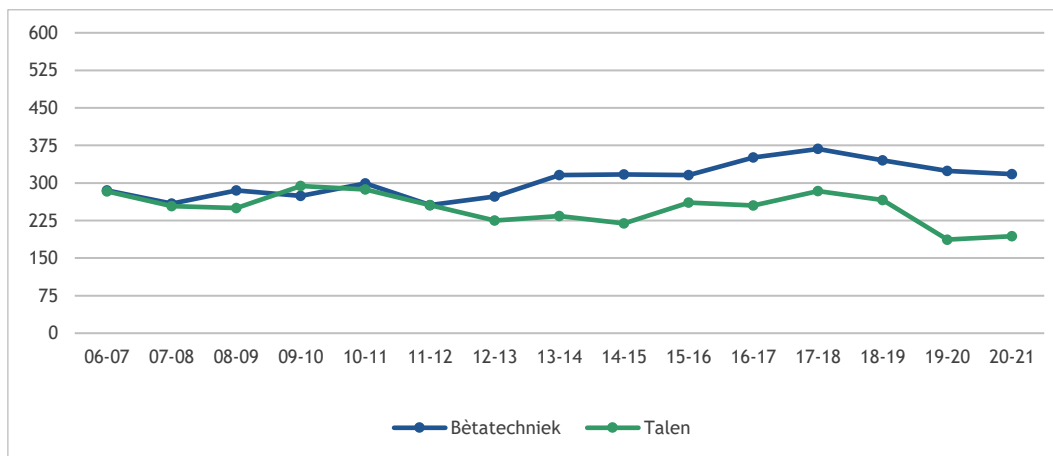
Figuur 2.37: Gemiddelde havo en vwo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom in de pabo (alleen voltijd) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.38 toont de absolute instroom in onderwijsopleidingen naar geslacht. Hier valt op dat na 2014-2015, toen de bijzondere nadere vooropleidingseisen zijn ingevoerd het aantal vrouwen op de pabo is gedaald met 36 procent en het aantal mannen met dertig procent. Tussen 2015-2016 en 2020-2021 is het absolute aantal mannen dat jaarlijks instroomt in de pabo weer gestegen van 1.098 naar 1.488, een stijging van vijftig procent. Het aantal vrouwen in de pabo steeg sinds vorig jaar van 3.389 naar 4.513, een stijging van 33 procent. De instroom in lerarenopleidingen is over de jaren heen vrij stabiel, waarbij de deelname van vrouwen steeds iets hoger is dan die van mannen.

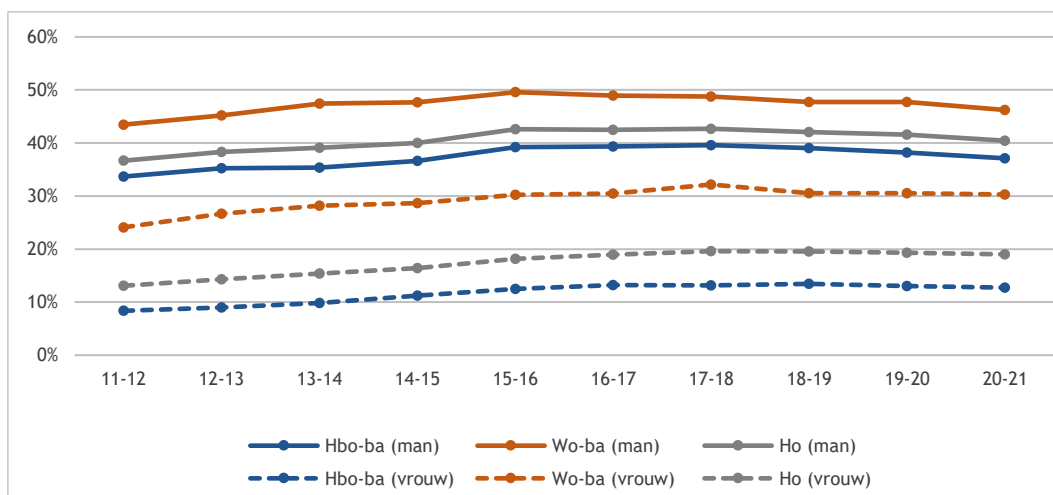
Figuur 2.38: Instroom in onderwijsopleidingen naar geslacht (in absolute aantallen, alleen hbo-bachelor, voltijd en deeltijd) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.39 toont de instroom in tekortvakken in hbo-lerarenopleidingen naar type vak. Tekortvakken zijn de talen Duits, Frans, klassieke talen, techniek, informatica, scheikunde, wiskunde en natuurkunde. Klassieke talen en informatica worden alleen aangeboden in de wo-postmasters en zijn in onderstaande figuur niet weergegeven. De verschillende talen en technische vakken zijn in de figuur samengenomen. In 2019-2020 jaar is de deelname aan hbo-lerarenopleidingen in de talen fors gedaald van 266 naar 187 nieuwe instromers. Dit jaar is er een lichte stijging naar 194 studenten. Bij bètatechniek kende de instroom in 2017-2018 een piek (386); deze is in het laatste jaar met 318 nieuwe studenten weer licht gedaald en licht op het niveau van 2015-2016.

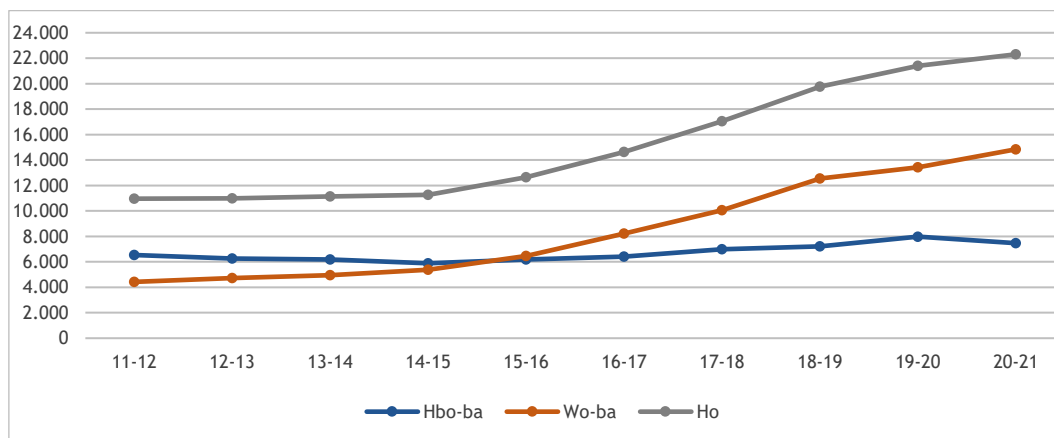
Figuur 2.39: Instroom in hbo-lerarenopleidingen naar tekortvakken in het vo: aantallen, alleen hbo-bachelor, voltijd, deeltijd en duaal samengenomen (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.40 toont de instroom in het ho in bètatechnische opleidingen, uitgesplitst naar geslacht. In alle jaren zien we dat de deelname van mannen veel groter is dan die van vrouwen. Wel is dit verschil in de periode 2006-2007 tot en met 2020-2021 geleidelijk kleiner geworden: in de periode 2006-2007 en 2017-2018 is het aandeel vrouwen in bètatechnische opleidingen verdubbeld van tien naar twintig procent. De jaren daarna is dit aandeel weer heel licht gedaald naar negentien procent in 2020-2021. Ook onder mannen zagen we in deze periode eerst een stijging van het aandeel bètatechniek, en vervolgens een daling van 43 naar veertig procent.

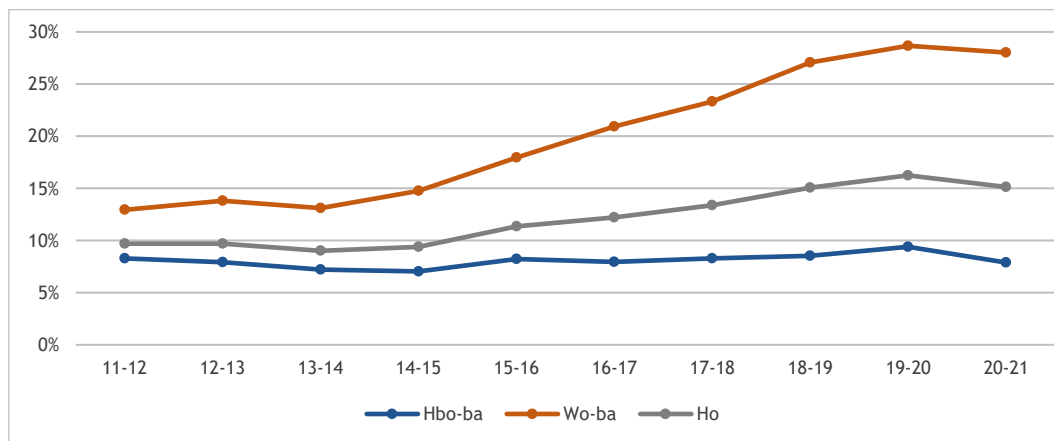
Figuur 2.40: Percentage deelname bètatechnische opleidingen (voltijd) in de bachelor naar geslacht (% t.o.v. totale instroom) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.41 toont het aantal internationale studenten dat instroomt in het hoger onderwijs. Het aantal internationale studenten is bepaald door DUO op basis van hun vooropleiding en geboorteland. Sinds het jaar 2014-2015 is dit totale aantal nagenoeg verdubbeld, van 11.259 in 2014-2015 naar 22.307 in 2020-2021. Deze stijging komt vooral door de stijging in het wo (van 5.372 naar 14.841, bijna een verdrievoudiging) en in minder mate door de stijging binnen hbo (van 5.887 naar 7.466, een stijging van 27%). In het laatste jaar 2020-2021 zien we in het wo een stijging elf procent van het aantal internationale studenten, terwijl in het hbo juist een daling heeft plaatsgevonden van zes procent.

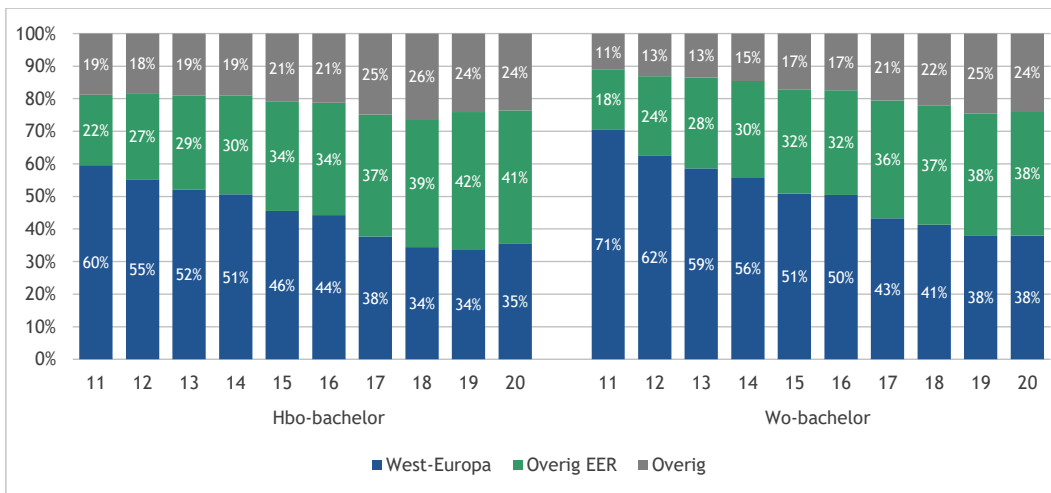
Figuur 2.41: Aantal internationale studenten (instroom) voltijd bachelor (% , excl. ad) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.42 toont het aandeel internationale studenten dat jaarlijks instroomt ten opzichte van alle instroom. Tussen 2014-2015 en 2019-2020 was er sprake van een stijging van het aandeel internationale studenten (van 9% naar 16%). Ondanks dat de aantallen internationale studenten in absolute getallen stijgen tussen 2019-2020 en 2020-2021, daalt het relatieve aandeel. Dit komt omdat het aantal Nederlandse studenten nog sterker stijgt.

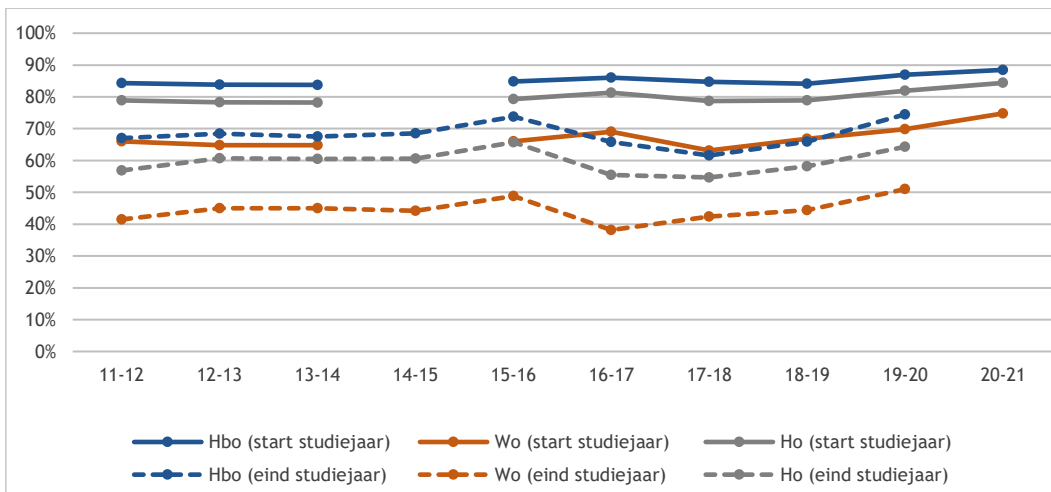
Figuur 2.42: Aandeel internationale studenten (instroom) voltijd bachelor t.o.v. alle voltijd bachelorstudenten (% , excl. ad) (bron: 1cHO 2011-2020)

Figuur 2.43 toont het percentage internationale studenten dat instroomt in het ho naar herkomstregio. We maken onderscheid tussen West-Europa, Overig EER (een land uit Europa dat niet onder 'West-Europa' valt, zoals Bulgarije en Roemenië) en Overig (landen buiten Europa). In het wo is het aandeel internationale studenten uit West-Europa tussen 2008-2009 en 2019-2020 elk jaar gedaald. In het laatste jaar (2020-2021) is dit aandeel stabiel gebleven op 38 procent. Tegelijkertijd is het aandeel internationale studenten uit de categorie Overig, landen zoals Indonesië en China, gestegen van elf procent in 2010-2011 naar 25 procent in 2019-2020. Het laatste jaar (2020-2021) is dit aandeel weer iets gedaald naar 24 procent. In het hbo zien we een vergelijkbaar beeld, waarbij het aandeel internationale studenten uit West-Europa in het laatste jaar is gestegen van 24 naar 25 procent.

Figuur 2.43: Aantal internationale studenten (instroom) naar (EER-)herkomst voltijd bachelor (% excl. ad) (bron: 1cHO 2011-2020)

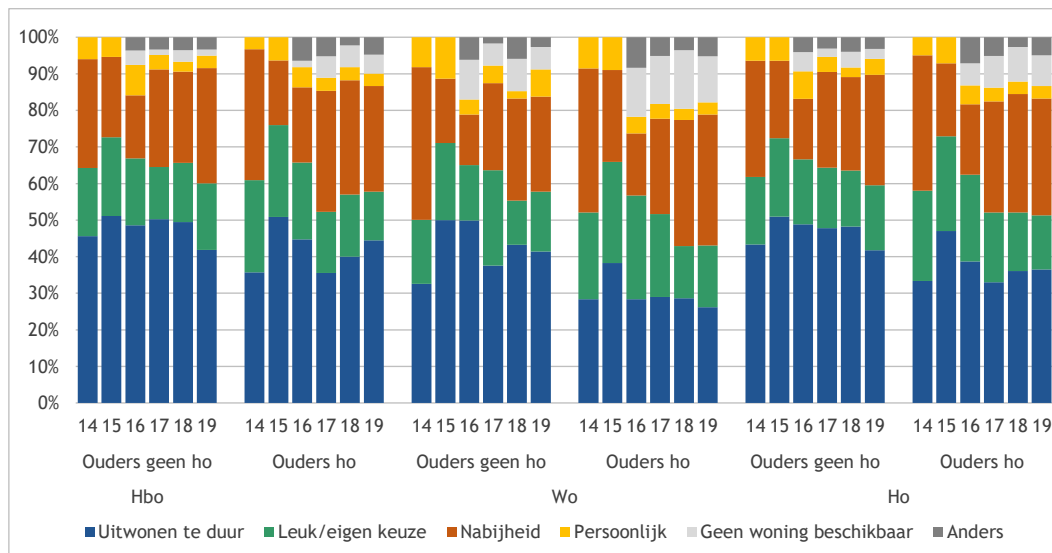
Figuur 2.44 toont het aandeel eerstejaarsstudenten dat in het begin van het eerste studiejaar (september; Startmonitor) en aan het eind van het eerste studiejaar (juni-juli; Studentenmonitor) nog thuis woont.³⁸ In totaal ruim acht van de tien studenten (82%) woonde in 2019-2020 aan het begin van hun eerste studiejaar (september) nog thuis (87% in het hbo en 70% in het wo). Zowel in hbo als wo is dit in september 2020 een significante stijging van het aandeel thuiswonenden ten opzichte van september 2019. De situatie is aan het eind van het studiejaar (juni-juli 2020) veranderd: het aantal thuiswonenden is dan (studiejaar 2019-2020) nog 64 procent (75% in het hbo en 51% in het wo). Ook daar is sprake van een significante stijging ten opzichte van de situatie in juni-juli 2019. De stijging eind 2019-2020 en begin 2020-2021 houdt mogelijk ook verband met de coronacrisis.

Figuur 2.44: Percentage eerstejaars hoger onderwijs dat aan het begin en aan het eind van het eerste studiejaar thuis woont (bron: Startmonitor 2011-2020 en Studentenmonitor 2012-2020)

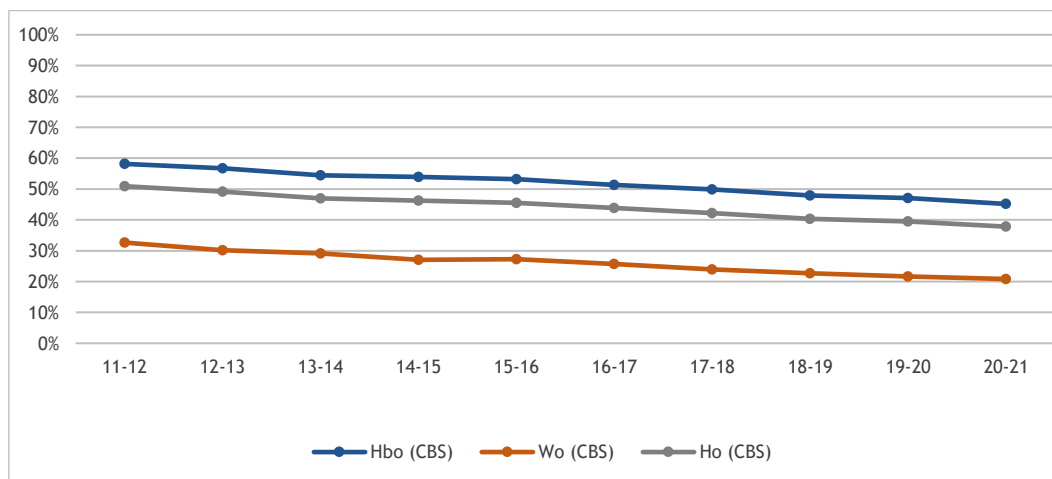
³⁸ In 2014-2015 kan het percentage thuiswonenden in het begin van het studiejaar niet worden weergegeven, omdat de betreffende vraag dat jaar in de Startmonitor niet werd gesteld. Het percentage thuiswonenden aan het eind van het studiejaar (stippellijn) is iets korter; de Studentenmonitor wordt sinds 2010-2011 in haar huidige vorm afgenomen, en de meting van 2019-2020 is ten tijde van deze rapportage nog niet gedaan.

Figuur 2.45 laat de redenen zien die studenten hebben om thuis te wonen. De twee belangrijkste redenen hebben te maken met kosten, uitwonen is voor deze studenten te duur (36%), en met het feit dat de onderwijsinstelling in de buurt is (nabijheid, 36%). Kosten zijn voor studenten uit lagere inkomensgroepen vaker een reden om nog thuis te wonen dan voor studenten uit hogere inkomensgroepen (48% vs. 31%). Het laatste jaar zijn er ten opzichte van vorig jaar geen noemenswaardige verschillen.³⁹

Figuur 2.45: Belangrijkste reden van eerstejaars om thuis te blijven wonen naar opleidingsniveau ouders (Studentenmonitor 2015-2020)

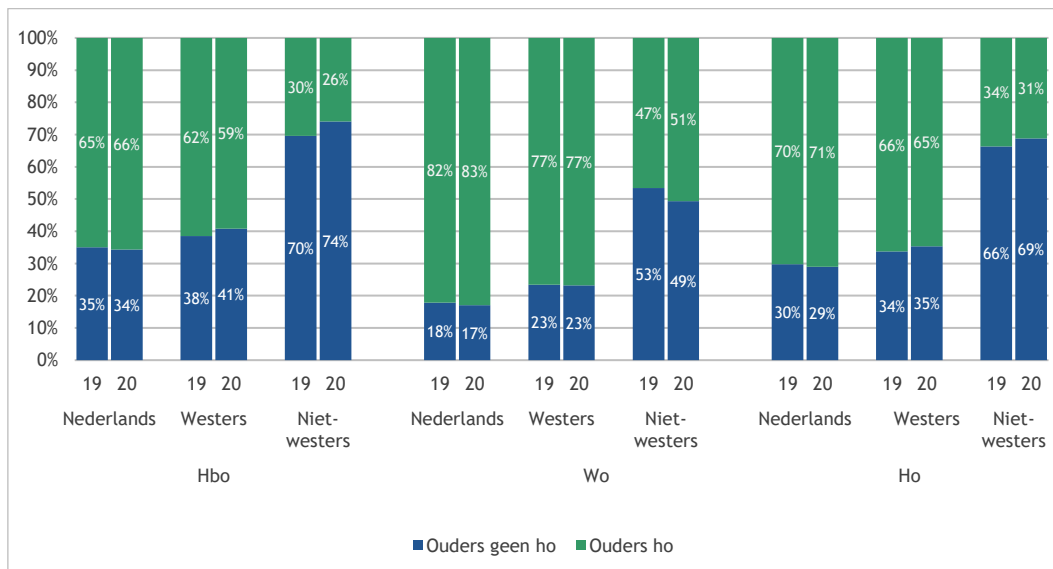
Figuur 2.46 toont het aandeel studenten waarvan beide ouders geen opleiding in het ho hebben afgerond (eerstegeneratiestudenten). Deze cijfers zijn gebaseerd op de CBS-microdata. In 2020-2021 heeft 38 procent van de ho-studenten ouders die beiden geen opleiding hebben genoten op het niveau van het hoger onderwijs. In 2011-2012 was dit nog 50 procent. Door de jaren heen zien we aldus een daling van het aandeel eerstegeneratiestudenten in zowel hbo als wo. Dit heeft uiteraard ook te maken met het gestegen opleidingsniveau in de populatie. In het laatste jaar zien we dat het aandeel eerstegeneratiestudenten nog iets verder gedaald is ten opzichte van het jaar ervoor (van 22% naar 21% in het hbo en van 47% naar 45% in het wo).

Figuur 2.46: Percentage eerstejaars hoger onderwijs waarvan ouders geen ho-opleiding hebben (bron: Startmonitor 2011-2020 en CBS-microdata)

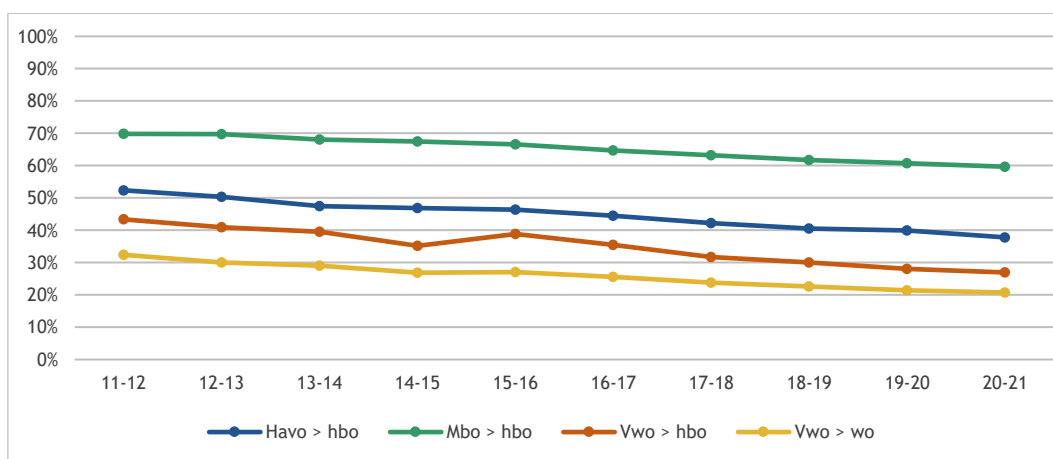
39 De opties ‘Geen ander woning beschikbaar’ en ‘Anders’ zijn er sinds 2016-2017

Figuur 2.47 toont het aandeel eerstegeneratiestudenten uitgesplitst naar soort ho en migratieachtergrond. Onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond bevinden zich meer eerstegeneratiestudenten dan onder studenten zonder migratieachtergrond. In 2020-2021 is van alle studenten met een niet-westerse migratieachtergrond 69 procent eerstegeneratiestudent. Onder studenten zonder migratieachtergrond gaat het om 29 procent eerstegeneratiestudenten. Het aandeel eerstegeneratiestudenten is het laagst onder wo-studenten zonder migratieachtergrond; hiervan heeft 82 procent minstens één ouder die hoger onderwijs heeft gevolgd.

Figuur 2.47: De relatie tussen migratieachtergrond en opleidingsniveau van de ouders (bron: Startmonitor 2019-2020)

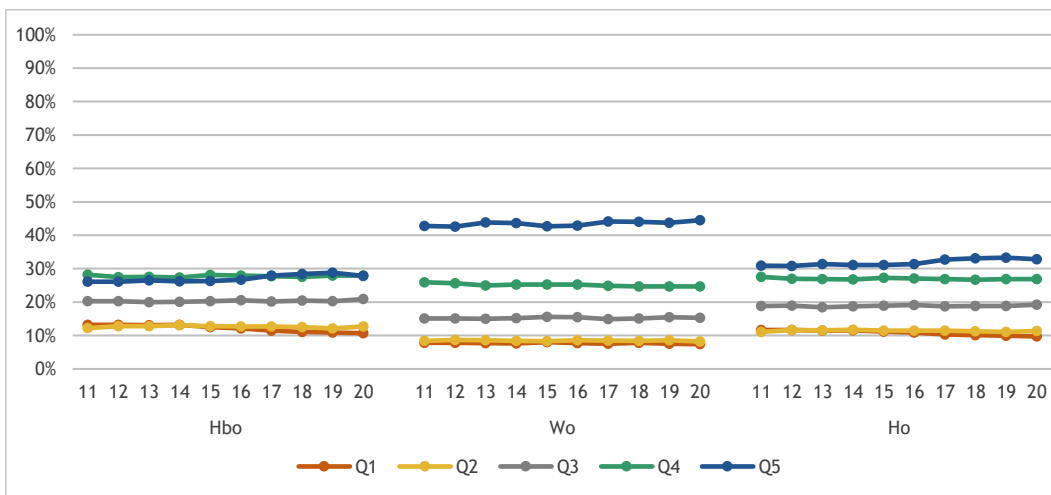
Figuur 2.48 laat de verdeling van eerstegeneratiestudenten in het hoger onderwijs zien naar vooropleiding. Hieruit blijkt duidelijk dat het aandeel eerstegeneratiestudenten afneemt met het stijgen van het onderwijsniveau. De meeste eerstegeneratiestudenten treffen we aan in de mbo-hbo doorstroom (60% in 2020-2021), gevolgd door de havo-hbo doorstroom (38% in 2020-2021). De minste eerstegeneratiestudenten vinden we in de vwo-hbo doorstroom (27%, 2020-2021) en de vwo-wo doorstroom (21% in 2020-2021). Dit zegt overigens niets over de doorstroom van eerstegeneratiestudenten naar het hoger onderwijs. Hierover is gerapporteerd in figuur 2.11.⁴⁰

Figuur 2.48: Percentage eerstejaars ho (onderscheiden naar vooropleiding) waarvan beide ouders geen ho-opleiding hebben (bron: CBS-microdata)

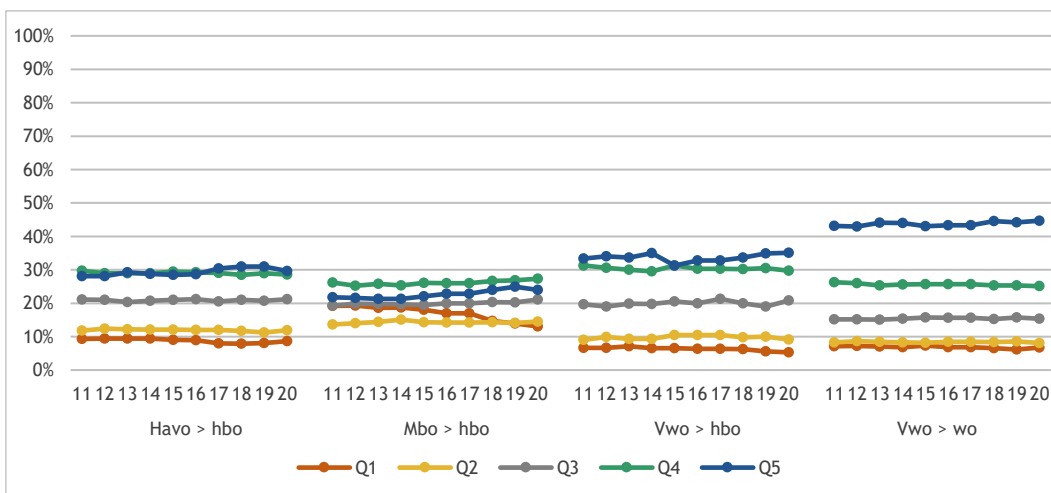
⁴⁰ Op basis van deze figuur wordt geconcludeerd dat vanuit het mbo eerstegeneratiestudenten minder vaak doorstromen; vanuit havo en vwo zien we dit verschil niet.

Figuur 2.49 toont het aandeel ouders naar inkomenskwintielen uitgesplitst naar hbo en wo (Q5 is het 20%-hoogste inkomenskwintiel; Q1 het 20% laagste kwintiel). Voor het gehele hoger onderwijs geldt dat 21 procent van de studenten ouders heeft uit de twee laagste inkomensgroepen, negentien procent heeft ouders uit de middelste inkomensgroepen en zestig procent van de studenten is afkomstig uit gezinnen met ouders uit de twee hoogste inkomensgroepen. Daarnaast valt op dat het wo meer dan het hbo studenten met ouders uit de hogere inkomens herbergt. In het wo heeft 45 procent van de studenten ouders uit de hoogste inkomen; in het hbo 28 procent. Een inkomen uit de twee laagste inkomenskwintielen zien we bij 21 procent van de instroom in 2020-2021; in het hbo (23%) iets vaker dan in het wo (16%).

Figuur 2.49: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met ouders met een modaal of lager inkomen (bron: CBS-microdata 2011-2020)

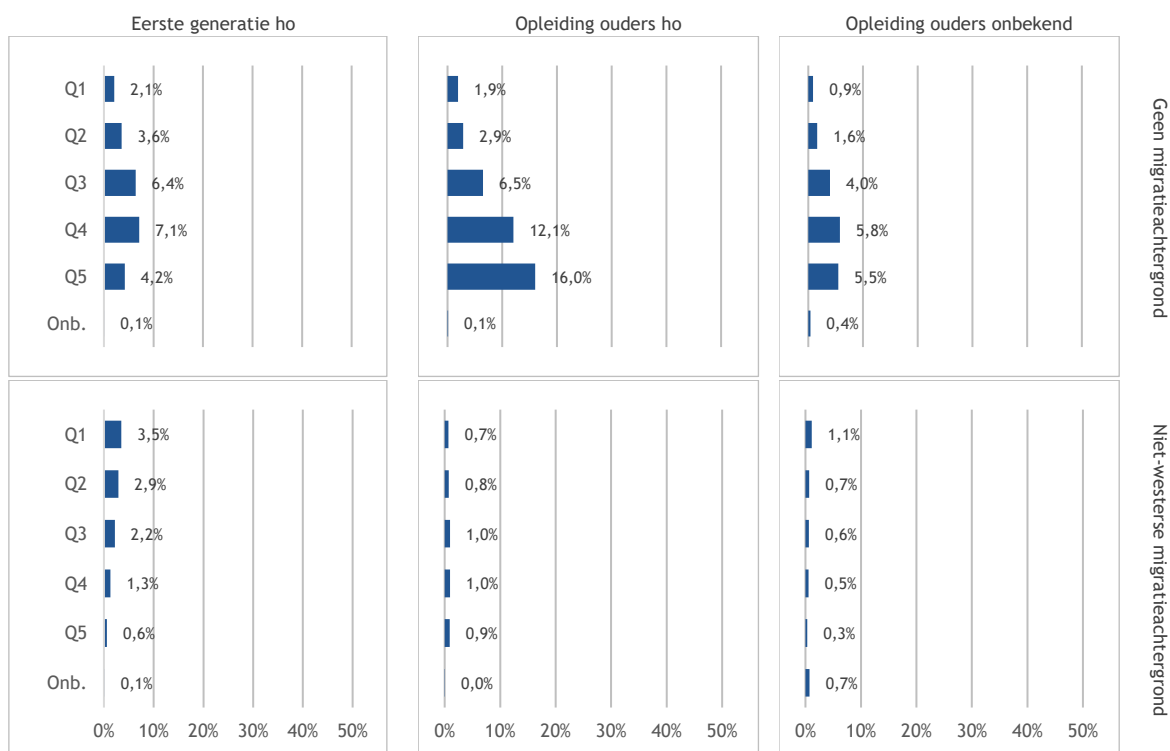
Figuur 2.50 toont de inkomens van ouders naar vooropleiding van studenten. Vergelijkbaar met de opleidingsachtergrond van de ouders zie we dat ook het inkomensniveau hoger is naarmate het onderwijsniveau stijgt: de hogere inkomens zien we vooral bij de vwo-wo doorstroom. Dit gegeven is redelijk stabiel over de jaren.

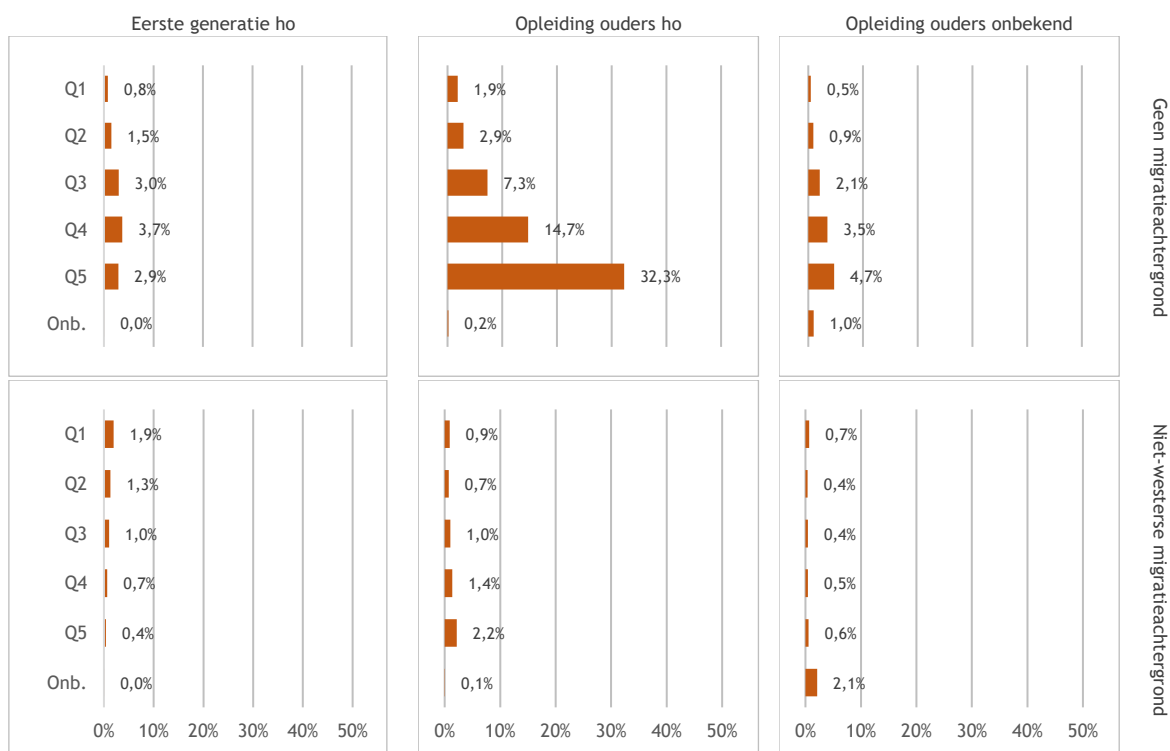
Figuur 2.50: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met ouders met een modaal of lager inkomen naar vooropleiding (bron: CBS-microdata 2011-2020)

Hoe ziet de samenstelling van de hbo- en wo- eerstejaarspopulatie eruit? Onderstaande figuren laten dit zien. Hierbij is steeds de hbo-populatie op honderd procent gesteld en ook de wo-populatie. De samenstelling ervan is langs drie dimensies weergegeven: het inkomen van de ouders, het opleidingsniveau van de ouders en de achtergrond van de studenten (niet-westerse migratieachtergrond vs. geen migratieachtergrond).

Uit figuur 2.51 en figuur 2.52 vallen twee zaken op. Het hbo is meer egalitair dan het wo. De verdeling over de categorieën is meer gespreid dan in het wo. In het wo voldoet bijna de helft (47%) aan de volgende conditie: ouders hoger opgeleid, de twee hoogste inkomensgroepen en een Nederlandse achtergrond.

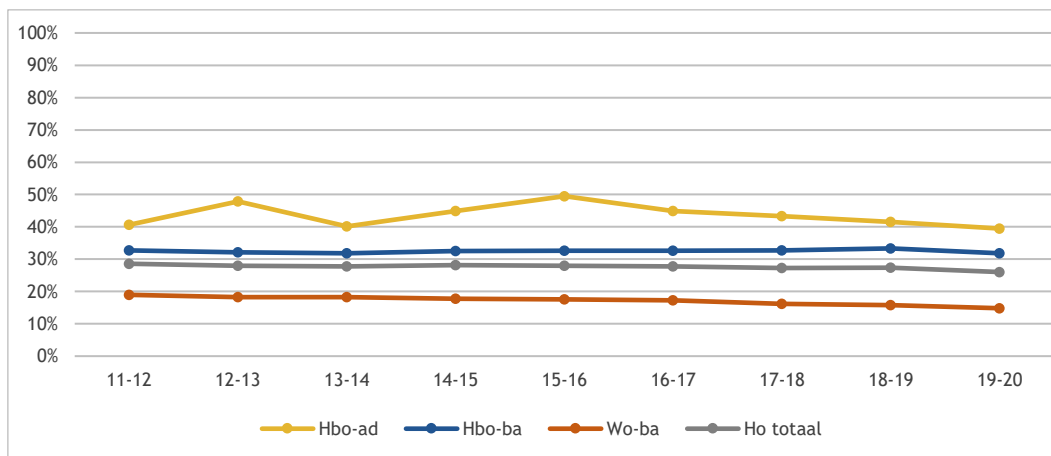

Figuur 2.51: Verdeling van de totale hbo-eerstejaarspopulatie over inkomensniveau, opleidingsniveau en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata 2020-2021)

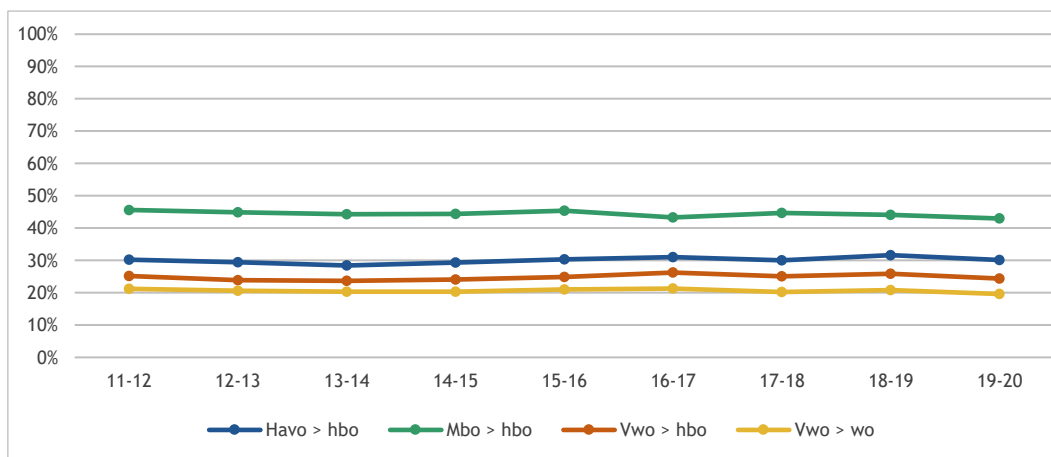
Figuur 2.52: Verdeling van de totale wo-eerstejaarspopulatie over inkomensniveau, opleidingsniveau en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata 2020-2021)

Figuur 2.53 toont het aandeel eerstejaarsstudenten met een aanvullende beurs. In hoofdstuk 8 gaan we hier nader op in. Hier gaat het met name om een indicatie van de (financiële) situatie van de ouders van studenten. Omdat studenten alleen recht hebben op een aanvullende beurs bij lagere inkomens van ouders, wordt het ontvangen van een aanvullende beurs hier gebruikt als een proxy voor het inkomen van de ouders. Het aandeel studenten dat een aanvullende beurs ontvangt, bleef in de getoonde periode redelijk stabiel. In 2011-2012 was dit 29 procent; in 2019-2020 is dit 26 procent, nagenoeg gelijk aan vorig jaar.

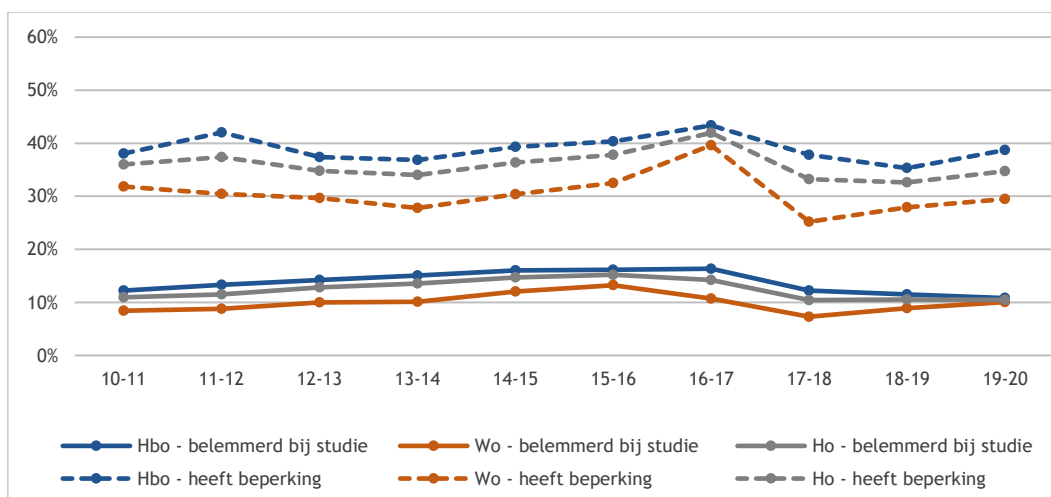
Figuur 2.53: Percentage nieuwe voltijd bachelors en associate degrees met een aanvullende beurs (eerstejaars hoger onderwijs) naar type hoger onderwijs (bron: 1cHO/SFS 2011-2019)

Figuur 2.54 toont het aandeel eerstejaarsstudenten dat een aanvullende beurs ontvangt naar vooropleiding. Onder studenten met een mbo-diploma in het hbo is dit aandeel het grootst: 43 procent in 2019-2020. Het kleinste aandeel studenten met een aanvullende beurs vinden we in de groep die met een vwo-diploma naar het wo gaat: twintig procent in 2019-2020. Voor alle groepen (havo-hbo, mbo-hbo, vwo-hbo, en vwo-wo) geldt dat het aandeel studenten dat een aanvullende beurs ontvangt sinds 2011-2012 nagenoeg stabiel is gebleven.

Figuur 2.54: Percentage nieuwe voltijd bachelors en associate degrees met een aanvullende beurs (eerstejaars hoger onderwijs) naar vooropleiding (bron: 1cHO/SFS 2011-2019)

Figuur 2.55 toont het aandeel eerstejaars bachelorstudenten met een functiebeperking. De bron is de Studentenmonitor hoger onderwijs. Het betreft hier het aandeel studenten dat aangeeft een vorm van beperking te hebben ('heeft beperking') en het aandeel studenten dat aangeeft bij hun studie belemmerd te worden door deze beperking.⁴¹ Alleen studenten die belemmerd worden door een functiebeperking zijn aandachtsgroep in deze monitor. Een nadere beschrijving van de situatie van deze groep studenten is weergegeven in hoofdstuk 6. Hier wordt uitsluitend het aandeel nieuwe eerstejaars getoond dat belemmerd wordt door een functiebeperking. In 2017-2018 is voor het eerst een toestemmingsvraag toegevoegd in de enquête. Hierdoor zijn langjarige trends lastig te duiden.⁴² Daarom vergelijken we de cijfers met die van vorig jaar. In 2019-2020 werd 10,5 procent van de studenten belemmerd door een functiebeperking (10,8% in het hbo en 10,1% in het wo). Dit is geen significant verschil ten opzichte van vorig jaar. Ook binnen het hbo en wo is geen significante trend vastgesteld.

Figuur 2.55: Percentage nieuwe voltijd bachelors dat een functiebeperking heeft en het percentage studenten dat belemmerd wordt bij de studie door de functiebeperking (bron: Studentenmonitor 2011-2020)

2.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is de instroom in het hoger onderwijs tegen het licht gehouden. We zijn ingegaan op de vooropleiding en achtergrond van deze studenten en hebben in beeld gebracht hoe de instroom zich in de loop van de jaren heeft ontwikkeld. Hiervoor hebben we gebruikgemaakt van doorstroombestanden van DUO (BRON), CBS-microdata het 1CHO, en steekproefbestanden (Studentenmonitor en Startmonitor). In deze paragraaf bespreken we per onderzoeksvraag de belangrijkste uitkomsten.

[In hoeverre blijven de omvang en samenstelling van de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs stabiel na invoering van de maatregelen?](#)

Tussen 2006-2007 en 2012-2013 was het aandeel gediplomeerden dat direct doorstroomde naar het ho vrij stabiel. In diplomacohort 2012-2013 en 2013-2014 was er sprake van een sterke toename van directe doorstroom naar het hoger onderwijs, het zogenaamde 'boeggolfeffect'. Dit had te maken met de aangekondigde invoering van het studievoorschot waardoor meer studenten ervoor kozen om direct door te stromen, om (net) niet onder deze regeling te vallen. Tussen de cohorten 2014-2015 en 2018-2019 volgde de instroom in het hoger onderwijs weer een vrij stabiele lijn. Wel bleef de instroom in deze periode iets lager dan vóór de invoering van het studievoorschot. Dit kwam vooral door een iets lagere directe doorstroom van mbo naar hbo en een iets lagere doorstroom van havo naar hbo.

41 De meting 2019-2020 van de Studentenmonitor vindt plaats aan het eind van het studiejaar (juni-juli 2020).

42 In 2017-2018 is vanwege de AVG een toestemmingsvraag toegevoegd. Dit heeft de resultaten mogelijk beïnvloed. In 2018-2019 is die speciale functiebeperkings(akkoord)vraag weer weggelaten, omdat deze toestemming al gedekt werd door het uitgebreide informed consent aan het begin van de enquête.

De doorstroom van vwo naar ho was in deze periode niet lager dan vóór de invoering van het studievoorschot. Vanuit het meest recente diplomacohort 2019-2020 nam de directe doorstroom naar het ho weer sterk toe. Het aantal instroomgerechtigden was in dat cohort vanuit havo ruim tien procent hoger dan het jaar ervoor, en vanuit vwo negen procent. Het aantal studenten dat direct doorstroomde naar het hoger onderwijs steeg dan ook zowel vanuit havo als vanuit vwo met maar liefst vijftien procent. In het mbo steeg het aantal instroomgerechtigden niet, maar is er wel een toename van directe doorstroom van bijna negen procent. Deze ontwikkelingen zijn zonder twijfel een direct gevolg van de coronamaatregelen die vanaf maart 2020 hevig ingrepen in het leven van scholieren en studenten. Omdat de eindexamens in 2020 niet doorgingen heeft een groter aantal scholieren een diploma behaald dan voorheen.⁴³ Ook waren alternatieven die jongeren normaal gesproken hebben op gebied van werk of een tussenjaar onzeker of beperkt, wat de directe doorstroom in het ho ongetwijfeld heeft gestimuleerd.

Hoe is de doorstroom vanuit het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs naar het hoger onderwijs verdeeld naar de achtergrondkenmerken van de ouders?

Het aandeel doorstomers met een niet-westerse migratieachtergrond volgt al jaren een stabiele trend. Onder mbo-gediplomeerden is de doorstroom naar het ho nog steeds hoger onder gediplomeerden met migratieachtergrond dan onder gediplomeerden zonder migratieachtergrond. Dit verschil zagen we ook bij havo- en vwo-gediplomeerden, maar deze verschillen waren de laatste jaren steeds heel klein. In 2019-2020 is dit verschil voor doorstroom vanuit vwo verdwenen: studenten met en zonder migratieachtergrond stromen in 2020-2021 even vaak direct door naar het ho. Voor de doorstroom vanuit havo en vwo is er geen verschil meer tussen studenten als we kijken naar het opleidingsniveau van de ouders. Voor de mbo-hbo doorstroom is dit wel nog steeds het geval; dit was ook al zo voordat het studievoorschot werd ingevoerd. Toch zien we op basis van multivariate analyse dat de invoering van het studievoorschot op de mbo-hbo doorstroom een sterke invloed heeft gehad, sterker dan bijvoorbeeld de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. Een extra ‘negatief’ effect is zichtbaar voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en mannelijke studenten. De invoering van het studievoorschot heeft voor de mbo-hbo doorstroom geen sterkere drempel opgeworpen voor studenten uit de lagere inkomensgroepen en ook niet voor studenten met ouders met een lager opleidingsniveau.

Verandert het aandeel studenten dat één tussenjaar neemt alvorens in te stromen in het hoger onderwijs?

In diplomacohort 2012-2013 en 2013-2014 was het aandeel gediplomeerden dat voor een tussenjaar koos relatief laag (rond de 6%), omdat veel studenten kozen voor directe doorstroom in verband met de aangekondigde invoering van het studievoorschot. Tussen de cohorten 2014-2015 tot en met 2018-2019 is het aandeel doorstroomgerechtigden dat koos voor een tussenjaar gestegen van negen naar elf procent. Gezien de hoge directe doorstroom van het meest recente diplomacohort (2019-2020) zal naar verwachting komend jaar het aandeel doorstroomgerechtigden dat een tussenjaar heeft genomen lager blijken dan voorgaande jaren.

Verandert de instroom in de bachelor?

Het aantal nieuwe studenten in het hoger onderwijs stijgt al jaren en het laatste jaar is die stijging nog sterker dan in de jaren ervoor. Dit heeft in 2020-2021 te maken met een stijging van het aantal instroomgerechtigden en een stijging van de directe doorstroom. Voorgaande jaren is deze groei voor een belangrijk deel veroorzaakt door een steeds grotere groep internationale studenten, met name in het wo. De groep is tussen 2014-2015 en 2020-2021 nagenoeg verdrievoudigd (van 5.372 naar 14.841). In het laatste jaar zien we daarnaast ook een grote stijging van Nederlandse studenten, waardoor het aandeel internationale studenten ten opzichte van alle instroom weer iets gedaald is van zestien naar vijftien procent. Het aantal internationale studenten is bepaald door DUO op basis van hun vooropleiding en geboorteland.

43 Uit de examenmonitor vo 2019 blijkt dat de laatste jaren het verschil tussen het school examen en centraal examen cijfer in de meeste schooltypen vrij constant is gebleven. Alleen het verschil tussen se en ce in vmbo-bb is stelselmatig negatief, wat betekent dat voor het centraal examen hoger cijfers worden behaald dan voor het schoolexamen.

Verandert de instroom in de sectoren?

De verdeling van instroom in het ho naar sectoren is behoorlijk stabiel. In het wo zijn Gedrag en Maatschappij en Economie de grootste sectoren (19%), gevolgd door Techniek (13%). In het hbo is de grootste sector Economie (39%), gevolgd door Techniek (22%) en Gezondheidszorg (12%). Er is in het laatste jaar een kleine stijging zichtbaar in de sector Onderwijs in het hbo (van 9 naar 10%). Deze stijging heeft te maken met een stijging van deelnemers aan de pabo in 2020-2021, met name van mbo- en havo gediplomeerden. In de pabo is de instroom tussen 2006-2007 en 2015-2016 elk jaar gedaald, met een scherpe daling in 2015-2016; waarschijnlijk als gevolg van de invoering van de nadere opleidingseisen die vooral voor mbo-instroom een drempel opwierp. Vervolgens is de instroom in de pabo elk jaar weer gestegen. Het aantal vwo-gediplomeerden dat instroomt in de pabo is al jaren laag en stabiel (zo'n 500 per jaar). De instroom in hbo-lerarenopleidingen in Talen is na een forse daling in 2018-2019 licht gestegen; in de bètatechnische lerarenopleidingen is er nu, na een piek in 2017-2018, sprake van een lichte daling.

Verandert de instroom in associate degrees?

Het aantal studenten in de associate degree stijgt al sinds 2015-2016 elk jaar fors, en deze groei zet zich ook – nog sterker – door in het laatste jaar. Iets meer dan helft van deze studenten volgt de associate degree in voltijd, ongeveer een derde doet dat in deeltijd. De duale variant wordt niet veel gevolgd.

Verandert de instroom naar opleidingsvorm, leeftijdsopbouw, vooropleiding en sociaaleconomische status?

Al jaren studeren er iets meer vrouwen dan mannen in het hoger onderwijs; deze oververtegenwoordiging van vrouwen is sinds 2017 steeds iets groter geworden. In 2020-2021 was 54 procent van de instroom in hbo en wo vrouw.

In het hbo is de verdeling naar vooropleiding al jaren stabiel; meer dan de helft heeft een havo-diploma, zo'n dertig procent een mbo-diploma en maar een klein deel (5% tot 6%) heeft een vwo-diploma. In het wo heeft het overgrote deel een vwo-diploma. Na een groei van het aandeel studenten met een buitenlandse vooropleiding in het wo tussen 2014-2015 en 2019-2020 is dit aandeel in het laatste jaar weer iets kleiner geworden. Dit komt door de relatief nog grotere groei van de instroom van studenten met een Nederlands vwo-diploma.

De leeftijdssamenstelling van de instroom in hbo en wo is over de jaren heen stabiel, met ongeveer driekwart van de studenten in de leeftijdscategorie 17 tot 19 jaar. Instroom van 23 jaar of ouder in de bachelor komt zowel in hbo als wo niet veel voor (<6%).

Het hbo is meer egalitair dan het wo. Naarmate het ho-niveau hoger is, stijgt ook de sociaaleconomische status van de studenten. In het wo heeft 47 procent van de studenten ouders met een hoog opleidings- en inkomensniveau. In het hbo is dit meer gespreid. Dit is stabiel over de jaren.

Het hebben van een aanvullende beurs is een proxy voor de sociaaleconomische herkomst van studenten. Het aandeel studenten met een aanvullende beurs is het hoogst onder studenten die van mbo naar hbo gaan (43%) en het laagst onder studenten die van vwo naar wo (20%) of hbo (24%) gaan. Sinds 2011-2012 is dit aandeel nagenoeg stabiel gebleven.

Hoe ontwikkelt zich de instroom van studenten die het hoger onderwijs (voor het eerst) betreden via selectie (zowel numerus fixus als andere selectie)?

Jarenlang kreeg ongeveer twintig procent van de instroom in het hoger onderwijs te maken met een vorm van selectie (numerus fixus, nadere eisen of selectie bij kleinschalige of intensieve opleidingen). In 2020-2021 was dit aandeel zowel in hbo als wo iets lager (1 tot 2 ppnt.) dan voorgaande jaren. We zien dat vrouwen vaker instromen in selectieopleidingen dan mannen.

Verandert de instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk?

Als gevolg van corona is de bachelorinstroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk fors gedaald van bijna 1.000 naar ongeveer 270 studenten, een daling van ongeveer 75 procent.

Verandert de instroom van het aantal buitenlandse studenten en van studenten met een functiebeperking?

Het aantal internationale studenten in het ho is de laatste jaren bijna verdubbeld, van 11.259 in 2014-2015 naar 22.307 in 2020-2021. Dit komt met name door een stijging in het wo, waar bijna dertig procent van alle instroom internationaal is.

Het aandeel studenten met een functiebeperking dat hierdoor (ernstig) belemmerd wordt bij de studie is in het laatste jaar 10,5 procent. Er is geen verschil ten opzichte van vorig jaar. Vanwege een toestemmingsvraag die als gevolg van de AVG moest worden toegevoegd, zijn langjarige trends van het aantal studenten dat belemmerd wordt door een functiebeperking moeilijk interpreteerbaar.

Verandert de instroom in bètatechnische studies?

Het aandeel scholieren met een bètatechnisch profiel dat ook voor een bètatechnische ho-opleiding kiest (bètarendement) is nog steeds hoger onder mannen dan onder vrouwen. Dit verschil tussen mannen en vrouwen laat de laatste jaren geen verandering zien. Tussen 2009-2010 en 2014-2015 is het bètarendement jaarlijks iets gestegen. Maar sinds diplomacohort 2017-2018 is het bètarendement vanuit havo, vwo en mbo aan het dalen met één tot twee procentpunt per jaar.

3 Studiekeuze

Ardita Muja, Jules Warps, Samir Settout & Josien Lodewick

3.1 Inleiding en vraagstelling

Een weloverwogen oriëntatieproces en overtuigde studiekeuze zijn van groot belang voor de studie. De ervaren match van studenten met hun opleiding is zelfs de beste voorspeller van studiesucces in het eerste jaar. In dit hoofdstuk bespreken we daarom vanuit verschillende invalshoeken de studiekeuze van nieuwe eerstejaars, zoals de voorlichting waar zij gebruik van maken en hun keuzemotieven. Ook bestuderen we onder andere de activiteiten waar zij in het kader van studiekeuzecheck mee te maken krijgen en de gevolgen van selectie.

Met ingang van studiejaar 2017-2018 is voor numerusfixusopleidingen de centrale loting afgeschaft en vervangen door decentrale selectie door de instellingen. Net als de studiekeuzecheck beoogt deze maatregel de kans te vergroten dat elke student op de juiste plek komt te studeren. Inmiddels ligt er een wetsvoorstel bij het parlement dat decentrale loting als selectiemethode voor instellingen wil toevoegen bij numerus fixus opleidingen.

Vanwege de Wet verlaagd wettelijk collegegeld betalen vanaf studiejaar 2018-2019 alle nieuwe studenten aan hogescholen en universiteiten in hun eerste jaar de helft minder collegegeld. Voor studenten in de lerarenopleidingen geldt deze halvering van het collegegeld ook voor het tweede studiejaar. Met deze maatregel wordt beoogd de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te versterken.

De analyses in dit hoofdstuk zijn vrijwel volledig gebaseerd op de Startmonitor en deels op het 1CHO. De volgende vragen worden in dit hoofdstuk behandeld:

- a. Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest en dat een goede match ervaart met de opleiding?
- b. Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?
- c. Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten en kiezen zij vaker een studie met een betere baankans?
- d. Worden studenten in hun studiekeuze beïnvloed door de halvering van het collegegeld en zijn er gevolgen van de maatregel zichtbaar in de instroom van nieuwe studenten?
- e. Hoe kijken studenten terug op hun activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck, heeft het hen zekerder gemaakt van hun studiekeuze, kregen zij een advies of feedback en hoe werd dit gecommuniceerd?
- f. Hoeveel studenten krijgen bij hun aanmelding te maken met selectie, hoeveel worden er afgewezen en hoeveel studenten beginnen uiteindelijk met een opleiding die niet hun eerste keuze is?
- g. Zijn studenten tevreden over de informatievoorziening over het Bindend Studieadvies (BSA) en in welke mate is het BSA van invloed op de studiekeuze en het studiegedrag van studenten?
- h. Is de aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs volgens studenten verbeterd?
- i. Is het volgen van keuzedelen in het mbo van invloed op het studiesucces, de mate van binding met de opleiding en de aansluiting in het eerste jaar van het hbo?

3.2 Data en definities

Alle gegevens in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op twaalf metingen van de Startmonitor (studiejaar 2009-2010 tot en met studiejaar 2020-2021). De getoonde gegevens zijn gewogen voor steekproefafwijkingen. De Startmonitor is een landelijk onderzoek, oorspronkelijk geïnitieerd door ResearchNed, dat sinds studiejaar 2008-2009 jaarlijks wordt uitgevoerd. Met ingang van studiejaar 2018-2019 is de Startmonitor een onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW, uitgevoerd door ResearchNed. Het onderzoek volgt jaarlijks de instromende bachelorstudenten tijdens hun eerste studiejaar in het hoger onderwijs.

De Startmonitor brengt verschillen tussen aanmeldingen en inschrijvingen, het gebruik van voorlichtingsmateriaal en het studiekeuzeproces in kaart en inventariseert hoe studenten hun plek vinden in hun opleiding en of hun eerste jaar naar tevredenheid verloopt. De Startmonitor is bij uitstek een instrument dat in staat is om binnen het proces van studiekeuze, start en integratie in de opleiding de determinanten van studiesucces en studieuitval of switch in het eerste studiejaar op te sporen en levert daarmee concrete handvatten op voor beleidsmakers in voortgezet, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs.

In de Startmonitor werden in de studie jaren tot en met 2017-2018 bij de eerstejaarsstudenten gegevens verzameld op drie momenten, namelijk de start van het studiejaar (september-oktober); na enkele maanden studie (december) en aan het einde van het eerste studiejaar (juni-juli). Op deze drie momenten werd aandacht besteed aan de definitieve keuze, gebruik van voorlichtingsmateriaal, motieven en achtergronden van studiekeuze en studiesucces, en studieuitval. Met ingang van studiejaar 2018-2019 is de tweede enquête (december) vervallen en bestaat de Startmonitor uit twee enquêtes (september en juni). De vragen die voorheen in december werden gesteld, zoals bijvoorbeeld over de aansluiting met de vooropleiding, worden nu later in het studiejaar gesteld (in de juni-enquête). Het beantwoorden van de vragen op een ander moment in het studiejaar kan van invloed zijn op de uitkomsten. In theorie zou daarnaast de samenstelling van de responsgroep die de vragen beantwoordt ook kunnen veranderen door het enquêtemoment (bv. minder uitvallers die nog meedoen), maar na toetsing blijken hierin geen verschil op te treden ten opzichte van voorgaande jaren. Het unieke van de Startmonitor is dat aan het eind van het jaar bekend is welke studenten met hun opleiding zijn gestopt en welke nog studeren; dit is koppelbaar aan de wijze waarop ze aan hun studie zijn begonnen en hoe ze tijdens dat eerste jaar zijn 'geland'.

De resultaten voor het huidige studiejaar (2020-2021) zijn gebaseerd op de gegevens van de enquête uit september 2020. De meting van juni 2021 is voor het instroomcohort 2020-2021 nog niet beschikbaar. De Startmonitor bevat geen informatie over internationale studenten. Voor de analyses in het voorliggende hoofdstuk zijn uitsluitend de reguliere vooropleidingen meegenomen: havo naar hbo, mbo naar hbo, vwo naar hbo en vwo naar wo.

Tabel 3.1: Aantal records (voltijd) verwerkt in de Startmonitor - ongewogen

	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	20-21	Totaal
Septembermeting													
Hbo	10.717	13.268	13.503	13.055	14.723	13.007	9.773	8.242	8.173	7.791	13.435	13.147	138.834
Wo	4.691	3.500	6.835	5.215	5.125	4.546	5.038	5.298	4.951	4.880	8.140	8.523	66.742
Ho	15.408	16.768	20.338	18.270	19.848	17.553	14.811	13.540	13.124	12.671	21.575	21.670	205.576
Vervolgmetingen													
Hbo	3.830	5.570	5.893	3.786	6.111	5.338	4.102	3.384	2.753	1.387	2.325		44.479
Wo	2.900	2.137	4.278	2.091	2.726	2.313	2.780	3.101	2.121	1.470	2.097		28.014
Ho	6.730	7.707	10.171	5.877	8.837	7.651	6.882	6.485	4.874	2.857	4.422		72.493

Om een overzichtelijk resultaat te kunnen weergeven van de studiekeuzemotieven van studenten is ervoor gekozen om deze in drie hoofdcategorieën te comprimeren. Deze indikking heeft plaatsgevonden door middel van een factoranalyse en voor iedere categorie afzonderlijk is eveneens de betrouwbaarheid vastgesteld. Hiervoor zijn factorscores berekend (gewogen en gestandaardiseerd). Met deze factorscores kunnen we trends en verschillen tussen doelgroepen inzichtelijk maken. De drie hoofdcategorieën zijn:

- Inrichting van de opleiding (Cronbach's alfa=0,65):
 - meer praktijk in de studie;
 - meer theorie in de studie;
 - meer aandacht voor onderzoek doen;
 - verkorte route of vrijstellingen;
 - opleiding is met redelijke inspanning haalbaar.

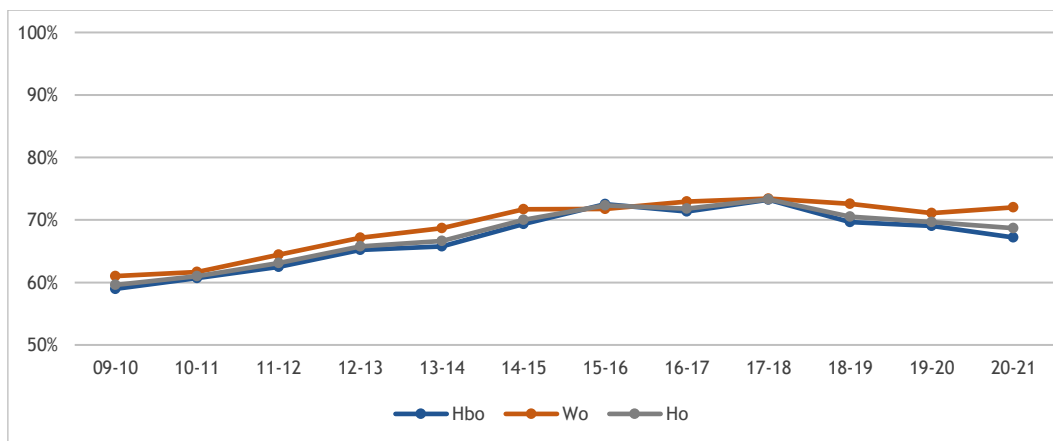
- Inhoudelijke interesse (Cronbach's alfa=0,58):
 - inhoudelijk interessanter;
 - sluit beter aan bij capaciteiten en vaardigheden.
- Perspectief van het beroep (Cronbach's alfa=0,78):
 - meer of bredere beroepsmogelijkheden;
 - meer kans op een baan;
 - hoger salaris;
 - meer maatschappelijke status.

De mate waarin studenten een goede match of sterke binding ervaren met hun opleiding, met andere woorden of studenten vinden dat zij en de studie bij elkaar passen, is eveneens gecompriëerd tot één schaal. Uit de betrouwbaarheidsanalyse blijkt dat de onderliggende items samen een betrouwbare schaal vormen. Dit betekent dat de schaal betrouwbaar genoeg is om te kunnen meten in hoeverre de studie passend is (Cronbach's alfa=0,90). De schaal kent waarden tussen 1 en 5, waarbij een score van 5 staat voor een optimale match en een 1 voor een slechte match tussen studie en student. Indien de gemiddelde score op alle items hoger is dan 3,5 spreken we van een goede tot zeer goede match. De schaal is gebaseerd op de volgende acht stellingen:

- deze opleiding is helemaal mijn eigen keuze;
- deze opleiding past perfect bij mijn interesses;
- deze opleiding past perfect bij mijn capaciteiten/vaardigheden;
- de beroepen die ik hierna kan uitoefenen passen perfect bij mijn interesses;
- de beroepen die ik hierna kan uitoefenen passen perfect bij mijn capaciteiten/vaardigheden;
- ik ben zeer gemotiveerd om deze opleiding met succes af te ronden;
- ik heb geen enkele twijfel over de juistheid van mijn opleidingskeuze;
- door deze opleidingskeuze zie ik mijn toekomst met vertrouwen en optimisme tegemoet.

3.3 Keuze en binding

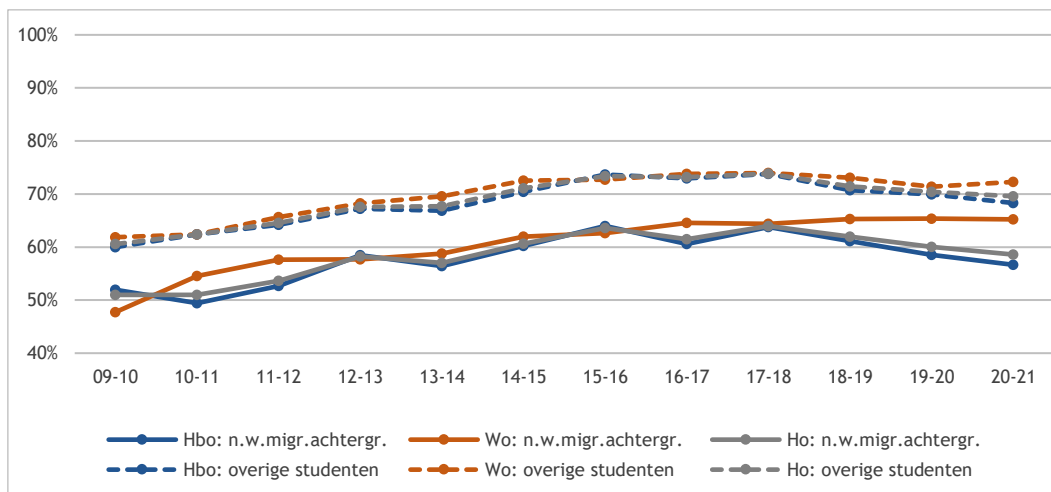
Hbo- en wo-studenten geven zelf overwegend aan dat zij (zeer) goed hebben nagedacht⁴⁴ over hun studiekeuze (figuur 3.1). Na jaren van structurele toename, is vanaf studiejaar 2018-2019 sprake van een afname in het aandeel studenten dat een bewuste keuze maakt. In 2020-2021 zet deze lichte daling in het hbo significant door ten opzichte van het jaar ervoor. Of hier sprake is van een structurele daling is nog te vroeg om te beoordelen. Het aandeel studenten dat aangeeft een bewuste keuze te maken is in 2020-2021 groter onder wo-studenten dan hbo-studenten (72% vs. 67%). Daarnaast geven vrouwen vaker aan een weloverwogen keuze te maken dan mannen (70% vs. 67%).

Figuur 3.1: Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) goed te hebben nagedacht over de studiekeuze (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2020)

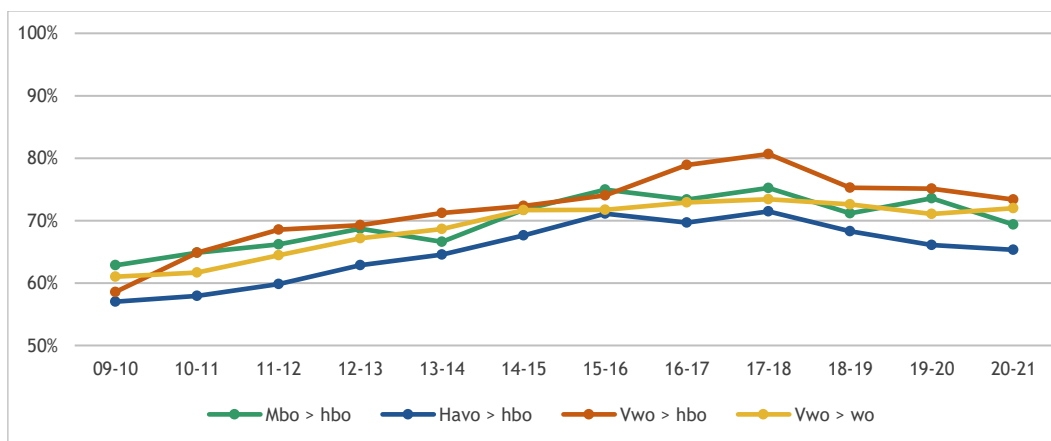
⁴⁴ Dit betreft een stelling op een vijfpuntschaal van niet nagedacht (1) tot en met zeer goed nagedacht (5) over de keuze voor de studie.

Ook tussen studenten met en zonder een niet-westerse migratieachtergrond zijn er verschillen (figuur 3.2). Zo geeft een groter deel van de studenten met een Nederlandse achtergrond aan bewust na te denken over de studiekeuze dan van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (70% vs. 59%). Deze verschillen zijn stabiel tussen 2020-2021 en vorig studiejaar. Opvallend is dat in recente jaren alleen bij wo-studenten met een niet-westerse achtergrond géén sprake is van een daling; deze groep nadert het aandeel van wo-studenten zonder migratieachtergrond.

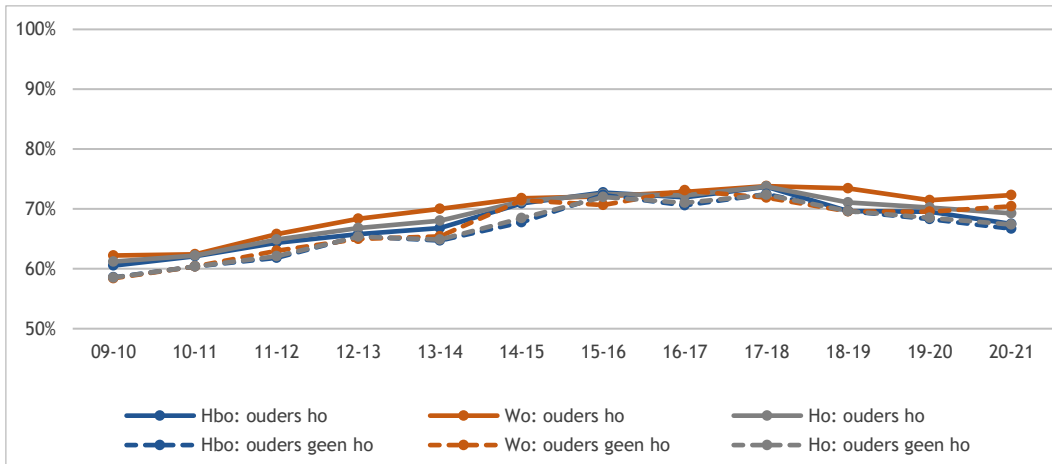
Figuur 3.2: Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) goed te hebben nagedacht over de studiekeuze naar migratieachtergrond (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2020)

Figuur 3.3 toont het aandeel studenten dat een bewuste studiekeuze maakt, uitgesplitst naar vooropleiding. Tussen 2019-2020 en 2020-2021 is onder mbo-studenten het aandeel bewuste studiekeuzers aanzienlijk gedaald (van 75% naar 69%). In 2020-2021 is dit aandeel onder havisten (65%) kleiner dan onder mbo'ers (69%) en beide groepen vwo'ers (72% en 73%). Vergeleken met vwo'ers maken mbo'ers ook minder vaak een weloverwogen studiekeuze. Verder hebben studenten waarvan het ouderinkomen bovenmodaal is vaker bewust nagedacht over hun studiekeuze dan studenten waarvan het ouderinkomen lager ligt dan modaal (72% vs. 70%). Studenten met een functiebeperking geven vaker aan een bewuste studiekeuze te maken dan studenten zonder functiebeperking (68% vs. 70%).

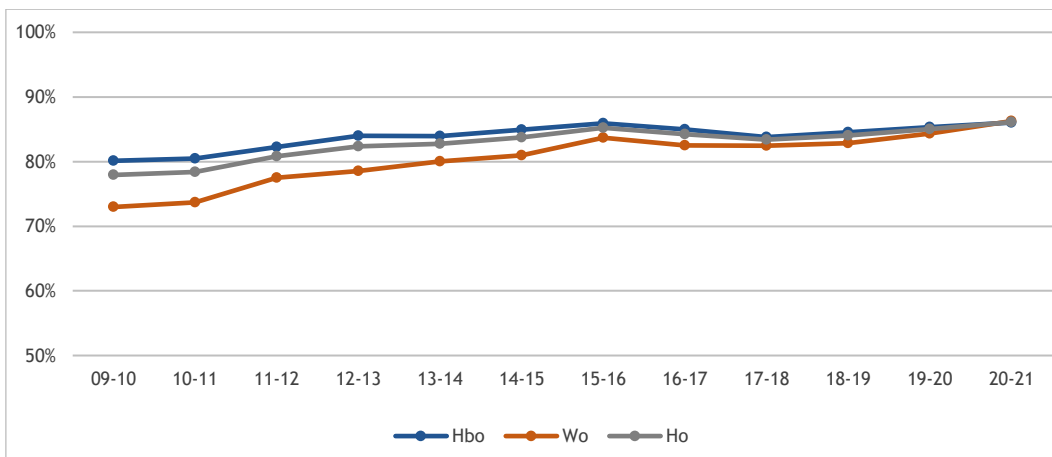
Figuur 3.3: Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) goed te hebben nagedacht over de studiekeuze naar vooropleiding (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2020)

Tot slot laat figuur 3.4 zien dat in 2020-2021 studenten met hoogopgeleide ouders een bewustere studiekeuze maken dan studenten zonder hoogopgeleide ouders (69% vs. 67%). Binnen beide groepen geven studenten met een Nederlandse achtergrond vaker aan een bewuste keuze te maken dan studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (ouders ho: 70% vs. 56%; ouders geen ho: 69% vs. 64%).

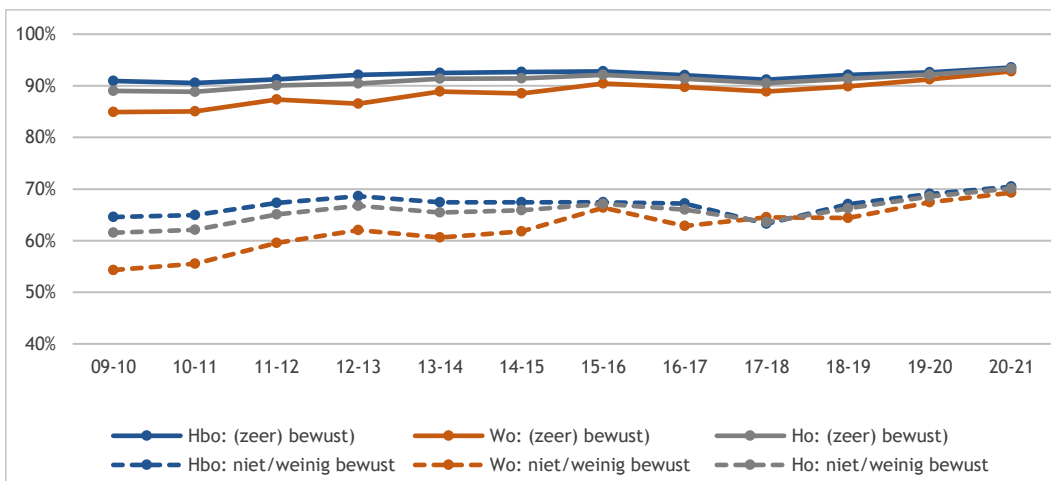
Figuur 3.4: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos naar opleidingsniveau ouders (bron: Startmonitor 2009-2020)

Figuur 3.5 geeft het percentage studenten weer dat een goede binding ervaart met de opleiding. Te zien is dat er sinds 2017-2018 sprake is van een lichte toename onder studenten. Het merendeel van de studenten zegt een goede match of binding te ervaren met hun opleiding. Hierbij zijn geen verschillen aanwezig tussen hbo- en wo-studenten in 2020-2021 (beiden 86%). Als we studenten uit verschillende vooropleidingen vergelijken, dan ervaren studenten vanuit het mbo het vaakst een goede match met de opleiding ten opzichte van de andere studenten (89%), gevolgd door vwo'ers die doorstromen naar het wo (86%) en hbo (85%). Havisten die doorstromen naar het hbo ervaren het minst vaak een goede binding (83%).

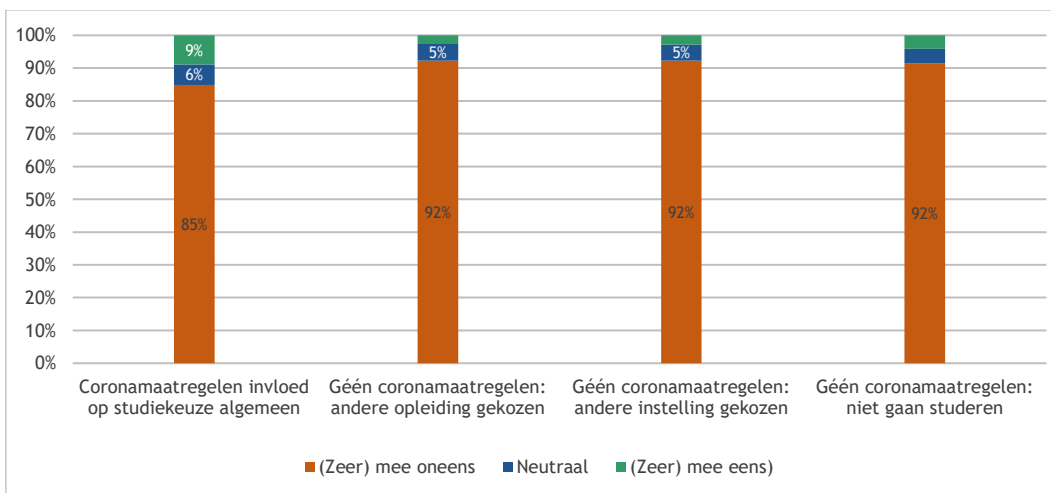
Figuur 3.5: Percentage studenten dat een goede binding ervaart met de opleiding (bron: Startmonitor 2009-2020)

Figuur 3.6 laat het percentage studenten zien dat een goede binding ervaart, uitgesplitst naar het al dan niet hebben gemaakt van een weloverwogen studiekeuze. Over de hele linie zien we dat het percentage studenten dat een goede binding ervaart vele malen hoger is onder studenten die een weloverwogen studiekeuze hebben gemaakt. Onder beide groepen is een lichte toename in de ervaren mate van binding te zien vanaf 2017-2018. De verschillen tussen hbo- en wo-studenten zijn minimaal in 2020-2021.

Figuur 3.6: Percentage studenten dat een goede binding ervaart naar al dan niet weloverwogen studiekeuze (bron: Startmonitor 2009-2020)

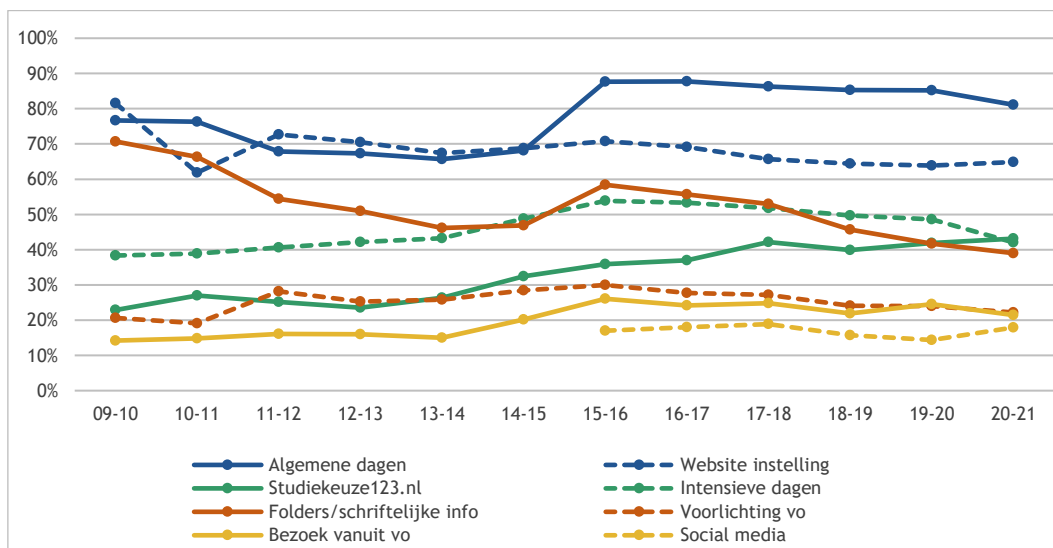
Figuur 3.7 toont het oordeel van studenten over de invloed van corona op hun studiekeuze in studiejaar 2020-2021. Het gros van de studenten geeft aan dat de coronamaatregelen géén invloed hebben gehad op hun studiekeuze in het algemeen (85%), op hun keuze voor de soort opleiding (92%) en instelling (92%), en de keuze om *niet* te gaan studeren (92%). Ondanks deze consensus zijn er ook verschillen tussen studenten waar te nemen in de analyses, waarbij we controleren voor relevante achtergrondkenmerken. Zo zijn vrouwen, studenten met een functiebeperking en studenten met hoogopgeleide ouders het vaker (zeer) eens met de stelling dat corona invloed heeft gehad op hun studiekeuze in het algemeen (ten opzichte van hun directe vergelijkingsgroepen). Dat men een andere opleiding had gekozen als er geen sprake was geweest van de coronamaatregelen, wordt vaker aangegeven door hbo-studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en studenten met hoogopgeleide ouders geven vaker aan dat ze zonder coronamaatregelen voor een andere instelling hadden gekozen. Tot slot zijn vrouwen en studenten met hoogopgeleide ouders vaker van mening dat ze niet waren gaan studeren als er geen coronamaatregelen waren geweest.

Figuur 3.7: Invloed van corona-omstandigheden op de studiekeuze (bron: Startmonitor 2020)

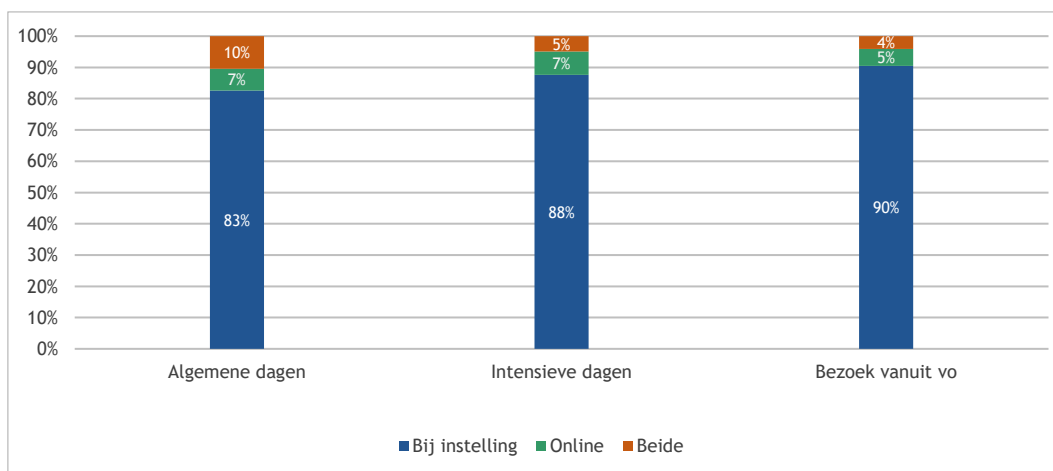
3.4 Studiekeuzebronnen

In figuur 3.8 staan de acht meest gebruikte informatiebronnen bij het maken van een studiekeuze. Het gebruik van alle informatiebronnen verschilt in 2020-2021 significant ten opzichte van vorig jaar. Zo worden alle digitale informatiebronnen (studiekeuze123.nl, websites van instellingen, sociale media) vaker geraadpleegd, terwijl de overige informatiebronnen (bezoeken, voorlichtingen, schriftelijke informatie) minder vaak worden gebruikt. Een voor de hand liggende verklaring voor de toename in het gebruik van digitale informatiebronnen is de coronapandemie en de daarvoor getroffen maatregelen. Tot slot gebruiken wo-studenten in 2020-2021 gemiddeld genomen meer informatiebronnen dan hbo-studenten (vier vs. drie informatiebronnen).

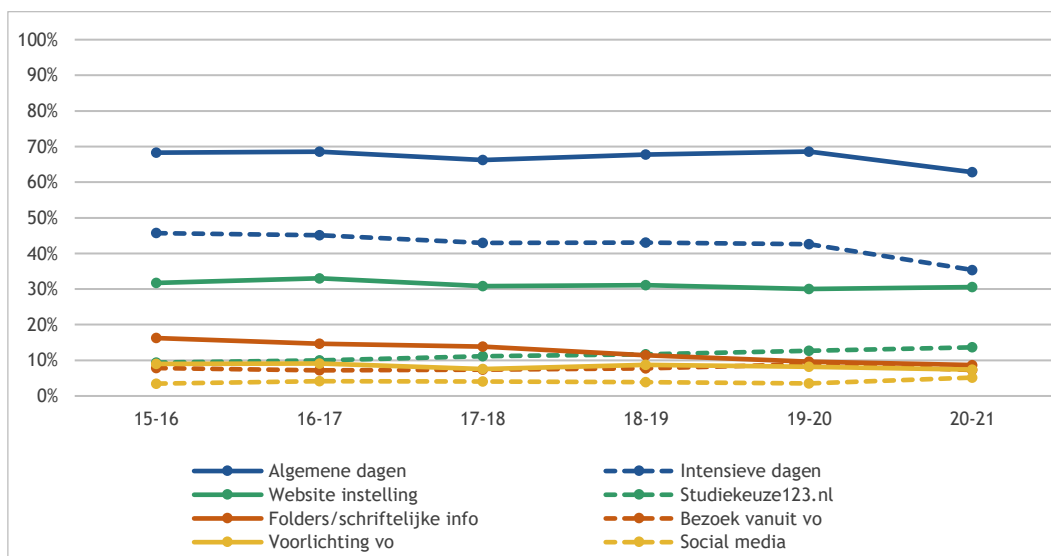
Figuur 3.8: Acht belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2020)

Figuur 3.9 toont de verdeling van de wijze waarop studenten in cohort 2020-2021 deel hebben genomen aan voorlichting bij instellingen. Te zien is dat de meerderheid fysiek aanwezig is geweest bij de drie soorten bezoeken (van 83 tot 90%), gevolgd door een aanzienlijk lager aandeel studenten dat alleen online (van 5 tot 7%) of zowel fysiek als online (4 tot 10%) heeft deelgenomen. Veel studenten in dit cohort oriënteerden zich natuurlijk ook al op een studie vóór het begin de coronapandemie. Wo-studenten hebben vaker (alleen) fysiek deelgenomen aan deze drie soorten voorlichtingen dan hbo-studenten (wo: 89%, 90% en 94%; hbo: 80%, 86% en 89%, respectievelijk).

Figuur 3.9: Wijze waarop studenten deelnemen aan voorlichtingen op hogescholen/universiteiten in coronatijd (bron: Startmonitor 2020)

Figuur 3.10 laat de invloed zien van de acht meest geraadpleegde informatiebronnen op de studiekeuze van eerstejaarsstudenten. In lijn met voorgaande jaren zijn ook in 2020-2021 de drie meest invloedrijke informatiebronnen op de studiekeuze het bijwonen van algemene en intensieve dagen (63% en 35%) en het raadplegen van websites van instellingen (31%). Wel is er sprake van een significante afname van de invloed van algemene en intensieve dagen ten opzichte van vorig studiejaar. Verder valt op dat meer studenten aangeven dat het gebruik van studiekeuze123.nl invloed heeft, terwijl het gebruik van folders en schriftelijke voorlichtingen ook in het laatste jaar significant afneemt. Tot slot zien we in 2020-2021 ook verschillen tussen hbo- en wo-studenten. Alle informatiebronnen hebben vaker invloed op wo- dan op hbo-studenten, behalve sociale media die op hbo-studenten vaker invloed hebben en een instellingsbezoek vanuit het vo waarbij geen verschil is gevonden.

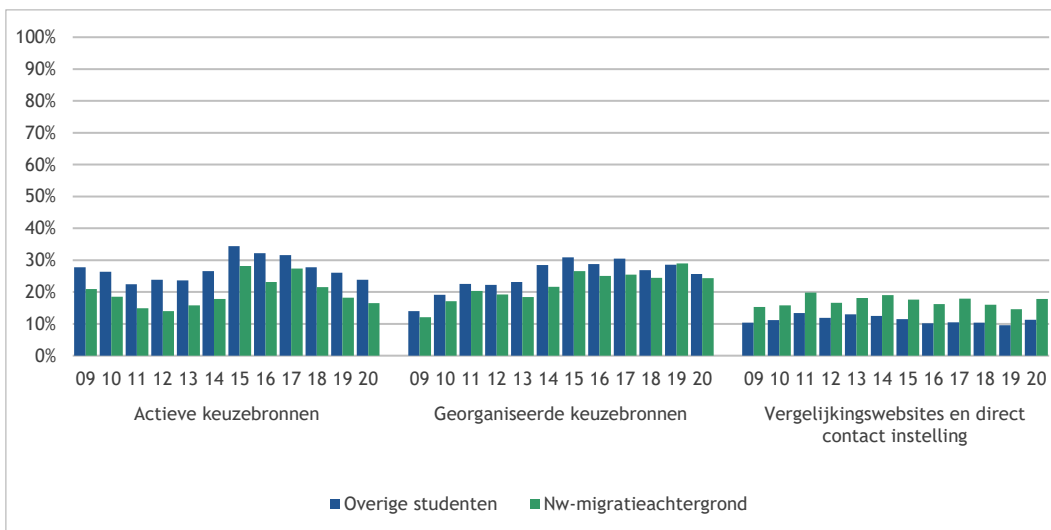

Figuur 3.10: De mate van invloed van de acht belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2013-2020)

De geraadpleegde informatiebronnen zijn met behulp van een factoranalyse in drie groepen verdeeld: 'actieve keuzebronnen', 'georganiseerde keuzebronnen' en '(vergelijkings-)websites en direct contact instelling'.

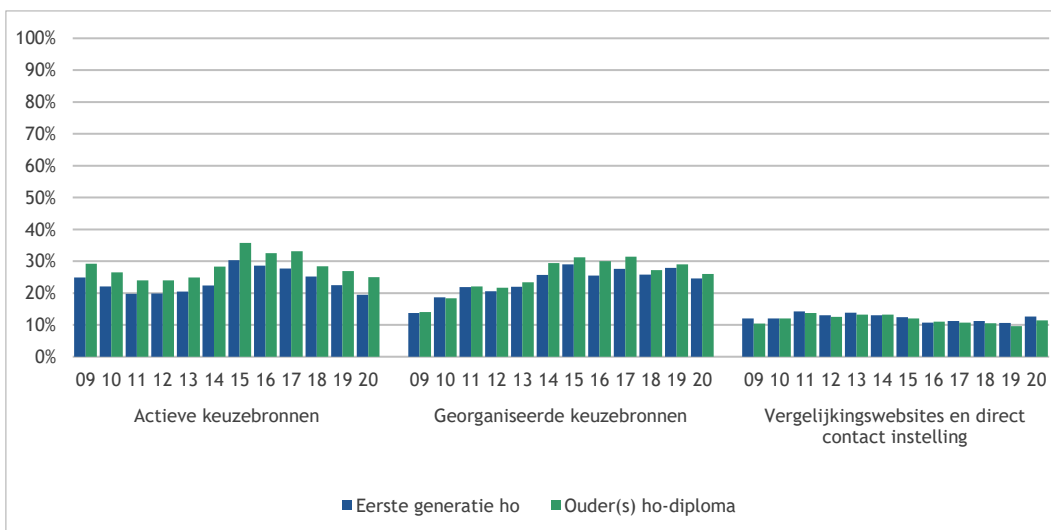
Onder 'actieve keuzebronnen' verstaan we activiteiten waarvoor inspanning van de student wordt verwacht: algemene open dagen, informatie uit folders en schriftelijke informatie, raadplegen van instellingswebsites en de intensieve voorlichtingsdagen (zoals proefstuderende of meeloopdagen). Georganiseerde keuzebronnen zijn bezoeken aan instellingen en voorlichtingen die voor studenten worden georganiseerd door de eigen school. Tot slot bestaat de laatste categorie uit het opzoeken van informatie op vergelijkingswebsites, studiekeuzewebsites en door direct contact op te nemen met de instelling waar studenten geïnteresseerd in zijn (via telefoon of mail).

Figuur 3.11 toont het aandeel studenten dat gebruikmaakt van de drie soorten keuzebronnen, uitgesplitst naar migratieachtergrond. Een hogere score op een categorie betekent dat er meerdere bronnen worden gebruikt. Het gebruik van actieve keuzebronnen neemt in 2020-2021 verder af; onder Nederlandse studenten is dit gebruik aanzienlijk minder dan in vorig studiejaar. Desondanks is het aandeel Nederlandse studenten dat intensief gebruikmaakt van deze vorm van informatie hoger dan studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (24% vs. 16%). Van de georganiseerde keuzebronnen maken beide groepen even vaak intensief gebruik, al is het gebruik wel aanzienlijk afgenomen in het laatste jaar. Als laatste zien we een lichte toename onder beide groepen in het intensieve gebruik van vergelijkingswebsites en direct contact opnemen met instellingen. Studenten met een migratieachtergrond maken daar ook in 2020-2021 intensiever gebruik van dan studenten met een Nederlandse achtergrond (18% vs. 11%).

Figuur 3.11: Eerstejaars ho per groep die aangeeft voornamelijk een bepaald type keuzebronnen te hebben geraadpleegd naar migratieachtergrond (bron: Startmonitor 2009-2020)

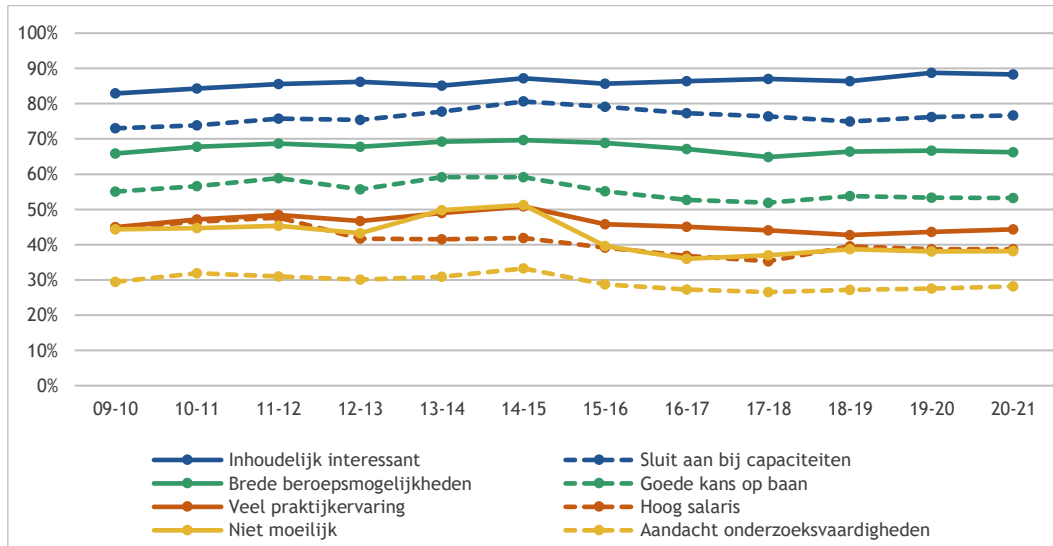
Figuur 3.12 toont het aandeel studenten dat gebruikmaakt van de drie soorten keuzebronnen, uitgesplitst naar studenten waarvan beide ouders niet hoogopgeleid zijn (eerstegeneratiestudenten) en studenten waarvan ten minste één van de ouders hoogopgeleid is. Het verloop over de jaren is vergelijkbaar met de bevindingen uit figuur 3.11. Eerstegeneratiestudenten maken aanzienlijk minder gebruik van actieve keuzebronnen, maar meer gebruik van vergelijkingswebsites en direct contact met instellingen dan studenten met hoogopgeleide ouders (resp. 19% vs. 25% en 13% vs. 11%). Significante verschillen op het gebied van georganiseerde keuzebronnen zijn er niet. Vergelijken we studenten met en zonder een functiebeperking (niet in grafiek), dan blijkt de eerste groep iets vaker intensief gebruik te maken van vergelijkingswebsites en direct contact met instellingen (13% vs. 11%), maar minder vaak van georganiseerde keuzebronnen (22% vs. 27%).

Figuur 3.12: Eerstejaars ho per groep die aangeeft bepaalde keuzebronnen te hebben geraadpleegd bij hun studiekeuze naar opleidingsniveau ouders (bron: Startmonitor 2009-2020)

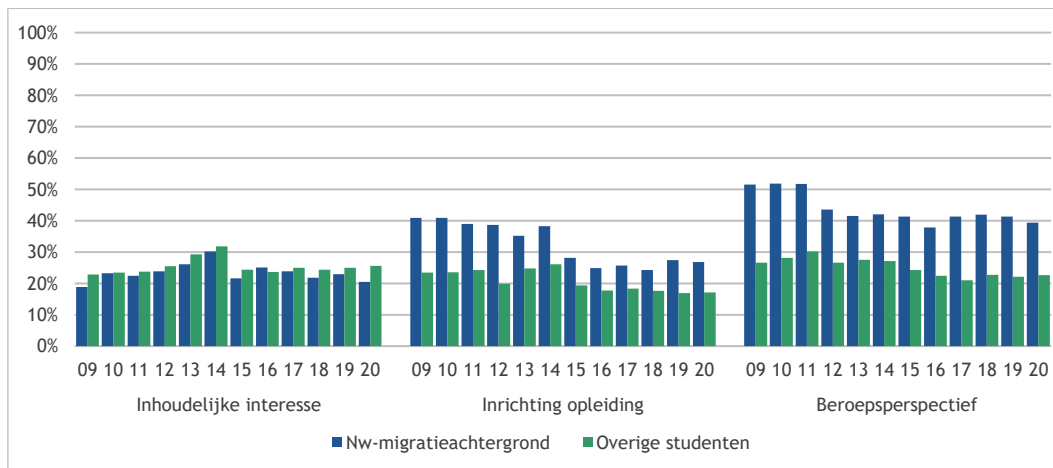
3.5 Studiekeuzemotieven

Figuur 3.13 presenteert de trends in studiekeuzemotieven van studenten. Over de hele linie zien we dat inhoudelijke interesse (88% in 2020), het aansluiten bij iemand zijn/haar capaciteiten (77%) en de beroepsmogelijkheden (66%) van een opleiding de drie belangrijkste motieven zijn voor het kiezen van een opleiding. Het belang van alle motieven is vrij stabiel gebleven in de afgelopen vijf jaar (vanaf 2015). Er zijn geen significante toe- of afnames in motieven van studenten tussen deze jaren.

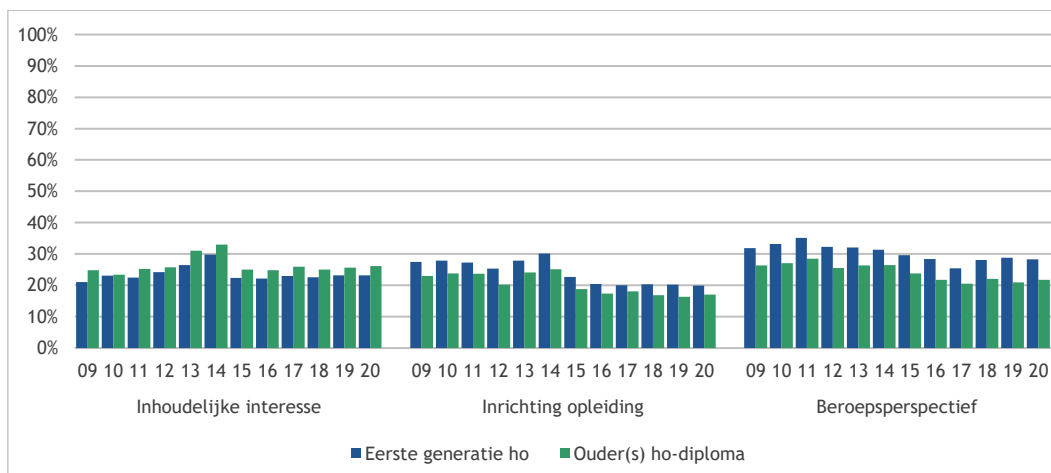
Figuur 3.13: Belangrijkste keuzemotieven: % voor wie motieven een (grote) rol speelden (bron: Startmonitor 2009-2020)

Bovenstaande keuzemotieven zijn met behulp van een factoranalyse onderverdeeld in drie groepen: (1) inhoudelijke interesse ('inhoudelijk interessant' en 'sluit aan bij de capaciteiten van de student'), (2) inrichting van de opleiding ('meer aandacht voor onderzoeksvaardigheden', 'meer theorie in de opleiding', 'veel praktijkervaring in de studie', 'verkorte onderwijsroute of vrijstellingen' en 'haalbaarheid van de opleiding'), en (3) het beroepsperspectief ('meer of bredere beroepsmogelijkheden', 'meer of bredere kans op een baan', 'hoger salaris' en 'meer maatschappelijke status'). Figuur 3.14 laat de drie typen studiekeuzemotieven van studenten zien, uitgesplitst naar migratieachtergrond. Voor beide groepen zijn er geen grote verschillen in studiekeuzemotieven ten opzichte van het jaar ervoor. Wel zijn er duidelijke verschillen tussen de groepen studenten, ook in 2020-2021. Studenten met een migratieachtergrond laten zich aanzienlijk vaker sterk leiden door de inrichting van de opleiding (27% vs. 17%) en nog veel vaker door het beroepsperspectief (39% vs. 23%). Studenten zonder migratieachtergrond laten zich daarentegen vaker leiden door inhoudelijke interesses bij het kiezen van een opleiding (26% vs. 21%).

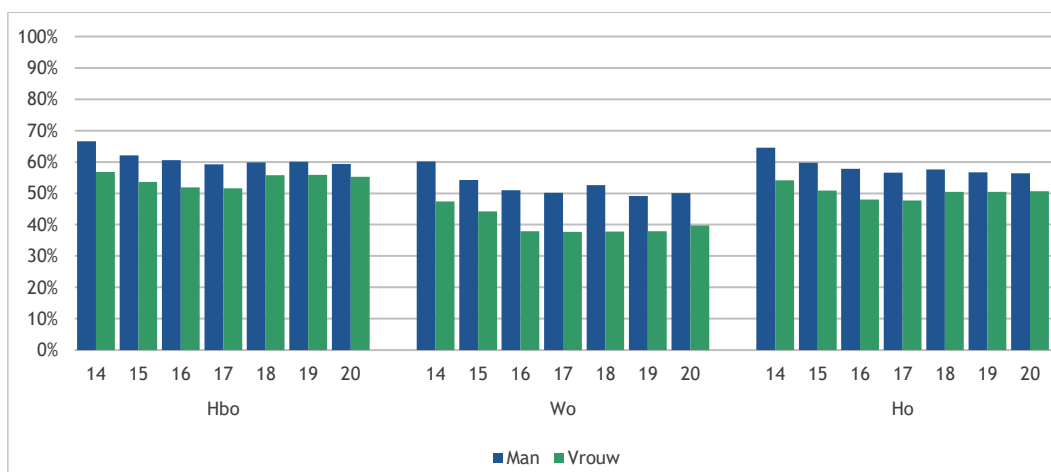
Figuur 3.14: Belangrijkste keuzemotieven (in drie groepen) naar migratieachtergrond (bron: Startmonitor 2009-2020)

Figuur 3.15 geeft een weergave van dezelfde drie typen studiemotieven maar dan uitgesplitst naar het opleidingsniveau van ouders. Studenten met hoogopgeleide ouders hechten meer waarde aan de inhoud van de opleiding dan eerste generatiestudenten (26% vs. 23%), maar baseren hun keuze minder vaak op de inrichting van de opleiding (17% vs. 20%) en het beroepsperspectief (22% vs. 28%) dan eerste generatiestudenten. Studenten met een functiebeperking (niet in grafiek) laten zich in hun keuze vaker sterk leiden door inhoudelijke interesses (30% vs. 26%) en minder vaak door het beroepsperspectief (19% vs. 21%) dan studenten zonder een functiebeperking.

Figuur 3.15: Belangrijkste keuzemotieven (in drie groepen) naar opleidingsniveau ouders (bron: Startmonitor 2009-2020)

Figuur 3.16 zoomt in op de invloed van baankansen op de opleidingskeuze van studenten, uitgesplitst naar soort hoger onderwijs en geslacht. Hbo-studenten vinden de kans op een baan vaker belangrijk dan wo-studenten (58% vs. 41%). Binnen beide onderwijstypen hechten mannen meer waarde aan baankansen dan vrouwen (hbo: 59% vs. 55%; wo: 50% vs. 40%).

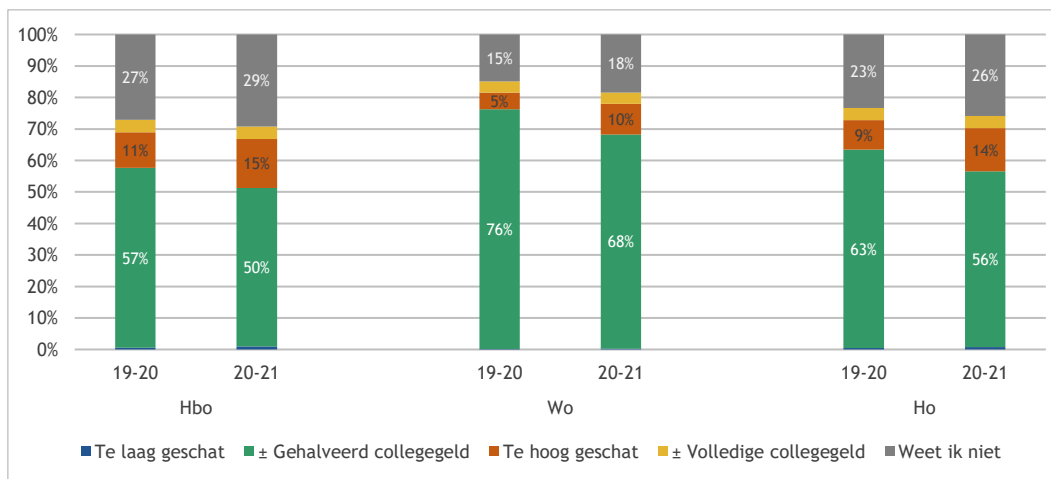

Figuur 3.16: Mate waarin eerstejaars baankansen als (zeer) belangrijk ervaren bij hun studiekeuze naar geslacht (bron: Startmonitor 2014-2020)

3.6 Halvering collegegeld

Met ingang van studiejaar 2018-2019 betalen nieuwe studenten in het hoger onderwijs in hun eerste studiejaar nog maar de helft van het wettelijk collegegeld. In de lerarenopleidingen geldt de halvering ook in het tweede jaar. Doel van deze maatregel is de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te versterken. De maatregel kan alleen effect hebben, als studenten ervan op de hoogte zijn. Aan eerstejaarsstudenten is gevraagd of zij weten hoeveel collegegeld ‘nieuwe studenten in hun eerste jaar’ betalen (figuur 3.17).

lets meer dan de helft van de eerstejaars noemt (ongeveer) het juiste bedrag ter hoogte van de helft van het wettelijke collegegeld; wo-studenten zijn vaker goed op de hoogte dan hbo-studenten (68% vs. 50%). Ten opzichte van vorig jaar (2019-2020) wordt het collegegeld significant minder vaak juist ingeschat in het wo (daling 8 ppnt.) en in het hbo (daling 7 ppnt.) Het collegegeld wordt zelden te laag ingeschat (1%), maar een klein deel noemt wel een te hoog collegegeld (hbo 15%, wo 10%). Vaker dan een verkeerd antwoord geven studenten aan dat zij eenvoudigweg niet weten hoe hoog het collegegeld is (hbo 29%, wo 18%).

Figuur 3.17: De inschatting die eerstejaars maken over de hoogte van het collegegeld in het eerste jaar van het ho, naar soort ho (bron: Startmonitor 2019-2020)

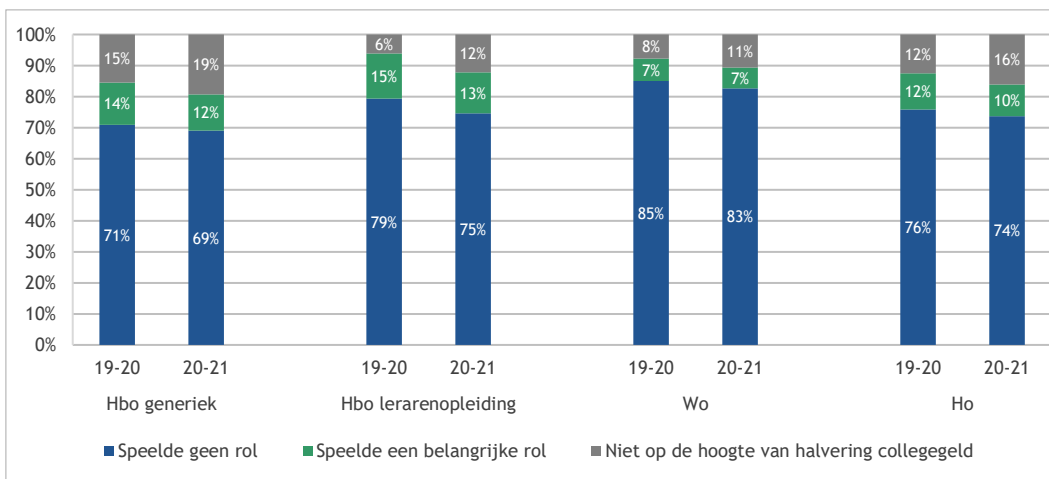
Ook is expliciet gevraagd of eerstejaars weten dat het collegegeld voor nieuwe studenten in het eerste studiejaar is gehalveerd (niet in de grafiek). Zestien procent van de eerstejaars (19% in hbo en 11% in wo) zegt hiervan niet op de hoogte te zijn.

De studenten aan de lerarenopleidingen blijken beter op de hoogte van de halvering in het eerste jaar; onder hen weet twaalf procent niet hoeveel collegegeld zij moeten betalen. Slechts één procent heeft überhaupt geen kennis over de halvering in het eerste jaar. Daarnaast weet 21 procent wel van de halvering in het eerste jaar, maar niet van de halvering in het tweede jaar. Tot slot is ongeveer 66 procent van de eerstejaars aan de lerarenopleidingen op de hoogte van de halvering in beide jaren.

Figuur 3.18 laat zien dat voor tien procent van de eerstejaars de halvering van het collegegeld een (zeer) sterke invloed heeft gehad op de keuze om te gaan studeren in het hoger onderwijs. Ten opzichte van vorig jaar (2019-2020) is dit percentage significant gedaald (2 ppnt.). In de hbo-lerarenopleidingen⁴⁵ (13%) en overige hbo-opleidingen (12%) is dit vaker van invloed geweest dan in het wo (7%).

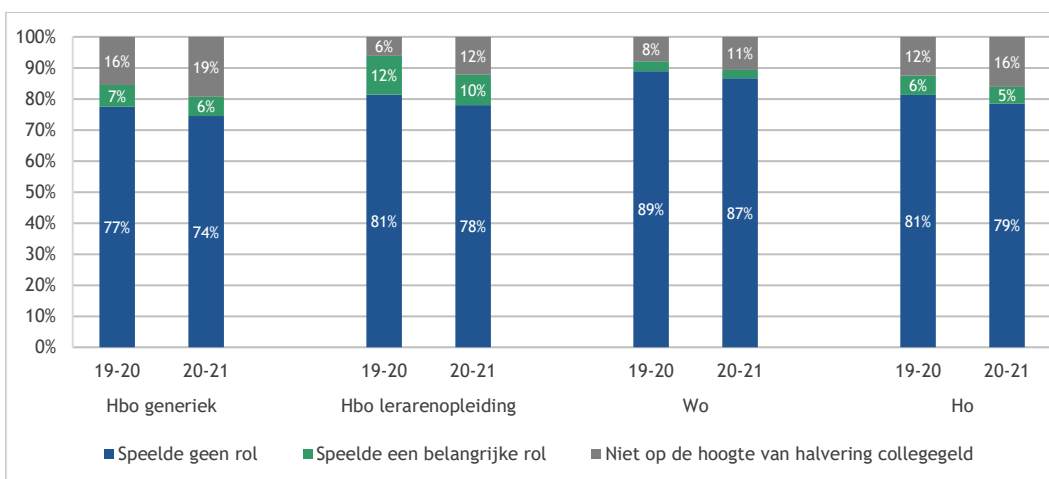
Daarnaast speelde de halvering voor verschillende groepen studenten in verschillende mate een (zeer) belangrijke rol (niet in de grafiek). Voor studenten met migratieachtergrond speelde de halvering vaker een belangrijke rol dan voor studenten zonder migratieachtergrond. Voor studenten met ouders met een modaal of minder dan modaal inkomen speelde de halvering vaker een belangrijke rol dan voor studenten met ouders die boven modaal verdienen. Studenten met mbo als vooropleiding gaven vaker aan dat de halvering een belangrijke rol speelde dan voor studenten met havo/vwo als vooropleiding. Ook voor mannelijke en vrouwelijke studenten speelde de halvering een verschillende rol: voor mannelijke studenten speelde dit vaker een belangrijke rol dan voor vrouwelijke studenten. Tot slot geven studenten zonder hoogopgeleide ouders vaker aan dat de halvering een belangrijke rol speelde dan studenten met hoogopgeleide ouders.

⁴⁵ Bij de lerarenopleidingen is aan alle eerstejaars die ten minste weten van de halvering in het eerste jaar, gevraagd of de halvering invloed had op hun studiekeuze – ongeacht of zij ook wisten van de halvering in het tweede jaar.

Figuur 3.18: Invloed van de halvering van het collegegeld op de keuze om te gaan studeren naar soort ho (bron: Startmonitor 2019-2020)

Op de specifieke opleidingskeuze (figuur 3.19) heeft de halvering minder vaak invloed. Vijf procent vindt dat de halvering een belangrijke rol speelde bij de specifieke opleidingskeuze. Ten opzichte van vorig jaar (2019-2020) is dit significant gedaald (1 ppnt.). In het wo vindt ongeveer twee procent dat dit van invloed was, in de hbo-lerarenopleidingen tien procent en in de overige hbo-opleidingen zes procent.

Figuur 3.19: Invloed van de halvering van het collegegeld op de keuze voor een specifieke studie naar soort ho (bron: Startmonitor 2019-2020)

Een van de verwachtingen van de halvering van het collegegeld is dat aspirant studenten hun keuze meer baseren op inhoudelijke interesse, omdat het financiële aspect in de beslissing om te gaan studeren wordt verkleind.⁴⁶ Hierbij is gecontroleerd voor de volgende motieven: aansluiting bij capaciteiten, specifiek beroep, goede baankans, hoog salaris, maatschappelijk aanzien, veel praktijkervaring, aandacht theoretische grondslagen, aandacht onderzoeksvaardigheden, verkorte onderwijsroute, niet moeilijk en parkeerstudie. En voor achtergrondkenmerken: migratieachtergrond, vooropleiding, woonsituatie, inkomens- en opleidingsniveau ouders. Om te toetsen in hoeverre de halvering een positieve invloed heeft op het maken van de studiekeuze op basis van inhoudelijke interesse, is gebruikgemaakt van gegevens uit de studiejaren 2015-2016 tot en met 2020-2021. Dit staat los van figuur 3.19. Studenten werden ingedeeld in vóór (studiejaren 15-16 tot en met 17-18) en na (studiejaren 18-19 tot en met 20-21) de halvering.

⁴⁶ Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek in verband met de introductie van een grondslag voor de verlaging van het wettelijk collegegeld voor groepen van studenten (verlaagd wettelijk collegegeld). Memorie van toelichting. Tweede Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 2017-2018, 34 911, nr. 3.

Uit de analyse komt naar voren dat eerstejaarsstudenten na de halvering hun keuze meer baseren op inhoudelijke interesse dan eerstejaarsstudenten voor de halvering, ook wanneer er wordt gecontroleerd voor andere studiekeuzemotieven en voor achtergrondkenmerken. Als we kijken naar studenten aan de lerarenopleidingen dan zien we iets anders. Na de halvering maken studenten aan lerarenopleidingen hun keuze namelijk juist minder vaak op basis van inhoudelijke interesse dan studenten vóór de halvering. Ondanks dat dit minder lijkt te worden na de invoering van de halvering van het collegegeld, maakt nog steeds het gros van de studenten de keuze op basis van inhoudelijke interesse. Een mogelijke verklaring voor de vermindering is dat door de halvering in het tweede jaar andere motieven een grote(re) rol gaan spelen, zoals financiële overwegingen. Naast dat inhoudelijke interesse een belangrijk motief blijft, speelt ook nog eens mee dat het goedkoper is om een lerarenopleiding te doen. Bovendien speelt het lerarentekort ook nog mee: hier is veel aandacht voor in de media waarbij men ook wijst op de goede baanperspectieven van het leraarschap.

Tot slot bekijken we of de invloed van de halvering verschilt voor bepaalde groepen studenten. Studenten met mbo als vooropleiding maakten vóór de halvering hun keuze minder vaak op basis van inhoudelijke interesse dan studenten met havo/vwo als vooropleiding. Na de halvering wordt het verschil tussen deze groepen groter. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat werken, in plaats van doorstuderen, voor studenten met mbo als vooropleiding mogelijk een beter alternatief is dan voor studenten met havo/vwo als vooropleiding omdat zij immers al vakinhoudelijk zijn opgeleid. De korting van 1.000 euro heeft in deze afweging mogelijk (te) weinig effect om hier verandering in aan te brengen. Studenten met ouders die minder dan modaal verdienen maken hun studiekeuze voor de halvering minder vaak op basis van inhoudelijke interesse dan studenten met ouders die modaal of meer dan modaal verdienen.

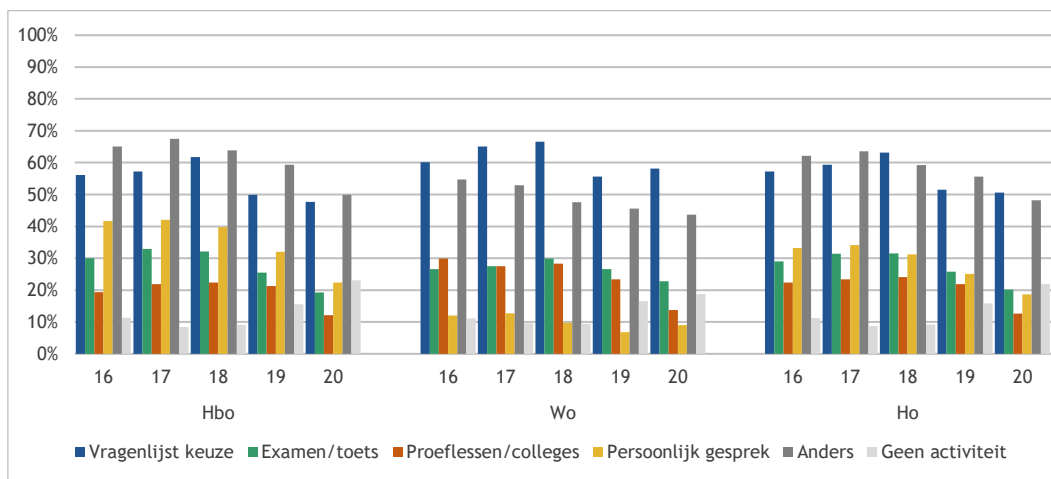
Na de halvering wordt dit verschil groter. Mogelijk speelt de hoogte van de aanvullende beurs hierin een rol; studenten met ouders die minder dan modaal verdienen krijgen een aanvullende beurs die in sommige gevallen het collegegeld afdekt, terwijl studenten met ouders die modaal of meer dan modaal verdienen, geen of een minder aanvullende beurs ontvangen.

3.7 Studiekeuzecheck

Niet alleen de voorlichtingsactiviteiten (paragraaf 3.4), maar ook de activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck - ofwel matching - konden vanwege de coronamaatregelen voor een deel niet op de gebruikelijke manier worden aangeboden. Proeflessen, toetsen en persoonlijke gesprekken konden vaak niet meer bij de instelling op locatie plaatsvinden. In dat licht is het niet onverwacht dat studiekeuzers in 2020 aan diverse activiteiten minder vaak hebben deelgenomen (figuur 3.20). In de jaren daarvoor was echter ook al een trend zichtbaar dat alle activiteiten minder vaak voorkwamen. Het is daardoor lastig te onderscheiden in welke mate de ontwikkeling in 2020 wel of niet het gevolg is van de coronamaatregelen.

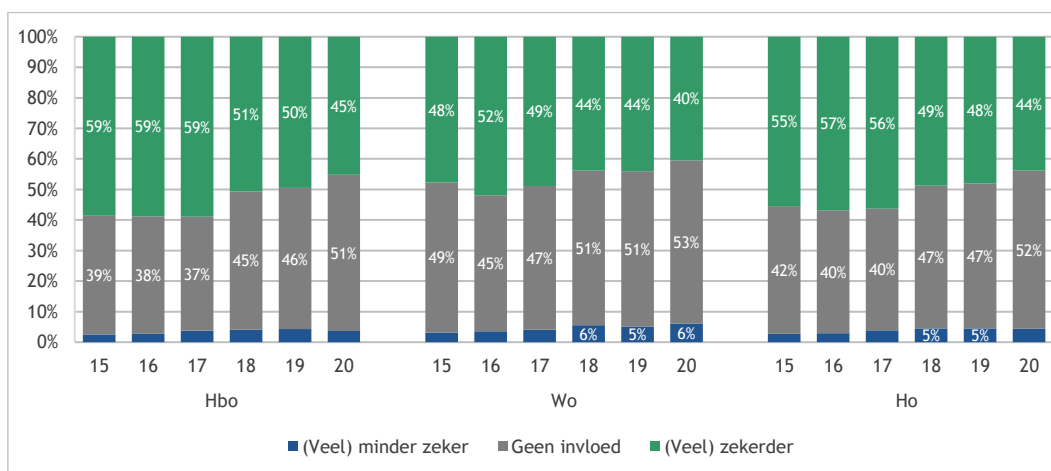
In ieder geval zien we dat in de coronaperiode vragenlijsten over de studiekeuze, die doorgaans door studenten thuis worden ingevuld, wel nog ongeveer even vaak voorkomen als in het voorgaande jaar maar dat aan alle andere activiteiten minder vaak is deelgenomen. Het aandeel studenten dat aan geen enkele SKC-activiteit deelnam neemt dan ook toe (van 16% naar 22%). Het beeld in het hbo komt overeen met dat in het totale hoger onderwijs, maar in het wo valt op dat het aandeel studenten dat een vragenlijst invult en het aandeel dat een persoonlijk gesprek voert juist in 2020 licht toenam ten opzichte van het voorgaande jaar. De toename in vragenlijsten klinkt niet onlogisch omdat deze meestal op afstand worden ingevuld, maar de toename in persoonlijke gesprekken in het wo is wel opmerkelijk. Mogelijk konden deze gesprekken juist gemakkelijker online worden gevoerd nu studenten en instellingen noodgedwongen meer gewend raakten aan contactmogelijkheden via beeldbellen. Aan de nieuwste eerstejaars is vanwege de bijzondere omstandigheden dit jaar gevraagd op welke manier zij aan SKC-activiteiten hebben meegedaan: precies driekwart deed dat alleen vanaf thuis, negen procent alleen bij de instelling, en zestien procent deed het allebei. We kunnen dit gegeven helaas niet vergelijken met de situatie vóór de coronapandemie.

Ondanks deze ontwikkelingen blijven hbo en wo wel nog steeds duidelijk verschillen in hun aanpak. Universiteiten bieden nog steeds beduidend vaker vragenlijsten aan dan hogescholen (58% vs. 48%), en ook proeflessen en examens of toetsen komen in het wo vaker voor in de studiekeuzecheck (resp. 14% vs. 12% en 23% vs. 19%). In het hbo worden daarentegen ruim dubbel zo vaak persoonlijke gesprekken gevoerd als in het wo (22% vs. 9%). Het combineren van de inzet van een vragenlijst met een activiteit op locatie, zoals proefstuderen of een persoonlijk gesprek, komt ook vaker voor in het hbo dan in het wo (17% vs. 14%); universiteiten beperken de studiekeuzecheck vaker tot alleen een vragenlijst.

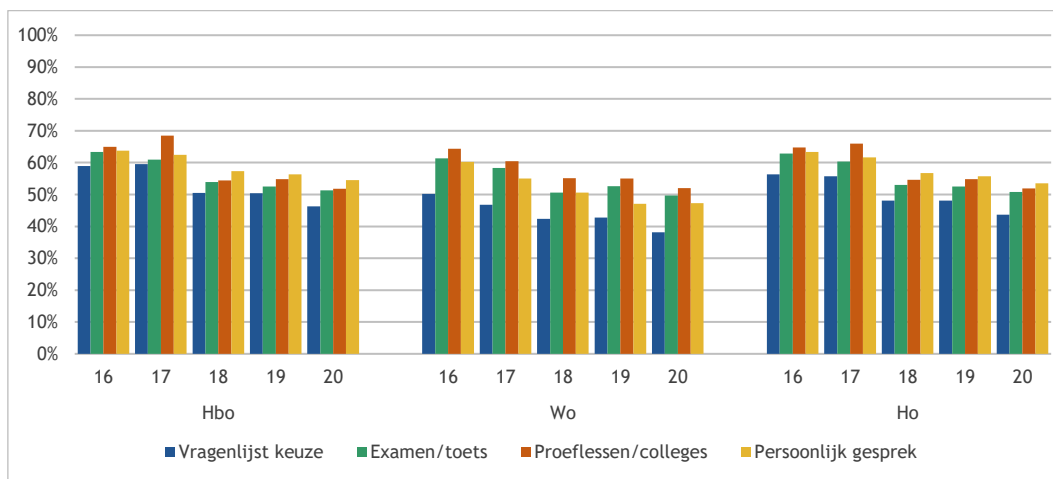
Figuur 3.20: Wijze waarop studenten hebben deelgenomen aan studiekeuzecheckactiviteiten (bron: Startmonitor 2016-2020)

Iets meer dan de helft van de eerstejaars die mee hebben gedaan aan de studiekeuzecheck, vindt dat dit eigenlijk geen invloed heeft gehad op hoe zeker zij zijn van hun studiekeuze zijn (51% in het hbo en 53% in het wo; figuur 3.21). Hbo-studenten vinden vaker dan wo-studenten dat zij door de studiekeuzecheck wel zekerder van hun keuze zijn geworden (45% tegen 40%), maar in beide onderwijstypes neemt dit aandeel de afgelopen jaren gestaag af. In het laatste jaar kan deze afname echter ook samenhangen met de mate waarin de SKC-activiteiten doorgang kunnen vinden en er nog feedback en adviezen worden gegeven in coronatijd (zie ook figuur 3.23). Een klein deel van de deelnemers (4% in hbo en 6% in wo) is door de studiekeuzecheck juist onzekerder geworden over de studiekeuze. In 2020-2021 geeft iets minder dan de helft van de eerstejaars aan dat alle studiekeuze-activiteiten samen hebben bijgedragen aan een beter beeld en van de opleiding en het beroep (45%) en aan de overtuiging dat zowel de opleiding en het beroep bij hen past (48%), een lichte daling ten opzichte van vorig studiejaar (resp. 47% en 50%). Net als vorig jaar vindt een op de drie studenten die deelnamen aan de keuzeactiviteiten, dat dit geen enkele invloed had (31%).

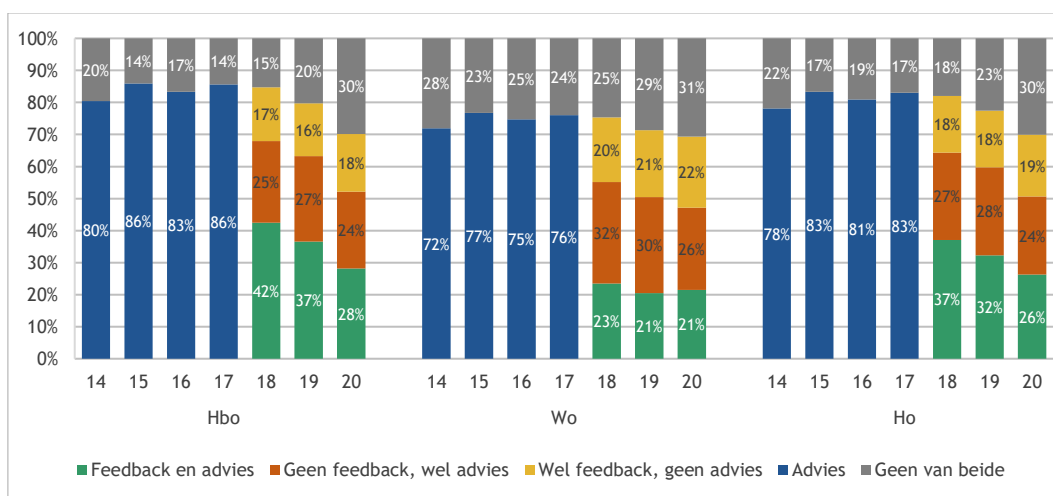
Figuur 3.21: Percentage dat vindt dat zij door SKC-/matchingsactiviteiten zekerder of minder zeker zijn geworden over hun studiekeuze (bron: Startmonitor 2015-2020)

In figuur 3.22 zien we hoeveel procent van de studenten die aan bepaalde SKC-activiteiten deelnemen, vinden dat zij door de studiekeuzecheck zekerder van hun keuze zijn geworden. In de eerste plaats valt op dat dit percentage voor deelnemers aan alle vier de getoonde activiteiten afneemt in de afgelopen jaren. Verder vinden de hbo'ers - in ieder geval in de laatste drie jaren - het vaakst na deelname aan een persoonlijk gesprek dat zij zekerder werden van de studiekeuzecheck (54% in 2020). In het wo vinden de eerstejaars dat het vaakst na proeflessen en proefcolleges (52%). Zowel in hbo als wo draagt het invullen van een vragenlijst het minst vaak bij aan meer zekerheid (46% in hbo, 38% in wo).

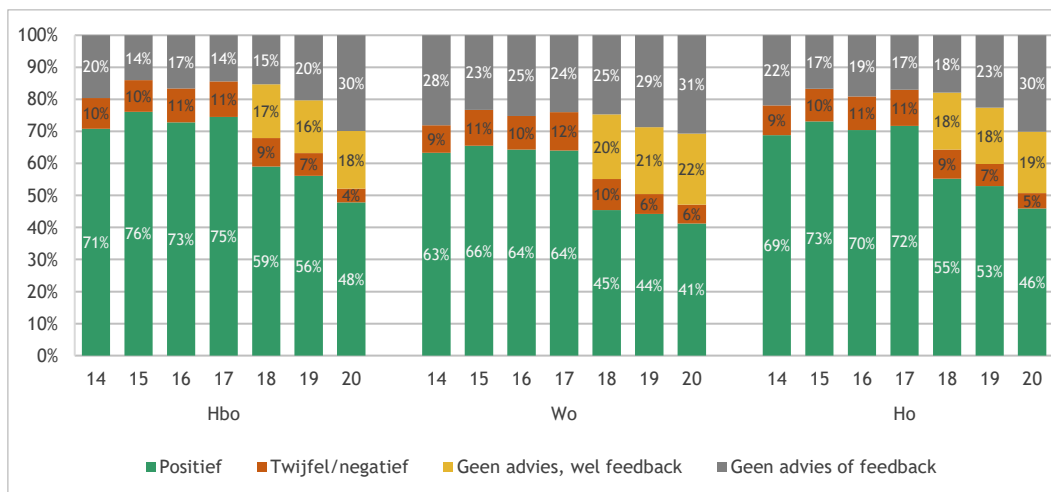
Figuur 3.22: Percentage dat vindt dat zij door SKC-/matchingsactiviteiten (veel) zekerder zijn geworden over hun studiekeuze naar type activiteit (bron: Startmonitor 2016-2020)

In figuur 3.23 zien we hoeveel studenten die deelnemen aan de studiekeuzecheck een advies of feedback ontvangen. Daarbij gaat het om advies of feedback van de opleiding waar studenten uiteindelijk ook begonnen zijn. Vanaf 2018 is de vraagstelling verder genuanceerd, door onderscheid te maken tussen enerzijds 'inhoudelijke, uitgebreide feedback over je studiekeuze' en anderzijds een 'concreet advies (positief, negatief, etc.)'. In de jaren daarvoor werd alleen gevraagd of er wel of niet 'een persoonlijk advies of oordeel over je studiekeuze' was gegeven. In 2020 vertoont met name het hbo een forse ontwikkeling: het aandeel SKC-deelnemers dat zowel feedback als advies krijgt neemt sterk af (van 37% naar 28%), terwijl het aandeel dat helemaal geen feedback of advies krijgt juist sterk toeneemt (van 20% naar 30%). Enerzijds zou dit het gevolg kunnen zijn van de beperkingen die de coronamaatregelen met zich meebrachten, maar anderzijds is dit een ontwikkeling die een jaar eerder ook al zichtbaar was. In het wo is echter niet (duidelijk) een vergelijkbare ontwikkeling zichtbaar; alleen het aandeel studenten dat geen feedback maar wel advies krijgt neemt hier met vier procent af (van 30% naar 26%).

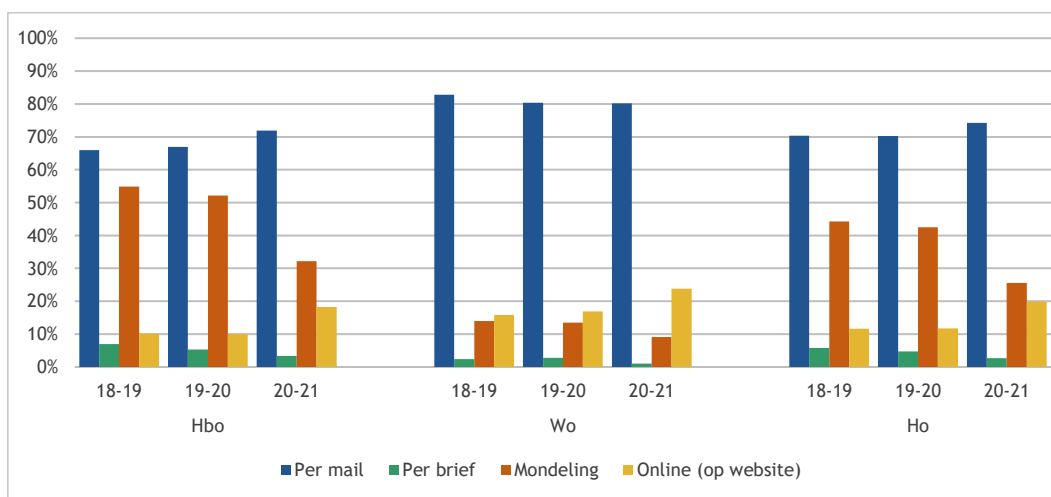
Figuur 3.23: Advies en feedback in studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014-2020)

Kijken we niet naar de vorm van de terugkoppeling (advies of feedback) maar naar de inhoud (positief of negatief), dan blijkt in 2020 in het hbo de al gesignaleerde afname in terugkoppelingen vooral ten laste te gaan van de uitgesproken positieve adviezen (van 56% naar 48%) en ook naar verhouding ten laste van de negatieve/twijfel-adviezen (van 7% naar 4%). In het wo zijn wederom de verschuivingen minder groot en neemt alleen het aandeel positieve adviezen licht af (van 44% naar 41%). Overigens is ook hier de vraagstelling in 2018 aangepast, waardoor vergelijking met de voorgaande jaren niet goed mogelijk is.

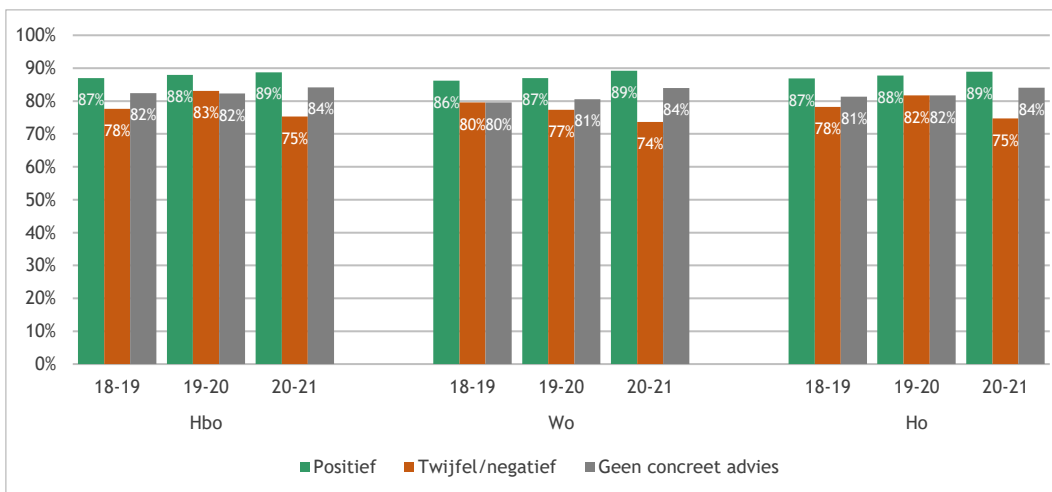
Figuur 3.24: Inhoud advies in studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014-2020)

Zowel in hbo als wo ontvangen studenten hun advies en/of feedback uit de studiekeuzecheck het vaakst per e-mail. In het wo gebeurt dit vaker (80%) dan in het hbo, maar het aandeel e-mailadviezen neemt in het hbo wel toe (van 67% naar 72%). Mondelinge terugkoppeling komt in het hbo veel vaker voor dan in het wo, maar is in 2020 in het hbo wel sterk afgenomen (van 52% naar 32%). Omdat tegelijkertijd in het hbo het aandeel online terugkoppelingen juist sterk is toegenomen (van 10% naar 18%), is het goed mogelijk dat dit met de coronamaatregelen samenhangt. Ook in het wo zien we het grootste verschil tussen de laatste twee jaren bij de toegenomen online terugkoppelingen (van 17% naar 24%).

Figuur 3.25: Vorm waarin studenten in de studiekeuzecheck een advies en/of feedback ontvingen (bron: Startmonitor 2018-2020)

Zowel in het hbo als het wo ervaren studenten die een positief advies krijgen in de studiekeuzecheck, zelf ook vaker een goede match met hun gekozen opleiding dan studenten die een negatief advies krijgen (hbo: 89% tegen 74%; wo: 89% tegen 75%). Het aandeel studenten in de groep zonder terugkoppeling dat een goede match of binding met de opleiding voelt, ligt daar telkens tussenin.

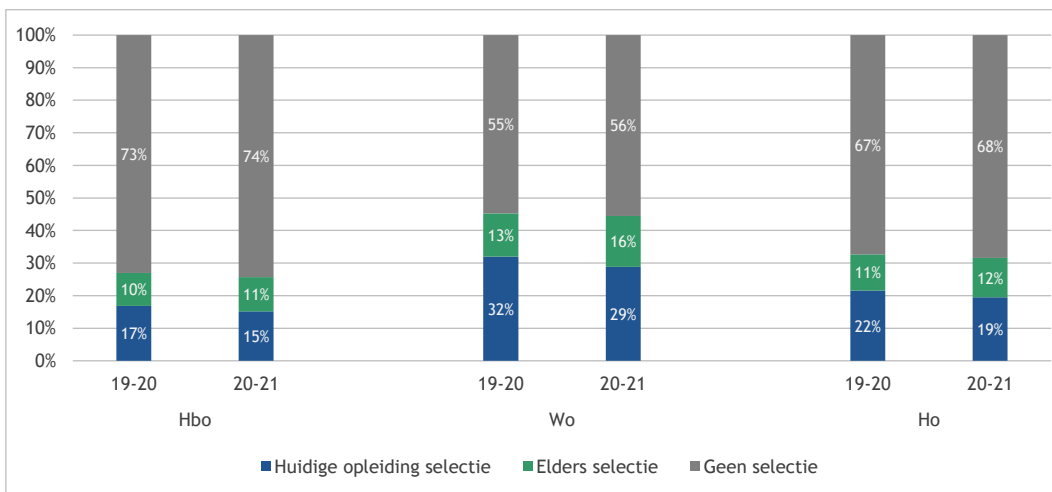

Figuur 3.26: Percentage studenten dat goede match ervaart naar uitslag advies studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2018-2020)

3.8 Selectie

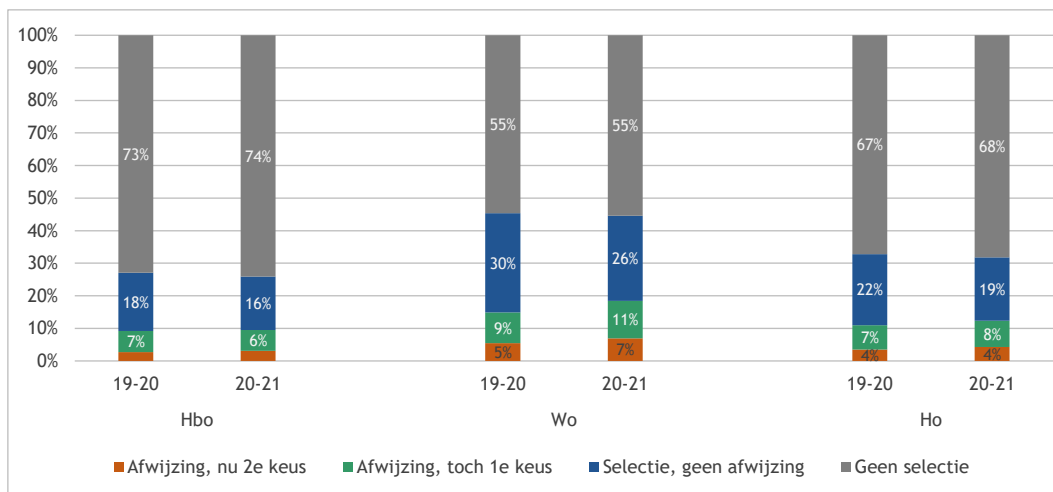
Toegang tot selectie-opleidingen

Een derde van de instromers in een ho-bachelor heeft naar eigen zeggen te maken gehad met een selectieprocedure (numerus fixus, aanvullende eisen en kleinschalig en intensief onderwijs zoals University Colleges) bij de opleiding die zij nu volgen of bij een andere opleiding waar zij zich ook of eerder aangemeld hadden. Dit aandeel is in het wo wel groter dan in het hbo: 29 procent van de universitaire eerstejaars studeert aan een selecterende opleiding en nog eens zestien procent heeft bij een andere opleiding aan selectie meegedaan; in het hbo is dat respectievelijk vijftien en elf procent.

Figuur 3.27: Deelname aan selectie (bron: Startmonitor 2018-2020)

In figuur 3.28 bekijken we opnieuw de studenten die wel en niet met selectie te maken hebben gehad, maar binnen de groep die wel aan selectie deelnam maken we een andere onderverdeling. We onderscheiden binnen deze verzameling nu (1) studenten die deelnamen aan selectie, nergens werden afgewezen en dus hun eerste voorkeur konden kiezen, (2) studenten die bij ten minste één opleiding werden afgewezen maar toch de opleiding van hun voorkeur hebben gekozen en (3) studenten die bij ten minste één opleiding werden afgewezen en daardoor vervolgens genoeg moesten nemen met een 'tweede keuze'. De uiteindelijk gekozen opleidingen kunnen dus zowel wel- als niet-selecterend zijn.

Figuur 3.28: Studenten die deelnemen aan selectie: % afwijzingen en eerste of tweede keuze opleiding (bron: Startmonitor 2018-2020)

In het hele hoger onderwijs heeft nog steeds in totaal een derde van de eerstejaars (33%) met selectie te maken gehad. Bijna twee derde van die groep (19% van het totaal) kan zijn of haar opleiding van eerste voorkeur volgen, omdat zij nergens zijn afgewezen. Een kleiner deel (8% van de totale instroom) werd wel ergens afgewezen, maar zegt desondanks dat zij de opleiding van hun eerste voorkeur konden kiezen: een opleiding die zij even graag doen, of dezelfde opleiding waar zij elders of eerder voor waren afgewezen of een opleiding die zij nog liever doen dan die waarvoor zij zijn afgewezen. Ten slotte kreeg vier procent van de hele instroom met een afwijzing te maken waardoor nu een andere opleiding wordt gevolgd dan initieel gewenst. Al deze subgroepen zijn in het wo groter dan in het hbo, dus ook de groep die genoeg moet nemen met een tweede keuze opleiding (7% in wo, 3% in het hbo).

Gehanteerde selectiecriteria

In totaal zijn er 88 (unieke) opleidingen geregistreerd als numerus fixusopleiding: 35 hbo-opleidingen en 53 wo-opleidingen.⁴⁷ In deze paragraaf gaan we in op het aantal en type selectiecriteria dat deze numerusfixusopleidingen hanteren. Of een aspirant student voldoet aan de selectiecriteria wordt door numerusfixusopleidingen getoetst met behulp van diverse selectie-instrumenten. De selectieprocedure bestaat over het algemeen uit een aantal stappen. Allereerst kunnen studenten die graag een opleiding willen volgen met numerus fixus zich uiterlijk 15 januari inschrijven. Aanmelden kan enkel onder een aantal voorwaarden. Zo mogen studenten zich maximaal voor twee opleidingen met selectie aanmelden. Voor de opleidingen Geneeskunde, Tandheelkunde, Mondzorgkunde, Fysiotherapie en Verloskunde mogen studenten zich maar bij één instelling aanmelden. Aanvullend is wettelijk vastgesteld dat studenten in totaal maximaal drie keer mee mogen doen aan de selectie per opleiding. Instellingen kunnen hier van afwijken, waardoor studenten in sommige gevallen maximaal één of twee keer mee mogen doen.

Selectie vindt vervolgens plaats wanneer er meer aanmeldingen dan opleidingsplaatsen zijn. Tijdens deze selectie dienen opleidingen naast het gemiddeld eindexamencijfer eveneens te kijken naar andere aspecten zoals motivatie, non-cognitieve vaardigheden en andere schoolprestaties. Het is aan de instelling en/of opleiding zelf om te bepalen hoe de selectie eruit komt te zien.

⁴⁷ Per half mei 2021 op de website studiekeuze123. Hieronder vallen niet de opleidingen met aanvullende eisen en opleidingen met intensief onderwijs zoals University Colleges.

Uiteindelijk zijn de selecties van de opleidingen noodzakelijk om een rangnummer per deelnemer te kunnen bepalen. Iedere deelnemer ontvangt op 15 april van studielink een rangnummer.⁴⁸ Wanneer het betreffende rangnummer binnen de capaciteit van de opleiding valt, krijgt de student een plaats aangeboden. Een student die in eerste instantie geen plaats aangeboden krijgt kan alsnog een plaats krijgen als een student met een lager rangnummer de plaats weigert, zakt voor het examen of niet op tijd het aanbod heeft geaccepteerd.

Voor deze monitor is zoals gezegd een inventarisatie gemaakt van hoeveel en welke instrumenten fixusopleidingen gebruiken om de criteria te beoordelen. Voor deze inventarisatie zijn websites van instellingen geraadpleegd en is er een compleet overzicht gemaakt van alle selectiecriteria op de 88 Nederlandse fixusopleidingen. Uit alle teksten die betrekking hadden op selectie is gedestilleerd of het ging om een criterium (welk aspect van de student wil men toetsen) en met welke instrumenten het criterium getoetst werd. Vanwege een eigen invulling van het aantal en soort selectiecriteria en instrumenten per instelling, hebben we gedurende de analyses een aantal zaken consequent in acht genomen om te streven naar een representatief beeld.

In sommige gevallen worden meerdere selectiecriteria getoetst met één instrument. Een voorbeeld is de motivatie en cognitieve analytische vaardigheden die door één vragenlijst worden getoetst. In dat geval worden beide criteria bij de desbetreffende opleiding gezet. De selectiecriteria zijn onderverdeeld in een aantal hoofdgroepen. Op basis van deze indeling blijkt dat in het ho gemiddeld genomen vier selectiecriteria gehanteerd worden.

Tabel 3.2: Overzicht van de meest-toegepaste selectiecriteria

	Hbo	Wo	Ho
Motivatie	67%	52%	57%
Vakspecifieke/basiskennis	33%	43%	40%
Cijferlijst	3%	47%	31%
Cognitieve analytische vaardigheden	27%	23%	25%
Studievaardigheden	21%	23%	23%
Persoonlijkheidskenmerken	21%	13%	16%
Visie en verwachtingen	18%	12%	12%
Sociaal-communicatieve vaardigheden	21%	5%	11%
Ervaring	12%	3%	6%
Reflectieve vaardigheden	12%	0%	4%
Psychomotorische vaardigheden	3%	2%	2%
Creatieve vaardigheden	3%	0%	1%
Overig	6%	3%	4%

Overzicht gemaakt op basis van een inventarisatie op websites van numerusfixusopleidingen mei 2020.

Uit tabel 3.2 blijkt dat motivatie het belangrijkste selectie criterium is voor ho-instellingen, gevolgd door vakspecifieke/basiskennis en reeds behaalde cijfers. In het wo kijkt men aanzienlijk vaker naar de behaalde cijfers dan in het hbo. In het hbo is er meer aandacht voor reflectieve vaardigheden van aankomend studenten dan op het wo. Gemiddeld genomen zijn cijfers, (digitale kennis)toetsen en motivatiebrieven de meest gebruikte instrumenten om de selectiecriteria van numerusfixusopleidingen in het ho te toetsen, gevolgd door het uitvoeren van een (online) assessment en het indienen van een CV.

Tabel 3.3 geeft een overzicht van de gecategoriseerde selectiecriteria.

⁴⁸ Vanwege corona kregen instellingen de mogelijkheid om deze datum te verschuiven naar uiterlijk 15 juni.

Tabel 3.3: Overzicht en ordening van gevonden selectie-instrumenten

<u>Assessment</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ (online) Assessment ▪ Academische test ▪ Assessmentgesprek ▪ Bewegingsassessment ▪ (digitale) Capaciteitentest ▪ Cognitieve toets ▪ Groepsassessment ▪ International Classroom Essay ▪ Ishihara test (kleuren) ▪ Matching assessment ▪ Peerassessment ▪ (online) Selectiedag ▪ Selectietest 	<u>Opdrachten</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Essay ▪ (online) Groepsopdracht ▪ Huiswerkopdracht ▪ Keurzereflectieopdracht ▪ Opdracht: Analyse ▪ Opdracht: Beroepsprofiel en Zelfreflectie ▪ Opdrachten ▪ Opdrachten: Samenvatting ▪ Opdrachten: Voorbereiding ▪ Presentatie ▪ Presentatie huiswerkopdracht ▪ Reflectieopdracht ▪ Reflectieverslag ▪ Zelfreflectieopdracht ▪ Zelfstudieopdracht 	<u>Toetsen</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Biomedical Admissions Test (BMAT) ▪ Eindtoets ▪ Entreetoets ▪ (digitale) Kennistoets ▪ (online) Meerkeuzetoets ▪ Non-cognitieve toets ▪ Psychologietoets ▪ Schriftelijke toets ▪ (online) Toets ▪ Analytische vermogen/studievaardigheden ▪ Basisvaardigheden ▪ Biologie ▪ Critical Thinking ▪ Engels ▪ Forensische casus ▪ Kennis en inzicht ▪ Kritisch redeneren ▪ Leesvaardigheden ▪ Medisch rekenen ▪ Nederlands ▪ Onderzoek & Statistiek ▪ Rekenvaardigheden ▪ Scheikunde ▪ Wiskunde ▪ Wiskunde en natuurkunde
<u>Gesprekken</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gesprek simulatiepatiënt ▪ Individueel gesprek ▪ Interview ▪ Toelatingsgesprek 	<u>Work sample tests</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Proefstuderen 	
<u>Gezondheid</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Medische keuring 	<u>Overige toetsen en testen</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Aanmeldprocedure ▪ Competentievragenlijst ▪ Criterium Gericht Interview (CGI) ▪ (digitale) Leidse Scan voor Motivatie (LSM) ▪ IRIO selectieformulier ▪ Persoonlijkheidsvragenlijst ▪ Pitch ▪ Startmeter ▪ (Online) vragenlijst 	<u>Ervaring en portfolio</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bewijs taalvaardigheid ▪ Cijfer(lijst) ▪ CV ▪ Persoonlijk dossier ▪ Portfolio

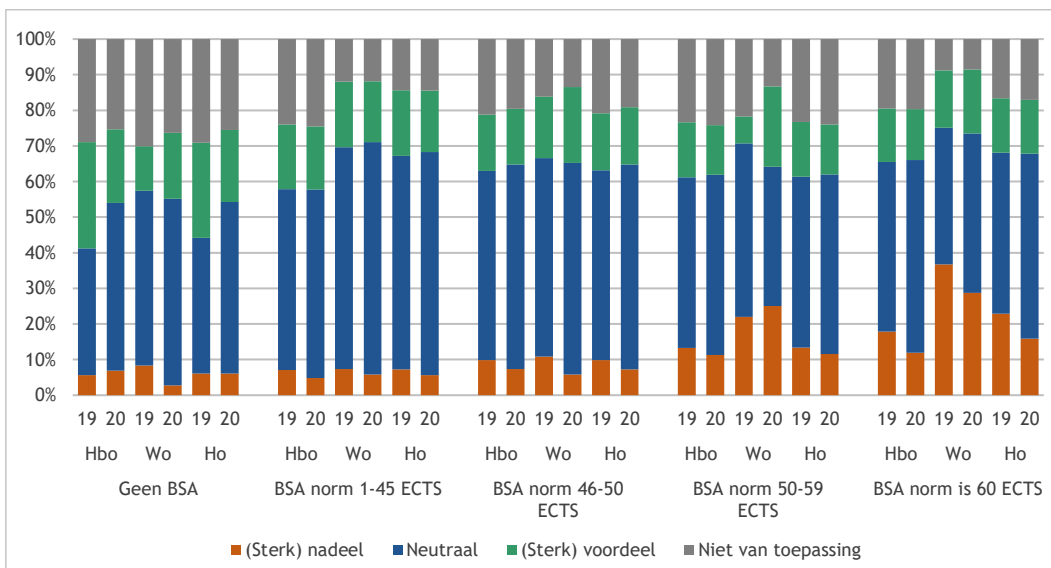
3.9 Bindend Studieadvies

Het is niet duidelijk hoeveel instellingen en opleidingen in studiejaar 2019-2020 uiteindelijk nog een Bindend Studie Advies hebben toegepast voor hun eerstejaars en op welke wijze. Vanwege de veranderde studieomstandigheden als gevolg van de coronamaatregelen en de vertraging die veel studenten aangaven op te lopen, besloten hogescholen en universiteiten daar soepel mee om te gaan door studenten meer tijd te geven om in hun tweede studiejaar alsnog de norm te halen, of door de norm helemaal te laten vervallen (zie ook paragraaf 7.6 over de redenen voor studieuitval).

Het cohort 2020-2021 maakte zijn studiekeuze in de tweede helft van studiejaar 2019-2020, dus midden in de coronaperiode waarin de BSA-regels voor de al studerende werden versoepeld. Dit kan daarom ook van invloed zijn geweest op de informatie die deze studiekeuzers ontvingen over het BSA en hun verwachtingen van hoe daar later, in hun eerste jaar, mee zou worden omgegaan. In september 2020 geven significant minder studenten aan dat hun opleiding een BSA hanteert dan in september 2019 (87% vs. 92%). Het percentage studenten dat aangeeft niet te weten of de opleiding een BSA toepast is daarentegen hoger dan het jaar ervoor (10% en 6%). Hoewel studenten ook dit studiejaar over het algemeen tevreden zijn over het BSA, is er wel sprake van een significante afname ten opzichte van vorig jaar. Een kleiner aantal studenten is positief over de mate waarin zij geïnformeerd zijn over BSA in de studievoorlichting (40% vs. 46%). Ook geven minder studenten aan inzicht te hebben in wie hen kan helpen bij het behalen van de BSA (48% vs. 51%).

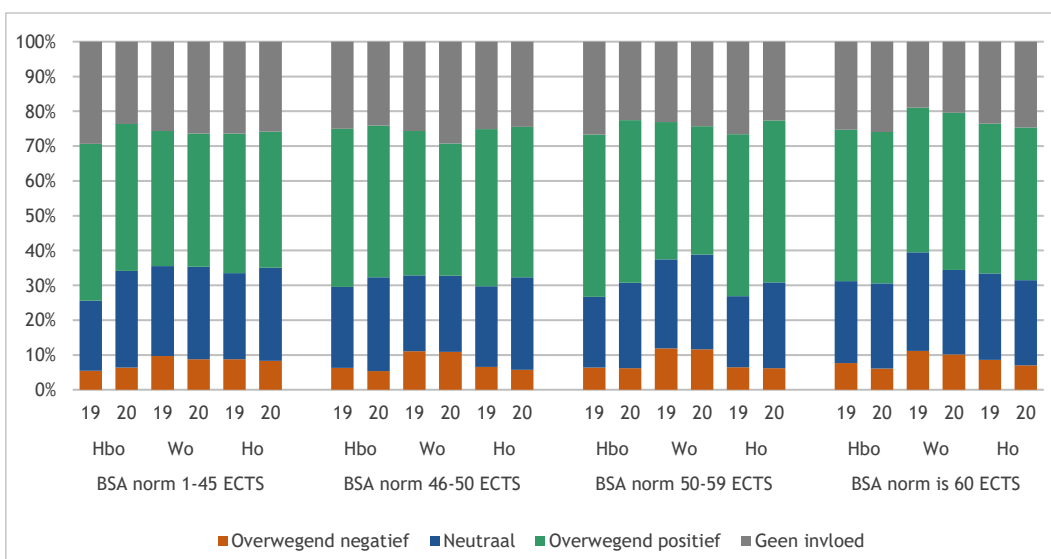
Figuur 3.29 laat het percentage studenten zien dat de BSA-norm voor hun opleiding als voordeel of als nadeel zagen bij hun studiekeuze. Uiteraard is dit oordeel apart weergegeven voor groepen met verschillende BSA-normen, variërend van helemaal geen BSA tot een maximale, nominale norm van 60 EC.

Studenten zonder BSA of met een relatief lage BSA-norm (1-45 ECTS of 46-50 ECTS) zien die BSA-norm vaker als voordeel dan als nadeel bij hun studiekeuze. De hoogste percentages die de BSA-norm als nadeel zien, vinden we in de twee groepen met de hoogste BSA-normen (50-59 ECTS en nominaal). Tegelijkertijd zien we echter in deze groepen ook studenten die de hoge norm juist als voordeel zien. In de groep met de hoge norm van 50-59 ECTS zijn de aandelen studenten die de norm als voor- of nadeel zien ongeveer met elkaar in evenwicht, en dat geldt ook voor de hbo'ers met een nominale norm van 60 ECTS. In de groep wo-studenten met de nominale norm zien studenten deze norm echter duidelijk vaker als nadeel dan als voordeel - hoewel de groep die het als nadeel ziet wel kleiner is dan het jaar daarvoor.

Figuur 3.29: De mate waarin het BSA als een voordeel of nadeel van de opleiding wordt gezien bij de studiekeuze van eerstejaars ho-studenten (bron: Startmonitor 2018-2020)

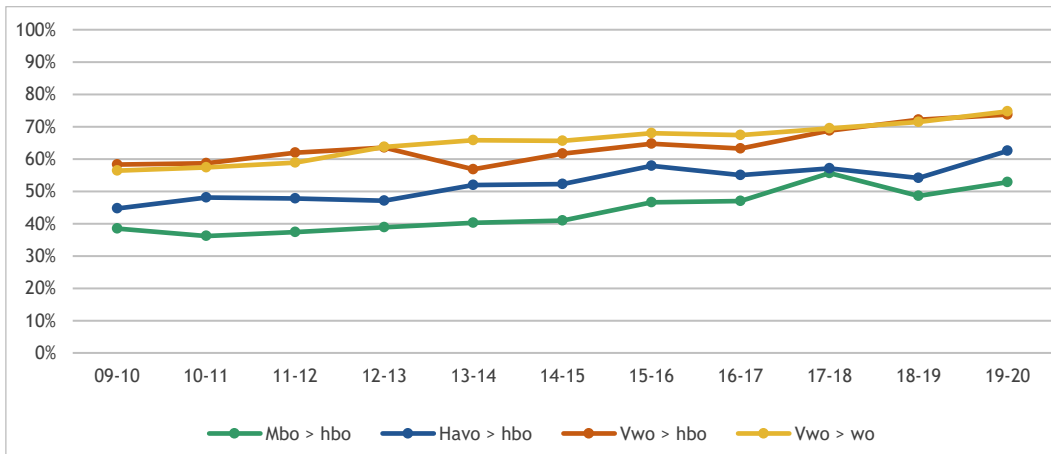
Nadat zij met de studie zijn gestart, vinden studenten in alle normgroepen in het hbo en wo vaker dat zij een positieve invloed van het BSA ondervinden op hun studiegedrag (37% tot 45%; bv. gestimuleerd) dan dat zij een negatieve invloed ondervinden (5% tot 12%; bv. stress). Wel is het aandeel dat een negatieve invloed rapporteert per normgroep telkens groter in het wo dan in het hbo. Voor ongeveer de helft van de studenten in alle normgroepen heeft het BSA geen positieve of negatieve invloed, doordat zij in gelijke mate positief en negatief worden beïnvloed ('neutraal' in de figuur) of helemaal geen invloed ondervinden.

Figuur 3.30: De invloed van het BSA op het studiegedrag van eerstejaars ho-studenten (bron: Startmonitor 2018-2020)

3.10 Aansluiting met de vooropleiding

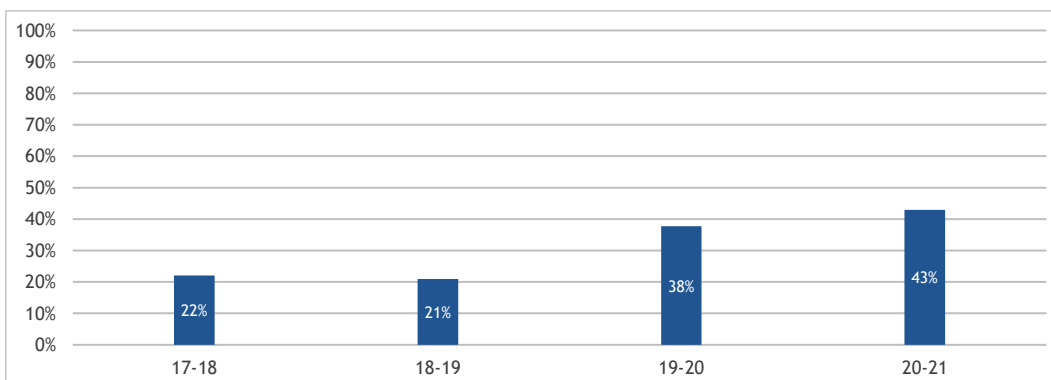
De tevredenheid over de aansluiting met hun vooropleiding is het grootst bij vwo'ers, bij zowel bij degenen die naar het wo doorstromen als degenen die naar het hbo doorstromen. Mbo'ers die naar het hbo gaan zijn het minst tevreden. Havisten die in het hbo gaan studeren zijn vaker tevreden dan hun medestudenten uit het mbo, en zijn in 2019 ook significant vaker tevreden dan in het jaar daarvoor. Over het algemeen zien we ook duidelijk een langjarige trend van meer tevredenheid over de aansluiting met vooropleiding onder studenten in alle categorieën.

Figuur 3.31: Oordeel over aansluiting van studie met de vooropleiding; % (zeer) tevreden: eerstejaars voltijd bachelors (bron: Startmonitor 2009-2020; N.B. vanaf 2018-19 aansluitingsvraag in juni i.p.v. december)

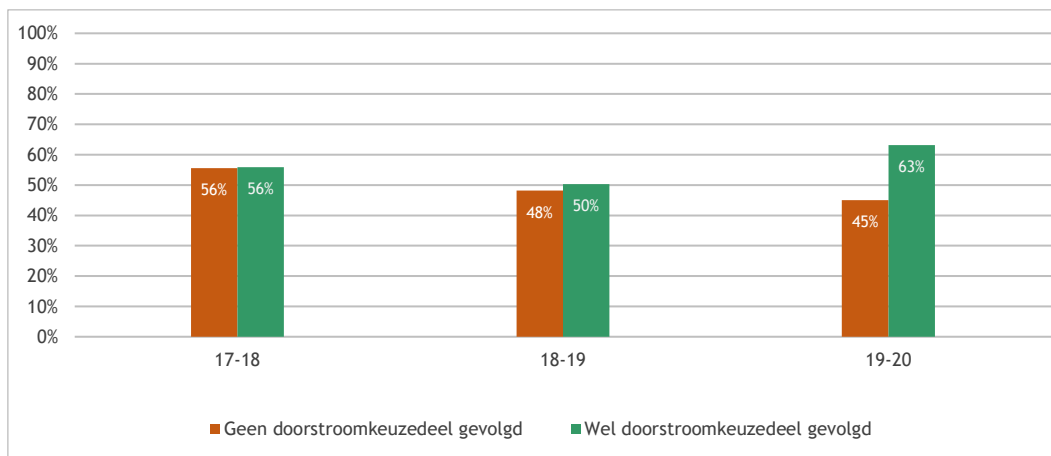
3.11 Doorstroomkeuzedelen in het mbo

In deze paragraaf gaan we na in hoeverre het volgen van keuzedelen in het mbo van invloed is op het studiesucces in en de aansluiting met het eerste jaar van het hbo. Figuur 3.32 toont het aantal hbo-studenten met een mbo-vooropleiding dat een doorstroomkeuzedeel heeft gevolgd. In de laatste twee jaren (2019-2020 en 2020-2021) is de omvang van deze groep studenten beduidend toegenomen en in 2020 is deze zelfs verdubbeld ten opzichte van twee jaar eerder. In 2020-2021 hebben jongere studenten vaker een doorstroomkeuzedeel gevolgd dan oudere studenten. Wat betreft geslacht, migratieachtergrond en het opleidingsniveau van ouders zien we geen significante samenhang met het volgen van een doorstroomkeuzedeel in het mbo.

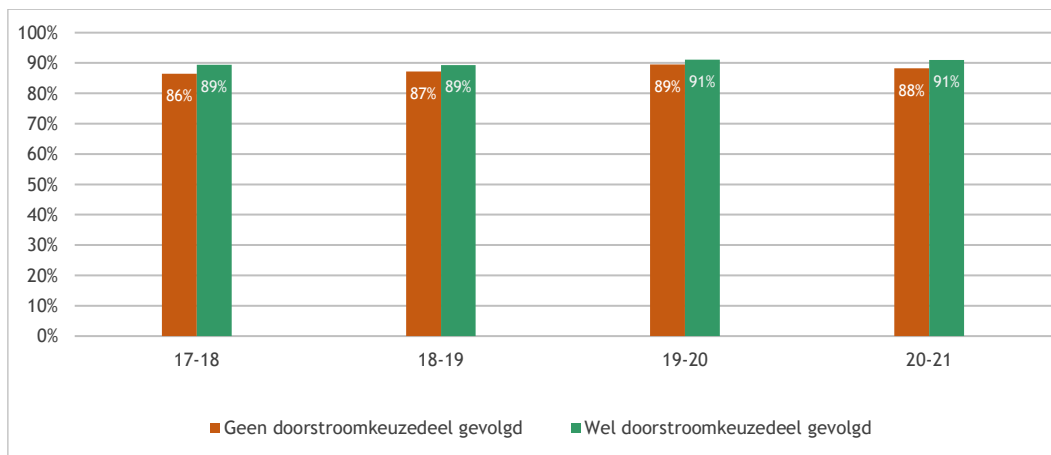
Figuur 3.32: Aandeel (%) hbo-studenten met een mbo vooropleiding dat een doorstroomkeuzedeel heeft gevolgd (bron: Startmonitor 2017-2020)

Figuur 3.33 toont het aandeel hbo-studenten met een mbo-vooropleiding dat een goede aansluiting tussen de huidige studie en het mbo ervaart, onderscheiden naar het al dan niet hebben gevolgd van een doorstroomkeuzedeel in het mbo. In 2020-2021 is het percentage studenten dat een goede aansluiting ervaart aanzienlijk groter onder studenten die wel een doorstroomkeuzedeel in het mbo hebben gevolgd (63%) ten opzichte van de studenten die geen keuzedeel hebben gevolgd (45%). In voorgaande jaren waren deze verschillen kleiner.

Figuur 3.33: Aandeel (%) hbo-studenten met een mbo vooropleiding dat een goede aansluiting van studie met de vooropleiding ervaart naar al dan niet volgen van doorstroomkeuzedeel (bron: Startmonitor 2017-2019)

Figuur 3.34 laat het percentage hbo-studenten zien dat een goede binding ervaart met de opleiding, uitgesplitst naar het al dan niet hebben gevolgd van een doorstroomkeuzedeel in het mbo. In beide groepen studenten – met en zonder doorstroomkeuzedeel – ervaart het merendeel een goede match of binding met hun opleiding (geen significant verschil). Dit percentage is redelijk stabiel over de jaren heen.

Figuur 3.34: Aandeel (%) hbo-studenten met een mbo vooropleiding dat een goede binding ervaart naar al dan niet volgen van doorstroomkeuzedeel (bron: Startmonitor 2017-2020)

Ook is nagegaan in hoeverre het volgen van een doorstroomkeuzedeel in het mbo samenhangt met studiesucces in het hbo. Uit een multivariate analyse waarin we controleren voor achtergrondkenmerken blijkt allereerst dat een doorstroomkeuzedeel bijdraagt aan een betere ervaren aansluiting met het hbo, maar dat het niet samenhangt met een sterkere binding met de opleiding. Wel ervaren oudere studenten een sterkere binding dan jongere, terwijl studenten met een migratieachtergrond juist een minder sterke binding ervaren. De kans op uitval (stoppen of switchen) in het hbo is kleiner voor studenten die in het mbo een doorstroomkeuzedeel volgen. Daarnaast blijkt het ervaren van een goede aansluiting tussen de vooropleiding en de studie en een goede binding met de gekozen opleiding samen te hangen met minder uitval.

3.11 Samenvatting

Dit hoofdstuk beschreef de stand van zaken in het studiekeuzeproces vanuit verschillende invalshoeken en met aandacht voor enkele recente maatregelen. De basis voor de analyses vormt de Startmonitor hoger onderwijs. In deze laatste paragraaf vatten we de belangrijkste uitkomsten samen aan de hand van de gestelde onderzoeksvragen uit de inleiding.

Verandert het aandeel studenten dat bewust een studie kiest en dat een goede match ervaart met de opleiding?

Ongeveer zeven op de tien studenten geven aan dat zij een weloverwogen keuze voor hun studie hebben gemaakt en dit aandeel is daarmee licht gedaald. In het hbo zet deze daling ook dit jaar aanzienlijk door, terwijl in het wo nog geen grote verschillen zijn met het jaar ervoor.

Al enige jaren vinden studenten met een Nederlandse achtergrond en vrouwen vaker dat zij weloverwogen hebben gekozen dan hun directe vergelijkingsgroepen. In 2020 is dat nog steeds zo, maar is het wel zo dat de verschillen tussen studenten met en zonder niet-westerse migratieachtergrond stabiel zijn ten opzichte van vorig studiejaar. Toch maken studenten met een migratieachtergrond nog steeds minder vaak een weloverwogen keuze, ongeacht het opleidingsniveau van hun ouders.

De match of binding die studenten met hun opleiding voelen is al enkele jaren vrij stabiel. Het merendeel (bijna negen op de tien) vindt dat zij goed bij hun gekozen opleiding passen. Hbo-instromers uit het mbo zijn hiervan het vaakst overtuigd, terwijl hbo-instromers uit de havo het minst vaak hiervan overtuigd zijn. Eerstejaars die vinden dat zij weloverwogen hun studie hebben gekozen, ervaren ook aanzienlijk vaker een sterke binding met hun opleiding (negen op de tien) dan studenten die minder weloverwogen hebben gekozen (zeven op de tien). Hierbij zijn verschillen tussen hbo- en wo-studenten minimaal in 2020.

Tot slot hebben eerstejaars in 2020 hun mening gegeven over de invloed van de aanwezigheid van corona en de bijbehorende maatregelen op hun studiekeuze. Het gros van de studenten (negen op de tien) geeft aan dat de coronamaatregelen géén invloed hebben gehad op hun studiekeuze; denk hierbij aan de keuze voor de soort opleiding en instelling en de keuze om niet te gaan studeren. Toch verschillen deze meningen wel tussen groepen studenten. Zo zijn hbo-studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vaker van mening dat zij een andere opleiding hadden gekozen als er geen sprake was van de coronamaatregelen. Studenten met hoogopgeleide ouders en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond geven vaker aan dat zij een andere instelling hadden gekozen als er geen sprake was van de coronamaatregelen. Vrouwen en studenten met hoogopgeleide ouders zijn vaker van mening dat ze niet waren gaan studeren als er geen coronamaatregelen waren geweest.

Verandert de studiekeuzeoriëntatie van studenten?

Anders dan het voorgaande jaar wordt de top 3 van meest gebruikte voorlichtingsbronnen gevormd door achtereenvolgens algemene voorlichtingsdagen, de websites van de instellingen en studiekeuze123.nl. Laatstgenoemde is nieuw in de top 3; vorig jaar stonden hier nog de proefstudeerdagen. Wat opvalt is dat alle digitale informatiebronnen (studiekeuze123.nl, websites van instellingen, sociale media) in 2020 vaker werden geraadpleegd dan in het jaar ervoor, terwijl de overige informatiebronnen (bezoeken, voorlichtingen, schriftelijke informatie) aanzienlijk minder vaak worden gebruikt. Een voor de hand liggende verklaring hiervoor is de coronapandemie en de daarvoor getroffen maatregelen. Wel in lijn met voorgaande jaren is de top 3 meest invloedrijke informatiebronnen voor de studiekeuze van eerstejaars, te weten: algemene voorlichtingsdagen, proefstuderen en het raadplegen van websites van instellingen. Hierbij is in 2020 sprake van een afname in de invloed van algemene en proefstudeerdagen op studiekeuze ten opzichte van vorig jaar.

Wo-studenten maken gemiddeld genomen gebruik van meer informatiebronnen dan hbo'ers. De invloed van de verschillende keuzebronnen op de studiekeuze verschilt ook tussen hbo- en wo-studenten. Alle informatiebronnen hebben vaker invloed op wo- dan op hbo-studenten, behalve sociale media die op hbo-studenten vaker invloed hebben en een instellingsbezoek vanuit het vo waarbij geen verschil is gevonden. Net als in voorgaande jaren maken studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en eerste-generatiestudenten minder vaak gebruik van 'actieve keuzebronnen' (zoals open dagen en proefstuderen, maar ook het zelf raadplegen van folders en websites). Studenten met een migratieachtergrond maken juist vaker gebruik van vergelijkingswebsites en direct contact met de instelling (e-mail, telefoon).

Veranderen de studiekeuzemotieven van studenten en kiezen zij vaker een studie met een betere baan kans?

Al vanaf het eerste monitoronderzoek zijn de drie belangrijkste motieven voor het kiezen van een opleiding de inhoudelijke interesse, het aansluiten van de studie bij de eigen capaciteiten en vaardigheden en de brede beroepsmogelijkheden die een opleiding biedt. Het belang van de andere motieven is ook zeer stabiel gebleven in de afgelopen vijf jaar (vanaf 2015). Studenten met en zonder migratieachtergrond laten zich bij hun keuze even sterk leiden door inhoudelijke interesse. Studenten met een migratieachtergrond letten vaker op de inrichting van de opleiding en nog veel vaker op het beroepsperspectief. Ook eerstegeneratiestudenten laten zich vaker leiden door deze extrinsieke motieven en letten minder vaak op inhoudelijke interesses dan studenten met hoogopgeleide ouders. Tot slot blijkt dat baan kansen met name door hbo-studenten en mannen belangrijker gevonden wordt dan door wo-studenten en vrouwen.

Worden studenten in hun studiekeuze beïnvloed door halvering van het collegegeld en zijn er gevolgen van de maatregel zichtbaar in de instroom van nieuwe studenten?

Ongeveer één op de acht hbo-studenten (zowel lerarenopleidingen als overige opleidingen) geeft aan dat de halvering van het collegegeld invloed had op de keuze om te gaan studeren; in het wo geldt dat maar voor half zoveel studenten (een op de veertien). Invloed op de specifieke opleidingskeuze heeft de maatregel minder; dit wordt in hbo-lerarenopleidingen wel vaker aangegeven dan in overige opleidingen (hbo en wo). Een van de verwachtingen van de halvering van het collegegeld is dat aspirant studenten hun keuze meer baseren op inhoudelijke interesse, omdat het financiële aspect in de beslissing om te gaan studeren zou verkleinen. Uit onze resultaten blijkt dat de halvering inderdaad een positieve invloed heeft op inhoudelijke interesses. De invloed hierop verschilt tussen groepen studenten. Zo maken studenten met een vooropleiding in het mbo en studenten met ouders die minder dan modaal verdienen *minder vaak* hun keuze op basis van inhoudelijke interesses dan studenten met havo of vwo als vooropleiding en studenten met ouders die modaal of meer verdienen; na de halvering van het collegegeld worden deze verschillen alleen maar groter.

Hoe kijken studenten terug op hun activiteiten in het kader van de studiekeuzecheck, heeft het hen zekerder gemaakt van hun studiekeuze, kregen zij een advies of feedback en hoe werd dit gecommuniceerd?

De studiekeuzecheck voor studenten die in studiejaar 2020-2021 wilden gaan studeren, viel voor de meesten midden in de coronapandemie. Het is in dat licht gezien goed verklaarbaar dat in dit cohort aan alle SKC-activiteiten (proefstuderen, persoonlijke gesprekken, etc.) minder vaak is deelgenomen, behalve aan de vragenlijsten over de studiekeuze die immers thuis kunnen worden ingevuld. In welke mate de coronamaatregelen de juiste verklaring zijn voor deze afname is echter moeilijk vast te stellen, omdat ook in de jaren daarvoor al een ontwikkeling zichtbaar was naar minder deelname aan de studiekeuzecheck. Reeds bekende verschillen tussen hbo en wo blijven wel aanwezig; in het hbo worden nog steeds vaker persoonlijke gesprekken gevoerd dan in het wo, terwijl in het wo vaker vragenlijsten worden ingevuld en proeflessen worden verzorgd. Het aandeel studenten dat aan geen enkele SKC-activiteit deelnam, steeg naar ruim een vijfde.

In 2020-2021 geeft iets minder dan de helft van de studenten aan dat alle studiekeuzeactiviteiten samen hebben bijgedragen aan een beter beeld en van de opleiding en het beroep, wat een daling is ten opzichte van vorig jaar. Daarnaast geeft in 2020 iets minder dan de helft aan dat de activiteiten hebben bijgedragen aan de overtuiging dat de opleiding en het beroep bij hen passen. Dit is een toename ten opzichte van vorig jaar. In de laatste twee jaren geeft ongeveer één op de drie studenten aan dat het deelnemen aan de SKC-activiteiten geen enkele invloed heeft gehad.

Ook bij de vraag of zij door de studiekeuzecheck zekerder zijn geworden van hun studiekeuze vindt iets meer dan de helft van de hbo- en wo studenten dat de check daar geen invloed op heeft gehad. Een kleiner deel vindt wel dat zij er zekerder door zijn geworden (45% in hbo, 40% in wo) en slechts kleine percentages vinden juist dat zij er onzekerder door zijn geworden. In het hbo rapporteren studenten die een persoonlijk gesprek kregen het vaakst dat zij zekerder werden van hun studiekeuze; in het wo zijn dat de studenten die proeflessen en -colleges kregen.

In het hbo is in 2020 het aandeel studenten toegenomen dat zegt na de studiekeuzecheck geen feedback of advies te hebben gekregen; vooral positieve adviezen of feedback komen minder voor maar ook negatieve adviezen. Ook dit zou aan de coronamaatregelen kunnen worden geweten, maar in het wo zien we lang niet zo'n sterke afname. Ook de wijze waarop de feedback en adviezen worden overgebracht is voor het laatste cohort veranderd. In het wo gebeurt dit veruit het vaakst per e-mail, maar het aandeel online (via de website) neemt toe. In het hbo wordt minder vaak per e-mail advies uitgebracht maar dit aandeel nam wel toe, evenals het aandeel online. Mondelinge feedback en advies – wat in het hbo veel vaker wordt gegeven dan in het wo – neemt echter sterk af.

Zowel in hbo als wo ervaren studenten die een positief advies krijgen in de studiekeuzecheck, zelf ook vaker een goede match met hun gekozen opleiding dan studenten die een negatief advies krijgen.

[Hoeveel studenten krijgen bij hun aanmelding te maken met selectie, hoeveel worden er afgewezen en hoeveel studenten beginnen uiteindelijk met een opleiding die niet hun eerste keuze is?](#)

Veel meer wo-studenten dan hbo-studenten hebben naar eigen zeggen in de aanloop naar hun studie te maken gehad met enige vorm van selectie (numerus fixus, aanvullende eisen en kleinschalig en intensief onderwijs): 45 procent in het wo versus ruim een kwart in hbo. Dat kan zijn geweest bij de opleiding die zij volgen of bij een andere opleiding waarvoor zij zich ook hadden aangemeld. Van alle eerstejaars werd bijna een vijfde nergens afgewezen en wordt de opleiding van eerste keuze gevolgd. Nog eens acht procent werd wel ergens afgewezen, maar doet toch een opleiding die zij even graag of zelfs het liefst volgen. Uiteindelijk volgt vier procent - drie procent in het hbo en zeven procent in het wo - vanwege afwijzing in een selectieprocedure nu een andere opleiding dan eigenlijk gewenst.

[Zijn studenten tevreden over de informatievoorziening over het Bindend Studietoelichtingsadvies \(BSA\) en in welke mate is het BSA van invloed op de studiekeuze en het studiegeredrag van studenten?](#)

Ook rondom het BSA zijn vanwege de coronapandemie veel veranderingen doorgevoerd die van invloed kunnen zijn geweest op het beeld en de informatie die studiekeuzers hierover gekregen hebben. Instellingen versoepelden hun BSA-beleid voor reeds studerende en de gevolgen voor aankomende studenten waren ongewis. Het lijkt daarom goed verklaarbaar dat in 2020 minder studenten aangeven dat hun opleiding een BSA hanteert en meer studenten dat eigenlijk niet weten. Minder studenten dan in het voorgaande jaar zijn positief over de informatie over het BSA in de studievoorziening en minder studenten hebben inzicht in wie hen kan helpen bij het behalen van het BSA.

Studenten die een opleiding kozen zonder BSA of met een relatief lage BSA-norm zien die BSA-norm vaker als voordeel dan als nadeel bij hun studiekeuze. De grootste percentages die de BSA-norm wel als nadeel zien vinden we in de twee groepen met de hoogste BSA-normen (50-59 ECTS en nominaal). Maar tegelijkertijd zien we ook in deze hoge normgroepen studenten die de norm wel juist als voordeel zien.

Na de start van de studie heeft het BSA voor ongeveer de helft van de studenten in alle normgroepen geen positieve of negatieve invloed op hun studiegedrag. Degenen die wel invloed ervaren, beschrijven dit vaker als positief (bv. gestimuleerd) dan als negatief (bv. stress).

Is de aansluiting tussen de vooropleiding en het hoger onderwijs volgens studenten verbeterd?

In alle doorstroomgroepen is de tevredenheid over de aansluiting met de vooropleiding in de afgelopen tien jaren langzaam maar zeker toegenomen. Vwo'ers zijn het vaakst tevreden, zowel als ze naar het hbo gaan als naar het wo. Mbo'ers in het hbo zijn het minst tevreden. De havisten zitten wat tevredenheid betreft precies tussen de mbo'ers en vwo'ers in.

Is het volgen van keuzedelen in het mbo van invloed op het studiesucces, de mate van binding met de opleiding en de aansluiting in het eerste jaar van het hbo?

Vanaf 2019-2020 volgen steeds meer studenten een doorstroomkeuzedeel. Het aandeel is in de laatste twee jaar zelfs verdubbeld tot ruim vier op de tien mbo-hbo-doorstromers. Jongere studenten volgen vaker een keuzedeel dan oudere studenten; andere verschillen naar achtergrond zijn niet gevonden. Studenten die een doorstroomkeuzedeel volgden ervaren duidelijk vaker een goede aansluiting van de studie met de vooropleiding dan studenten zonder keuzedeel, maar er is geen verschil in de mate waarin zij een goede match of binding ervaren met hun opleiding. Daarnaast blijkt ook dat de kans op stoppen of switchen kleiner is voor studenten die een doorstroomkeuzedeel hebben gevolgd. Het ervaren van een goede aansluiting en goede binding met de opleidingen hangt eveneens samen met minder uitval.

4 Van bachelor naar master

Janneke Lommertzen & Anja van den Broek

4.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk bespreken we de overgang van bachelor naar master, de instroom in de master en kwantitatieve ontwikkelingen hierin over de jaren heen. Hiervoor maken we gebruik van het 1cHO 2006-2020 en de Studentenmonitor hoger onderwijs 2020 (studiejaren 2015-2019).

- a. Hoe ontwikkelt zich de masterdeelname?
- b. Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar master?
- c. Verandert het aandeel bachelorgediplomeerden dat rechtstreeks doorstroomt naar de master?
- d. Verandert de doorstroom van bacheloropleidingen bètatechniek naar wo-masters bètatechniek? Is er sprake van bètaverlies?
- e. Verandert de instroom in meerjarige masters en educatieve masters?
- f. Wat zijn belangrijkste motieven voor studenten om te kiezen voor een master aan een andere instelling?
- g. Hoeveel masterstudenten volgen een master van hun eerste of tweede keuze?

4.2 Data en definities

Om de instroom in de master en de doorstroom van bachelor naar master in kaart te brengen, hebben we de volgende cohortdefinities gehanteerd:

- studenten met een voltijd hoofdinschrijving als student;
- studenten die in een bepaald jaar een bachelordiploma hebben behaald;
- de gediplomeerden in het studiejaar 2020-2021 zijn buiten beschouwing gelaten.

In de figuren die betrekking hebben op de doorstroom staan de getoonde jaren voor de studiejaren waarin het bachelordiploma is behaald: de diplomacohorten. De aantallen in deze cohorten zien er als volgt uit:

Tabel 4.1: Bachelor diplomacohorten voltijd (bron: 1cHO 2006-2020)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Hbo	46.939	47.333	48.914	49.375	48.967	51.962	48.525	50.516	54.509	56.268	59.871	61.527	59.645	59.042
Wo	19.934	22.150	23.534	24.837	27.983	32.810	30.764	31.227	33.392	32.969	33.658	33.502	34.954	36.608
Ho	66.873	69.483	72.448	74.212	76.950	84.772	79.289	81.743	87.901	89.237	93.529	95.029	94.599	95.650

Hierbij moet worden opgemerkt dat het bachelor-master stelsel in Nederland in 2002-2003 van start is gegaan. Naast de getoonde aantallen afgeronde bachelors waren er vooral in de eerste jaren nog aanzienlijke aantallen studenten die ingeschreven stonden aan een ongedeelde opleiding (d.w.z. een vier- of vijfjarige doctoraalopleiding). In 2006 waren er nog ruim 31 duizend studenten ingeschreven aan een ongedeelde opleiding, dat aantal daalde gestaag tot nul in de daaropvolgende jaren. Vanaf 2017 komen er geen studenten meer voor aan ongedeelde wo-opleidingen. Voor het bepalen van de totale instroom in de master is de volgende definitie gebruikt:

- hoofdinschrijving binnen het domein type hoger onderwijs binnen hoger onderwijs;
- type hoger onderwijs = master;
- verblijfsjaar type hoger onderwijs = 1;
- postmasters zijn buiten beschouwing gelaten;
- zowel voltijd, deeltijd als duale studenten zijn meegenomen in de analyses.

Om de directe en indirecte doorstroom van bachelor naar master in kaart te brengen is een selectie gemaakt van de bachelorgediplomeerden. Deze records zijn verrijkt met: het eerste jaar dat deze student is ingeschreven in de master. Vervolgens is het jaar waarin de bachelor is behaald vergeleken met het eerste jaar dat deze student is ingestroomd in de master. Hieruit komen de volgende variaties naar voren:

- (nog) geen doorstroom;
- doorstroom in het studiejaar voordat bachelordiploma is behaald;
- doorstroom in hetzelfde studiejaar als bachelordiploma is behaald;
- doorstroom in het studiejaar nadat bachelordiploma is behaald;
- één of meer tussenjaren alvorens in te stromen in de master.

Tabel 4.2 toont de aantallen naar type doorstroom per bachelor diplomacohort. De gearceerde cellen worden beschouwd als de ‘directe doorstroom’. Verderop in dit hoofdstuk zijn deze groepen samengenomen als ‘directe’ doorstroom. De indirecte instroom bevat de groep ‘een of meer tussenjaren’. De overige groep is nog niet begonnen met een master. In de grafieken is (tenzij anders vermeld) de directe doorstroom steeds afgezet tegen het totale diplomacohort.

Tabel 4.2: Bachelor diplomacohorten voltijd naar type doorstroom (bron: 1cHO 2008-2020)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Hbo												
(Nog) geen doorstroom	39.531	40.582	41.183	44.068	41.400	43.250	47.208	48.610	51.893	53.928	53.564	56.625
Vóór behalen bachelor	16	21	18	19	9	10	13	16	9	9	9	9
Zelfde studiejaar	60	58	57	29	27	36	23	25	19	21	30	27
Studiejaar na bachelor	3.369	3.139	1.565	1.729	1.634	1.792	1.651	1.768	1.796	1.939	2.084	2.381
Tussenjaren	5.938	5.575	6.144	6.117	5.455	5.428	5.614	5.849	6.154	5.630	3.958	0
Wo												
(Nog) geen doorstroom	3.015	3.078	3.357	3.855	3.424	3.798	4.300	4.553	4.890	5.267	6.565	11.392
Vóór behalen bachelor	659	632	706	778	284	173	79	48	33	30	25	14
Zelfde studiejaar	1.849	2.447	2.484	1.829	810	391	336	179	212	239	237	193
Studiejaar na bachelor	15.871	16.259	18.585	22.414	22.454	22.822	23.940	22.335	22.167	21.962	23.017	25.009
Tussenjaren	2.140	2.421	2.851	3.934	3.792	4.043	4.737	5.854	6.356	6.004	5.110	0

Gearceerde cellen zijn aangemerkt als ‘directe doorstroom’.

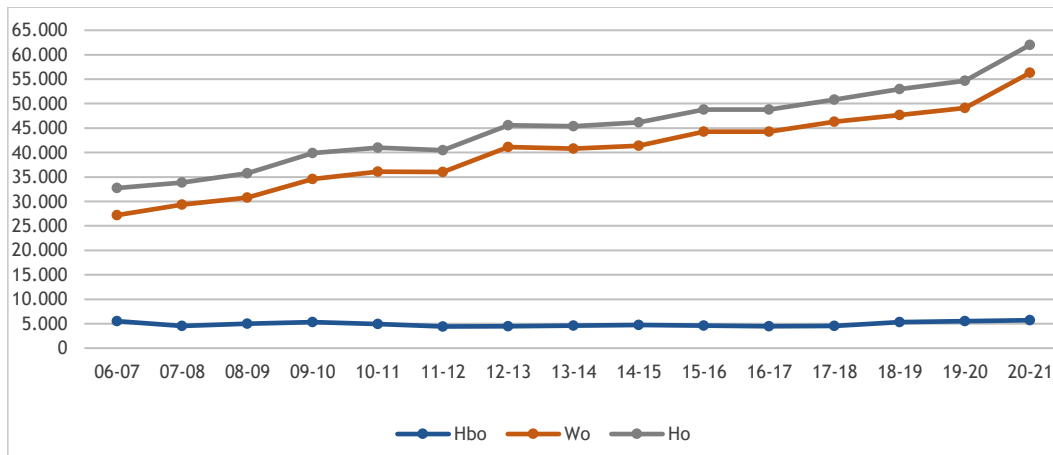
Dit jaar zijn de internationale studenten niet bepaald door het onderzoeksbureau maar door DUO (en opgenomen in het 1cHO). Internationale studenten zijn studenten die voldoen aan de volgende criteria: zij hebben hun voortgezet onderwijs (hoogste opleiding vóór het hoger onderwijs of secondary education) behaald in het buitenland óf hun vooropleiding is ‘onbekend’ én zij bezitten niet de Nederlandse nationaliteit. Als uitsluitend gekeken wordt naar de vooropleiding vóór het hoger onderwijs, dan kan het zijn dat de officiële registratie van vooropleiding ‘buitenlands’ en vooropleiding ‘onbekend’ apart wordt weergegeven.

De definitie van migratieachtergrond is ontleend aan het CBS: ‘Bij personen met een migratieachtergrond is ten minste één ouder in het buitenland geboren’. En: ‘Een persoon heeft een westerse achtergrond als hij, zij of één van de ouders in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika of Oceanië is geboren. Ook Indonesië en Japan worden tot de westerse landen gerekend. Als een persoon of één van de ouders in een ander land is geboren, heeft deze persoon volgens de definitie van CBS een niet-westerse migratieachtergrond’.⁴⁹

⁴⁹ Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2016/47/afbakening-maatres-met-migratieachtergrond>

4.3 Instroom in de master

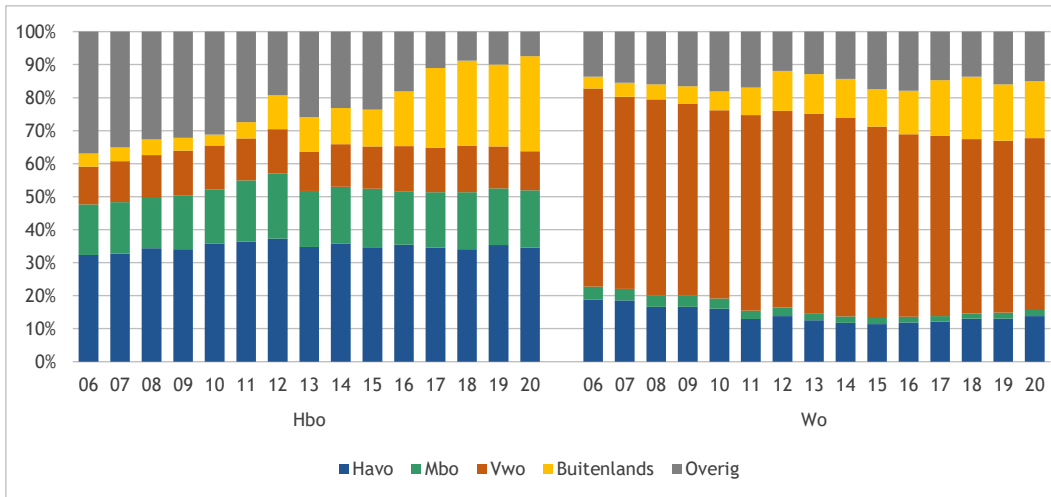
Als eerste kijken we naar het aantal studenten dat voor het eerst instroomt in een hbo- of wo-master (figuur 4.1). De postmasters zijn buiten beschouwing gelaten. De eerstejaarsinstroom in een hbo-master is sinds 2018-2019 elk jaar toegenomen. In 2020-2021 nam de instroom in het eerste jaar van hbo-masters met 3,4 procent toe tot ongeveer 5.700 studenten. In de wo-master is de instroom ook weer toegenomen. Sinds 2017 zien we hier elk jaar een stijging, in 2020 steeg dit aantal met 14,6 procent naar ruim 56 duizend.

Figuur 4.1: Masterinstroom (excl. postmasters) naast soort hoger onderwijs in absolute aantallen (1cHO 2006-2020)

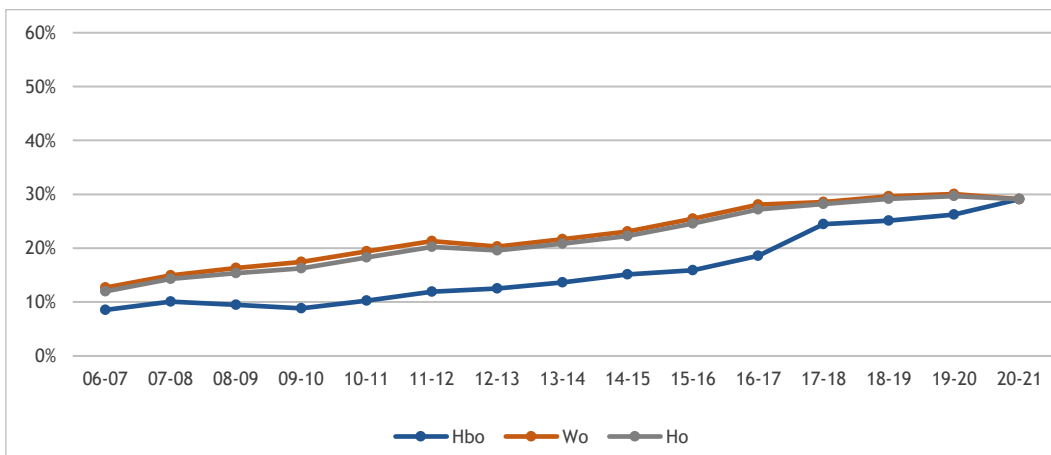
Wo-masters worden door verreweg de meeste instromers (98%) als voltijdsopleiding gevolgd. Het hbo laat een heel ander beeld zien, daar wordt vaker voor een deeltijdmaster gekozen dan voor een voltijd of duale master (46% deeltijd, 41% voltijd en 13% duaal). Wel is er over de afgelopen jaren in het hbo een verschuiving waar te nemen. Het aandeel studenten dat aan een voltijd hbo-master begon, nam de afgelopen jaren toe van 22 procent in 2015 tot ruim veertig procent in 2020, terwijl het aandeel deeltijders afnam van ruim twee derde tot minder dan de helft (46%). Ook in het wo is het aandeel deeltijders over de afgelopen jaren afgenomen.

Als we uitsplitsen naar vooropleiding vóór het hoger onderwijs, is te zien dat meer dan de helft van de wo-masterstudenten van het vwo afkomstig is (figuur 4.2). Hoewel dit aandeel in relatieve zin de afgelopen jaren kleiner is geworden, steeg het aantal studenten met een vwo-achtergrond dat doorstroomt naar een wo-master naar ruim 29,3 duizend in 2020-2021. Het aandeel studenten met een buitenlandse vooropleiding is met zeventien procent gelijk aan 2019-2020. Het percentage in de categorie 'overig' (incl. de groep 'onbekend') is licht gedaald. Uit analyses weten we dat deze laatste groep ook veel internationale studenten bevat (van hen zijn de vooropleidingen niet als 'buitenlands' geregistreerd; voor nadere uitleg verwijzen we naar de inleiding, voetnoot 22). Hiermee kunnen we concluderen dat het aandeel studenten aan een wo-masteropleiding met een internationale vooropleiding (de categorie 'buitenlandse vooropleiding' en de categorie 'overig' samengenomen) met één procent is afgenomen (zie ook figuur 4.3). De grafiek voor de hbo-masters vertoont een grilliger verloop, dat komt door het relatief kleine aantal studenten dat een hbo-master volgt. Het merendeel van de hbo-masterstudenten (35%) heeft een havo-vooropleiding, of een internationale vooropleiding (36%, 'buitenlandse vooropleiding' en de categorie 'overig' samengenomen).

Figuur 4.2: Masterinstream in het wo (excl. postmasters) naar soort hoger onderwijs (%) naar vooropleiding (1cHO 2006-2020)

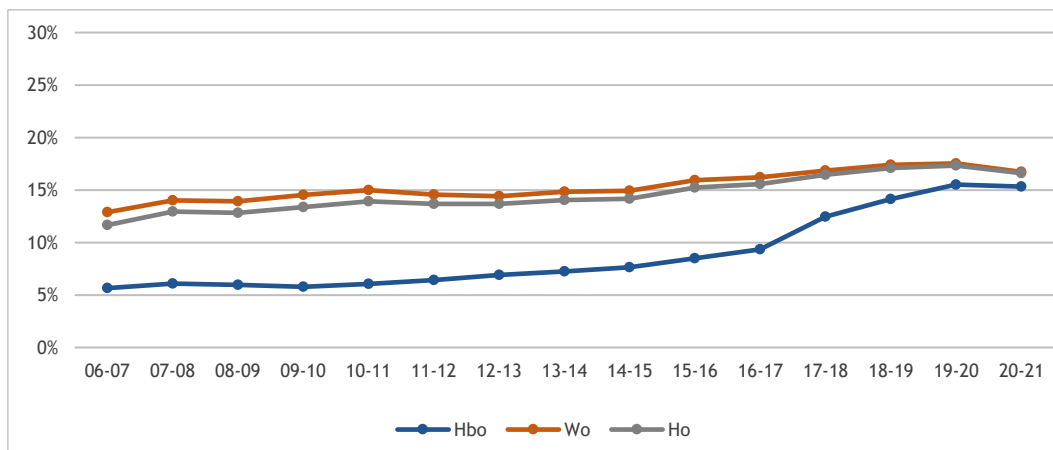
De instroom van internationale studenten in de masterfase schommelt de laatste jaren rond de dertig procent (figuur 4.3); dit jaar bedraagt de instroom 29 procent. Het aandeel instromende internationale studenten in het hbo is drie procentpunt gestegen naar 29 procent en daarmee gelijk aan het aandeel internationale studenten in de wo-masters.

Figuur 4.3: Instroom in master (% exclusief postmasters) van internationale studenten ten opzichte van totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)

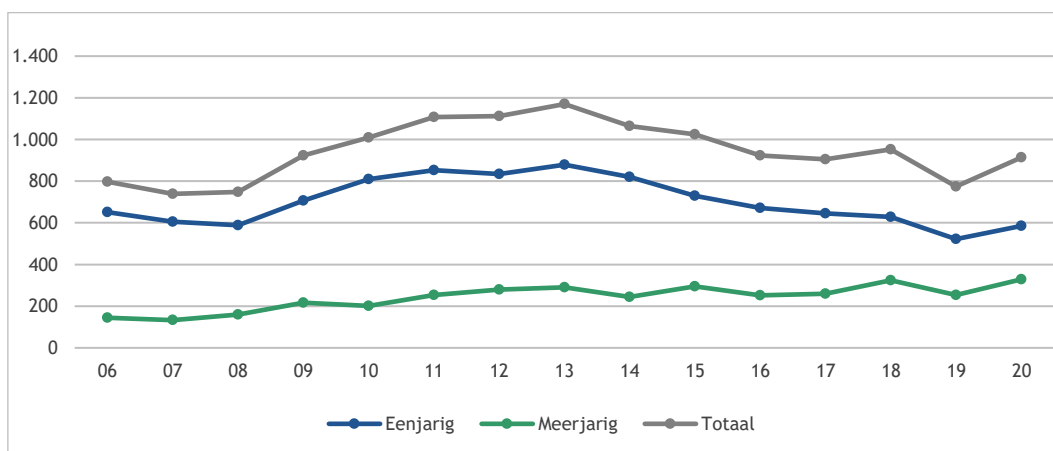
Bijna zestig procent van de internationale masterinstroom in 2020 bestaat uit studenten van Duitse (20%), Chinese (8%), Italiaanse (7%), Griekse (5%), Belgische (5%), Spaanse (4%), Britse (4%), Indiase (4%) en Franse (3%) komaf. Er zijn geen grote veranderingen in deze verhouding ten opzichte van vorig jaar.

In de loop der jaren was sprake van een lichte stijging van het aandeel Nederlandse masterstudenten met een niet-westerse migratieachtergrond (figuur 4.4). Dit aandeel lijkt nu te stabiliseren op zeventien procent. In het wo studeert een groter aandeel van de Nederlandse studenten met een niet-westerse achtergrond aan een masteropleiding dan in het hbo (respectievelijk 17% en 15%).

Figuur 4.4: Instroom in master (% , exclusief postmasters) met niet-westerse migratieachtergrond ten opzichte van totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)

Figuur 4.5 toont de instroom in universitaire lerarenopleidingen in absolute aantallen. Hierbij is een selectie gemaakt van het eerste jaar dat een student is ingeschreven aan een educatieve postmaster in het wo. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de eenjarige en tweejarige varianten. Voltijd en deeltijd zijn samengenomen. Na een gestage stijging naar een instroom van bijna 1.200 studenten in 2013-2014 is de instroom in educatieve wo-masters gedaald naar ongeveer 950 in 2018-2019 waarna het verder daalt naar 775 studenten in 2019-2020. Dit jaar is er weer sprake van een stijging en is het aantal weer bijna op het niveau van twee jaar geleden (914 studenten). Van de eenjarige variant studeert overigens ongeveer 17 procent in deeltijd. Overigens zijn in deze figuur geen studenten opgenomen die in het wo een andere variant volgen die opleidt tot het lerarenberoep, zoals educatieve minors, educatieve modules, zij-instroom en ingedaalde educatieve masterprogramma's.⁵⁰

Figuur 4.5: Instroom in universitaire eerstegraads lerarenopleidingen (N, voltijd en deeltijd samengenomen) (bron: 1cHO 2006-2020)

4.4 Doorstroom van bachelor naar wo-master

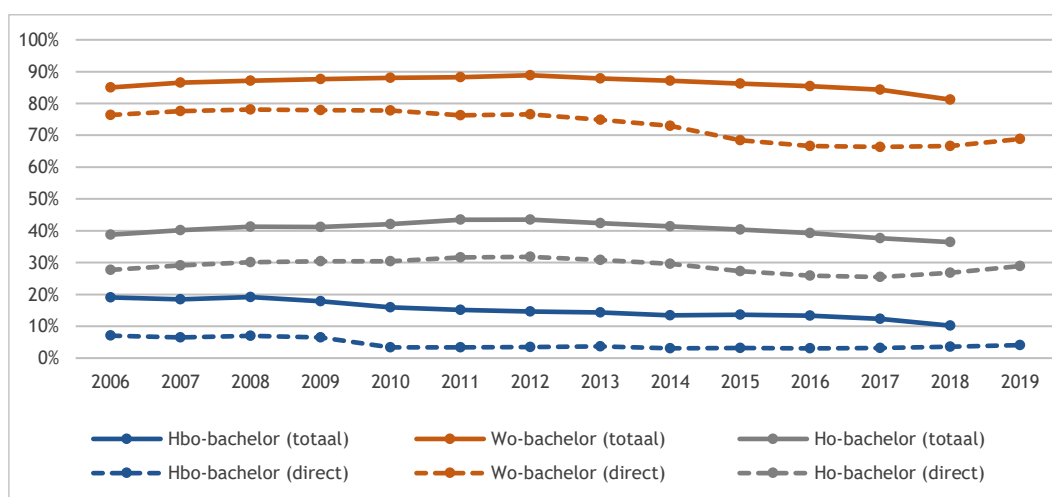
In het tweede deel van dit hoofdstuk gaan we in op de doorstroom van bachelor naar wo-master. De doorstroom naar hbo-masters blijft in dit hoofdstuk buiten beschouwing. De voltijd bachelor diploma-cohorten zijn als uitgangspunt gebruikt (zie ook tabel 4.1 en tabel 4.2). De getoonde jaartallen zijn de studie jaren waarin het bachelordiploma is behaald; het soort onderwijs (hbo of wo) waarin het bachelordiploma is behaald wordt tevens in de figuren aangegeven. In het laatste jaar kan alleen de directe doorstroom worden getoond.

⁵⁰ Zie voor meer informatie: www.vsnu.nl/lerarenopleidingen.html

Figuur 4.6 toont de doorstroom vanuit de diplomacohorten in de hbo- en wo-bachelor. De totale directe doorstroom neemt toe met twee procentpunt naar 69 procent voor het wo en is sinds vorig jaar vier procent voor het hbo. De dalende lijn die te zien is voor de totale doorstroom is deels te verklaren doordat de indirecte doorstroom twee jaar na afstuderen nog onbekend is.

De geleidelijke invoering van de zogenoemde harde knip in 2012 zorgde vanaf 2010 voor een daling in de directe doorstroom van wo-bachelor naar wo-master. Hiermee was een nieuw keuzemoment ontstaan, en was het voor studenten niet langer vanzelfsprekend om direct door te stromen naar een aansluitende wo-master binnen de eigen instelling. Dit was een van de doelen van de harde knip.

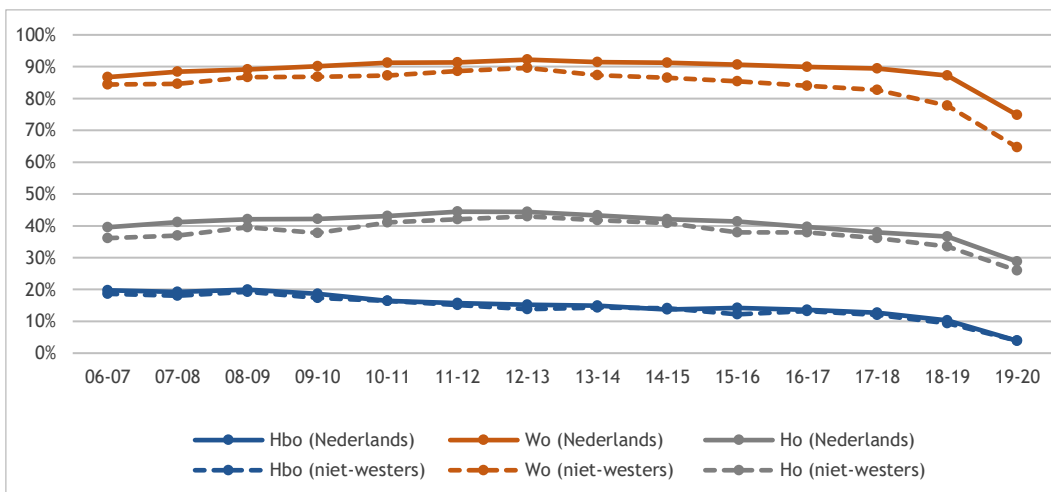
In de Monitor beleidsmaatregelen 2017-2018 is hier door middel van een survey uitgebreid aandacht aan besteed, toen bleek een groot deel van de studenten bewust voor een tussenperiode te kiezen en deze periode te benutten om te werken, te reizen of om zich voor te bereiden om (alsnog) aan de instroomeisen voor een master te voldoen. Dit laatste betrof veelal schakelstudenten⁵¹. Deze zijn niet goed identificeerbaar in administraties. De dit jaar gesignaleerde toename in directe doorstroom heeft mogelijk te maken met de coronamaatregelen, waardoor er voor studenten minder mogelijkheden waren om een tussenjaar in te vullen met reizen of werken.

Figuur 4.6: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een hbo- of wo-master naar soort ho bachelor ten opzichte van totale bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)

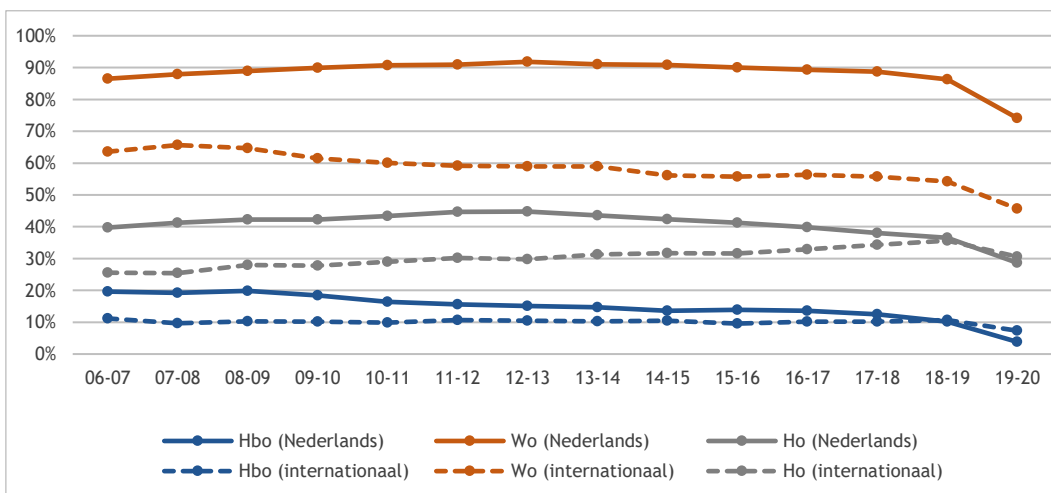
In paragraaf 4.3 is geconcludeerd dat in de masterinstroom de verhouding studenten met een Nederlandse achtergrond en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond stabiel is. Figuur 4.7 laat de doorstroom zien en er wordt gekeken naar het aandeel bachelorgediplomeerden dat doorstroomt naar een master. Dan is er wel verschil te zien tussen studenten met een Nederlandse achtergrond en met een niet-westerse migratieachtergrond. In het wo stromen relatief minder studenten met een niet-westerse achtergrond direct door naar een master (65%) dan studenten met een Nederlandse achtergrond (75%); dit verschil nam de laatste jaren toe tot tien procentpunt in 2019-2020. Het is niet bekend waardoor dit komt. Ook als we het een-na laatste jaar bekijken, waarbij ook de indirecte doorstroom is opgenomen, zien we dit verschil (78% vs. 87%). De kleine aantallen studenten die doorstromen naar een hbo-master verschillen niet naar migratieachtergrond.

51 Bron: onderzoek naar redenen om niet direct door te stromen van de bachelor naar de master; ResearchNed 2018

Figuur 4.7: Doorstroom van bachelorgediplomeerden voltijd (direct en indirect) naar een wo-master naar soort ho bachelor en migratieachtergrond (1cHO 2006-2020)

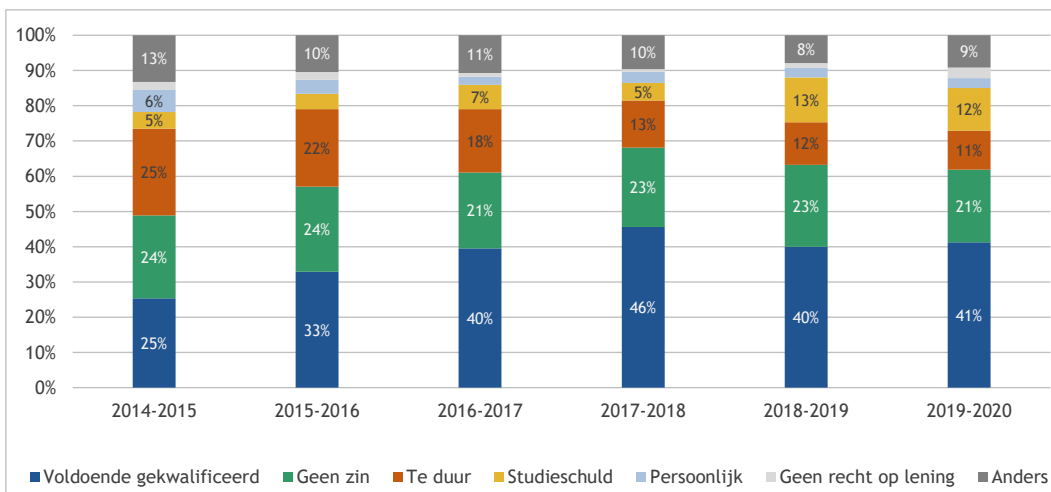
Figuur 4.8 laat zien dat er bij de hbo-bachelors nauwelijks verschil is in doorstroompercentages tussen Nederlandse en internationale bachelorgediplomeerden. Wel zien we verschillen in doorstroompercentages van de wo-bachelors: internationale wo-bachelorstudenten stromen minder vaak door (46%) naar een Nederlandse wo-master dan Nederlandse wo-bachelorstudenten (74%).

Figuur 4.8: Bachelorgediplomeerden voltijd (wel/niet internationale student) die doorstromen naar een Nederlandse master (1cHO 2006-2020)

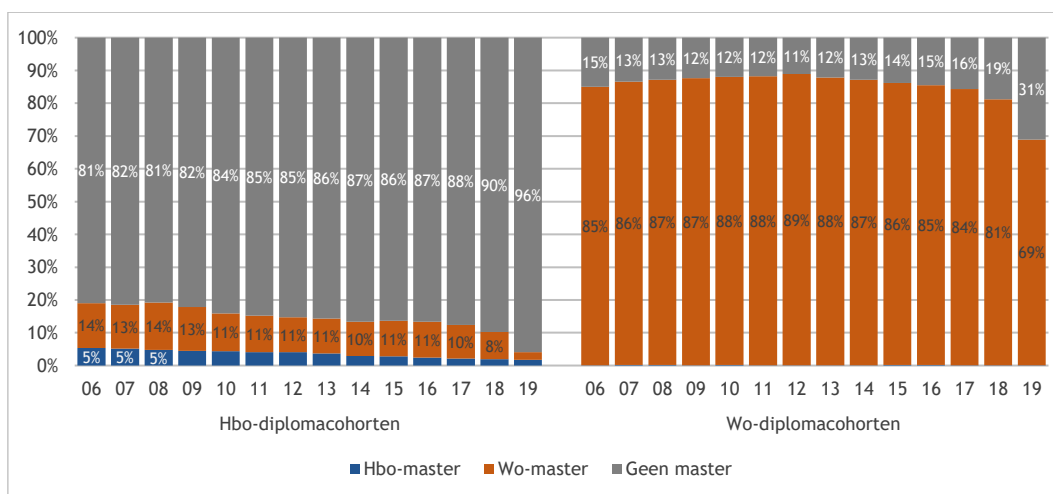
In de Studentenmonitor is gevraagd aan bachelorstudenten die niet doorstromen naar een wo-master, wat hier de reden voor was. Van de wo-bachelorstudenten stroomt er echter maar een relatief kleine groep niet door naar een master. Daarom kunnen we daar geen uitspraken over doen; de responsaantallen voor deze groep zijn daarvoor te klein. Voor deze vraag beperken we ons daarom tot de hbo-bachelors.

De meest genoemde reden die vierdejaars hbo-bachelorstudenten geven om geen master te gaan volgen, is dat zij al voldoende gekwalificeerd zijn voor de arbeidsmarkt (41%). In 2018-2019 was er een toename te zien in het aantal studenten dat het beperken van de studieschuld opgaf als reden om geen wo-master te gaan volgen. Het percentage studenten dat een financiële reden noemde om af te zien van een wo-master daalde dit jaar licht (zie ook figuur 4.9).

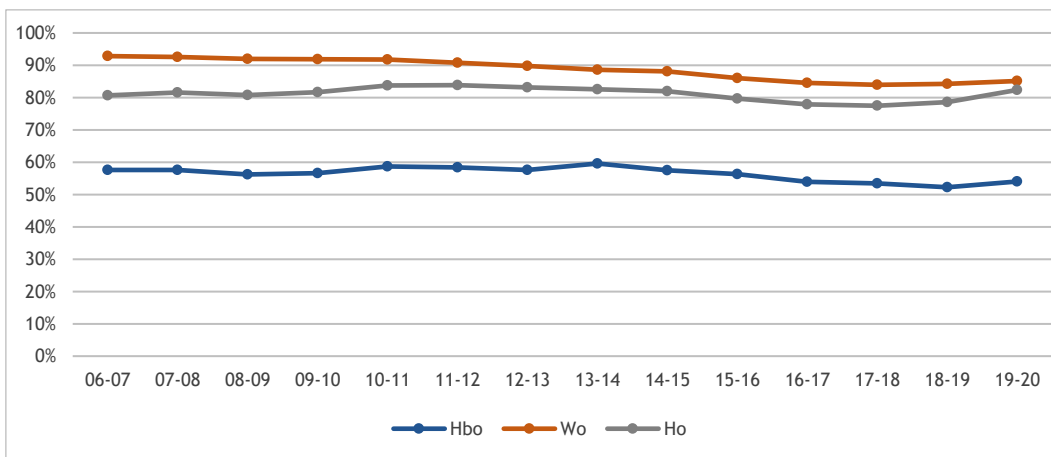
Figuur 4.9: Redenen om af te zien van een wo-master (alleen hbo-studenten in het vierde jaar van hun opleiding) (bron: Studentenmonitor 2015-2020)

De meeste afgestudeerden aan een hbo-bachelor zijn (nog) niet doorgestroomd naar een wo-master (figuur 4.10). Omdat de indirecte doorstroom naar wo-masters volgend jaar pas bekend is, toont de grafiek de cijfers uit 2020 niet en beperken we ons tot de gegevens tot en met 2019. Hbo-bachelorgediplomeerden moeten veelal een schakeltraject volgen waardoor zij doorgaans niet direct kunnen doorstromen naar een wo-master. Van de hbo-bachelors die in 2019 afstudeerden, stroomde slechts vier procent direct door naar een hbo- of wo-master in het daaropvolgende studiejaar; van de afgestudeerde wo-bachelors stroomt juist het grootste deel door naar een master: in 2019 was dit 69 procent.

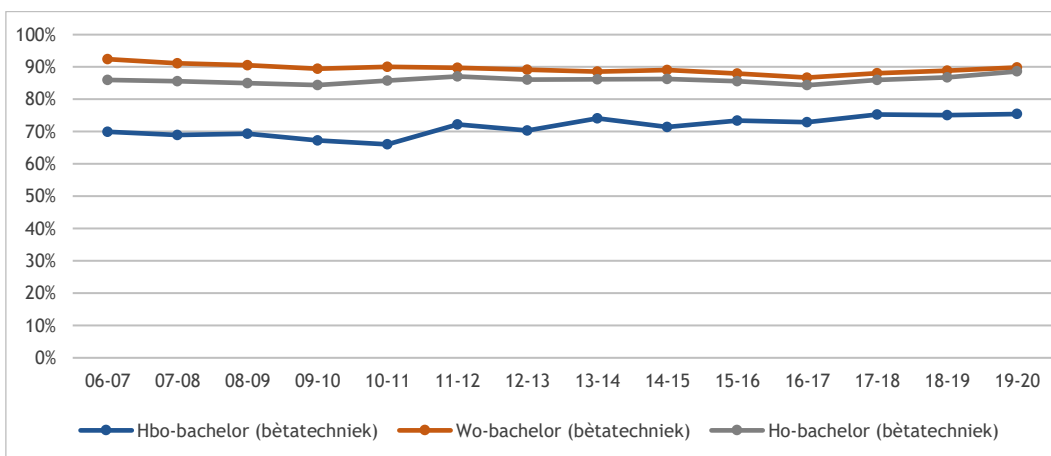
Figuur 4.10: Herkomst bachelor (voltijd) en bestemming master (1cHO 2006-2020)

Studenten kiezen in het algemeen een wo-master binnen dezelfde CROHO-sector. Ruim de helft van de hbo-bachelorgediplomeerden en 82 procent van de wo-bachelors die een wo-master gaan volgen, kiest voor een master in dezelfde sector als de bachelor (figuur 4.11). Degenen die niet in dezelfde sector gaan studeren, kiezen wel voor een aanpalende wo-sector (bijv. van onderwijs naar gedrag & maatschappij van economie naar recht, of van economie naar gedrag en maatschappij).

Figuur 4.11: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een hbo- of wo-master binnen dezelfde sector ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)

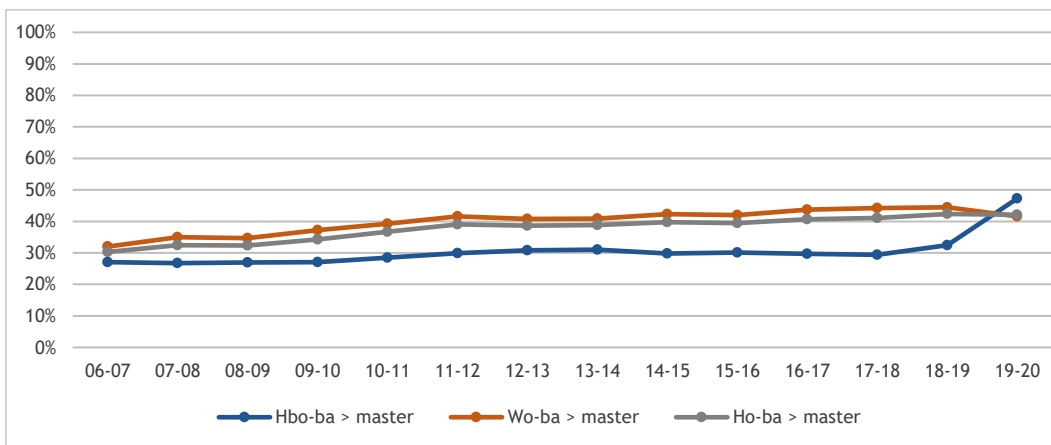
Figuur 4.12 laat zien of er sprake is van bètaverlies in de doorstroom van bachelor naar wo-master. Het merendeel van de bètatechniek bachelors stroomt direct door naar een wo-master in bètatechniek. Negentig procent van de wo-bachelors stroomt direct of indirect door naar een wo-master binnen het bètadomein. In het hbo betreft het een iets kleinere groep die doorstroomt naar een master. Van de hbo-bètatechniek afgestudeerden die doorgaan voor een wo-master stroomt driekwart direct door naar een wo-master in bètatechniek en een kwart stroomt door naar een master in een andere sector.

Figuur 4.12: Bachelorgediplomeerden voltijd in het bètatechniekdomein (%) die direct of indirect doorstromen naar een wo-master in het bètatechniekdomein ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar soort ho in bachelor naar laatste bachelorjaar (1cHO 2006-2020)

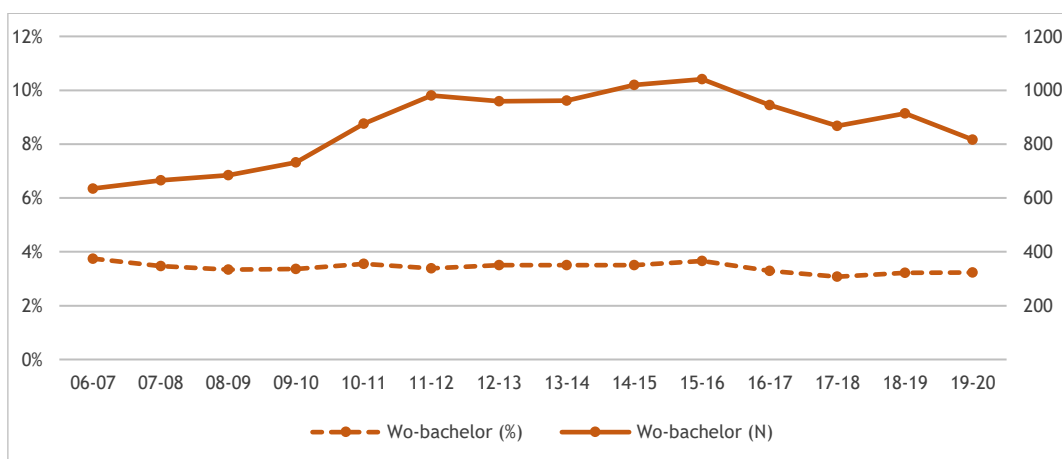
4.5 Doorstroom naar en instroom in meerjarige masters en educatieve masters

Het aanbod aan meerjarige masters is de laatste jaren toegenomen. Naast de onderzoeksmasters worden de meeste meerjarige masters aangeboden in de sector bètatechniek. Figuur 4.13 laat van de doorstroom de verhouding tussen meerjarige en eenjarige wo-masters zien (afstudeercohort 2019 betreft alleen de directe doorstroom). Het betreft hier alle bachelorgediplomeerden in hbo en wo die doorstromen naar een master. De kleine groep hbo'ers die direct doorstroomt, bevat vooral techniekstudenten. Het aandeel dat vanuit hbo doorstroomt naar een meerjarige wo-master is het laatste jaar met vijftien procentpunt toegenomen. Van hen stroomt het laatste jaar bijna de helft (47%) door naar een meerjarige master, de rest stroomt door naar een eenjarige master. Van de wo'ers die een master gaan doen, stroomt er dit jaar 42 procent door naar een meerjarige master: een daling van twee procentpunt ten opzichte van vorig jaar.

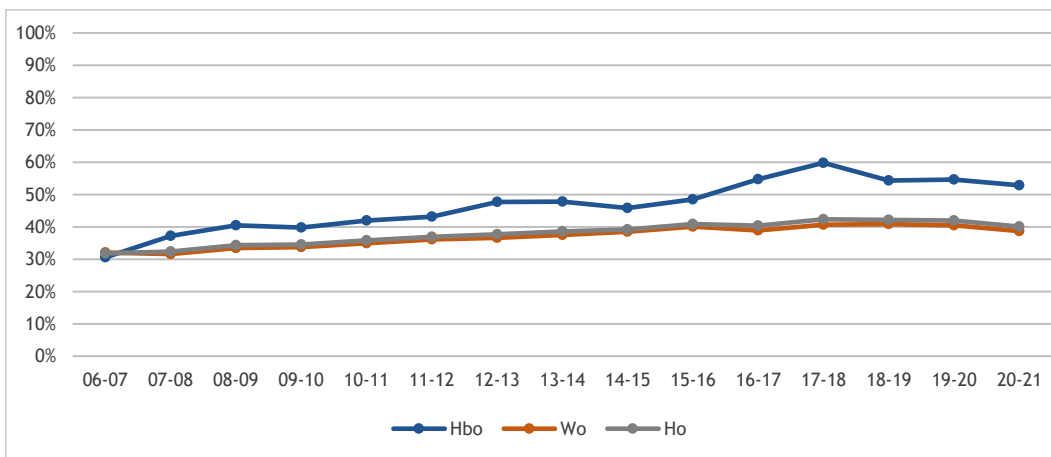
Figuur 4.13: Bachelorgediplomeerden voltijd die (direct en indirect) doorstromen naar een meerjarige hbo- of wo-master ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar type doorstroom en bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)

Figuur 4.14 toont de directe en indirecte instroom vanuit de wo-bachelor naar een researchmaster. De linker as laat de percentages zien (%); de rechter de aantallen (N). De hbo-bachelors zijn achterwege gelaten (het zijn zeer kleine aantallen, enkele tientallen: hbo-bachelors stromen nauwelijks door naar een researchmaster). Vanaf 2015 zien we een daling in het aandeel wo-bachelors dat doorstroomt naar een researchmaster. In 2019 zien we deze absolute getallen, na een lichte stijging in 2018, verder afnemen hoewel het aandeel met drie procent gelijk blijft.

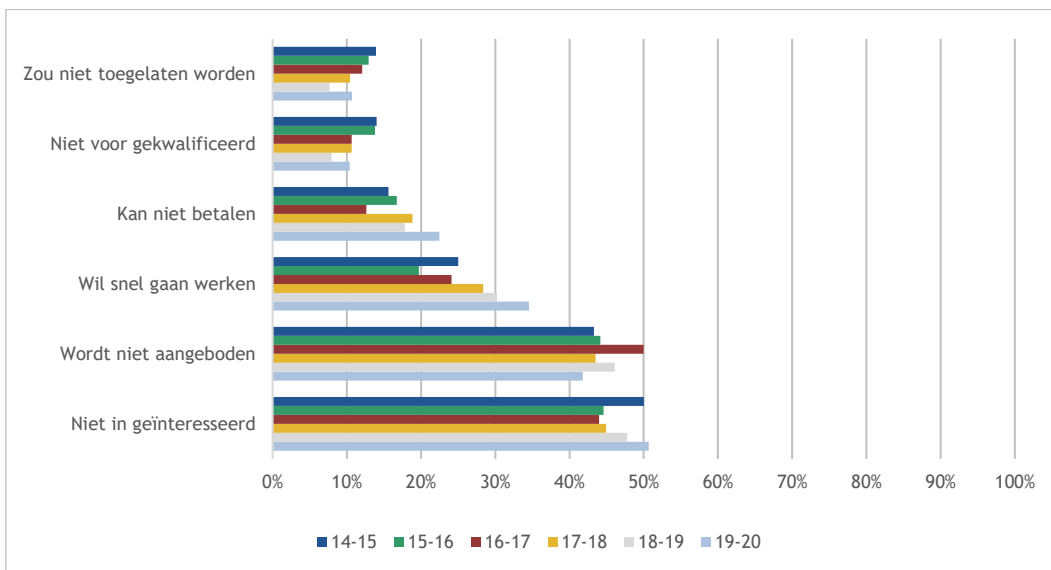
Figuur 4.14: Wo-bachelorgediplomeerden voltijd die (direct en indirect) doorstromen naar een researchmaster ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)

De instroom in een meerjarige master (een master van meer dan 60 EC) ten opzichte van de totale masterinstroom is, na een lichte stijging, met twee procentpunt gedaald tot veertig procent (figuur 4.15). Vanwege de relatief kleine aantallen fluctueert de curve in het hbo sterker. In het hbo is de instroom met twee procentpunt gedaald tot 53 procent. Ook in het wo nam de instroom in de meerjarige masters met twee procentpunt af tot 39 procent. Tot en met 2015-2016 was de doorstroom van internationale studenten naar meerjarige masters iets hoger dan die van Nederlandse studenten. De laatste jaren is dit verschil verdwenen (in het laatste meetjaar is de doorstroom voor beide groepen 40%).

Figuur 4.15: Masterinstroom (% excl. postmasters) in meerjarige masters t.o.v. totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)

In de Studentenmonitor is aan de studenten die startten met een éénjarige voltijds wo-master gevraagd waarom zij niet voor een meerjarige master hebben gekozen. Figuur 4.16 laat zien dat de voornaamste redenen hiervoor zijn dat deze studenten geen interesse hebben in een meerjarige master of dat er geen meerjarige masters worden aangeboden in het vakgebied. Ook geeft ruim een derde van de studenten aan af te zien van een meerjarige master omdat men snel wil gaan werken. Dit motief wordt de laatste jaren steeds vaker genoemd (een toename van 5 ppt ten opzichte van vorig jaar). Financiële belemmeringen en voorziene problemen rondom de toelating spelen een minder grote rol, al worden ook deze vaker genoemd dan vorig jaar.

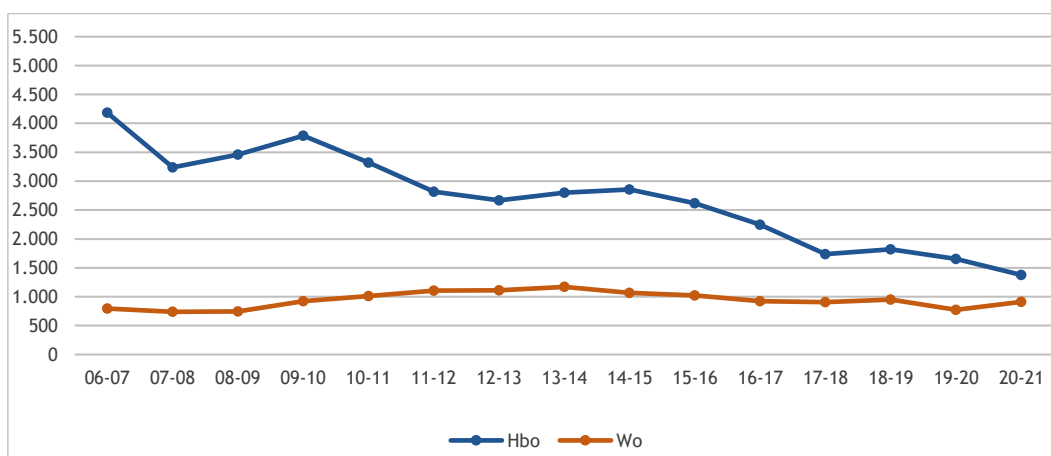
Figuur 4.16: Belangrijkste redenen van eerstejaars voltijdstudenten aan een éénjarige wo-master om niet te kiezen voor een meerjarige master (meer antwoorden mogelijk; bron: Studentenmonitor 2015-2020)

Na de dalende trend van de afgelopen twee jaren in de instroom in de educatieve masters, is er nu bij sommige opleidingen weer een toename te zien, terwijl bij andere opleidingen de daling doorzet (tabel 4.3). De daling treedt vooral op bij de masters Leren en Innoveren, Educational Needs, Leraar Biologie en Kunsteducatie. Bij de masters Leraar Aardrijkskunde, Leraar Geschiedenis en Leraar Nederlands daarentegen is een toename te zien in het aantal studenten ten opzichte van vorig jaar (respectievelijk 42%, 40% en 23%). De educatieve wo-masters zijn niet in deze tabel opgenomen omdat deze relatief weinig studenten hebben.

Tabel 4.3: Ontwikkeling studentaantallen in de hbo-educatieve masters in (met >30 studenten; bron 1cHO 2017-2020)

	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	Ontwikkeling sinds 2019-2020
M Educational Needs	822	839	686	539	-21%
M Leren en Innoveren	168	187	188	113	-40%
M Learning & Innovation	53	43	39	43	+10%
M Leraar Engels	82	68	80	73	-9%
M Leraar Wiskunde	97	110	123	97	-21%
M Leraar Aardrijkskunde	32	27	26	37	+42%
M Leraar Geschiedenis	36	28	25	35	+40%
M Leraar Nederlands	78	91	52	64	+23%
M Leraar Natuurkunde	31	35	38	35	-8%
M Leraar Algemene Economie	56	71	59	55	-7%
M Leraar Biologie	30	27	39	33	-15%
M Kunsteducatie	65	101	83	72	-13%

Figuur 4.17 toont de instroom in educatieve hbo- en wo-masters. De instroom in de educatieve hbo-masters is afgenomen, terwijl de instroom in educatieve wo-masters steeg. De instroom daalde met zeventien procent in het hbo en steeg achttien procent het in wo. In totaal waren er het afgelopen jaar 137 studenten minder die instroomden in de educatieve masters.

Figuur 4.17: Instroom in eerstegraads lerarenopleidingen en onderwijsmasters ten opzichte van totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)

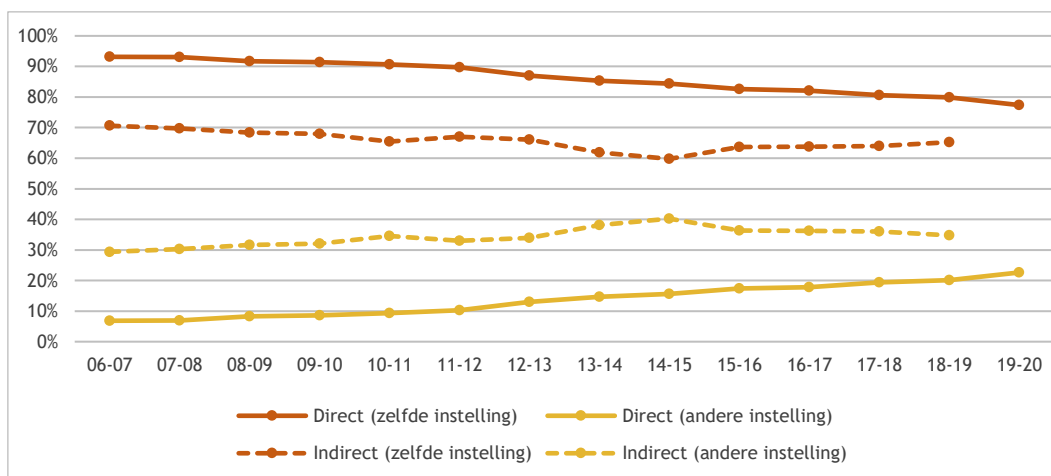
Tabel 4.4 toont de studentaantallen die zijn ingestroomd in de overige masters. In tabel 4.4 zien we dat de meeste hbo-masterstudenten (peiljaar 2020-2021) zich bevinden in de sector Taal & Cultuur (kunstopleidingen, in totaal 1.208 studenten startten met een master in de kunsten). Daarnaast is er in 2020-2021 sprake van een substantiële instroom in de hbo-master Gezondheidszorg (1.122). In de sectoren Economie (588) en Gedrag & Maatschappij (399) is het instroomaantal veel kleiner. Relatief beperkt is de instroom in een hbo- master in de sectoren Techniek (150), Landbouw (21) en in sectoroverstijgende opleidingen (161). Tabel 4.4 laat zien om welke opleidingen het gaat. Deze tabel toont alleen de instroom van 30 studenten of meer in 2020-2021. De overige opleidingen zijn in deze tabel achterwege gelaten.

Tabel 4.4: Ontwikkeling studentaantallen in overige hbo-masters (met >30 studenten; bron 1cHO 2017-2020)

		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Economie	M Master in International Supply Chain Management	0	0	0	115	140	126
	M International Communication	0	0	0	0	57	92
	M Content & Media Strategy	0	0	0	24	55	85
	M Master Circulaire Economie	0	0	0	0	28	59
	M Data-driven Design	0	0	0	22	20	58
	M International Leisure, Tourism & Events Management	0	0	46	40	57	50
	M Tourism Destination Management	0	0	34	48	36	42
	M Professional Master in Media Innovation	50	48	37	24	43	39
Gedrag en Maatschappij	M Interdisciplinary Business Professional	0	0	0	27	26	37
	M Pedagogiek	267	203	208	233	227	219
	M Social Work	41	43	45	40	42	55
	M Contextuele Benadering	0	0	0	0	0	53
	M Community Development	0	0	0	18	30	42
Gezondheidszorg	M Forensisch Sociale Professional	0	0	0	50	29	30
	M Advanced Nursing Practice	316	374	404	424	497	440
	M Physician Assistant	134	179	180	219	261	226
	M Innovatie in Zorg en Welzijn	0	0	80	124	155	170
	M Speltherapie	0	0	0	30	76	85
	M Healthy Ageing Professional	0	69	69	41	55	78
	M Sport- en Beweeginnovatie	0	0	0	50	23	45
Landbouw	M Neurorevalidatie en Innovatie	0	0	0	0	56	40
	M Health Care and Social Work	14	21	31	33	40	38
Sector-overstijgend	M Leren en Innoveren	28	25	24	30	36	21
	M Design Driven Innovation	0	0	0	0	15	65
	M Data Driven Business	0	0	0	0	0	56
Taal en Cultuur	M Digital Driven Business	0	0	0	0	26	40
	M Muziek	460	529	529	516	476	588
	M Master of Arts in Fine Art and Design	255	277	344	363	375	424
	M Architectuur	109	124	115	126	141	108
	M Interieurarchitectuur	51	50	47	62	63	58
Techniek	M Stedenbouw	19	21	29	31	26	30
	M Engineering Systems	0	0	162	125	114	104
Totaal	M Digital Design	0	0	24	24	24	46
		1.744	1.963	2.408	2.839	3.249	3.649

4.6 Veranderen van universiteit bij de overgang van wo-bachelor naar wo-master

Figuur 4.18 toont de doorstroom (direct en indirect) van wo-bachelors naar masters aan dezelfde universiteit en van andere universiteiten. De meeste studenten vervolgen hun studie met een master binnen dezelfde universiteit als waar zij hun bachelor behaalden. Van de diegenen die direct doorstromen naar een wo-master, wisselt 23 procent van universiteit. De directe doorstroom naar een andere universiteit neemt sinds invoering van de harde knip (cohort 2011-2012) gestaag toe. Ook is in de figuur duidelijk te zien dat bachelors die indirect doorstromen vaker kiezen voor een master aan een andere universiteit dan zij die direct doorstromen.

Figuur 4.18: Bachelorgediplomeerden wo voltijd die doorstromen naar een wo-master aan dezelfde dan wel een andere instelling ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar bachelor diplomacohort (bron: 1cHO 2006-2020)

Tabel 4.5 toont per instelling waar studenten met een universitaire bacheloropleiding een masteropleiding zijn gaan volgen. Het gaat hier om studenten die in 2020-2021 een wo-masteropleiding zijn gaan doen (direct en indirect). In de linker kolom staan de instellingen waar de bacheloropleiding is gevolgd. Per universiteit staat horizontaal weergegeven naar welke instellingen de bachelorgediplomeerden zijn doorgestroomd om een master te volgen. De onderste rij toont de relatieve omvang van de masterinstroom vanuit andere instellingen. Zo ontvangt de Universiteit van Amsterdam met 12,7 procent een relatief groot deel van de masterinstroom vanuit andere wo-instellingen in 2020-2021. De universiteiten met de hoogste percentages studenten die na de bachelor hun master aan dezelfde universiteit volgen, zijn Technische Universiteit Delft (92,2%), Technische Universiteit Eindhoven (85,2%) en Erasmus Universiteit Rotterdam (78,6%). De instellingen met de laagste percentages studenten die daar zowel hun bachelor als master volgen zijn Universiteit Utrecht (61,4%), Universiteit Maastricht (62,4%) en de Vrije Universiteit (67,9%).

Tabel 4.5: Doorstroom van bachelor naar master, voltijd wo, instroom in de master in studiejaar 2020-2021

Bachelor	Master													
	LEI	RUG	UU	EUR	TUD	TU/e	UT	WUR	UM	UvA	VU	RU	TIU	Totaal
LEI	72,2%	0,7%	4,2%	4,7%	2,5%	0%	0,1%	1,2%	0,4%	6,7%	5,9%	0,9%	0,6%	100,0%
RUG	3,2%	76,1%	3,0%	4,7%	1,6%	0,1%	0,6%	0,5%	0,7%	4,9%	2,6%	1,4%	0,5%	100,0%
UU	5,3%	1,3%	61,4%	4,7%	0,9%	0,4%	0,3%	2,9%	0,7%	10,1%	7,1%	3,0%	1,7%	100,0%
EUR	4,5%	0,4%	1,8%	78,6%	0,2%	0,1%	0,1%	0,2%	0,5%	5,0%	3,8%	0,3%	4,6%	100,0%
TUD	2,4%	0%	0,7%	2,6%	92,2%	0,2%	0,1%	0,3%	0%	0,6%	0,7%	0%	0%	100,0%
TU/e	0,5%	0,2%	1,1%	1,1%	5,2%	85,2%	0,5%	0,2%	0,6%	0,3%	0,4%	1,4%	3,1%	100,0%
UT	0,5%	2,1%	1,8%	2,9%	4,1%	0,7%	81,8%	0,9%	0,9%	1,6%	0,6%	1,5%	0,7%	100,0%
WUR	1,1%	1,2%	4,2%	2,0%	0,7%	0,1%	0,5%	82,7%	2,1%	1,2%	1,3%	2,0%	1,1%	100,0%
UM	4,0%	1,7%	3,6%	14,0%	0,3%	0,1%	0,1%	0,7%	62,4%	5,4%	2,5%	2,4%	2,9%	100,0%
UvA	4,0%	0,7%	5,8%	5,4%	0,2%	0,1%	0,2%	1,8%	0,7%	69,2%	10,4%	0,9%	0,7%	100,0%
VU	3,6%	0,4%	4,1%	5,3%	1,8%	0,2%	0,4%	1,3%	0,7%	12,9%	67,9%	1,2%	0,4%	100,0%
RU	1,9%	1,7%	4,0%	3,3%	0,3%	0,3%	0,4%	0,9%	2,1%	2,4%	0,7%	76,9%	5,1%	100,0%
TIU	1,7%	0,3%	2,6%	6,1%	0,1%	0,8%	0,1%	0,1%	3,3%	3,4%	1,4%	2,4%	77,8%	100,0%
Totaal	10,5%	9,2%	10,7%	11,9%	7,9%	3,7%	3,1%	4,2%	4,6%	12,7%	8,8%	7,1%	5,5%	100,0%

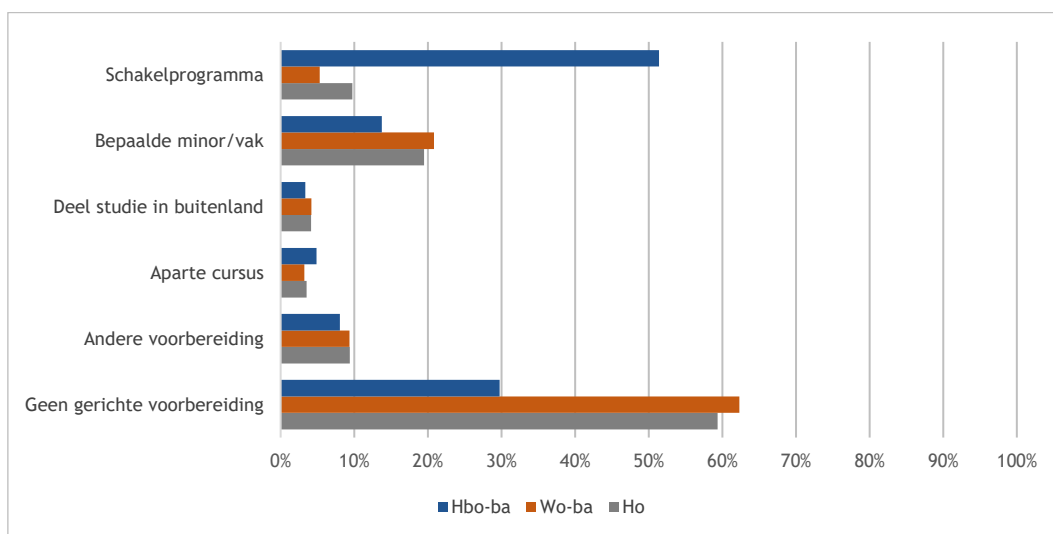
Bron: 1cHO 2006-2020; groen gearceerde cellen zijn de stromen van meer dan vier procent; blauwe cellen zijn de stromen van studenten die een master kiezen binnen de universiteit waaraan ook het bachelordiploma is behaald.

Op basis van tabel 4.5 en de figuren in bijlage 2 lijkt, naast het masteraanbod, de afstand tussen instellingen en de landelijke ligging van de instelling van invloed te zijn: studenten kiezen vaker voor een instelling die dichterbij ligt en voor instellingen die in het westen van het land liggen. Uit de open antwoorden die zijn gegeven in de studentenmonitor, blijkt inhoud van de master de belangrijkste reden om naar een andere universiteit over te stappen, andere redenen die worden genoemd zijn behoefte aan afwisseling en nieuwe ervaringen opdoen in een andere stad. Wat daarnaast opvalt is dat studenten aan de technische universiteiten doorgaans een master volgen aan dezelfde universiteit als waar ze ook de bachelor hebben afgerond. De grootste groep die na de bachelor overstapt tussen de technische universiteiten gaat van Eindhoven naar Delft (5,2%) en van Twente naar Delft (4,1%). Andersom, vanuit Delft naar Eindhoven of Twente stappen er slechts respectievelijk 0,2 en 0,1 procent van de bachelorgediplomeerden over. Eenzelfde fenomeen zien we bij bachelors aan de Wageningen Universiteit, waarvan meer dan tachtig procent op dezelfde instelling blijft. De meeste mobiliteit zien we in Utrecht, waar ‘slechts’ 61,4 procent van de studenten honkvast is. Er is een grote stroom binnen de Randstad: van Leiden en Utrecht naar Amsterdam en ook binnen Amsterdam wisselen studenten relatief vaker van universiteit bij de overgang van bachelor naar master. Een laatste opvallende stroom is die van Maastricht naar Rotterdam, beide universiteiten die werken met probleemgestuurd onderwijs.

4.7 Een wo-master van de eerste keuze?

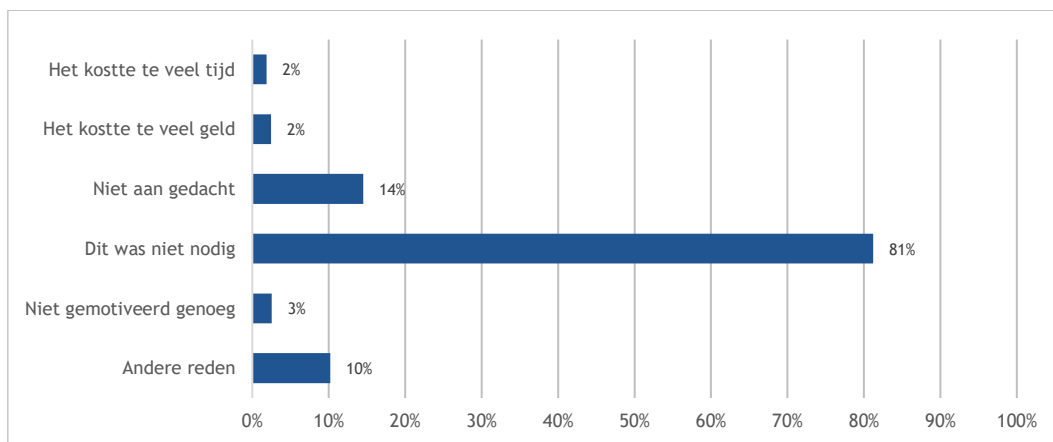
Om meer zicht te krijgen op de toegankelijkheid van de masterfase is er in het voorjaar van 2020 een pilotsurvey uitgevoerd naar de vraag in hoeverre afgestudeerde bachelorstudenten kunnen beginnen aan de master van hun eerste keuze. Daarbij is ook gekeken naar ervaringen van studenten die niet de masteropleiding van hun eerste keuze konden doen. De vragen uit deze pilotsurvey zijn dit jaar in aangepaste vorm opgenomen in de Studentenmonitor 2020. De resultaten hiervan worden in deze paragraaf besproken. Uiteraard kan ook hier de coronacrisis van invloed zijn geweest.

Aan studenten is gevraagd of zij zich tijdens hun bachelor gericht hebben voorbereid op de gekozen master (figuur 4.19). Ongeveer een vijfde van de studenten heeft een specifieke minor of specifiek vak gevolgd ter voorbereiding op de master. Tien procent heeft schakelprogramma tussen de bachelor en de master gevolgd. Masterstudenten met een hbo-vooropleiding noemen het vaakst een schakelprogramma of premaster (51%), terwijl door masterstudenten met een wo-bachelor vooropleiding het volgen van een minor het vaakst wordt genoemd als manier om zich gericht voor te bereiden op de master (21%). In mindere mate komen het volgen van een aparte cursus en het doen van een deel van de studie in het buitenland voor (beide 4%). Een kleine zestig procent heeft zich niet gericht op de master voorbereid.

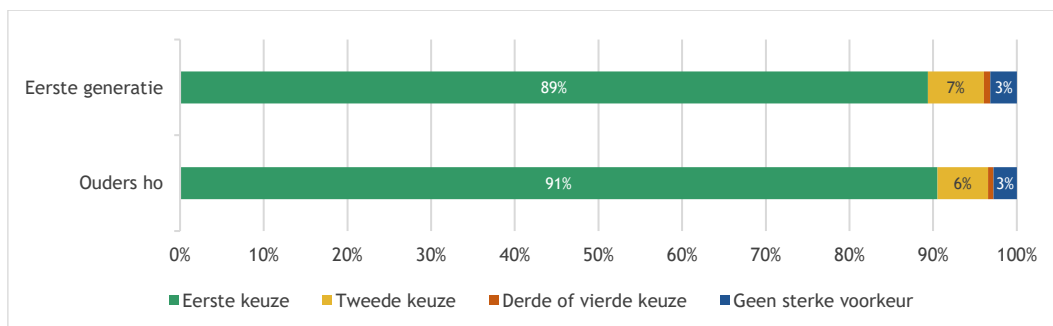
Figuur 4.19: Gerichte voorbereidingen op de master tijdens de bachelor, alleen masterstudenten in het wo (bron: Studentenmonitor 2020)

Aan de studenten die zich niet gericht op hun master voorbereiden is gevraagd wat hier de reden voor was (figuur 4.20). In de meeste gevallen gaf men aan dat dit niet nodig was (81%). Veertien procent heeft er niet aan gedacht om zich gericht voor te bereiden, en voor een klein deel kostte dit te veel tijd, geld of motivatie (resp. 2, 2, en 3%).

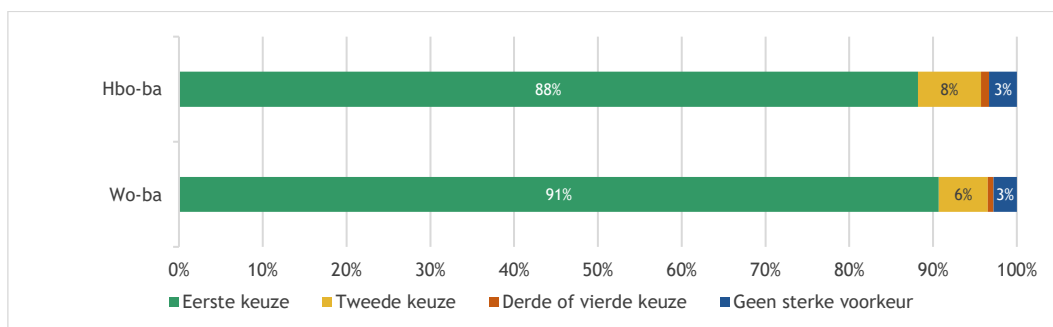

Figuur 4.20: Redenen waarom wo-masterstudenten zich niet gericht hebben voorbereid op de master (bron: Studentenmonitor 2020)

Figuur 4.21 laat zien hoeveel masterstudenten uiteindelijk een master van hun eerste, tweede, of derde keuze zijn gestart. Negen op de tien studenten doet de master van zijn/haar eerste keuze en zes procent volgt de master van zijn/haar tweede keuze. Slechts één procent heeft nog meer water bij de wijn moeten doen en volgt de master van de derde of vierde keuze. Het overige deel had geen duidelijke voorkeur. Het volgen van een masteropleiding van de eerste keuze hangt niet af van of een student hoog opgeleide ouders heeft of niet, ook blijkt er geen verschil tussen studenten met een wo-bachelor en hbo-bachelor vooropleiding (zie figuur 4.22).

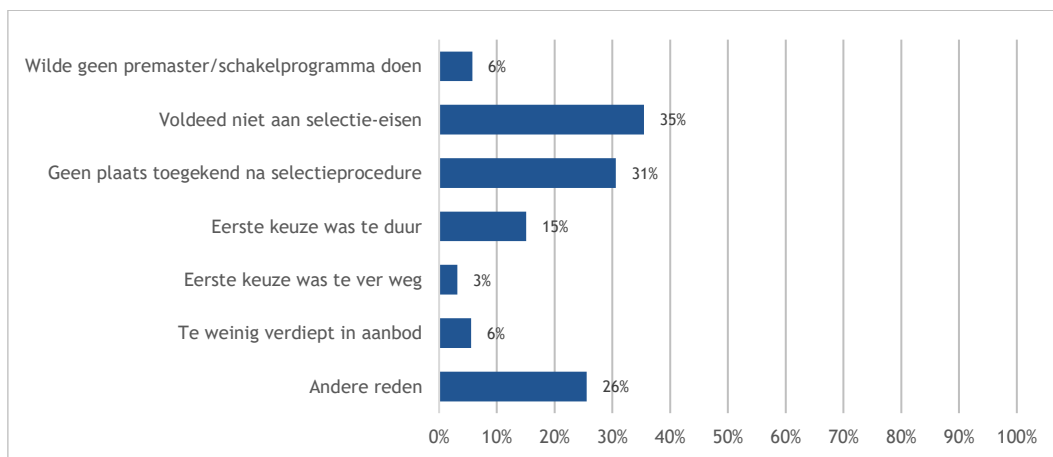

Figuur 4.21: Aandeel masterstudenten met de master van de eerste, tweede of derde keuze, naar opleidingsniveau ouders (bron: Studentenmonitor 2020)

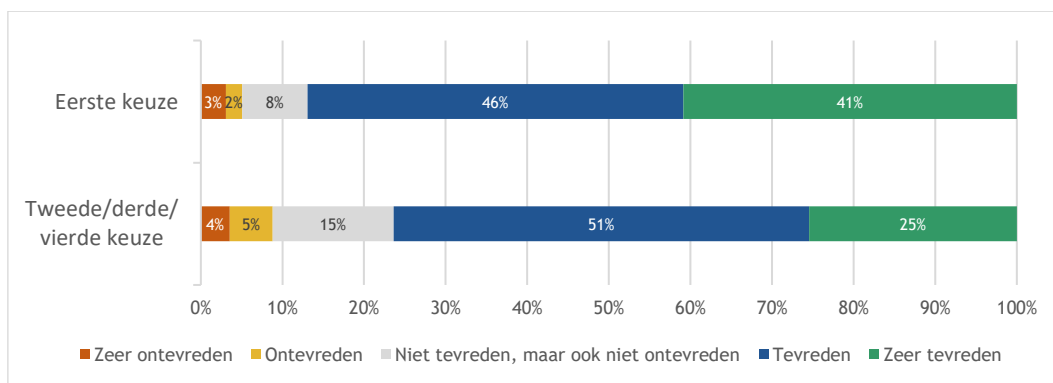
Figuur 4.22: Aandeel masterstudenten met de master van de eerste, tweede of derde keuze, naar vooropleiding (bron: Studentenmonitor 2020)

De reden voor het niet volgen van de master van de eerste keuze, zo toont figuur 4.23, heeft relatief vaak te maken met selectie: 35 procent voldeed niet aan de selectie-eisen van de betreffende master en 31 procent heeft de selectieprocedure wel doorlopen maar kreeg geen plaats toegekend. Ook was voor sommige studenten de master van eerste keuze te duur (15%). Overigens hadden in het afgelopen jaar (vanwege de coronacrisis) bachelorstudenten de mogelijkheid om zonder afgerond bachelordiploma toegelaten te worden tot een master (zachte knip in verband met studievertraging). Instellingen mochten hiervoor zelf de eisen bepalen.

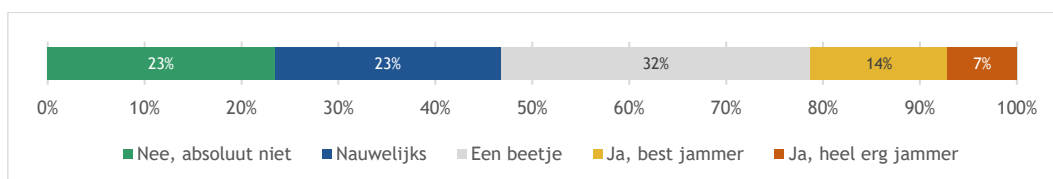
Figuur 4.23: Redenen waarom wo-masterstudenten niet de master van hun eerste keuze volgen (bron: Studentenmonitor 2020)

Gelukkig is het grootste deel van de ondervraagde studenten tevreden of zelfs zeer tevreden met de huidige master (samen 85%; figuur 4.24). Slechts zes procent (afgerond) is (zeer) ontevreden en negen procent spreekt zich neutraal over de huidige master uit.

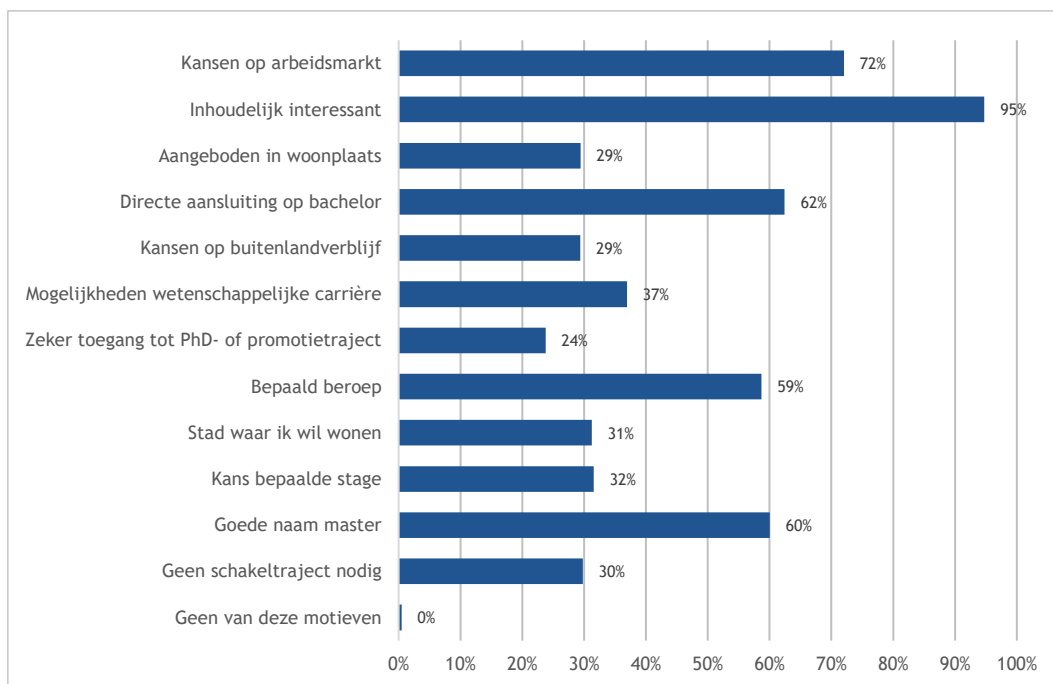
Figuur 4.24: Tevredenheid met de keuze voor huidige master, naar eerste keuze versus tweede, derde of vierde keuze (bron: Studentenmonitor 2020)

Iets meer de helft van de studenten die een master van zijn/haar tweede, derde of vierde keuze volgt (54%) vindt het jammer dat zij niet de master van eerste keuze konden starten. Bijna de helft (46%) is er niet of nauwelijks rouwig om (figuur 4.25).

Figuur 4.25: Percentage studenten dat het jammer vindt niet de master van de eerste keuze te volgen (bron: Studentenmonitor 2020)

Ten slotte toont figuur 4.26 de keuzemotieven voor de huidige master.

Figuur 4.26: Motieven voor de keuze voor de huidige master (bron: Studentenmonitor 2020)

In figuur 4.26 is te zien dat verreweg het meest genoemde motief voor de uiteindelijk gestarte master inhoudelijke interesse is (95%). Ook belangrijk zijn de waargenomen kansen op de arbeidsmarkt (72%), een directe aansluiting op de gevolgde bachelor (62%), een goede naam van de master (60%) en het toewerken naar een bepaald beroep (59%). Het minst vaak wordt als motief genoemd dat de huidige master een zekere toegang biedt tot een PhD- of promotietraject (24%).

4.8 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de overgang van bachelor naar master, de eerstejaarsinstroom in de master en waarneembare veranderingen daarin over de jaren heen geanalyseerd en besproken. Hierbij is gebruikgemaakt van het 1cHO 2006-2020 en de Studentenmonitor hoger onderwijs 2015-2020 (studiejaren 2014-2015 tot en met 2019-2020).

Hoe ontwikkelt zich de masterdeelname?

De masterinstroom is de afgelopen periode toegenomen tot bijna 63 duizend studenten. Deze toename bedroeg 14,7 procent in het wo en 3,4 procent in het hbo. In het wo startten er afgelopen jaar grofweg tien keer zoveel masterstudenten in het wo als in het hbo (respectievelijk ruim 57 duizend en ongeveer 5.700 studenten). De toestroom van internationale studenten lijkt te stabiliseren rond de dertig procent. Ook de instroom van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond in een master is onveranderd ten opzichte van vorig jaar. Hbo-masters zijn in aantal veel kleiner. Daarnaast kennen deze masters veel deeltijdvormen waarin werken en studeren gecombineerd wordt. In het hbo studeert een kwart van de masterstudenten in de sector Onderwijs. Binnen deze sector is de master Special educational needs het meest populair. De instroom in de educatieve wo-masters (postmasters) – een van de manieren om op te leiden tot een eerstegraads lerarenopleiding – is na een stijging die doorloopt tot 2013-2014 (naar bijna 1.200) langzaam aan het dalen naar 775 studenten in 2019-2020. Het laatste jaar zien we een stijging naar meer dan 900 studenten. Ook een kwart van alle hbo-masters startte in een kunstopleiding. Een op de vijf nieuwe hbo-masters volgde een opleiding in de sector Gezondheidszorg. Instroom in overige hbo-masters is gering.

Hoe ontwikkelt zich de doorstroom van bachelor naar wo-master?

De doorstroomanalyses van bachelor naar master hebben als uitgangspunt voltijd bachelorgediplomeerden in het hbo en wo: van deze groep is gekeken welk deel doorstroomt naar een master. Vanuit de wo-bachelor stroomt veruit het grootste deel door naar een wo-master, terwijl dat na afronding van een hbo-bachelor minder vanzelfsprekend is. Na de gestage daling in de directe doorstroom van wo-bachelor naar wo-master die te zien was sinds 2010, is dit jaar de directe doorstroom weer met twee procent gestegen. Het aandeel directe doorstroom van een wo-bachelor naar een researchmaster in het wo blijft stabiel (3%). Er stromen net als voorgaande jaren iets minder bachelorgediplomeerden met een niet-westerse migratieachtergrond door naar een master (direct of indirect) dan bachelorgediplomeerden met een Nederlandse achtergrond. Dit geldt vooral voor het wo, in het hbo zijn er nauwelijks verschillen tussen deze groepen. De meeste studenten kiezen een master binnen dezelfde sector. Dit geldt voor ruim de helft van de hbo-bachelorgediplomeerden en 85 procent van de wo-bachelorgediplomeerden die een wo-master gaan volgen. Degenen die niet in dezelfde sector gaan studeren, kiezen doorgaans voor een verwante wo-sector. Het merendeel van de bètatechniek bachelors stroomt direct door naar een master in bètatechniek; dit geldt vooral voor het wo waar 89 procent van de bètatechniek bachelors direct doorstroomt binnen deze sector.

Verandert het aandeel bachelorgediplomeerden dat rechtsreeks doorstroomt naar de wo-master?

Na de jarenlange afname van de directe doorstroom die we zagen sinds invoering van de harde knip in 2012, neemt de directe instroom het laatste jaar weer toe; mogelijk een gevolg van de coronamaatregelen. Van de wo-bachelors stroomt nu 69 procent direct door. Vanuit het hbo stroomt maar een klein deel van de bachelorgediplomeerden door naar een master. Hbo-alumni dienen vaak eerst een schakelprogramma te volgen voor zij kunnen worden toegelaten tot een wo-master, dat zal eraan bijdragen dat de directe doorstroom laag is (4%).⁵² In het wo stromen relatief minder studenten met een niet-westerse achtergrond door naar een master dan studenten met een Nederlandse achtergrond, dit verschil nam de laatste jaren toe tot tien procent in 2019-2020. Het is niet bekend waardoor dit komt.

Wanneer wo-bachelors niet direct doorstromen en een tussenjaar nemen, blijkt het steeds minder vanzelfsprekend om een master te kiezen aan dezelfde universiteit. Er is niet onderzocht hoe dit komt. Mogelijk voelen studenten zich tijdens het tussenjaar al minder verbonden met hun 'oude' universiteit. Een andere mogelijkheid is dat bachelorstudenten die binnen hun universiteit geen passende master vinden een tussenjaar gebruiken om zich breder te kunnen oriënteren op de masterkeuze. Al kiest nog steeds het grootste deel van de wo-bachelors een master binnen dezelfde universiteit.

Verandert de instroom in meerjarige masters en educatieve masters?

Het aanbod aan meerjarige masters is de laatste jaren toegenomen. Het gaat hier vooral om masters in het domein bètatechniek en onderzoeksmasters. Van alle voltijd wo-bachelorgediplomeerden die een master gaan doen, stroomt dit jaar 42 procent door naar een meerjarige master, een daling van twee procentpunt; de meerderheid stroomt door naar een eenjarige master. In het hbo stroomt 47 procent van de bachelorgediplomeerden die een master gaan doen door naar een meerjarige master, dat is een stijging van vijftien procentpunt ten opzichte van het voorgaande jaar. De instroom in de educatieve masters is in het hbo verder gedaald naar 1.377 (-17%). In het wo is de instroom toegenomen tot iets onder het niveau van twee jaar geleden (n=914, +18%). Er zijn wel verschillen tussen de educatieve masters: de daling treedt vooral op bij de hbo-masters Leren en Innoveren, Educational Needs, Leraar Biologie en Kunsteducatie, terwijl de instroom bij de hbo-masters Leraar Aardrijkskunde, Leraar Geschiedenis en Leraar Nederlands sterk is toegenomen.

Wat zijn belangrijkste motieven voor studenten om te kiezen voor een master aan een andere instelling?

De meeste afgestudeerde wo-bachelors vervolgen hun studie met een master aan dezelfde universiteit. Het aandeel studenten dat voor een masteropleiding kiest aan een andere universiteit neemt dit jaar wel toe. Van de universitaire bachelorstudenten die doorstromen, kiest 23 procent voor een wo-master elders.

52 <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2019/04/01/doorstromen-van-hbo-naar-wo>

Een analyse van deze stromen wijst uit dat dit vaker gebeurt binnen de Randstad en minder vaak bij technische universiteiten. Evenals vorig jaar kent de Universiteit van Amsterdam de grootste masterinstroom vanuit andere universiteiten. Studenten kiezen er vooral voor om naar een andere universiteit over te stappen vanwege de inhoud van de master, daarnaast speelt bij sommige studenten de behoefte aan afwisseling mee bij de keuze voor een andere studiestad.

Hoeveel masterstudenten volgen de opleiding van hun eerste, tweede of derde keuze?

Negen van de tien masterstudenten volgt de masteropleiding van hun eerste keuze. Wanneer studenten niet de master van hun eerste keuze volgen, heeft dat in veel gevallen te maken met selectie: ruim een derde voldeed niet aan de selectie-eisen en bijna een derde heeft de selectie wel doorlopen, maar kreeg geen plaats toegekend.

Ongeveer een vijfde van de studenten heeft zich voorbereid op de master door een specifiek vak of specifieke minor te volgen. Tien procent heeft een schakelprogramma gevolgd tussen de bachelor en master. Bijna zestig procent heeft zich niet gericht op de master voorbereid. In verreweg de meeste gevallen gaf men aan dat dat niet nodig was.

Veruit de meeste masterstudenten konden beginnen aan de master van hun eerste keuze. Van degenen die een master van tweede, derde of vierde keuze volgt, geeft de meerderheid aan het niet, nauwelijks of slechts een beetje jammer te vinden dat ze niet de master van hun eerste keuze kunnen volgen. Het grootste deel van de masterstudenten geeft aan (zeer) tevreden te zijn met de keuze voor de master die zij volgen, ook degenen die niet de master van de eerste keuze konden volgen. Verreweg de meeste studenten hebben hun uiteindelijke master gekozen uit inhoudelijke interesse, op afstand gevolgd door kansen op de arbeidsmarkt, een bepaald beroep en een goede aansluiting op de gevolgde bachelor.

5 Studievoortgang

Josien Lodewick, Tessa Termorshuizen, Joris Cuppen & Anja van den Broek

5.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk gaan we in op het studieproces van studenten. Zo kijken we naar de studievoortgang en het studiegedrag, maar ook naar kwaliteit en excellentie. Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn twee verschillende informatiebronnen gebruikt: de Studentenmonitor hoger onderwijs (jaren 2011 tot en met 2020) en Eurostudent VII (periode 2019-2021). De uitgevoerde analyses hebben betrekking op voltijd bachelorstudenten. De volgende onderzoeksvragen worden in dit hoofdstuk beantwoord:

- a. Verandert het aandeel eerstejaarsstudenten dat op schema ligt?
- b. Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?
- c. Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?
- d. Verbeterd de studievoortgang van studenten?
- e. Verbeterd de inzet en de motivatie van studenten?
- f. Verbeterd de tijdbesteding van studenten aan hun studie?
- g. Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?
- h. Verandert het aandeel werkende studenten?
- i. Verandert het aantal gewerkte uren en de invloed daarvan op de studieresultaten?
- j. Waarom werken eerstejaarsstudenten naast de studie?
- k. Verbeterd de kwaliteit van de opleiding volgens studenten (algemeen, inhoud, docenten, begeleiding)?
- l. Hoe ontwikkelt het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring zich?
- m. Hoe ontwikkelt het aandeel studenten met een studiegerelateerde buitenlandervaring zich?
- n. Verandert het aandeel ambitieuze studenten?
- o. Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?
- p. In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?

5.2 Data en definities

Studentenmonitor

De Studentenmonitor hoger onderwijs meet studievoortgang, motivatie, studiekeuze, studiegedrag, tijdbesteding, tevredenheid, inkomsten en uitgaven van de Nederlandse studenten en wordt jaarlijks uitgevoerd. Dit hoofdstuk bevat een vergelijking van meerdere jaren. Het veldwerk van de Studentenmonitor vond vlak voor de zomer plaats onder een steekproef van in Nederland studerende studenten. Deze zijn benaderd via DUO. De resultaten in de Studentenmonitor zijn gewogen naar eerstejaars/ouderejaars, geslacht, type ho (bachelor-master), soort ho (hbo-wo) en sector zodanig dat het beeld representatief is voor de landelijke studentenpopulatie. In dit hoofdstuk zijn alleen de voltijd bachelors meegenomen. De volgende aantallen zijn opgenomen in de analyses (tabel 5.1). Let op: in de tabel staan de *ongewogen* aantallen; voor de beschreven analyses is een weging toegepast omwille van de representativiteit.

Tabel 5.1: Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor hoger onderwijs (Alleen bachelor voltijd; voor de analyses is een weefactor toegepast).

	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	Alle jaren
Hbo	8.876	3.959	7.404	6.171	6.041	5.239	7.079	6.918	7.570	4.082	59.257
Wo	8.452	5.393	5.996	4.613	5.983	3.878	4.741	5.210	4.904	6.141	49.170
Totaal	17.328	9.352	13.400	10.784	12.024	9.117	11.820	12.128	12.474	10.223	108.427

Eurostudent VII

De Studentenmonitor is ook de bron voor de Nederlandse gegevens in Eurostudent (www.eurostudent.eu). Eurostudent is een breed Europees project dat inzicht geeft in vergelijkbare data op het gebied van studeren in het hoger onderwijs. Het project verzamelt iedere drie jaar indicatoren van tussen de 25 en 30 Europese landen. De meest recente publicatie vond in mei 2021 plaats. In deze editie is een aantal figuren uit Eurostudent opgenomen.

Studenttevredenheid

Voor deze editie is geen gebruik gemaakt van gegevens uit de Nationale Studentenenquête (NSE). Reden hiervoor is het gebrek aan betrouwbare cijfers van de afgelopen twee jaren. In 2019 bevatte de NSE door problemen met het veldwerk niet voor alle opleidingen betrouwbare gegevens; in 2020 is de NSE vanwege COVID-19 niet doorgegaan. Gegevens over studenttevredenheid zijn ontleend aan de Studentenmonitor hoger onderwijs, waarin al jaren een aantal dezelfde vragen uit de NSE is opgenomen. Het gaat om een aantal algemene tevredenheidsvragen (de 'oude' vraag 15 uit de NSE).

Rendementscijfers

De rendementscijfers die zijn gebruikt, zijn afkomstig uit het 1cHO. Voor de berekening van deze definities zijn de definities van de VH en de VSNU gebruikt. Deze cijfers geven een beeld van de mate waarin de studenten die starten aan een bacheloropleiding binnen nominaal plus één jaar (vier jaar wo of vijf jaar hbo) een diploma halen. De rendementen zijn berekend op basis van de instroomcohorten voor de cohorten 2002 t/m 2016 (wo) en 2002 t/m 2015 (hbo). De rendementsdefinities van hbo en wo komen niet overeen. Voor het wo is berekend hoeveel studenten van een cohort binnen nominaal plus één jaar (binnen 4 jr.) een diploma behalen in het wo (hierbij zijn switchers meegenomen: 'rendement wo') of in dezelfde opleiding (bachelorrendement opleiding, excl. switchers: 'rendement opleiding'). De cohortdefinitie betreft alle studenten met een vwo-diploma die direct instromen in het wo (max. 1 jr. tussen behalen vwo-diploma en instroom) en zich ook het tweede inschrijfjaar inschrijven (herinschrijvingen) in het wo en/of in dezelfde opleiding.

Voor het hbo zijn de cijfers gebaseerd op het percentage studenten dat aan een opleiding begint in het hbo en vervolgens binnen vijf jaar een diploma in het hoger onderwijs behaalt (niet per se bij de opleiding waaraan de student gestart is; ook ad-diploma's worden meegeteld). Dus ook studenten die switchen naar een andere opleiding worden meegerekend. Het betreft alle hoofdschrijvingen van studenten die zich in een bepaald studiejaar (cohort) voor het eerst hebben ingeschreven aan een bacheloropleiding in het hbo. In het hbo zijn naast de totale rendementen ook de rendementen van de belangrijkste vooropleidingsgroepen (vwo, mbo, havo) opgenomen.

Studievoortgang

De voortgang van studenten is met twee begrippen in kaart gebracht in dit hoofdstuk. Allereerst is aan studenten direct gevraagd of zij op schema lopen of niet (ten opzichte van het schema van hun opleiding en ten opzichte van de eigen ambities). Een tweede berekening is gebaseerd op het aantal studiepunten. Hierbij is het aantal studiepunten dat behaald is, gedeeld door het aantal studiepunten dat behaald had moeten worden. Een waarde van '100' betekent dat een student precies op schema loopt.

Inzet

De variabele inzet is gebaseerd op een serie stellingen in de Studentenmonitor over dit thema. Studenten geven op een vijfpuntschaal aan in hoeverre de stellingen op hen van toepassing zijn. Voor de cursief weergegeven items geldt dat de scores nog worden omgezet (1=5, 2=4, 4=2, 5=1, alpha 0,826) om de inhoud eenduidig te maken. Het gaat om de volgende stellingen:

- Ik gebruik alle beschikbare tijd zoveel mogelijk om snel af te studeren
- Ik probeer steeds een zo hoog mogelijk cijfer te halen
- *Ik vind het moeilijk om zelfstandig mijn studie te plannen*
- *Mijn bezigheden buiten mijn studie verhinderen mij volledig op te gaan in mijn studie*

- *Waarom zou ik de studie sneller afronden dan nodig is, het is de mooiste tijd van mijn leven*
- *Ik kan alleen bij vlagen goed studeren*
- *Ik ben tevreden over de studieprestaties die ik tot nu toe heb geleverd*
- *Ik vind het moeilijk me in te spannen voor oninteressante studieonderdelen*
- *Ik heb de neiging verplichtingen uit te stellen*
- *Mijn zelfdiscipline is goed*
- *Ik zou eigenlijk meer tijd moeten besteden aan mijn studie*

Voor elke respondent wordt een gemiddelde score berekend voor ‘inzet’ op basis van de voorgaande elf stellingen. Het gemiddelde ligt rond de 3,5; studenten die hoger dan 3,5 scoren, worden ingedeeld in de categorie ‘inzet bovengemiddeld’.

In dit hoofdstuk is voor alle indicatoren een grafische presentatie gegeven van de resultaten voor hbo, wo en het totale hoger onderwijs en is voor alle indicatoren getoetst of verschillen significant zijn. Waar relevant en interessant, zijn de extra uitsplitsingen die gemaakt zijn, maar niet opgenomen in een figuur, beschreven in de tekst. Er zijn dit jaar geen uitsplitsingen gemaakt naar wel of geen bètaopleiding, omdat deze variabele niet meer is opgenomen in de Studentenmonitor.

Studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk: CBS microdata

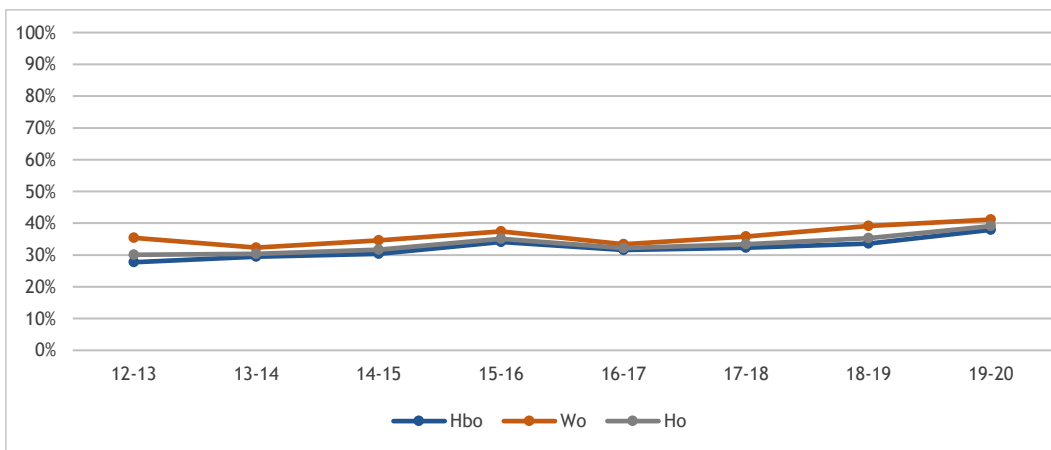
Om studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk zo goed mogelijk te identificeren is een koppeling met de CBS microdata gemaakt om zo de migratiegeschiedenis van studenten te bepalen. Door een combinatie van de migratiegeschiedenis en de onderwijshistorie kan zo bepaald worden wie in het (Europees) Nederlandse hoger onderwijs instroomt vanuit de Caribische Koninkrijksdelen⁵³. Dit gebeurt met de volgende definitie:

- ingestroomd zijn in het hoger onderwijs (ad of bachelor);
- geen (bekende) eindexamenuitslag hebben in het voortgezet onderwijs in Europees Nederland;
- gemigreerd zijn van één van de Caribische eilanden naar Nederland;
- gemigreerd zijn in het kalenderjaar van eerste inschrijving in het hoger onderwijs of één kalenderjaar daarvoor;
- 25 jaar of jonger zijn (ten tijde van eerste inschrijving in het hoger onderwijs).

5.3 Studieachterstand

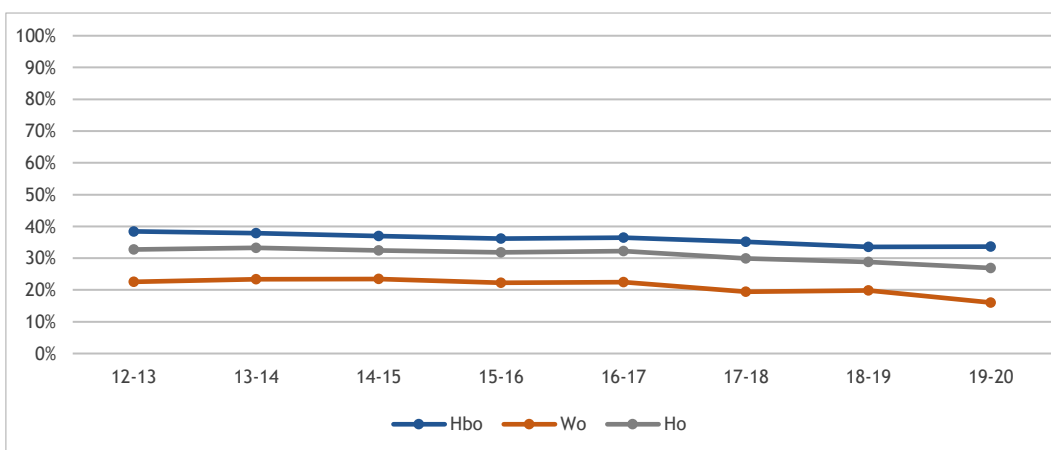
Figuur 5.1 toont het percentage voltijd bachelorstudenten dat naar eigen zeggen een studieachterstand of studievertraging heeft. Bijna veertig procent van de bachelorstudenten heeft zo’n studieachterstand, een stijging van bijna vier procentpunt ten opzichte van vorig studiejaar. Deze stijging is significant, zowel in het hbo als in het wo. Dit heeft mogelijk te maken met de coronacrisis. De stijging is het sterkst bij hbo-studenten; ondanks kleine verschillen hebben wo-studenten iets vaker een achterstand dan hbo-studenten. Ouderejaars (43%) hebben wederom vaker een studieachterstand dan eerstejaars (25%): we zien voor beide groepen de afgelopen twee jaar een significante stijging. Mannelijke studenten hebben vaker een achterstand dan vrouwen (resp. 45% en 34%). Er is net als vorig jaar geen significant verschil tussen studenten van wie één of beide ouders in het hoger onderwijs studeerden en eerstegeneratiestudenten. Wel hebben studenten waarvan ouders een bovenmodaal inkomen hebben minder vaak (ruim 36%) een achterstand dan studenten waarvan de ouders ondermodaal verdienen (42%). Ook is er verschil naar herkomst: studenten met een niet-westerse migratieachtergrond zeggen vaker een studieachterstand te hebben dan studenten een zonder deze achtergrond (resp. 45% en 38%). Ten slotte hebben uitwonende studenten vaker een studieachterstand dan studenten die nog thuis wonen (resp. 47% en 32%).

⁵³ Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Figuur 5.1: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand (Studentenmonitor 2013-2020)

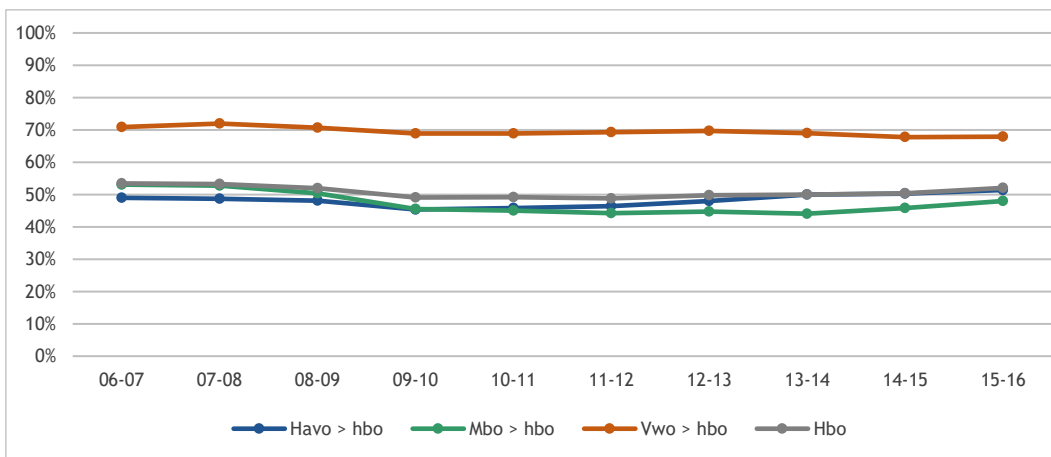
Iets meer dan een kwart (27%) van de bachelorstudenten wordt daadwerkelijk aangesproken op hun studieachterstand. Dit gebeurt vaker bij hbo-studenten dan bij wo-studenten (resp. 34% en 16%). In het hbo is dit eenzelfde deel als in voorgaand jaar, in het wo is dit aandeel iets afgenomen (4 ppnt.). Eerstejaars worden vaker aangesproken op een studieachterstand dan ouderejaars (43% en 24%). Studenten met een niet-westers migratieachtergrond worden vaker (38%) op hun achterstand aangesproken dan studenten uit hun directe vergelijkingsgroep (25%).

Figuur 5.2: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand dat hierop aangesproken wordt (Studentenmonitor 2013-2020)

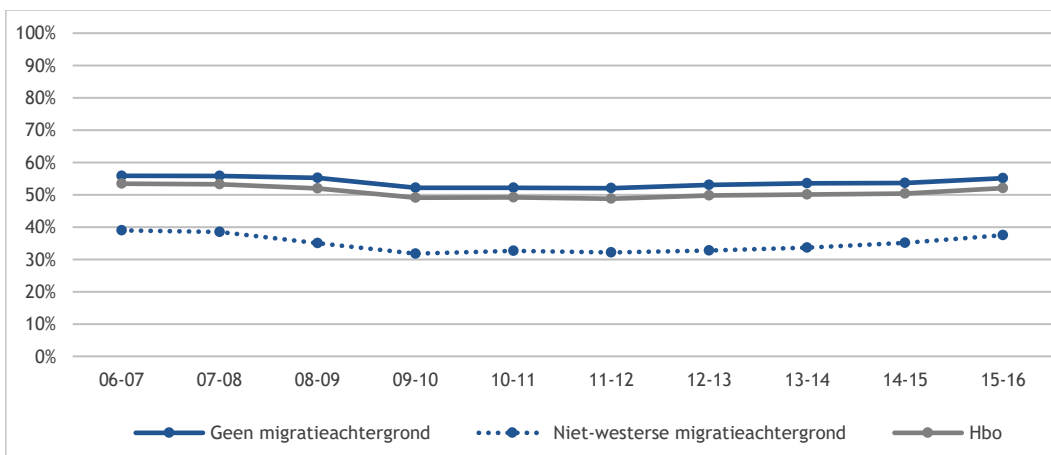
5.4 Rendementen

De hieronder volgende figuren gaan in op de bachelorrendementen van studenten (figuur 5.3). In het hbo gaat het dan om studenten die binnen vijf jaar na de start van hun opleiding afstuderen, in het wo binnen vier jaar. Dat is in beide gevallen nominaal plus één jaar. De hbo-bachelorrendementen zijn stabiel; gemiddeld behaalt al jaren zo'n vijftig procent van de studenten binnen vijf jaar het hbo-diploma (incl. switchers die binnen 5 jaar hun diploma behalen). Hbo-studenten afkomstig uit het vwo kennen al jaren het hoogste rendement (68%, hetzelfde als vorig jaar), studenten uit het mbo sinds instroomcohort 2010-2011 het laagste (cohort 2015-2016, 48%). Wel is er sinds instroomcohort 2013-2014 een lichte stijging te zien in het bachelorrendement van mbo'ers (van telkens 2 ppnt.). Van de hbo-studenten met een havo-achtergrond heeft vijftig procent vijf jaar later een diploma. Het rendement van studenten met vrijwel alle vooropleidingen ligt daarmee voor het cohort 2015-2016 wederom iets hoger dan dat van het voorgaande cohort.

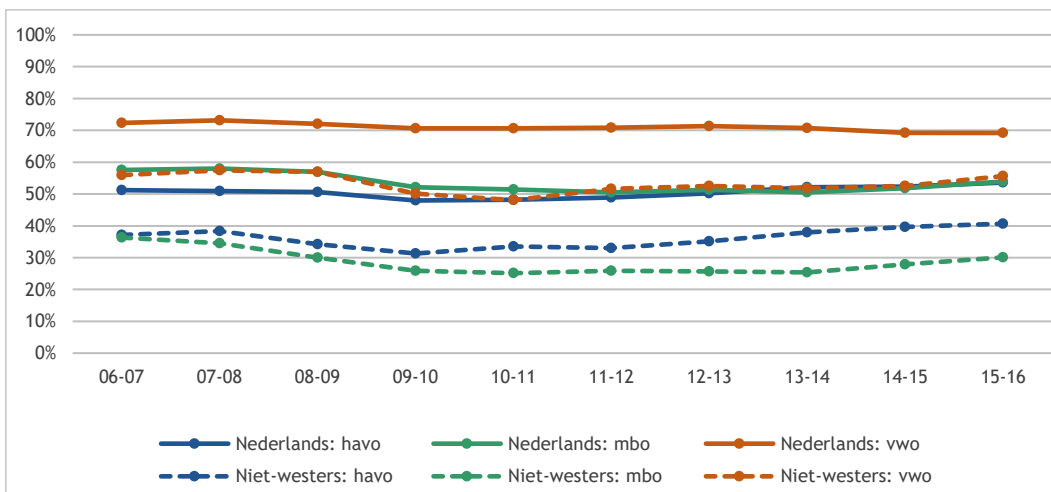
Figuur 5.3: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar hoogste vooropleiding (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)

Het bachelorrendement van hbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is lager dan dat van studenten zonder deze achtergrond: van de eerste groep behaalt 37 procent binnen vijf jaar het diploma, tegenover een gemiddelde van ruim vijftig procent (figuur 5.4). Het verschil tussen beide groepen is, na een lichte stijging bij instroomcohort 2008-2009, sinds instroomcohort 2013-2014 weer iets kleiner geworden.

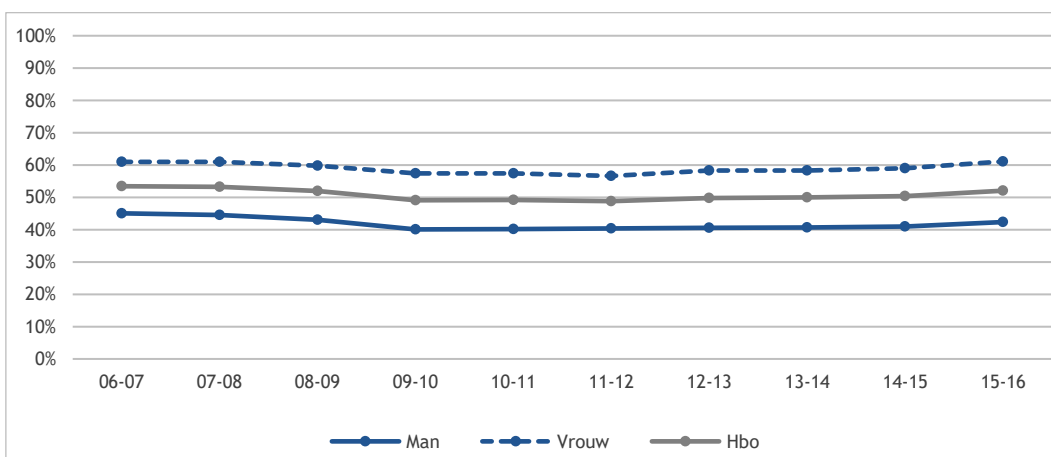
Figuur 5.4: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar migratieachtergrond (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)

In figuur 5.5 worden de bachelorrendementen van hbo-studenten met verschillende achtergronden verder uitgesplitst naar vooropleiding. Vwo'ers laten, ongeacht hun achtergrond, steeds het hoogste rendement zien. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond kennen een lager rendement dan studenten met andere achtergronden; dit geldt voor alle vooropleidingen.

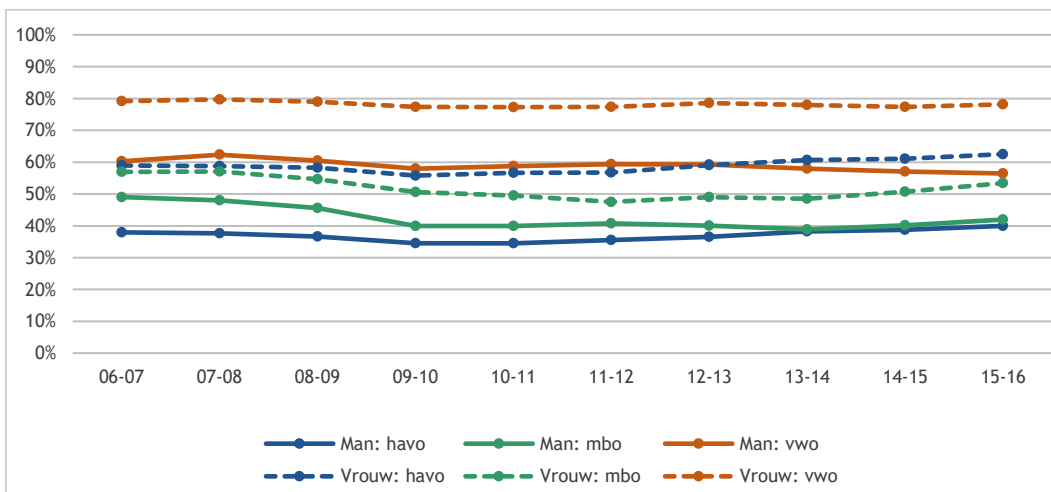
Figuur 5.5: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar vooropleiding en migratieachtergrond (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)

Er is al jarenlang een verschil tussen hbo-bachelorrendementen gelet op geslacht (figuur 5.6). Ruim veertig procent van de mannelijke hbo-studenten studeert binnen vijf jaar af, tegenover ruim zestig procent van hun vrouwelijke collega's. Het verschil tussen de beide groepen schommelt al jaren tussen zestien en negentien procentpunt.

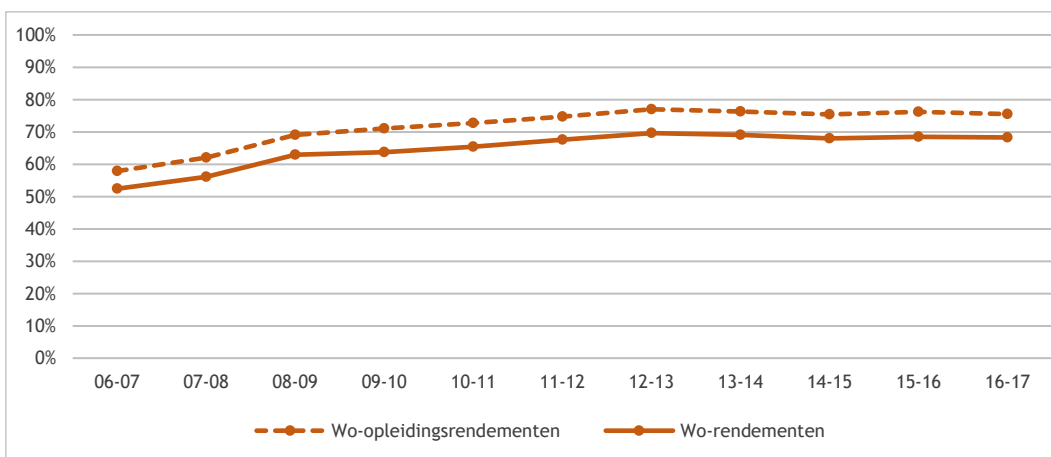
Figuur 5.6: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar vooropleiding en migratieachtergrond (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)

We zien dat het rendement van vrouwelijke hbo-studenten, ook wanneer we uitsplitsen naar vooropleiding, al jaren stabiel hoger ligt dan dat van mannen in hun directe vergelijkingsgroep (figuur 5.7). De verschillen naar geslacht zijn het kleinst bij hbo-studenten afkomstig uit het mbo (verschil in instroomcohort 2015-2016 is 11 ppnt).

Figuur 5.7: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar vooropleiding en geslacht (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)

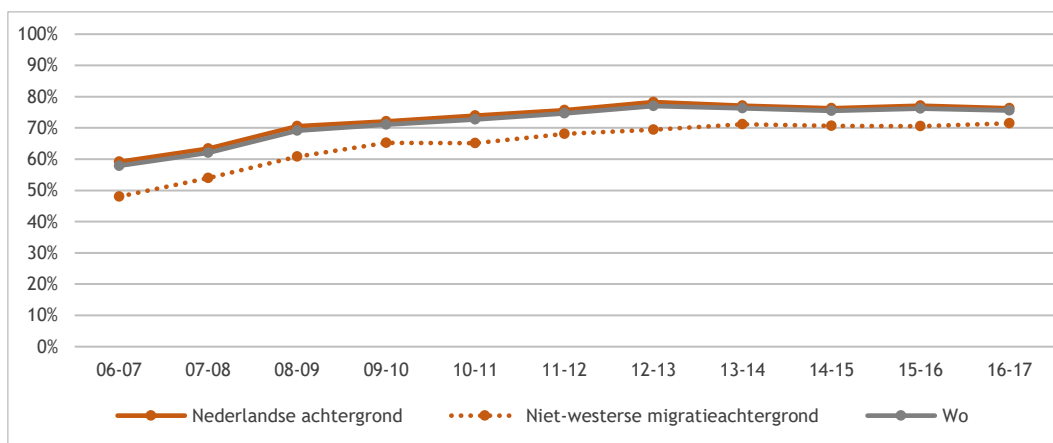
Ook onder wo-studenten zijn de bachelorrendementen redelijk stabiel, zo laat figuur 5.8 zien. Ruim driekwart van de wo-studenten behaalt binnen vier jaar een bachelordiploma, net als in het voorgaande instroomcohort (gelet op opleidingsrendement).⁵⁴

Figuur 5.8: De ontwikkeling van bachelorrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2006 t/m 2016 (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU)

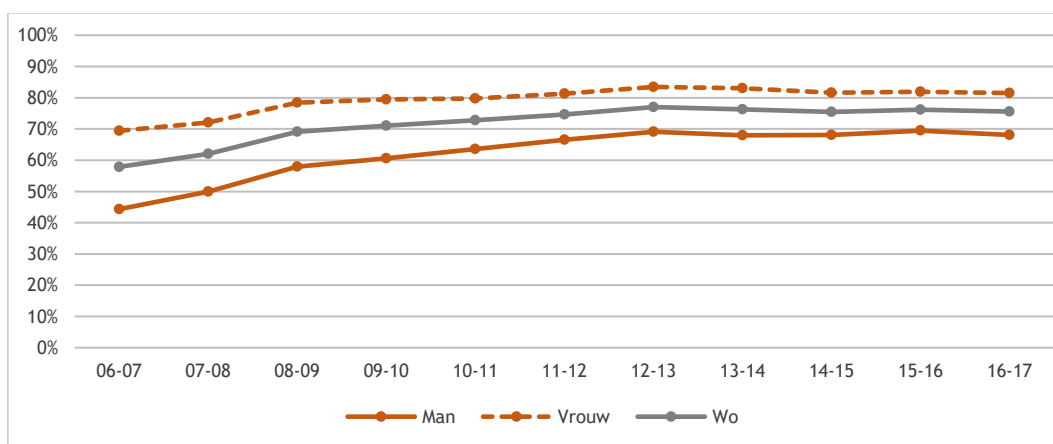
In het wo zijn de verschillen in de opleidingsrendementen tussen studenten met en zonder migratieachtergrond kleiner dan in het hbo (figuur 5.9). Ook in het wo zijn de bachelorrendementen van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond iets lager dan die van studenten met een Nederlandse achtergrond. Binnen de groep wo-studenten met een migratieachtergrond, kennen studenten met een niet-westerse migratieachtergrond een net iets lager rendement.

⁵⁴ In het wo worden in de cohortberekening alleen studenten meegenomen die het tweede jaar nog dezelfde opleiding doen.

Figuur 5.9: De ontwikkeling van opleidingsrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2006 t/m 2016 naar migratieachtergrond (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU)

Net als onder hbo-studenten, slagen meer vrouwelijke dan mannelijke wo-studenten er binnen nominaal plus één jaar (in wo dus vier jaar) in hun bachelordiploma te behalen: respectievelijke 82 en 68 procent. Figuur 5.10 laat zien dat het verschil tussen deze twee groepen in de loop der jaren wel kleiner is geworden (van een verschil van 25 ppnt. bij instroomcohort 2006-2007 naar 13 ppnt. voor cohort 2016-2017).

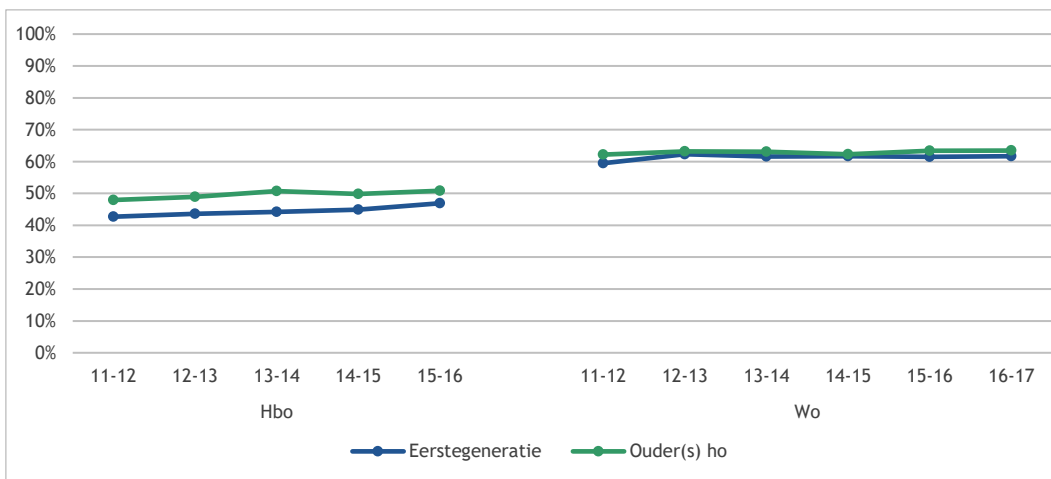

Figuur 5.10: De ontwikkeling van opleidingsrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2006 t/m 2016 naar geslacht (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU)

Figuur 5.11 laat de ontwikkeling in opleidingsrendement van studenten in het hbo en wo naar opleidingsniveau van de ouders zien. Studenten waarvan de ouders een ho-diploma hebben behaald, kennen, met name in het hbo, een iets hoger opleidingsrendement, maar de verschillen zijn zeer klein. In 2019-2020, met de uitbraak van COVID-19, wijken hiermee het rendement van eerstegeneratiestudenten en het rendement van hun referentiegroep nauwelijks af van die in de voorgaande jaren.

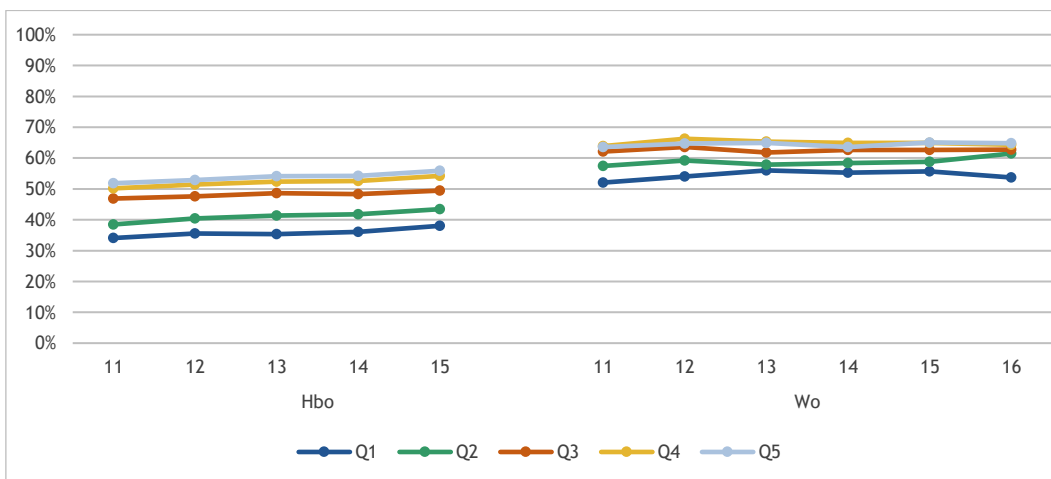
Om te controleren voor eventuele andere kenmerken is de kans op het behalen van een bachelordiploma in de nominale duur plus één jaar ook onderzocht met behulp van een logistische regressieanalyse.⁵⁵ Hieruit blijkt dat voor hbo en wo het ouderlijke opleidingsniveau niet van invloed is op het behalen van een diploma binnen de gestelde termijn. Wel worden er verschillen gevonden naar het huishoudelijk inkomen; studenten afkomstig uit huishoudens met hogere inkomens behalen vaker het diploma in de gestelde termijn. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond behalen het diploma in de gestelde termijn juist minder vaak (dit geldt sterker binnen het hbo). De sterkste voorspeller van het behalen van het diploma is echter het geslacht; vrouwen behalen vaker het diploma binnen de nominale duur plus één jaar dan mannen.

55 Op basis van CBS microdata.

Figuur 5.11: De ontwikkeling van opleidingsrendementen in het hbo na 5 jaar en wo na 4 jaar (nominaal +1) naar opleidingsniveau ouders (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU)

In figuur 5.12 wordt het bachelorrendement van hbo- en wo-studenten weergegeven naar het inkomen van hun ouders, gebaseerd op CSB microdata. Enkel de rendementen van studenten waarvan van de ouders bekend is wat het inkomensniveau is, zijn meegenomen in deze analyse: het gaat om 86 procent van de records. De percentages kunnen hierdoor afwijken van de hiervoor beschreven resultaten. Zowel in het hbo als in het wo, is het aandeel studenten dat binnen de nominale tijd het diploma haalt, het laagst onder studenten waarvan de ouders in de laagste inkomensgroep vallen. Zeker in het hbo geldt: hoe hoger het inkomen van de ouders, hoe hoger het bachelorrendement. Ook hier wijken rendementen tussen de inkomensgroepen niet noemenswaardig af van voorgaande jaren en kunnen we concluderen dat er geen groot COVID-19-effect is.

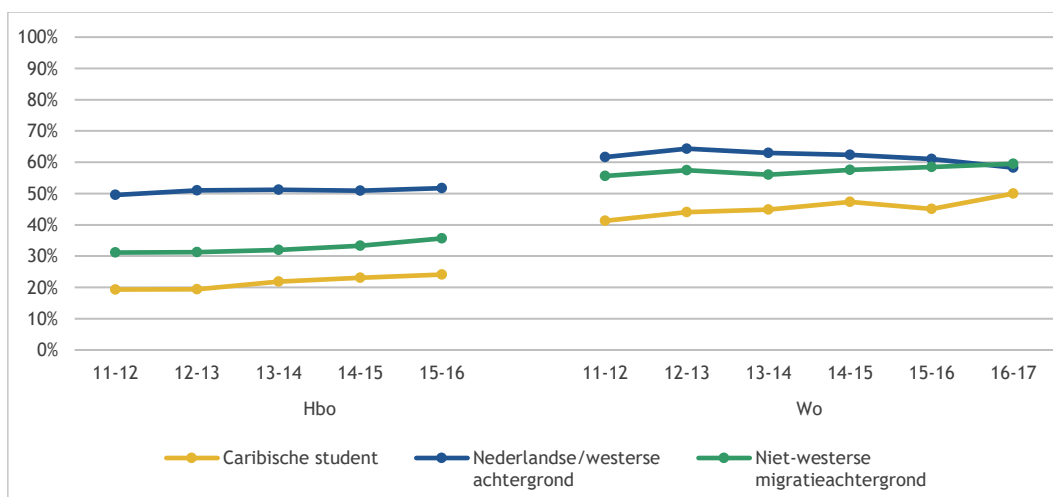

Figuur 5.12: Bachelorrendement (nominaal+1) voor hbo (diploma binnen 5 jaar) en wo (diploma binnen 4 jaar) naar inkomen ouders (86% bekend) (bron: CBS microdata)

5.5 Rendementen van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk

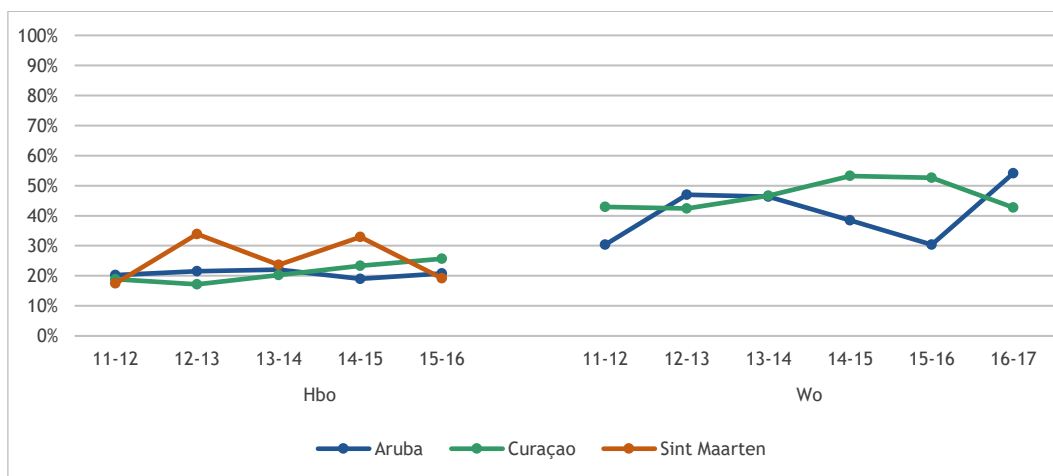
Figuur 5.13 toont het aandeel studenten dat binnen de nominale tijd die voor de studie staat plus één jaar het bachelordiploma heeft behaald. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk, studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en studenten met een Nederlandse of westerse achtergrond. Studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk halen zowel in het hbo als wo minder vaak (binnen nominaal +1) hun diploma dan studenten zonder of met een niet-westerse migratieachtergrond. Van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk die in 2015-2016 aan een hbo-opleiding begonnen, haalde bijna een kwart (24%) het diploma binnen nominaal plus één jaar.

Onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond ging het om 36 procent, bij hbo-studenten met een Nederlandse of westerse achtergrond was dit 52 procent. Voor al deze groepen liggen de percentages hoger onder wo-studenten. Naar aanleiding van aanhoudende signalen over de achterblijvende studieprestatie van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in Nederland, is onderzoek verricht naar belemmeringen en verbeterpunten in de aansluiting van Caribische vooropleidingen naar het Nederlandse hoger onderwijs (Van Casteren e.a. 2021). Van de wo-studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk die in 2016-2017 met hun studie startten, heeft de helft deze binnen nominaal plus één jaar afgerond. Onder studenten met niet-westerse migratieachtergrond gaat het om zestig procent, bij studenten met een Nederlandse of westerse achtergrond om bijna zestig procent (58). We zien, in de meeste groepen, een lichte stijging van het percentage dat binnen nominaal plus één jaar de opleiding afrondt.

Figuur 5.13: Diploma behaald in nominaal +1 (bachelor, voltijd) naar herkomst (bron: CBS microdata)

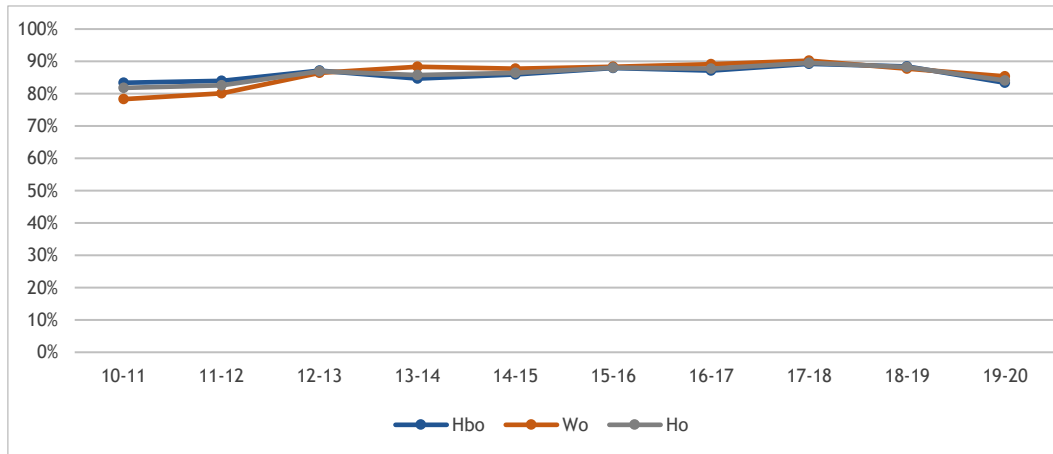
De bachelorrendementen van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk per eiland van herkomst zijn te zien in figuur 5.14. Deze percentages fluctueren veel over de jaren heen. Dat komt mede door de kleine aantallen. Door deze kleine aantallen kan bovendien niet naar alle eilanden worden uitgesplitst. Ook is het niet mogelijk om voor wo-studenten een verdere uitsplitsing te maken. Studenten die in 2015-2016 instroomden in het hbo vanuit Curaçao, kenden het hoogste bachelorrendement (26%). In het wo leek het rendement van studenten uit Aruba de laatste jaren te dalen, en dat van studenten uit Curaçao juist te stijgen. Echter, van de studenten uit cohort 2016-2017 haalde juist 54 procent van de Arubaanse studenten hun diploma binnen nominaal plus één jaar, tegenover 43 procent van de studenten uit Curaçao; voor deze eerste groep een stijging, voor de laatste juist een daling ten opzichte van het voorgaande cohort.

Figuur 5.14: Diploma behaald (voltijd bachelor) in nominaal +1 naar eiland van herkomst (bron: CBS microdata)

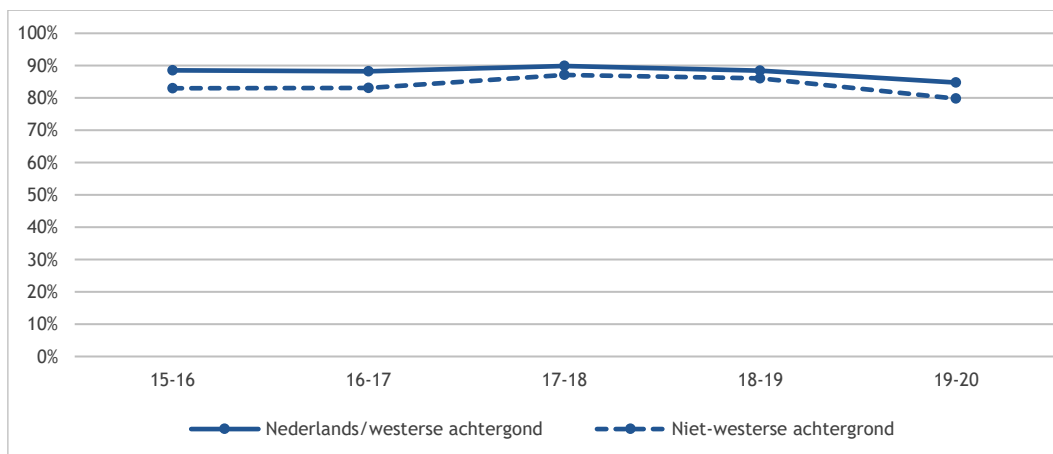
5.6 Studievoortgang

Figuur 5.15 toont de studievoortgang van voltijd bachelorstudenten. Hiervoor is het percentage behaalde studiepunten (EC) gedeeld door het percentage verbruikte studieduur. Als een student nominaal studeert en 'op schema ligt', is deze waarde honderd procent. Gemiddeld ligt de studievoortgang van ho-studenten in 2019-2020 op 84 procent (t.o.v. nominaal). Dat is een lichte daling van vier procentpunt ten opzichte van vorig jaar, met een net iets sterkere daling in het hbo. De studievoortgang van thuiswonende studenten is hoger dan van uitwonende studenten (resp. 86% en 82%). Verschillen in studievoortgang tussen studenten met hoogopgeleide ouders en niet-hoogopgeleide ouders zijn niet significant. Wel is de studievoortgang van studenten met ouders die een bovenmodaal inkomen hebben iets hoger (85%) dan die van hun directe vergelijkingsgroep (83%).

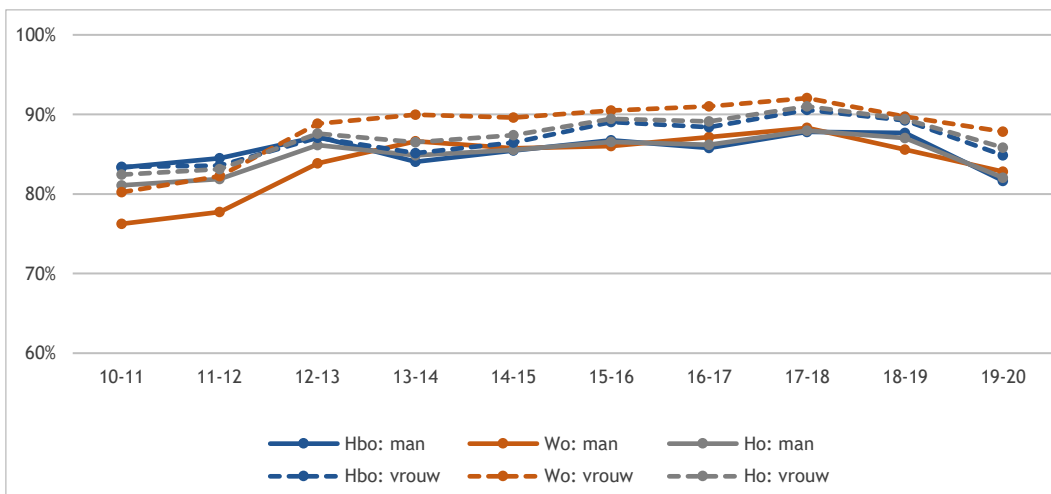
Figuur 5.15: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) (Studentenmonitor 2011-2020)

Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond kennen gemiddeld gezien een iets lagere studievoortgang dan studenten zonder (of met een westerse) migratieachtergrond (figuur 5.16). Dit verschil was sinds studiejaar 2017-2018 kleiner geworden en bedroeg voorgaand jaar nog maar twee procentpunt. Dit jaar is het verschil, met name door een sterkere daling van de studievoortgang van studenten zonder niet-westerse migratieachtergrond, weer iets groter geworden (5 ppnt).

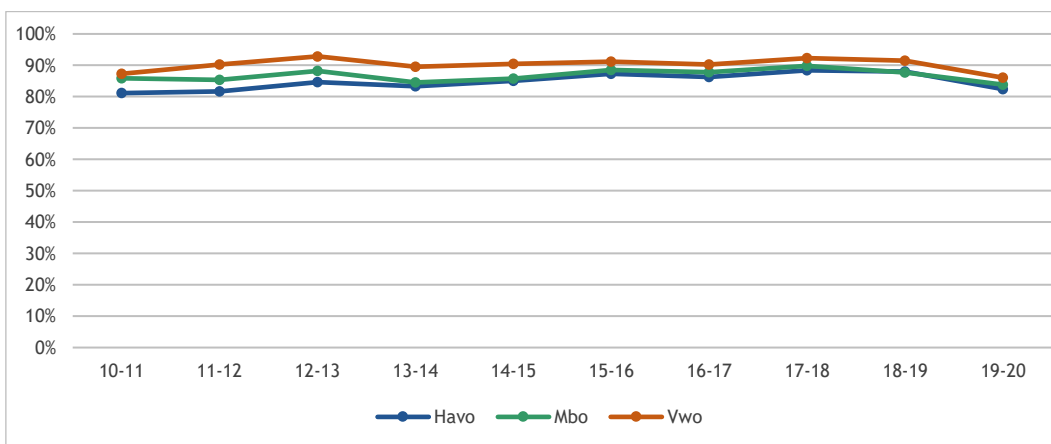
Figuur 5.16: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar herkomst (Studentenmonitor 2016-2020)

Vrouwelijke studenten (de stippellijnen in figuur 5.17) kennen over het algemeen een hogere studievoortgang dan mannelijke studenten (resp. 86% en 82%). Ten opzichte voorgaand studiejaar, is de studievoortgang dit jaar bij zowel mannen als vrouwen gedaald (met resp. 5 en 4 ppnt.). Het ‘gat’ tussen man en vrouw is groter in het wo dan in het hbo (resp. 5 en 3 ppnt.). Het verschil in studievoortgang tussen mannen en vrouwen fluctueert sinds 2010-2011 tussen de één en vier procentpunten en is de afgelopen jaren iets groter geworden.

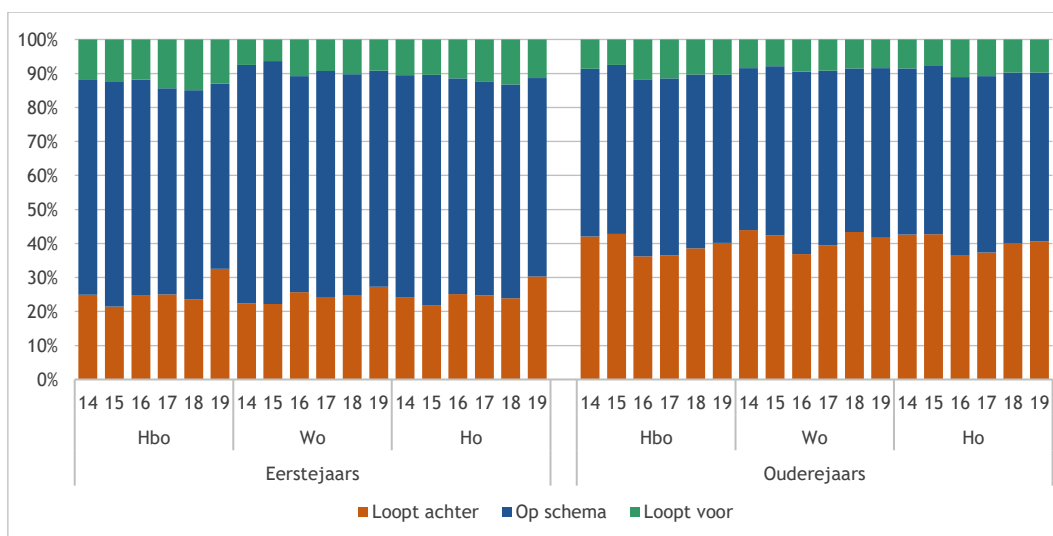
Figuur 5.17: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar geslacht (Studentenmonitor 2011-2020)

In figuur 5.18 wordt de studievoortgang van studenten gemeten door het aantal behaalde studiepunten (EC) af te zetten tegen het aantal studiepunten dat de opleiding omvat. Hbo-studenten met een vwo-achtergrond hebben gemiddeld een betere studievoortgang (86%) dan studenten met een mbo- (84%) of havo-achtergrond (82%). Havisten scoren, over het algemeen, het laagst op deze studievoortgang. De studievoortgang van alle studenten daalde ten opzichte van voorgaand studiejaar. De daling was het sterkst onder de groep met een havo-diploma (6 ppnt.).

Figuur 5.18: Studievoortgang van voltijd hbo-bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar vooropleiding (Studentenmonitor 2011-2020)

Aan de studenten die de Studentenmonitor invullen wordt ook gevraagd om zelf de studievoortgang ten opzichte van het programma dat gevolgd wordt in te schatten.⁵⁶ Hierbij gaat het dus niet om het aantal studiepunten die de opleiding omvat afgezet tegen het aantal behaalde EC, maar om de inschatting van de studenten zelf. Figuur 5.19 laat deze zelf ingeschatte studievoortgang ten opzichte van het programma zien. Voor alle groepen geldt dat het grootste deel van de studenten, naar eigen inschatting, op schema loopt of zelfs voorloopt. Voor eerstejaars is dit zeventig procent, voor ouderejaars bijna zestig procent. Voor de ouderejaars is dit vergelijkbaar met voorgaande jaren, bij de eerstejaars is sprake van een daling van zo'n zes procentpunt ten opzichte van voorgaand jaar. Eerstejaars hbo-studenten lopen iets vaker achter dan wo-studenten (resp. 33% en 27%), ouderejaars hbo-studenten lopen iets minder vaak achter dan wo-studenten (resp. 40% en 42%). Vrouwelijke studenten en thuiswonende studenten liggen iets vaker op schema en minder vaak achter op schema dan hun directe vergelijkingsgroepen.

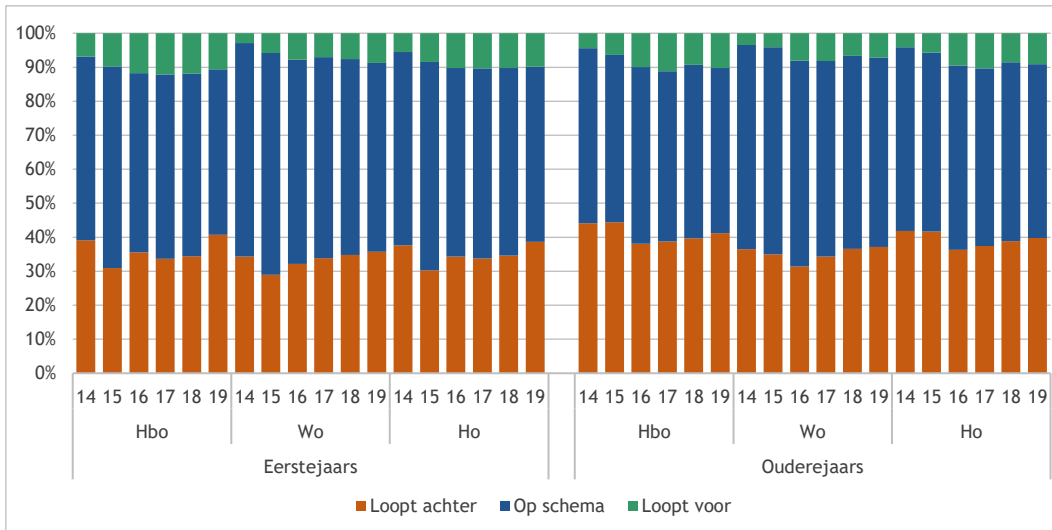

Figuur 5.19: Studievoortgang ten opzichte van programma: eigen inschatting voltijd bachelorstudent (Studentenmonitor 2015-2020)

Er is niet alleen gekeken naar de studievoortgang ten opzichte van het programma, maar ook naar voortgang ten opzichte van de eigen ambities⁵⁷ (figuur 5.20). Wo-bachelorstudenten lopen vaker op schema dan hbo-bachelorstudenten. Eerstejaars lopen net iets vaker op of voor op schema wat betreft hun eigen ambities dan ouderejaars; respectievelijk 62 procent en zestig procent. Ho-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, mannelijke studenten en uitwonende studenten lopen vaker achter op schema dan hun directe vergelijkingsgroepen. Zowel in het hbo als het wo lopen mannen over het algemeen iets vaker achter dan vrouwen. Er zijn kleine maar significant verschillen tussen ho-studenten wanneer gelet wordt op opleidings- en inkomensniveau van de ouders: eerstegeneratiestudenten en studenten waarvan ouders een beneden modaal inkomen hebben, liggen iets vaker achter op hun eigen ambities dan hun respectievelijke vergelijkingsgroepen.

56 Hoe kun je je studievoortgang typeren: Hoe is je studievoortgang ten opzichte van het programma dat je volgt? 5-puntschaal: Ik loop veel achter op het programma - Ik loop veel voor op het programma.

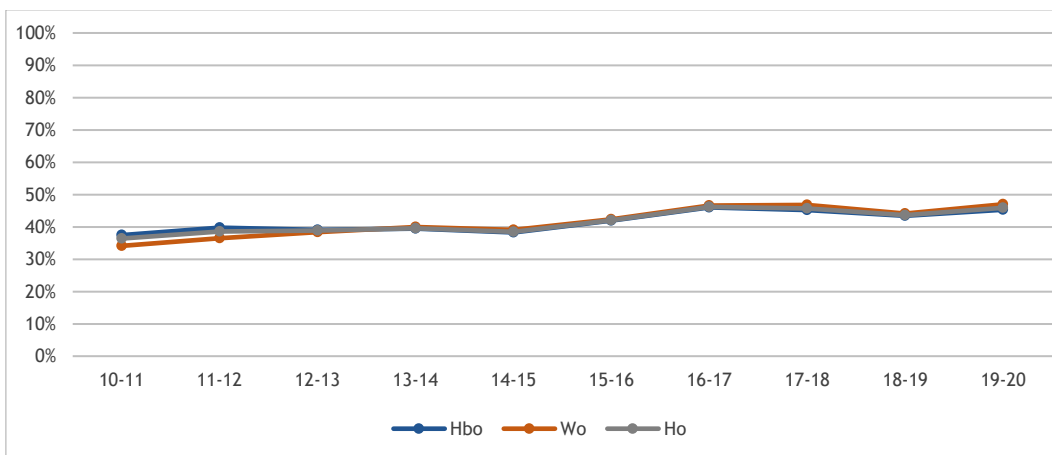
57 Hoe kun je je studievoortgang typeren: Hoe is je studievoortgang ten opzichte van je eigen ambities? Ik loop veel achter op het schema dat ik zelf zou willen - Ik loop veel voor op het schema dat ik zelf zou willen/bedacht had.

Figuur 5.20: Studievoortgang ten opzichte van eigen ambities: eigen inschatting voltijd bachelorstudent (Studentenmonitor 2015-2020)

5.7 Inzet en motivatie

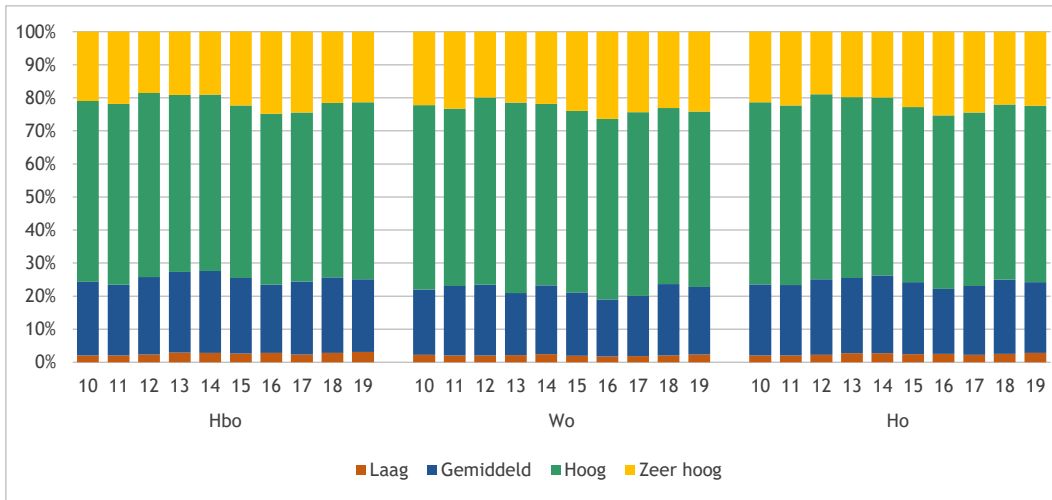
Figuur 5.21 laat zien dat zich weer net iets meer studenten dan voorgaand jaar bovengemiddeld inzetten voor hun studie. 46 procent van de voltijd bachelorstudenten zet zich bovengemiddeld in voor de studie.

Figuur 5.21: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde inzet (Studentenmonitor 2011-2020)

Studenten geven aan hoe sterk hun motivatie was op drie momenten in het studiejaar: aan de start van de studie, aan het begin van het laatste studiejaar en in mei van het laatste studiejaar. Het gaat in figuur 5.22 dus om zelfrapportage. De groep studenten met een lage motivatie is net als voorgaande jaren verwaarloosbaar (3%). Meer dan de helft van de bachelorstudenten (53%) geeft aan zeer gemotiveerd te zijn en nog eens ruim twintig procent is zeer sterk gemotiveerd. In het wo zijn studenten vaker zeer hoog gemotiveerd dan in het hbo (resp. 24% en 21%).

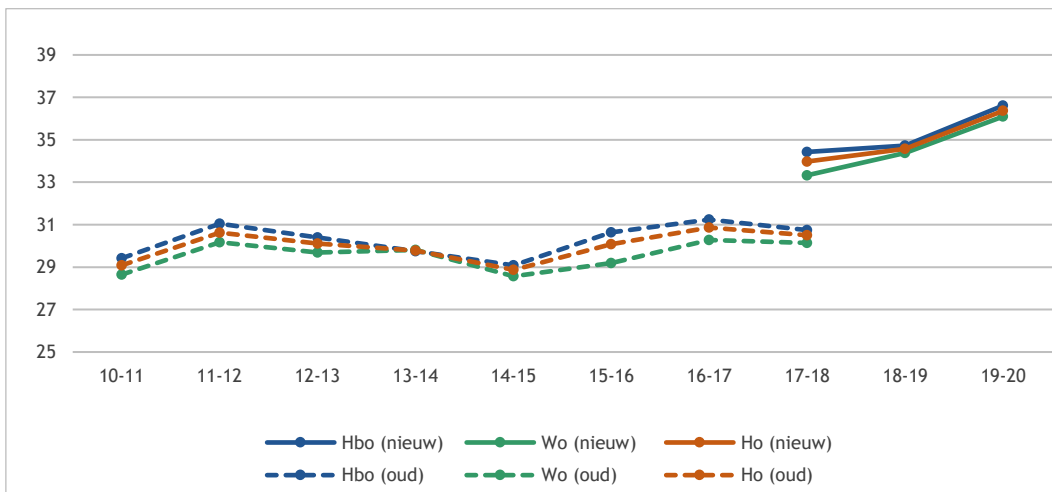
Vrouwen en ouderejaars laten, als gevraagd wordt naar hun motivatie, een iets hogere score zien dan respectievelijke mannen en eerstejaars. Dit geldt ook voor studenten zonder migratieachtergrond (hogere score) in vergelijking met studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Studenten waarvan de ouders een ho-opleiding hebben gevolgd en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen, zijn iets vaker zeer hoog gemotiveerd dan hun directe vergelijkingsgroepen.

Figuur 5.22: Percentage voltijd bachelorstudenten en mate van motivatie (Studentenmonitor 2011-2020)

5.8 Tijdbesteding

Figuur 5.23 laat zien hoeveel uren voltijd bachelorstudenten per week aan hun studie besteden. De uren contactonderwijs en de uren die studenten daarnaast zelf aan hun studie besteden worden bij elkaar opgeteld. Studenten die stage lopen of werken aan hun scriptie zijn buiten de analyses voor tijdbesteding gehouden. De vraagstelling voor deze variabele werd in de Studentenmonitor 2017-2018 aangepast om beter aan te sluiten bij de vraagstelling in Eurostudent. In de voorgaande edities van de Studentenmonitor moesten studenten per activiteit (contacturen, zelfstudie, bestuursorgaan, bestuurswerk, betaald werk en overig) aangeven hoeveel uur zij hier gemiddeld per week aan besteden. In de huidige monitor moeten studenten dit per activiteit per dag van de week aangeven. Door deze vernieuwde manier van vragen, is een trendbreuk te zien in onderstaande figuur. In 2017-2018 werden beide vragen gesteld en zijn zowel de oude als de nieuwe vraagstelling opgenomen in de figuur.

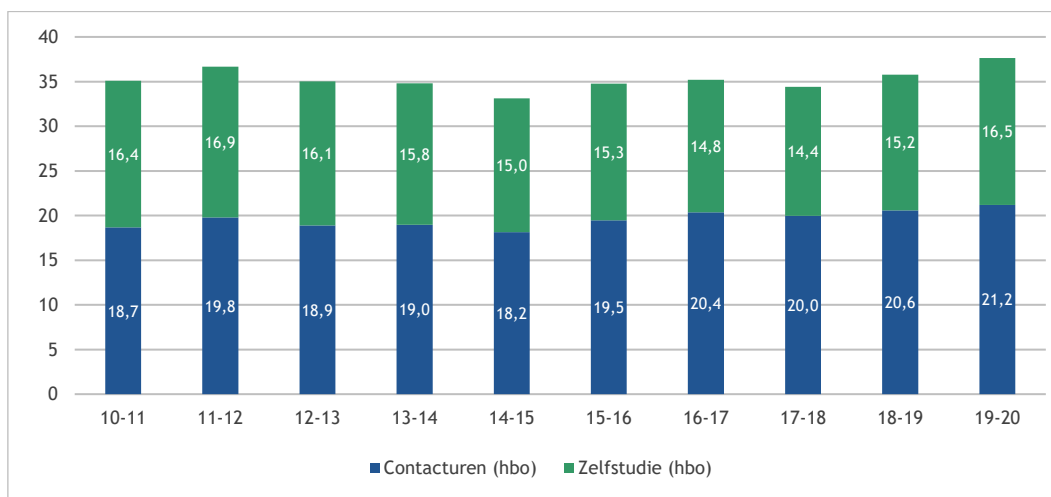

Figuur 5.23: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2011-2020)

Ho bachelorstudenten besteden in 2019-2020 gemiddeld ruim 36 uur aan studie, een toename van ruim 1,5 uur ten opzichte van het voorgaande jaar. Wanneer we de tijdbesteding van bachelorstudenten uitsplitsen naar verschillende achtergrondkenmerken, zien we dat studenten met een niet-westerse migratieachtergrond ongeveer twee uur meer aan hun studie besteden dan studenten met een Nederlandse achtergrond. Studenten met hoger opgeleide ouders besteden meer tijd aan hun studie dan eerstegeneratiestudenten.

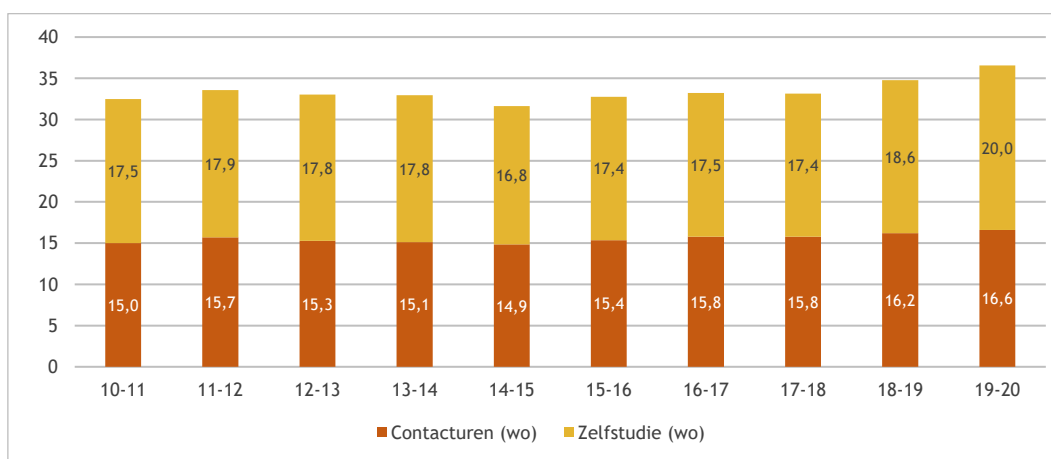
Ook thuiswonende studenten en eerstejaars besteden meer tijd (resp. ruim 1 uur en 3 uur) aan hun studie dan hun directe vergelijkgroepen. Er zijn geen significante verschillen naar geslacht gevonden.

Figuur 5.24 splitst de tijdbesteding van (hbo-volttijd) bachelorstudenten juist weer uit naar contacturen en zelfstudie. Ook hier zijn studenten die stage lopen en aan hun scriptie werken niet meegenomen. Hbo-studenten besteden meer tijd aan contacturen (ruim 21 uur) dan aan zelfstudie (ruim 16 uur). Ten opzichte van voorgaand jaar is het aantal uren zelfstudie sterker toegenomen (ruim 1 uur meer) dan de hoeveelheid contacturen. Studenten met een migratieachtergrond doen meer aan zelfstudie en iets minder aan contacturen dan studenten zonder migratieachtergrond. Vrouwen besteden een uur meer aan zelfstudie dan mannen, mannen besteden daarentegen ruim een uur meer aan contacturen.

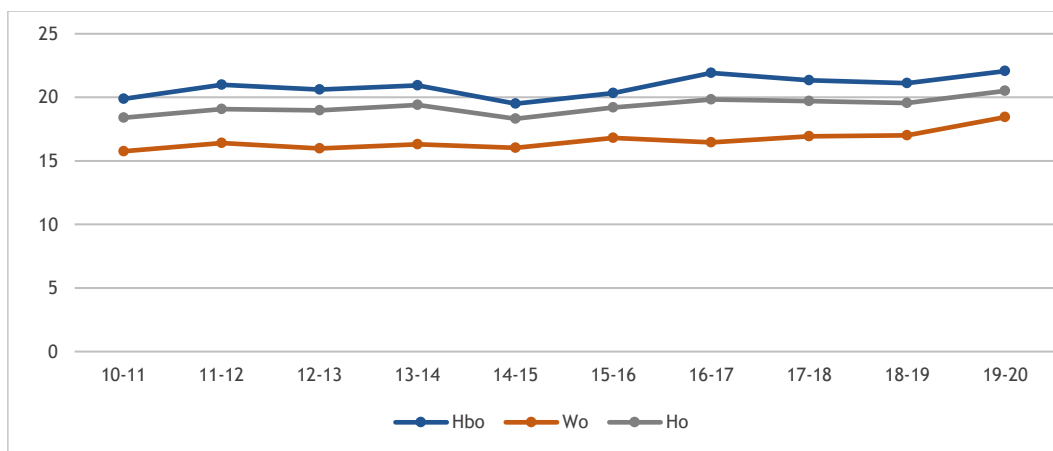
Figuur 5.24: Tijdbesteding hbo-volttijdbachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2011-2020)

Ook voor wo-bachelorstudenten is bekeken hoe zij hun tijd verdelen tussen contacturen en zelfstudie (figuur 5.25). Wo-studenten besteden, in tegenstelling tot hbo-studenten, juist meer tijd aan zelfstudie dan aan contactonderwijs. Gemiddeld genomen wordt er bijna twintig uur aan zelfstudie besteed en ruim zestien uur aan contacturen. Vrouwen besteden ruim één uur meer aan zelfstudie dan mannen, mannen hebben gemiddeld twee uur meer contact met de instelling dan vrouwen. Ook in het wo besteden studenten met een migratieachtergrond meer tijd (ruim 3 uur) aan zelfstudie dan studenten zonder migratieachtergrond.

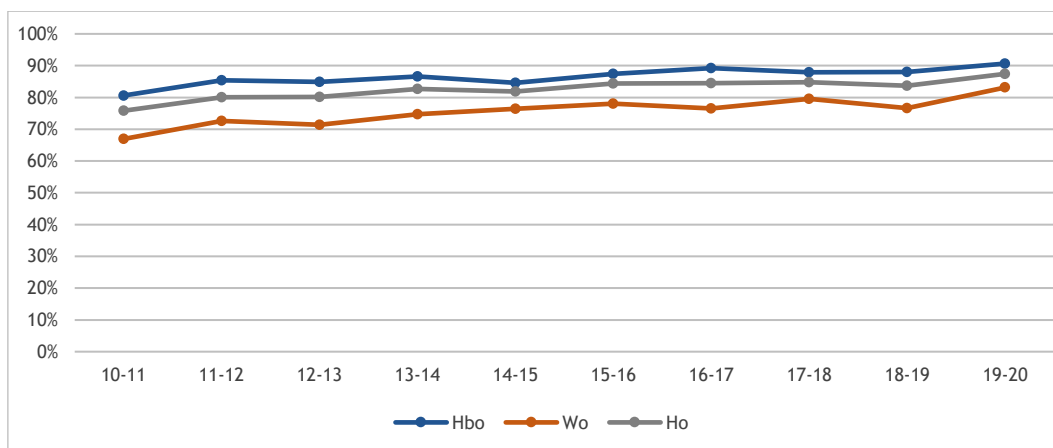
Figuur 5.25: Tijdbesteding wo volttijd bachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2011-2020)

In figuur 5.26 worden de contacturen voor eerstejaars voltijd bachelorstudenten uitgesplitst voor hbo en wo. In het hbo hebben studenten gemiddeld genomen 22 contacturen, in het wo ruim achttien. Bij beide groepen is er sinds 2017-2018 sprake van een toename in het aantal contacturen.

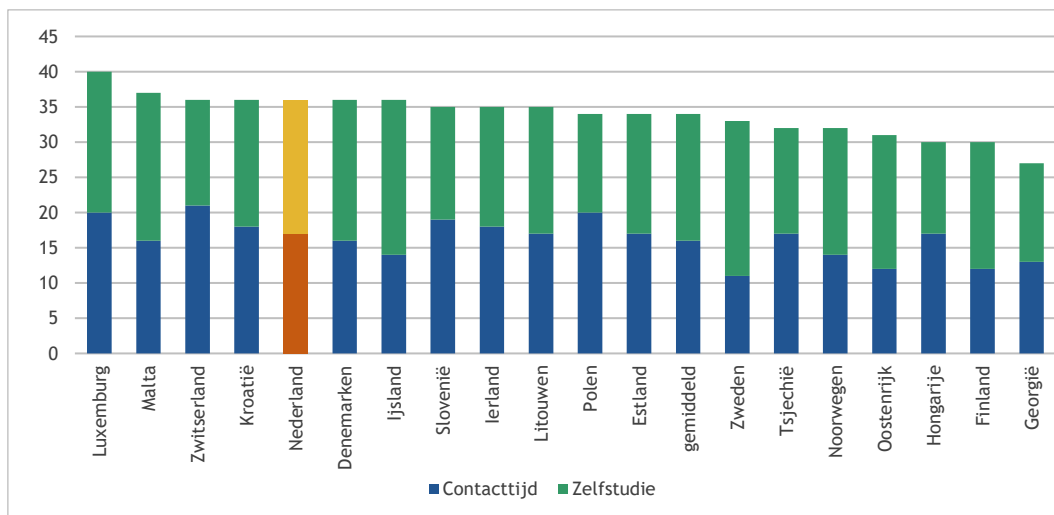
Figuur 5.26: Uren contacttijd per week van eerstejaars voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

Een aantal jaren geleden is er een minimum van twaalf uur geprogrammeerde contacttijd voor eerstejaars bachelorstudenten afgesproken (figuur 5.27). Het aandeel eerstejaars voor wie dit minimum ook daadwerkelijk gerealiseerd wordt, is inmiddels gestegen naar 87 procent (hbo: 91% wo: 83%).

Figuur 5.27: Percentage eerstejaars voltijd bachelorstudenten dat >12u contacttijd volgt (Studentenmonitor 2011-2020)

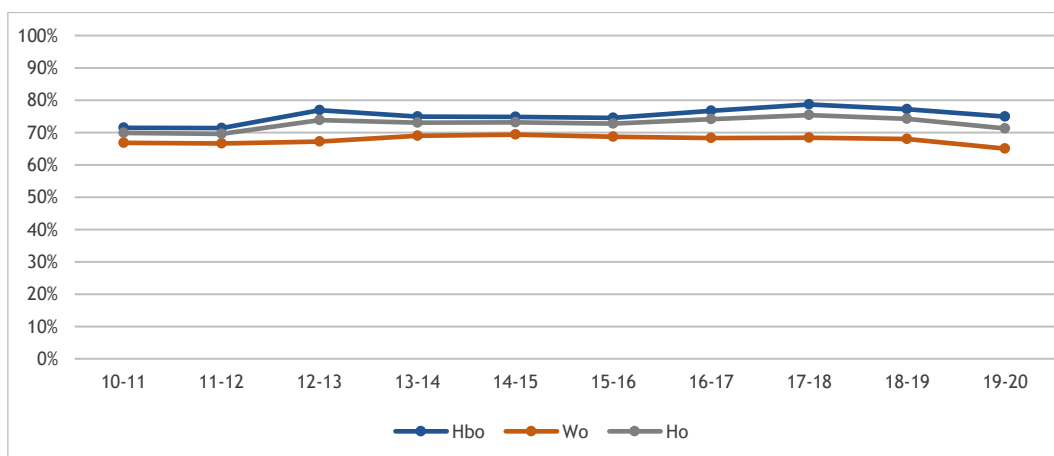
Uit figuur 5.28 blijkt dat voltijdstudenten in Nederland gemiddeld één uur meer contacttijd hebben dan het Europees gemiddelde (resp. 17 en 16 uur). Studenten uit Zwitserland, Luxemburg, Polen, Slovenië, Kroatië en Ierland hebben meer contacturen dan Nederlandse studenten. Aan zelfstudie besteden Nederlandse studenten gemiddeld negentien uur per week, waar het Europese gemiddelde op achttien uur ligt. Studenten in IJsland, Zweden, Malta, Luxemburg en Denemarken besteden gemiddeld genomen meer uren per week aan zelfstudie dan hun Nederlandse medestudenten. Deze gemiddelden wijken iets af van de eerder genoemde gemiddelden, omdat de Eurostudent cijfers niet uitgesplitst zijn naar bachelor en masterstudent en vol-en deeltijd.

Figuur 5.28: Tijdbesteding van zowel vol- als deeltijd bachelor-en masterstudenten in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII)

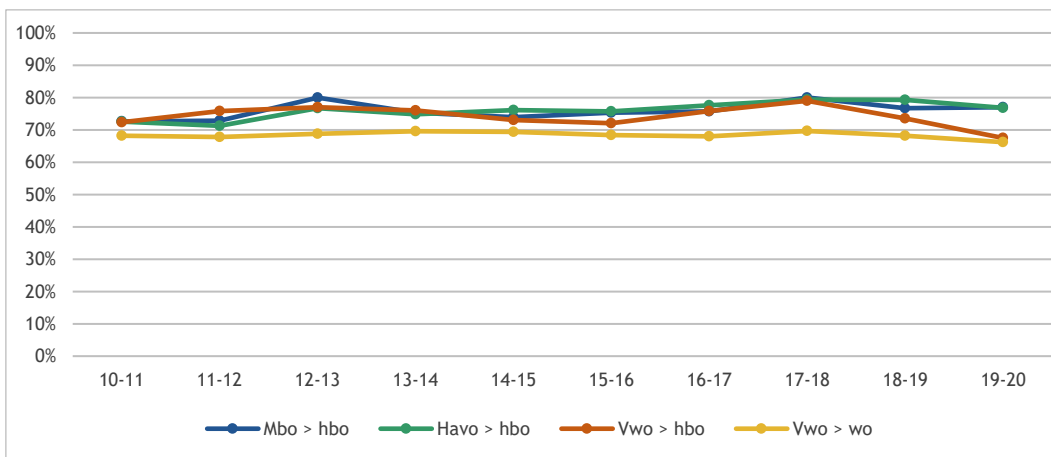
5.9 Betaald werk

Zo'n zeventig procent van de voltijd bachelorstudenten heeft betaald werk naast de studie (figuur 5.29). Hbo-studenten hebben vaker een betaalde baan (75%) dan wo-studenten (65%), voor beide groepen geldt dat dit aandeel gedaald is ten opzichte van het voorgaande jaar (met resp. 2 en 3 ppnt., mogelijke invloed van corona). Voor zowel het wo als het hbo geldt dat ook dit jaar vrouwen vaker betaald werk hebben dan mannen. Studenten van wie de ouders geen hoger onderwijs hebben genoten, hebben vaker betaald werk dan hun directe vergelijkingsgroep. Hetzelfde geldt voor studenten zonder migratieachtergrond, thuiswonenden, ouderejaars en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen: deze groepen werken vaker dan hun directe vergelijkingsgroep.

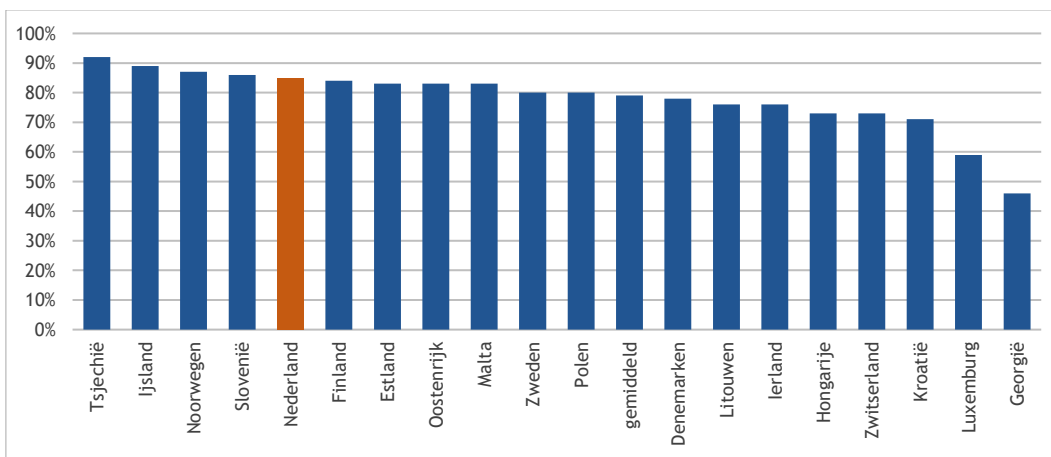
Figuur 5.29: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk (Studentenmonitor 2011-2020)

Hbo-studenten afkomstig uit het mbo of van de havo hebben vaker betaald werk dan studenten die afkomstig zijn uit het vwo (en een vervolgopleiding volgen in het hbo dan wel het wo). Ruimt driekwart van de voormalig havisten en mbo'ers heeft een baan. Met name vwo'ers werken dus minder dan de rest.

Figuur 5.30: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk, naar vooropleiding (Studentenmonitor 2011-2020)

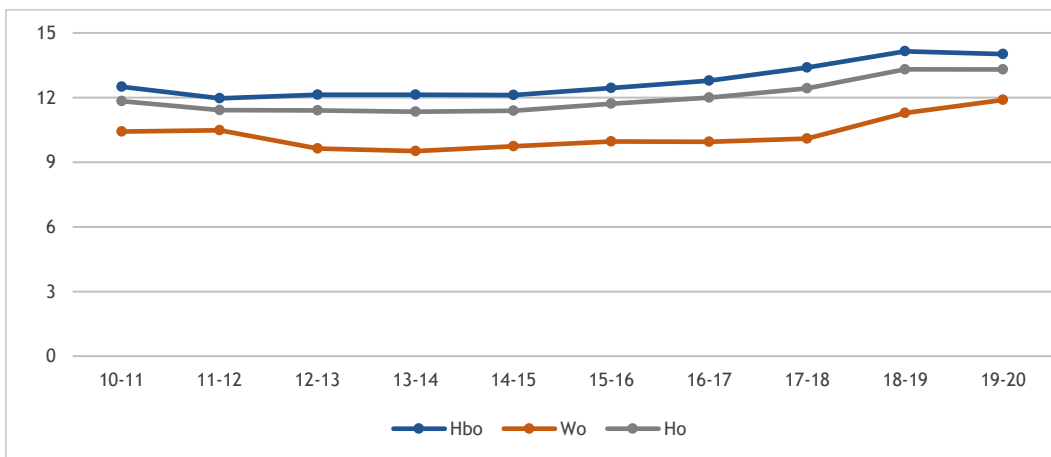
In een Europese vergelijking zien we dat Nederlandse studenten vaker werken ten opzichte van het Europese gemiddelde (figuur 5.31).

Figuur 5.31: Percentage vol- en deeltijd bachelor- en masterstudenten met betaald werk in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII)

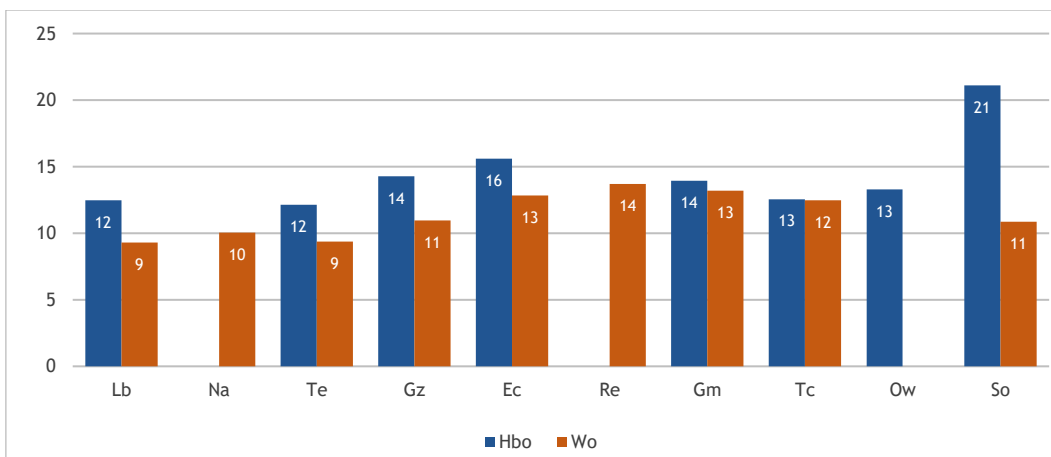
Zo'n 85 procent van de Nederlandse studenten heeft betaald werk (figuur 5.31) tegenover een Europees gemiddelde van 79 procent. In Tsjechië, IJsland, Noorwegen en Slovenië werkt een groter aandeel van de studenten, in Georgië verrichten de minste studenten betaald werk naast hun studie (46%).

Bachelorstudenten die een (bij)baan hebben, werken gemiddeld gezien zo'n dertien uur per week, waarbij hbo-studenten net iets meer werken dan wo studenten (figuur 5.32). Sinds 2014-2015 is de tijdbesteding van studenten gestaag omhoog gegaan, maar in 2019-2020 is er in vergelijking met vorig jaar geen noemenswaardige verandering opgetreden. Studenten met een migratieachtergrond werken verhoudingsgewijs ruim één uur meer dan studenten zonder migratieachtergrond. Uitwonenden en ouderejaars besteden meer tijd aan werk dan hun directe vergelijkingsgroepen (resp. bijna 2 uur, 1,5 uur meer). Eerstegeneratiestudenten en studenten waarvan ouders een beneden modaal inkomen hebben besteden meer tijd aan hun bijbaan dan hun respectievelijke vergelijkingsgroepen.

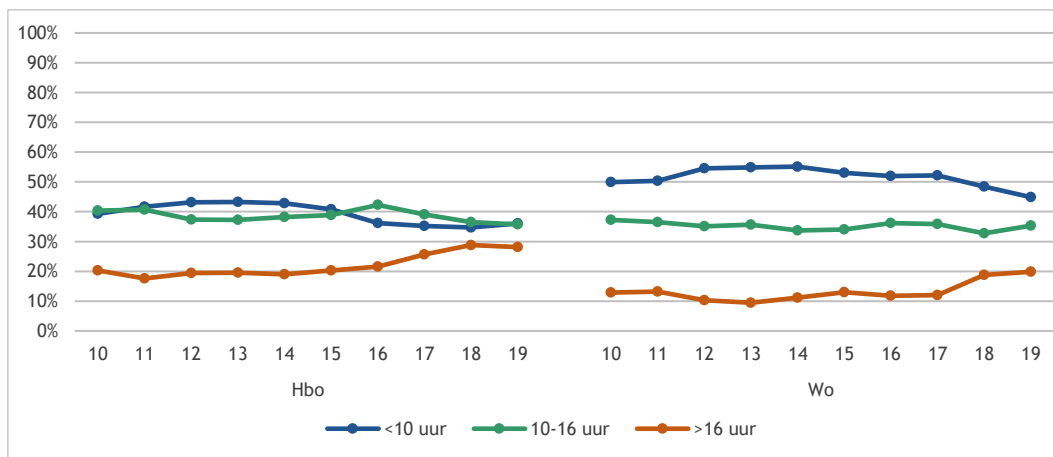
Figuur 5.32: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week: voltijd bachelors (Studentenmonitor 2011-2020)

Figuur 5.33 laat zien dat hbo-studenten in de sector Economie de meeste uren per week aan hun baan besteden (16 uur). In het wo werken studenten die een rechtenstudie volgen de meeste uren per week (14), studenten uit de sectoren Landbouw en Techniek werken zowel in het wo als het hbo de minste uren (resp. ruim 9 en 13 uur). Aantallen in de sector overstijgende opleidingen zijn te klein om betrouwbare uitspraken te doen over trends.

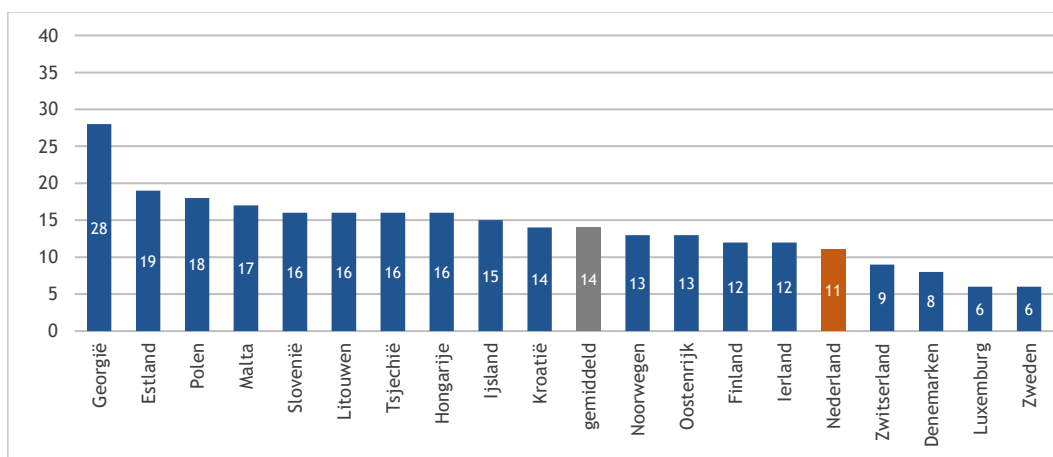
Figuur 5.33: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week naar sector: voltijd bachelors (Studentenmonitor 2020)

Hbo-studenten die werken hebben vaak een baan voor minder dan tien uur per week (36%) of tussen de tien en zestien uur per week (36%). Dit is vergelijkbaar met vorig jaar. Onder wo-studenten werkt de grootste groep minder dan tien uur per week (45%). Dat zijn er iets minder ten opzichte van vorig jaar. Het aandeel dat tussen de tien en zestien uur werkt is licht gestegen (met 2,5 ppnt.), net als het aandeel studenten dat meer dan zestien uur per week werkt (stijging 1 ppnt.). Nog altijd werken hbo-studenten vaker meer dan zestien uur per week dan wo-studenten. Dit verschil is de afgelopen jaren wel kleiner geworden.

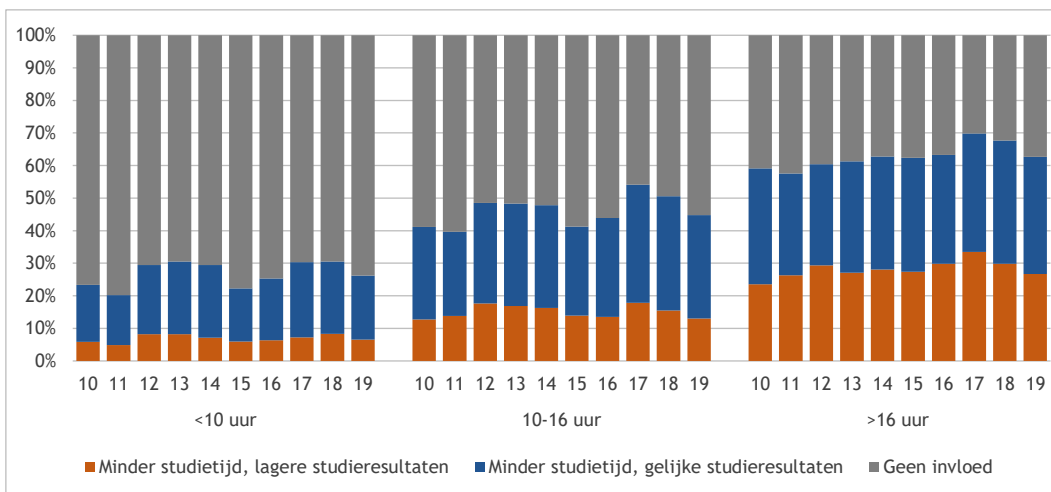
Figuur 5.34: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week (gerubriceerd): voltijd bachelors (Studentenmonitor 2011-2020)

Nederlandse studenten besteden gemiddeld genomen elf uur per week aan hun betaalde baan. Dit uren aantal komt niet geheel overeen met de eerder genoemde aantallen, aangezien het in de Eurostudentfiguren zowel vol- als deeltijd als bachelor- en masterstudenten betreft. Gemiddeld genomen besteden Europese studenten veertien uur per week aan betaald werk. Alleen studenten uit Zwitserland, Denemarken, Luxemburg en Zweden besteden minder tijd aan betaald werk dan Nederlandse studenten. Georgische studenten besteden aanzienlijk meer uren per week aan betaald werk dan hun Europese medestudenten (28 uur).

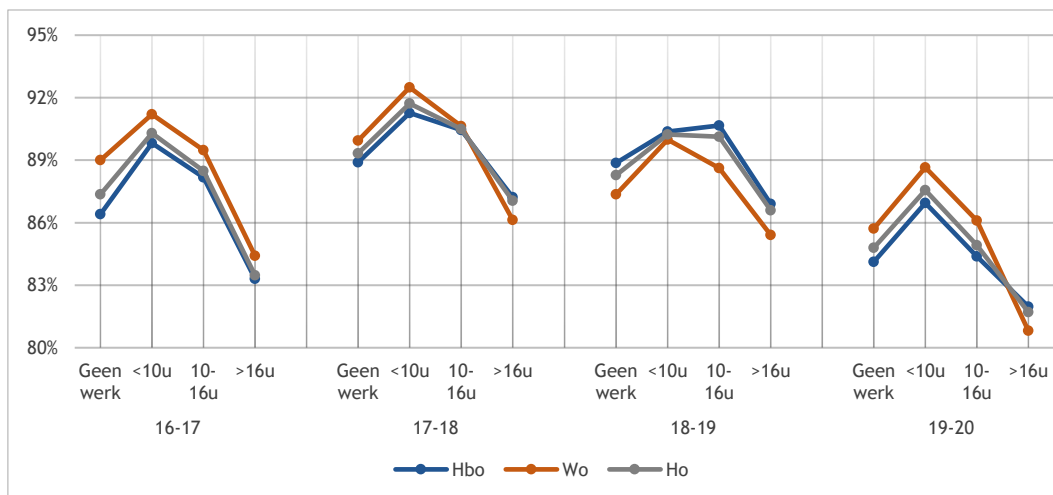
Figuur 5.35: Tijdbesteding aan betaald werk in uren per week, vol- en deeltijd bachelor- en masterstudenten in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII)

Figuur 5.36 laat zien in welke mate een betaalde baan invloed heeft op studieresultaten. Van de studenten die meer dan zestien uur per week werken geeft iets minder dan een derde (27%) aan dat ze minder tijd voor hun studie hebben en daardoor lagere studieresultaten behalen. Dit aantal nam tot 2017-2018 toe, maar is sinds vorig jaar wederom gedaald (3 ppt.). 36 procent van de studenten geeft aan minder tijd te hebben voor de studie, maar gelijke resultaten te behalen. Bijna veertig procent van de studenten geeft aan dat een baan van meer dan zestien uur per week geen invloed heeft op de studie; dat is een toename ten opzichte van voorgaande jaren. Van de studenten met een kleine baan (<10 uur), geeft ruim zeventig procent aan dat de baan geen invloed heeft op de studie; nog geen tien procent (7%) ervaart dat ze door minder studietijd slechtere resultaten halen.

Figuur 5.36: Invloed baan op studie naar aantal uren werken per week van voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

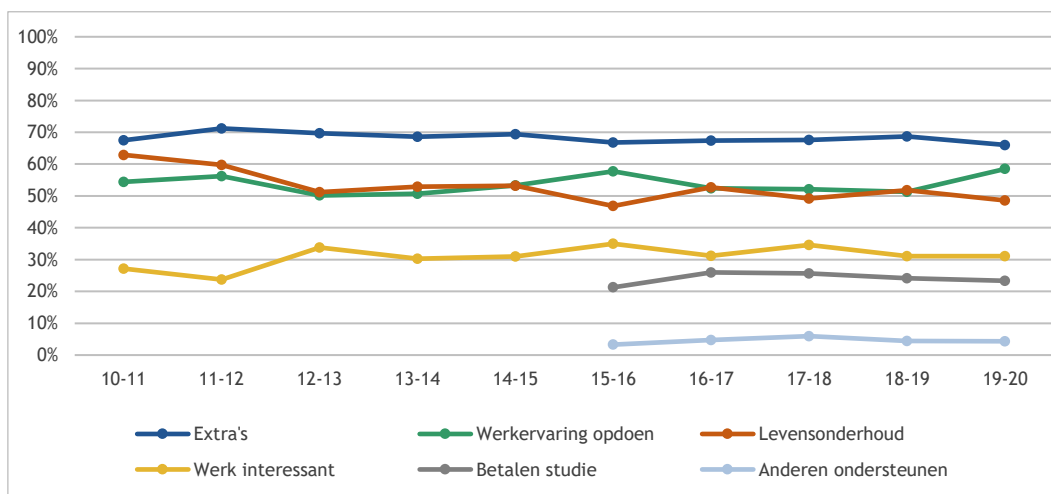
Het is goed mogelijk dat de studievoortgang van studenten beïnvloed wordt door het hebben van betaald werk. Om dit te bezien, zetten we in figuur 5.37 het aantal uren dat studenten werken af tegen hun voortgang (aantal behaalde studiepunten gerelateerd aan het aantal studiepunten dat behaald had moeten worden). Studenten met een baan van minder dan tien uur per week kennen de hoogste studievoortgang (88%), ook in vergelijking met studenten die géén bijbaan hebben. Deze laatste groep en de groep studenten met een baan tussen de tien en zestien uur per week kennen een vergelijkbare voortgang: de afgelopen drie studiejaar was het verschil in voortgang tussen deze groepen maximaal twee procentpunt. Studenten die meer dan zestien uur per week werken kennen de laagste studievoortgang. Opvallend is dat de voortgang van wo-studenten in 2016-2017 voor alle groepen nog hoger lag dan die van hbo-studenten; de afgelopen jaren is hier geen trend in te ontdekken.

Figuur 5.37: Studievoortgang (100=nominaal) van voltijd bachelorstudenten naar aantal uren werken per week (Studentenmonitor 2017-2020)

Studenten hebben uiteraard verschillende (maar over de jaren gezien steeds terugkerende) motieven om te werken naast hun studie. Het bekostigen van extra uitgaven is voor (66% van de) eerstejaarsstudenten al jaren de voornaamste reden om te werken naast de studie (figuur 5.38). Bijna zestig procent werkt om werkervaring op te doen; dat is in vergelijking met voorgaand jaar een sterke toename (van 7 ppnt.). De helft (49%) van de studenten werkt om in hun levensonderhoud te voorzien en iets minder dan een derde (31%) werkt omdat het werk interessant is. Voor iets minder dan een kwart (23%) van de studenten is werken een manier om de studie te betalen, nog geen vijf procent werkt om anderen te ondersteunen.

In de loop der jaren veranderen de percentages enigszins, maar bij de meeste redenen zijn geen duidelijke stijgingen of dalingen te zien. Voor eerstegeneratiestudenten, studenten waarvan de ouders een beneden modaal inkomen hebben, studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, hbo-studenten en uitwonende studenten geldt significant vaker als reden om te werken dat zij hiermee hun studie betalen. Studenten zonder migratieachtergrond en studenten waarvan ouders een bovenmodaal inkomen hebben geven vaker als reden dat ze met hun bijbaan extra uitgaven bekostigen. Het opdoen van werkervaring is belangrijker voor hbo-studenten, vrouwen, niet-eerstegeneratiestudenten, thuiswonenden en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen.

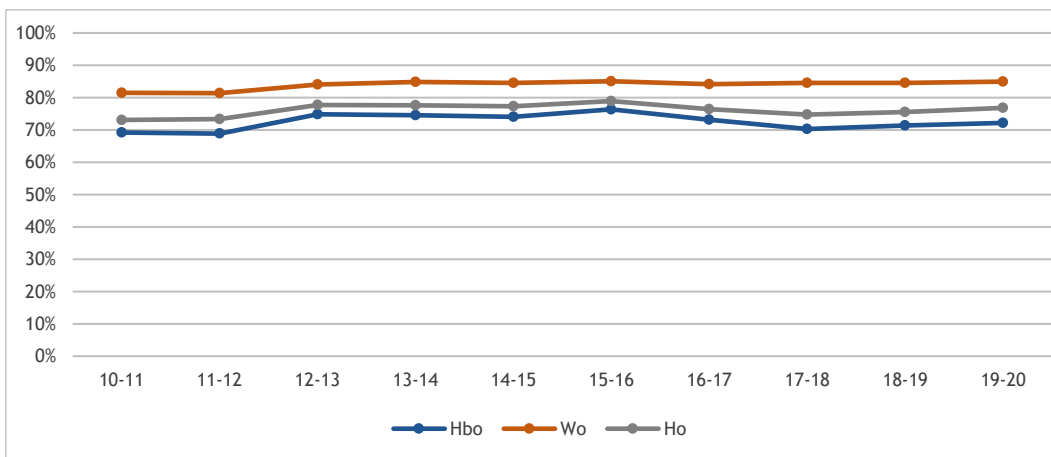

Figuur 5.38: Percentage eerstejaars voor wie genoemde redenen om te werken belangrijk zijn (Studentenmonitor 2011-2020)

5.10 Studenttevredenheid

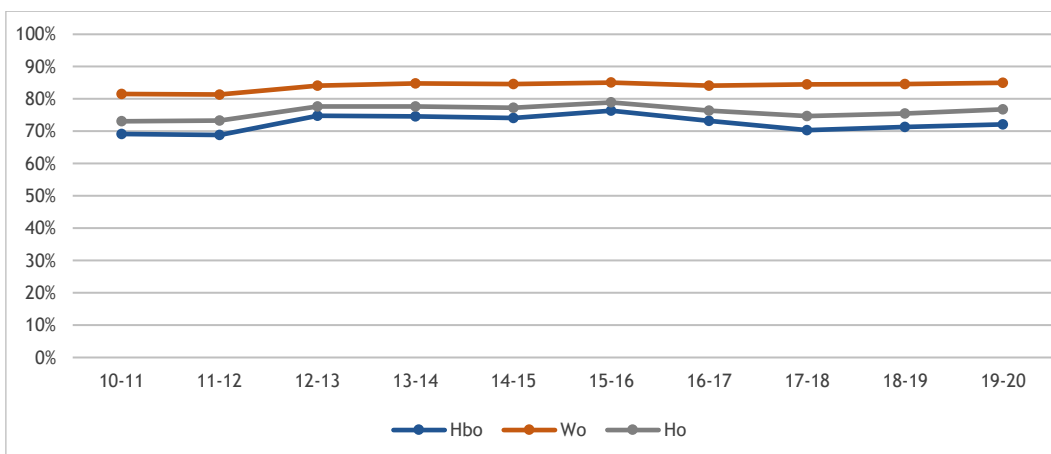
Als indicator voor de kwaliteit van opleidingen zijn in deze paragraaf tevredenheidsoordelen van studenten geanalyseerd. Voorheen werden deze verzameld in de Nationale Studentenenquête (NSE), maar deze is de afgelopen twee jaren niet uitgevoerd. Daarom wordt de tevredenheid over de opleiding, inhoud van de opleiding, over docenten en over begeleiding dit jaar uit de Studentenmonitordata gehaald, evenals het oordeel over hoe uitdagend de opleiding is (dit laatste oordeel kwam eerder ook al uit de Studentenmonitor). De tevredenheidsoordelen kunnen daarom enigszins verschillen van de NSE-figures die voorheen zijn weergegeven.

In het algemeen zijn studenten positief over hun opleiding en verandert er weinig in dit oordeel over de jaren heen. Figuur 5.39 laat zien dat van de ho-studenten gemiddeld tussen de zeventig en tachtig procent tevreden of zeer tevreden is over de opleiding (74% in 2019-2020). In het wo ligt dit percentage steevast iets hoger dan in het hbo: afgelopen jaar was in het wo ruim tachtig procent van de studenten (zeer) tevreden en in het hbo bijna zeventig procent. Dit verschil van dertien procentpunt is de laatste jaren vrij stabiel en fluctueert sinds 2010-2011 tussen de negen en vijftien procentpunt. Die fluctuatie wordt vooral veroorzaakt doordat hbo'ers tussen 2012-2013 en 2015-2016 wat positiever oordeelden dan daarvoor en daarna. In het wo bleef het oordeel constanter. Studenten zonder migratieachtergrond, vrouwen, eerstejaars, niet-eerstegeneratiestudenten en studenten waarvan ouders bovenmodaal verdienen zijn vaker (zeer) tevreden over hun opleiding dan studenten uit hun directe vergelijkingsgroepen.

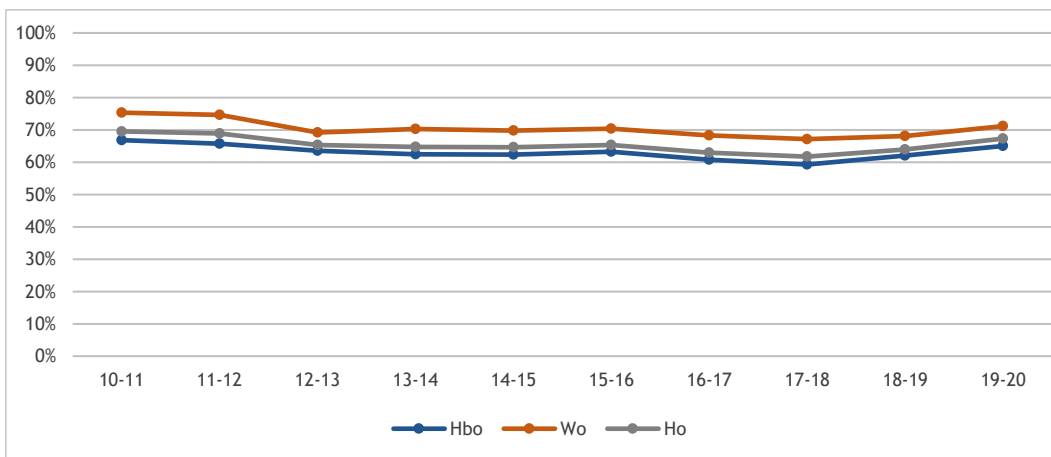
Figuur 5.39: Oordeel over de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

Ook over de inhoud van de opleiding zijn studenten te spreken (figuur 5.40). Ook wat betreft de inhoud van de opleiding ligt het gemiddelde van studenten die (zeer) tevreden zijn in het gehele hoger onderwijs al jaren tussen de zeventig en tachtig procent (77% in het laatste jaar). En ook hier zijn wo-studenten iets positiever dan hbo'ers. Afgelopen jaar was 85 procent van de wo-studenten en 72 procent van de hbo-studenten (zeer) tevreden over de inhoud van hun opleiding. Studenten die (zeer) tevreden zijn over de inhoud van hun opleiding zijn vaker studenten zonder migratieachtergrond, met ouders die een ho-opleiding hebben voltooid, studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen, eerstejaars en uitwonend.

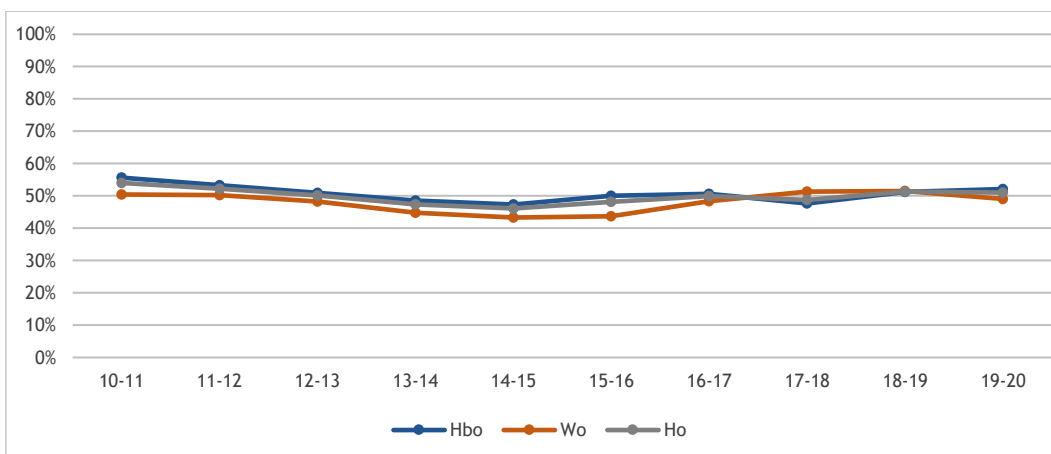
Figuur 5.40: Oordeel over de inhoud van de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

Tussen de zestig en zeventig procent van de ho-studenten oordeelt (zeer) positief over hun docenten (figuur 5.41). Ook hier zijn wo-studenten vaker (zeer) tevreden dan hbo-studenten (resp. 71% en 65%). Studenten zonder migratieachtergrond, vrouwen, niet-eerstegeneratiestudenten, eerstejaars, uitwonenden en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen zijn vaker (zeer) tevreden over hun docenten dan hun directe vergelijkingsgroepen.

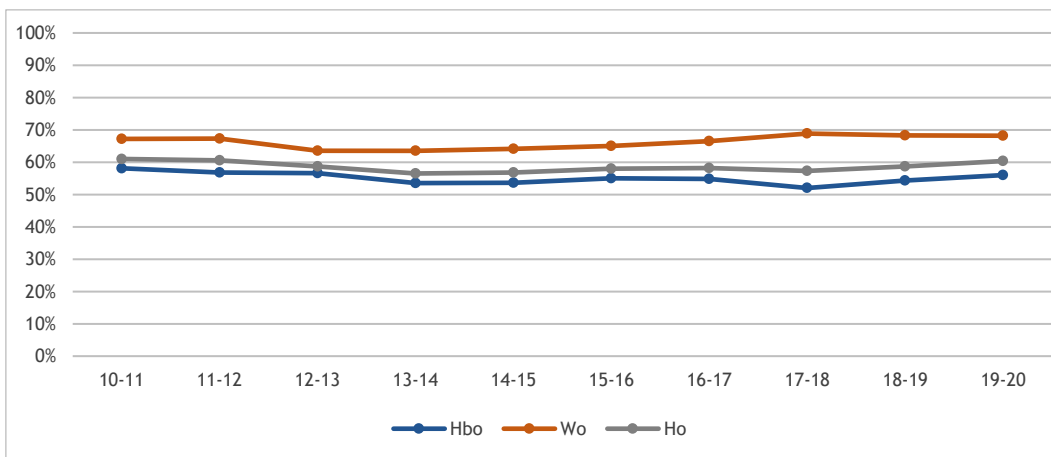
Figuur 5.41: Oordeel over docenten; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

Over de studiebegeleiding ligt de tevredenheid van wo- en hbo-studenten dicht bij elkaar, zoals te zien in figuur 5.42. Gemiddeld ligt het oordeel (zeer) tevreden over de jaren heen rond de vijftig procent in het ho. In 2018-2019 verschilden wo-studenten en hbo-studenten hierin nauwelijks (resp. 52% en 51%), afgelopen jaar is dit aandeel onder wo'ers heel licht gedaald naar 49 procent terwijl het in het hbo licht steeg naar 52 procent. Wederom zijn studenten zonder migratieachtergrond, niet-eerstegeneratie-studenten, eerstejaars, en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen vaker (zeer) tevreden over hun studiebegeleiding dan studenten uit hun directe vergelijkingsgroep.

Figuur 5.42: Het oordeel over de studiebegeleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

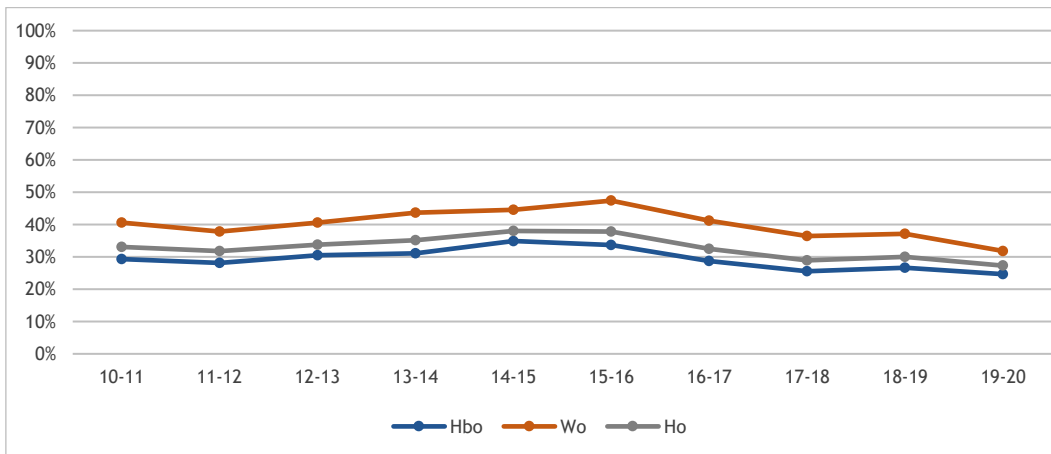
Figuur 5.43 laat zien dat het aandeel studenten dat (zeer) tevreden is over de mate waarin de studie uitdagend is, over de jaren heen gezien redelijk stabiel is. Er zijn wat lichte stijgingen en dalingen te zien, maar over het algemeen is ongeveer zestig procent van de ho-studenten (zeer) tevreden over de mate waarin de studie uitdagend is. Wo-studenten zijn over het algemeen nog iets meer tevreden (68%) dan hbo-studenten (56%). Er zijn geen significante verschillen naar geslacht of woonsituatie gevonden. Studenten met een migratieachtergrond en ouderejaars geven minder vaak aan (zeer) tevreden te zijn over de mate waarin de studie hen uitdaagt dan hun directe vergelijkingsgroep. Studenten waarvan ouders hoger onderwijs hebben genoten en waarvan ouders bovenmodaal verdienen, zijn vaker (zeer) tevreden over de mate waarin de studie uitdagend is dan hun directe vergelijkingsgroepen.

Figuur 5.43: Het oordeel over de mate waarin de studie uitdagend is; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

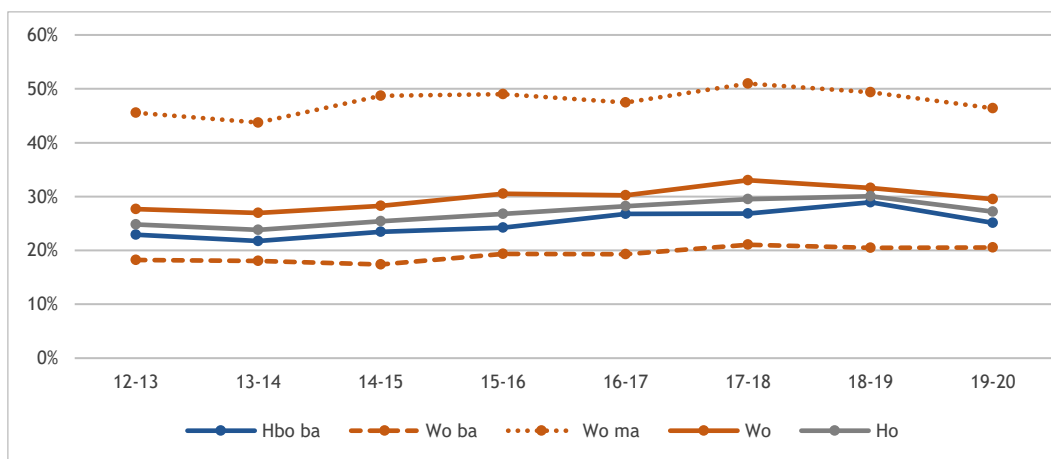
5.11 Nevenactiviteiten en buitenlandervaring

Figuur 5.44 laat zien dat het aandeel studenten dat bestuurswerk of vrijwilligerswerk verricht als bestuurslid van raden binnen de instelling of van studentenorganisaties sinds studiejaar 2015-2016 gedaald is. Na een minimale stijging vorig jaar, is het aandeel ho-studenten met een bestuurs- of vrijwilligerservaring weer met drie procentpunten gedaald. Wo-studenten doen vaker bestuurs- of vrijwilligerswerk dan hbo-studenten (resp. 32% en 25%). Eerstegeneratiestudenten in het ho verrichten minder vaak bestuurswerk dan studenten met ho-opgeleide ouders. Daarnaast doen meer ouderejaars, vrouwelijke en uitwonende studenten in het wo bestuurswerk dan hun directe vergelijkingsgroepen. Meer vrouwen dan mannen (resp. 30% en 25%) doen bestuurswerk. Er zijn geen significante verschillen naar migratieachtergrond gevonden.

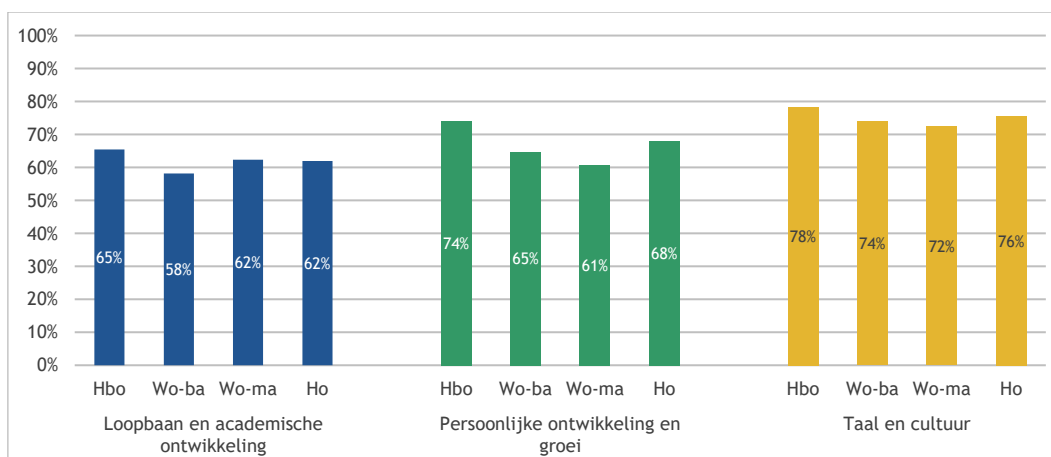
Figuur 5.44: Percentage voltijd bachelorstudenten dat bestuurswerk of vrijwilligerswerk verricht (Studentenmonitor 2011-2020)

Iets minder dan een derde (27%) van de voltijd studenten (zowel bachelor als master) in Nederland heeft een studiegerelateerde buitenlandervaring opgedaan (figuur 5.45). Ten opzichte van vorig jaar is dit aandeel voor bijna alle groepen iets gedaald. Masterstudenten verblijven vaker in het buitenland; daar zien we dan ook het grootste aandeel studenten met studiegerelateerde buitenlandervaring (46%; vorig jaar was dit 49%). In totaal zijn er iets meer wo-studenten met een studiegerelateerde buitenlandervaring dan hbo-studenten (resp. 30% en 25%). Er zijn geen significante verschillen naar migratieachtergrond gevonden. Vrouwelijke studenten hebben vaker een buitenlandervaring dan mannen (resp. 29% en 26%), net als studenten met hoger opgeleide ouders ten opzichte van eerstegeneratiestudenten (28% vs. 26%).

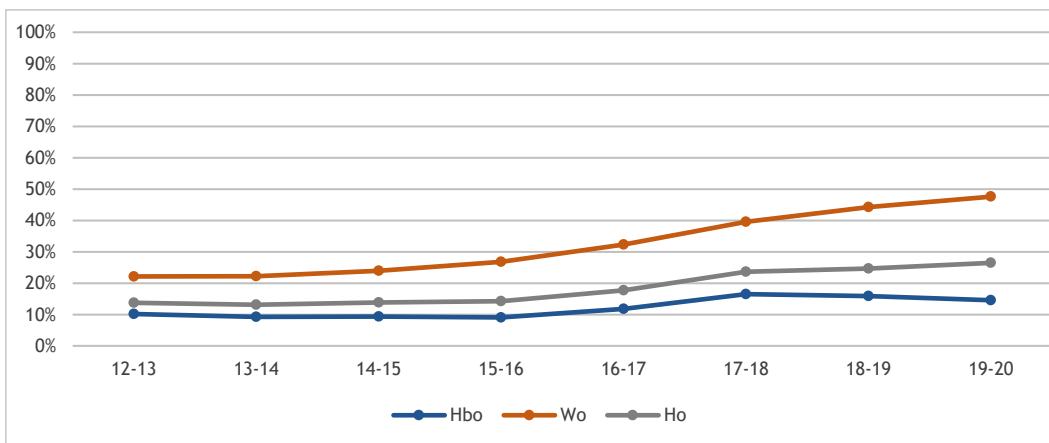
Figuur 5.45: Percentage voltijd- en masterstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring (Studentenmonitor 2013-2020)

Studenten kunnen verschillende redenen hebben om naar het buitenland te gaan tijdens hun studie; figuur 5.46 geeft daar inzicht in. Voor studenten is het ervaring opdoen met een andere taal en cultuur verreweg (76%) het belangrijkste motief, gevolgd door persoonlijke ontwikkeling en groei (68%). Daarnaast vindt 62 procent van de studenten een buitenlandverblijf van belang voor hun loopbaan en academische ontwikkeling. Ten opzichte van voorgaand jaar zijn er geen grote verschillen te benoemen.

Figuur 5.46: Motieven van voltijd bachelor- en masterstudenten om naar het buitenland te gaan voor studiegerelateerde doeleinden (Studentenmonitor 2020)

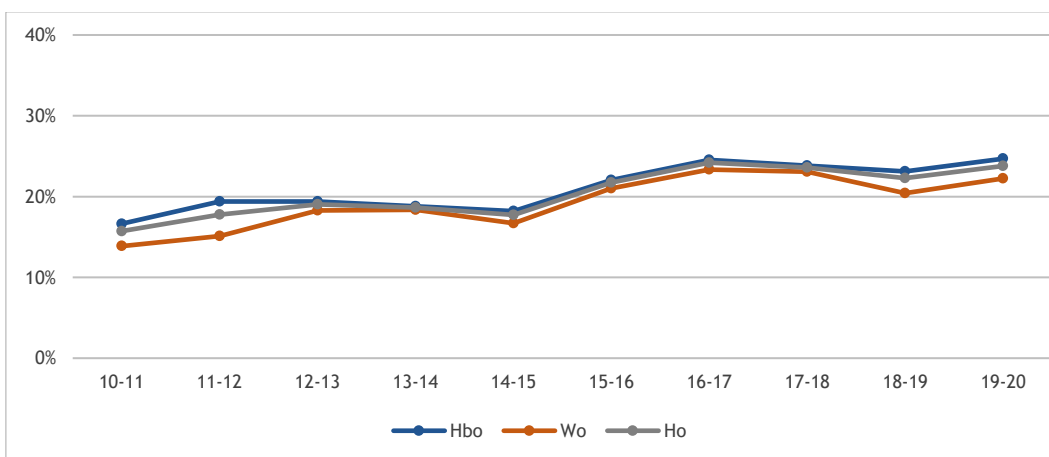
Steeds meer studenten volgen een studie in een andere taal dan het Nederlands (figuur 5.47). Dit is het geval voor 48 procent van de studenten in het wo en voor vijftien procent van de studenten in het hbo (vorig jaar resp. 44% en 16%). Hbo-studenten van wie de ouders een diploma in het hoger onderwijs behaalden, volgen vaker een studie in een andere taal dan eerstegeneratiestudenten. Voor ho-studenten geldt dat ze vaker een programma in het niet-Nederlands volgen als ze uitwonend zijn. Mannen volgen vaker dan hun vrouwelijke medestudenten een opleiding in een andere taal (resp. 28% en 25%).

Figuur 5.47: Het aandeel voltijd bachelorstudenten waarvan het programma grotendeels in niet-Nederlandse taal wordt verzorgd (Studentenmonitor 2013-2020)

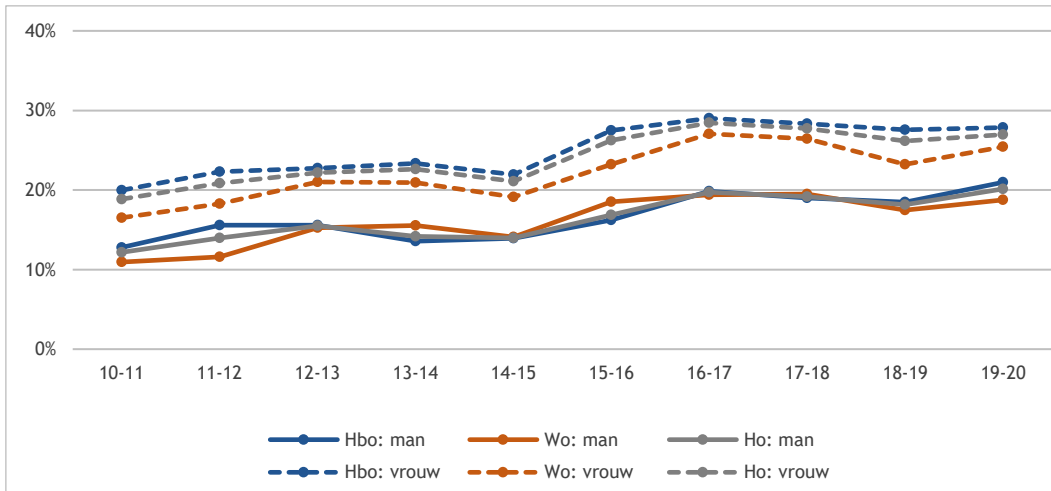
5.12 Ambitieuze studenten

Sinds 2010 wordt het aantal uitzonderlijk ambitieuze studenten gevolgd: deze zijn in overleg met OCW (in de eerste jaren als begrotingsindicator) op basis van de Studentenmonitor gedefinieerd als ‘studenten die zich bovengemiddeld inzetten, aangeven dat zij bovengemiddeld gemotiveerd zijn en tegelijkertijd ook 35 of meer uur per week besteden aan de studie en geen studieachterstand hebben (figuur 5.48). Vorig jaar was er sprake van een lichte daling, maar die is weer nagenoeg gecompenseerd. Onder hbo-studenten is het aandeel ambitieuze studenten iets hoger dan in het wo (resp. 25% en 22%). Omdat tijdbesteding in dit construct is meegenomen (en de vraagstelling over tijdbesteding is aangepast in de Studentenmonitor - zie eerder) zijn trends niet meer één-op-één vergelijkbaar. Er is geen significant verschil gevonden naar vooropleiding van ouders. Studenten zonder migratieachtergrond, eerstejaars, thuiswonenden en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen, zijn vaker als (zeer) ambitieus te betitelen dan studenten uit hun directe vergelijkingsgroepen.

Figuur 5.48: Het aandeel (zeer) ambitieuze voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)

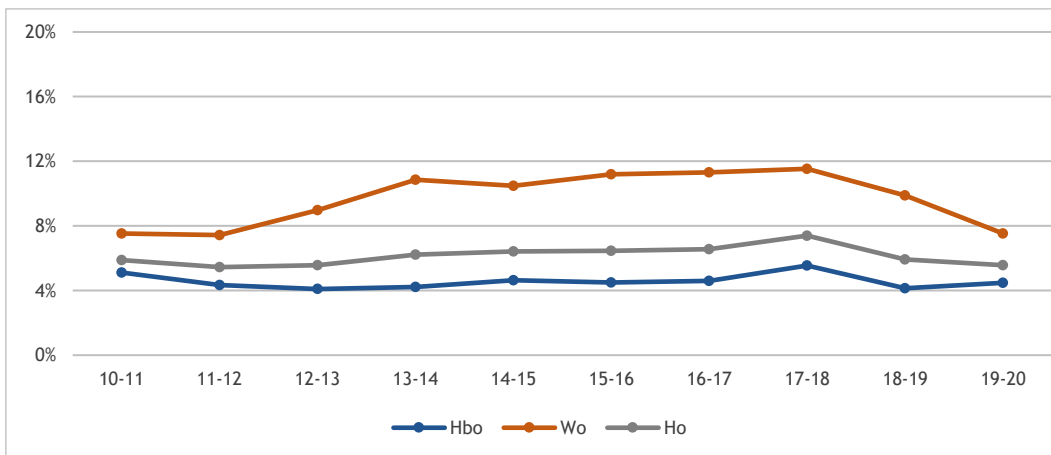
Figuur 5.49 laat zien dat meer vrouwelijke dan mannelijke studenten zijn te typeren als (zeer) ambitieuze student. Het aandeel ambitieuze mannelijke studenten verschilt weinig tussen hbo en wo (2 ppnt.), voor vrouwen is dit verschil iets groter (ruim 2 ppnt.). Het aandeel mannen is de afgelopen twee jaar iets gestegen.

Figuur 5.49: Het aandeel (zeer) ambitieuze voltijd bachelorstudenten naar geslacht (Studentenmonitor 2011-2020)

5.13 Honoursprogramma

Net als voorgaand jaar, volgt zes procent van de studenten een honoursprogramma (figuur 5.50). Meer studenten uit het wo dan uit het hbo volgen een honoursprogramma (resp. 8% en 4%). Voor eerstegeneratie-studenten ligt het aandeel dat een honoursprogramma volgt, lager dan bij studenten van wie de ouders een opleiding in het hoger onderwijs hebben genoten. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond volgen vaker een honoursprogramma dan studenten zonder deze achtergrond. Er is geen significant verschil naar geslacht gevonden.

Figuur 5.50: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een honoursprogramma volgt (Studentenmonitor 2011-2020)

5.14 Samenvatting

Dit hoofdstuk ging in op het studieproces van (voltijd bachelor)studenten. Daarvoor keken we naar zaken als studieachterstand, bachelorrendementen, studievoortgang en kwaliteit en excellentie. De verschillen tussen hbo en wo zijn telkens belicht, evenals verschillen naar achtergrondkenmerken zoals geslacht, opleiding van de ouders en migratieachtergrond. Ook besteden we aandacht aan factoren die een rol spelen bij de studievoortgang zoals motivatie van de student, tijdbesteding en het verrichten van betaald werk.

Voor de meeste analyses gebruikten we de Studentenmonitor hoger onderwijs van 2010-2011 tot en met 2019-2020. Daarnaast zijn de bevindingen in Europees perspectief geplaatst met behulp van de resultaten van Eurostudent VII. Voor de (waargenomen) kwaliteit van de opleidingen (studenttevredenheid) is, in tegenstelling tot eerdere jaren (bij gebrek aan betrouwbare data), geen gebruik gemaakt van de Nationale Studentenenquête maar van de Studentenmonitor hoger onderwijs, die ook vergelijkbare vragen over tevredenheid bevat. De rendementcijfers zijn afkomstig uit het 1cHO (met toepassing van de definities van de VSNU en de VH). Alleen voltijdstudenten in de bachelorfase zijn meegenomen in de analyses, tenzij anders vermeld. Deze laatste paragraaf vat de belangrijkste bevindingen uit dit hoofdstuk samen aan de hand van de gestelde onderzoeksvragen.

Verandert het aandeel bachelorstudenten dat een studieachterstand heeft?

Bijna veertig procent van de bachelorstudenten heeft naar eigen zeggen een studieachterstand, een lichte stijging ten opzichte van 2018-2019. Deze stijging is, in tegenstelling tot voorgaand jaar, het sterkst onder hbo-studenten: het aandeel met een studieachterstand steeg hier van 34% in 2017-2018 naar 38% in 2019-2020. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, uitwonende studenten en mannen geven vaker aan een studieachterstand te hebben dan studenten in hun directe vergelijkingsgroepen.

Hoe ontwikkelt zich het percentage studenten dat aangesproken wordt op studieachterstand in het eerste jaar?

Iets meer dan een kwart (27%) van de studenten wordt aangesproken op een studieachterstand. Dit gebeurt vaker in het hbo (34%) dan in het wo (16%). Eerstejaars met een achterstand in de studie worden vaker aangesproken dan ouderejaars. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en thuiswonende studenten zijn beter in beeld bij de opleiding als het gaat om studieachterstand dan studenten uit hun directe vergelijkingsgroepen.

Hoe is de ontwikkeling van bachelorrendementen?

De bachelorrendementen in het hbo en wo zijn al jaren redelijk stabiel: in het hbo haalt bijna de helft van de studenten binnen vijf jaar een diploma, in het wo haalt driekwart binnen vier jaar een diploma. De definities van bachelorrendementen verschillen voor het hbo en wo. Hbo-studenten met een vwo-vooropleiding hebben het hoogste rendement, studenten met een mbo-vooropleiding het laagste rendement. Wanneer we uitsplitsen naar migratieachtergrond, zien we dat de bachelorrendementen van ho-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond lager zijn dan die van overige studenten. In het wo zijn de verschillen kleiner dan in het hbo. Ook naar geslacht bestaat er een verschil: het bachelorrendement van vrouwen is zowel in het hbo als het wo hoger dan dat van mannen. In het wo is dit gat in de loop der jaren iets kleiner geworden. Met behulp van een multivariate analyse is gekeken welke kenmerken het meest bepalend zijn voor het rendement. Hieruit komt naar voren dat de grootste voorspeller voor het behaalde rendement het geslacht van de student is: vrouwen behalen vaker binnen nominaal plus één jaar het diploma dan mannen. Daarnaast speelt ook het ouderlijk inkomen een rol: studenten met ouders uit hogere inkomens behalen vaker het diploma binnen nominaal plus één jaar. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond behalen het diploma in de gestelde termijn minder vaak (met name in het hbo). Studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk kennen een aanzienlijk lager bachelorrendement dan andere studentengroepen. Zo'n 24 procent van de studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk behaalde in het hbo binnen vijf jaar een diploma; in het wo haalde de helft van de studenten binnen vier jaar een diploma. Er is geen duidelijk verschil tussen de eilanden wat betreft het rendement; de percentages verschillen over de jaren heen. Studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk kennen zowel in het hbo als het wo het laagste rendement.

Verbeterd de studievoortgang van studenten?

De gemiddelde studievoortgang (behaalde studiepunten ten opzichte van verbruikte studietijd) ligt in 2019-2020 op 84 procent en is daarmee iets gedaald ten opzichte van het voorgaande jaar. De studievoortgang van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is iets lager dan die van ho-studenten zonder deze achtergrond. Dit verschil is het afgelopen jaar weer iets groter geworden.

De studieprogressie van vrouwen is over het algemeen beter dan die van mannelijke studenten; het gat tussen man en vrouw is iets groter in het wo dan in het hbo. De verschillen in studievoortgang van hbo-studenten gelet op vooropleiding zijn klein. Studenten schatten ook hun eigen studievoortgang ten opzichte van het studieprogramma in: van de eerstejaars zegt zeventig procent op of zelfs voor op schema te lopen, bij de ouderejaars is dat bijna zestig procent. Eerstejaars hbo-studenten lopen iets vaker achter dan hun wo-vergelijkingsgroep, onder ouderejaars is dit net andersom. Er is geen samenhang geconstateerd tussen de studieprogressie (behalve EC) van studenten en het opleidingsniveau van de ouders. Wel is de studievoortgang van thuiswonende studenten hoger dan die van uitwonenden.

Studenten hebben ook aangegeven in hoeverre ze op schema lopen ten opzichte van hun eigen ambities. Hieruit bleek dat 62 procent van de eerstejaars en zestig procent van de ouderejaars ho-studenten op of voor op 'eigen' schema loopt. Ook ten opzichte van de eigen ambities lopen mannen iets vaker achter op hun 'eigen' schema dan vrouwen, hetzelfde geldt voor uitwonende studenten ten opzichte van studenten die thuis wonen.

Verbeterd de inzet en de motivatie van studenten?

Het percentage studenten dat zich bovengemiddeld inzet voor de studie is het afgelopen jaar weer licht gestegen (naar 46%). Driekwart van de studenten geeft aan meer dan gemiddeld gemotiveerd te zijn.

Verbeterd de tijdbesteding van studenten aan hun studie?

Bachelorstudenten besteden gemiddeld zo'n 36 uur aan hun studie per week, een toename van ruim 1,5 uur ten opzicht van voorgaand jaar. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond besteden twee uur meer aan hun studie dan studenten zonder deze achtergrond. Er is geen significant verschil in tijdbesteding gevonden naar geslacht. Hbo-studenten besteden nog altijd meer tijd aan contacturen (ruim 21 uur) dan aan zelfstudie (ruim 16 uur). Voor wo studenten is dit omgekeerd; zij besteden twintig uur aan zelfstudie en zestien uur aan contacturen.

Hoe ontwikkelt zich de onderwijsintensiteit (aantal contacturen) in het eerste jaar?

In het hbo hebben eerstejaarsstudenten gemiddeld genomen 22 contacturen, in het wo zijn dat er achttien; iets meer dan voorgaande jaren. Het percentage eerstejaars dat de afgesproken minimaal twaalf uur contacttijd ook daadwerkelijk krijgt, ligt op 87 procent. Vergeleken met andere Europese landen, zien we dat het Nederlands hoger onderwijs (aan zowel vol- als deeltijd studenten en bachelor- als masterstudenten) één uur hoger ligt dan het Europese gemiddelde (resp. 17 en 16 uur).

Verandert het aandeel werkende studenten?

Zeventig procent van de voltijd bachelorstudenten werkt naast de studie. Meer hbo- dan wo-studenten hebben een betaalde baan (resp. 75% en 65%), dat aandeel daalde iets ten opzichte van voorgaand jaar. Voor beide groepen geldt dat vrouwen en eerstegeneratiestudenten vaker betaald werk hebben dan hun directe vergelijkgroepen. Hetzelfde geldt voor studenten zonder migratieachtergrond, thuiswonenden, ouderejaars en studenten waarvan de ouders bovenmodaal verdienen: deze groepen werken relatief vaker dan hun directe vergelijkgroep. Als we de Nederlandse studenten in Europees perspectief zetten, zien we dat het percentage Nederlandse studenten dat naast de studie betaald werk verricht, zes procentpunt hoger ligt dan het Europese gemiddelde. Enkel door studenten uit Tsjechië, IJsland, Noorwegen en Slovenië wordt vaker gewerkt dan in Nederland.

Verandert het aantal gewerkte uren en de invloed daarvan op de studieresultaten?

Bachelorstudenten die een bijbaan hebben werken gemiddeld gezien dertien uur per week; hbo'ers werken iets meer dan wo'ers. Dit is vergelijkbaar met vorig jaar. Er zijn geen significante verschillen gevonden naar geslacht. Studenten met een migratieachtergrond, uitwonenden en ouderejaars werken meer uren dan studenten uit hun directe vergelijkgroepen. Het aandeel ho-studenten dat meer dan zestien uur per week werkt is in het hbo licht gedaald (naar 28%) en in het wo licht gestegen (naar 20%). In het wo wordt de grootste groep studenten gevormd door studenten die minder dan tien uur per week werken (45%).

In het hbo is de groep studenten die tien tot zestien uur per week werkt even groot als de groep die minder dan tien uur werkt (beiden 36%). In Europa scoren Nederlandse ho-studenten iets lager dan gemiddeld wat betreft tijdbesteding in uren per week. Alleen studenten uit Zwitserland, Denemarken, Luxemburg en Zweden besteden minder tijd aan betaald werk dan Nederlandse studenten. Van de studenten die meer dan zestien uur per week werken, geeft iets meer dan een kwart aan dat ze door minder tijd voor de studie lagere studieresultaten halen; een licht afname ten opzichte van voorgaande jaren. De studievoortgang van studenten zónder baan, is lager dan die van studenten met een baan van minder dan tien uur per week. Studenten met een baan van meer dan zestien uur per week, kennen de laagste studievoortgang. De studievoortgang van wo-studenten is voor bijna alle groepen hoger dan die voor hbo-studenten, behalve voor de groep die meer dan zestien uur per week werkt.

Waarom werken eerstejaars naast de studie?

Voor eerstejaarsstudenten is de voornaamste reden om naast de studie te werken (net als voorgaande jaren) het bekostigen van extra uitgaven (66%). Bijna zestig procent werkt om werkervaring op te doen; een sterke toename ten opzichte van voorgaand jaar. De helft van de studenten werkt om in levensonderhoud te voorzien en iets minder dan een derde werkt omdat het werk interessant is. Iets minder dan een kwart van de studenten werkt om de studie te kunnen betalen. Deze cijfers zijn redelijk stabiel over de jaren.

Verbeterd de kwaliteit van de opleiding naar de mening van de studenten (algemeen, inhoud, docenten, begeleiding)?

Tevredenheid over de opleiding, inhoud van de opleiding, over docenten en over begeleiding zijn dit jaar uit de Studentenmonitordata gehaald, evenals het oordeel over hoe uitdagend de opleiding is (dit kwam eerder ook al uit de Studentenmonitor). Ruim tachtig procent van de studenten uit het wo en zeventig procent van de studenten uit het hbo is (zeer) tevreden over de opleiding. Zo'n 85 procent van de wo'ers en 72 procent van de hbo'ers is tevreden over de inhoud van de opleiding. Ho-studenten zijn ook (zeer) tevreden over hun docenten; dit geldt voor ruim zeventig procent van de wo'ers en 65 procent van de hbo'ers. De tevredenheid over studiebegeleiding is ook stabiel gebleven en ligt voor beide groepen rond de vijftig procent. Uit de Studentenmonitor blijkt dat ongeveer zestig procent van de ho-studenten hun studie uitdagend vindt, een redelijk stabiel percentage over de jaren.

Hoe verloopt de ontwikkeling van het aandeel studenten met bestuurlijke ervaring?

Bijna dertig procent (27%) van de studenten verrichte in 2019-2020 bestuurswerk als bestuurslid van raden binnen de instelling of van studentenorganisaties; wo-studenten doen dit iets vaker dan hbo-studenten, maar het verschil tussen beide groepen wordt kleiner. Ouderejaars, vrouwelijke en uitwonende studenten verrichten vaker bestuurswerk dan hun directe vergelijkingsgroepen. Dat meer vrouwen dan mannen bestuurswerk verrichten, is een recente ontwikkeling. Minder eerstegeneratiestudenten verrichten bestuurswerk dan studenten waarvan de ouders hoogopgeleid zijn. Er zijn geen significante verschillen gevonden naar migratieachtergrond.

Hoe ontwikkelt zich het aandeel studenten met studiegerelateerde buitenlandervaring?

Iets minder dan drie op de tien studenten in Nederland heeft in 2019-2020 een studiegerelateerde buitenlandervaring opgedaan.⁵⁸ Sinds 2012 nam het aandeel studenten met een buitenlandervaring toe, sinds vorig jaar is dit aandeel gestabiliseerd rond de dertig procent. Dit jaar was er sprake van een lichte daling van drie procentpunt. Er zijn nog altijd meer wo- dan hbo-studenten met een studiegerelateerde buitenlandervaring (resp. 30% en 25%). Voor drie kwart van de bachelor- en masterstudenten is ervaring opdoen met een andere taal en cultuur de belangrijkste reden om naar het buitenland te gaan (72%).

⁵⁸ Studenten die hun volledige studie in het buitenland doen, en daarmee niet zijn ingeschreven aan een Nederlandse hogeronderwijsinstelling, vallen buiten het beeld van de Studentenmonitor.

Verandert het aandeel ambitieuze studenten?

Sinds het begin van de meting in 2010 is het aandeel studenten dat zich bovengemiddeld inzet, een bovengemiddelde motivatie heeft, 35 of meer uur per week besteedt aan de studie en geen studieachterstand heeft licht toegenomen tot bijna een kwart van de studenten (24%) in 2019-2020. Een kwart van de studenten is dit jaar te classificeren als (zeer) ambitieus. Onder hbo-studenten en onder vrouwelijke studenten zien we (iets) meer ambitieuze studenten dan onder hun directe vergelijkingsgroepen.

Verandert de deelname aan excellentietrajecten (het aantal studenten in honoursprogramma's)?

In 2019-2020 volgde, net als in voorgaand jaar, zes procent van de studenten een honoursprogramma. Meer studenten uit het wo (8%) dan uit het hbo (4%) volgen een honoursprogramma. Niet-eerstegeneratie-studenten, uitwonende studenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond volgen relatief vaker een honoursprogramma dan studenten uit hun directe vergelijkingsgroepen. Er is geen significant verschil naar geslacht gevonden.

In hoeverre worden programma's aangeboden in een buitenlandse taal?

Steeds meer studenten volgen een studie in een andere taal dan het Nederlands. Bijna de helft (48%) van de wo-studenten en vijftien procent van de hbo-studenten volgt een opleiding waarvan het programma grotendeels in het niet-Nederlands gegeven wordt. Niet-eerstegeneratiestudenten en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond volgen vaker een studie in een andere taal dan studenten uit hun directe vergelijkingsgroepen. Ho-studenten met een migratieachtergrond die een anderstalige opleiding volgen, gaven in zestig procent van de gevallen aan dat de taal van de opleiding een grote rol speelde bij de studiekeuze; bij studenten zonder migratieachtergrond was dit bijna veertig procent. In vergelijking met voorgaande jaren, wordt het aandeel waarbij taal een grote rol speelt steeds iets kleiner.

6 Studeren onder bijzondere (studie)omstandigheden

Clarie Ramakers & Matthijs Brink

6.1 Inleiding

Als studenten fysieke of mentale problemen hebben, kan dat van invloed zijn op de studievoortgang. Studenten met een lichamelijke beperking kunnen belemmeringen ervaren bij het volgen van onderwijs omdat bijvoorbeeld de gebouwen niet goed toegankelijk zijn of er geen hulpmiddelen aanwezig zijn. Andere functiebeperkingen kunnen leiden tot cognitieve problemen die het leren en of het verwerken van taal en lesstof bemoeilijken. En psychische aandoeningen zijn weer vaker van invloed op het concentratievermogen van studenten. Studenten met functiebeperkingen kunnen niet alleen belemmeringen bij hun studie ervaren door de beperking zelf en de ongemakken die daaruit voortkomen, maar ook door gemis aan de juiste ondersteunende faciliteiten op de onderwijsinstelling. Duidelijke communicatie over deze voorzieningen door studieadviseurs en studentdecanen is voor deze studenten erg belangrijk.

Naast deze groep met functiebeperkingen is het belangrijk om aandacht te hebben voor het studieproces van studenten die onder bijzondere omstandigheden een studie volgen. Deze bijzondere omstandigheden hebben meestal geen directe relatie met fysieke of cognitieve leer- en concentratievermogens, maar kunnen wel van invloed zijn op de studievoortgang. Jonge mantelzorgers bijvoorbeeld zijn jongeren die een chronische zieke of gehandicapte ouder, broer of zus verzorgen. Deze situatie kan een grote impact hebben op hun ontwikkeling, gezondheid en studie. Zes procent van de jongeren tot 25 jaar in Nederland verlenen structurele mantelzorg voor meerdere uren per week. Jonge mantelzorgers kunnen als zij studievertraging oplopen een beroep doen op het profileringsfonds van de onderwijsinstelling voor financiële compensatie voor de achterstand; dat geldt ook voor studenten die in een andere problematische omstandigheid verkeren. Deze studenten kunnen ook via de studieadviseur ondersteuning krijgen om studievertraging te voorkomen. Andere bijzondere omstandigheden die de studievoortgang kunnen bemoeilijken zijn bijvoorbeeld woon- en leefproblemen, relatieproblemen, echtscheiding of overlijden van ouders en verslavingsproblemen.

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de studievoortgang van twee groepen studenten: (1) studenten met fysieke en/of mentale functiebeperkingen en (2) studenten die onder bijzondere omstandigheden studeren. Wij brengen van beide groepen het studieproces in beeld, waarbij bij de eerstgenoemde groep alleen is gekeken naar de student die vanwege zijn of haar functiebeperking belemmeringen ervaart bij het volgen van zijn studie. Deze groep bevat tien procent van de totale onderzoekspopulatie. Studenten die die géén belemmeringen ervaren door hun functiebeperking, zijn in de analyses buiten beschouwing gelaten. In de tweede groep studenten onderscheiden wij drie subgroepen: studenten met (1) zorgtaken voor kinderen en (2) mantelzorgtaken. Alle andere bijzondere omstandigheden zijn samengebracht onder één noemer, te weten (3) 'overige omstandigheden'.

6.2 Bijzondere groepen in voorgaande en huidige monitor

Tot 2020 werd het studieproces van een drietal groepen studenten besproken in een afzonderlijke paragraaf met als titel 'studentenwelzijn'. Het ging om studenten met een functiebeperking, met zorgtaken voor kinderen of mantelzorgtaken. Voor deze drie aandachtsgroepen werd onderzocht in hoeverre zij zich belemmerd voelden in hun studie. Daarbij werd ook nagegaan van welke voorzieningen zij gebruikmaakten en hoe zij die beoordeelden.

In 2020 is voor het eerst een apart hoofdstuk gewijd aan deze kwetsbare groepen. De reden hiervan is dat er meerdere groepen onderscheiden konden worden op basis van de bijzondere omstandigheden waaronder zij een studie volgen. Er is opnieuw gevraagd naar functiebeperkingen, zorgtaken voor kinderen en mantelzorg, maar ook naar bijzondere c.q. problematische omstandigheden zoals echtscheiding van de ouders, verslaving, overlijden van ouders of familielid, woon-/leefproblemen, zwangerschap en bevalling. Dit betekent dat we in de huidige monitor wederom de studievoortgang in kaart kunnen brengen van al die studenten die onder deze bijzondere omstandigheden studeren.

Zoals hiervoor al is gezegd maken wij in dit hoofdstuk onderscheid tussen de groep studenten die in een bijzondere omstandigheid verkeren vanwege een fysieke of mentale beperking en de groep met problemen in de persoonlijke levenssfeer. Studenten met de zorg voor kinderen en of mantelzorgtaken vallen nu onder deze laatstgenoemde groep. Deze groep bestaat dus uit studenten die problemen ervaren op verschillende levensgebieden of te maken hebben gehad met ingrijpende gebeurtenissen in het leven, ook wel *major or important life-events* genoemd. De groepen studenten met functiebeperkingen en bijzondere omstandigheden worden steeds vergeleken met de groep die geen beperking heeft of in een bijzondere omstandigheid verkeert, de zogenaamde referentiegroep.

6.3 Vraagstelling

De volgende onderzoeksvragen worden in dit hoofdstuk beantwoord voor de bijzondere groepen:

- a. In welke mate wijkt de studievoortgang van studenten met functiebeperkingen af, maakt deze groep gebruik van beschikbare voorzieningen en hoe tevreden zijn deze studenten over de voorzieningen?
- b. In welke mate wijkt de studievoortgang van studenten af die onder bijzondere c.q. problematische omstandigheden studeren, maakt deze groep gebruik van beschikbare voorzieningen en hoe tevreden zijn zij over deze voorzieningen?
- c. In hoeverre zijn studenten op de hoogte van het profileringsfonds en hoeveel studenten maken er gebruik van?

6.4 Data en definities

Studentenmonitor

In de Studentenmonitor hoger onderwijs staan studievoortgang, motivatie, studiekeuze, studiegedrag, tevredenheid, tijdbesteding, inkomsten en uitgaven van de Nederlandse studentenpopulatie centraal. Net als in de vorige Monitor beleidsmaatregelen, worden dit jaar meerdere jaren van de Studentenmonitor met elkaar vergeleken. De resultaten van de studenten met bijzondere omstandigheden kunnen allen vergeleken worden met die van vorig jaar. In de zomer van elke meting vindt het veldwerk van de Studentenmonitor plaats onder een steekproef van in Nederland studerende studenten. De studenten zijn deels benaderd via DUO en deels via een studentenpanel. De resultaten in de Studentenmonitor zijn zodanig gewogen dat het beeld representatief is voor de landelijke studentenpopulatie. De gegevens zijn gewogen naar geslacht, type ho, soort ho en sector opleiding eerste jaar. In dit hoofdstuk zijn zowel bachelor- als masterstudenten meegenomen. De volgende (ongewogen) aantallen zijn opgenomen in de analyses (tabel 6.1).

Tabel 6.1: Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor hoger onderwijs

	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20	Alle jaren
Hbo	8.876	3.959	7.404	6.171	6.041	5.239	7.079	6.918	7.570	4.082	63.339
Wo	12.775	7.864	8.925	6.939	9.102	6.116	7.231	8.494	7.562	10.974	85.982
Ho	21.651	11.823	16.329	13.110	15.143	11.355	14.310	15.412	15.132	15.056	149.321

Bachelor- en masterstudenten (voltijd); voor de analyses is een weegfactor toegepast (bron: Studentenmonitor 2011-2020)

Een aantal van de getoonde indicatoren zijn bevraagd in de vorm van een likertschaal (score 1-5). In de figuren zijn doorgaans percentages weergegeven: dit is in de meeste gevallen het percentage van de groep die een score van 4 of 5 invulde. De significantietoetsen zijn in die gevallen wel allemaal gebaseerd op de likertschalen (oorspronkelijke scores) dus niet op de percentages.

Studieachterstand en studievoortgang

In dit hoofdstuk worden twee begrippen gebruikt om na te gaan of studenten op schema lopen. Allereerst is aan studenten direct gevraagd of zij op schema zijn (ten opzichte van het schema van hun opleiding en ten opzichte van de eigen ambities). Dit wordt aangeduid met 'studieachterstand'. Ten tweede wordt in dit hoofdstuk ingegaan op studievoortgang. Deze is berekend op basis van het aantal studiepunten. Hierbij is het aantal studiepunten dat behaald is, gedeeld door het aantal studiepunten dat behaald had moeten worden. Een waarde van '100' betekent dat een student precies op schema loopt. Tevens is in dit hoofdstuk voor een aantal indicatoren een grafische presentatie weergegeven van de resultaten voor hbo, wo en het totale hoger onderwijs en is getoetst of verschillen significant zijn.

Studie-inzet

De variabele studie-inzet is gebaseerd op een serie stellingen in de Studentenmonitor over dit thema. Studenten geven op een vijfpuntschaal aan in hoeverre deze stellingen op hen van toepassing zijn. Voor de cursief weergegeven items geldt dat de scores nog worden omgezet (1=5, 2=4, 4=2, 5=1) om de inhoud eenduidig te maken. Het gaat om de volgende stellingen:

- Ik gebruik alle beschikbare tijd zoveel mogelijk om snel af te studeren.
- Ik probeer steeds een zo hoog mogelijk cijfer te halen.
- *Ik vind het moeilijk om zelfstandig mijn studie te plannen.*
- *Mijn bezigheden buiten mijn studie verhinderen mij volledig op te gaan in mijn studie.*
- *Waarom zou ik de studie sneller afronden dan nodig is, het is de mooiste tijd van mijn leven.*
- *Ik kan alleen bij vlagen goed studeren.*
- Ik ben tevreden over de studieprestaties die ik tot nu toe heb geleverd.
- *Ik vind het moeilijk me in te spannen voor oninteressante studieonderdelen.*
- *Ik heb de neiging verplichtingen uit te stellen.*
- Mijn zelfdiscipline is goed.
- *Ik zou eigenlijk meer tijd moeten besteden aan mijn studie.*

Voor elke respondent wordt een gemiddelde score berekend voor 'inzet' op basis van de voorgaande elf stellingen. Het gemiddelde ligt rond de 3,5; studenten die hoger dan 3,5 scoren, worden ingedeeld in de categorie 'inzet bovengemiddeld'.

6.5 Bijzondere groepen studenten

Zoals gezegd is sinds 2019 voor het eerst een uitgebreidere groepsindeling gemaakt van studenten die onder bijzondere omstandigheden hun studie doen. Naast functiebeperking en de zorg voor kinderen en mantelzorgtaken is ook gekeken naar bijzondere c.q. problematische omstandigheden zoals echtscheiding van ouders, overlijden van familieleden, verslaving, woon-/leefproblemen, relatieproblemen en zwangerschap/bevalling. Deze groepsindeling in de Studentenmonitor staat in tabel 6.2. Hieruit valt af te lezen dat iets meer dan de helft (53%) van de studenten tijdens de studie te maken hebben (gehad) met een functiebeperking of belast is met één of meerdere bijzondere omstandigheden.

Het hebben van een functiebeperking wordt het vaakst genoemd: bijna een derde van de studenten heeft in 2019-2020 een fysieke of mentale functiebeperking. Na functiebeperking komen relatieproblemen (11%), woon-/leefproblemen (9%) en ziekte/overlijden van een familielid (8%) het vaakst voor. Zes procent van de studenten is belast met mantelzorgtaken. Tussen beide jaren zijn er nauwelijks verschillen.

Tabel 6.2: Bijzondere groepen studenten: functiebeperkingen en bijzondere omstandigheden in afgelopen 12 maanden (bron: Studentenmonitor 2020)

	18-19			19-20		
	n	%	Waarvan % belemmerd bij studie	n	%	Waarvan % belemmerd bij studie
Functiebeperking	4.583	31%	35%	4.549	32%	36%
(Mantel)zorgtaken	866	6%	31%	839	6%	32%
Zorg voor kinderen	208	1%	47%	299	2%	53%
Topsporter met A-status	10	0%	-	7	0%	-
Echtscheiding ouders	419	3%	39%	357	2%	40%
Problemen aanpassen Nederland	275	2%	45%	546	3%	42%
Relatieproblemen	1.729	11%	47%	1.757	11%	45%
Woon-/leefproblemen	1.166	8%	57%	1.405	9%	53%
Verslaving	296	2%	51%	316	2%	57%
Ziekte/overlijden	1.294	8%	51%	1.195	8%	46%
Zwangerschap/bevalling	82	1%	-	90	1%	-
Transitie gewenst geslacht/genderexpressie	41	0%	-	49	0%	-
Andere omstandigheden	1.079	7%	66%	1.402	10%	62%
Geen aandachtsgroep (=referentiegroep)	7.451	50%		7.092	47%	

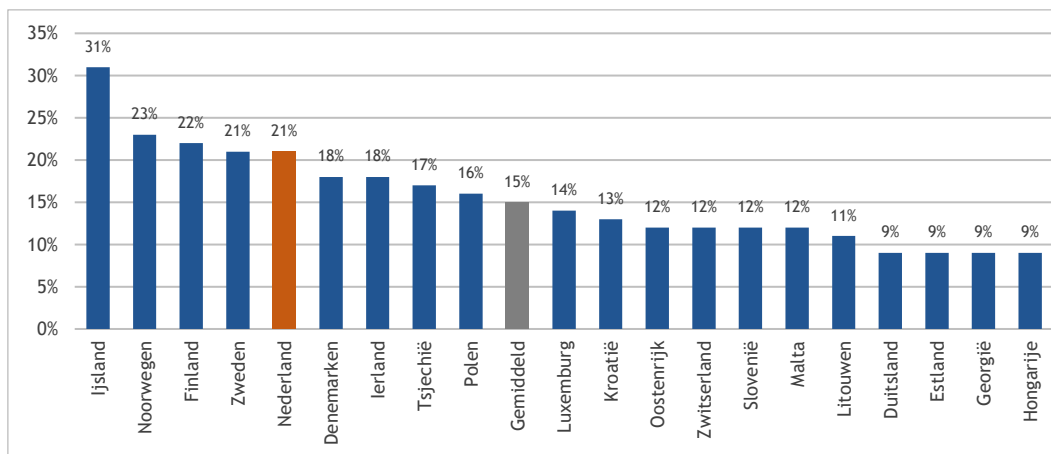
Welke bijzondere omstandigheden zorgen voor de grootste belemmering bij het volgen van een opleiding? Met andere woorden: welke student is het meest kwetsbaar? We zien in tabel 6.2 dat vooral studenten met een verslavingsprobleem hiervan ernstige hinder ondervinden bij het studeren; meer dan de helft van deze groep zegt belemmerd te worden in hun studie. Ook binnen de groep studenten met woon-/leefproblemen ervaart meer dan de helft hiervan hinder bij zijn of haar studie. Dat geldt eveneens voor studenten die de zorg voor kleine kinderen hebben. Ook deze groep (weliswaar klein van omvang) zegt gehinderd te worden in hun studie.

Overlap

Er is sprake van een kleine overlap tussen de groepen met een functiebeperking en bijzondere omstandigheden. De helft van de studenten met die belemmerd wordt door een functiebeperking heeft daarnaast ook te maken (gehad) met een bijzondere omstandigheid. Van alle studenten in 2019 heeft zes procent zowel een functiebeperking (en ervaart belemmeringen), als een bijzondere omstandigheid.

Internationale vergelijking

Wij zagen hiervoor dat ruim een derde (36%) van de studenten met een functiebeperking daarvan belemmeringen ondervindt in zijn studieproces. Deze groep maakt tien procent uit van de totale groep studenten (zie figuur 2.53, hoofdstuk 2). Uit Eurostudent VII blijkt dat in Nederland een van de vijf studenten met een handicap, gezondheidsprobleem of functiebeperking daarvan last heeft in de studie. Nederland staat met Zweden op een gedeelde vijfde plek. Het verschil in grootte van de groep (21% versus 10%) is te verklaren uit het feit dat in Eurostudent VII bij de mate van belemmeringen de score '3' (beetje belemmerd) is meegenomen; in de Studentenmonitor is dit niet gebeurd.

Figuur 6.1: Studenten die in hun studie beperkt worden door een gezondheidsprobleem in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII).

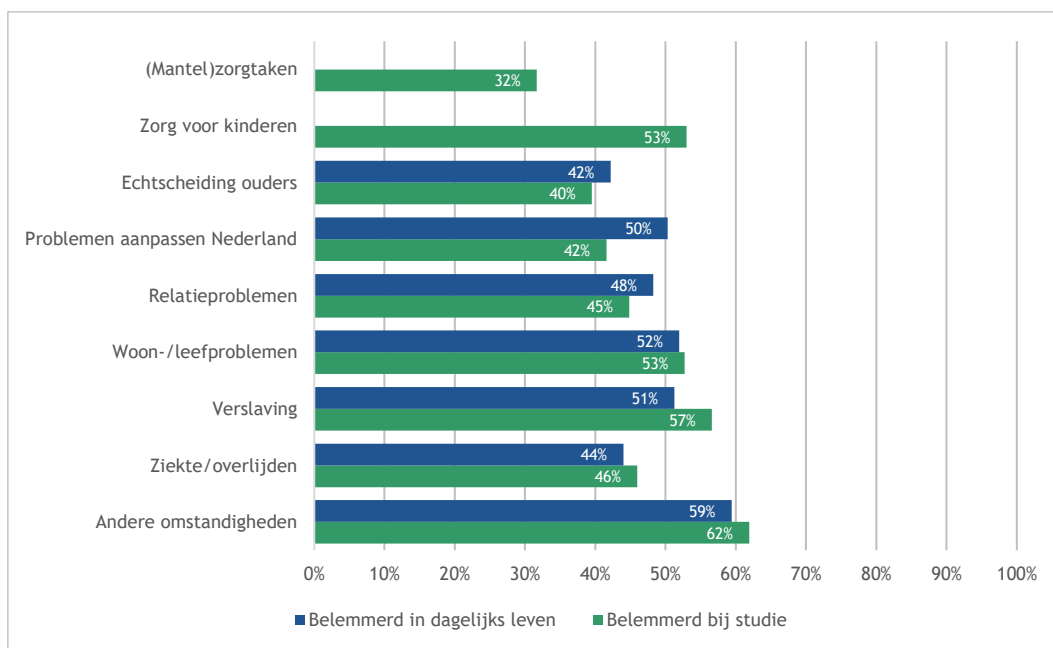
‘Andere’ omstandigheden

Van de groep studenten (10%) die in de afgelopen twaalf maanden te maken heeft gehad met ‘andere’ omstandigheden, ervaart 62 procent hiervan ernstige hinder bij hun studie. De impact hiervan is dus best fors en daarom hebben we gekeken naar wat die ‘andere’ omstandigheden zijn. Welke bijzondere omstandigheden maken deze groep zo kwetsbaar? Studenten konden in de vragenlijst gebruikmaken van de antwoordcategorie ‘andere’ omstandigheden om zo in eigen woorden te omschrijven hoe die omstandigheden eruit zagen. Hieruit blijkt dat in twee derde deel van de gevallen een overlijden van grootouders (meestal door corona), een tante, een goede vriend/vriendin of een huisdier is gemeld. Daarna spelen allerlei ziektegevallen een belangrijke rol in het leven van deze studenten; dat kunnen chronische ziektes van henzelf zijn en of ernstige (terminale) ziektes van naaste familieleden. Een op tien studenten noemt dit een problematische omstandigheid. Andere omstandigheden die voor problemen zorgen en in minder dan tien procent van de gevallen voorkomen, zijn: corona, burn-out en depressieve klachten, financiële problemen, angststoornissen, (auto)ongelukken en medische operaties van henzelf of van ouders, broers of zussen. Echtscheiding van ouders, contactbreuk of andere conflicten met ouders of familieleden komen ook voor. Fysiek geweld en bedreigingen, seksueel misbruik, aanranding en verkrachting worden ook gemeld, evenals eetstoornissen en anorexia.

Belemmeringen bij studie en in het dagelijks leven

Figuur 6.2 laat zien in hoeverre studenten met bijzondere omstandigheden zich belemmerd voelen in hun studie en in het dagelijks leven door de omstandigheid waarmee zij te maken hebben. In de figuur zijn de resultaten van de groepen met zwangerschap en bevalling (n=90), transitie naar gewenst geslacht (n=49) en topsporter met A-status (n=7) niet meer weergegeven vanwege de kleine aantallen (zie tabel 6.2).

De grootste belemmering op de studievoortgang wordt veroorzaakt door verslaving, woon-/leefproblemen en de zorg voor kinderen. Belemmeringen in het dagelijks leven ervaren vooral studenten met verslaving, woon-/leefproblemen en problemen met het aanpassen aan Nederland. Aan studenten met mantelzorgtaken en zorg voor kinderen is alleen gevraagd naar studiebelemmeringen. Gegevens over de invloed op het dagelijks leven ontbreken voor deze twee groepen in de volgende figuur.

Figuur 6.2: Aandeel studenten dat belemmerd is bij de studie en het dagelijks leven door bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)

6.6 Studenten met functiebeperkingen

We zagen in tabel 6.2 dat een derde van de studenten een of meerdere functiebeperkingen heeft. Van deze groep ondervindt 36 procent (ernstige) hinder bij hun studie. In deze paragraaf bespreken we het studieproces en studievoortgang van studenten met functiebeperkingen die daarvan hinder ondervinden bij het volgen van hun studie, evenals het gebruik van voorzieningen en de tevredenheid daarover. De groep studenten met functiebeperkingen wordt vergeleken met studenten die geen functiebeperking hebben en ook niet te maken hebben gehad met een of meerdere bijzondere omstandigheden. Deze groep wordt in de tekst 'referentiegroep' genoemd, in de figuren is deze aangeduid als 'geen aandachtsgroep'.

Aard van de functiebeperking

Aan studenten met een functiebeperking is gevraagd naar de aard van de beperking aan de hand van een lijst van aandoeningen, ziektes en beperkingen. In 2019-2020 heeft bijna een derde van de studenten een functiebeperking (tabel 6.3).

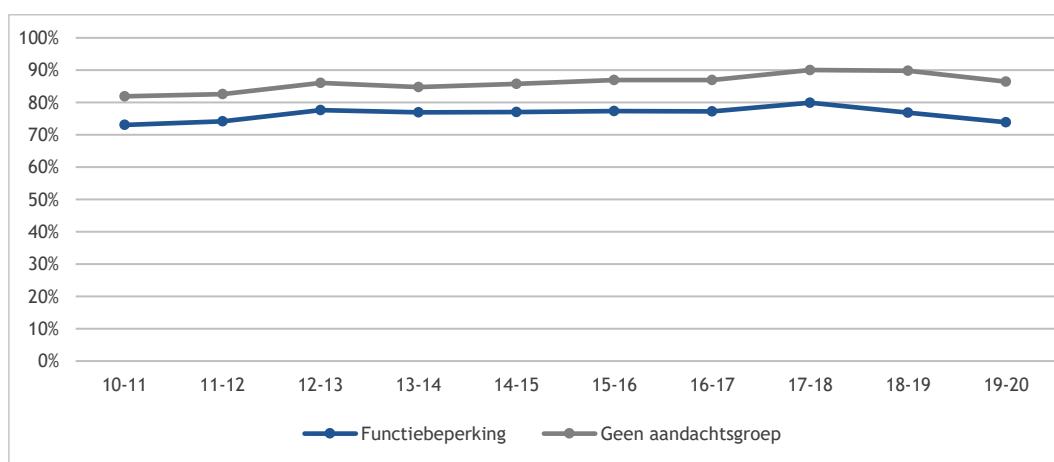
Tabel 6.3: Type functiebeperking (Studentenmonitor 2020)

	18-19			19-20		
	n	%	Waarvan % belemmerd	n	%	Waarvan % belemmerd
ADHD, ADD of concentratieproblemen	959	7%	41%	1.007	8%	48%
Autisme	438	3%	27%	513	4%	31%
Dyslexie of dyscalculie	1.429	10%	32%	1.256	10%	33%
Chronische aandoening/ziekte	917	6%	34%	920	6%	31%
Psychische aandoening	1.252	8%	53%	1.417	9%	53%
Bewegingsbeperking	117	1%	29%	122	1%	42%
Sensorische beperking	151	1%	23%	178	1%	33%
Andere aandoening/ziekte	510	4%	35%	563	4%	38%
Geen van deze aandoeningen	10.266	69%		10.145	68%	

Het vaakst komt dyslexie en/of dyscalculie voor (10%), gevolgd door psychische aandoeningen (9%) en ADHD, ADD of concentratieproblemen (8%). Een chronische aandoening komt bij zes procent van de studenten voor. Studenten met psychische klachten voelen zich het vaakst door de aandoening in hun studie belemmerd.

Invloed op studievoortgang

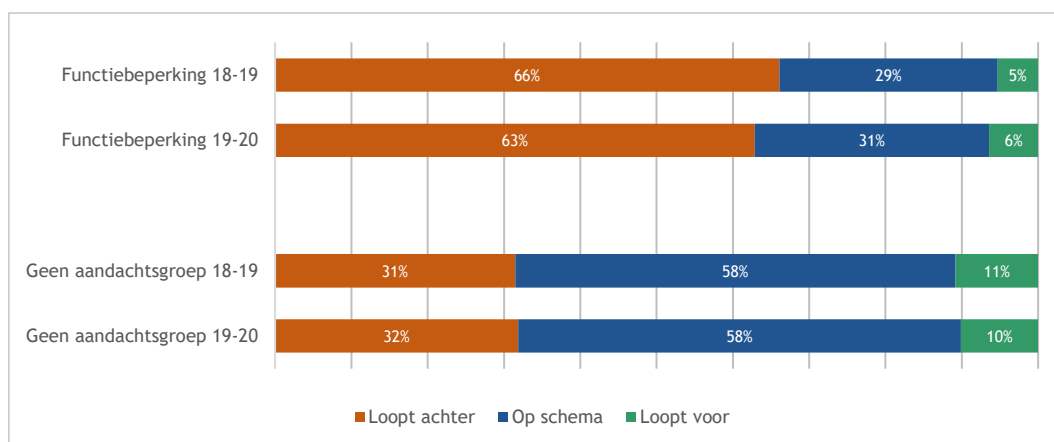
In figuur 6.3 is de studievoortgang van de groep studenten met een functiebeperking weergegeven. Van deze specifieke groep kunnen de resultaten over meerdere studie jaren getoond worden. Studievoortgang is berekend op basis van het aantal behaalde studiepunten gedeeld door het aantal studiepunten dat behaald had moeten worden. Een waarde van honderd procent betekent hier dat een student precies op schema loopt. Bij de beschrijving van de figuren die volgen richten we ons uitsluitend op degenen die bij de studie belemmeringen ondervinden door de functiebeperking. Deze groep is aangeduid als 'functiebeperking'. De studievoortgang van beide groepen is significant afgenomen tussen de jaren 2018-2019 en 2019-2020. Uit de gegevens blijkt verder dat een student met belemmeringen door zijn functiebeperking significant minder goed op schema ligt dan de referentiegroep. De waardes zijn respectievelijk 74 en 86 procent.

Figuur 6.3: Studievoortgang ten opzichte van nominaal studeren naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020)

Studie op schema

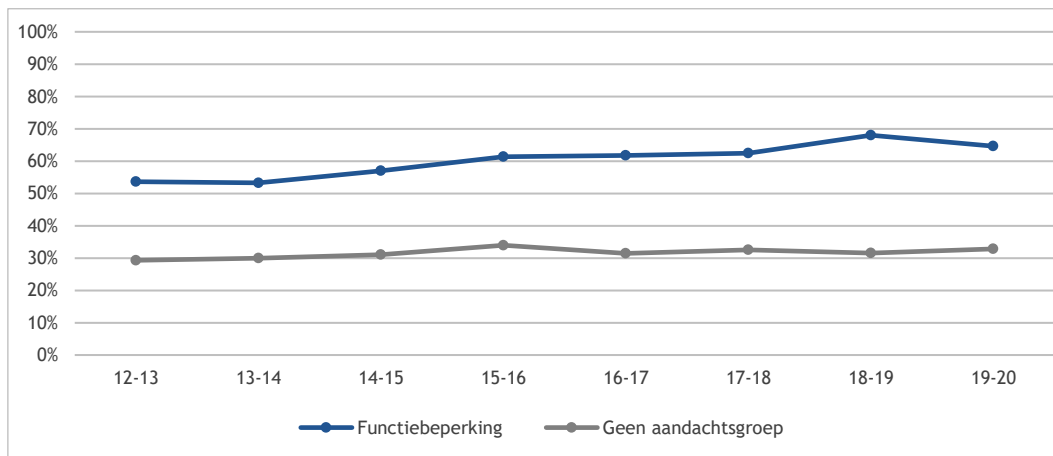
Vragen we studenten naar de duiding van hun studievoortgang dan zegt 63 procent van de studenten met een functiebeperking, dat zij achterlopen op het studieschema. Dat is significant meer dan de groep studenten die niet tot een bijzondere groep behoort (zie figuur 6.4). Daarvan zegt slechts een derde dat achterloopt op schema.

Figuur 6.4: Studievoortgang van studenten met functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2020)

Studieachterstand

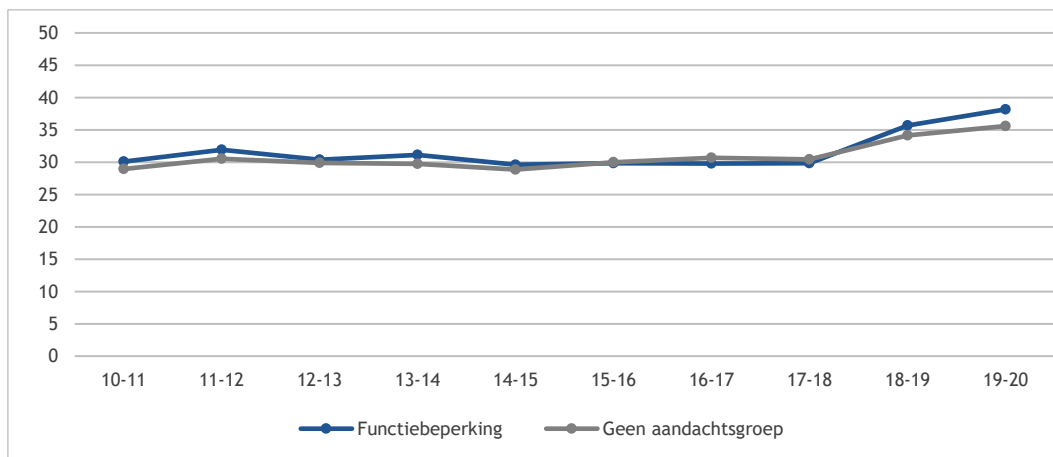
Studieachterstand is door middel van een directe vraag gemeten. Twee derde van de groep studenten met een functiebeperking heeft een studieachterstand opgelopen (zie figuur 6.5). Van de referentiegroep (geen functiebeperking of bijzondere omstandigheid) heeft een derde een studieachterstand. Het verschil tussen de groep met een functiebeperking ten opzichte van de referentiegroep is significant.

Figuur 6.5: Percentage studenten met studieachterstand naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020)

Tijdbesteding aan studie in uren per week

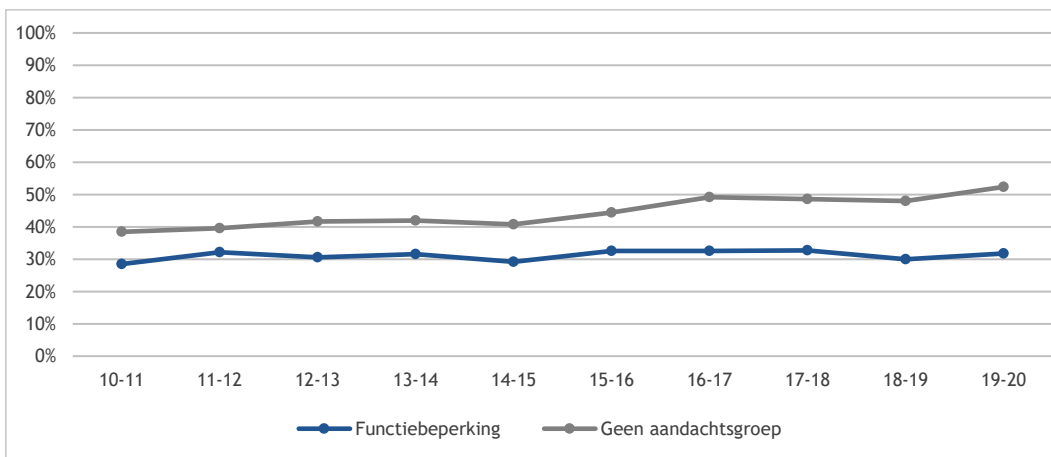
Voor beide groepen studenten geldt dat zij in 2019-2020 meer tijd aan hun studie besteden dan vorig jaar. Studenten met een functiebeperking besteden significant meer tijd aan hun studie dan de referentiegroep: gemiddeld 38,2 uur tegenover 35,6 uur per week (zie figuur 6.6).

Figuur 6.6: Gemiddelde tijdbesteding aan studie in uren per week naar functiebeperking: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2010-2020)

Studie-inzet

Als we studenten vragen naar de mogelijkheden om zich meer dan gemiddeld te kunnen inzetten voor hun studie, dan blijkt dat studenten met een functiebeperking dat significant minder goed kunnen dan studenten uit de referentiegroep (zie figuur 6.7). Opvallend is dat de referentiegroep in 2019-2020 een significante hogere studie-inzet laat zien dan vorig jaar.

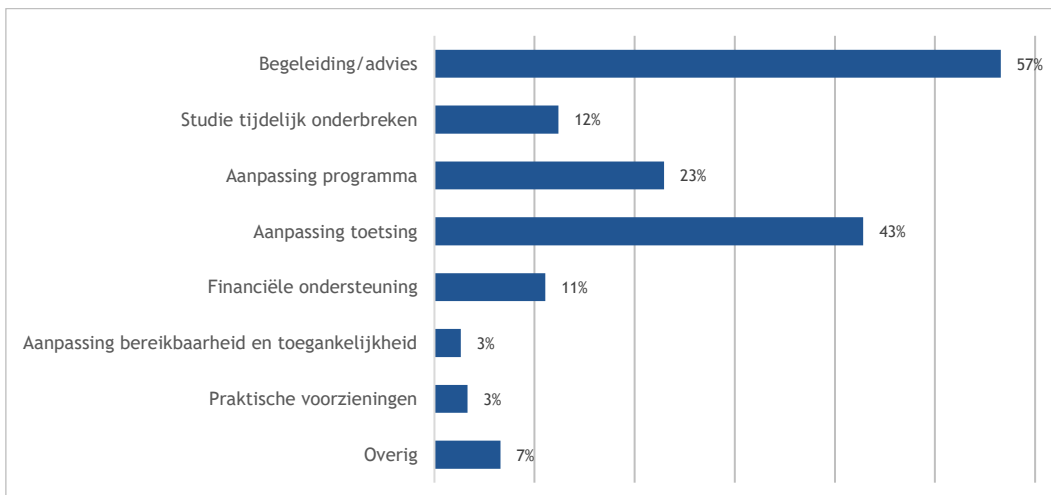
Figuur 6.7: Percentage studenten dat zich meer dan gemiddeld inzet voor de studie naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2010-2020)

Gebruik van speciale voorzieningen

Het gaat hier om het gebruik van voorzieningen die speciaal bedoeld zijn ter ondersteuning van studenten met een functiebeperking of die in een bijzondere omstandigheid verkeren. Tachtig procent van de studenten met een functiebeperking maakt gebruik van dit soort voorzieningen. Een op de vijf heeft geen behoefte aan voorzieningen.

Aard van de voorzieningen

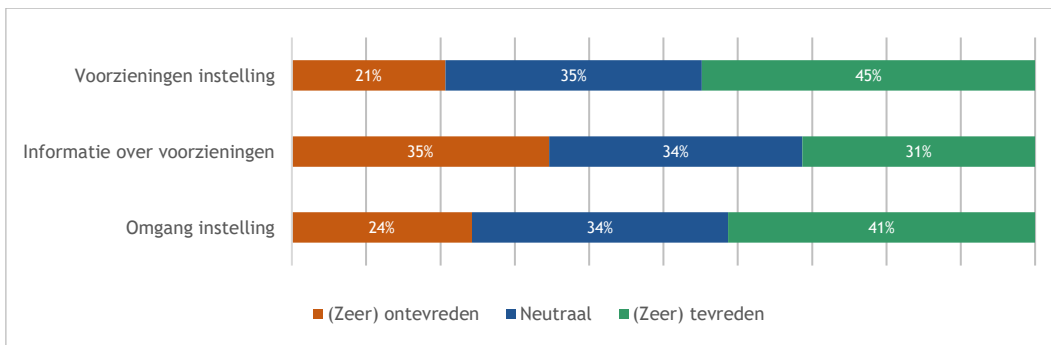
Kijken we naar de aard van de voorziening die studenten met een functiebeperking gebruiken (figuur 6.8), dan gaat het vooral om begeleiding en advies (57%) en aanpassing van toetsen (43%); in mindere mate om aanpassing van het studieprogramma (23%).

Figuur 6.8: Percentage studenten dat gebruikmaakt van speciale voorzieningen naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2020)

Tevredenheid over speciale voorzieningen

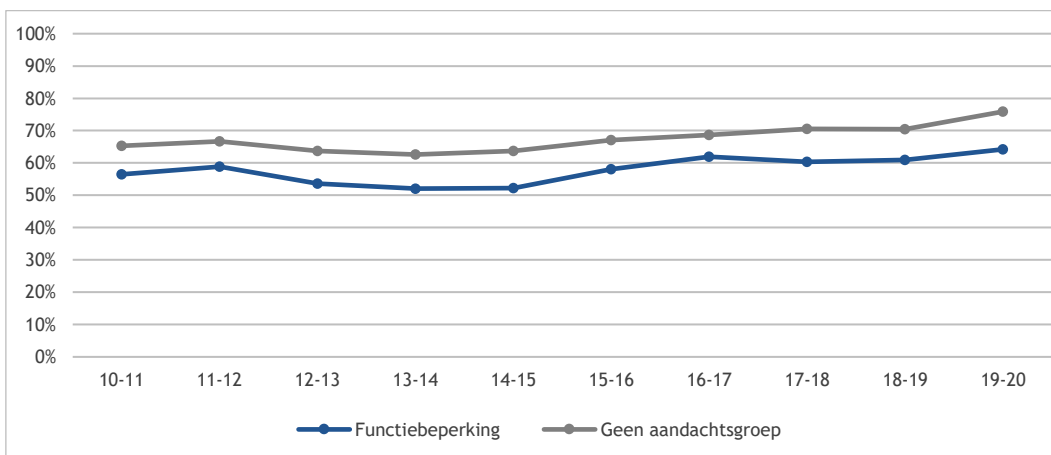
Verder is er gevraagd naar de tevredenheid van studenten met deze speciale voorzieningen. In figuur 6.10 presenteren wij hoe studenten oordelen over de voorzieningen die de onderwijsinstelling aanbiedt, de informatie over deze voorzieningen en de omgang van de instelling met functiebeperkingen. Over het aanbod van voorzieningen voor studenten met een functiebeperking is 45 procent tevreden. De informatie over deze voorzieningen kan beter volgens een deel van de studenten met een functiebeperking. Een kwart tot een derde is (zeer) ontevreden over de informatie. Vier van de tien studenten met een functiebeperking zijn tevreden over de manier waarop de instelling met hun beperking omgaat.

Figuur 6.9: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over voorzieningen van de instelling voor studeren met functiebeperking, informatie over beschikbare voorzieningen en omgang instelling met functiebeperking (alleen studenten die in hun studie belemmerd worden door functiebeperking) (Studentenmonitor 2020)

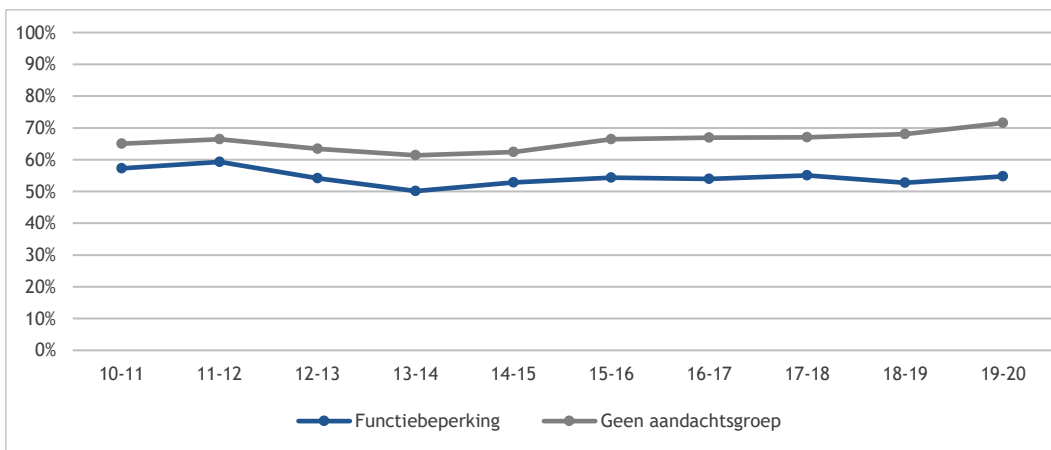
Tevredenheid over studiefaciliteiten, studieomgeving en studiebegeleiding

Alle studenten hebben hun tevredenheid kunnen kenbaar maken over voorzieningen van de onderwijsinstelling die voor iedereen toegankelijk zijn. Het gaat hier om studiefaciliteiten, overige faciliteiten/studieomgeving en studiebegeleiding. Studenten uit de referentiegroep zijn het meest tevreden over de beschikbare studiefaciliteiten (zie figuur 6.10). Driekwart van hen is (zeer) tevreden. Studenten met een functiebeperking zijn dat in 64 procent van de gevallen. Uit de analyses blijkt dat studenten met functiebeperkingen, significant minder tevreden zijn dan de referentiegroep. De tevredenheid over de studiefaciliteiten in 2019-2020 is significant toegenomen in vergelijking met vorig jaar.

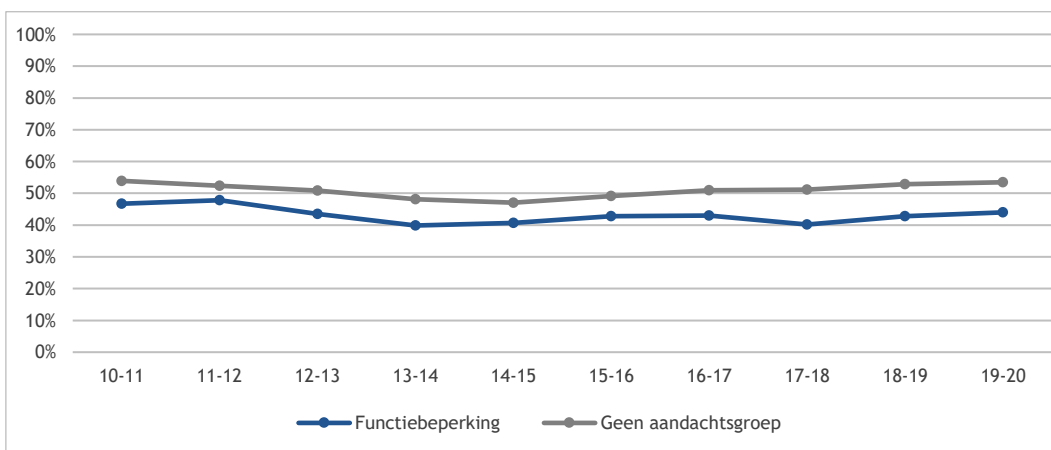
Figuur 6.10: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiefaciliteiten naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020)

De tevredenheid over de categorie 'overige faciliteiten en de studieomgeving' is groter bij de referentiegroep dan bij de groep met functiebeperking, respectievelijk 72 procent tegenover 55 procent. Het verschil tussen beide groepen is significant.

Figuur 6.11: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over overige faciliteiten en studieomgeving naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020)

Studenten met een functiebeperking zijn significant minder tevreden over de studiebegeleiding dan de referentiegroep, respectievelijk 44 en 53 procent. Vergelijking tussen de jaren toont aan dat bij de referentiegroep de tevredenheid licht is toegenomen in 2019-2020 ten opzichte van vorig jaar. Overigens is deze toename niet zichtbaar in de percentages; wel in de oorspronkelijke schaalscores.

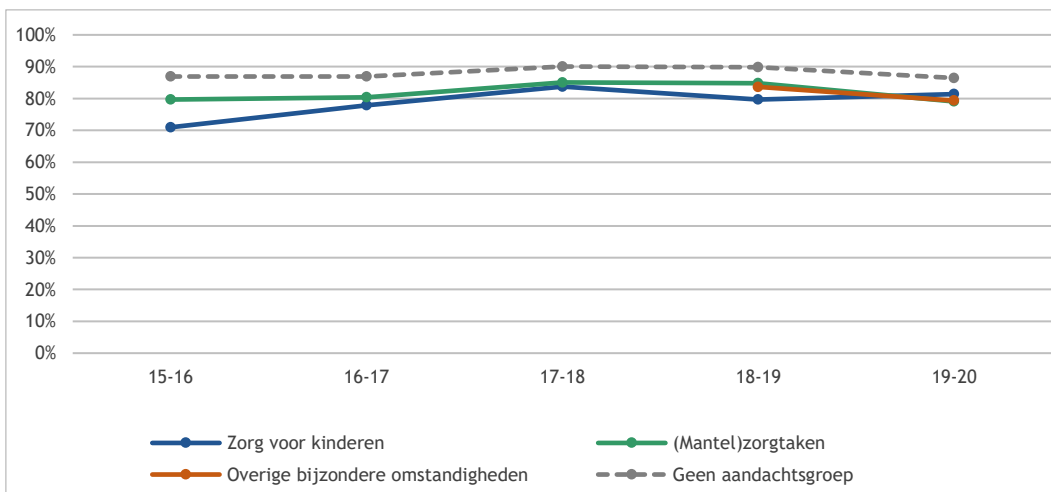
Figuur 6.12: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiebegeleiding naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2010-2020)

6.7 Studenten met omstandigheden in de persoonlijke levenssfeer

In deze paragraaf besteden wij aandacht de groep studenten die te maken hebben (gehad) met omstandigheden in de persoonlijke levenssfeer tijdens hun studie. Voor de overzichtelijkheid van de resultaten is ervoor gekozen om alleen de groep studenten met zorgtaken en mantelzorgtaken te laten zien in de figuren. Alle andere bijzondere omstandigheden zijn samengevoegd tot één groep. Wij vergelijken steeds deze drie aandachtsgroepen (zorg kinderen, mantelzorg en overigen) met de referentiegroep.

Studievoortgang

In figuur 6.13 wordt de studievoortgang (op basis van behaalde studiepunten) getoond van studenten die te maken hebben met bijzondere omstandigheden. Deze wordt afgezet tegen de studievoortgang van studenten uit de referentiegroep. De referentiegroep bevat in ieder jaar de studenten die niet in de bevraagde groepen zitten. Tot 2015-2016 zijn dat dus studenten die géén functiebeperking en géén zorg voor kinderen hebben, vanaf 2016-2018 óók geen mantelzorgtaken en sinds 2018-2019 hebben zij óók geen bijzondere omstandigheden meegemaakt.

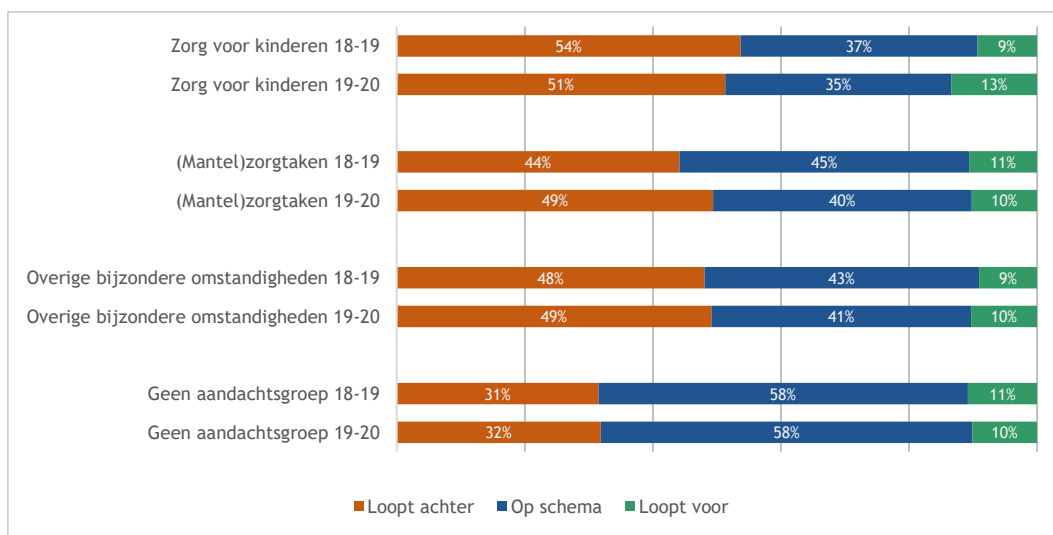

Figuur 6.13: Studievoortgang ten opzichte van nominaal studeren naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)

In studiejaar 2019-2020 is de studievoortgang van studenten met bijzondere omstandigheden (ongeach welke) significant lager dan de studievoortgang van de referentiegroep. Studenten met andere persoonlijke omstandigheden dan zorgtaken voor kinderen en mantelzorg laten de minst goede studievoortgang zien met een waarde van 79 procent tegenover 86 procent in de referentiegroep. Kijken we naar de verschillen in de laatste twee jaren dan blijkt dat de studievoortgang van twee aandachtsgroepen en van de referentiegroep, is afgenomen. De studievoortgang van de studenten met de zorg voor kinderen is nagenoeg gelijk gebleven.

Studie op schema

Aan studenten is verder gevraagd hoe zij hun studievoortgang typeren. De resultaten van de studenten met bijzondere omstandigheden zijn weergegeven in figuur 6.14.

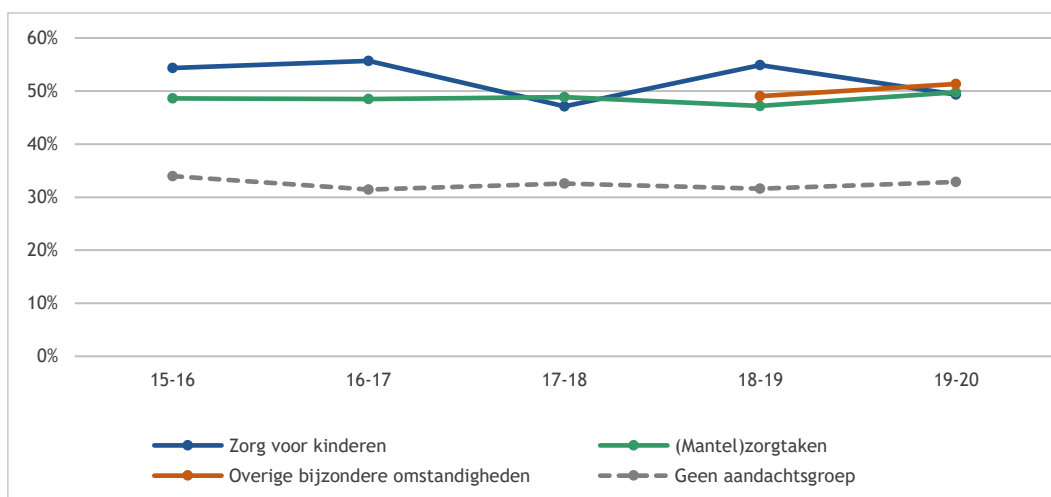
Figuur 6.14: Studievoortgang van studenten met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)

Uit de analyses blijkt dat alle studenten met bijzondere omstandigheden, ongeacht de bijzondere omstandigheid waarin ze verkeren, significant vaker achterlopen op hun studieschema dan de referentiegroep. De figuur laat zien dat onder de groep studenten met zorg voor kinderen en mantelzorgtaken de helft achterloopt op hun studieschema, terwijl dat in de referentiegroep een derde is.

Er zijn geen noemenswaardige verschillen met de vorige meting, behalve voor studenten met mantelzorgtaken. In de vorige meting liep 44 procent van hen achter op schema, nu is deze groep met 5 procentpunten gestegen. Deze toename is niet significant.

Studieachterstand

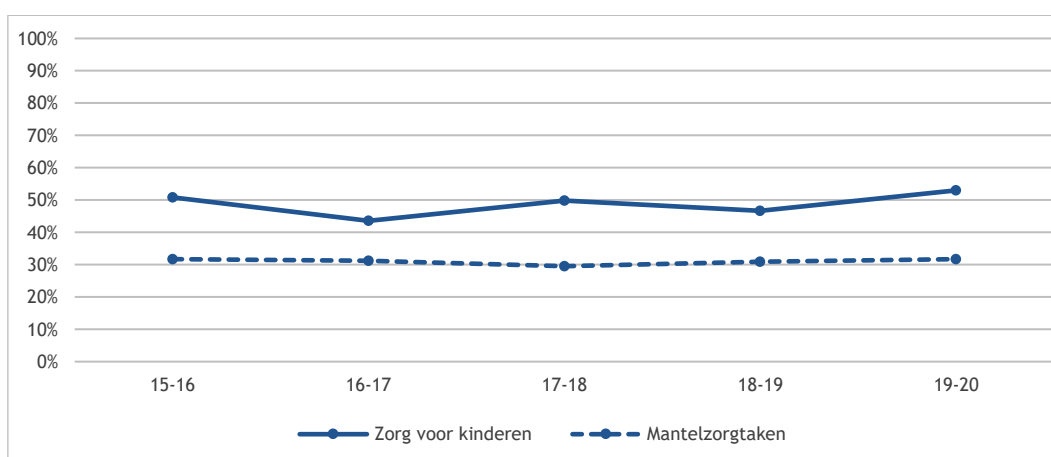
Studieachterstand is door middel van een directe vraag gemeten. Uit de analyses blijkt dat alle studenten met bijzondere omstandigheden significant vaker een studieachterstand oplopen dan de referentiegroep. In figuur 6.15 is te zien dat steeds ongeveer de helft van de aandachtsgroepen in studiejaar 2019-2020 aangeeft een studieachterstand te hebben. Dat is beduidend meer dan in de referentiegroep waar 33 procent een studieachterstand heeft. Tussen de jaren zijn de verschillen in studieachterstand niet significant.

Figuur 6.15: Percentage studenten met studieachterstand naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)

Beperkt in studietijd

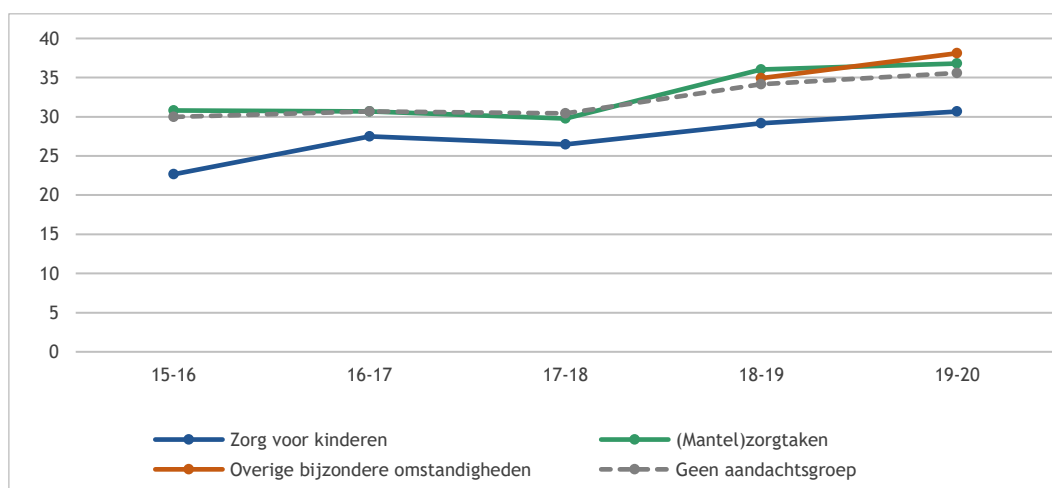
Figuur 6.16 laat zien dat vooral studenten die voor kinderen zorgen, ernstig beperkt worden in de tijd die zij aan hun studie besteden. Van de studenten met ouderschapstaken geeft 53 procent aan in studietijd beperkt te worden. In vergelijking met de vorige meting is deze groep toegenomen. Een op de drie studenten met mantelzorgtaken zegt beperkt te zijn wat studietijd betreft.

Figuur 6.16: Aandeel studenten met zorgtaken, bij wie zorgtaken de studietijd (zeer) sterk beperken (Studentenmonitor 2016-2020)

Tijdbesteding aan studie in uren per week

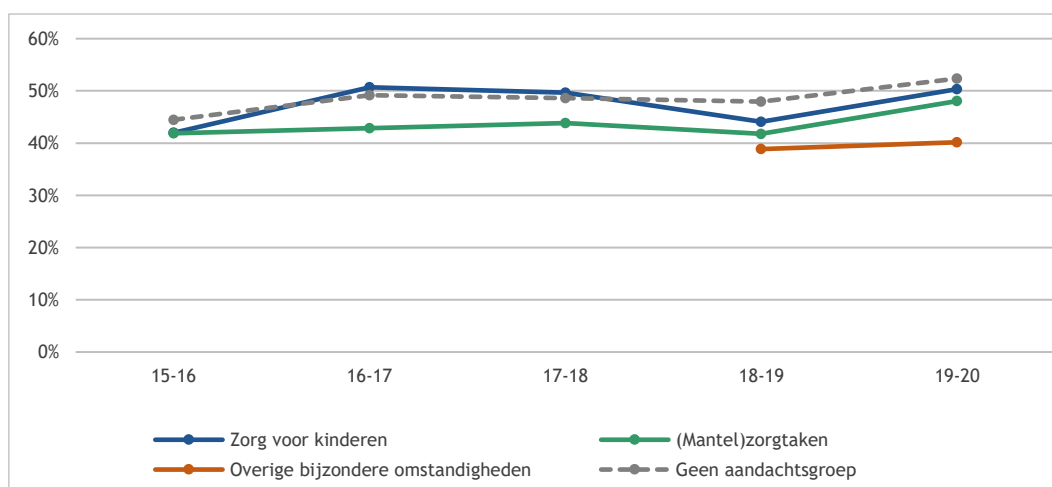
In figuur 6.17 staat de gemiddelde studietijdbesteding van studenten met bijzondere omstandigheden. Deze wordt afgezet tegen die van studenten in de referentiegroep. Vooral de zorg voor kinderen leidt ertoe dat studenten significant minder tijd aan hun studie besteden. In 2018-2019 was dat ook al het geval. Studenten die voor kinderen zorgen besteden gemiddeld 30,7 uur per week aan hun studie, terwijl de referentiegroep gemiddeld 35,6 uur per week studeert. Dit verschil is significant. Studenten met bijzondere omstandigheden besteden in 2019-2020 gemiddeld drie uur per week meer tijd aan hun studie dan vorig jaar, een significant verschil. De studietijd van studenten met mantelzorgtaken of zorg voor kinderen nam ook licht toe, maar niet significant.

Figuur 6.17: Gemiddelde tijdbesteding aan studie in uren per week naar aandachtsgroepen: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2010-2020)

Veder hebben we onderzocht in hoeverre studenten met bijzondere omstandigheden zich meer dan gemiddeld (kunnen) inzetten voor hun studie dan andere studenten. Studenten met zorg voor kinderen wijken nauwelijks af van de referentiegroep. De helft van deze groep kan zich meer dan gemiddeld inzetten voor de studie, tegenover 52 procent in de referentiegroep (zie figuur 6.18). Bij studenten met (mantel)zorgtaken is dat significant lager, namelijk 48 procent. De student die studeert onder bijzondere omstandigheden kan zich nog minder dan anderen inzetten voor de studie.

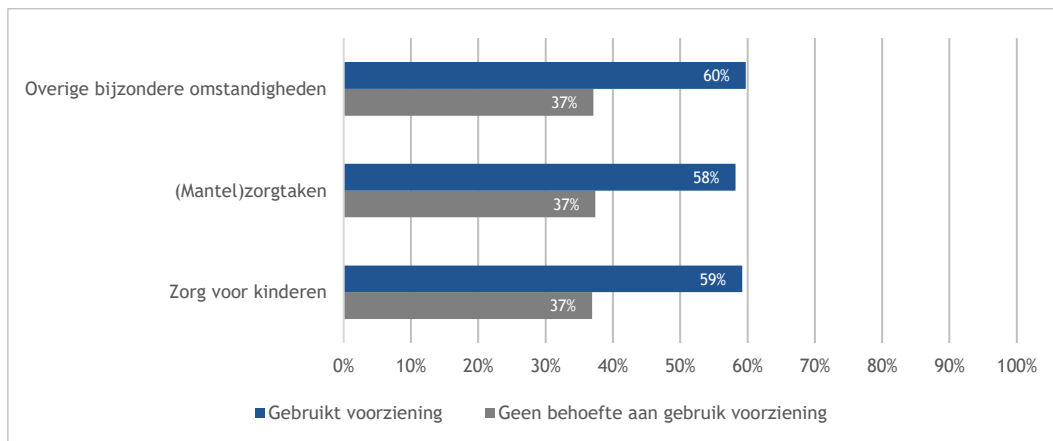
Tussen dit jaar en vorig jaar zien we bij alle groepen een toename in de studie-inzet. De toename die we zien is bij alle drie de aandachtsgroepen en de referentiegroep significant.

Figuur 6.18: Percentage studenten dat zich meer dan gemiddeld inzet voor de studie naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2010-2020)

Gebruik van voorzieningen

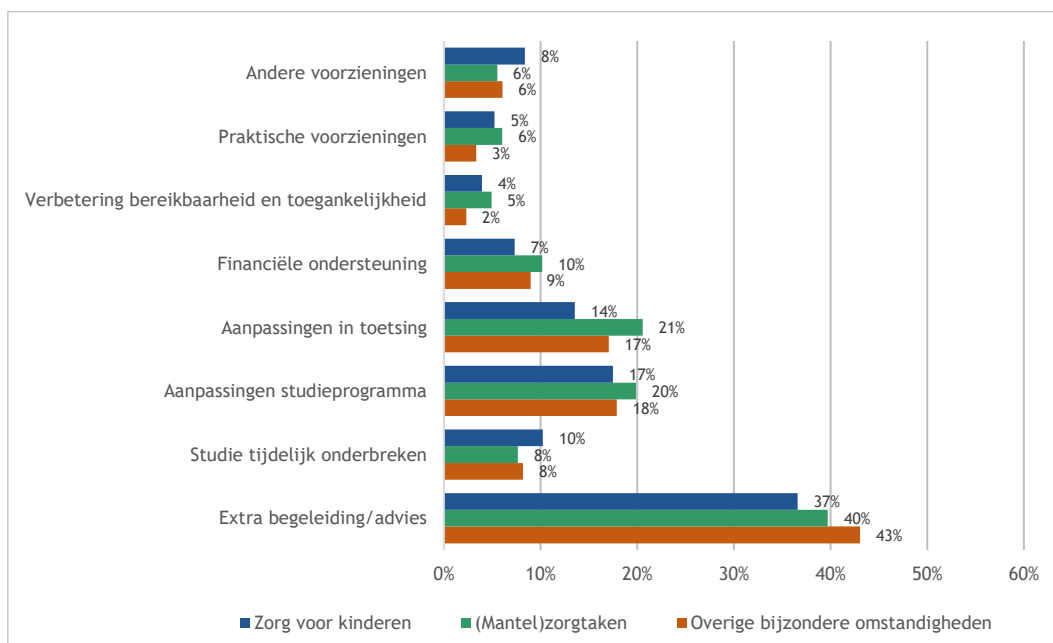
Voordat we ingaan op het gebruik van voorzieningen laten we in onderstaande figuur eerst zien welke studenten binnen de groep met bijzondere omstandigheden wel of geen behoefte hebben aan voorzieningen. De behoefte aan voorzieningen is nagenoeg voor alle groepen gelijk (figuur 6.19). Verder is te zien dat in alle groepen circa zes van de tien studenten daadwerkelijk gebruikmaakt van voorzieningen.

Figuur 6.19: Percentage studenten dat gebruikmaakt van voorzieningen of geen behoefte heeft aan voorzieningen naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2020)

Aard van de voorzieningen

In voorgaande jaren werd aan studenten met een functiebeperking gevraagd of zij gebruikmaakten van voorzieningen die door de onderwijsinstelling werden aangeboden om het studeren makkelijker te maken. Deze vraagstelling is in 2019 veranderd en is er breder gekeken naar het gebruik van voorzieningen. Dit heeft ertoe geleid dat in de Studentemonitor 2019 aan de hand van een specifieke lijst van voorzieningen gevraagd is of men hier gebruik van maakte. Deze lijst bestaat uit extra begeleiding/advies, tijdelijke studieonderbreking, aanpassingen studieprogramma, aanpassingen toetsing, financiële ondersteuning, verbetering van de bereikbaarheid en toegankelijkheid, praktische voorzieningen en andere voorzieningen. Figuur 6.20 toont het gebruik van deze voorzieningen door studenten met bijzondere omstandigheden.

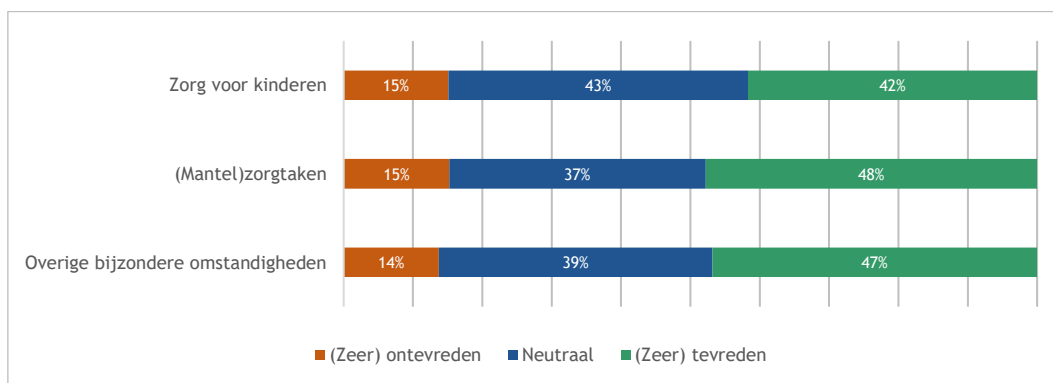

Figuur 6.20: Percentage studenten dat gebruikmaakt van verschillende voorzieningen naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2020)

In figuur 6.20 is te zien dat in elke aandachtsgroep tussen de 37 en 43 procent van de studenten gebruikmaakt van extra begeleiding/advies. En tussen de 17 en 20 procent doorloopt een aangepast studieprogramma.

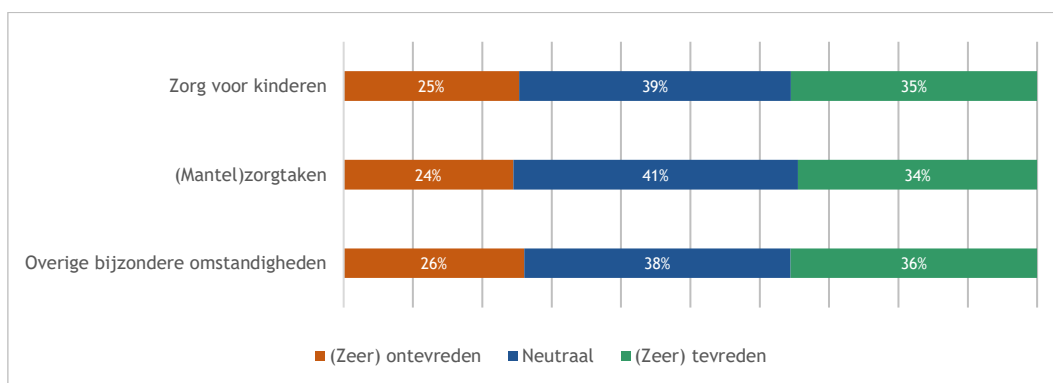
Tevredenheid over specifieke voorzieningen

Studenten die in een bijzondere omstandigheid verkeren, is gevraagd naar de tevredenheid over de voorzieningen die er voor hen zijn ter ondersteuning bij hun studie. Van alle groepen is de mate van tevredenheid min of meer gelijk. Steeds is tussen de 42 en 48 procent (zeer) tevreden over deze voorziening (figuur 6.21). Er zijn geen significante verschillen gevonden in de mate van tevredenheid ten opzichte van vorig jaar.

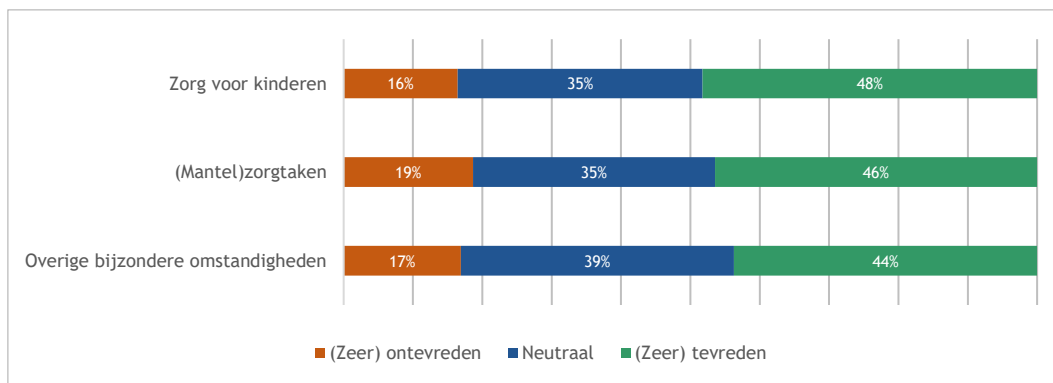
Figuur 6.21: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over voorzieningen van de instelling voor studeren met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)

Kijken we naar de informatie over de voorziening voor studenten met bijzondere omstandigheden, dan is de tevredenheid wat minder (figuur 6.22). Circa een kwart is (zeer) ontevreden over de informatie. Er zijn nagenoeg geen verschillen tussen de groepen.

Figuur 6.22: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over informatie beschikbare voorzieningen voor studeren met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)

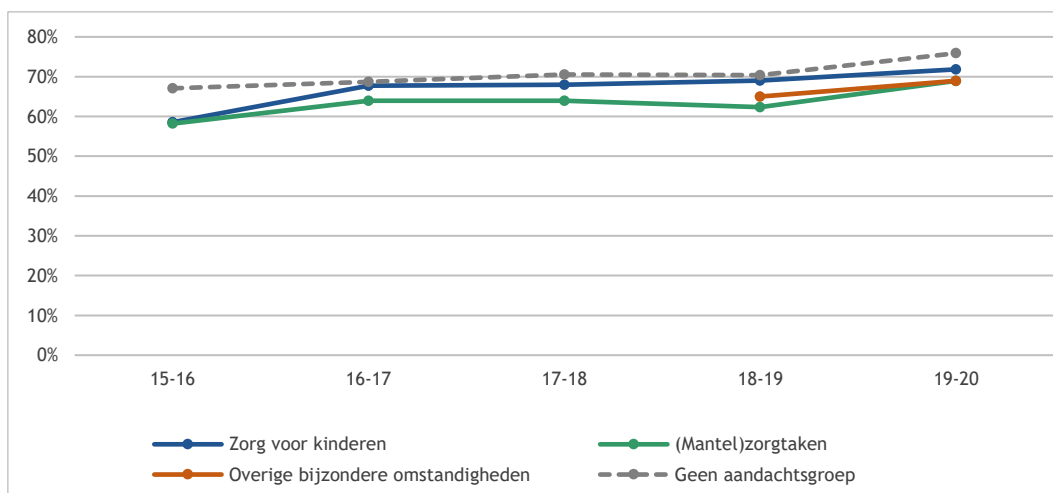
Over de manier waarop de onderwijsinstelling omgaat met studenten met bijzondere omstandigheden, is eveneens tussen de 44 en 48 procent (zeer) tevreden. Ook hier zijn er nagenoeg geen verschillen tussen de groepen.

Figuur 6.23: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over omgang instelling met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)

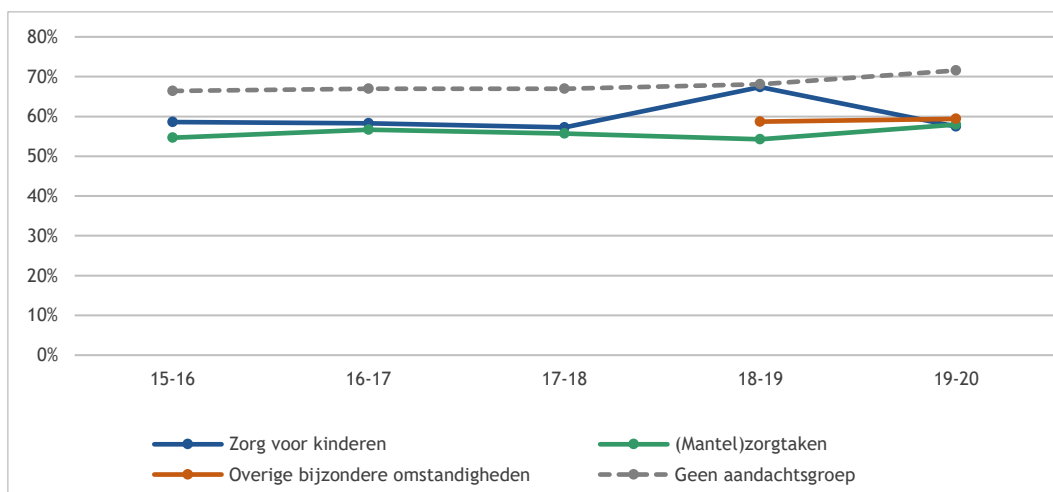
Tevredenheid over algemene studiefaciliteiten

Van belang is te weten hoe studenten met bijzondere omstandigheden oordelen over de studiefaciliteiten die de onderwijsinstelling aanbiedt ter ondersteuning van hun studie (figuur 6.24). De mate van tevredenheid ligt bij alle drie de aandachtsgroepen vrij dicht bij elkaar (69-72%). Studenten uit de referentiegroep zijn nog het vaakst tevreden over de faciliteiten (76%). De referentiegroep verschilt significant van alle drie de andere groepen. Een vergelijking tussen jaren levert op dat de tevredenheid van alle groepen studenten significant is toegenomen ten opzichte van vorig jaar.

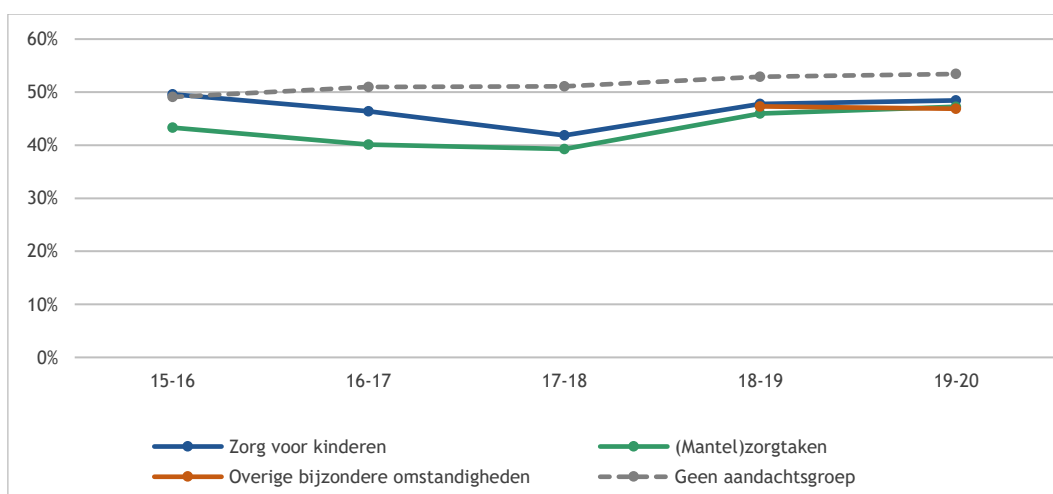
Figuur 6.24: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiefaciliteiten naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)

De mate waarin studenten tevreden zijn over andere faciliteiten/studieomgeving loopt ook niet sterk uiteen (zie figuur 6.25). Steeds zijn bijna zes van de tien van de studenten met bijzondere omstandigheden hier (zeer) tevreden over. De tevredenheid van alle bijzondere groepen is wel significant lager dan die van de referentiegroep. In de referentiegroep zijn zeven van de tien studenten (zeer) tevreden over de overige faciliteiten en studieomgeving. Vergelijking tussen de jaren toont aan dat in 2019-2020 alleen de tevredenheid van de referentiegroep significant is toegenomen ten opzichte van vorig jaar.

Figuur 6.25: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over overige faciliteiten en studieomgeving naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)

Figuur 6.26 toont het oordeel van de verschillende groepen studenten over de studiebegeleiding. Ten opzichte van de referentiegroep zijn alle drie de aandachtsgroepen minder tevreden. Bijna 60 procent van de studenten in de aandachtsgroepen is (zeer) tevreden over de studiebegeleiding, terwijl dat in de referentiegroep 72 procent is. De referentie groep is dan ook significant tevredener dan de aandachtsgroepen.

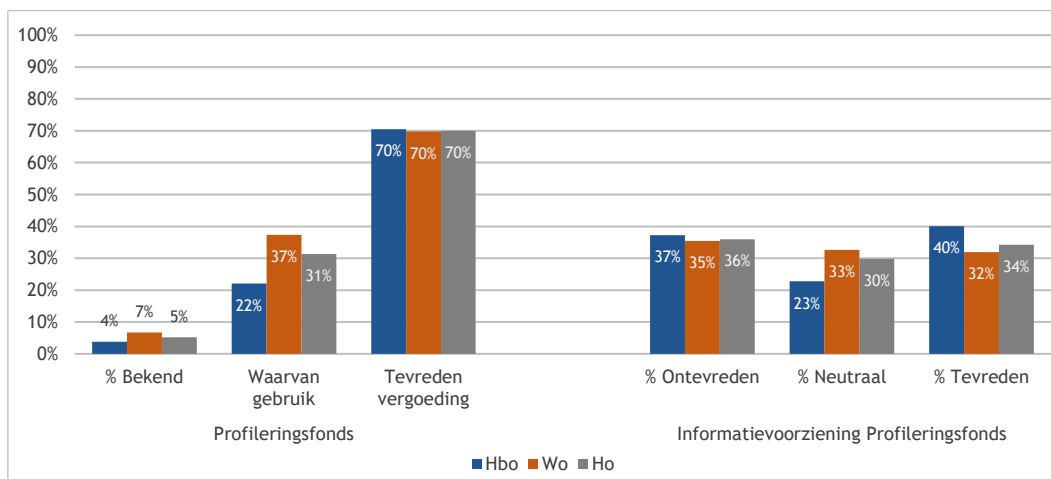

Figuur 6.26: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiebegeleiding naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2010-2020)

6.8 Profileringsfonds

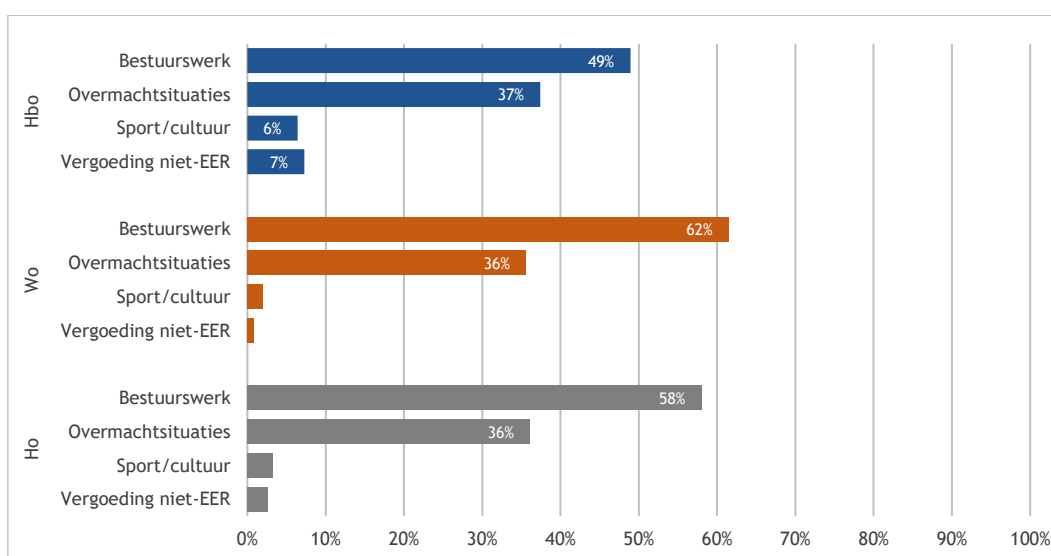
Bij wet is geregeld dat een door de overheid bekostigde instelling voor hoger onderwijs voorzieningen voor financiële ondersteuning dient te treffen voor studenten die door bijzondere omstandigheden studie- vertraging hebben opgelopen of deze naar verwachting zullen oplopen. Bij dit zogenaamde profileringsfonds kunnen studenten financiële ondersteuning aanvragen. Onder bijzondere omstandigheden vallen activiteiten op bestuurlijk of maatschappelijk gebied die van belang zijn voor de onderwijsinstelling, lidmaatschap van bestuur van een studentenorganisatie, universiteitsraad, faculteitsraad, medezeggen- schapsraad of studentenraad. Ziekte, zwangerschap en bevalling, handicap en chronische ziekte, bijzondere familiegebeurtenissen en een onvoldoende studeerbare opleiding vallen onder overmachtssituaties. Lang niet alle studenten zijn bekend met de mogelijkheden van het profileringsfonds (figuur 6.27).

In 2020 is slechts vijf procent van de studenten bekend met het profileringsfonds⁵⁹; net als in eerdere jaren zijn studenten in het wo hier iets vaker mee bekend (7%) dan in het hbo (4%). Van de studenten die bekend zijn met het profileringsfonds, maakt 31 procent daadwerkelijk gebruik van financiële ondersteuning. Ook dit aandeel is in het wo groter dan in het hbo (37% tegenover 22%). Van de hbo en wo studenten die deze ondersteuning ontvingen, was 70 procent tevreden over de vergoeding. Over de informatievoorziening omtrent het profileringsfonds is 34 procent van alle studenten tevreden, maar een bijna net zo groot deel (36%) is hierover ontevreden.

Figuur 6.27: Bekendheid met en oordeel over het profileringsfonds (%) (Studentenmonitor 2020)

Het doel waarvoor studenten een beroep doen op het profileringsfonds is weergegeven in figuur 6.28. In zowel het hbo als het wo wordt het fonds het vaakst ingeschakeld voor een vergoeding voor het verrichten van bestuurswerk: door de helft van de hbo'ers en voor 62 procent van de wo-studenten. Dit is vergelijkbaar met 2019. Ook wordt vaak een beroep gedaan op het profileringsfonds voor overmachtssituaties (hbo: 37%, wo: 36%). Dit zijn zaken als chronische ziekten, handicaps, zwangerschap/bevalling en familieomstandigheden. Omdat het gaat om relatief kleine aantallen, kunnen de verschillen over de jaren niet worden getoetst.

Figuur 6.28: Gebruik profileringsfonds (%) (Studentenmonitor 2020)

⁵⁹ Gevraagd is: Ben je bekend met het Profileringsfonds (ook wel genoemd afstudeerfonds/afstudeerregeling/Fonds Ondersteuning Student (FOS)/universiteitsfonds, SNUF) van je instelling?

6.9 Samenvatting

In dit hoofdstuk is aandacht besteed aan het studieproces van bijzondere groepen studenten. Dit zijn studenten met een functiebeperking en studenten die te maken hebben (gehad) met problematische omstandigheden in de persoonlijke levenssfeer. Deze aandachtsgroepen worden steeds vergeleken met de groep studenten die niet tot een van deze groepen behoort, met andere woorden de groep die géén aandachtsgroep is. Dit is de referentiegroep.

Studenten met functiebeperkingen

Het studieproces van studenten met een functiebeperking krijgt onder meer vanwege de omvang van de groep apart aandacht. Dat geeft ons ook de gelegenheid om binnen deze groep onderscheid te maken tussen zij die wel en geen hinder ondervinden van hun beperking tijdens hun studie. Immers een functiebeperking kan een belemmering vormen maar dat hoeft niet. Hier is dan ook expliciet naar gevaagd. Een functiebeperking kan het studeren direct bemoeilijkheden, bijvoorbeeld als onderwijslocaties niet goed toegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers, er geen prikkelarme ruimtes zijn voor sensitieve en/of studenten met ADHD-klachten of ernstige concentratieproblemen. Ook kan het studieproces bemoeilijkt worden als er geen adequate hulpmiddelen beschikbaar zijn, bijvoorbeeld voor studenten met zintuigelijke beperkingen. Voor de groep met functiebeperkingen is het mogelijk om ontwikkelingen over de jaren heen te laten zien.

Studenten met omstandigheden in de persoonlijke levenssfeer

Studenten met zorgtaken en mantelzorgtaken krijgen apart aandacht naast de groep met andere bijzondere omstandigheden. Onder deze laatste noemer vallen studenten die een echtscheiding van ouders hebben meegemaakt, problemen ervaren met aanpassen aan Nederland, relatieproblemen, woon/leef- of verslavingsproblemen hebben. Ziekte/overlijden van ouders, zwangerschap/bevalling en transitie naar gewenst geslacht vallen hier ook onder. Voor de groepsindeling naar deze andere bijzondere omstandigheden kunnen alleen de resultaten van de afgelopen twee jaar worden weergegeven; voor de groep met zorg voor kinderen of mantelzorgtaken is het mogelijk om ontwikkelingen over meerdere jaren heen te laten zien. Voor de analyses is een beroep gedaan op de Studentenmonitor hoger onderwijs van 2010-2011 tot en met 2017-2019.

Welk deel van de studenten kan tot deze bijzondere groepen gerekend worden en hoe kwetsbaar zijn zij?

Circa de helft (53%) van de studenten behoort tot een van deze bijzondere groepen. Dat betekent dat zij een functiebeperking hebben, dan wel onder problematische omstandigheden hun studie doen. Of beide: zes procent van alle studenten in 2019 heeft zowel een functiebeperking (en is daardoor belemmerd) als een bijzondere omstandigheid. Net iets minder dan de helft (47%) heeft geen van deze problemen of beperkingen (de referentiegroep).

Binnen de bijzondere groepen is de groep studenten met functiebeperking het grootst; een op de drie studenten heeft een functiebeperking en van die groep ondervindt ruim een derde daar ook hinder van. Twee procent van de studenten heeft zorg voor kinderen, de helft daarvan ondervindt daarvan hinder bij hun studie. Zes procent is belast met mantelzorgtaken en een derde ervaart daardoor belemmeringen. Relatieproblemen komen in elf procent van de gevallen voor en bijna de helft daarvan wordt hierdoor belemmerd bij het studeren. Woon-/leefproblemen komen bij negen procent van de gevallen voor en ook daarvan is de impact groot. Iets meer dan de helft ondervindt hierdoor problemen met zijn studie. Acht procent van de studenten zegt te maken hebben gehad met overlijden of ziekte van ouders en ongeveer de helft ondervindt hiervan hinder bij de studie. In twee procent van de gevallen meldt een student dat hij een verslavingsprobleem heeft. Deze weliswaar kleine groep ondervindt hier wel in de meeste gevallen hinder van bij het studeren. De mate waarin deze studenten belemmeringen ervaren door hun beperking of bijzondere omstandigheid zegt iets over de extra kwetsbaarheid van deze jonge mensen.

In welke mate wijkt de studievoortgang van studenten die belemmeringen ervaren vanwege hun functiebeperking af van de referentiegroep?

Een op de drie studenten geeft aan een functiebeperking te hebben. Binnen deze groep komt dyslexie en dyscalculie het meest voor, gevolgd door een psychische aandoening, ADHD/ADD en concentratieproblemen. De studievoortgang van wo-studenten met een functiebeperking en belemmeringen is minder goed dan die van de referentiegroep. De mate waarin men door de functiebeperking belemmerd wordt, is ook medebepalend voor de duiding van de studievoortgang. Bijna twee derde zegt een achterstand te hebben, terwijl een derde van de referentiegroep dat zegt. Ook wat tijdbesteding betreft is er een aanmerkelijk verschil. Studenten met een functiebeperking besteden gemiddeld 38,2 uur aan hun studie per week, de referentiegroep gemiddeld 35,6 uur per week.

In welke mate wijkt de studievoortgang van studenten met zorg voor kinderen, mantelzorgtaken en overige omstandigheden af van studenten die niet in een bijzondere omstandigheid verkeren?

Studieachterstand komt in de helft van de gevallen voor bij zowel studenten met mantelzorgtaken, als bij degenen met zorg voor kinderen en eveneens in de groep met overige omstandigheden. In de referentiegroep daarentegen zegt een van de drie een studieachterstand te hebben. Dat studerende ouders het moeilijker hebben dan de andere onderscheiden aandachtsgroepen blijkt uit het gemiddeld aantal uren dat ze aan hun studie besteden per week, namelijk zo'n 31 uur per week. Het laagst van allemaal. Studenten zonder bijzondere omstandigheden (de referentiegroep) besteden gemiddeld zo'n 35 uur per week aan hun studie.

In welke mate maken studenten met functiebeperkingen en bijzondere omstandigheden gebruik van beschikbare voorzieningen? Van welke voorziening maken zij gebruik en hoe tevreden zijn zij daarover?

Acht van de tien studenten met een functiebeperking maken gebruik van voorzieningen. Zij maken het vaakst gebruik van begeleiding en advies, aanpassing van toetsen of volgen een aangepast studieprogramma. De studenten zijn het meest tevreden over de studiefaciliteiten en het minst tevreden zijn zij over de studiebegeleiding. Zes van de tien studenten met bijzondere omstandigheden maken gebruik van voorzieningen om het studeren makkelijker te maken. Er zijn hier nagenoeg geen verschillen tussen de drie aandachtsgroepen (zorg voor kinderen, mantelzorg en overige omstandigheden). Ook deze groepen maken het vaakst gebruik van extra begeleiding en advies, gevolgd door aanpassingen van het studieprogramma of toetsing. De tevredenheid over de voorzieningen is redelijk tot goed te noemen. Tussen de 42 en 48 procent is (zeer) tevreden over de voorzieningen voor studenten met bijzondere omstandigheden. Het minst tevreden zijn deze studenten over de informatie over beschikbare voorzieningen: een kwart is (zeer) ontevreden. Over de studiefaciliteiten is men doorgaans goed te spreken. Zeven van de tien studenten zijn (zeer) tevreden. En de helft van de studenten met bijzondere omstandigheden is (zeer) tevreden over de studiebegeleiding.

Zijn studenten op de hoogte van het profileringsfonds en hoeveel studenten maken er gebruik van?

Studenten die door bijzondere omstandigheden studievertraging oplopen, kunnen aanspraak maken op het profileringsfonds. Het aandeel studenten dat het profileringsfonds kent, is met vijf procent erg laag. Voor het hbo is dat vier procent en voor het wo zeven procent. De bekendheid met het bestaan van het profileringsfonds is niet verbeterd ten opzichte van vorig jaar. Toen was het ook slechts vijf procent.

Van de groep die het profileringsfonds kent, maakt 31 procent er daadwerkelijk gebruik van. Dit gebeurt vaker in het wo (37%) dan het hbo (22%). Zowel in het wo als in het hbo wordt het profileringsfonds vooral aangesproken voor het bekostigen van bestuurswerk, gevolgd door financiële ondersteuning in geval van overmachtssituaties.

7 Studieuitval

Josien Lodewick, Ardita Muja, Joris Cuppen & Anja van den Broek

7.1 Inleiding en vraagstelling

Niet alle studenten vervolgen in hun tweede studiejaar de opleiding waar ze in het eerste jaar mee gestart zijn. In dit hoofdstuk kijken we eerst hoeveel studenten zich wél opnieuw inschrijven voor dezelfde studie binnen dezelfde instelling; dit zijn de herinschrijvers. Nadat we bekeken hebben hoe dit aandeel studenten zich ontwikkelt, kijken we hoe studenten die zich níét herinschrijven hun studieloopbaan voorzetten. Kiezen ze voor een andere opleiding binnen dezelfde instelling, of voor een andere of dezelfde opleiding bij een andere instelling? Dan vallen ze in de groep ‘switch’. Studenten die in het tweede jaar niet meer ingeschreven staan in het ho, geven de ‘uitval’ aan. De ontwikkelingen rondom herschrijving, uitval en switch brengen we in kaart met behulp van het 1cHO. Vervolgens geeft de Startmonitor inzicht in de mogelijke samenhang tussen de keuze van de student om wel of niet door te gaan met een studie en factoren als het studiekeuzeproces en de wijze van oriëntatie op een studie. De volgende onderzoeksvragen staan centraal in de hoofdstuk:

- a. Verandert de uitval en switch in het eerste jaar hoger onderwijs?
- b. Verandert het aandeel uitvallers en switchers onder hbo-studenten met een mbo-achtergrond?
- c. In welke CROHO-sectoren is de minste en meeste uitval en switch?
- d. Verandert het aandeel switchers in bètatechnische studies dat opnieuw voor bètatechniek kiest?
- e. Zijn er verschillen in uitval en switch tussen studenten met en zonder migratieachtergrond?
- f. Wat is de relatie tussen de uitval en switch en andere achtergrondkenmerken van de studenten?
- g. Verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?
- h. Verandert het aandeel uitvallers en switchers dat als reden aangeeft een verkeerde studiekeuze te hebben gemaakt?
- i. Zijn er verschillen in het studiekeuzeproces tussen studenten die uitvallen en niet uitvallen?
- j. Verschillen de rendementen van switchers met die van herinschrijvers?
- k. Verandert de uitval en switch in het eerste jaar hoger onderwijs van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk?

7.2 Data en definities

In dit hoofdstuk maken we zoals gezegd gebruik van het 1cHO en de Startmonitor. Het 1cHO wordt gebruikt voor de beschrijving van de ontwikkelingen in de omvang van de uitval en switch. De Startmonitor wordt gebruikt voor de verdiepende analyse van de redenen voor uitval en switch en de relatie tussen studiekeuze en uitval en switch.

Voor het bepalen van de eerstejaarscohorten waarop de uitvalcijfers gebaseerd zijn, zijn de volgende definities, op basis van definities van DUO, gehanteerd: er is een selectie gemaakt van alle studenten met een hoofdinschrijving in het domein hoger onderwijs voltijd in de bachelor. Alleen studenten die niet eerder een diploma hebben behaald in het hoger onderwijs zijn meegenomen. Associate degrees zijn buiten beschouwing gelaten, evenals de levensbeschouwelijke universiteiten. De februari-instroom is eveneens achterwege gelaten (de selectie van het studiejaar is dus gelijk aan het eerste inschrijfjaar in het hoger onderwijs).⁶⁰ De bestanden bevatten zowel Nederlandse als internationale studenten. Voor het bepalen van de studieuitval is een correctie toegepast voor joint degrees (switch binnen een joint degree wordt niet als switch beschouwd) en voor studenten die in hun eerste inschrijvingsjaar een bachelordiploma of masterdiploma hebben behaald.

⁶⁰ De reden voor het achterwege laten van de februari-instroom is dat de herinschrijvingen voor deze groep niet zijn opgenomen in het laatste studiejaar.

Ook studenten die zonder het behalen van een bachelordiploma in het tweede jaar doorstromen naar een master (het gaat dan vooral om studenten met een vooropleiding in de categorie 'onbekend', 'overig' of 'buitenlands') worden niet als uitvallers of switchers beschouwd. Studenten die zijn overleden zijn uit de bestanden verwijderd. In totaal zijn er voor de uitval analyses in dit hoofdstuk 1.653.866 eerstejaarsrecords geanalyseerd, verdeeld over de instroomcohorten 2006-2007 t/m 2019-2020. Tabel 7.1 toont de aantallen.

Tabel 7.1: Aantal records (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2020)

Jr1ho	Inschrijvingsjaar											
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
2005	9	7	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2006	36	12	8	4	1	0	0	0	0	0	0	0
2007	2.053	58	13	6	3	2	2	0	0	1	0	0
2008	105.591	2.663	58	13	6	5	3	0	0	1	0	0
2009	0	112.526	2.617	73	14	12	1	3	0	2	0	0
2010	0	0	111.653	3.044	134	55	24	10	9	1	2	0
2011	0	0	0	113.058	2.727	153	42	16	5	10	4	0
2012	0	0	0	0	113.224	2.887	139	43	23	17	4	5
2013	0	0	0	0	0	123.636	2.287	122	40	24	10	5
2014	0	0	0	0	0	0	119.989	2.736	141	47	23	7
2015	0	0	0	0	0	0	0	111.223	1.806	101	27	22
2016	0	0	0	0	0	0	0	0	119.855	1.716	96	38
2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	127.284	1.689	93
2018	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	131.127	1.620
2019	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	131.741
Ho	107.700	115.269	114.353	116.199	116.111	126.751	122.488	114.154	121.880	129.205	132.982	133.531

De jaren 2006 en 2007 zijn voor de leesbaarheid niet getoond. Deze cohorten zijn wel opgenomen in de resultaten.

Aan deze cohorten (alleen voltijdstudenten) zijn de inschrijfgegevens van het studiejaar gekoppeld direct volgend op het instroomjaar. Vervolgens is bepaald wat het eerste diplomajaar is waarin de student uit het cohort aan de betreffende instelling een bachelordiploma behaalt op basis van de volgende voorwaarden:

- OCW-correspondentienummer is gelijk aan een OCW-correspondentienummer uit het cohort;
- actuele instelling is gelijk aan de actuele instelling van de student in het instroomjaar;
- soort diploma in het soort hoger onderwijs is gelijk aan 03 of 04 (bachelor).

Een student uit het cohort is vervolgens na één jaar geswitcht tussen de instellingen als de actuele instelling van de inschrijving in het instroomjaar:

- ongelijk is aan de actuele instelling in (instroomjaar +1); én
- de student geen ho-einddiploma gedurende het instroomjaar heeft behaald.

Voor switch binnen een joint degree (een opleiding die door twee instellingen in samenwerking wordt aangeboden) is gecorrigeerd, evenals voor opleidingen die na het eerste jaar gefuseerd zijn. Een student is een switcher binnen de instelling na één jaar wanneer:

- de actuele instelling in het instroomjaar gelijk is aan de actuele instelling in (instroomjaar +1);
- de opleiding in het instroomjaar niet gelijk is aan (instroomjaar +1); én
- de student geen bachelordiploma aan de actuele instelling heeft behaald waarvan het diplomajaar gelijk is aan het instroomjaar.

Hierbij wordt een opleiding als volgt gedefinieerd: als opleiding historisch equivalent gevuld is, dan wordt de opleiding historisch equivalent gebruikt; indien dit niet gevuld is, wordt de opleiding actueel equivalent gebruikt. De volgende twee groepen zijn als 'uitval en switch' getypeerd:

- **groep 1: uitval:** uitval uit het hoger onderwijs: de student heeft in instroomjaar +1 geen inschrijving in het hoger onderwijs⁶¹;
- **groep 2: switch:** switch tussen instellingen (de student studeert in instroomjaar +1 aan een andere instelling) of switch binnen de instelling (de student studeert aan dezelfde instelling, maar aan een andere opleiding).

Omdat dit onderzoek zich met name richt op het stelsel en de landelijke stromen is ervoor gekozen een onderscheid te maken tussen uitval (groep 1) en switch (studenten die in het hoger onderwijs blijven: groep 2). In een aantal figuren zijn deze twee groepen samengenomen onder het kopje 'uitval en switch': studenten die de initieel gekozen opleiding niet voortzetten.

Studenten de Caribische delen van het Koninkrijk: CBS microdata

Om studenten de Caribische delen van het Koninkrijk zo goed mogelijk te identificeren wordt een koppeling met de CBS microdata gemaakt om zo de migratiegeschiedenis van studenten te bepalen. Door een combinatie van de migratiegeschiedenis en de onderwijshistorie kan zo bepaald worden wie in het (Europees) Nederlandse hoger onderwijs instroomt vanuit de Caribische Koninkrijksdelen⁶². Dit gebeurt met de volgende definitie:

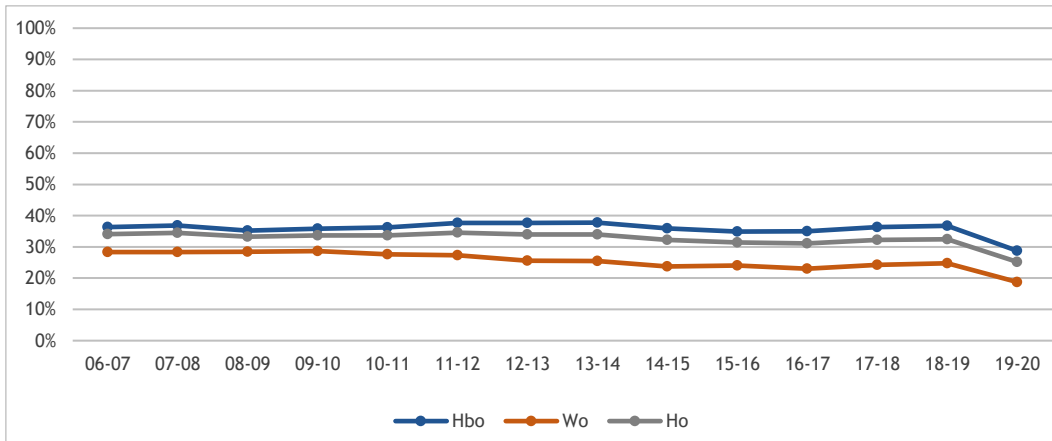
- ingestroomd zijn in het hoger onderwijs (ad of bachelor);
- geen (bekende) eindexamenuitslag hebben in het voortgezet onderwijs in Europees Nederland;
- gemigreerd zijn van één van de Caribische eilanden naar Nederland;
- gemigreerd zijn in het kalenderjaar van eerste inschrijving in het hoger onderwijs of één kalenderjaar daarvoor; én
- 25 jaar of jonger zijn (ten tijde van eerste inschrijving in het hoger onderwijs).

7.3 Omvang van uitval en switch in het eerste studiejaar

Van de studenten die in 2019-2020 gingen studeren heeft gemiddeld een kwart (25%) die opleiding niet vervolgd in het tweede jaar, zo laat figuur 7.1 zien. Dit is een daling van ruim 7,5 procentpunt ten opzichte van het voorgaande instroomcohort (2018-2019): destijds vervolgde ruim 32 procent van de eerstejaarsstudenten hun studie niet in het tweede jaar. Ruim 33.000 eerstejaars ho-studenten stopten dus met hun (initieel gekozen) studie. Daarbij ging het om 24.421 hbo-eerstejaars (29% van de hbo-eerstejaars) en 8.778 wo-eerstejaars (19% van de wo-eerstejaars). Ruim 12.000 studenten (9% van alle ho-eerstejaars) uit het instroomcohort 2019-2020 verlieten het hoger onderwijs (uitval), bijna 21.000 studenten (16% van alle ho-eerstejaars) kozen in het tweede jaar voor een andere studie in het ho (switch). De uitval is zowel in het hbo als het wo gedaald, in het hbo met twee procentpunt meer dan in het wo (resp. 8 en 6%). Dit is ongetwijfeld ook een gevolg van de coronamaatregelen die zijn genomen in het voorjaar van 2020. Hierdoor ontbraken voor studenten alternatieven voor doorstuderen (reizen, werken). Gevolgen van corona worden verder besproken in hoofdstuk 9. Voor cohort 2019-2020 geldt dat het aandeel uitval en switch in het hbo tien procentpunt hoger ligt dan in het wo. Het verschil tussen wo en hbo is daarmee twee procentpunt kleiner geworden.

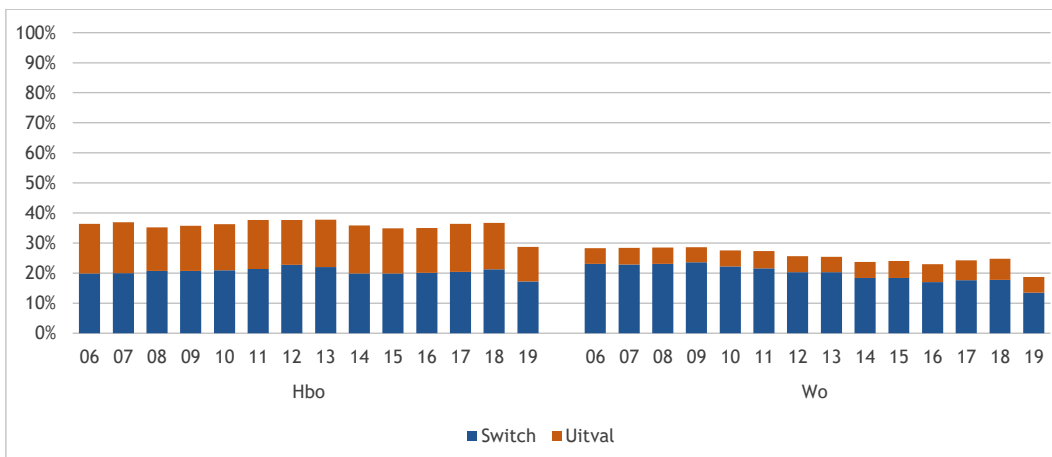
61 Het gaat hier om studenten die niet langer ingeschreven staan in de Nederlandse registers voor bekostigd onderwijs.

62 Aruba, Curaçao, Sint Maarten, Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

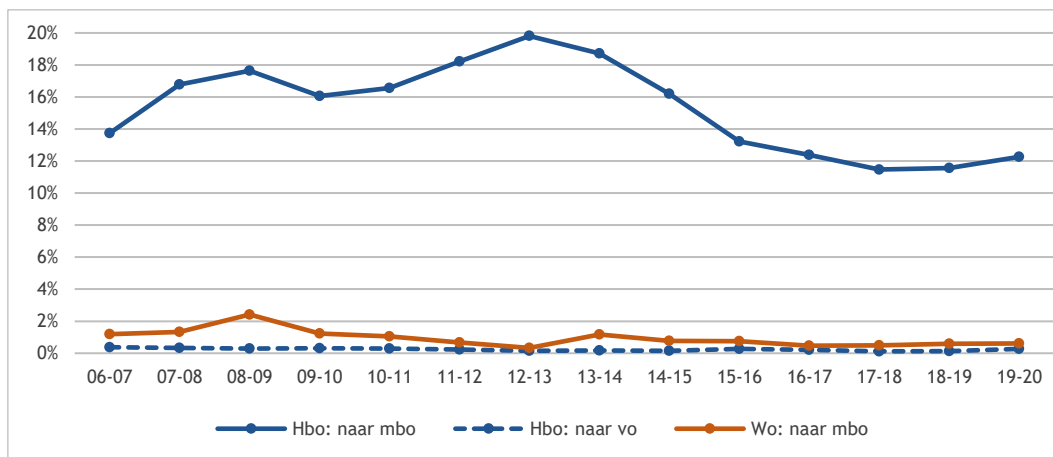
Figuur 7.1: Eerstejaars uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Figuur 7.2 geeft inzicht in de aandelen uitval en switch naar soort hoger onderwijs (hbo en wo). Zo is te zien dat in het hbo aanzienlijk meer studenten uitvallen (12%) dan in het wo (5%). Het verschil in switch is kleiner: zeventien procent van de eerstejaars hbo-studenten uit instroomcohort 2019-2020 switcht, tegen dertien procent van de wo-eerstejaars. Dit wil zeggen dat ruim zeventig procent van de hbo-eerstejaars en ruim tachtig procent van de wo-eerstejaars zich opnieuw inschrijft voor zijn/haar opleiding. Zowel de uitval als de switch daalde in het hbo zo'n vier procentpunt ten opzichte van het voorgaande instroomcohort. In het wo ging het om een daling van respectievelijk twee en vier procentpunt.

Figuur 7.2: Type eerstejaars uitval en switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

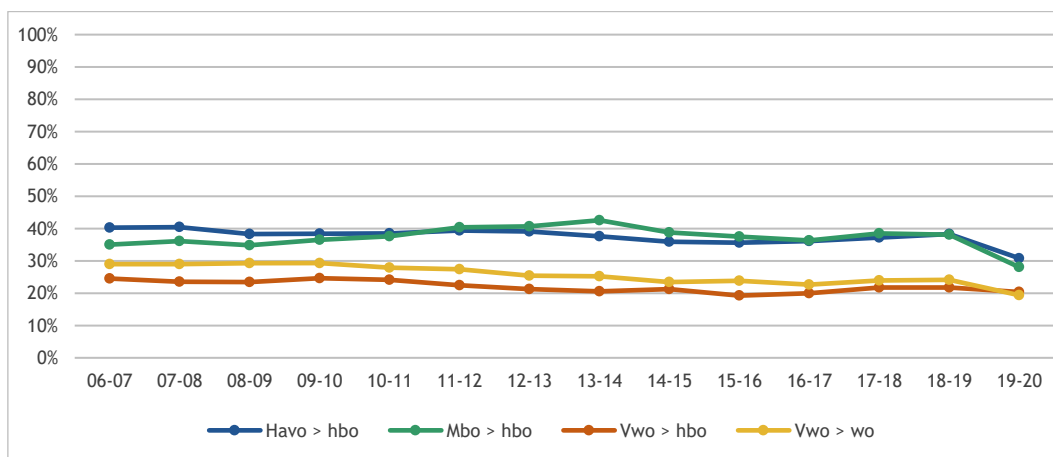
Waar studenten die uitvallen terechtkomen is grotendeels onbekend. Het kan zijn dat deze studenten, die dus een jaar na instroom niet meer in Nederlandse registers van het bekostigd onderwijs voorkomen, helemaal gestopt zijn met studeren, maar ze kunnen ook gestart zijn aan een opleiding in het buitenland. Vergelijkbaar met voorgaande jaren is van 87 procent van de hbo-studenten en 99 procent van de wo-studenten niet bekend waar ze na uitval terecht zijn gekomen. Een analyse van studenten die wél nog in de Nederlandse registers voor bekostigd onderwijs voorkomen, laat zien dat twaalf procent van de hbo-uitvallers naar het mbo gaat (figuur 7.3). Vanuit het wo stapt ruim een half procent van de uitvallers over op het mbo. Deze cijfers zijn vergelijkbaar met de cijfers van het instroomcohort 2018-2019.

Figuur 7.3: Bestemming van studenten die op t+1 niet meer in het bekostigd ho zijn ingeschreven (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

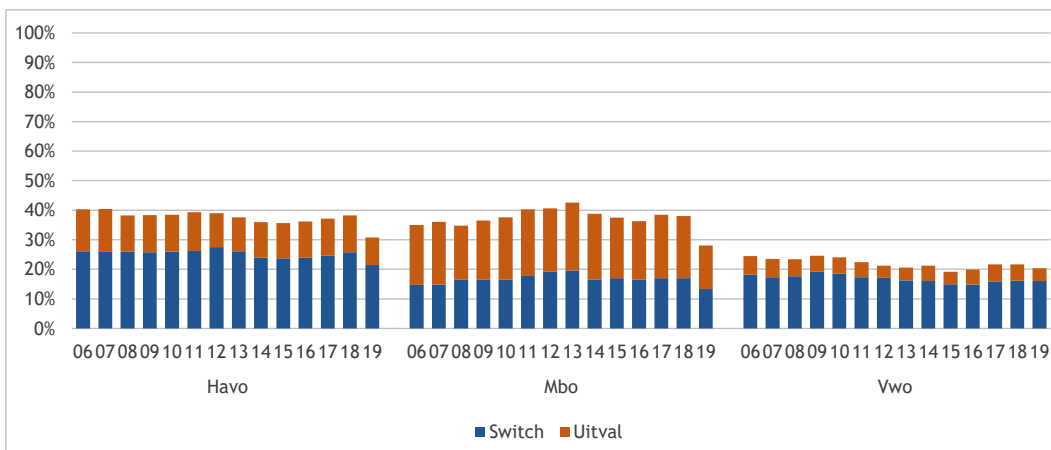
7.4 Uitval en switch naar vooropleiding

Figuur 7.4 toont de uitval en switch naar vooropleiding. De uitval en switch is het laagst onder wo-eerstejaars met een vwo-diploma (instroomcohort 2019-2020, 19%), op de voet gevolgd door hbo-eerstejaars met een vwo-achtergrond (20%). De uitval en switch van studenten met een vwo diploma is, ten opzichte van voorgaand instroomcohort, gedaald met respectievelijk vijf (vwo > wo) en één (vwo > hbo) procentpunt. In voorgaande jaren vielen iets meer eerstejaarsstudenten met een vwo diploma uit in het wo dan in het hbo. Dit jaar is het beeld omgekeerd. Uitval en switch onder hbo-eerstejaars met een mbo-diploma nam sinds 2013-2014 af. Eenzelfde ontwikkeling was zichtbaar voor eerstejaars met een havo-diploma. Na een lichte stijging (2 ppt. mbo en 1 ppt. havo) in instroomcohort 2017-2018, is er dit jaar sprake van een forste daling van tien procentpunt naar 28 procent (mbo) en zeven procentpunt naar 31 procent (havo).

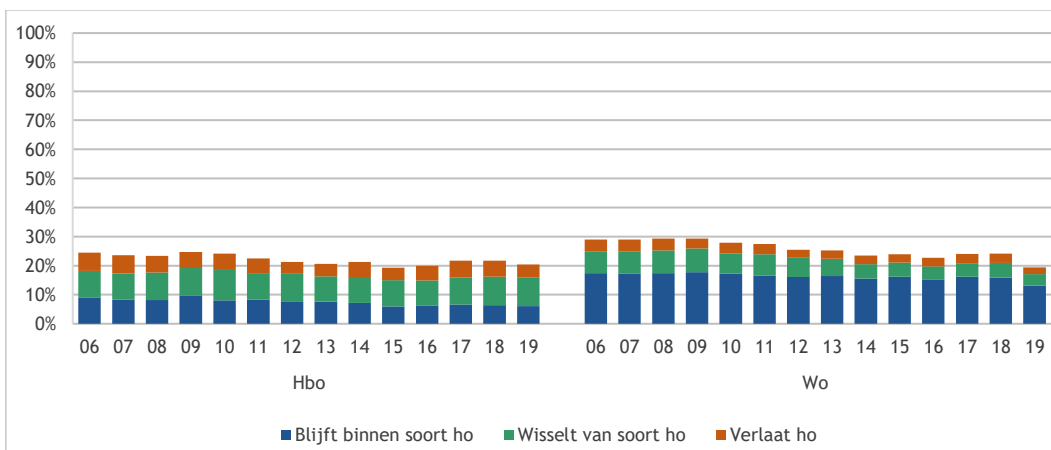
Figuur 7.4: Eerstejaars uitval en switch (%) naar vooropleiding (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

De uitval uit het hoger onderwijs is het laatste jaar fors afgenomen. Het algemene beeld dat figuur 7.5 laat zien, is dat met name de uitval onder eerstejaarsstudenten met een mbo-diploma aanzienlijk hoger is dan onder eerstejaarsstudenten met een vwo-diploma. Bij zowel eerstejaars met een havo- als een vwo-diploma is het aandeel dat switcht (resp. 21 en 16% voor instroomcohort 2019-2020) aanzienlijk hoger dan het aandeel dat uitvalt (resp. 9 en 4%). Bij eerstejaars ho-studenten met een mbo-diploma is het beeld omgekeerd: de uitval van eerstejaars uit instroomcohort 2019-2020 bedraagt vijftien procent, het aandeel switch ligt met dertien procent iets lager. In vergelijking met voorgaand instroomcohort zien we onder eerstejaars met een havo-diploma dat bijna zeventig procent zich opnieuw inschrijft in het tweede jaar; een stijging van zeven procentpunt. Onder eerstejaars met een mbo-diploma bedraagt deze stijging tien procentpunt naar ruim zeventig procent herinschrijvers.

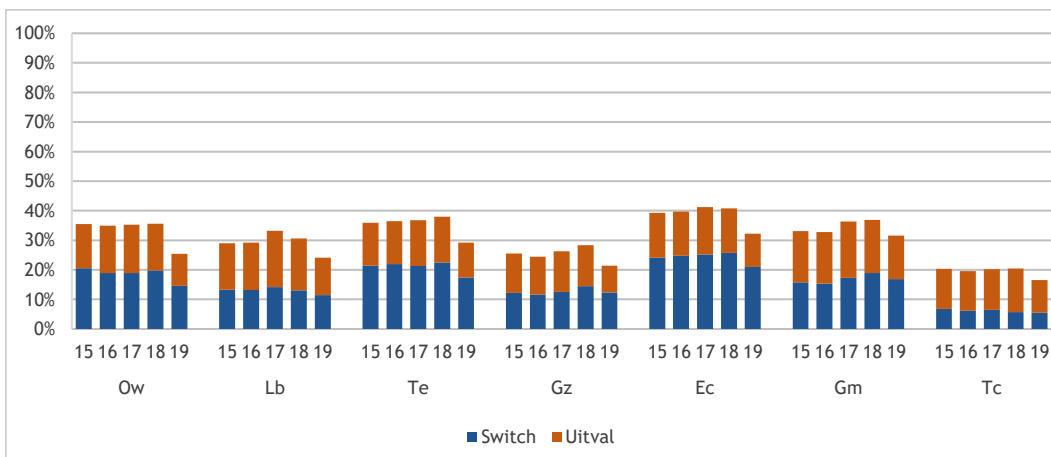
Figuur 7.5: Type uitval en switch van eerstejaars hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo naar bestemming in jaar 2 (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

De uitval van eerstejaars met een vwo-diploma is relatief laag, zo bleek ook in het voorgaande. Verschillen in totale uitval en switch tussen vwo'ers die in het hbo of wo gaan studeren zijn nihil: van beide groepen eerstejaars uit cohort 2019-2020 zet zo'n twintig procent de initiële opleiding in het tweede jaar niet voort (figuur 7.6). Vwo-gediplomeerden kunnen binnen het ho voor zowel een hbo- als wo-opleiding kiezen. De balk 'wisselt van soort ho' in onderstaande figuur 7.6 laat zien welk deel van de hbo-eerstejaars alsnog gekozen heeft voor het wo en andersom. Het percentage hbo-eerstejaars met een vwo-diploma dat na het eerste jaar switch van hbo naar wo is ongewijzigd ten opzichte van vorig jaar en betreft tien procent. Andersom bedraagt het percentage hbo-eerstejaars met een vwo-diploma dat switch van wo naar hbo vier procent (dit is na jaren van stabiliteit afgelopen jaar met 1 ppnt. gedaald). Het aandeel vwo-gediplomeerden dat het hoger onderwijs geheel verlaat is voor zowel het hbo als het wo afgelopen jaar met één procentpunt gedaald (naar resp. 4,4% en 2,3%).

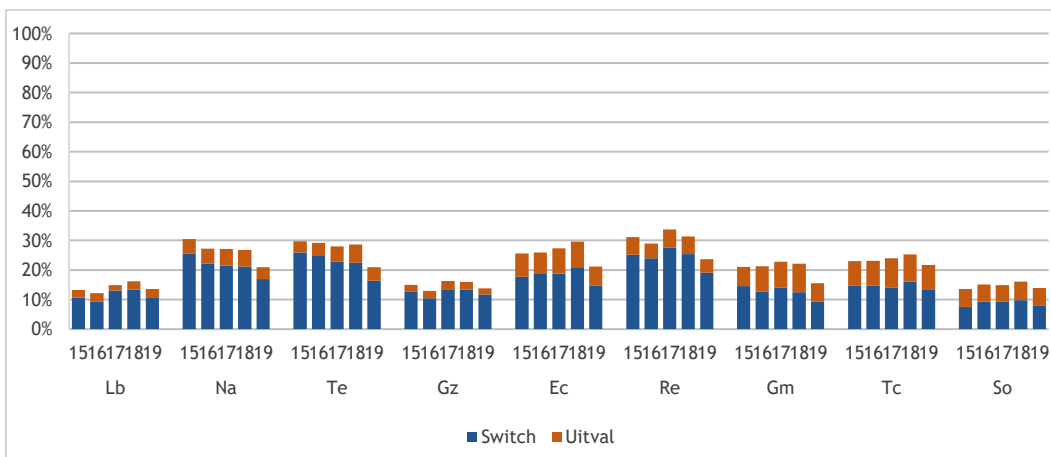
Figuur 7.6: Type uitval en switch van eerstejaars vwo-gediplomeerden binnen of tussen hbo en wo (%) t.o.v. alle vwo-uitval/switch (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Figuur 7.7 toont de switch en uitval naar hbo-sector voor de laatste vier instroomcohorten. De daling in uitval en switch die we eerder al constateerden, werkt door in alle sectoren. Net als in voorgaande jaren is de uitval en switch het hoogst in de sector Economie (ruim 32%), op de voet gevolgd door de sectoren Gedrag & Maatschappij (32%) en Techniek (29%). De sector Taal & Cultuur kent, inmiddels traditiegetrouw, het laagste aandeel uitval en switch (17%), gevolgd door Gezondheidszorg (21%). In alle sectoren namen zowel de uitval als de switch onder eerstejaarsstudenten uit cohort 2019-2020 ten opzichte van het vorige cohort af. De grootste daling in uitval en switch vond plaats in de sector Onderwijs (daling van 10 ppnt. t.o.v. vorig jaar), gevolgd door Techniek en Economie (beiden daling van bijna 9 ppnt.). In de sectoren Taal & Cultuur en Gedrag & Maatschappij was de daling in uitval en switch het laagst (resp. 4 en 5 ppnt. t.o.v. voorgaand instroomcohort).

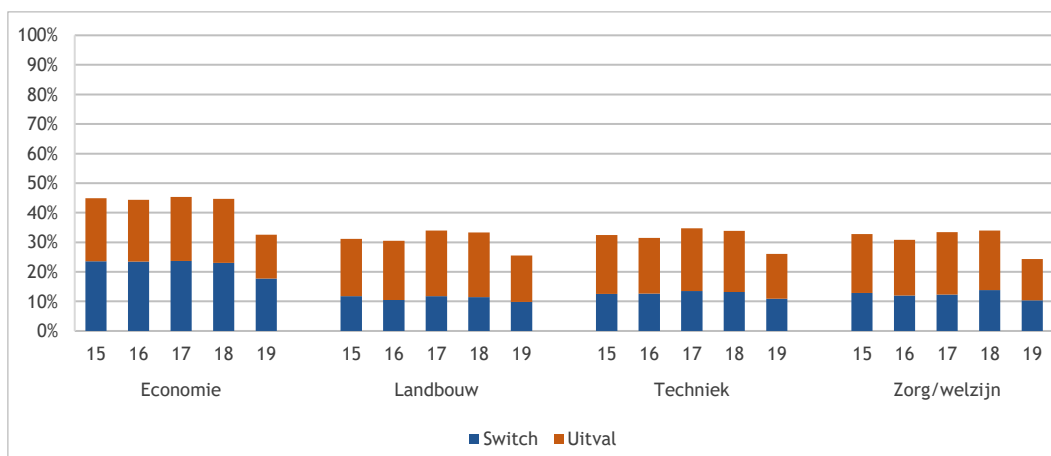
Figuur 7.7: Type uitval en switch van eerstejaars uit het hbo naar sector (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Ook in het wo zijn er verschillen in uitval en switch tussen sectoren, en ook binnen het wo is er in alle sectoren een daling zichtbaar. Figuur 7.8 laat zien dat het aandeel uitval en switch bij eerstejaars rechtenstudenten uit instroomcohort 2019-2020, net als in voorgaande cohorten, het hoogst is (24%). De sector Taal & Cultuur volgt met een aandeel van bijna 22 procent. In de sectoren Landbouw en Gezondheidszorg en bij sectoroverstijgende opleidingen (so) ligt het aandeel uitval en switch evenals in voorgaande jaren het laagst, ditmaal rond de veertien procent. De uitval en switch van het laatste jaar daalde (t.o.v. van voorgaand cohort) het sterkst in de sectoren Techniek, Economie en Rechten (bij allen een daling van ongeveer 8 ppnt.). De daling was het laagst in de sectoren Gezondheidszorg en Landbouw (resp. 2 en 3 ppnt. t.o.v. voorgaand cohort). Een verschil met het hbo is dat binnen het wo in alle sectoren met name de switch daalde en de uitval minder sterk; binnen het hbo hangt het af van de sector of de uitval of juist de switch sterker daalde.

Figuur 7.8: Type uitval en switch van eerstejaars uit wo naar sector (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Figuur 7.9 laat zien dat de uitval en switch, gelet op sector waarbinnen studenten hun mbo-diploma behaalden, ook binnen al deze sectoren gedaald is. De uitval en switch samen is nog steeds het hoogst (33%) onder eerstejaarsstudenten met een diploma in de sector Economie, maar ten opzichte van het voorgaande cohort is er sprake van een daling van twaalf procentpunt. Dit is meteen de sterkste daling van alle sectoren. De oorzaak van deze grote daling is onbekend; wellicht is het een gevolg van corona. De cijfers van de overige drie sectoren liggen dicht bij elkaar. Eerstejaars met een diploma uit de sector Zorg & Welzijn zijn het vaakst herinschrijvers (een aandeel van 76%).

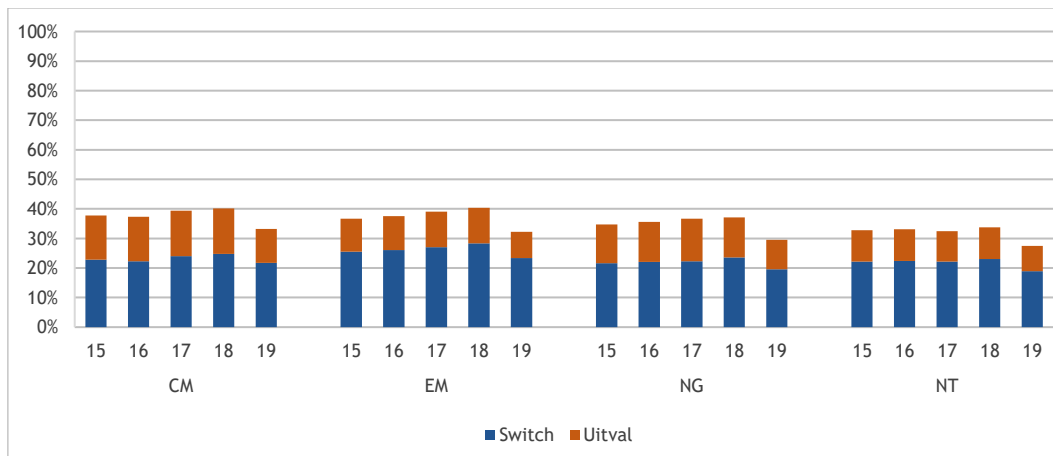
Figuur 7.9: Type uitval switch van eerstejaars mbo-hbo (%) naar sector mbo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

De uitval- en switchpercentages van studenten vanuit een bepaalde mbo-sector naar hbo-sector zijn weergegeven in tabel 7.2 voor de instroom in 2018-2019 en 2019-2020. De gemiddelde uitval en switch (gecumuleerd) was in deze jaren respectievelijk 37 en 36 procent; voor het laatste jaar (2019-2020) is dit gedaald naar 28 procent. Eerstejaars met een mbo-diploma uit de sector Economie vallen relatief vaak uit of switchen in de hbo-sectoren Onderwijs (36%), Gezondheidszorg (30%), Economie (32%) en Gedrag & Maatschappij (36%). Ten opzichte van het instroomcohort 2018-2019 is bij deze groep studenten sprake van een opvallende (beperkte) stijging van twee procentpunt van de (gecumuleerde) uitval en switch binnen hbo-sector Landbouw. Bij eerstejaars met een diploma in de sector Landbouw is sprake van een stijging van de uitval en switch binnen Gedrag & Maatschappij hbo en Taal & Cultuur hbo (resp. 10 en 25 ppnt.). Mbo-studenten die instromen in de hbo-sector Economie zetten relatief vaak hun studie niet voort, tenzij ze afkomstig zijn uit de mbo-sector Landbouw. De uitval en switch van mbo-studenten uit de richtingen Economie, Techniek en Zorg & Welzijn naar Economie (hbo) is redelijk hoog (resp. 32, 33 en 36%).

Tabel 7.2: Eerstejaars uitval en switch van mbo-sector naar hbo-sector (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2018 en 2019)

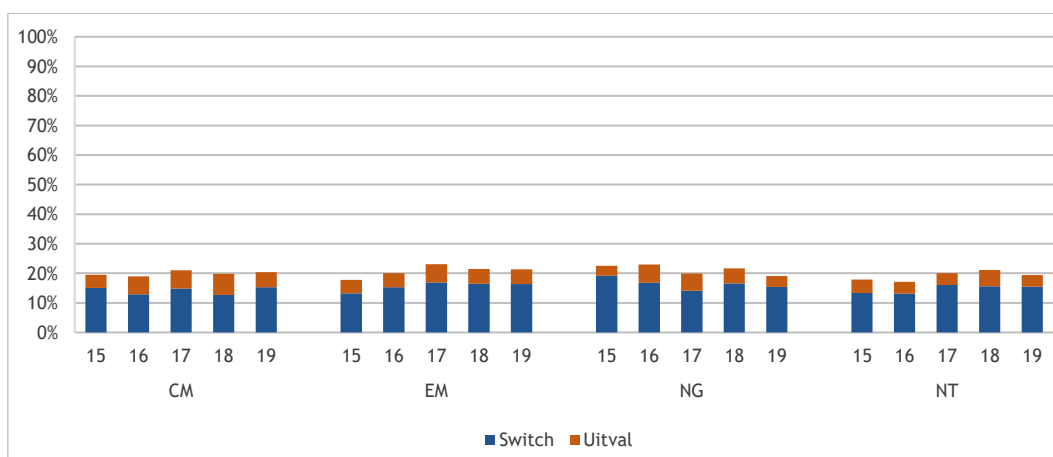
	Naar hbo-sector:													
	Onderwijs		Landbouw		Techniek		Gezondheidszorg		Economie		Gedrag en Maatschappij		Taal en Cultuur	
Van mbo-sector:	18-19	19-20	18-19	19-20	18-19	19-20	18-19	19-20	18-19	19-20	18-19	19-20	18-19	19-20
Economie														
Switch	18%	18%	13%	11%	26%	19%	19%	18%	24%	18%	19%	15%	15%	3%
Uitval	32%	18%	11%	15%	24%	17%	26%	13%	20%	14%	26%	21%	15%	11%
Gecumuleerd	50%	36%	24%	26%	50%	36%	45%	30%	44%	32%	45%	36%	30%	15%
Landbouw														
Switch	17%	14%	9%	5%	17%	18%	7%	5%	17%	11%	7%	22%	0%	15%
Uitval	19%	13%	25%	17%	23%	22%	17%	13%	18%	10%	24%	19%	6%	15%
Gecumuleerd	36%	27%	35%	22%	40%	39%	24%	18%	35%	21%	31%	41%	6%	31%
Techniek														
Switch	17%	13%	13%	6%	12%	9%	11%	11%	20%	17%	15%	13%	7%	6%
Uitval	27%	16%	18%	14%	21%	15%	24%	23%	23%	16%	20%	19%	13%	9%
Gecumuleerd	44%	29%	31%	21%	33%	24%	34%	34%	43%	33%	35%	32%	20%	15%
Zorg/welzijn														
Switch	17%	9%	8%	13%	20%	27%	9%	7%	25%	23%	12%	9%	5%	4%
Uitval	18%	12%	46%	21%	28%	17%	19%	12%	20%	14%	22%	17%	14%	6%
Gecumuleerd	35%	21%	54%	33%	48%	44%	28%	20%	45%	36%	34%	26%	19%	10%

Figuur 7.10 tot en met figuur 7.12 tonen de uitval en switch naar eindexamenprofielen van studenten uit havo en vwo.⁶³ Eerstejaars met een havo-diploma Cultuur & Maatschappij (cm) en Economie & Maatschappij (em) kennen de hoogste uitval en switch (resp. 33 en 32%). Ook hier is sprake van een daling ten opzichte van vorig jaar. De daling was met acht procentpunt (t.o.v. voorgaand instroomcohort) het sterkst bij de groep havo-gediplomeerden met de profielen Natuur & Gezondheid en Economie & Maatschappij. Voor alle profielen (zowel havo als vwo) is het aandeel dat switcht groter dan het aandeel dat uitvalt uit het hoger onderwijs. Voor cm-studenten is in het laatste jaar de uitval, net als in instroomcohort 2018-2019, het hoogst (11%).

Figuur 7.10: Type uitval en switch van eerstejaars havo-hbo (%) naar profiel havo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

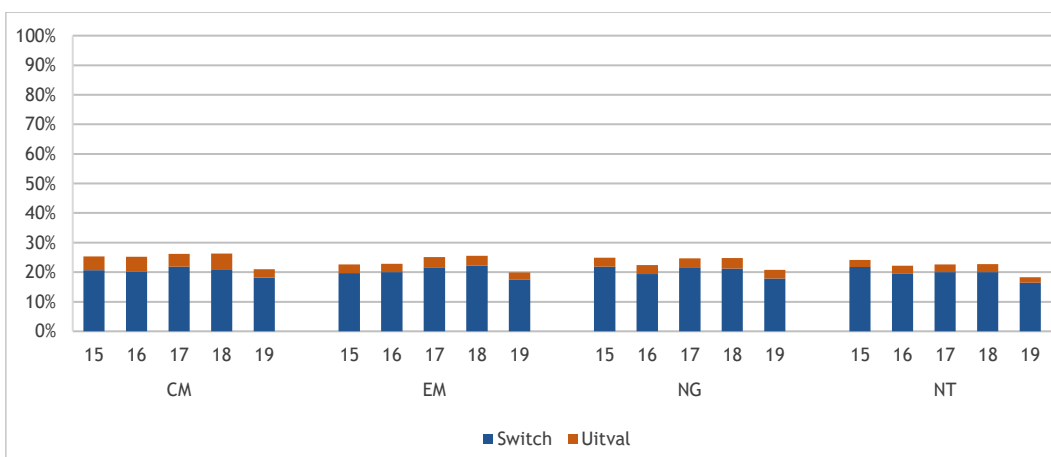
De totale uitval en switch onder hbo-studenten met een vwo-diploma is met twintig procent relatief laag en bovendien redelijk stabiel gebleven ten opzichte van voorgaand instroomcohort (een daling van iets minder dan 1 ppnt.). Bovendien wordt de uitval en switch voor het overgrote deel bepaald door switch en is er dus weinig uitval in deze groep (figuur 7.11). De uitval en switch is het grootst onder hbo-studenten met een vwo-diploma in de profielen em en cm (resp. 21 en 20%), maar dit scheelt niet veel met het aandeel onder studenten met een vwo-diploma in de richting ng en nt (beiden 19%). Wat opvalt is dat de uitval onder hbo-studenten met een em-diploma in het vwo onveranderd is ten opzichte van vorig jaar. De switch onder eerstejaars hbo met een cm-vwo-diploma is gestegen met bijna drie procentpunt (t.o.v. vorig jaar). De uitval daalde binnen deze groep licht met zo'n twee procentpunt.

Figuur 7.11: Type uitval en switch van eerstejaars vwo-hbo (%) naar profiel vwo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

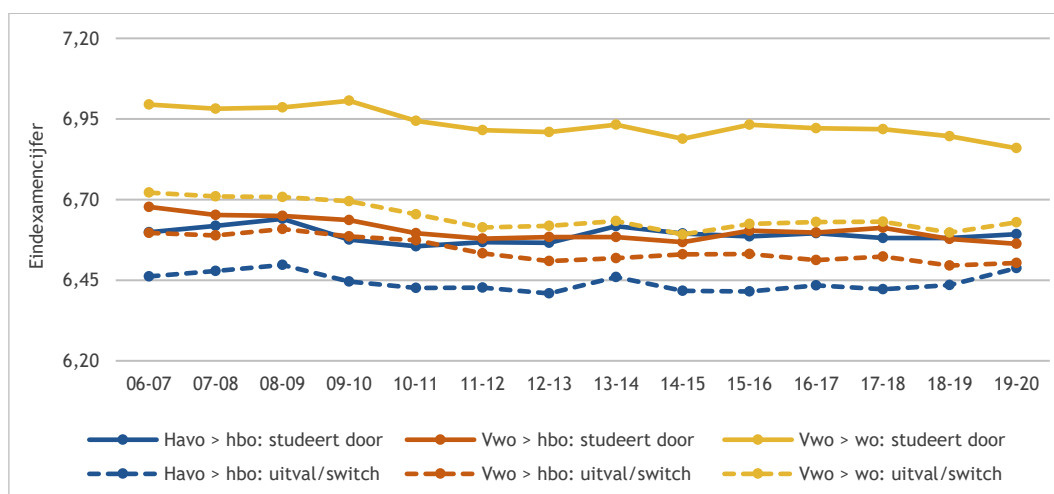
63 De combinatieprofielen zijn als volgt ingedeeld: em/cm = em; ng/cm en ng/em = ng; nt/cm, nt/em en nt/ng = nt.

Studenten met een vwo diploma kunnen uiteraard ook instromen in het wo. Voor deze groep wordt het aandeel uitval en switch naar profiel in figuur 7.12 uiteengezet. We zien voor alle profielen dat het aandeel studenten dat zich in het tweede jaar opnieuw inschrijft aan dezelfde opleiding op dezelfde instelling gestegen is ten opzichte van het vorige instroomcohort. De stijging was het hoogst (6 ppnt.) onder vwo'ers met een em-profiel en dat zat met name in een afname van de switch (-5 ppnt.). Het aandeel herinschrijvers is het hoogst onder studenten met een nt-profiel (82%). Het aandeel herinschrijvers vanuit de profielen cm, em en ng bedroeg respectievelijk 79, 80 en 79 procent. Het aandeel uitvallers is binnen deze groepen aanzienlijk kleiner dan de switch; voor de richtingen cm, em, ng en nt bedroeg de uitval respectievelijk drie, twee, drie en twee procent.

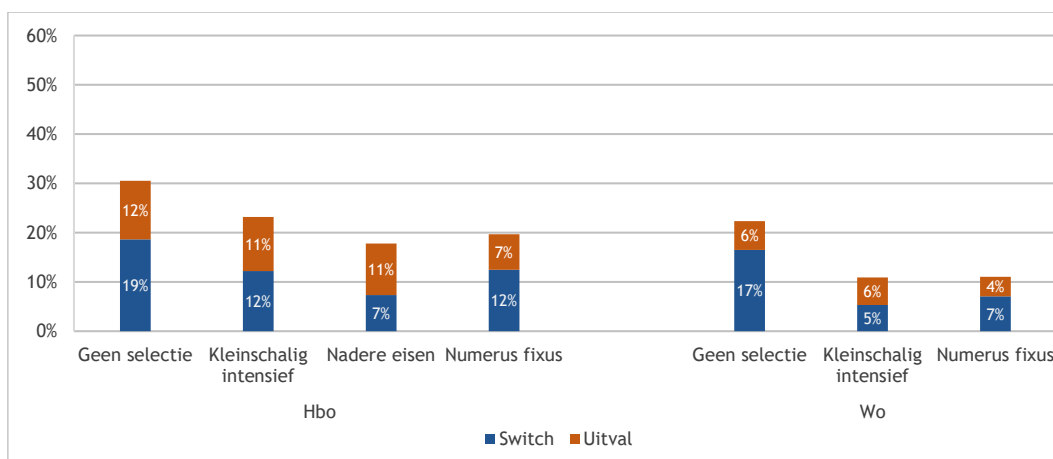
Figuur 7.12: Type uitval en switch van eerstejaars vwo-wo (%) naar profiel vwo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Figuur 7.13 laat de uitval en switch van zowel studenten met een havo- als vwo-diploma zien, afgezet tegen het gemiddelde eindexamencijfer. Herinschrijvers hebben over het algemeen een hoger gemiddeld eindexamencijfer dan studenten die switchen of uitvallen: dit is al veertien jaar het geval. Het verschil in eindexamencijfer tussen uitvallers/switchers en herinschrijver is, net als voorgaande jaren, het grootst bij studenten die van het vwo naar het wo zijn gegaan (0,23 ppnt.) en het kleinst bij vwo'ers die naar het hbo zijn gegaan (0,06 ppnt.). Het gemiddelde eindexamencijfer van havisten die in het hbo zijn gaan studeren en vervolgens uitvallen of switchen, is iets gestegen (0,06 ppnt.).

Figuur 7.13: Eerstejaars uitval en switch (%) naar eindexamencijfers vo (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

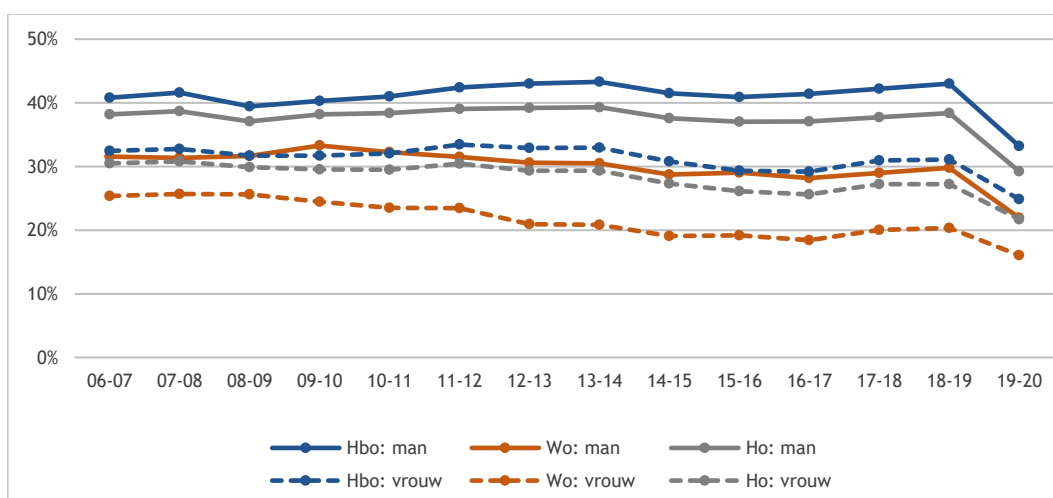
Bij opleidingen waar sprake is van selectie is de uitval en switch lager dan bij opleidingen die hier geen gebruik van maken. Binnen de verschillende soorten selectie verschilt wel het aandeel dat uitvalt en switcht (figuur 7.14). Er worden vier soorten selectie onderscheiden: geen selectie (1), intensief kleinschalig onderwijs (met name University colleges; 2), opleidingen met nadere/aanvullende eisen (met name kunstopleidingen; 3) en opleidingen met een numerus fixus (4). Opleidingen met een numerus fixus zijn opleidingen die een maximum aantal studenten, een numerus fixus, hanteren. Om te mogen aanmelden moeten studenten voldoen aan een aantal voorwaarden. Deze selectie kan in het geval van decentrale selectie bijvoorbeeld een toelatingstoets inhouden en/of een aantal non-cognitieve testen. Ook kan het zijn dat studenten hun cijferlijst moeten doorgeven. De uitval is op zowel het hbo als het wo het laagst bij numerusfixusopleidingen (resp. 7 en 4%). In het hbo is switch het laagst bij opleidingen met nadere eisen (7%), in het wo is deze het laagst bij intensief kleinschalig onderwijs (5%).

Figuur 7.14: Eerstejaars uitval en switch in hbo en wo naar type selectie (%) (1CHO/CROHO)

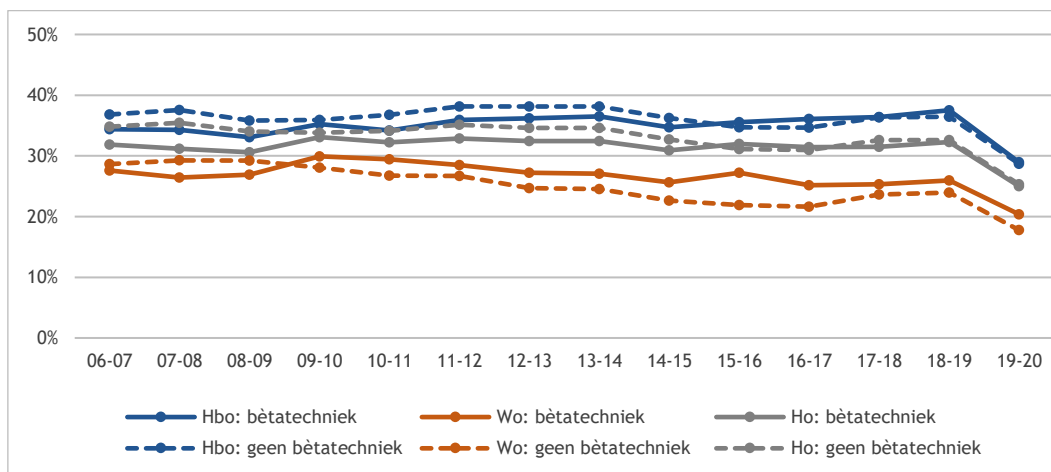
7.5 Uitval en switch naar achtergrondkenmerken

Deze paragraaf gaat in op de samenhang tussen achtergrondkenmerken en uitval en switch. Figuur 7.15 toont allereerst de uitval en switch naar geslacht. Hierin is duidelijk te zien dat de uitval en switch bij vrouwen over het algemeen lager is dan bij mannen; een verschil van zo'n zeven en een half procentpunt (resp. 22 en 29% uitval en switch). Het verschil in uitval en switch naar geslacht is met ruim acht procentpunt het grootst in het hbo. Van de mannen valt iets meer dan 33 procent uit, bij de vrouwen is dat een kwart. De uitval en switch is, in vergelijking met vorig jaar, het hardst afgenomen onder mannen in het hbo (een daling van 10 ppnt.). Onder vrouwen in het wo is de daling het laagst: ruim vier procentpunt.

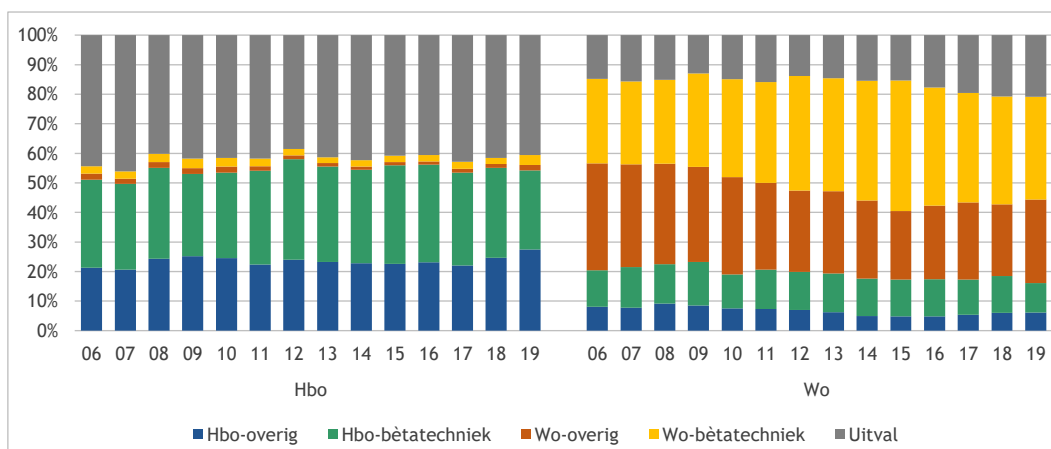
Figuur 7.15: Eerstejaars uitval en switch (%) naar geslacht en soort ho (1CHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Figuur 7.16 laat zien of het wel of niet volgen van een bètatechnische opleiding gevolgen heeft voor uitval en switch. De verschillen in uitval en switch tussen deze twee groepen studenten zitten met name in het wo: studenten die een bètatechnische opleiding volgen in het wo kennen een hogere uitval (ruim 20%) dan studenten die geen bètatechnische opleiding volgen (18%). In het hbo is dit verschil (met 0,24 ppnt.) verwaarloosbaar. Ten opzichte van het voorgaande instroomcohort is het aandeel herinschrijvers het sterkst toegenomen onder hbo studenten die een bètatechnische opleiding volgen (met 9 ppnt.) en het minst sterk toegenomen onder wo studenten die een bètatechnische opleiding volgen. De verschillen zijn klein.

Figuur 7.16: Eerstejaars uitval en switch (%) uit bètatechniek en soort ho (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

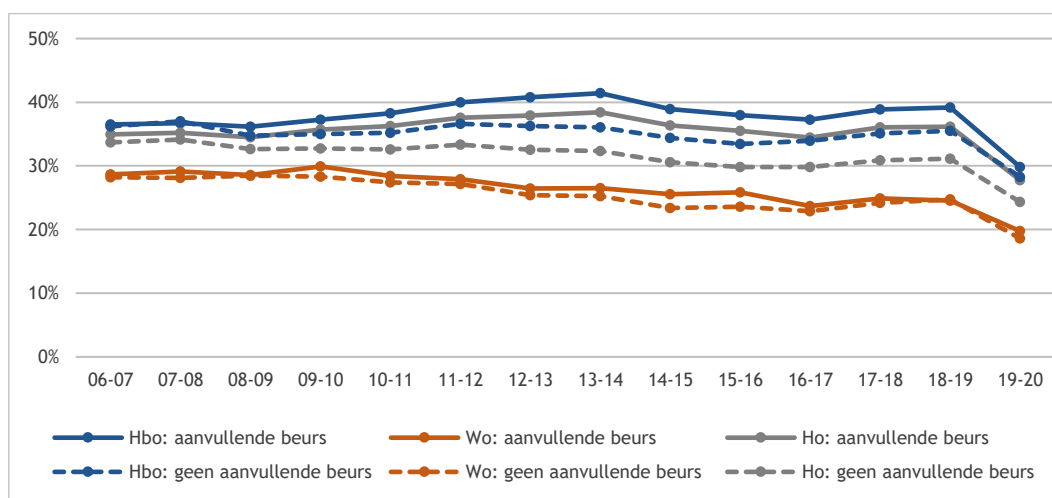
Figuur 7.17 laat zien of studenten die uitvallen uit hun bètatechnische opleiding in het tweede jaar toch weer een bètatechnische opleiding kiezen. Van de hbo-studenten die na start in een bètatechnische opleiding uitvallen of switchen, verlaat 41 procent het hoger onderwijs. Onder wo-studenten ligt dit percentage met 21 procent aanzienlijk lager. Van studenten die uit een bètatechnische hbo-opleiding afkomstig zijn en uitvallen of switchen, komt ruim een kwart wederom terecht in een bètatechnische opleiding en een even groot deel in overige opleidingen. Een klein deel van hen stroomt in bij een wo-studie (5%). Van de studenten die afkomstig zijn uit een bètatechnische wo-opleiding stroomt het grootste deel (35%) in op een andere bètatechnische wo-opleiding, en bijna dertig procent stroomt in bij een overige wo-opleiding. Van de hbo-studenten die in eerste instantie een bètatechnische opleiding volgden, is alleen het aandeel dat instroomde in een andere hbo-bètatechnische opleiding gedaald ten opzichte van vorig jaar (-4 ppnt.). Onder wo-studenten met een bètatechnische eerste opleiding is het aandeel dat instroomde in overige wo-opleidingen juist als enige gestegen (+4 ppnt.). Van studenten die in eerste instantie geen bètatechnische opleiding volgden (maar hier wel voor hadden kunnen kiezen, ong. 3.000 studenten), switcht ongeveer een kwart (24%) in tweede instantie wel naar een bètastudie (niet in figuur).

Figuur 7.17: Bètatechniekk keuze in t+1 van uitsluitend eerstejaars uitval en switch uit bètatechnische studies (%) naar soort hoger onderwijs in eerste jaar (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Voor studenten waarvan de ouders weinig of niet kunnen bijdragen aan hun studie, is er een aanvullende beurs beschikbaar. Het al dan niet hebben van een aanvullende beurs is daarmee een proxy voor de sociaaleconomische achtergrond van studenten. In zowel hbo als wo is de uitval en switch iets hoger onder studenten met een aanvullende beurs (verschillen van resp. 2 en 1 ppnt.), zo valt te zien in figuur 7.18.

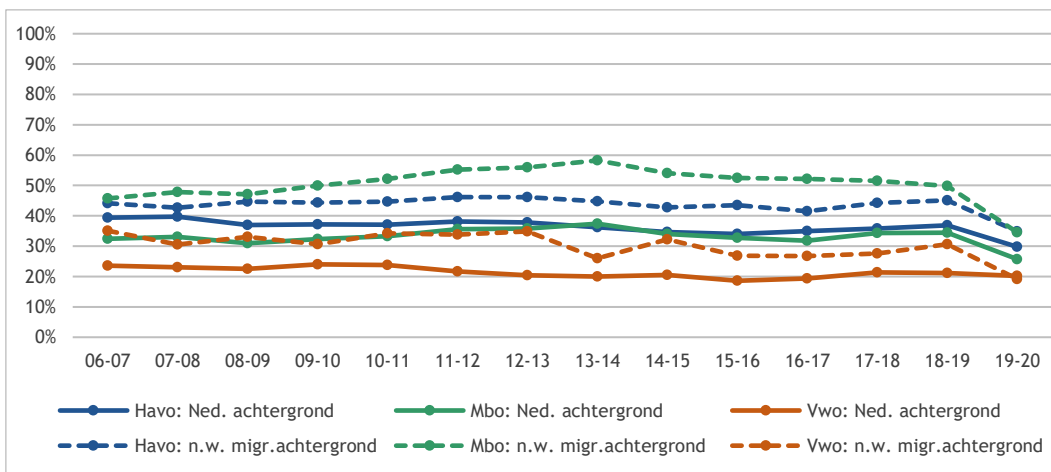
Het verschil is voor beide opleidingssoorten iets kleiner dan voorgaand jaar. De uitval en switch is het hoogst onder hbo-studenten met een aanvullende beurs (30%) en het laagst onder wo-studenten zonder aanvullende beurs (19%). De daling in uitval en switch is het grootst in de groep hbo'ers met aanvullende beurs (9 ppnt.) en het kleinst in de groep wo'ers met aanvullende beurs (5 ppnt.). Het grotere verschil tussen percentages uitval en switch van ho-studenten met en zonder aanvullende beurs ten opzichte van de hbo en wo studenten, wordt verklaard door de onderliggende getallen (uitval in het wo is lager dan in het hbo, evenals het aandeel studenten met een aanvullende beurs).

Figuur 7.18: Eerstejaars uitval en switch (%) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

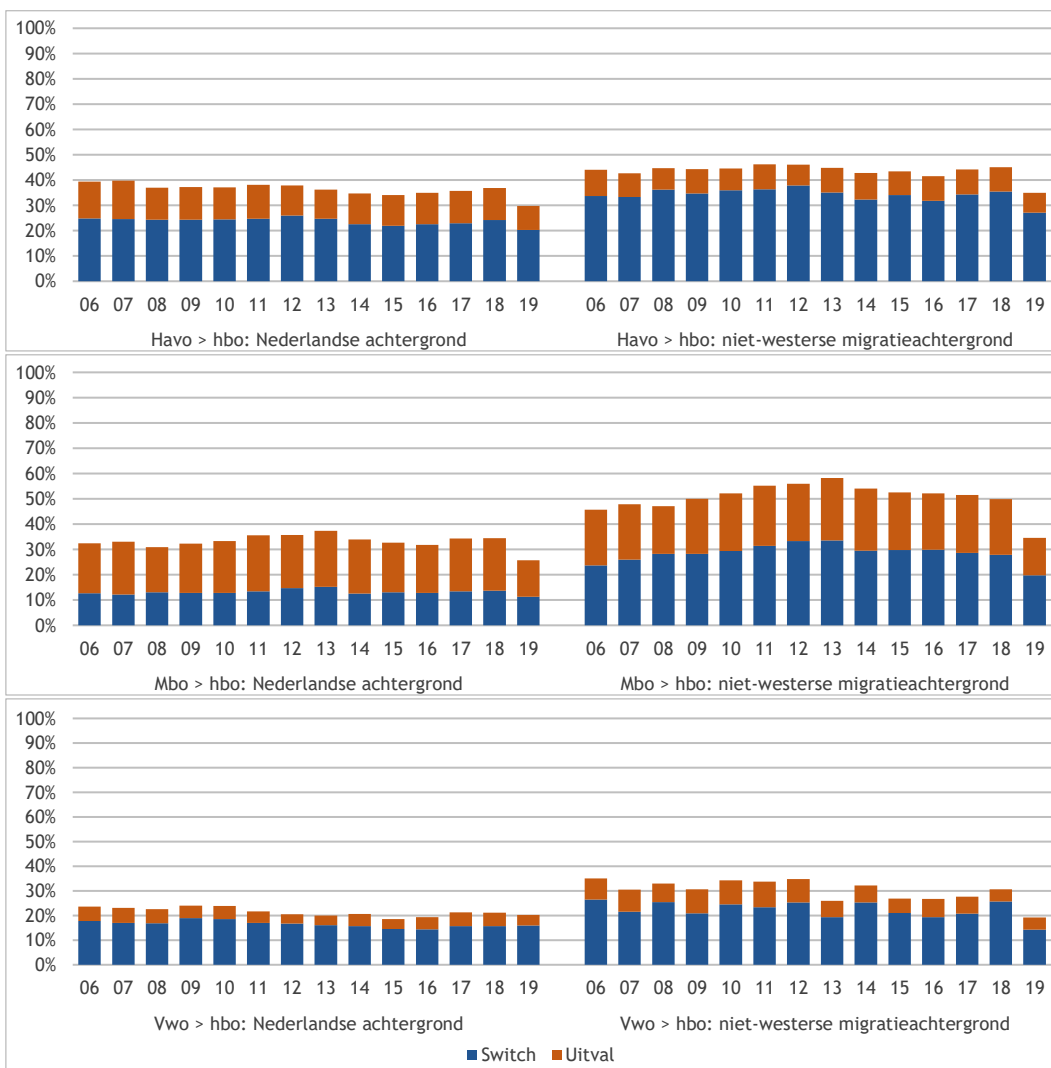
Figuur 7.19 laat de uitval en switch in het hbo zien, uitgesplitst naar studenten met een niet-westerse migratieachtergrond⁶⁴ en studenten met een Nederlandse achtergrond. Studenten met een westerse migratieachtergrond zijn hier achterwege gelaten. Daarnaast is er een uitsplitsing gemaakt naar vooropleiding. Niet langer geldt voor alle vooropleidingen dat het aandeel dat uitvalt of switcht onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond groter is dan onder studenten met een Nederlandse achtergrond. Onder studenten met een vwo-vooropleiding bedraagt het aandeel uitval en switch onder studenten met een Nederlandse achtergrond twintig procent en onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond negentien procent. Er is, ten opzichte van vorig jaar, nauwelijks sprake van een daling in de uitval en switch van studenten met een Nederlandse achtergrond (-1 ppnt.) maar wel sprake van een scherpe daling onder de groep studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (van 11 ppnt.). De verschillen naar achtergrond zijn de afgelopen jaren kleiner geworden voor zowel studenten met een havo als met een mbo-diploma. Onder havisten met een Nederlandse achtergrond is het aandeel uitval en switch met dertig procent zo'n vijf procentpunt lager dan onder hun directe vergelijkingsgroep (35%). Van de studenten die instromen met een mbo-diploma, zet ruim driekwart van de studenten met een Nederlandse achtergrond een jaar later de studie in dezelfde opleiding voort, onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond ligt dit aandeel op ruim 65 procent.

64 We gebruiken hiervoor de definitie van het CBS, zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2016/47/afbakening-generaties-met-migratieachtergrond> voor meer informatie.

Figuur 7.19: Eerstejaars uitval/switch (%) van hbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond versus geen migratieachtergrond naar vooropleiding (1CHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Figuur 7.20 toont de uitval en switch voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond en met een Nederlandse achtergrond uit het hbo per vooropleiding verder opgesplitst naar type uitval en switch.

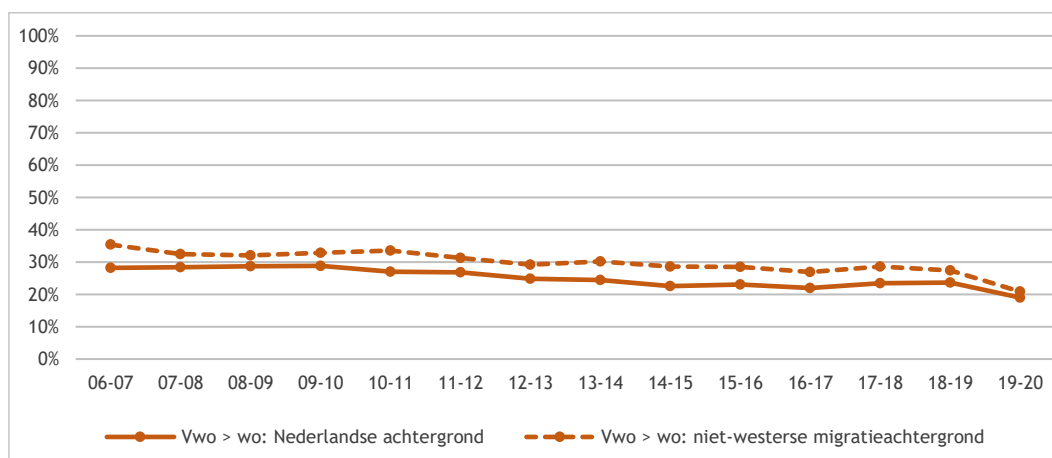
Figuur 7.20: Eerstejaars uitval/switch hbo-studenten naar migratieachtergrond en vooropleiding (%) (1CHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Waar voorheen gold dat hbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond vaker uitvielen of switchten ongeacht hun vooropleiding (figuur 7.20), is dat nu enkel nog het geval voor studenten die met een havo- of mbo-diploma in het hbo gaan studeren. De totale uitval en switch onder hbo-studenten die met een havo-diploma zijn ingestroomd is hoger onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan onder studenten met een Nederlandse achtergrond (resp. 35 en 30%). Dit jaar is het verschil tussen beide groepen kleiner geworden. Dit komt vooral omdat de daling in uitval en switch het hoogst bij havo-gediplomeerden in het hbo met een niet-westerse migratieachtergrond.

Onder hbo-studenten met een mbo-diploma is eveneens de uitval en switch hoger onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan onder Nederlandse studenten (resp. 35 en 26%). Het verschil tussen beide groepen nam toe tot aan instroomcohort 2011-2012, waarna het stabiliseerde rond de twintig procentpunt. Sinds cohort 2017-2018 wordt het gat weer kleiner en dit jaar is er sprake van een daling van zeven procentpunt ten opzichte van voorgaand jaar. Het aandeel studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dat switchte van opleiding is het sterkst gedaald (8 ppnt. t.o.v. voorgaand cohort), het aandeel studenten dat switch met een Nederlandse achtergrond is met twee procentpunt het lichtst gedaald. Onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is de switch hoger dan de uitval (resp. 20 en 15%), bij studenten met een Nederlandse achtergrond is dit net andersom (resp. 11 en 14%).

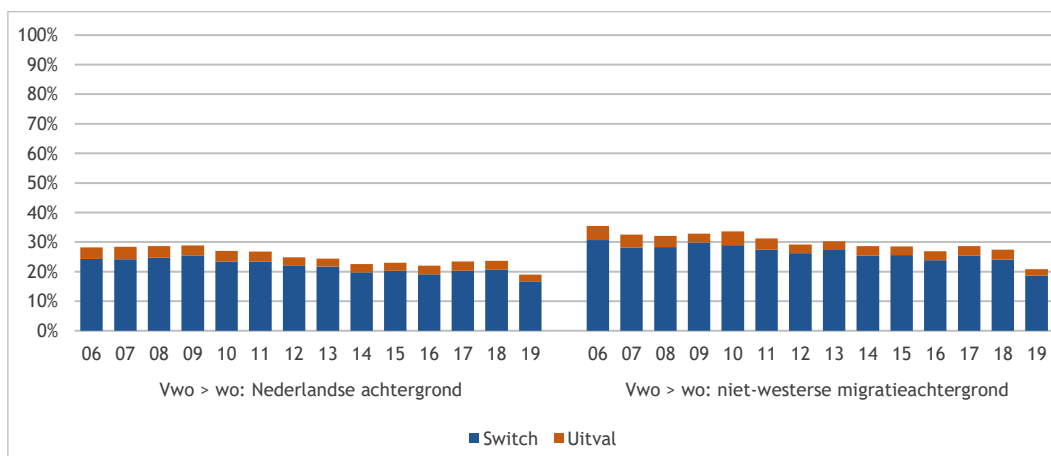
Van de studenten die met een vwo-diploma starten in het hbo is de uitval en switch zoals we eerder al zagen voor het eerst hoger onder studenten met een Nederlandse achtergrond dan onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (resp. 20 en 19%). Het verschil in het aandeel uitval en switch tussen beide groepen fluctueert al jaren tussen de zes en veertien procentpunt. Afgezet tegen vorig jaar was er dit keer sprake van een scherpe daling van bijna elf procentpunt. Dit wordt met name verklaard door een sterke afname (11 ppnt.) in switch van studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Binnen de overige groepen was er nauwelijks sprake van een stijging of daling ten opzichte van voorgaand cohort. De uitval en switch hbo-studenten met een vwo-diploma wordt met name bepaald door switchende studenten: zo'n zestien procent van de studenten met een Nederlandse achtergrond switcht, tegenover veertien procent van de studenten met een niet-westerse migratieachtergrond.

Figuur 7.21 laat zien dat verschillen in uitval en switch tussen wo-studenten met en zonder (niet-westerse) migratieachtergrond kleiner zijn dan in het hbo. Van de studenten met een niet-westerse migratieachtergrond schrijft bijna tachtig procent zich het opvolgende jaar weer in voor de zelfde opleiding, onder studenten met een Nederlandse achtergrond is dit ruim tachtig procent. Het verschil tussen beide groepen is sinds instroomcohort 2015-2016 steeds kleiner geworden. In vergelijking met het instroomcohort 2018-2019 daalde de uitval en switch in het afgelopen jaar nog net iets harder onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan onder studenten met een Nederlandse achtergrond (resp. 7 en 5 ppnt.). Het verschil in uitval en switch tussen beide groepen is nu nog twee procentpunt.

Figuur 7.21: Eerstejaars uitval/switch (%) van wo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond tegenover studenten met een Nederlandse achtergrond (alleen vwo) (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

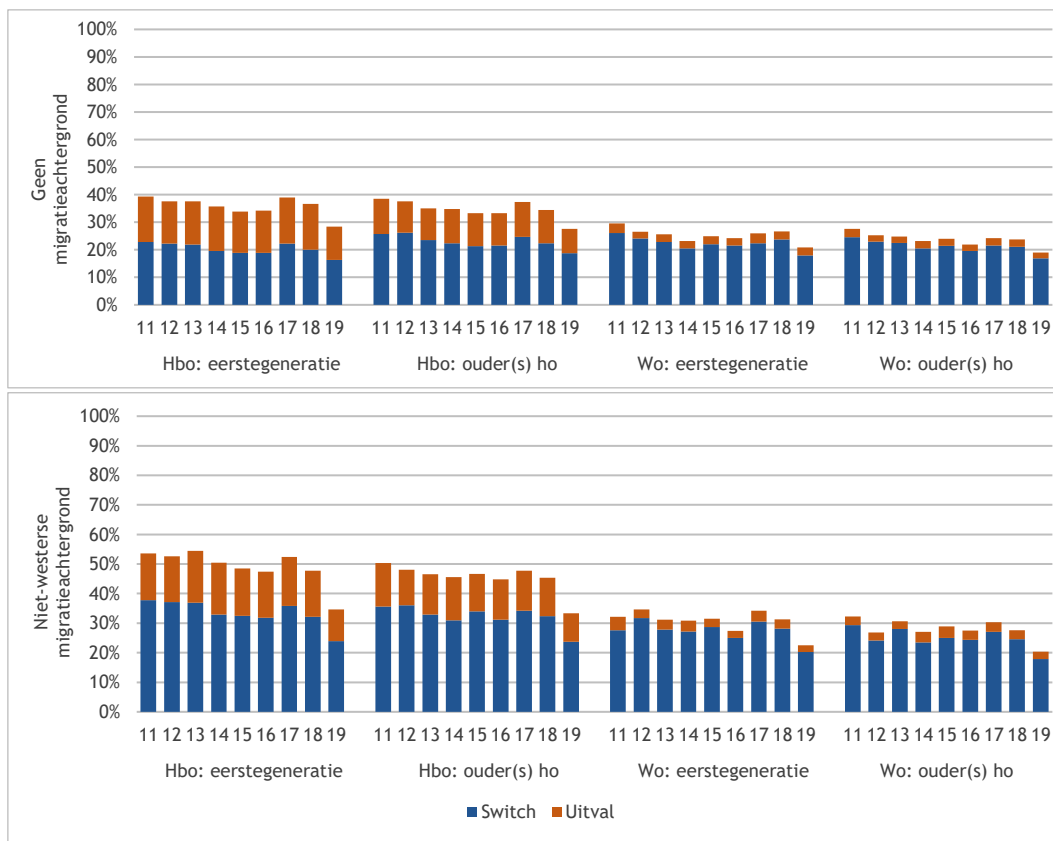
Net als bij hbo-studenten kunnen we voor wo-studenten een uitsplitsing maken in de uitval en switch naar migratieachtergrond en vooropleiding. Figuur 7.22 laat hiervan de uitkomsten zien. De uitval en switch is bij wo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond hoger dan bij wo-studenten met een Nederlandse achtergrond (resp. 21 en 19%), maar voor beiden groepen wordt dit percentage met name bepaald door switch. Het aandeel wo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dat switch bedraagt negentien procent, bij hun directe vergelijkingsgroep gaat het om zeventien procent. Ten opzichte van voorgaand cohort, is de switch wel in beide groepen gedaald (met resp. 5 en 4 ppnt.). Het verschil tussen studenten met en zonder (niet-westerse) migratieachtergrond fluctueerde de afgelopen jaren tussen de drie en zeven procentpunt: sinds instroomcohort 2019-2020 bedraagt het verschil nog twee procentpunt.

Figuur 7.22: Eerstejaars uitval en switch (%) van wo-studenten naar migratieachtergrond (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

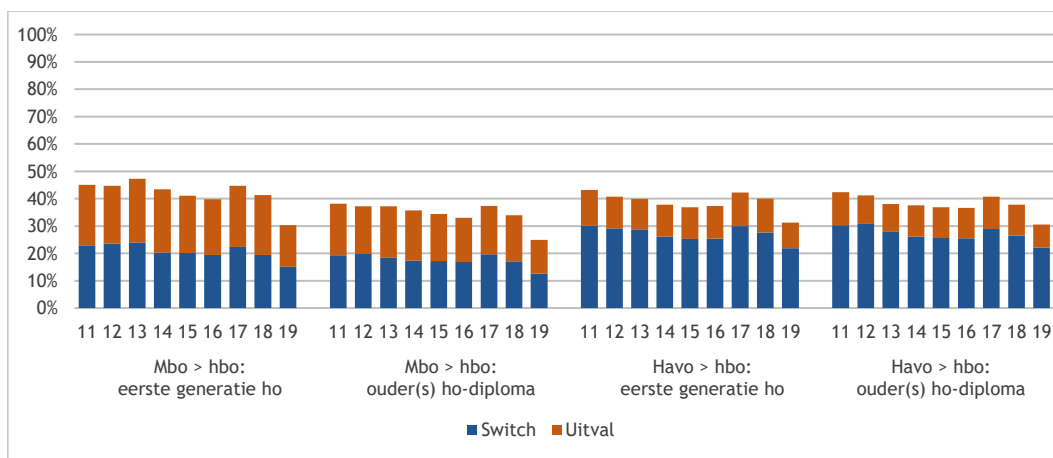
De sociale achtergrond van de studenten die zijn uitgevallen of geswitcht, is geanalyseerd op basis van CSB microdata. In de CBS-analyses zijn alleen de uitval- en switchcijfers van studenten geanalyseerd waarvan het opleidingsniveau van de ouders bekend is. Daarom kunnen de percentages afwijken van de hiervoor beschreven resultaten. De focus ligt op verschillen tussen eerstegeneratiestudenten en studenten waarvan (één van) de ouders een ho-diploma hebben. Het betreft hier ongeveer 64 procent van alle records. Verder is er een uitsplitsing gemaakt naar wel of geen migratieachtergrond (figuur 7.23/figuur 7.23).

Op basis hiervan concluderen we dat in het hbo eerstegeneratiestudenten iets vaker uitvallen dan studenten waarvan ten minste een van de ouders een ho-diploma heeft (uitval ouders ho is 9%, uitval ouders geen ho is 12%, voor wat betreft switch resp. 19 en 16%). In het wo is de uitval van eerstegeneratiestudenten zonder migratieachtergrond eveneens iets hoger dan van studenten met ouders in het ho (resp. 3 en 2%). Voor wo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond is de situatie omgekeerd: eerstegeneratiestudenten vallen iets minder vaak uit dan studenten met ouders in het ho (resp. 2 en 3%). Voor het hbo geldt dat studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, vaker switchen (24% tegenover 16% van de eerstegeneratiestudenten en 19% van de studenten met ouders met ho-diploma zonder migratieachtergrond), maar de groep niet-westerse studenten verschilt hierin niet naar het opleidingsniveau van de ouders. Voor de uitval stellen we vast dat hbo-studenten niet sterk verschillen naar migratieachtergrond (maximaal 1 ppnt. verschil). Hier is met name het opleidingsniveau van de ouders bepalend. Eerstegeneratiestudenten in het wo met een niet-westerse migratieachtergrond switchen nog iets vaker (20%) dan de groep met ouders die een opleiding hebben genoten in het hoger onderwijs (18%).

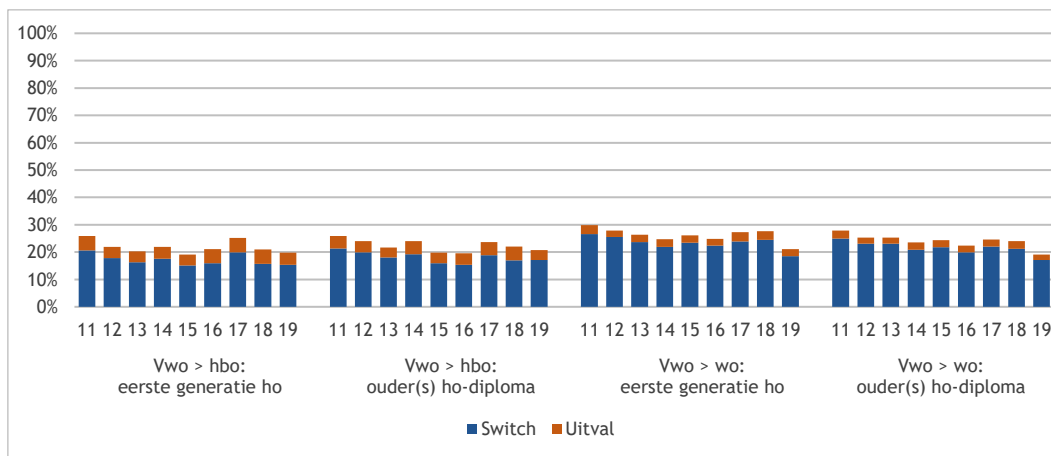
Figuur 7.23: Type eerstejaars uitval en switch (%) in hbo en wo naar opleiding ouders en migratieachtergrond (bron: CBS microdata; van 64% van de records was het opleidingsniveau van de ouders bekend)

Figuur 7.24 en figuur 7.25 tonen de uitvalcijfers naar sociale herkomst (op basis van het opleidingsniveau van de ouders), uitgesplitst naar zowel soort hoger onderwijs als vooropleiding. Mbo'ers en havisten die een hbo opleiding volgen en vwo'ers op het wo kennen een lagere uitval en switch wanneer hun ouders een ho-diploma hebben ten opzichte van eerstegeneratiestudenten. Eerstegeneratiestudenten die het vwo hebben afgerond en een hbo-opleiding volgen, kennen juist een lagere uitval en switch dan studenten wiens ouders een ho-diploma hebben. Al met al kunnen we concluderen dat in 2019-2020, het jaar van de uitbraak van COVID-19, de verschillen tussen de uitval/switch van eerstegeneratiestudenten en studenten uit de lagere inkomens en de uitval/switch van hun referentiegroep nauwelijks afwijken van die in de voorgaande jaren.

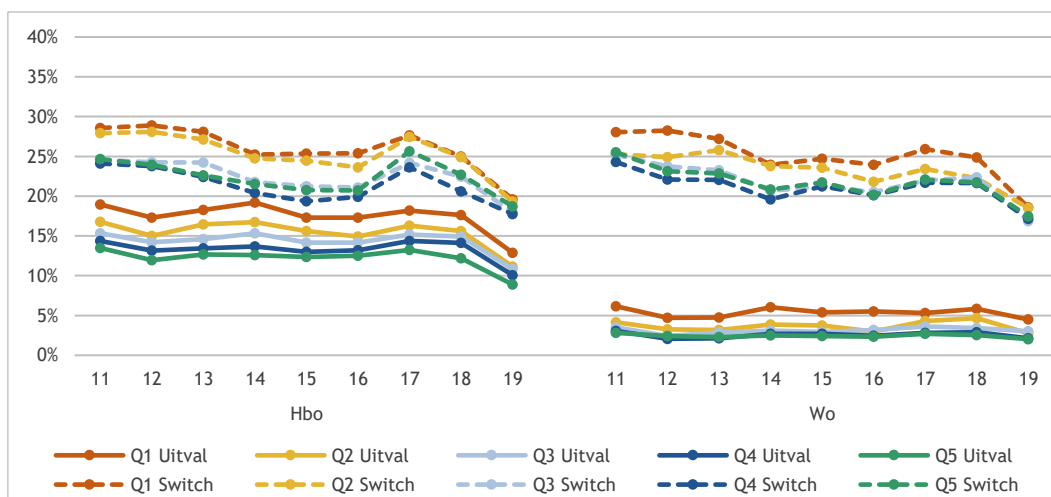
Figuur 7.24: Type eerstejaars uitval en switch (%) in hbo en wo naar opleiding ouders en vooropleiding (mbo en hbo) (bron: CBS microdata; van 64% van de records was het opleidingsniveau van de ouders bekend)

De uitval en switch is het hoogst onder hbo-studenten die de havo hebben afgerond (31% onder eerstegeneratiestudenten, 30% onder studenten van ouders met een ho-diploma), gevolgd door eerstegeneratiestudenten die na het mbo een hbo-opleiding volgen (30%). Het grootste verschil naar opleidingsniveau van ouders is terug te zien bij de groep mbo studenten die een hbo-opleiding volgt: de uitval en switch van eerstegeneratiestudenten ligt vijf procentpunten hoger dan die van studenten waarvan de ouders een ho-opleiding hebben voltooid.

Figuur 7.25: Type eerstejaars uitval en switch (%) in hbo en wo naar opleiding ouders en vooropleiding (alleen vwo) (bron: CBS microdata; van 64% van de records was het opleidingsniveau van de ouders bekend)

Figuur 7.26 laat een analyse van de uitval- en switchcijfers van studenten naar inkomensniveau van ouders zien. Deze analyse is gemaakt op basis van CSB microdata. In de CBS-analyses zijn alleen de uitval- en switchcijfers van studenten geanalyseerd waarvan het inkomensniveau van de ouders bekend is: de percentages kunnen afwijken van de hiervoor beschreven resultaten, omdat het om ongeveer 86 procent van alle records gaat. Het inkomensniveau is ingedeeld in kwintielen: Q1 staat voor de laagste twintig procent inkomens en Q5 voor de hoogste twintig procent. We zien dat studenten met ouders uit de laagste inkomensgroep in zowel het hbo als het wo het vaakst uitvallen en switchen.

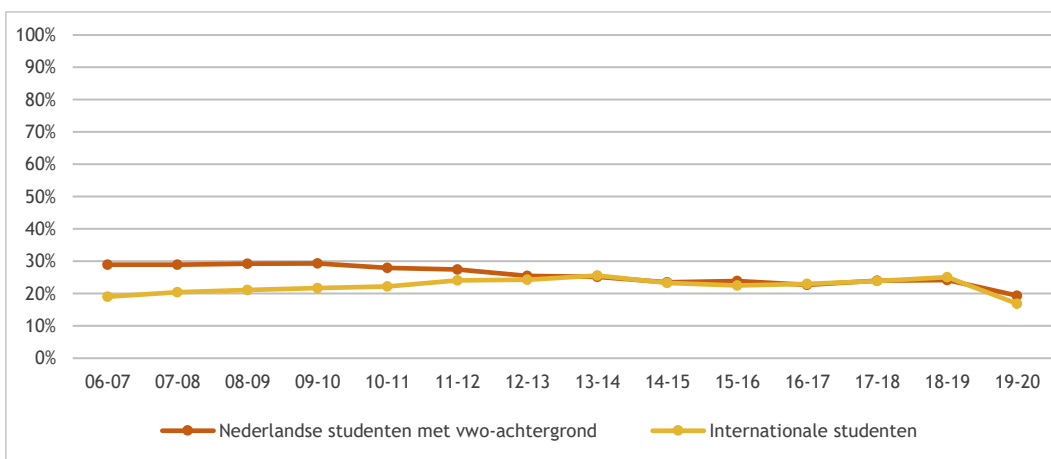
Figuur 7.26: Eerstejaars uitval en switch (%) van voltijd bachelor instromers naar inkomen ouders (86% bekend) (Bron: CBS microdata)

Om de onderlinge invloed van afzonderlijke kenmerken te bepalen is een multivariate logistische regressieanalyse uitgevoerd op basis van CBS microdata.⁶⁵

⁶⁵ Met daarin geslacht, migratieachtergrond, opleidingsniveau van de ouders, huishoudensinkomen van de student, sector, jaar van instroom en vooropleiding.

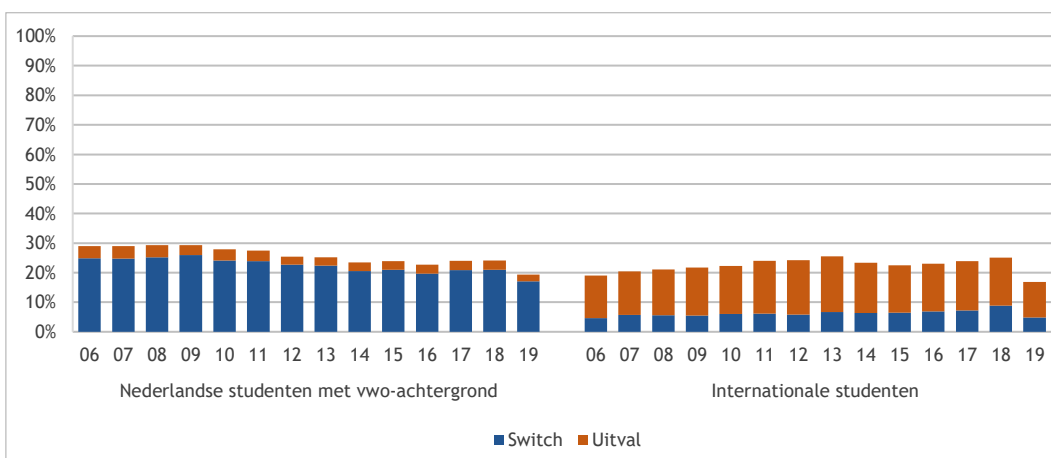
Hierin is de kans om na het eerste jaar uit te vallen of te switchen van studie afgezet tegen de kans om na het eerste jaar binnen dezelfde opleiding en instelling te staan ingeschreven. Hieruit komt naar voren dat hoewel ouderlijke kenmerken van invloed zijn (een lager opleidingsniveau van de ouders en een lager huishoudensinkomen hangen vaker samen met een grotere kans om uit te vallen of te switchen), deze verschillen minder groot zijn dan de verschillen naar geslacht en de migratieachtergrond van de student: met name mannen en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond hebben een hoger kans om uit te vallen of te switchen.

Wanneer we kijken naar het aandeel uitval en switch van internationale wo-studenten in vergelijking met dat van Nederlandse wo'ers met een vwo-achtergrond (figuur 7.27), zien we dat de uitval en switch binnen deze laatste groep hoger lag voor de cohorten 2006-2007 tot en met 2012-2013. Sinds 2013-2014 is het verschil tussen beide groepen kleiner geworden en voor instroomcohort 2018-2019 was de uitval en switch van internationale wo-studenten voor het eerst (iets) hoger dan die van Nederlandse studenten (resp. 24 en 25%). Voor het laatste jaar geldt dat het aandeel internationale studenten dat uitviel of switchte met acht procentpunt daalde, het aandeel Nederlandse studenten daalde met vijf procentpunt. Er vallen nu dus weer iets meer Nederlandse wo-studenten uit dan internationale (resp. 19 en 17%).

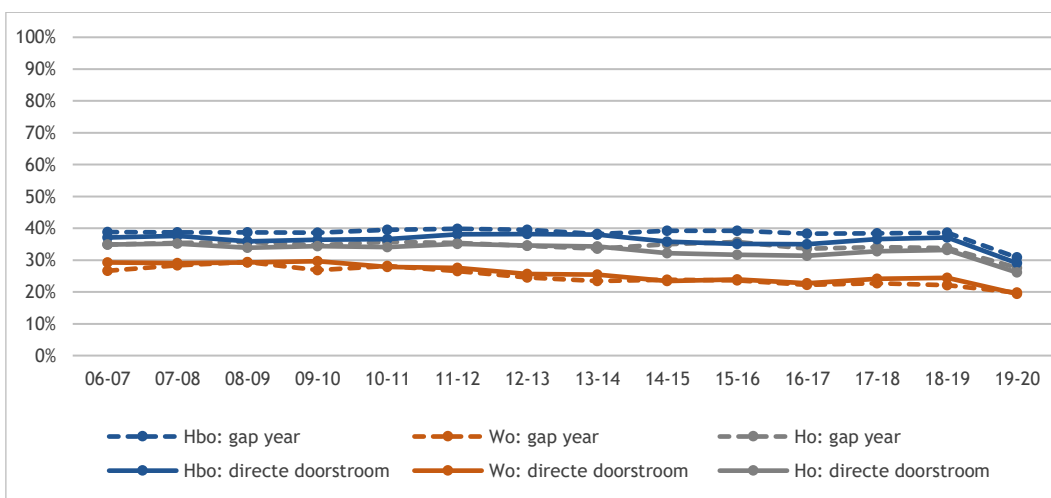
Figuur 7.27: Eerstejaars uitval/switch (%) van internationale studenten in het wo, vergeleken met Nederlandse studenten met een vwo-achtergrond (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Als studenten zich niet herinschrijven, betekent dit dat ze ofwel uitvallen ofwel switchen. Figuur 7.28 laat zien dat de verdeling tussen uitval en switch heel verschillend is voor internationale dan wel Nederlandse wo-studenten. Bij Nederlandse studenten is er met name sprake van switch (17%), bij internationale studenten gaat het met name om uitval uit het hoger onderwijs (12%). Dit is al jaren het geval.

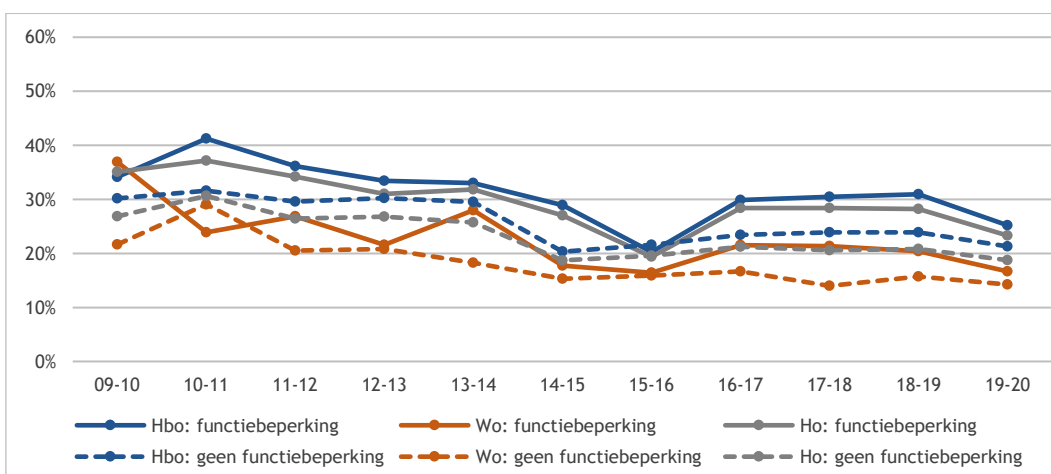
Figuur 7.28: Eerstejaars uitval en switch (%) van internationale studenten in het wo in vergelijking met Nederlandse studenten met een vwo-achtergrond (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

Het percentage uitval en switch kan ook nog bekeken worden voor studenten die direct met een vervolgopleiding zijn gestart, in vergelijking met studenten die een tussenjaar ('gap year') hebben genomen. Zoals figuur 7.29 laat zien, is de uitval en switch van hbo-studenten die een tussenjaar namen hoger dan dat van hbo-studenten die direct doorstroomden in hun vervolgopleiding: voor afgelopen instroomcohort was dit aandeel respectievelijk 31 en 29 procent. Het verschil tussen studenten met en zonder tussenjaar fluctueert al jaren tussen de één en vier procentpunt. De uitval en switch daalde het afgelopen jaar bij beide groepen met acht procentpunt (t.o.v. voorgaand jaar). Voor wo-studenten is het zo dat studenten die instromen na een tussenjaar juist minder vaak uitvallen dan studenten die direct doorstromen (resp. bijna 20 en 19,5%). Het verschil tussen beide groepen wisselt tussen de nul en de drie procentpunt en is voor instroomcohort 2019-2020 nagenoeg nul. Ook uit ander onderzoek komt naar voren dat een tussenjaar in het algemeen geen noemenswaardige samenhang vertoont met studiesucces en studieuitval; studenten vallen na een tussenjaar even vaak uit als studenten die direct zijn doorgestroomd.⁶⁶

Figuur 7.29: Percentage eerstejaars uitval/switch naar wel/geen tussenjaar: alleen studenten die direct zijn doorgestroomd vergeleken met degenen die één tussenjaar hadden (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)

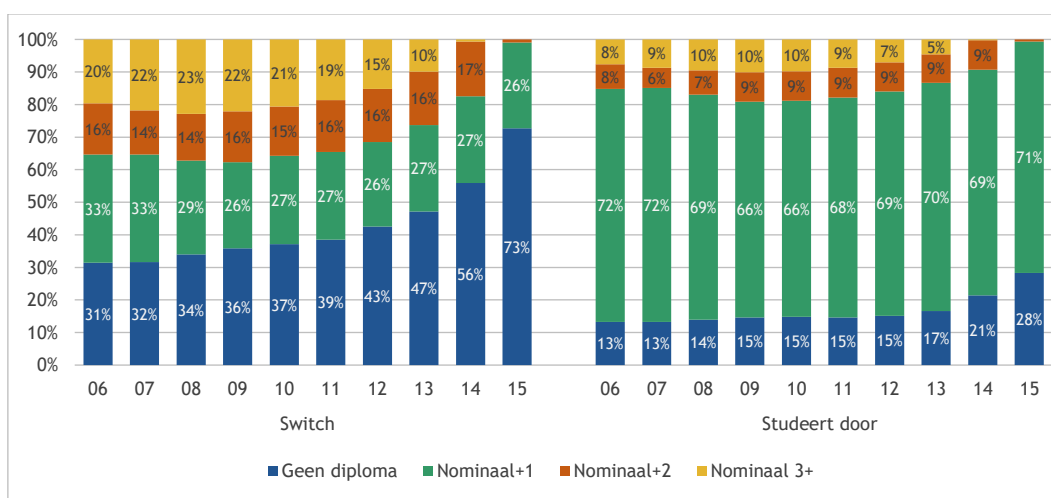
Met behulp van de Startmonitor is bekeken hoe hoog het percentage studenten is dat uitvalt en switcht, vergeleken voor studenten met en zonder functiebeperking (figuur 7.30). In lijn met voorgaande jaren is het aandeel uitvallers en switchers zowel in het hbo als het wo hoger onder de groep met functiebeperking, dan onder de groep studenten zonder functiebeperking (resp. 25 vs. 21% en 17 vs. 14%).

Figuur 7.30: Percentage studenten dat in eerste jaar uitvalt naar functiebeperking (bron: Startmonitor 2009-2019)

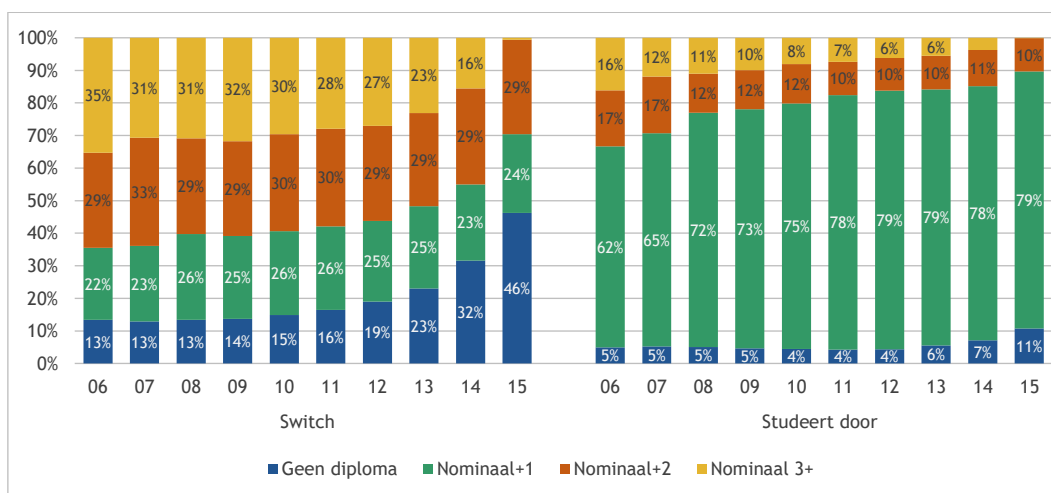
66 Warps, J. (2019). Gap year, buitenlandse contacten en belangstelling buitenlandverblijf bij startende ho-studenten. Onderzoek in opdracht van Nuffic. Nijmegen: ResearchNed

Om uitspraken te doen over de verdere studieloopbaan van studenten die geswitcht zijn, laten figuur 7.31 en figuur 7.32 de rendementen voor hbo- en wo-studenten zien, apart voor switchers en herinschrijvers. Hiervoor is gekeken naar de instroomcohorten 2006-2007 tot en met 2015-2016. Daarbij gaan we uit van het niveau waarin de studenten in eerste instantie zijn ingestroomd en het aantal jaar waarbinnen zij ten minste een bachelordiploma hebben behaald. Nominaal+1 wil voor hbo-instroomcohorten zeggen dat ze binnen vijf jaar een bachelordiploma hebben behaald en voor wo'ers dat ze binnen vier jaar een bachelordiploma behaalden. De donkerblauwe balken laten zien welk deel van de studenten uiteindelijk geen diploma heeft behaald. Van de herinschrijvers uit het instroomcohort 2015-2016 heeft ruim 71 procent van de hbo-studenten inmiddels wél een diploma behaald. Voor switchers ligt dit aandeel met ruimt 27 procent aanzienlijk lager. Dit is deels te verklaren met het feit dat switchers vaak een jaar of meer vertraging hebben. Uit de cijfers blijkt ook dat de totale studievertraging (dus rekening houdend met een extra jaar vertraging als gevolg van de switch) groter is dan verwacht mag worden. Dus ook in de nieuwe opleiding is het rendement van de switchers slechter.

Figuur 7.31: Rendementen (%) van hbo-studenten die na het eerste jaar zijn geswitcht, vergeleken met studenten die doorstuderen (1cHO, berekening ResearchNed)

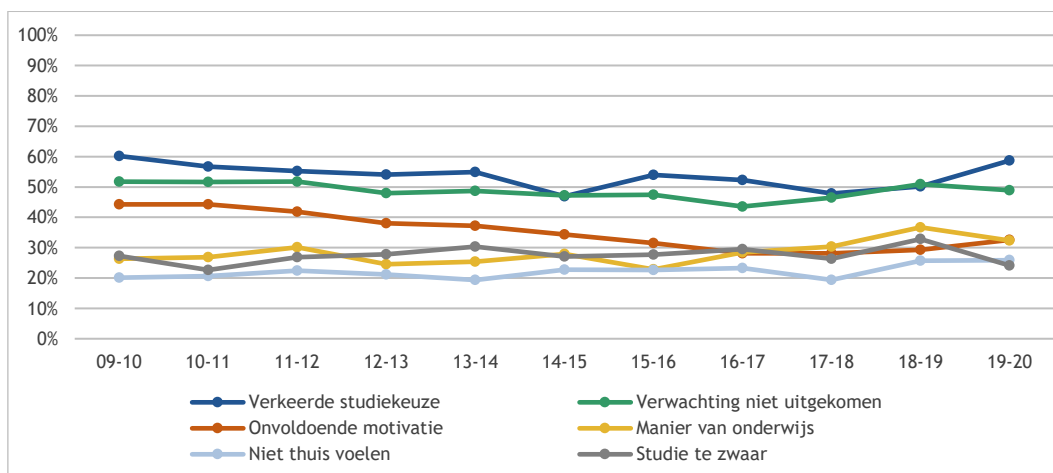
Ook in het wo doen studenten die switchen langer over hun studie dan studenten die niet switchen. Bijna 54 procent van de switchers uit instroomcohort 2015-2016 behaalde een diploma, tegenover ruim 89 procent van de niet-switchers. De rendementen in het wo liggen wel ruim hoger dan in het hbo (figuur 7.32).

Figuur 7.32: Rendementen (%) van wo-studenten die na het eerste jaar zijn geswitcht, vergeleken met studenten die doorstuderen (1cHO, berekening ResearchNed)

7.6 Redenen van studieuitval

ResearchNed voert sinds september 2008 de jaarlijkse Startmonitor uit onder nagenoeg alle eerstejaarsstudenten die starten met een opleiding in het hoger onderwijs. Hierin wordt (sinds studiejaar 2018-2019 op twee meetmomenten, in september en juni) onder andere gevraagd naar studiekeuzemotieven, aansluiting op de vooropleiding, binding met de opleiding en studievoortgang. In juni, aan het eind van hun eerste studiejaar, wordt aan studenten gevraagd of zij de opleiding voortzetten, een andere opleiding gaan kiezen of helemaal stoppen met studeren. Aan studenten die hun opleiding niet voortzetten wordt gevraagd naar de redenen voor de uitval en switch. Figuur 7.33 toont de zes belangrijkste redenen. Voor studenten die in 2019-2020 instroomden, was de reden voor uitval en switch het vaakst dat zij een verkeerde studiekeuze hadden gemaakt (59%). Voor bijna de helft (49%) van de uitvallers en switchers was ‘de verwachting niet uitgekomen’. Daarnaast was bijna een derde onvoldoende gemotiveerd en een even groot deel gaf aan dat ‘de manier van onderwijs’ de reden was voor uitval en switch. Ruim een kwart (26%) van de eerstejaarsstudenten uit 2019-2020 gaf als reden voor uitval en switch dat ze zich ‘niet thuis voelden’ op de opleiding⁶⁷, een bijna even groot deel geeft aan dat de ‘studie te zwaar’ was (24%).

Figuur 7.33: Zes belangrijkste redenen van eerstejaars uitval/switch (%) (bron: Startmonitor 2009-2019)

Zoals hiervoor is beschreven, is de uitval in het laatste jaar drastisch gedaald. Ten opzichte van vorig jaar (cohort 2018-2019) wordt het maken van een verkeerde studiekeuze significant vaker als reden voor uitval en switch genoemd (stijging van 8 ppnt.). De overige redenen worden iets minder vaak genoemd. Met name de zwaarte van de studie werd minder vaak aangegeven als uitvalredenen (daling van 9 ppnt.). Ook ‘onvoldoende begeleiding’, ‘moeite met overgang’, ‘BSA’ en ‘persoonlijke redenen’ werden aanzienlijk minder vaak genoemd (eerste drie daling van 9 ppnt., laatste met 8 ppnt.). De overige redenen laten geen significant verschil zien met vorig jaar.⁶⁸

Voor de daling in het aandragen van de reden ‘BSA’ voor uitval en switch is een logische verklaring te geven: in verband met de coronamaatregelen was voor een deel van de studenten vertraging onvermijdelijk. Universiteiten en hogescholen gaven eerstejaarsstudenten die door de coronamaatregelen studieovertraging opliepen en als gevolg daarvan de norm van het bindend studieadvies (bsa) in het studiejaar 2019-2020 niet haalden, de mogelijkheid de bsa-norm te halen in het volgende studiejaar. Instellingen konden het bsa voor alle eerstejaarsstudenten generiek uitstellen naar het tweede jaar of nadere richtlijnen vaststellen die voor studenten duidelijk maakten wanneer zij voor uitstel van het bsa in aanmerking kwamen. Ook voor 2020-2021 zijn inmiddels afspraken gemaakt over het bsa met (bekostigde) hogescholen en universiteiten.⁶⁹

67 N.B. ‘Thuis voelen’ is niet ‘binding’ (zie voor de definitie par. 0 en voor samenhang binding en uitval paragraaf 7.7).

68 Studenten hebben de mogelijkheid een overige reden in te vullen. Het gaat hier om zeer lage aantallen. ResearchNed bekijkt jaarlijks of redenen vaker genoemd worden en aan de antwoordmogelijkheden toegevoegd moeten worden.

69 Ministerie van OCW (2020). Servicedocument Hoger Onderwijs versie 9.0 18-12-2020 - aanpak coronavirus COVID-19

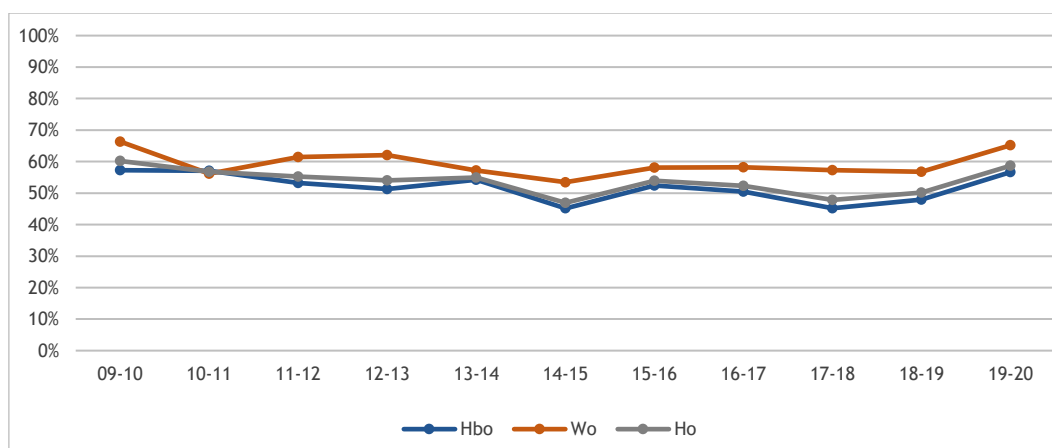
Figuur 7.35 gaat verder in op de BSA als reden voor uitval en switch. Sommige redenen spelen voor bepaalde groepen meer dan voor andere. Voor deze analyse zijn de laatste twee jaren nader onderzocht. Er is bovendien gekeken naar vooropleiding, migratieachtergrond, functiebeperking, geslacht en het opleidingsniveau van de ouders (niet in figuur of tabel). Per achtergrondkenmerk is steeds gecontroleerd voor alle andere achtergrondkenmerken.

Voor studenten met een mbo-achtergrond speelt minder vaak dan voor de andere vooropleidingen dat de uitval en switch samenhangt met een ‘verkeerde studiekeuze’ of ‘onvoldoende motivatie’. Voor deze groep spelen vaker dan bij andere studenten aansluitingsfactoren een rol bij de uitval of switch: zij noemen vaker de zwaarte van de studie en de moeite die zij hadden met de overgang als reden. Ook geven zij iets vaker aan dat er onvoldoende begeleiding was.⁷⁰ Studenten met een vwo-diploma geven onvoldoende begeleiding aanzienlijk minder vaak als reden. Verder blijkt voor studenten met een vwo-diploma het BSA vaker een reden te zijn voor uitval en switch.

Studenten met een functiebeperking geven minder vaak aan dat de uitval en switch samenhangt met een verkeerde studiekeuze of dat de verwachtingen niet zijn uitgekomen. Wel geven ze vaker als onderscheidende reden aan dat de manier van onderwijs heeft bijgedragen aan de uitval en switch. Bovendien wordt ook significant vaker aangegeven dat persoonlijke redenen hebben bijgedragen aan de uitval en switch.

Het gebrek aan motivatie is voor vrouwen een minder gehoorde reden dan voor mannen. Ook geven vrouwen minder vaak aan dat de zwaarte van de studie is een reden was voor de uitval en switch. Voor studenten met een niet-westerse migratieachtergrond speelt vaker de reden dat uitval en switch samenhangt met onvoldoende begeleiding dan voor studenten met een Nederlandse achtergrond. In lijn met voorgaande jaren, zijn er geen noemenswaardige verschillen in redenen voor studieuitval gelet op opleidingsniveau van ouders.

Figuur 7.34 splitst de reden ‘verkeerde studiekeuze’ verder uit naar soort hoger onderwijs. Wo-studenten dragen, net als in vrijwel alle voorgaande jaren, vaker dan ho-studenten als reden voor uitval en switch het maken van een verkeerde studie keuze aan: 65 procent van de wo’ers ten opzichte van 57 procent van de hbo’ers. In de afgelopen jaren is veel aandacht uitgegaan naar de studiekeuze (bijv. door de invoering van de studiekeuzecheck) en het beschikbaar stellen van betrouwbare voorlichting voor het maken van een bewuste studiekeuze (bijv. Studiekeuze123, Elsevier en in de Keuzegids).

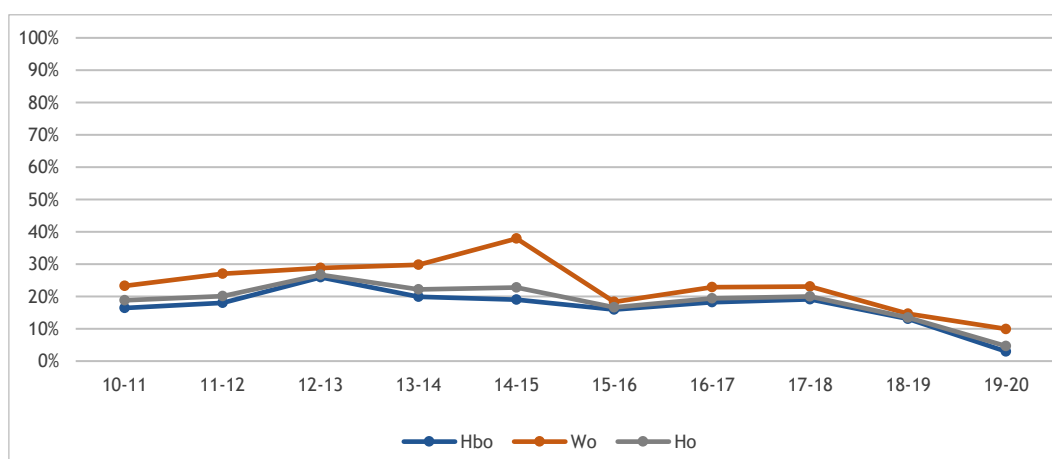

Figuur 7.34: Verkeerde studiekeuze als reden voor eerstejaars uitval en switch (%) naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2019)

70 Tevens is enkel aan de uitvallers gevraagd of een ‘leuke’ baan de reden was voor de uitval. Eerdere analyses laten zien dat dit slechts een beperkte rol speelt bij de uitval van mbo-studenten

Om ervoor te zorgen dat studenten zich in het eerste jaar voldoende inspannen om een minimum aantal studiepunten te halen (en daardoor minder snel uit vallen of te switchen) is het bindend studieadvies ingevoerd. De onderwijsinstelling bepaalt hierbij zelf de hoogte van de BSA-norm. De normen voor het BSA hebben op verschillende momenten discussies opgeleverd in de politiek en samenleving. In maart 2020 werd besloten het BSA uit te stellen in verband met de coronapandemie, maar bleek ook dat met name universiteiten hier niet allemaal in meegingen.⁷¹ Zo werd in sommige gevallen het BSA enkel verlaagd en wilde men op andere universiteiten controleren of opgelopen vertraging daadwerkelijk veroorzaakt werd door corona(maatregelen).⁷² Hbo-instellingen en universiteiten gingen dus verschillend om met de (tijdelijke) afschaffing van het BSA.⁷³

Uitval veroorzaakt door het BSA speelt al jaren sterker in het wo dan in het hbo (figuur 7.35). Het verschil in aandeel is het afgelopen jaar weer groter geworden en bedraagt nu zeven procentpunt. In het hbo zien we een sterke afname in de mate waarin het BSA als reden voor uitval en switch wordt aangedragen: van dertien procent voor instroomcohort 2018-2019 naar drie procent voor het afgelopen jaar. In het wo is de daling ook aanwezig, maar minder sterk. Daar werd door tien procent van de uitvallers en switchers aangegeven dat het BSA de reden was voor uitval; een daling van vijf procentpunt ten opzichte van voorgaand cohort. Beide verschillen zijn significant.

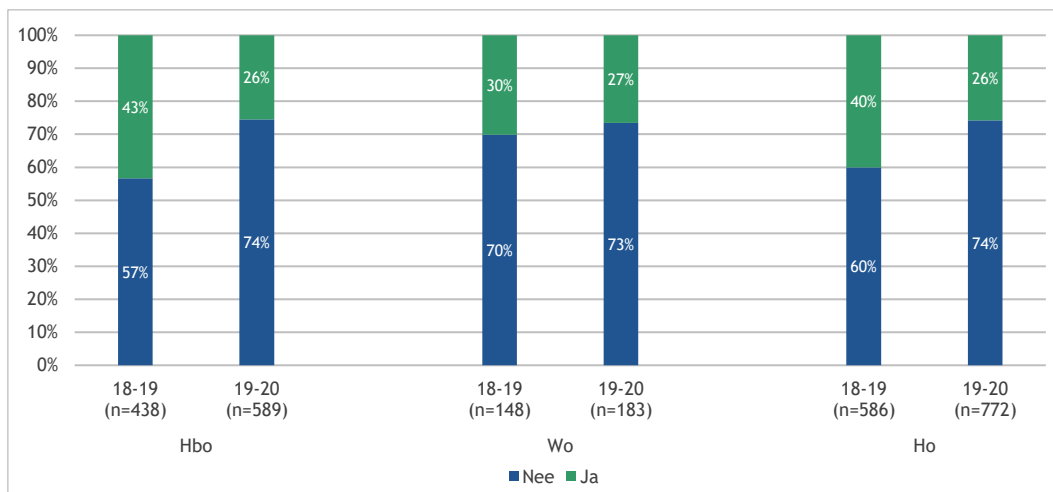
Figuur 7.35: BSA als reden voor eerstejaars uitval en switch (%) naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2010-2019)

Aan een relatief kleine groep uitvallers zijn een aantal vragen voorgelegd. Figuur 7.36 toont het percentage uitvallers dat aangeeft dat de opleiding of instelling hun uitval had kunnen voorkomen. In 2019-2020 geeft driekwart van de uitvallers in zowel het hbo als wo aan dat opleidingen en instellingen dit niet konden voorkomen. Het jaar hiervoor gaven hbo-studenten die uitvielen significant vaker aan dat dit wel voorkomen had kunnen worden door de studie of instelling (43% in 2018-2019 vs. 26% in 2019-2020). Op welke wijze de opleiding of instelling uitval had kunnen voorkomen zijn de drie meest genoemde manieren (niet in grafiek): een betere voorlichting vooraf (40%), meer studiebegeleiding (40%) en een betere introductie in de studie, zoals informatie over de opleiding, programma en toetsing (28%). In 2018-2019 zijn een betere voorlichting vooraf (37%) en meer studiebegeleiding (37%) ook de meest genoemde manieren, maar gaven studenten vaker aan dat een betere verdeling van de studiebelasting (27%) studieuitval had kunnen voorkomen.

71 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/03/19/bindend-studieadvies-voor-studenten-uitgesteld-bij-vertraging-door-coronavirus>

72 <https://www.erasmusmagazine.nl/2020/03/23/universiteiten-schenden-afspraken-over-bindend-studieadvies/>

73 Omdat er onduidelijkheid is over de BSA-normen voor het komend studiejaar en deze slecht vindbaar zijn op websites van instellingen, is er in deze editie van de monitor geen nieuwe BSA-tabel opgenomen.

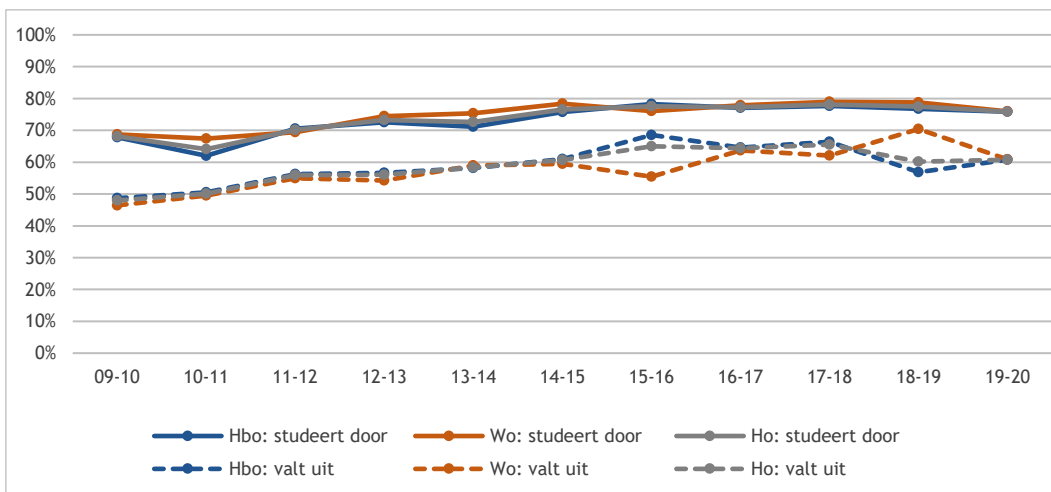
Figuur 7.36: Percentage eerstejaars uitvallers dat aangeeft dat de opleiding of instelling uitval voorkomen had kunnen worden (bron: Startmonitor 2018-2019)

In 2019-2020 geeft iets minder dan een derde van de studenten aan (30%) dat de situatie rond het coronavirus heeft bijgedragen aan het (voornemen om te) stoppen met de opleiding. Hiervan hebben de aanpassingen in het onderwijs (79%) en de RIVM-voorschriften in het algemeen (42%) het meest invloed gehad op deze beslissing/voornemen. Slechts 14% geeft aan dat directe gevolgen van het virus hebben bijgedragen (met het voornemen) om te stoppen. Deze cijfers zijn gebaseerd op de situatie van 106 studenten; enige voorzichtigheid is nodig bij het generaliseren van deze bevindingen.

Het merendeel van de (daadwerkelijke) uitvallers geeft aan op het moment van de enquête een betaalde baan te hebben (78% in 2019-2020). Ook in het jaar ervoor was dit de voornaamste bezigheid van uitvallers (77% in 2018-2019). Een opvallende discrepantie tussen de twee jaren is het percentage uitvallers dat een opleiding of cursus buiten het onderwijs volgt; in 2019-2020 is het percentage studenten hoger dan het jaar ervoor (14% vs. 7%). Wat betreft de toekomstplannen van uitvallers zien we in beide jaren dat het merendeel van plan is om een andere opleiding in het hoger onderwijs te volgen (78% in 2019-2020 vs. 69% in 2018-2019). Hierbij geven in 2019-2020 minder uitvallers aan (7%) dat ze definitief zijn gestopt (14% in 2018-2019). Dit komt mogelijk doordat in 2019-2020 een deel van de uitvallers slechts tijdelijk stopt vanwege de situatie rondom corona.

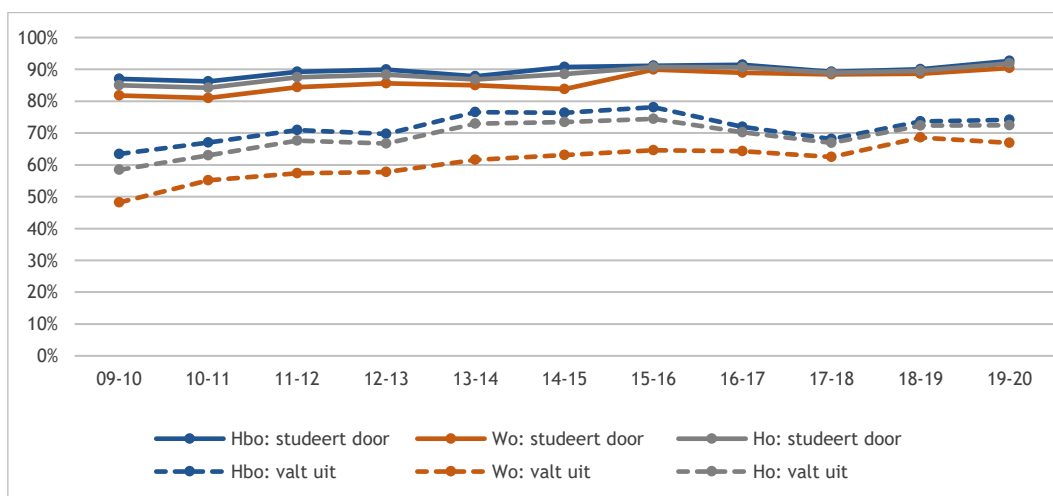
7.7 Studiekeuzeproces en studieuitval

In september wordt in de Startmonitor gevraagd in hoeverre studenten bewust voor hun studie hebben gekozen (zie hiervoor ook hoofdstuk 3). Negen maanden later volgt een tweede meting en dit geeft de mogelijkheid om de al dan niet bewuste keuze voor een studie af te zetten tegen het besluit om tijdens of na het eerste jaar de studie te stoppen of van studie te veranderen (figuur 7.37). Het percentage studenten dat bewust voor de studie koos is net als voorgaande jaren hoger onder studenten die doorstuderen dan onder studenten die uitvallen of switchen. Van de ho-studenten uit het laatste instroomcohort die doorstuderen, geeft 76 procent aan een bewuste studiekeuze te hebben gemaakt. Bij studenten die uitvallen of switchen is dit aandeel ruim zestig procent. Het wo en het hbo verschillen niet significant in het aandeel dat aangeeft een bewuste studiekeuze te hebben gemaakt. Verder geldt voor zowel het hbo als het wo dat het aandeel eerstejaars dat uitvalt en bewust voor de studie heeft gekozen dit jaar niet significant verschilt van 2018-2019.

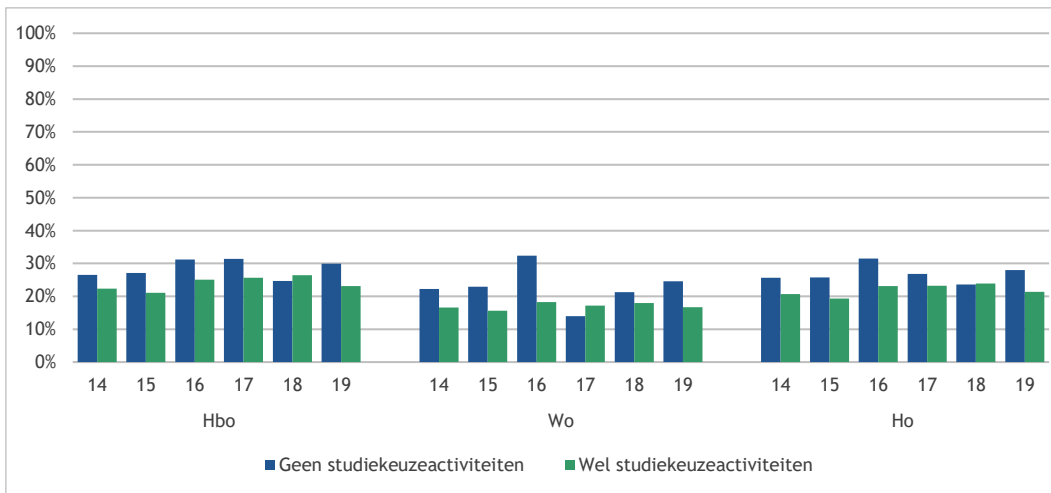
Figuur 7.37: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos naar eerstejaars studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2019)

Figuur 7.38 laat zien of studenten aan het begin van het studiejaar een sterke binding oftewel een goede match ervaren met hun opleiding, uitgesplitst naar wel of geen uitval en switch. Zo'n 92 procent van de studenten die doorstuderen, geven aan een goede match te ervaren met hun opleiding. Bij de uitvallers en switchers gaat het om ruim 72 procent. De verschillen tussen uitval en switch tussen hbo en wo zijn significant: van de hbo'ers valt zeven procentpunt van de studenten die een goede match met de opleiding ervoer meer uit dan onder wo'ers.

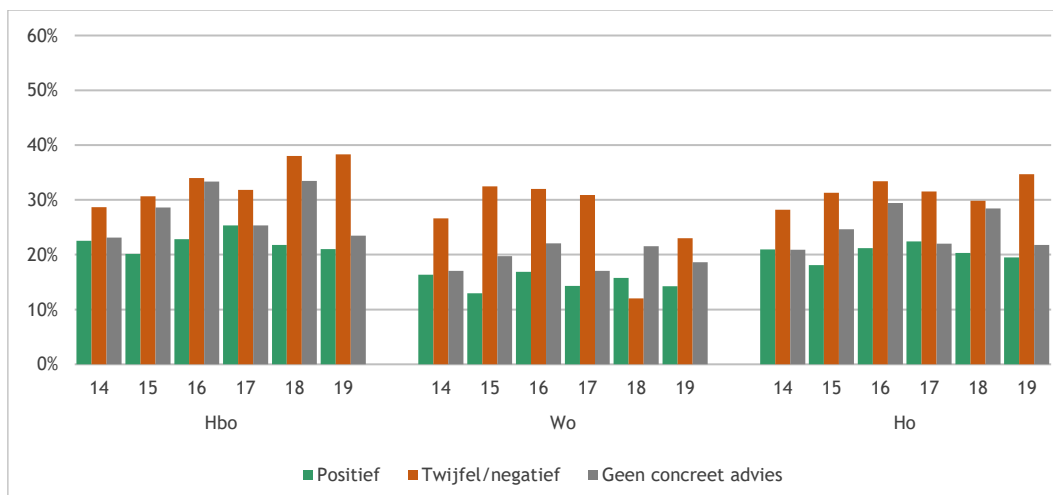
Figuur 7.38: Percentage eerstejaars dat een goede match met de opleiding heeft ervaren naar eerstejaars studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2019)

Met figuur 7.39 zien we of er een effect is van deelname aan studiekeuzeactiviteiten op de studieswitch en uitval. Ongeveer een vijfde van de ho-studenten die wél hebben deelgenomen aan studiekeuzeactiviteiten valt uit, het aandeel dat uitvalt of switch en niet heeft deelgenomen aan studiekeuzeactiviteiten ligt met bijna 28 procent hoger. De verschillen zijn het afgelopen instroomcohort in vergelijking met voorgaand jaar enkel in het wo significant toegenomen.

Figuur 7.39: Percentage eerstejaars dat deelgenomen heeft aan studiekeuzeactiviteiten naar eerstejaars studieuitval (bron: Startmonitor 2014-2019)

Gelet op studiekeuzeadvies zien we dat studenten die een negatief of twijfel-advies hebben gekregen vaker uitvallen dan studenten die een positief of geen concreet advies kregen (figuur 7.40). Het gaat hierbij om het type advies dat is verkregen na het doorlopen van matchingsactiviteiten. Van de hbo-studenten die geen concreet studieadvies kregen valt 23 procent uit, in het wo is dat negentien procent. De groep studenten die na een positief advies toch uitvalt is in het wo kleiner dan in het hbo (resp. 14 en 21%).

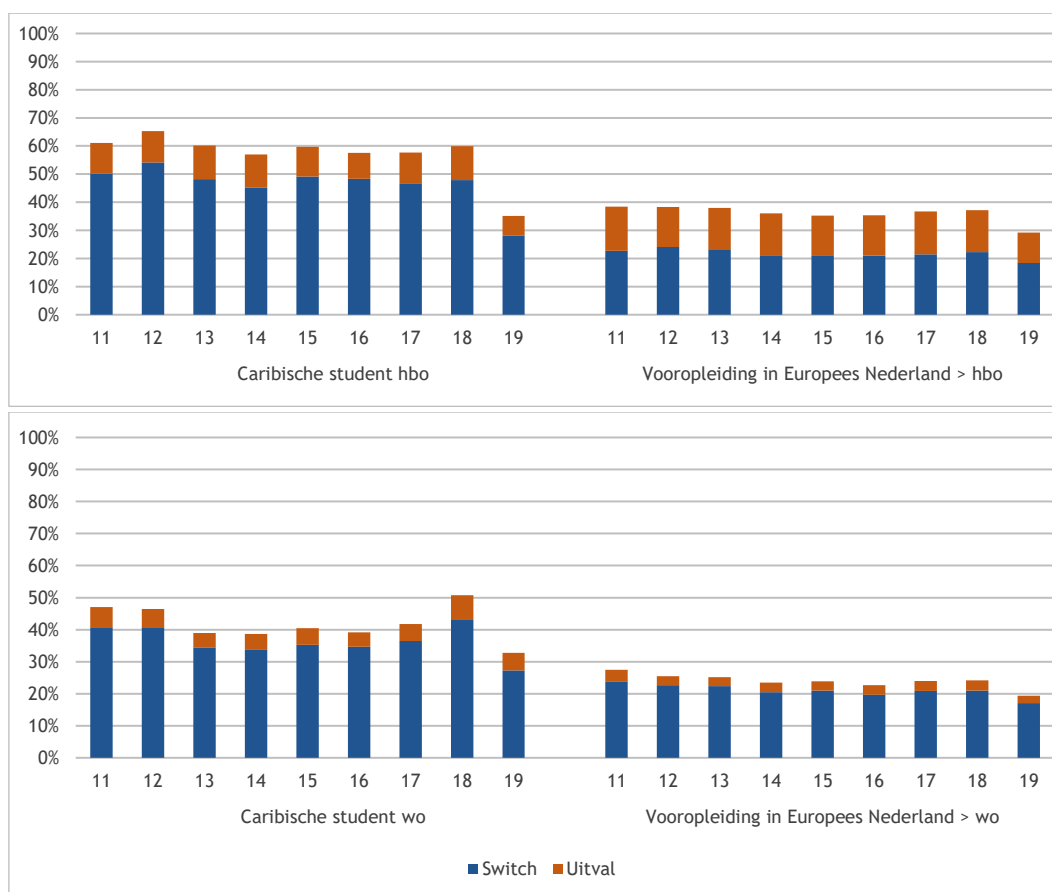
Figuur 7.40: Eerstejaars studieuitval (%) naar studiekeuzeadvies (bron: Startmonitor 2014-2019)

Welke factoren in de oriëntatie zijn het meest bepalend door de uitval of switch? Hiervoor zijn verschillende factoren in het studiekeuzeproces van eerstejaarsstudenten in samenhang geanalyseerd door middel van een (logistische) regressieanalyse. Er is op basis van de Startmonitor gekeken naar de verhouding tussen (de kans op) factoren die bepalen of een groep zal uitvallen of niet zal uitvallen. Ook wordt nagegaan of de ervaren match of binding van de student met de opleiding samenhangt met het uitvalgedrag. Studenten hebben hiervoor in de Startmonitor aangegeven van welke voorlichting zij gebruik hebben gemaakt bij het kiezen voor hun studie (studiekeuzebronnen) en of zij hebben meegedaan aan studiekeuzeactiviteiten. Daarnaast zijn voor deze analyse de studiekeuzemotieven gebruikt (zie ook hoofdstuk 3). Om deze samenhangen goed te onderzoeken houden we rekening met de invloed van bepaalde achtergrondkenmerken van studenten op deze relaties, zoals geslacht, vooropleiding en het opleidingsniveau van hun ouders.

In lijn met vorig jaar komt uit deze analyse naar voren dat de ervaren binding of match met de opleiding het meest bepalend is voor uitval en switch. Dit geldt zowel voor het hbo als het wo. Ervaart een student veel binding, dan is de kans op uitval veel lager. In het hbo zien we voor het instroomcohort 2019-2020 dat het bijwonen van intensieve dagen op de hogeschool de kans op uitval of switch verkleint. Deze kans verkleint ook wanneer studenten in sterkere mate een opleiding kiezen op basis van inhoudelijke interesses. In het wo vermindert het raadplegen van studiekeuze123.nl bij het kiezen van een opleiding de kans op uitval of switch. Het raadplegen van (andere) vergelijkingswebsites maakt daarentegen de kans op uitval of switch onder wo-studenten weer groter. Tot slot is het kiezen van een opleiding op basis van extrinsieke motieven zoals beroepsperspectief een voorspeller voor uitval in het wo.

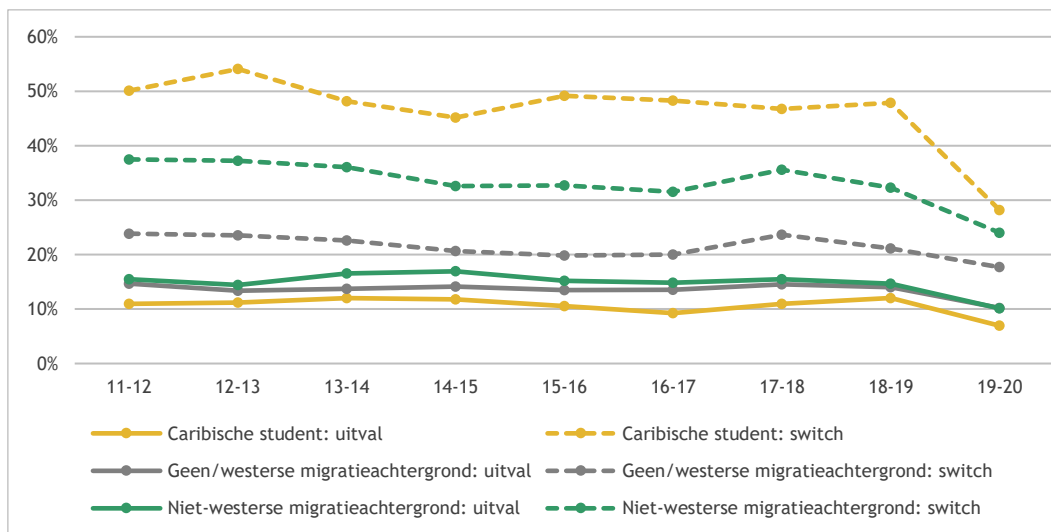
7.8 Uitval en switch van studenten met een vooropleiding in de Caribische delen van het Koninkrijk

Figuur 7.41 geeft de percentages uitval en switch weer van studenten met een vooropleiding in de Caribische Koninkrijksdelen in respectievelijk het hbo en wo. Hierbij wordt een vergelijking gemaakt tussen studenten die op een van de eilanden een vooropleiding hebben gevolgd en studenten die hun vooropleiding in Europees Nederland volgden. De switch in zowel het wo als het hbo is veel hoger onder studenten met een vooropleiding uit de Caribische delen van het Koninkrijk, dan onder studenten die hun vooropleiding in Europees Nederland volgden. Daarentegen is de uitval uit het hoger onderwijs van studenten die hun vooropleiding in Europees Nederland volgden in het hbo lager dan die van hbo-studenten die hun vooropleiding in Europees Nederland volgden. De uitval en switch van studenten die een vooropleiding in de Caribische Koninkrijksdelen hebben gevolgd uit cohort 2019-2020 zijn aanzienlijk gedaald ten opzichte van het voorgaand cohort.

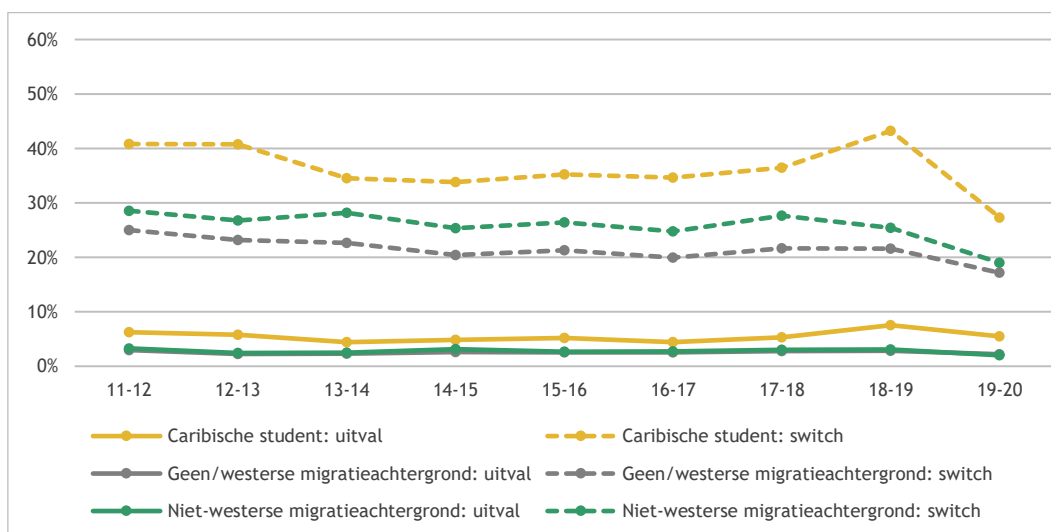
Figuur 7.41: Eerstejaars uitval en switch uit het hbo (boven) en wo (onder) (voltijd bachelor) van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in vergelijking met andere vooropleiding (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)

Figuur 7.42 toont de eerstejaars uitval en switch uit het hbo (afzonderlijk), waarbinnen is uitgesplitst naar studenten met een Caribische vooropleiding, studenten zonder of met een westerse migratieachtergrond, en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond. Studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk switchen, in vergelijking met de genoemde groepen, nog steeds het vaakst van opleiding. De uitval van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk is juist lager dan die van studenten uit de andere groepen. De verschillen in switch tussen de drie groepen zijn groter dan de verschillen in uitval.

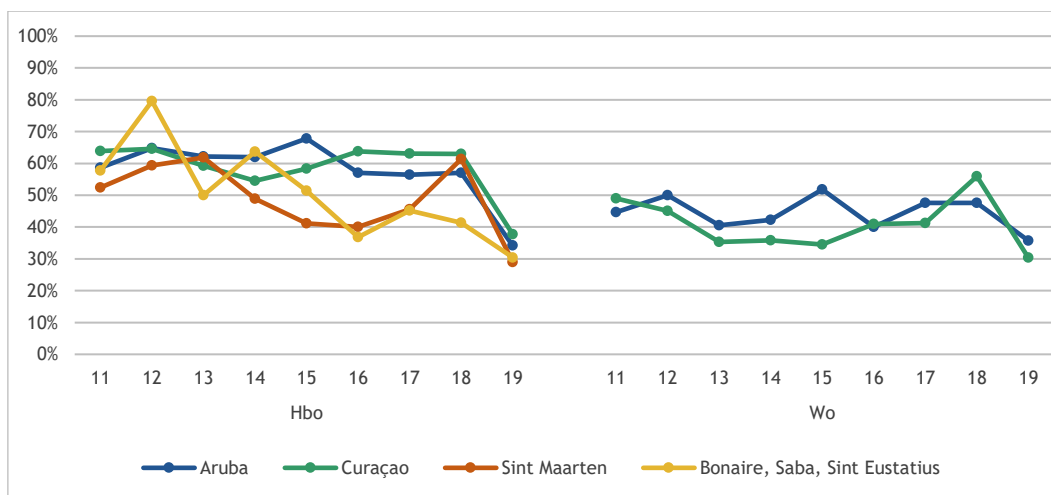
Figuur 7.42: Eerstejaars uitval (doorgetrokken lijn) en switch (onderbroken lijn) uit hbo (bachelor, voltijd) naar herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)

Ook in het wo is switch in het eerste jaar het hoogst onder studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk, in vergelijking met studenten zonder of met een westerse migratieachtergrond en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (figuur 7.43). De uitval van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk is in het wo juist hoger dan de uitval in de vergelijkingsgroepen. Naar aanleiding van aanhoudende signalen over de achterblijvende studieprestaties van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk die Nederland studeren, is onderzoek verricht naar belemmeringen en verbeterpunten in de aansluiting van Caribische vooropleidingen naar het Nederlandse hoger onderwijs (Van Casteren e.a. 2021).

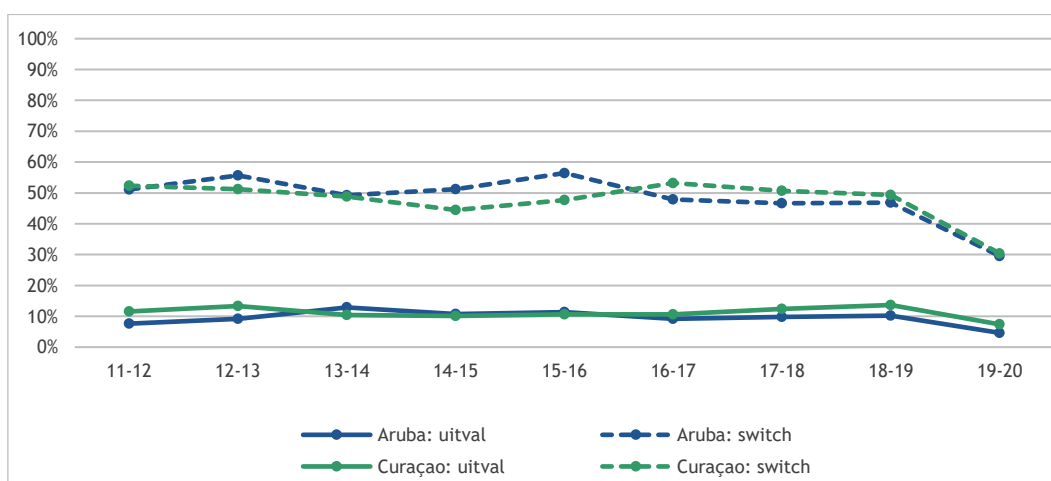
Figuur 7.43: Eerstejaars uitval (doorgetrokken lijn) en switch (onderbroken lijn) uit wo (bachelor, voltijd) naar herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)

De (gecumuleerde) uitval/switch van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk per eiland van herkomst zien we in figuur 7.44. De percentages fluctueren relatief veel over de jaren heen, dat komt mede door de kleine aantallen. In het wo zijn de aantallen studenten afkomstig uit Sint Maarten en de BES-eilanden te laag om weer te geven. Hbo-studenten die instromen vanuit Curaçao hebben sinds 2016 de hoogste uitval en switch; op dit moment is de uitval en switch op het hbo het laagst onder instromers uit Sint Maarten. In het wo is de uitval en switch in 2019-2020 het hoogst onder studenten uit Aruba.

Figuur 7.44: Eerstejaars uitval en switch (gecumuleerd) uit hbo en wo (alleen voltijd bachelor) naar eiland van herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)

In figuur 7.45 is de uitval en switch van hbo-studenten uit Aruba en Curaçao verder uitgesplitst. Deze uitsplitsing kan vanwege te lage aantallen niet getoond worden voor de overige eilanden. Ook is het vanwege de lage aantallen niet mogelijk om het voor wo-studenten een verdere uitsplitsing te maken. We zien dat er nauwelijks verschil zit in uitval of switch tussen studenten uit Aruba dan wel Curaçao.

Figuur 7.45: Eerstejaars uitval en switch van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk uit het hbo, naar eiland van herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)

7.9 Samenvatting

Hoofdstuk 7 ging in op de omvang van de uitval en switch van eerstejaarsstudenten tijdens en direct na het eerste jaar. Uitvallers zijn studenten die het hoger onderwijs verlaten, switchers zijn studenten die in het tweede jaar een opleiding volgen aan ofwel een andere instelling, ofwel een andere opleiding volgen binnen dezelfde instelling. In deze samenvatting gaan we in op de belangrijkste uitkomsten uit dit hoofdstuk. Aan de hand van de gestelde onderzoeksvragen uit de inleiding, zijn diverse analyses uitgevoerd op basis van het 1cHO, de Startmonitor en databestanden van het CBS.

Verandert de uitval en switch in het eerste jaar hoger onderwijs?

Zowel bij hbo- als wo-studenten uit is de uitval en switch dit jaar flink gedaald (van ruim 32 naar 25%). Ruim 33.000 eerstejaars ho-studenten (ongeveer een kwart van het totale aantal eerstejaars) vervolgden in het tweede jaar niet de opleiding waar ze aan begonnen. De lagere uitval en switch lijkt het effect te zijn van de coronapandemie, die in maart 2020 in alle hevigheid uitbrak en behoorlijk ingreep in het leven van studenten. De uitval en switch is nog steeds hoger in het hbo dan in het wo, maar het verschil tussen beide groepen is dit jaar iets kleiner geworden. Dit komt met name door een (nog) sterkere daling van de uitval en switch in het hbo. De uitval en switch is het laagst onder studenten die instromen in het wo met een vwo- of hbo-diploma (resp. 19 en 20%). In tegenstelling tot voorgaande jaren is de uitval van vwo'ers nu hoger in het hbo dan in het wo.

Nog steeds verlaat zo'n twaalf procent van de hbo-eerstejaars het hoger onderwijs volledig, onder wo-studenten gaat het om vijf procent. Meestal is niet duidelijk waar deze studenten heen gaan: het aandeel studenten met een onbekende bestemming is in het hbo 87 en in het wo ruim 99 procent. Van twaalf procent van de hbo'ers weten we dat ze overstappen naar het mbo, nog geen half procent van de wo'ers is daar terug te vinden.

Verandert het aandeel uitvallers en switchers onder hbo-studenten met een mbo-achtergrond?

Sinds 2013-2014 nam de uitval en switch onder hbo-eerstejaars met een mbo-diploma af. Na een lichte stijging sinds 2017-2018 is er nu weer sprake van een daling van maar liefst tien procentpunt naar 28 procent. De uitval onder eerstejaars hbo-studenten met een mbo-diploma is iets hoger dan de switch (resp. 15 en 13%): bij studenten met een havo- of vwo-diploma in het hbo zien we juist een omgekeerd beeld. De uitval en switch is, gelet op sector waarin mbo'ers een diploma behaalden voor ze instroomden in het hbo, het hoogst onder studenten met een diploma uit de sector Economie.

In welke CROHO-sectoren is de minste en meeste uitval en switch?

Onder hbo-studenten is de uitval en switch net als in voorgaande jaren het hoogst onder studenten in de sector Economie (32%), gevolgd door studenten uit de sectoren Gedrag en Maatschappij (32%) en Techniek (29%). Onder wo-instroomers is de uitval het hoogst onder rechtenstudenten (24%), gevolgd door studenten in de sector Taal & Cultuur (22%). In het hbo kennen studenten uit de sector Taal & Cultuur juist het grootste aandeel herinschrijvers: 83 procent schrijft zich het jaar nadien opnieuw in voor dezelfde studie. Het gaat hier vooral om kunstopleidingen. Wo-studenten in de sectoren Landbouw en Gezondheidszorg kennen het laagste percentage uitval en switch (beiden 14%). De daling in uitval en switch was onder hbo-studenten het sterkst in de sector Onderwijs en onder wo-studenten in de sectoren Techniek, Economie en Rechten. Een ander verschil tussen studenten in hbo- en wo is dat van studenten uit het wo met name de switch sterk daalde. In het hbo verschilde het per sector of juist de uitval of switch sterker daalde. Uitval en switch zijn zowel in het hbo als het wo lager bij selectieopleidingen.

Verandert het aandeel switchers in bètatechnische studies dat opnieuw voor bètatechniek kiest?

Studenten met een bètatechnische studie vallen iets vaker uit dan degenen die geen bètatechnische opleiding volgen. Dit verschil is groter in het wo dan in het hbo. Van alle hbo-studenten die gestart zijn in een bètatechnische studie en switchen, stapt zo'n dertig procent over op een andere bètatechnische studie (hbo of wo). Een even groot deel switcht naar overige opleidingen (hbo of wo). Onder wo-studenten zijn deze percentages respectievelijk 45 en 34 procent. Een kwart van de studenten die in eerste instantie niet voor een bètastudie kiest (maar dat wel had kunnen doen), kiest na switch in tweede instantie alsnog voor een bètatechnische opleiding.

Zijn er verschillen in uitval en switch tussen studenten met en zonder migratieachtergrond?

Tot dit jaar gold dat – ongeacht vooropleiding – het aandeel hbo-studenten dat uitvalt of switcht onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond groter is dan onder studenten met een Nederlandse achtergrond. Inmiddels zien we dit verschil niet meer terug bij hbo-studenten met een vwo-diploma: de uitval en switch is net iets hoger bij studenten met een Nederlandse achtergrond dan bij studenten met een niet-westerse migratieachtergrond (resp. 20 en 19%). Afgelopen jaar daalde de uitval en switch van deze laatstgenoemde groep hard met elf procentpunt van ruim dertig naar negentien procent. De verschillen in uitval en switch tussen hbo studenten met en zonder (niet-westerse) migratieachtergrond zijn het grootst bij studenten met een mbo-achtergrond. De uitval en switch wordt bij de groep hbo-studenten met niet-westerse migratieachtergrond met name bepaald door switch, waar deze voor studenten met een Nederlandse achtergrond juist voor een grote deel bepaald wordt door uitval. Onder wo-studenten zijn de verschillen tussen beide groepen kleiner: 79 procent van de studenten met niet-westerse migratieachtergrond uit schrijft zich het jaar erna weer in op de initiële opleiding, tegenover 81 procent van de studenten met Nederlandse achtergrond. Ook hier is met name de uitval van de eerste groep het afgelopen jaar sterk gedaald. De uitval en switch onder wo-studenten wordt voor beide groepen vooral bepaald door switch.

Wat is de relatie tussen de uitval en switch en andere achtergrondkenmerken van de studenten?

De uitval en switch is nog steeds hoger onder mannen dan onder vrouwen (resp. 29 en 22%), maar het verschil tussen beide groepen is de afgelopen twee instroomcohorten kleiner geworden. Het verschil is het grootst in het hbo.

In het hbo valt de groep die instroomt na een tussenjaar net iets vaker uit dan de groep die geen tussenjaar nam, in het wo is dat juist omgekeerd. De verschillen zijn echter minimaal. Een deel van de studenten heeft recht op een aanvullende beurs, omdat ouders minder bij kunnen dragen aan de studie. Zowel in het hbo als het wo is de uitval en switch iets hoger onder studenten met een aanvullende beurs, maar ook hier zijn de verschillen klein en nemen ze bovendien af.

Het aandeel studenten dat uitvalt/switcht is hoger wanneer zij een functiebeperking hebben dan wanneer zij geen functiebeperking hebben. Dit lijkt erop te wijzen dat studenten met een functiebeperking een hogere kans hebben om uit te vallen of te switchen. Ook de verschillen tussen studenten met en zonder functiebeperking zijn het afgelopen jaar iets kleiner geworden.

Er zijn minimale verschillen in de uitval en switch tussen Nederlandse studenten met een vwo-achtergrond en internationale studenten gevonden. Uit het afgelopen instroomcohort vielen weer net iets meer Nederlandse studenten uit. Binnen deze groep, is er met name sprake van switch (17%), waar het bij internationale studenten juist vaker om uitval gaat (12%).

Studenten die in het hbo terechtkomen met een Economie & Maatschappij of Cultuur & Maatschappij profiel, kennen het hoogste aandeel uitval en switch (resp. 33 en 32% met een havo-diploma, 21 en 20% met een vwo-diploma). In het wo is de uitval het hoogst van instromer uit de profielen cm en Natuur & Gezondheid (beiden 21%). Herinschrijvers hebben over het algemeen een hoger gemiddeld eindexamencijfer.

Eerstegeneratiestudenten (zonder migratieachtergrond) vallen zowel in het hbo als het wo vaker uit dan studenten met ouders die een ho-diploma behaalden, voor wo'ers met een niet-westerse migratieachtergrond is de situatie juist omgekeerd. De uitval en switch van eerstegeneratiestudenten die met een mbo-diploma instromen op een hbo is iets hoger dan die van studenten waarvan de ouders een ho-diploma hebben. Voor studenten met een havo-diploma is er geen noemenswaardig verschil. De uitval en switch van eerstegeneratiestudenten die met een vwo-diploma instromen op een wo, is hoger dan die van studenten waarvan de ouders een ho-diploma hebben. Van studenten met een vwo diploma die op het hbo instromen is de uitval en switch van eerstegeneratiestudenten juist iets lager.

Studenten met ouders die in de laagste inkomensgroep vallen kennen zowel in het hbo als het wo de hoogste uitval en switch.

Uit een multivariate analyse naar de kans van uitval en switch (op basis van CBS-data) komt naar voren dat van al deze kenmerken het opleidings- en inkomensniveau van ouders er weliswaar toe doen, maar in veel mindere mate dan geslacht (uitval/switch onder mannen is hoger dan onder vrouwen) en migratieachtergrond (uitval/switch is hoger onder studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan onder studenten met een Nederlandse achtergrond). Deze uitkomsten versterken elkaar onderling.

Verandert het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een BSA?

Het aandeel studenten dat uitvalt vanwege een negatief bindend studieadvies is het laatste jaar afgenomen. Dit is waarschijnlijk een gevolg van de aanpassingen in het BSA vanwege de coronamaatregelen.

Verandert het aandeel uitvallers en switchers dat als reden aangeeft een verkeerde studiekeuze te hebben gemaakt?

Om het studiekeuzeproces van studenten bewuster te maken werd in 2014 de studiekeuzecheck ingevoerd en werd de voorlichting voor studenten via diverse kanalen verbeterd. Toch is een verkeerde studiekeuze, gevolgd door het niet uitkomen van verwachtingen, nog steeds één van de belangrijkste redenen voor uitval en switch (resp. 59 en 49%). De reden werd de afgelopen tien jaar steeds minder genoemd, maar voor het afgelopen instroomcohort is er weer sprake van een toename. Het maken van een verkeerde studiekeuze speelt vaker voor wo'ers dan voor hbo'ers.

Zijn er verschillen in het studiekeuzeproces tussen studenten die uitvallen en niet uitvallen?

Het terugdringen van studieuitval is niet eenvoudig en bovendien iets waar veel factoren een rol in spelen. De monitor gaat niet in op de aandacht die onderwijsinstellingen geven aan het tegengaan van uitval. Wel kijken we welke studiekeuzeprocessen een bijdrage leveren aan het verminderen van de uitval. Studenten die zich herinschrijven hebben vaker bewust gekozen voor hun studie en ervaren bovendien vaker al aan het begin van het studiejaar een goede match met de opleiding. Deelname aan studiekeuzeactiviteiten lijkt ook bij te dragen aan minder uitval en switch. Studenten die na matchingsactiviteiten een negatief of twijfeladvies krijgen, kennen een hogere studieuitval.

Verschillen de rendementen van switchers met die van herinschrijvers?

Het verschil in rendement tussen studenten die wel en niet switchen is groot: het rendement van herinschrijvers is zowel in het hbo als het wo hoger dan dat van switchers. Het rendement van switchers in het wo is hoger dan dat van switchers in het hbo.

Verandert de uitval en switch in het eerste jaar hoger onderwijs van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk?

De switch in zowel het wo als het hbo is hoger onder studenten met een vooropleiding uit de Caribische delen van het Koninkrijk, dan onder studenten die hun vooropleiding in Europees Nederland volgden. De uitval uit het hoger onderwijs van studenten met een vooropleiding uit de Caribische delen van het Koninkrijk is (met name) in het hbo lager dan de uitval van studenten met een vooropleiding in Europees Nederland. Hbo-studenten met een vooropleiding uit de Caribische delen van het Koninkrijk switchen nog steeds vaker van opleiding dan studenten zonder of met westerse migratieachtergrond en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond; hun uitval is juist lager. In het wo zijn de uitval en switch van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in vergelijking met de zojuist genoemde groepen hoger. De verschillen tussen de eilanden fluctueren relatief veel over de jaren heen.

8 Studiefinanciering en leengedrag

Anja van den Broek & Matthijs Brink

8.1 Inleiding en vraagstelling

In dit hoofdstuk staan het gebruik van studiefinanciering van studenten en hun motieven om te lenen centraal. We kijken in het vijfde jaar (2019-2020) na de invoering van het studievoorschot opnieuw naar ontwikkelingen in het leengedrag en vergelijken die, net als in de eerdere rapportages, met de periode van voor de invoering van het studievoorschot. Met de invoering van het studievoorschot is de basisbeurs vervallen en de aanvullende beurs verhoogd. Studenten kunnen daarnaast een bedrag lenen met een maximum van bijna € 1.100 per maand (januari-augustus 2021). De volgende vragen worden beantwoord:

- Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?
- Verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?
- Verandert de manier van lenen en veranderen de bedragen die studenten lenen?
- Wat zijn de belangrijkste motieven om wel of niet te lenen?
- Verandert de financiële situatie van studenten?
- Wat zijn de inkomstenbronnen van de niet-lenende studenten onder het studievoorschot?

8.2 Data en definities

Op basis van een combinatie van studiefinancieringsdata (SFS-DUO) en het 1Cijfer Hoger onderwijs (1CHO) is bepaald welke studenten recht hebben op studiefinanciering. Er is hiermee, evenals vorig jaar, gekeken naar de groep die wel recht heeft maar geen product afneemt. Het is niet mogelijk om deze groep rechthebbenden voor de volle honderd procent af te bakenen, maar met behulp van de volgende beslisregels komen we zo dicht mogelijk in de buurt. Rechthebbenden zijn alle studenten die:

- in desbetreffend jaar een product afnemen bij DUO of;
- bij instroom jonger waren dan 30 jaar en;
- voltijds of duaal studeren en;
- korter dan acht jaar studeren en;
- (voor studenten met een niet-Nederlandse nationaliteit): student met vooropleiding in Nederland.

Als in dit rapport melding wordt gemaakt van 'recht op studiefinanciering', wordt altijd deze groep bedoeld.⁷⁴ Deze indeling heeft een korte toelichting. Allereerst hebben EER-studenten onder bepaalde voorwaarden recht op studiefinanciering. Deze groep kon niet goed worden geïdentificeerd en is achterwege gelaten, tenzij deze studenten daadwerkelijk een studiefinancieringsproduct bij DUO afnemen. Omdat sommige EER-studenten recht hebben op studiefinanciering maar deze niet aanvragen, zijn percentages dus soms een lichte overschatting (de referentiegroep is in werkelijkheid iets groter dan de referentiegroep die nu getoond wordt). Ten tweede hebben EER-studenten altijd recht op collegegeldkrediet. Ook deze groep is niet als studiefinancieringsgerechtigd geclassificeerd, tenzij men daadwerkelijk collegegeldkrediet ontvangt. Ten derde zijn studenten die acht jaar of langer studeren, niet als studiefinancieringsgerechtigd gekwalificeerd (tenzij zij een studiefinancieringsproduct afnemen). Studenten die acht jaar of langer studeren en een studiefinancieringsproduct afnemen vormen net als vorig jaar 2,3 procent van alle studenten met recht op studiefinanciering.

Hoewel de directe relatie niet gelegd kan worden, hebben de coronamaatregelen die in maart 2020 van kracht werden, ongetwijfeld gevolgen gehad voor de financiële positie van studenten. Hiermee dient rekening gehouden te worden bij de interpretatie van de resultaten.

⁷⁴ Als bijvoorbeeld wordt uitgesplitst naar geslacht binnen de sf-gerechtigden, dan worden de gegevens van vrouwen vergeleken met alle sf-gerechtigde vrouwen en die van mannen met alle sf-gerechtigde mannen.

Voor de analyse van het leengedrag van studenten zijn alle hoofdinschrijvingen in het domein hoger onderwijs uit het 1cHO meegenomen. Daarmee wordt de centeringsbasis gevormd door voltijd, deeltijd en duale studenten aan alle bekostigde instellingen, tenzij anders is aangegeven. Met de selectie van de hoofdinschrijvingen (soort inschrijving hoger onderwijs= '1' of 'A') worden alle studenten per studiejaar eenmaal meegeteld. Het laatste studiejaar waarvan de volledige studiefinancieringshistorie bekend is, is het jaar 2019-2020. Als in dit hoofdstuk over 'lenen' wordt gerapporteerd, zijn altijd het collegegeldkrediet en de reguliere studielening samengenomen, tenzij anders is vermeld. In nagenoeg alle tabellen is het aantal lenende studenten afgezet tegen de totale studentenpopulatie, ongeacht de geregistreerde opleidingsvorm (voltijd, deeltijd of dual), leeftijd of hun recht op studiefinanciering. Indien een andere centeringsbasis is gebruikt (bijvoorbeeld ten opzichte van alleen studiefinancieringsgerechtigden), is bij desbetreffende tabel uitgelegd hoe deze is berekend.

Tabel 8.1 toont, vanuit de hiervoor beschreven definitie, de aantallen studenten die rechthebbend zijn en die binnen deze groep wel of geen studiefinancieringsproduct afnemen (basisbeurs, aanvullende beurs, lening, ov-kaart). Hieruit komt naar voren dat het niet-gebruik van studiefinanciering iets gestegen is sinds de invoering van het studievoorschot (van 2,8% in 2014-2015 naar ruim 4% in 2015-2016). In het laatste jaar is het niet-gebruik (studenten die wel recht hebben op studiefinanciering maar geen enkel product afnemen) nagenoeg stabiel.

Tabel 8.1: Hoofdinschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2012-2019 en DUO-SF 2010-2019); studenten die wel en geen studiefinancieringsproduct afnemen

SF-recht	Gebruik	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20
Hbo									
Geen recht	Geen gebruik	80.236	81.584	78.943	79.415	80.609	83.701	86.986	92.451
Recht	Geen gebruik	7.245	9.633	10.242	14.727	15.032	15.990	17.335	16.614
	Gebruik	333.496	348.462	356.606	347.783	350.418	352.401	350.844	353.681
% Geen gebruik t.o.v. rechthebbend		2,1%	2,7%	2,8%	4,1%	4,1%	4,3%	4,7%	4,5%
Wo									
Geen recht	Geen gebruik	41.220	47.427	48.496	51.958	56.821	62.476	69.024	74.718
Recht	Geen gebruik	3.309	5.927	5.755	8.581	8.312	8.362	8.738	8.753
	Gebruik	195.192	195.005	199.300	197.609	199.689	205.964	213.658	220.056
% Geen gebruik t.o.v. rechthebbend		1,7%	2,9%	2,8%	4,2%	4,0%	3,9%	3,9%	3,8%

Bron: 1cHO-SFS

De gegevens zijn gebaseerd op twee leveringen van DUO. Voor de jaren 2006-2007 tot en met 2014-2015 is gebruikgemaakt van een data-extract uit de 'oude' systemen van DUO. In de jaren na invoering van het studievoorschot zijn data-extracten uit het 'nieuwe' systeem gebruikt. Voor de periode na invoering van het studievoorschot heeft DUO een code meegeleverd die aanduidt of desbetreffende student onder het studievoorschot valt of in het oude stelsel zit. Op basis van deze codering zijn studenten ingedeeld in studievoorschot (studenten met de codering 'leenstelsel' in de SFS-bestanden), nominale fase (oude stelsel, studenten met basisbeurs en/of aanvullende beurs) of leenfase (studenten in het oude stelsel zonder basisbeurs en met een lening).

Tabel 8.2 laat zien dat in de loop der jaren het aandeel studenten dat valt onder het studievoorschotstelsel logischerwijs is toegenomen naar 84 procent in het hbo en 93 procent in het wo. Sinds vorig jaar is dit een stijging van elf procentpunt in het hbo en vier procentpunt in het wo. In het hoger onderwijs ontvangt het laatste jaar 87 procent studiefinanciering op basis van het studievoorschot. De groep met studiefinancieringsstelsel 'onbekend', zijn studenten die (theoretisch) recht hebben op studiefinanciering maar waarvan uit de SFS-bestanden niet duidelijk is onder welk stelsel zij vallen. In het hbo heeft nog drie procent een basisbeurs; in het wo één procent; een kleine groep leent onder het oude stelsel (10% in het hbo en 4% in het wo).

Tabel 8.2: Verdeling studenten naar stelsel waar zij onder vallen in percentages (alleen studenten met recht op studiefinanciering) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

	06-07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17	17-18	18-19	19-20
Hbo														
Studievoorschot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	19	38	56	73	84
Basisbeurs (nom)	73	78	82	86	86	86	86	85	85	64	46	28	10	3
Basisbeurs (leenfase)	9	10	11	11	12	12	12	13	13	13	13	14	14	10
Onbekend	18	12	7	3	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3
Wo														
Studievoorschot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	27	55	79	89	93
Basisbeurs (nom)	64	68	70	71	70	72	73	75	75	47	27	9	2	1
Basisbeurs (leenfase)	24	25	26	27	28	27	25	23	23	23	16	10	6	4
Onbekend	12	8	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3
Ho														
Studievoorschot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	44	64	79	87
Basisbeurs (nom)	69	74	78	80	80	81	81	82	81	58	39	21	7	2
Basisbeurs (leenfase)	15	15	17	17	18	17	17	16	17	17	15	12	11	7
Onbekend	16	10	6	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3

Bron: 1cHO-SFS

De leenmotieven, bestedingsdoelen en de relatie tussen lenen en werken zijn ontleend aan de Studentemonitor hoger onderwijs in de jaren 2010-2011 tot en met 2019-2020 (zie voor een volledige beschrijving ook de inleiding). Het gaat om de geënquêteerde hbo- en wo-bachelors en wo-masters die recht hebben op studiefinanciering en van wie het leenedrag bekend is. Tabel 8.3 toont de aantallen die in de analyses zijn meegenomen. In totaal zijn de gegevens geanalyseerd van bijna 141.000 studenten. Kleine verschillen met voorgaande jaren kunnen veroorzaakt zijn door actualisatie van het weegschema of wijzigingen in de vraagstelling. Indien dit het geval is, wordt dat vermeld. Steeds is het laatste jaar als uitgangspunt genomen voor het bepalen van de achterwaartse compatibiliteit.

Tabel 8.3: Aantallen records gebruikt voor analyses studiefinanciering (Studentenmonitor) - ongewogen

	Hbo-ba		Wo-ba		Wo-ma		Ho-ba		Ho-ma	
	n	% lening	n	% lening	n	% lening	n	% lening	n	% lening
10-11	8.458	23%	8.200	28%	4.175	37%	16.658	25%	4.175	37%
11-12	3.720	24%	5.138	28%	2.351	37%	8.858	27%	2.351	37%
12-13	7.010	24%	5.748	26%	2.838	37%	12.758	24%	2.838	37%
13-14	5.803	25%	4.419	27%	2.257	38%	10.222	26%	2.257	38%
14-15	5.597	27%	5.705	33%	2.965	42%	11.302	30%	2.965	42%
15-16	4.871	36%	3.664	50%	2.155	49%	8.535	42%	2.155	49%
16-17	6.777	40%	4.543	56%	2.412	54%	11.320	46%	2.412	54%
17-18	6.080	48%	4.742	64%	3.093	57%	10.822	55%	3.093	57%
18-19	6.697	50%	4.484	62%	2.502	57%	11.181	55%	2.502	57%
19-20	3.923	43%	5.947	56%	4.721	45%	9.870	51%	4.721	45%

Betreft een selectie uit de Studentemonitor hoger onderwijs (alleen voltijd hbo-bachelor en wo-bachelor en wo-master, die recht hebben op studiefinanciering en waarvan bekend is of men leent).

Tabel 8.4 toont het studiefinancieringsregime waar studenten uit de Studentemonitor onder vallen.

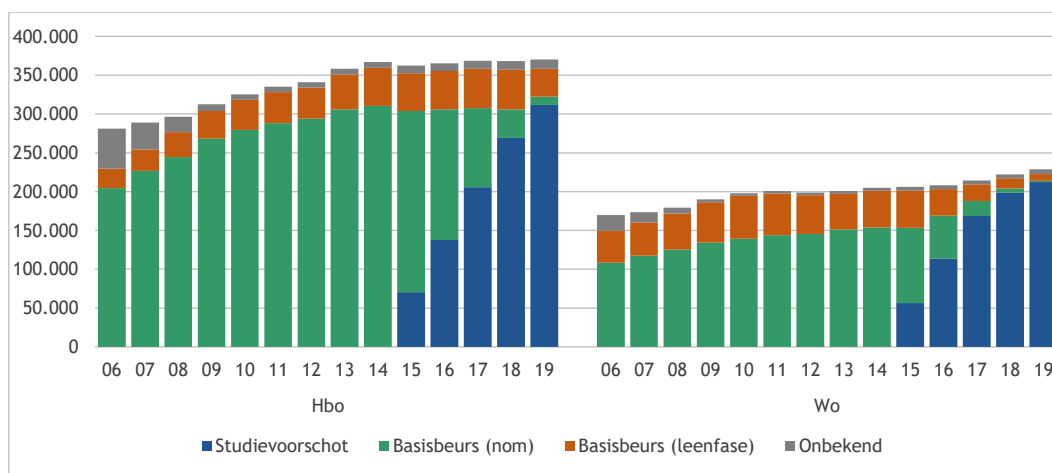
Tabel 8.4: Type studiefinanciering in Studentenmonitor 2015-2016 t/m 2018-2019

	15-16		16-17		17-18		18-19		19-20	
	n	% lening	n	% lening	n	% lening	n	% lening	n	% lening
Oud stelsel (basisbeurs)	6.497	41%	4.938	43%	2.723	59%	1.627	68%	1.089	70%
Oud stelsel (leenfase)	1.569	46%	2.050	47%	2.656	48%	2.154	48%	2.947	34%
Studievoorschot	2.486	46%	6.355	52%	8.350	56%	9.740	54%	10.339	51%
Ho	10.552	43%	13.343	48%	13.729	55%	13.521	55%	14.375	49%

Betreft een selectie uit de Studentenmonitor hoger onderwijs (alleen voltijd hbo-bachelor en wo-bachelor en wo-master, die recht hebben op studiefinanciering en waarvan bekend is of men leent). Omdat het hier een steekproef betreft, zullen de percentages niet zonder meer overeenkomen met die in de populatie.

8.3 Gebruik studiefinanciering

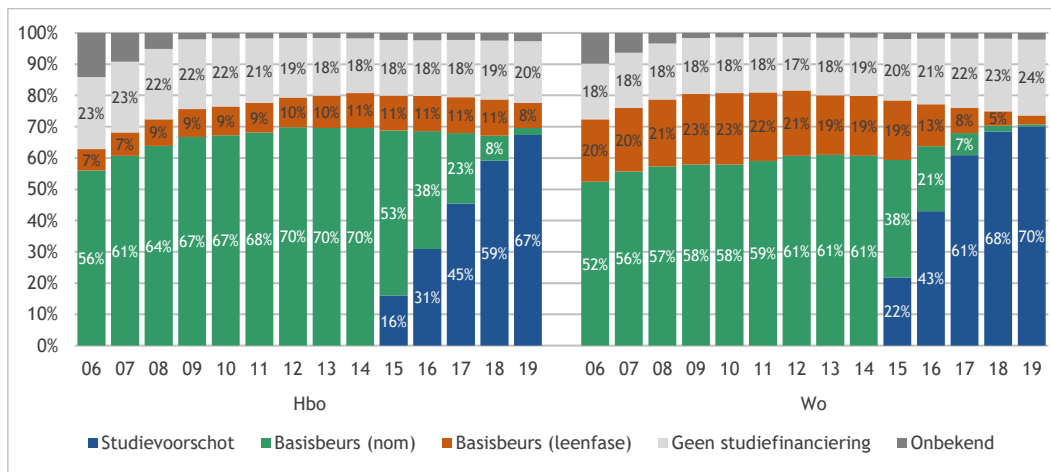
Figuur 8.2 en figuur 8.3 onderscheiden vier groepen studenten: studenten die geen studiefinanciering hebben ontvangen, studenten die onder het studievoorschotstelsel vallen, studenten in het oude stelsel die een basisbeurs ontvangen en studenten in het oude stelsel die in de leenfase zitten. Studenten die genoemd zijn bij ‘Studievoorschot’, kregen studiefinanciering onder het studievoorschotstelsel. Studenten die vallen in de categorie nominale fase zijn alle overige studenten die onder het oude stelsel vallen én een basisbeurs of aanvullende beurs ontvangen. In het laatste jaar ontvangen ruim 10.000 hbo-studenten en ruim 1.600 wo-studenten nog een basisbeurs (achtereenvolgens ontvangen bijna 36.000 studenten in het hbo en 8.600 studenten in het wo nog een lening onder het oude stelsel). Van de groep studenten die geen studiefinanciering ontvangt, zijn geen gegevens bij DUO bekend. Tot deze groep kunnen dus studenten behoren die onder het studievoorschotstelsel vallen, maar het gehele jaar geen product hebben afgenomen bij DUO, ook geen ov-kaart. De groep studiefinancieringsgerechtigden is in aantal met ongeveer 8.000 studenten toegenomen in vergelijking met vorig jaar (figuur 8.1). Zoals ook al naar voren kwam uit tabel 8.2, is in het laatste jaar het aandeel studenten dat valt onder het stelsel van het studievoorschot gestegen van 73 naar 84 procent (hbo) en van 89 naar 93 procent (wo). Voor al deze figuren geldt dat het aandeel studenten dat onder het oude stelsel valt ieder jaar afneemt, omdat er steeds een cohort bij komt dat onder het studievoorschot valt en de groep studenten in het oude stelsel steeds kleiner wordt.

Figuur 8.1: Verdeling studenten naar stelsel waar zij onder vallen in absolute aantallen (alleen studenten met recht op studiefinanciering) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

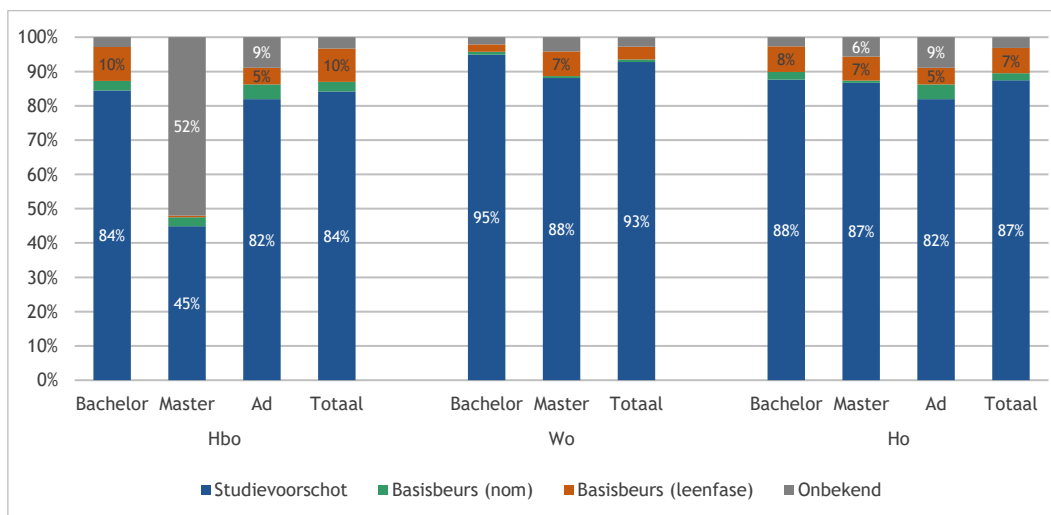
Figuur 8.2 laat het gebruik van studiefinanciering zien en de verdeling naar het stelsel waar studenten onder vallen voor alle studenten, ongeacht of zij recht hebben op studiefinanciering. Percentages zijn dus niet gelijk aan die in tabel 8.2.

Figuur 8.2 laat zien dat één op de vijf studenten in het hbo (20%) en een kwart van de studenten in het wo (24%) geen studiefinanciering ontvangt. Het gaat hier vooral om internationale studenten, oudere studenten en studenten die een deeltijdopleiding volgen en vanuit die hoedanigheid geen recht hebben op studiefinanciering. De toename van het niet-gebruik in het wo is vooral veroorzaakt door een toename van internationale studenten.

Figuur 8.2: Verdeling studenten naar stelsel waar zij onder vallen: alle studenten, ongeacht wel of geen recht op studiefinanciering (%) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Figuur 8.3 laat de onderverdeling zien naar het type studiefinanciering in 2019-2020, telkens bekeken voor de bachelor en master apart.⁷⁵ Het gaat hier uitsluitend om studenten die, gezien de opleidingsvorm, herkomst en leeftijd theoretisch recht hebben op studiefinanciering. Studenten die vallen in de categorie nominale fase zijn alle overige studenten die onder het oude stelsel vallen én een basisbeurs of aanvullende beurs ontvangen. Onder de wo- en hbo-bachelors treffen we het grootste aandeel studenten aan dat valt onder het studievoorschot: 84 procent van de hbo-bachelors en 95 procent van de wo-bachelors. Bezien over het gehele ho, bevindt 88 procent van de studenten in de bachelorfase zich onder het studievoorschot. Het aandeel hbo-masters waarvan niet bekend is onder welk stelsel zij vallen, is relatief hoog (52%). Het betreft hier slechts een hele kleine groep van (in totaal) iets minder dan 2.300 studenten. Van de associate degree-studenten ontvangt 82 procent studiefinanciering onder het studievoorschotstelsel.

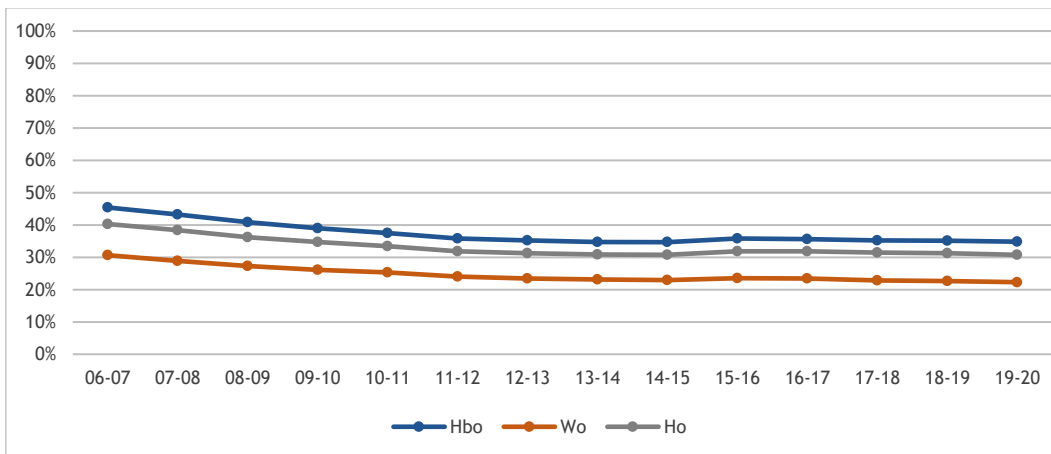

Figuur 8.3: Type studiefinanciering studiejaar 2019-2020: alleen studiefinancieringsgerechtigden (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

75 Studenten die geen product afnemen bij DUO maar wel sf-recht hebben, vallen in de categorie 'onbekend'.

8.4 Aanvullende beurs

Studenten hebben recht op een aanvullende beurs gedurende de nominale duur van hun studie. Het aandeel studenten met een aanvullende beurs is een indicatie voor de toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten met ouders met lagere inkomens. Als studenten van ouders met lagere inkomens hadden afgezien van een studie, zou dat percentage zijn gedaald. Met de komst van het studievoorschot zijn de criteria voor een aanvullende beurs niet veranderd; enkel de hoogte van de aanvullende beurs is gewijzigd. Hierdoor kan het aandeel studenten dat gebruikmaakt van een aanvullende beurs over de jaren heen worden vergeleken. Van 2006-2007 tot 2012-2013 daalde het aandeel studenten met een aanvullende beurs in het hoger onderwijs van veertig naar 31 procent (figuur 8.4).⁷⁶ De jaren daarna is het beeld stabiel. In 2019-2020 ontving 35 procent van de hbo-studenten en 22 procent van de wo-studenten een aanvullende beurs, totaal 31 procent in het ho. Op basis van de beschikbare cijfers kan geen inschatting worden gemaakt van het niet-gebruik van de aanvullende beurs. In 2020 publiceerde het CPB een onderzoek naar dit niet-gebruik. De conclusie was dat bijna een kwart van de eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs die recht hebben op een aanvullende beurs, daar geen gebruik van maakt. De schatting was dat deze studenten maandelijks ongeveer 175 euro mislopen terwijl ruim veertig procent van deze niet-gebruikers wél een studielening heeft. Wel lijkt dit niet-gebruik af te nemen naarmate men verder komt in de studie. Het CPB acht het aannemelijk dat onvoldoende kennis van hun recht, de aanvraagprocedure en/of de voorwaarden van de aanvullende beurs de belangrijkste oorzaken zijn van het niet-gebruik van studenten. Verder noemt het CPB leenaversie, stigma, privacyoverwegingen, het geld niet nodig hebben en de complexere aanvraagprocedure voor studenten die een conflict of geen contact hebben met hun ouder(s). Oplossingen zoekt men in de aanpassingen van de online aanmeldprocedure en het verbeteren van het kennisniveau.⁷⁷

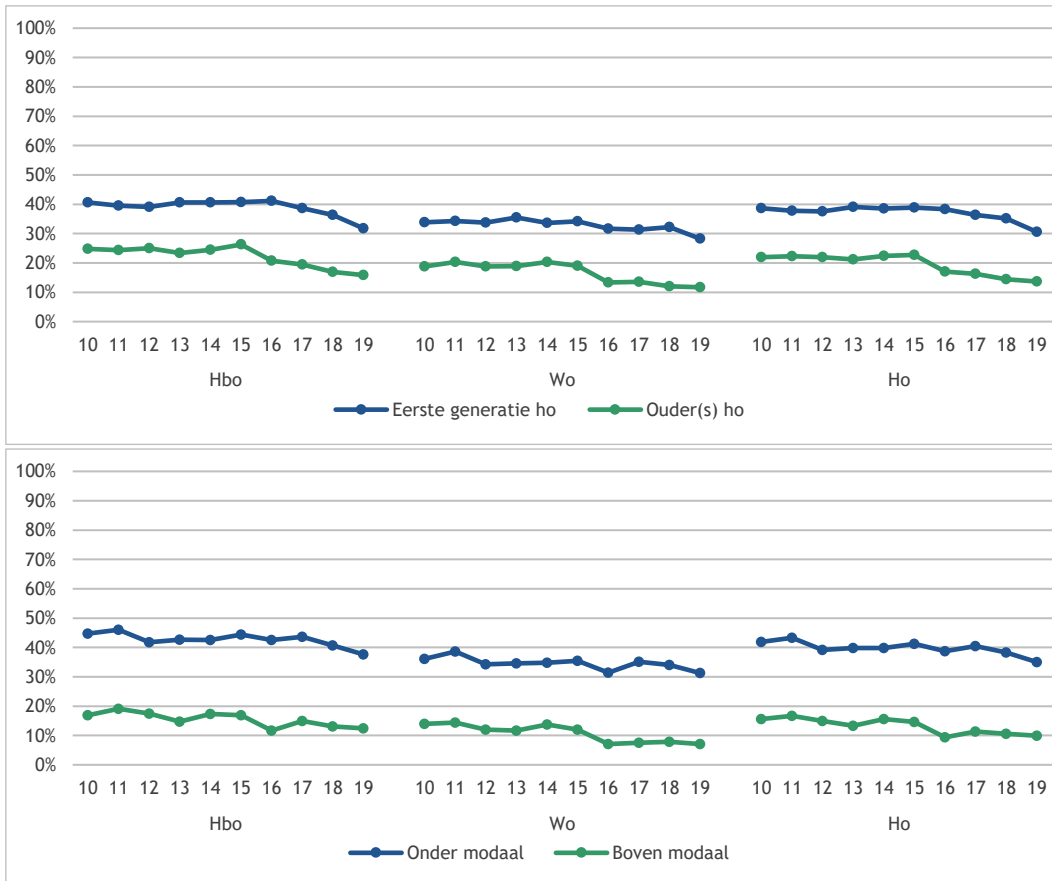
Figuur 8.4: Percentage studenten met een aanvullende beurs ten opzichte van studenten met een basisbeurs: (alleen studiefinancieringsgerechtigden in nominale fase) of studenten met (recht op) studievoorschot (van deze laatste groep alleen verblijfsjaar ho 1-4) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Ook in de Studentenmonitor is gevraagd of studenten een aanvullende beurs ontvangen. Het veldwerk van de laatste versie van de Studentenmonitor heeft plaatsgevonden in de periode mei-juli 2020. Figuur 8.5 laten het percentage studenten met een aanvullende beurs zien naar respectievelijk het opleidings- en inkomensniveau van de ouders. In beide gevallen komt hieruit naar voren dat studenten met lager opgeleide ouders en met minder verdienende ouders meer aanspraak (kunnen) maken op een aanvullende beurs.⁷⁸

⁷⁶ Figuur 2.53 toont vergelijkbare gegevens. Percentage in die figuur wijken af van de hier getoonde percentage omdat een andere selectie is gemaakt. Figuur 2.53 laat het percentage studenten met een aanvullende beurs zien voor alleen de nieuwe bachelorinstroom.

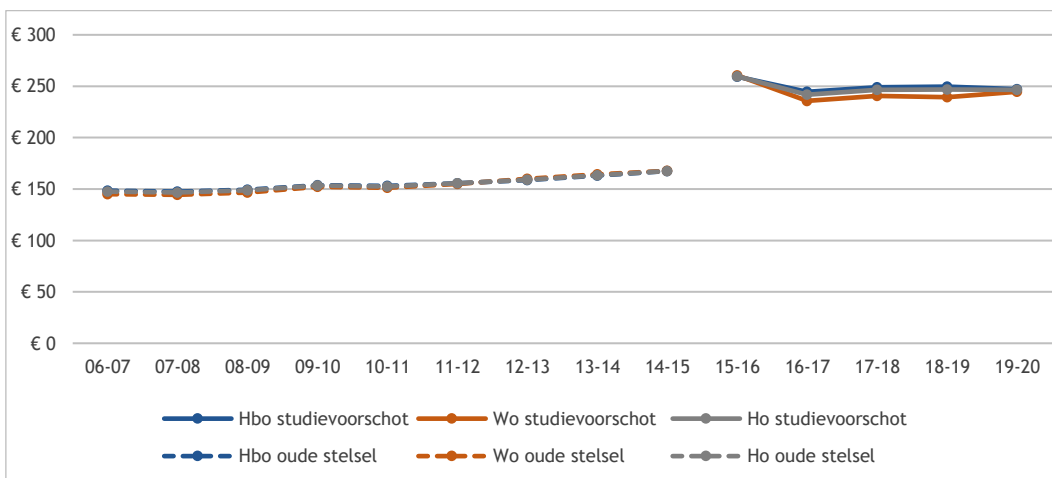
⁷⁷ Visser, D., Zumbuehl, M. & Konijn, S. (2020). Niet-gebruik van de aanvullende beurs. CPB Notitie. Den Haag: CPB

⁷⁸ De daling van het aandeel studenten met een aanvullende beurs is lastig te duiden omdat het hier om steekproefgegevens gaat. Het hebben van de aanvullende beurs heeft hier plaatsgevonden op basis van zelfrapportage en niet door koppeling met administraties; er kon niet gewogen worden voor het hebben van een aanvullende beurs. De daling van het aandeel studenten met een aanvullende beurs kan te maken hebben met steekproefafwijkingen.

Figuur 8.5: Studenten met een aanvullende beurs naar inkomen en opleiding van ouders (Studentenmonitor 2011-2020)

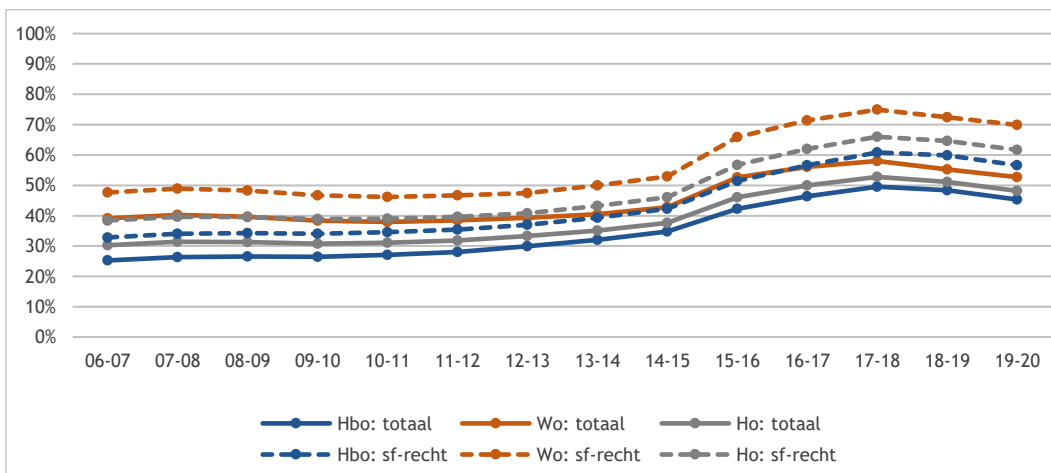
Figuur 8.6 geeft de gemiddelde maandbedragen van de aanvullende beurs voor de studenten die deze ontvangen. De trendlijn van het oude stelsel stopt in 2014-2015; hierna ontvingen studenten uit het oude stelsel uiteraard nog een aanvullende beurs. In de latere jaren gaat het echter nog om zeer kleine aantallen. De bedragen verschillen licht voor hbo en wo en zijn voor het hele ho weergegeven. De bedragen liggen voor studenten die onder het studievoorschot vallen veel hoger dan voor studenten in het oude stelsel. In het hoger onderwijs is met de invoering van het studievoorschot in 2015 de maximale aanvullende beurs (vergeleken met de oude aanvullende beurs voor uitwonenden) verhoogd met 110 euro per maand. Bovendien is het onderscheid tussen uit- en thuiswonenden komen te vervallen. De maandbedragen van degenen die een aanvullende beurs ontvangen, zijn gemiddeld ongeveer 245 euro per maand.

Figuur 8.6: Bedragen aanvullende beurs (alleen studenten met een aanvullende beurs (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

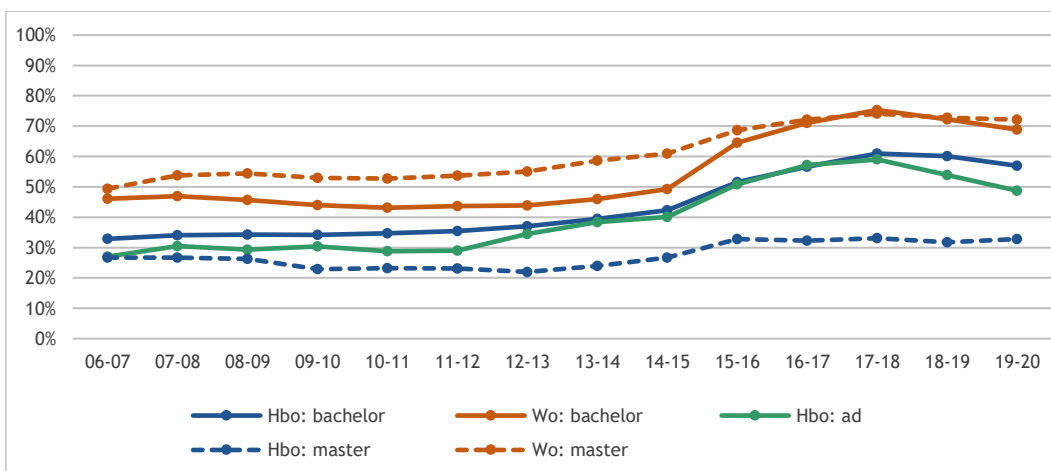
8.5 Leengedrag

De volgende grafieken tonen het aandeel studenten dat geleend heeft bij DUO (inclusief collegegeld-krediet). Vanaf 2015-2016 gaat het ook om studenten die onder het stelsel van het studievoorschot vallen. In figuur 8.7 is het aandeel studenten met een lening weergegeven als deel van alle studenten (doorlopende lijnen) en als deel van alleen studenten met recht op studiefinanciering (stippellijnen). In het laatste jaar had 48 procent van alle studenten een studielening; 62 procent van de studenten met sf-recht leende. Na een stijging sinds de invoering van het studievoorschot, is sinds twee jaar het aandeel studenten met een lening afgenomen. Dit laatste jaar zet die daling door: ten opzichte van vorig jaar zien we voor alle sf-gerechtigden een daling van 65 naar 62 procent (hbo van 60% naar 57% en wo van 72% naar 70%). In het jaar vóór de invoering van het studievoorschot (2014-2015) leende 46 procent van de sf-gerechtigden (42% in het hbo en 53% in het wo). Ook COVID-19 heeft niet geleid tot meer studenten die lenen.

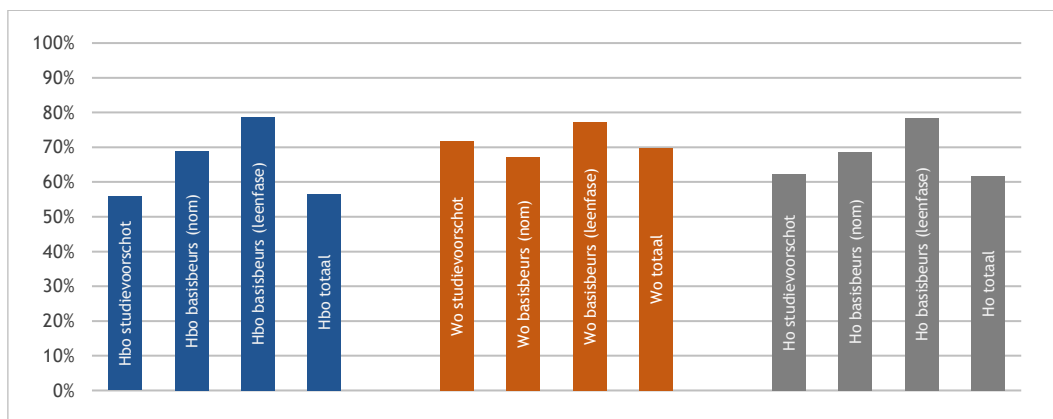
Figuur 8.7: Percentage studenten met een lening als deel van alle studenten en als deel van alle studenten met recht op studiefinanciering naar soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Het aandeel hbo- en wo-studenten met een lening, is in figuur 8.8 uitgesplitst naar type hoger onderwijs en afgezet tegen de totale groep studenten met recht op studiefinanciering. In 2019-2020 hadden 429.327 studenten een studielening. In het wo was het aandeel studenten met een lening in de bachelor en master nagenoeg gelijk (rond de 70%); het laatste jaar is het percentage leners in de wo-bachelor meer gedaald dan in de wo-master. Tot de invoering van het studievoorschot werd in het wo vaker geleend door master- dan bachelorstudenten. In de hbo-bachelor leent het laatste jaar 57 procent; in de hbo-master wordt weinig geleend (33%), ook al heeft men er recht op. Het aantal ad-studenten met een lening was twee jaar geleden nog gelijk aan dat van de hbo-bachelorstudenten (59%), maar is sinds 2018-2019 gedaald (49%).

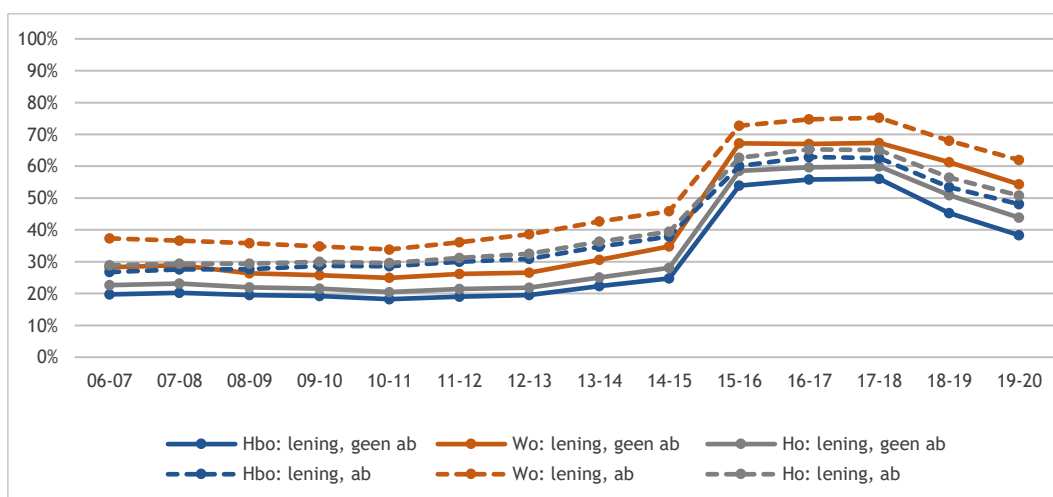
Figuur 8.8: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar type ho (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

In figuur 8.9 is het percentage studenten met een lening in 2019-2020 uitgesplitst naar het type studiefinancieringsstelsel waar de student onder valt. Uiteraard lenen studenten die in de leenfase zitten (oude stelsel) het vaakst (in het hbo 79% en in het wo 77%). Dit is een kleine groep (in het hbo ongeveer 36.000 en in het wo ongeveer 8.500 studenten). Zij zitten in de laatste fase van hun studie en hebben hun recht op basisbeurs en/of aanvullende beurs verbruikt. Van de studenten die onder het stelsel van het studievoorschot vallen, leent 56 procent in het hbo en 72 procent in het wo. Van alle ho-studenten met sf-recht leent in het laatste jaar 62 procent, zoals ook al vermeld is in figuur 8.7.

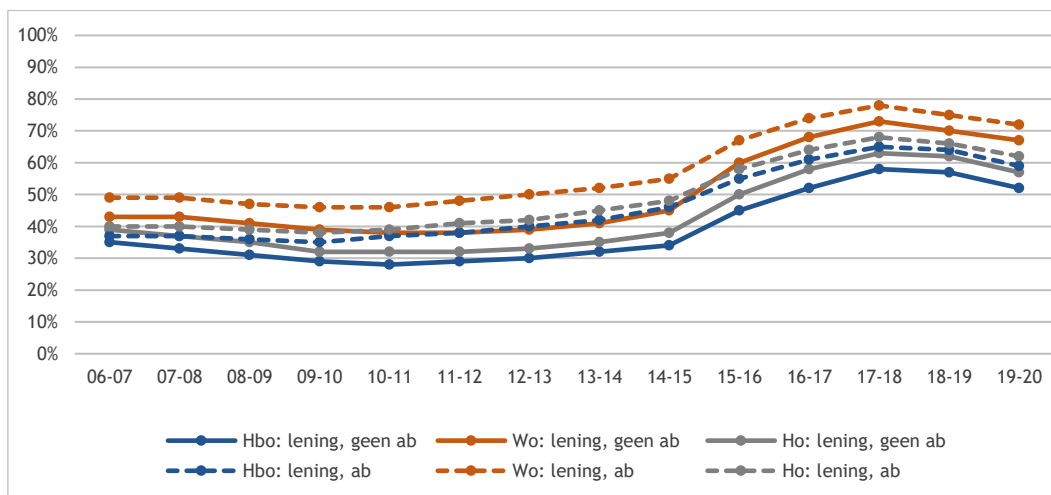
Figuur 8.9: Percentage studenten met een lening (2019-2020) naar type studiefinanciering: alle studenten met recht op studiefinanciering (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Hoe heeft het leengedrag van eerstejaars zich ontwikkeld? Hiervoor zijn de studenten geselecteerd die voor het eerst zijn gestart met een bacheloropleiding in het hoger onderwijs. Figuur 8.10 toont de percentages eerstejaarsstudenten die lenen: eerstejaars die niet lenen (onder), uitgesplitst naar het al dan niet hebben van een aanvullende beurs. Om het wegvallen van de basisbeurs (gedeeltelijk) op te vangen voor studenten van ouders met lagere inkomens, is in het stelsel van het studievoorschot het bedrag voor de aanvullende beurs verhoogd. Studenten met een aanvullende beurs lenen vaker dan studenten zonder aanvullende beurs. In het laatste jaar leent 51 procent van de studenten met een aanvullende beurs en 44 procent van de eerstejaars zonder aanvullende beurs. Bij beide groepen is de daling sinds vorig jaar vergelijkbaar.

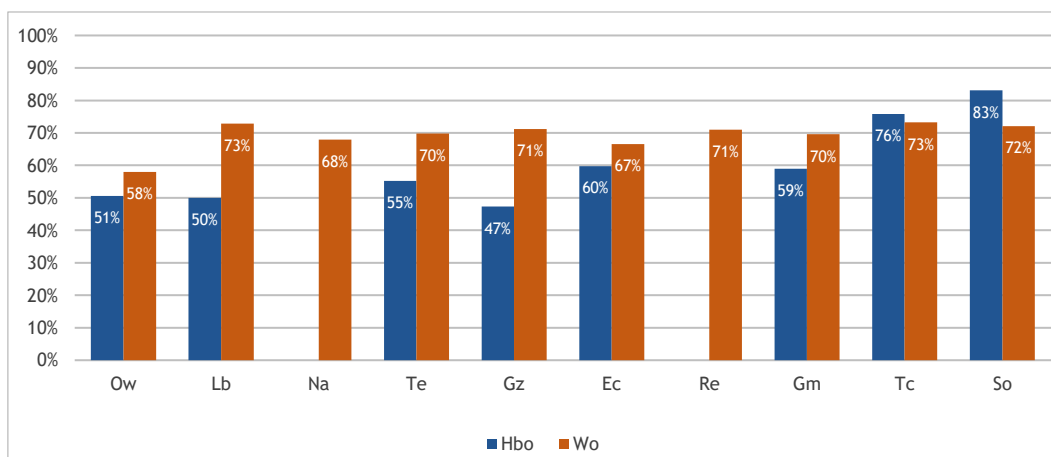
Figuur 8.10: Eerstejaarsstudenten met sf-recht (%) mét een lening (alleen eerstejaars ho ba-vt, studenten met basisbeurs of in 2015 studievoorschot) naar wel/geen aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (DUO-1cHO 2006-2019)

Overigens zien we ook als we kijken naar de eerste vier jaren van de studie dat het aantal lenende studenten iets hoger is onder degene met een aanvullende beurs (in 2019-2020 leent 57% van nominale studenten zonder ab en 62% van studenten met ab, figuur 8.11)⁷⁹. In deze figuur zijn zowel studenten met een basisbeurs opgenomen (in de nominale fase van hun studie) als studenten onder het studievoorschot met een verblijfsduur in het hoger onderwijs van vier jaar of korter.

Figuur 8.11: Percentage (studiefinancieringsgerechtigde) studenten met een lening naar wel/geen aanvullende beurs: (alleen studiefinancieringsgerechtigden in nominale fase) of studenten met (recht op) studievoorschot (van deze laatste groep alleen verblijfsjaar ho 1-4) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Figuur 8.12 beschrijft het leengedrag naar sector. In het hbo wordt bij sectoroverstijgende opleidingen relatief vaak geleend (83%); het gaat hier echter om een beperkt aantal studenten. Er wordt in het hbo relatief weinig geleend in de sectoren Landbouw (50%) en Gezondheidszorg (47%). In het wo zijn er minder grote verschillen en ligt het leenpercentage ten opzichte van alle sf-gerechtigden boven de zeventig procent, met uitzondering van Economie (67%) en Natuur (68%).

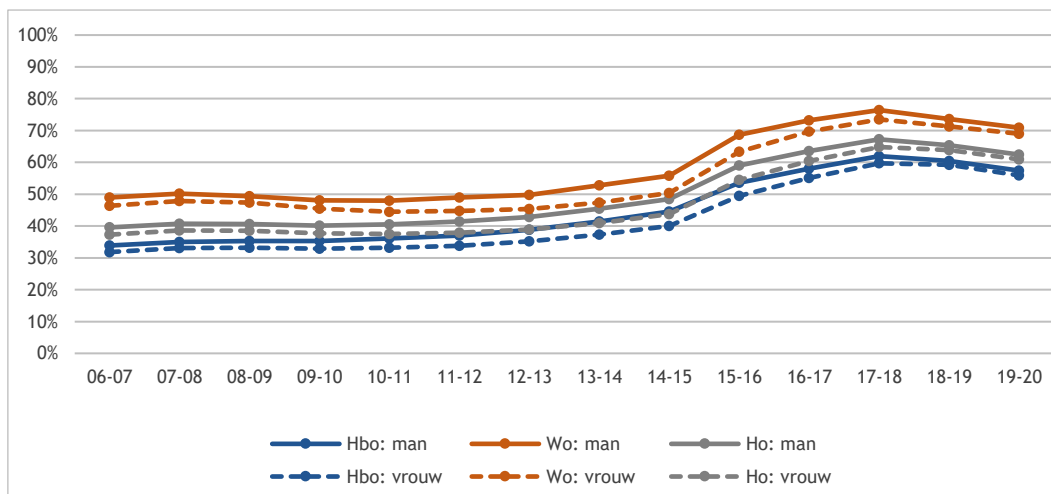

Figuur 8.12: Leengedrag naar croho-sector⁸⁰: alle studenten met recht op studiefinanciering (2015 t/m 2019) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

⁷⁹ Hier zijn studenten met een basisbeurs in de nominale fase van de studie vergeleken met studenten die onder het studievoorschotstelsel vallen en vier jaar of minder studeren: dit zijn de studenten die 'theoretisch' recht hebben op een aanvullende beurs

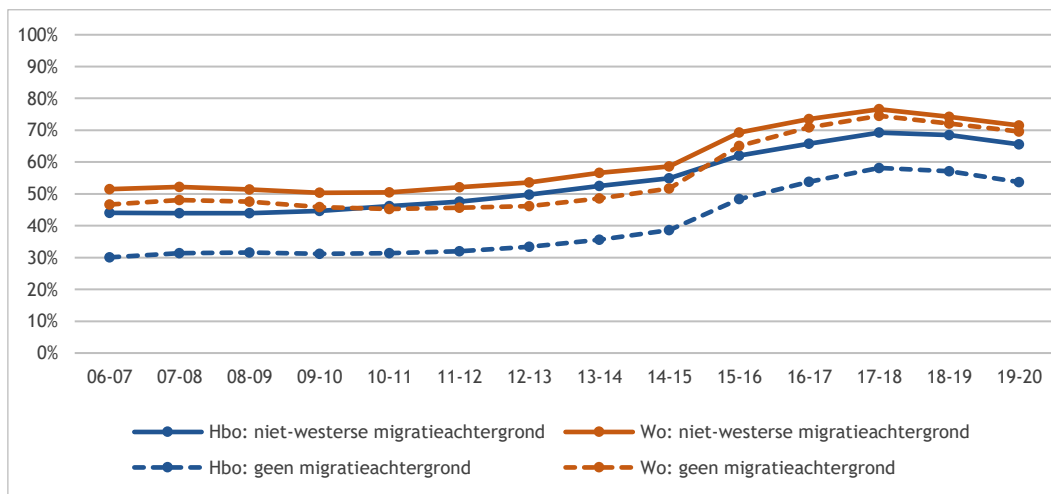
⁸⁰ OW = Onderwijs; LB = Landbouw en Natuurlijke Omgeving; NA = Natuur; TE = Techniek; GZ = Gezondheidszorg; EC = Economie; RE = Recht; GM = Gedrag en Maatschappij; TC = Taal en Cultuur; SO = Sectoroverstijgend

Voor zowel het hbo als het wo gold in eerdere jaren dat iets meer mannen dan vrouwen leenden (figuur 8.13). Het laatste jaar zijn er nog nauwelijks verschillen zichtbaar.

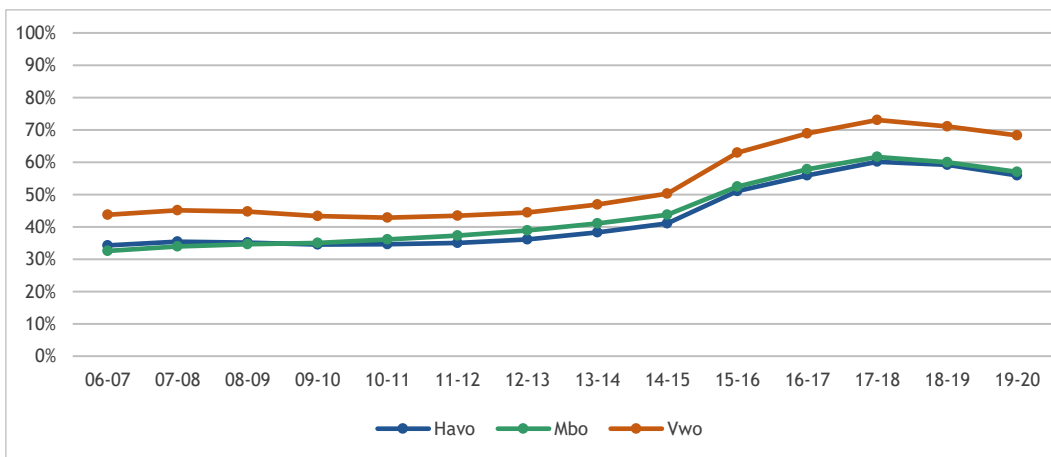
Figuur 8.13: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar geslacht (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Figuur 8.14 laat het aantal lenende studenten zien met een niet-westerse migratieachtergrond en studenten zonder migratieachtergrond (studenten met een westerse migratieachtergrond zijn veelal internationale studenten; die zijn in deze figuur achterwege gelaten). In het hbo lenen meer studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan studenten zonder migratieachtergrond (resp. 66% vs. 54%). In het wo zijn deze verschillen veel kleiner en lenen beide groepen in het laatste jaar ongeveer even vaak (71% en 70%).

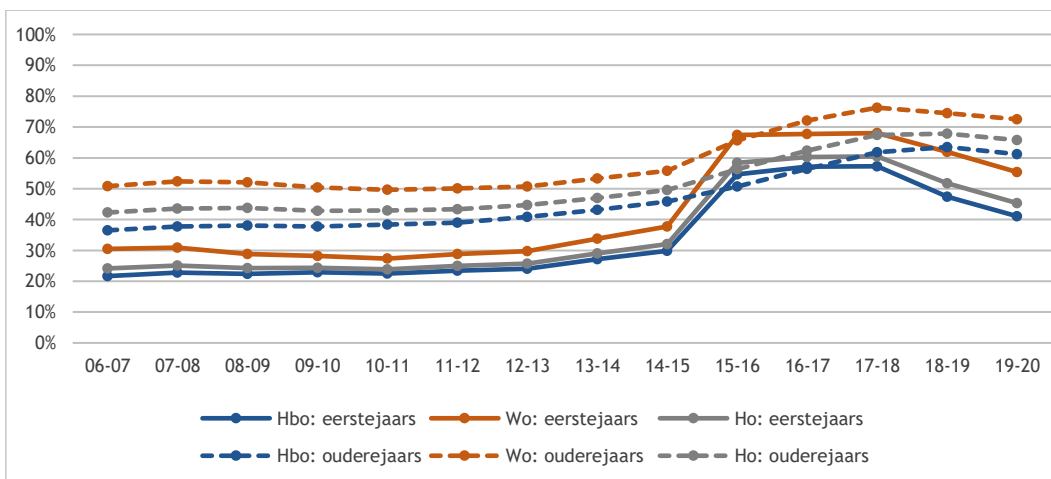
Figuur 8.14: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar migratieachtergrond (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

In figuur 8.15 is een uitsplitsing gemaakt naar vooropleiding. Sinds de invoering van het studievoorschot is het aandeel dat een lening heeft voor zowel de studenten met een vooropleiding in het havo, als het mbo, als het vwo gestegen. De geconstateerde daling in de laatste twee jaren manifesteert zich bij alle drie groepen. Studenten met een vwo-achtergrond lenen veel vaker (68%; zij zitten met name in het wo waar vaker geleend wordt dan in het hbo) dan studenten met een havo- of mbo-achtergrond (resp. 59% en 60%).

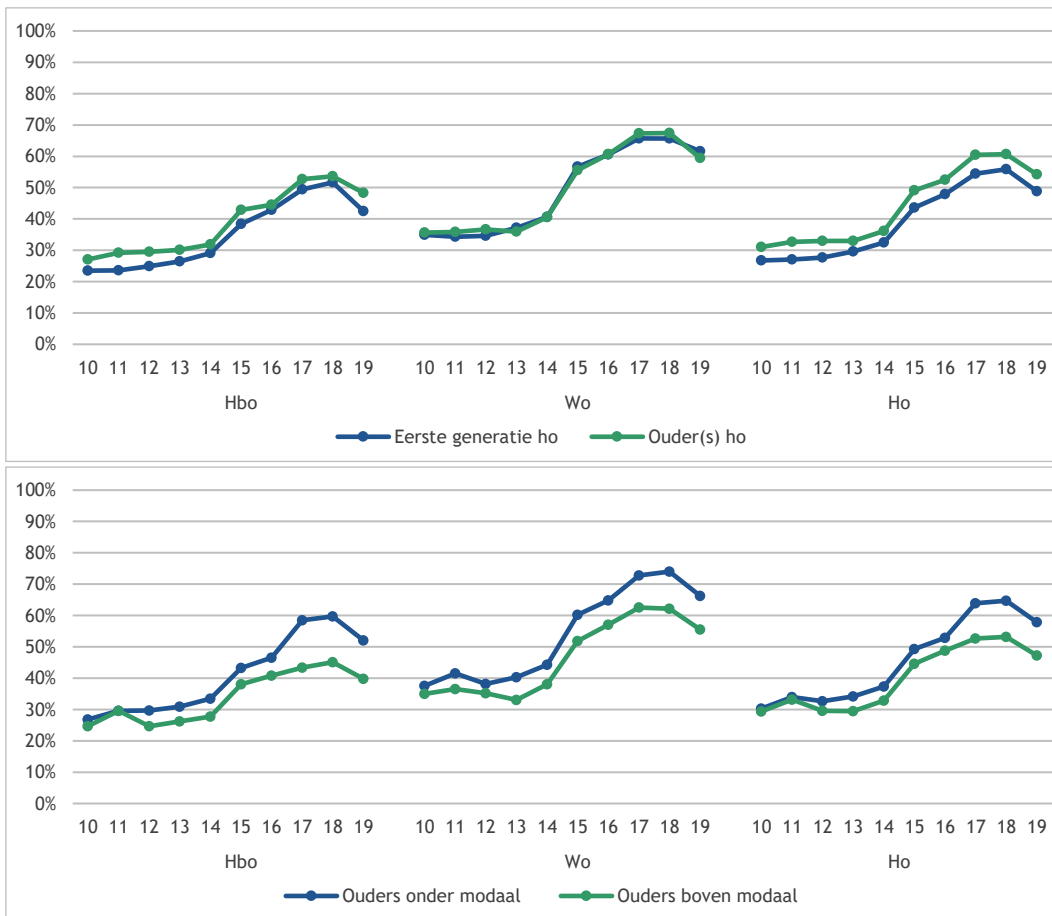
Figuur 8.15: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar vooropleiding vóór het ho (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Figuur 8.10 toonde eerder het percentage eerstejaarsstudenten met een lening, onderscheiden naar het wel of niet ontvangen van een aanvullende beurs. In figuur 8.16 wordt ook ingezoomd op eerstejaarsstudenten, maar dan in vergelijking met ouderejaars. De eerstejaars leenden in de meeste jaren beduidend minder vaak dan de ouderejaars (in 2014-2015 32% vs. 50%). In het eerste jaar van de invoering van het studievoorschot is de stijging van het aandeel studenten met een lening vooral zichtbaar bij de eerstejaars. Dat is logisch omdat (voor het merendeel) het nieuwe stelsel – met een paar uitzonderingen – de invoering cohortgewijs plaatsvond. In 2015-2016 was het aandeel studenten met een lening bij eerstejaars vergelijkbaar met ouderejaars. De daling die zich na 2017-2018 inzette, is bij eerstejaars forser dan bij ouderejaars en zet ook het laatste jaar stevig door (van 52% naar 45% voor eerstejaars vs. een daling van 68% naar 66% bij ouderejaars). Hiermee concluderen we dat de daling van het percentage studenten met een lening grotendeels voor rekening komt van een daling bij studenten die voor het eerst zijn begonnen met een opleiding in het hoger onderwijs.

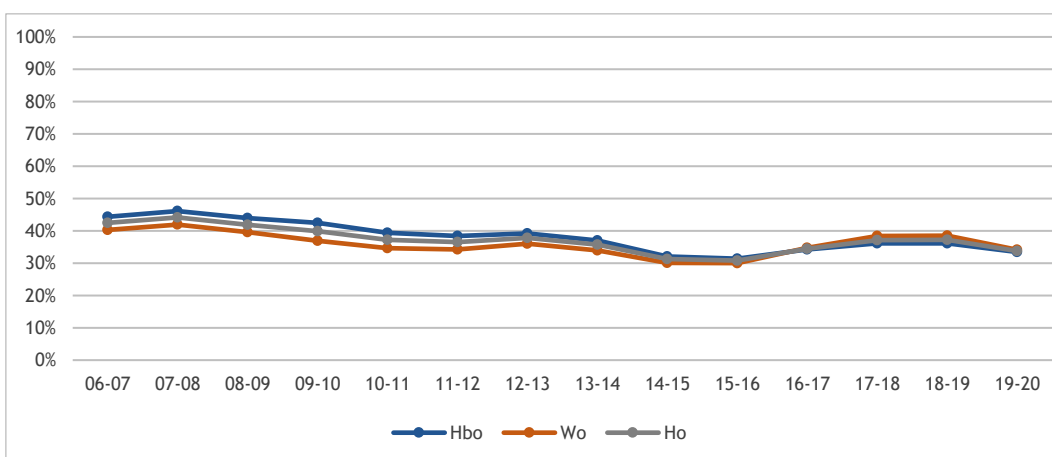
Figuur 8.16: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar eerstejaars en ouderejaars (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Figuur 8.17 toont het leengedrag naar opleidings- en inkomensniveau van de ouders (gebaseerd op de steekproefgegevens van de Studentenmonitor hoger onderwijs). Het inkomensniveau is bepalender voor het leengedrag dan het opleidingsniveau van de ouders. Hbo-studenten met ouders die geen ho-opleiding hebben genoten, lenen iets minder vaak dan studenten met ho-opgeleide ouders. Studenten met minder draagkrachtige ouders lenen vaker dan studenten met draagkrachtige ouders, zowel in hbo als in wo.

Figuur 8.17: Percentage studenten met een studielening naar opleidingsniveau en inkomensniveau van ouders (bron: Studentenmonitor hoger onderwijs 2010-2019)

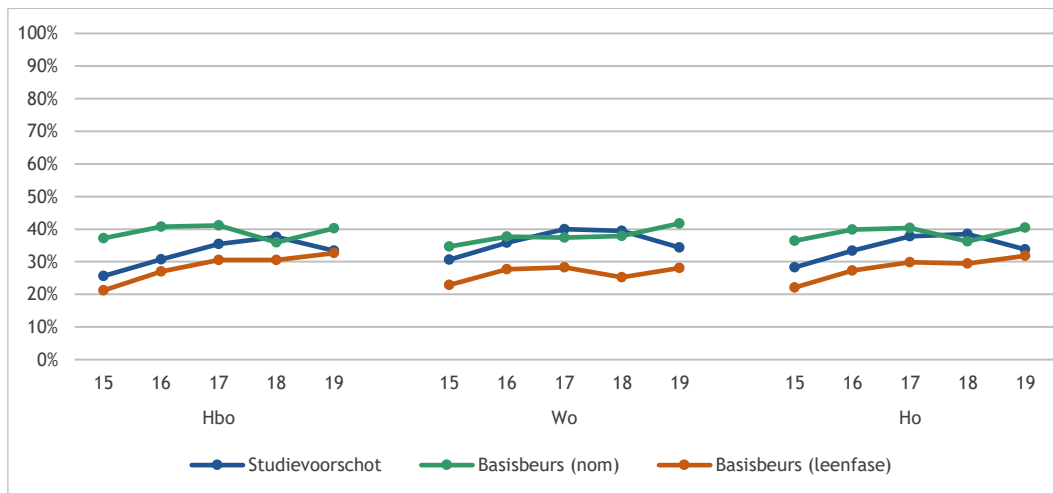
In figuur 8.18 is het percentage studenten weergegeven dat in een studiejaar ten minste tien maanden lang tenminste negentig procent van het maximale bedrag leende.⁸¹ In het laatste meetjaar is dit percentage weer iets gedaald (van 37% naar 34%). In het verleden werd door veel meer studenten maximaal geleend en kwam dit ook iets vaker voor in het hbo dan in het wo. Het laatste jaar is er geen verschil meer.

Figuur 8.18: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat > 9 mnd. maximaal leent excl. collegegeldkrediet (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

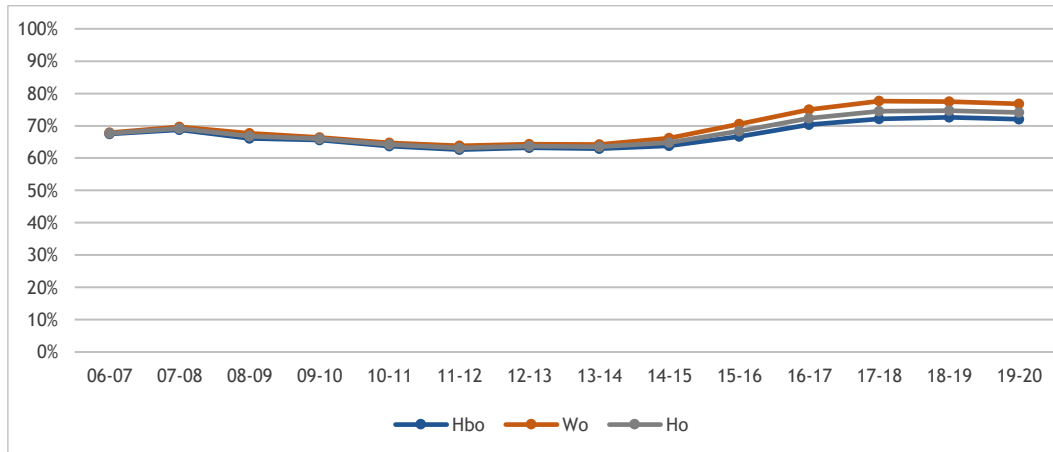
⁸¹ Dit is berekend door te kijken naar de verhouding tussen het maximale bedrag waar de student volgens DUO recht op heeft en het feitelijk gevraagde bedrag.

Het aandeel studenten dat maximaal leent ten opzichte van alle studenten met een lening naar het studiefinancieringsstelsel waar zij onder vallen, is weergegeven in figuur 8.19. Hierbij moet worden opgemerkt dat (zoals ook eerder is beschreven) het aantal studenten dat onder het oude stelsel valt, klein is. Het collegegeldkrediet is buiten beschouwing gelaten. Het aandeel maximaal lenende studenten dat onder het studievoorschot valt is in 2019-2020 ten opzichte van het jaar ervoor afgenomen van 39 naar 34 procent.

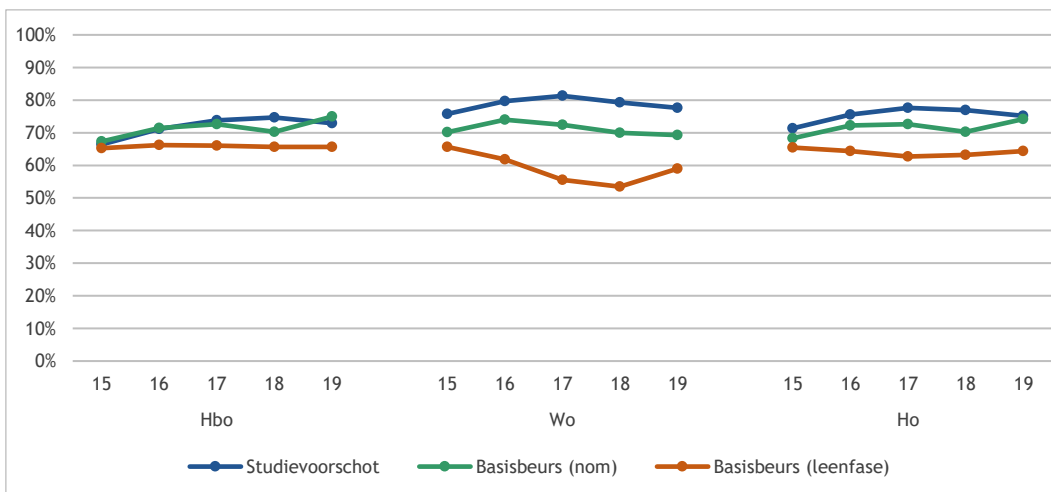
Figuur 8.19: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat > 9 mnd. maximaal leent excl. collegegeldkrediet naar studiefinancieringsstelsel (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Het percentage ‘structurele’ leners (langer dan 9 maanden lening) ten opzichte van alle studenten met een lening, is in 2019-2020 iets gedaald van 75 naar 74 procent (figuur 8.20). Sinds de invoering van het studievoorschot is het aandeel structurele leners gestegen van 65 naar 74 procent.

Figuur 8.20: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat structureel (> 9 mnd.) leent (excl. collegegeldkrediet) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

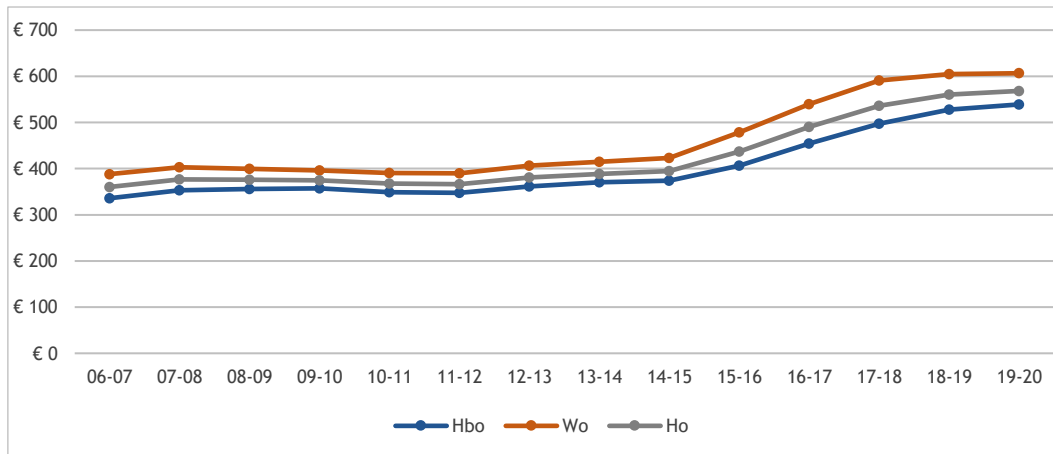
In figuur 8.21 is het percentage structureel lenende studenten vergeleken naar stelsel van studiefinanciering. Allereerst komt hieruit naar voren dat in het wo onder het oude stelsel minder vaak ‘structureel’ werd geleend dan onder het nieuwe stelsel (vooral door studenten in de nominale fase van hun studie). Het laatste jaar daalt (in het ho) het aandeel structurele leners onder het stelsel van het studievoorschot van 77 naar 75 procent.

Figuur 8.21: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat structureel (> 9 mnd.) leent t.o.v. alle studenten met een lening (excl. collegegeldkrediet) naar studiefinancieringsstelsel (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

8.6 Leenbedragen per maand

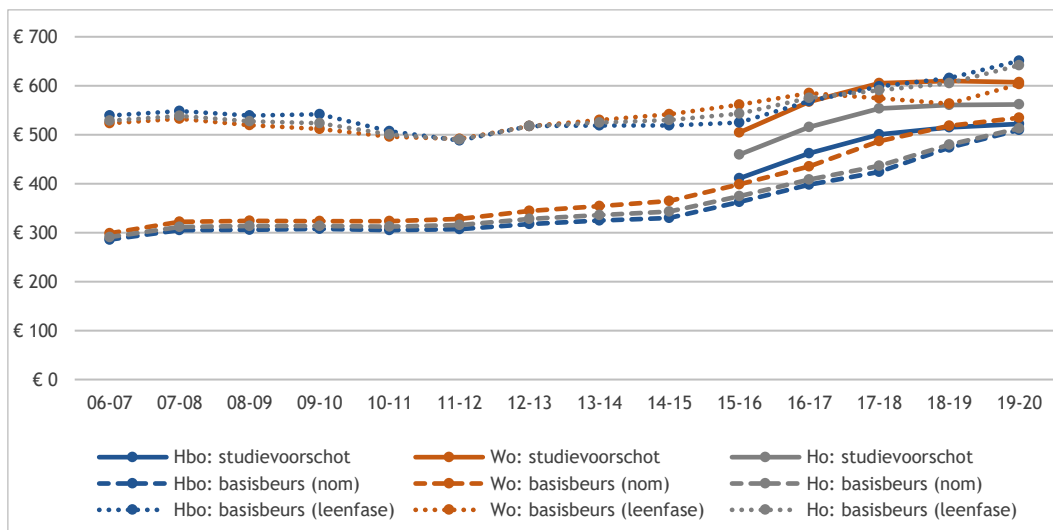
De gemiddelde leenbedragen per maand van studenten met een studielening (berekend over alle lenende studenten, ongeacht de studiefinancieringsregeling waar men onder valt), is na de invoering van het studievoorschot voor het ho gestaag gestegen van 394 euro in 2014-2015 naar 568 euro in 2019-2020 (figuur 8.22). Sinds vorig jaar is het bedrag licht gestegen van 561 naar 568 euro per maand. In het wo is sinds vorig jaar het bedrag nagenoeg gelijk gebleven (van €605 naar €606; in het hbo is er een lichte stijging (van €528 naar €539)).⁸²

Figuur 8.22: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening (collegegeldkrediet en lening samen genomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

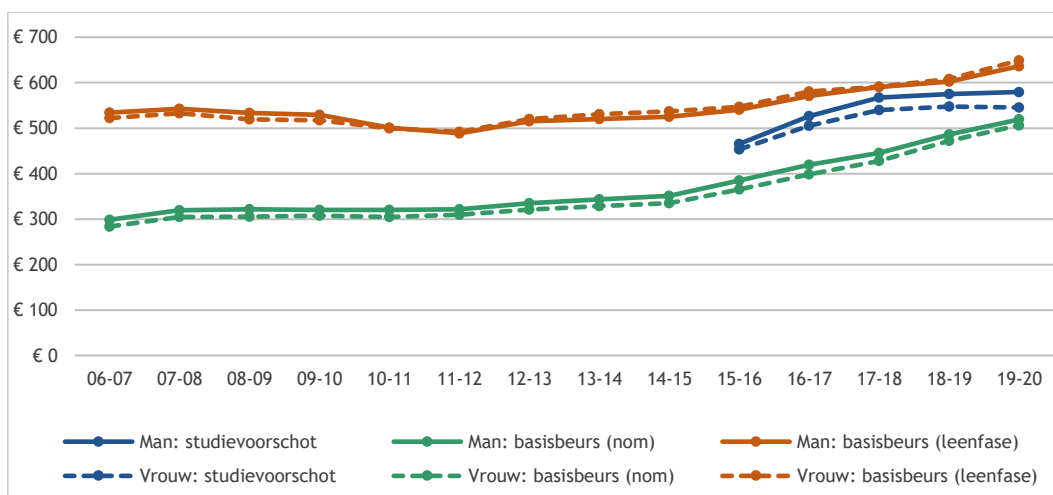
In figuur 8.23 zijn de maandelijkse leenbedragen uitgesplitst naar type studiefinanciering. De leenbedragen zijn meer gestegen bij studenten die onder het oude stelsel studeren dan bij studenten die onder het studievoorschotstelsel studeren (het betreft hier relatief kleine groepen studenten).

⁸² Van alle lenende studenten is het totale leenbedrag per jaar gedeeld door 12 maanden, ongeacht het aantal maanden dat men heeft geleend.

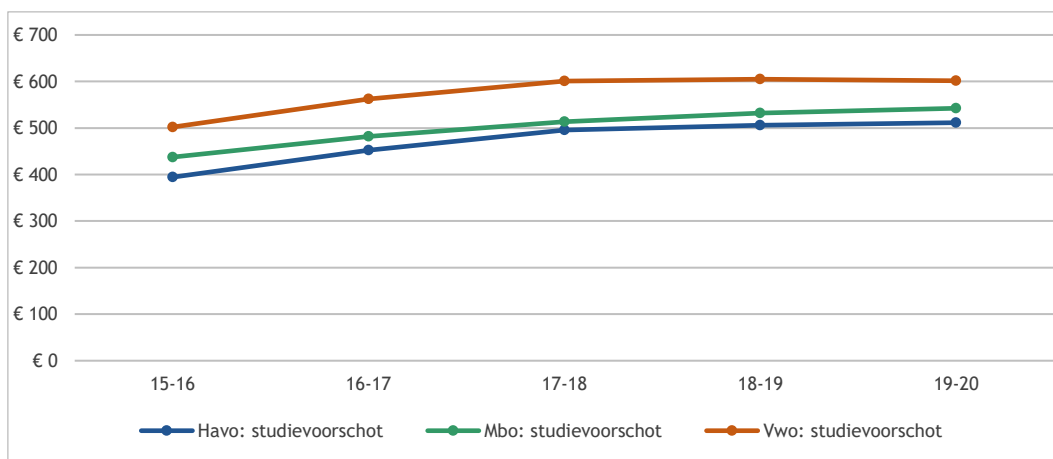
Figuur 8.23: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening naar type studiefinanciering (collegegeldkrediet/lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Mannelijke studenten onder het studievoorschot lenen in 2019-2020 gemiddeld per maand ongeveer 35 euro meer dan vrouwen (figuur 8.24). De verschillen in leenbedragen tussen mannen en vrouwen in de nominale fase en in de leenfase zijn kleiner en in het laatste meetjaar vrijwel nihil.

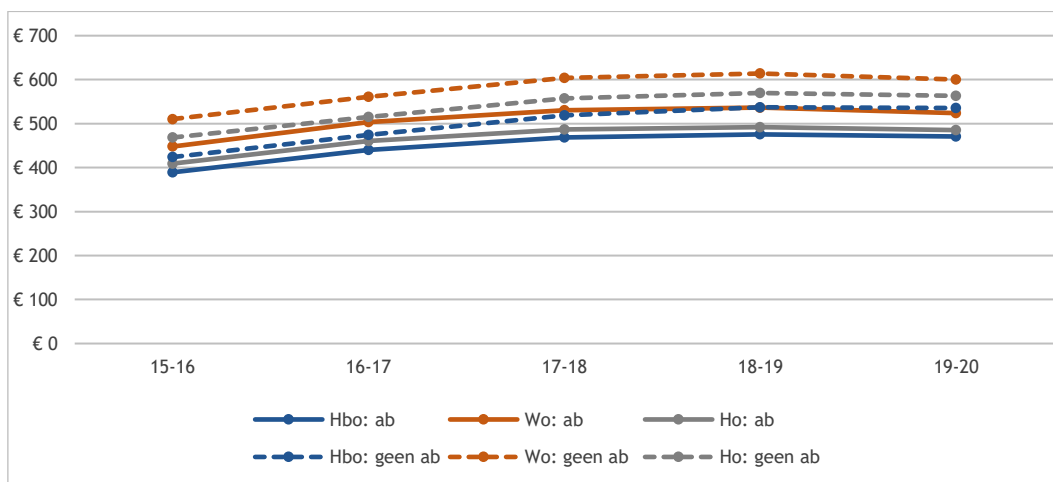
Figuur 8.24: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening naar geslacht en type studiefinanciering (collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

In de figuren die hierna volgen, zijn de gegevens van studenten die onder het oude stelsel studeren achterwege gelaten vanwege kleine aantallen. In figuur 8.25 worden de leenbedragen per maand van studenten die onder het stelsel van het studievoorschot vallen, uitgesplitst naar vooropleiding. Studenten met een vwo-vooropleiding lenen (redelijk stabiel) rond de 600 euro, studenten met een mbo-vooropleiding zijn iets meer gaan lenen dan vorig jaar (van €532 naar €542) en studenten met een havo-vooropleiding lenen het laagste bedrag (€511, een jaar eerder was dit €506).

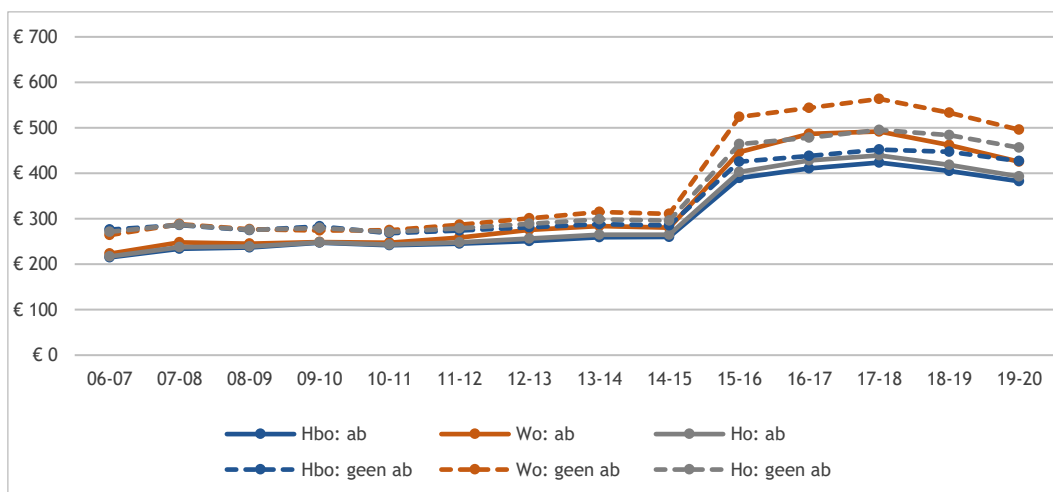
Figuur 8.25: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening naar vooropleiding (alleen studenten onder het studievoorschotstelsel, collegegeldkrediet/lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Figuur 8.26 laat de maandelijkse leenbedragen zien van studenten die vallen onder het stelsel van het studievoorschot, onderscheiden naar wel en geen aanvullende beurs. Het betreft hier alleen studenten met een verblijfsduur in het hoger onderwijs van vier jaar of korter. Eerder werd geconstateerd dat verhoudingsgewijs iets meer studenten met een aanvullende beurs een studielening hebben dan studenten zonder aanvullende beurs. In figuur 8.26 zien we dat zij weliswaar vaker lenen, maar als zij lenen, is het leenbedrag lager dan dat van studenten zonder aanvullende beurs. Voor het gehele hoger onderwijs is het verschil in maandelijks leenbedrag tussen studenten met een aanvullende beurs (€486) en zonder aanvullende beurs (€574), een verschil van 78 euro, vergelijkbaar met vorig jaar.

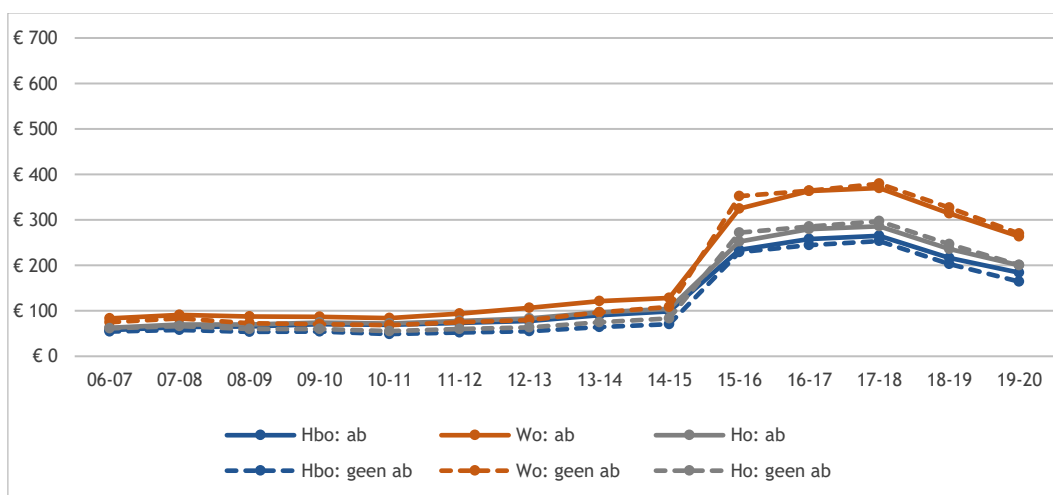
Figuur 8.26: Leenbedragen per maand van studenten (die vallen onder het studievoorschotstelsel) met een studielening naar wel/geen aanvullende beurs (collegegeldkrediet en lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Ook als alleen wordt gekeken naar de eerstejaars, is het beeld in leenbedragen vergelijkbaar. Figuur 8.10 liet zien dat het aandeel lenende studenten in de groep eerstejaars met een aanvullende beurs, hoger ligt dan in de groep eerstejaars zonder aanvullende beurs. Figuur 8.27 en figuur 8.28 tonen de bedragen die deze studenten lenen. In figuur 8.27 zijn degenen die niet lenen niet meegenomen. Ook hier blijkt dat, hoewel meer studenten met een aanvullende beurs lenen dan studenten zonder aanvullende beurs, degenen met een aanvullende beurs gemiddeld genomen een lager bedrag lenen dan studenten zonder aanvullende beurs; het verschil is 64 euro. Wo-eerstejaars zonder aanvullende beurs lenen van alle studenten het hoogste bedrag (€496 in 2019-2020). Het laagste bedrag lenen hbo-eerstejaars met een aanvullende beurs (€382). Over de gehele linie dalen de bedragen licht.

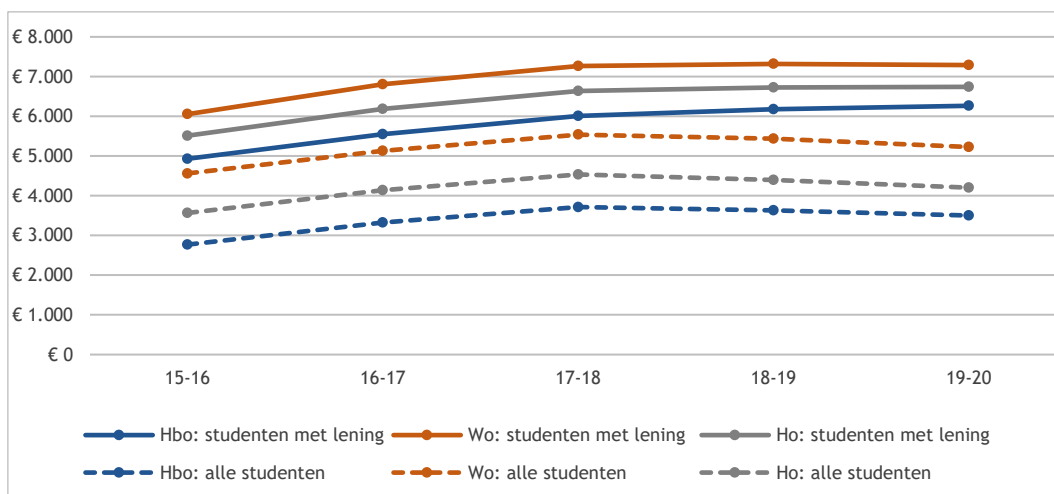
Figuur 8.27: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor vt, studenten met basisbeurs of in 2015 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (studenten die niet lenen zijn niet meegenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

In figuur 8.28 zijn de gemiddelde leenbedragen berekend voor alle studenten, dus inclusief de eerstejaars die niets lenen. Hieruit blijkt dat de verschillen, als de niet-lenende studenten de waarde '0' krijgen, wegvallen.

Figuur 8.28: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten (alleen eerstejaars ho bachelor vt, studenten met basisbeurs of in 2015 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (studenten die niet lenen hebben de waarde 0 gekregen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

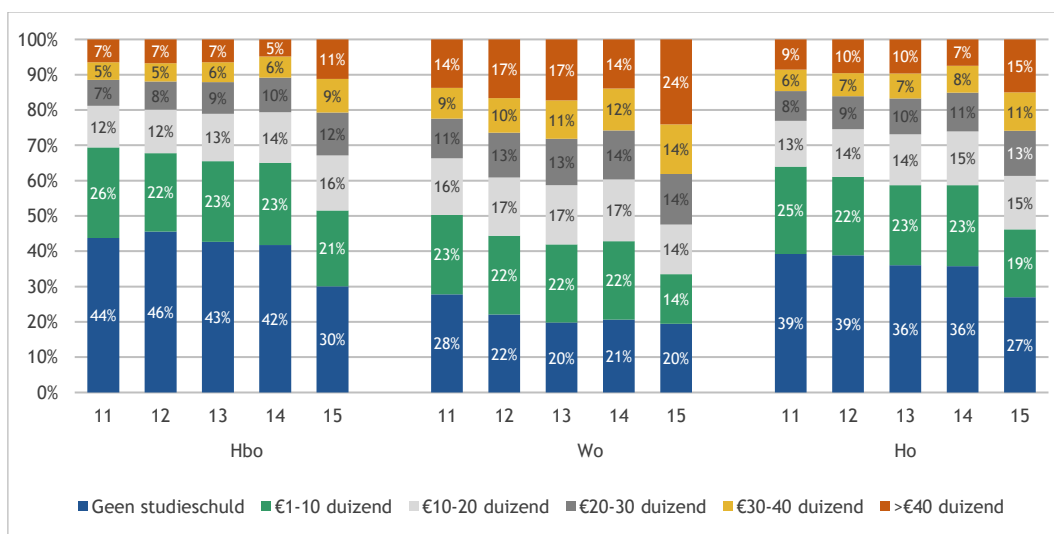
In figuur 8.29 worden de jaarbedragen (gesommeerde maandbedragen per jaar) getoond die geleend worden voor *alle* studenten die in dat jaar hebben geleend én vallen onder het studievoorschot (stippellijn) en voor *lenende* studenten die vallen onder het studievoorschot (doorlopende lijn). Studenten met een studievoorschot lenen het laatste jaar iets meer dan vorig jaar (€6.729 vs. €6.741). Wo-studenten die onder het studievoorschotstelsel vallen lenen jaarlijks het hoogste bedrag (€7.287, iets minder dan vorig jaar). Hbo studenten lenen onder het studievoorschotstelsel in 2019-2020 €6.264, €85 meer dan vorig jaar. Berekend naar alle studenten die recht hebben op studiefinanciering én onder het stelsel van het studievoorschot vallen (studenten die niet leenden, zijn in dat gemiddelde meegenomen en kregen de waarde 0), is het gemiddelde leenbedrag per jaar 4.201 euro (€3.502 in het hbo en €5.229 in het wo).

Figuur 8.29: Gemiddelde leenbedragen per jaar: studenten met een lening én alle studiefinancieringsgerechtigden: alleen studenten die onder het stelsel van studievoorschot vallen (collegegeldkrediet en lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

8.7 Studieschuld

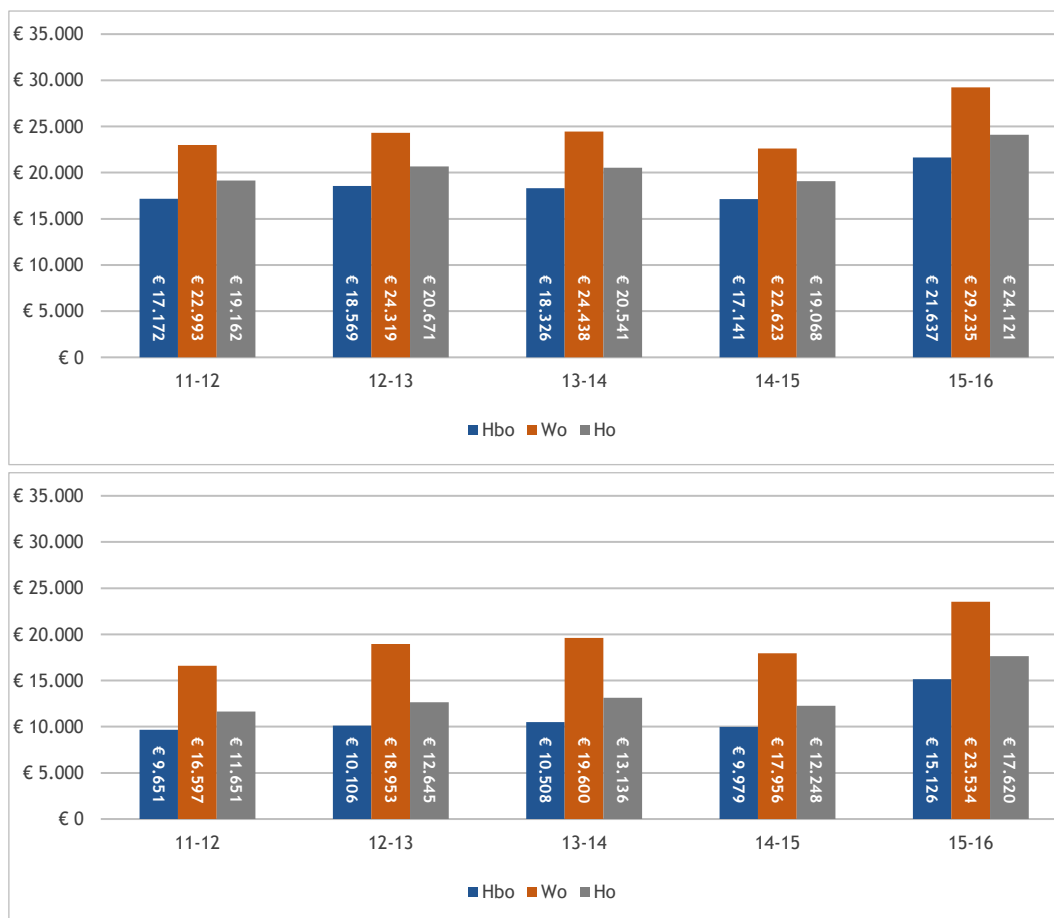
Wat betekenen de leenbedragen voor de totale studieschuld van studenten? De figuren hierna hebben betrekking op de opgebouwde studieschuld. Deze is als volgt berekend: voor alle studenten (elke persoon telt slechts één keer mee) is de totale studieschuld (tot op heden) berekend door alle uitgekeerde jaarbedragen van de studielening en het collegegeldkrediet bij elkaar op te tellen. Vervolgens is bepaald in welk jaar een student voor het eerst voorkwam in het hoger onderwijs. Deze totale studieschuld is weergegeven voor deze cohorten (ongeacht of deze eerste inschrijving een bachelor, master of associate degree was) voor alle studenten (exclusief de studenten die in geen enkel jaar recht hadden op studiefinanciering, zoals aan het begin van dit hoofdstuk is omschreven). Er is geen selectie gemaakt op gediplomeerden en ook is geen rekening gehouden met eventueel reeds afgeloste bedragen of dat studenten wellicht in de aflossingsfase zitten. Het gaat op de totaal opgebouwde studieschuld tot en met augustus 2020. Figuur 8.30 toont de tot zover opgebouwde studieschuld per eerste jaar van inschrijving in het hoger onderwijs in categorieën. Vanaf 2015 valt het merendeel van de studenten onder het stelsel van het studievoorschot. Ook een deel van de studenten die eerder zijn ingestroomd, kunnen later onder het studievoorschotstelsel vallen.

Figuur 8.30: Totale studieschuld van studenten met sf-recht, peildatum 31-9-2020 (gecategoriseerde leensom) naar het eerste jaar van inschrijving in het hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO-SFS 2011-2015)

We vergelijken cohort 2015 (het eerste studievoorschotcohort) met cohort 2014 (het laatste pré-studievoorschotcohort). Van cohort 2015 heeft op dit moment 27 procent geen studieschuld (30% hbo en 20% wo); bij cohort 2014 is dit 36 procent (42% hbo en 21% wo). Dat houdt in dat onder het studievoorschot de groep zonder schuld kleiner is geworden en dat dit vooral komt doordat het aandeel studenten zonder schuld, met name in het hbo, afneemt. Daarnaast zien we ook dat de groep met een schuld van meer dan 20.000 euro groter is geworden: voor cohort 2014 is dit 26 procent (21% hbo en 40% wo); voor cohort 2015 is dit 39 procent (33% hbo en 52% wo).

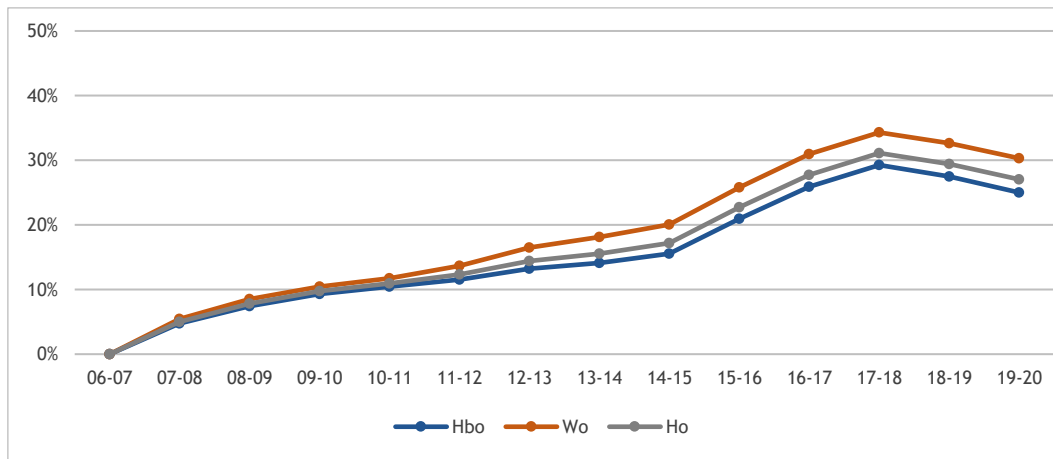
Wat betekent dat voor de gemiddelde studieschuld? Figuur 8.31 (bovenste grafiek) toont de totale leensom van alle studiefinancieringsgerechtigde studenten die hebben geleend; de onderste grafiek laat de reeds opgebouwde schulden zien van alle studiefinancieringsgerechtigde studenten (degenen zonder lening kregen de waarde '0'). Van alle studenten die lenen is de totale leensom (berekend tot en met augustus 2020). Ook hier worden de cohorten 2011 tot en met 2015 getoond. Het betreft hier alle studenten die zijn gestart met een studie, ongeacht of zij zijn afgestudeerd, uitgevallen, geswicht of nog studeren. Er is geen rekening gehouden met aflossingen. Voor de studenten die zijn ingestroomd tussen 2011 en 2014 ligt deze leensom rond de 20.000 euro (€12.000 à €13.000 als gekeken wordt naar alle studenten met sf-recht, ongeacht of zij geleend hebben). Voor het instroomcohort 2015 bedraagt deze leensom voor alle studenten met een lening ruim 24.000 euro (€17.620 als ook niet-lenende sf-gerechtigden worden meegeteld). In alle weergegeven jaren is de studieschuld van wo-studenten hoger dan die van hbo-studenten. Berekend over alle studiefinancieringsgerechtigde studenten (figuur 8.31, onderste grafiek) zien we dat de studieschuld groter is voor cohort 2015 (ong. €17.620) dan voor cohort 2014 (ruim €12.000). Voor een groot deel wordt dit verklaard doordat meer studenten zijn gaan lenen (en dus minder studenten de waarde '0' kregen).

Figuur 8.31: Totale leensom op peildatum 31-9-2020: alleen studenten met recht op studiefinanciering die lenen, (bovenste grafiek) en alle studenten met sf-recht, ongeacht of zij geleend hebben (onderste grafiek: degenen zonder lening kregen de waarde '0') naar het eerste jaar van inschrijving in het hoger onderwijs (bron: DUO-1CHO-SFS 2006-2019), er is geen rekening gehouden met studiestatus of aflossingen

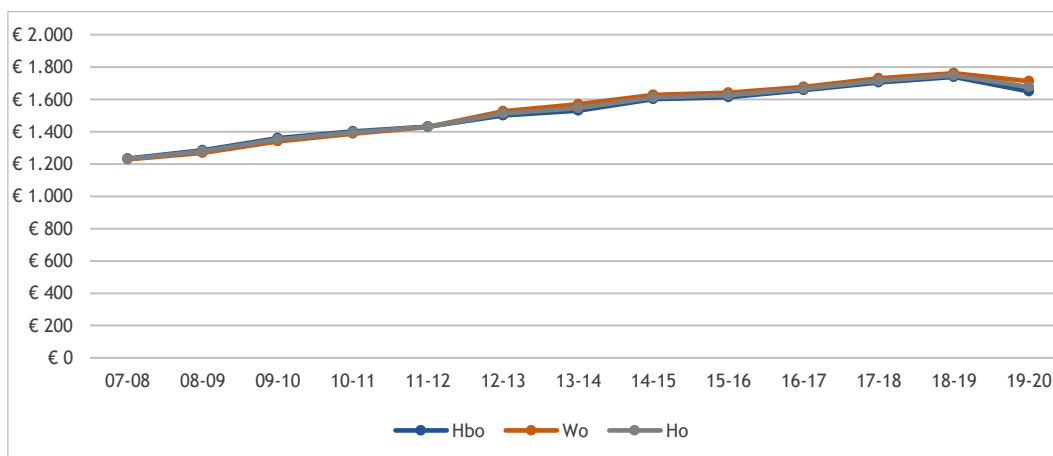
8.8 Collegegeldkrediet en levenlanglerenkrediet

Vanaf studiejaar 2018-2019 geldt een halvering van het wettelijke collegegeld voor alle eerstejaarsstudenten (bachelor of associate degree) die voor het eerst instromen in het hoger onderwijs aan een bekostigde instelling. Voor studenten aan lerarenopleidingen geldt vanaf 2018-2019 dat nieuwe studenten aan de (academische) pabo-opleidingen en andere lerarenopleidingen aan bekostigde instellingen recht hebben op een halvering van het wettelijke collegegeld gedurende zowel het eerste als het tweede jaar. Instellingen worden hiervoor gecompenseerd. Figuur 8.32 laat zien dat er een stijgende lijn was in het percentage studenten dat gebruikmaakt van collegegeldkrediet (ten opzichte van alle studerende in het hbo en het wo). Na de invoering van het studievoorschot in 2014-2015 is het percentage studenten dat gebruikmaakt van het collegegeldkrediet tot aan 2018-2019 sterker toegenomen dan in de jaren daarvoor. In het wo maakt het laatste jaar dertig procent van de studiefinancieringsgerechtigde studenten gebruik van het collegegeldkrediet; in het hbo is dit 25 procent.

Figuur 8.32: Percentage studenten met collegegeldkrediet ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

In 2019-2020 was het maximale maandelijkse collegegeldkredietbedrag 173,58 euro; het collegegeld bedroeg in dat studiejaar 2.083 euro (voor degenen die wettelijk collegegeld betalen). De verlaging van het wettelijk collegegeld voor eerstejaars sinds 2018-2019 (en gedurende twee jaar voor lerarenopleidingen en pabo), betekent ook dat deze studenten recht hebben op een lager collegegeldkrediet dan andere studenten. Figuur 8.33 toont voor alle studenten die gebruikmaken van collegegeldkrediet de gemiddelde jaarbedragen. Er zijn geen verschillen tussen hbo en wo. Na een lichte stijging van het jaarlijkse bedrag voor collegegeldkrediet in 2018-2019 daalt het bedrag in 2019-2020 licht (€72 over het gehele jaar).

Figuur 8.33: Jaarbedragen collegegeldkrediet (alleen degenen met collegegeldkrediet) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)

Het levenlanglerenkrediet kan worden aangevraagd door studenten die geen recht meer hebben op reguliere studiefinanciering, een erkende opleiding volgen in mbo (bol) of hoger onderwijs, jonger zijn dan 56 jaar en voldoen aan de nationaliteitseisen. Vanaf studiejaar 2024-2025 wordt de leeftijdsgrens verhoogd tot 57 jaar. Met het krediet kunnen studenten per jaar maximaal vijf keer het bedrag aan wettelijk college- of lesgeld lenen. Dit bedrag kan niet meer zijn dan de student feitelijk betaalt aan college- of lesgeld. Het krediet wordt alleen verstrekt voor zover een andere persoon of instantie het collegegeld of lesgeld niet vergoedt.

Tabel 8.5 toont de bedragen die studenten lenen. Het betreft hier alle studenten met een levenlanglerenkrediet die een erkende mbo-, hbo- of wo-opleiding volgen in het bekostigd of niet-bekostigd onderwijs). Deze gegevens zijn beschikbaar gesteld door DUO. Vanwege systeemconversies konden voor dit studiejaar uitsluitend de maanden september tot en met december worden geleverd. Het was niet mogelijk om te beschikken over bedragen uit de oudere jaren. Het betreft hier uitsluitend studenten die in desbetreffende maanden daadwerkelijk levenlanglerenkrediet hebben ontvangen. In deze tabel zijn eveneens de aantallen en bedragen voor het mbo weergegeven. De laatste kolom toont de gemiddelde bedragen die zijn geleend, berekend over de maanden waarin gebruikgemaakt is van het levenlanglerenkrediet. Uit de tabel komt naar voren dat studenten in het ho gemiddeld een bedrag aan levenlanglerenkrediet lenen van 262 euro. In totaal 10.751 ho-studenten maakten in deze vier maanden gebruik van het levenlanglerenkrediet. In eerder onderzoek naar het levenlanglerenkrediet werd geconcludeerd dat in 2017-2018 in totaal 6.837 studenten in mbo, hbo en wo gebruikmaakten van het levenlanglerenkrediet; het maandelijkse leenbedrag in totaal bedroeg €238.⁸³ Op basis van deze recente cijfers lijkt het gebruik van het levenlanglerenkrediet te zijn toegenomen. Deze geüpdatete cijfers van 2020 tabel 8.5 uit zijn echter een momentopname. Hieraan kunnen geen harde conclusies worden verbonden over het gebruik van het levenlanglerenkrediet gedurende het hele studiejaar.

Tabel 8.5: Leenbedragen levenlanglerenkrediet in de periode september tot en met december 2020 (bron: DUO)

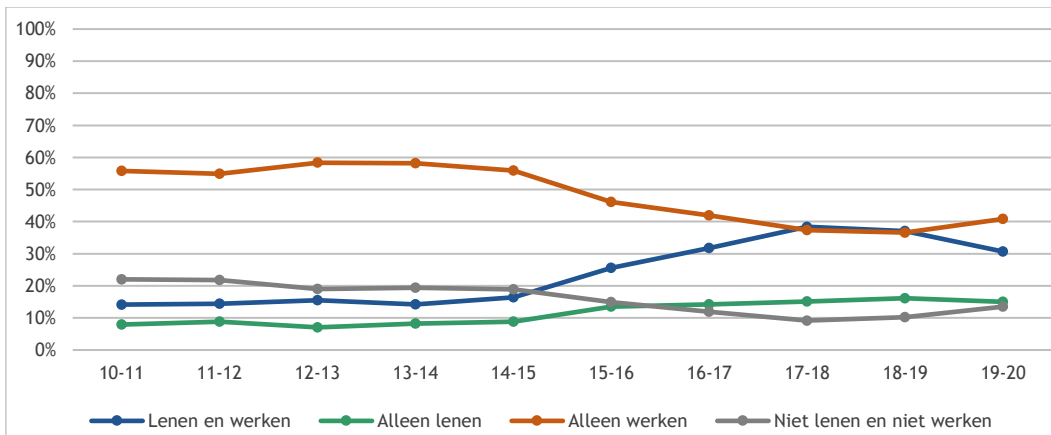
	September 2020		Oktober 2020		November 2020		December 2020		Gem. 4 maanden	
	Bedrag	N	Bedrag	N	Bedrag	N	Bedrag	N	Bedrag	N
Mbo-1	€ 100	16	€ 100	21	€ 100	27	€ 100	30	€ 100	31
Mbo-2	€ 97	32	€ 98	38	€ 97	42	€ 97	44	€ 98	50
Mbo-3	€ 186	59	€ 172	78	€ 167	80	€ 165	79	€ 172	88
Mbo-4	€ 209	138	€ 204	171	€ 202	177	€ 214	194	€ 211	209
Mbo-totaal	€ 182	245	€ 176	308	€ 172	326	€ 178	347	€ 178	378
Hbo-ad	€ 182	392	€ 194	480	€ 194	504	€ 196	508	€ 193	556
Hbo-ba	€ 208	4.382	€ 223	5.473	€ 224	5.854	€ 224	5.938	€ 222	6.374
Hbo-ma	€ 192	229	€ 190	270	€ 190	285	€ 188	283	€ 187	306
Hbo-pm	€ 602	226	€ 615	293	€ 612	306	€ 612	332	€ 613	345
Hbo-ba/ma/pm	€ 226	4.837	€ 240	6.036	€ 241	6.445	€ 242	6.553	€ 240	7.025
Hbo-totaal	€ 222	5.229	€ 237	6.516	€ 237	6.949	€ 239	7.061	€ 236	7.581
Wo-ba	€ 325	1.023	€ 291	1.085	€ 267	921	€ 324	1.165	€ 336	1.541
Wo-ma	€ 246	1.001	€ 236	1.180	€ 232	1.215	€ 232	1.276	€ 241	1.406
Wo-pm	€ 741	157	€ 743	193	€ 746	211	€ 745	219	€ 748	223
Wo-totaal	€ 319	2.181	€ 300	2.458	€ 292	2.347	€ 315	2.660	€ 323	3.170
Ho-totaal	€ 251	7.410	€ 254	8.974	€ 251	9.296	€ 260	9.721	€ 262	10.751
Totaal mbo-hbo-wo	€ 248	7.655	€ 252	9.282	€ 248	9.622	€ 257	10.068	€ 259	11.129

Bron: DUO. Alleen studenten die studeren in het bekostigd of niet-bekostigd mbo, hbo of wo en in desbetreffende maanden daadwerkelijk levenlanglerenkrediet hebben afgenomen

83 Ende, I. van den, Klaver, P. de, Bartsch, M. & Driessen, T. (2019). Onderzoek Levenlanglerenkrediet Eindrapportage. Zoetermeer: Panteia

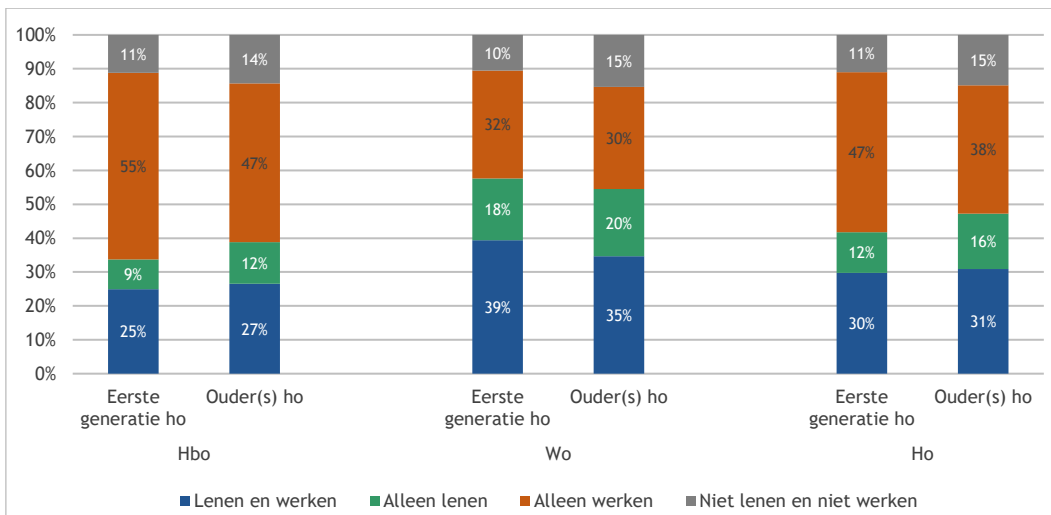
8.9 Lenen en werken

Figuur 8.34 laat de relatie tussen lenen en werken zien van studenten (in de nominale fase, excl. incidentele leners). In de eerste jaren bestaat deze groep vooral uit studenten met een basisbeurs; in 2015-2016 bestond deze groep voor een kwart uit studenten met studievoorschot; in het laatste jaar is het aandeel van deze groep meer dan 88 procent. Na de invoering van het studievoorschot combineerden steeds meer studenten werken en lenen; het laatste jaar is deze groep weer iets kleiner geworden (van 37% naar 31%) ten faveure van de groep die alleen werkt (van 37% naar 41%) en de groep die niet leent en niet werkt (van 10% naar 14%). Deze stijgingen en dalingen in het laatste jaar zijn significant.

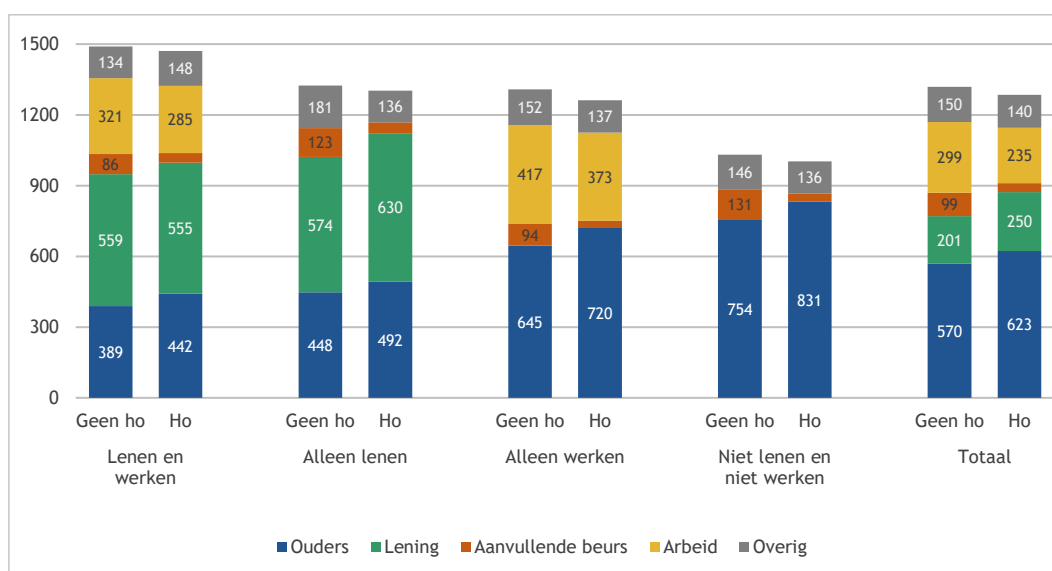
Figuur 8.34: Status lenen en werken van bachelor- en masterstudenten in de nominale fase van hun studie (oud stelsel, basisbeurs) of studievoorschot (Studentenmonitor 2011-2020)

Figuur 8.35 laat de verschillen zien in leen- en werkstatus van studenten gerelateerd aan het opleidingsniveau van de ouders. Het betreft hier studenten die vallen onder het studievoorschotstelsel in het laatste meetjaar. Zowel in het hbo als in het wo zijn de verschillen klein, maar wel significant. In het hbo komt het uitsluitend werken vaker voor bij studenten met lager opgeleide ouders. 'Alleen lenen' en 'niet lenen en niet werken' komt vaker voor bij studenten met hoger opgeleide ouders. In het wo is het beeld anders. Een combinatie van lenen en werken zien we in het wo vaker bij studenten met lager opgeleide ouders; niet lenen en niet werken komt vaker voor bij wo-studenten met hoger opgeleide ouders.

Figuur 8.35: Status lenen en werken naar opleidingsniveau van de ouders (alleen studenten met studievoorschot) (Studentenmonitor 2020)

Figuur 8.36 toont de inkomsten van studenten uit verschillende bronnen, onderscheiden naar leen- en werkgedrag van studenten onder het studievoorschot (alleen studiejaar 2019-2020). Deze figuur laat zowel de verdeling zien van de inkomsten, als de hoogte van de inkomsten uit de verschillende bronnen. Zoals te zien is in de grafiek, genereren studenten die lenen en werken combineren het hoogste inkomen. Binnen deze groep ontvangen studenten met hoger opgeleide ouders een hogere ouderbijdrage en studenten met lager opgeleide ouders genereren meer inkomen uit arbeid. Let wel: de inkomsten vanuit ouders bestaan uit de gesommeerde ouderbijdrage én bijdrage in natura.⁸⁴ In alle groepen is de aanvullende beurs hoger bij studenten met lager opgeleide ouders. Van studenten die uitsluitend lenen, lenen degenen met hoger opgeleide ouders het hoogste bedrag. Er is binnen deze groep geen significant verschil in de ouderbijdrage. Voor studenten die alleen werken geldt dat zij meer geld krijgen van hun ouders als hun ouders hoger opgeleid zijn en meer inkomsten genereren uit arbeid als ouders lager opgeleid zijn. Studenten die niet lenen en niet werken, ontvangen een ruim bedrag van hun ouders, verschillen tussen de opleidingsniveaus van de ouders zijn niet significant. Voor de totale groep (los van het leen- en werkgedrag) geldt dat eerste generatiestudenten een significant lagere ouderbijdrage ontvangen en minder lenen dan studenten waarvan de ouders een ho-achtergrond hebben. Zij genereren meer inkomen uit arbeid en de aanvullende beurs. Voor het totale inkomen betekent het dat eerste generatiestudenten een iets hoger inkomen hebben dan studenten met hoger opgeleide ouders.

Figuur 8.36: Inkomsten uit verschillende bronnen naar status lenen en werken en opleidingsniveau ouders: geen hoger onderwijs (geen ho) of hoger onderwijs (ho): alleen nominale studenten onder studievoorschot, ouderlijke bijdrage is inclusief inkomsten in natura (bron: Studentenmonitor 2020)

8.10 Motieven om wel of niet te lenen

Studenten hebben verschillende motieven om wel of juist niet te lenen. In deze paragraaf zetten we de motieven voor studenten die vallen onder het stelsel van het studievoorschot naast het standcijfer berekend over 2013 en 2014 samen, naast elkaar. De gegevens die in deze paragraaf worden gepresenteerd, zijn gebaseerd op de Studentenmonitor hoger onderwijs. Uit deze dataset is een selectie gemaakt van studenten die onder het studievoorschot vallen (alle studenten die sinds 2015-2016 zijn begonnen met hun studie). Van hen is nagegaan welke motieven om al dan niet te lenen dominant zijn en in hoeverre er verschillen zijn tussen studenten als er onderscheid wordt gemaakt naar het opleidings- en inkomensniveau van hun ouders. Ter vergelijking is steeds het standcijfer uit (samengevoegd uit 2013-2014) opgenomen.

⁸⁴ Deze bijdrage van ouders is inclusief alle kosten die ouders rechtstreeks betalen of in natura uitkeren (bijv. rechtsreeks betalingen voor huisvesting, studiekosten, collegegeld, overige grote (incidentele) bijdragen in natura, boodschappen, ontspanning/uitgaan/sport, reiskosten, ziektekosten, (mobiele) telefoon/internet, kosten zorg kinderen).

Dit standcijfer wordt steeds gepresenteerd in een lichtgrijze lijn en toont de situatie van vóór 2015-2016 van de groep die destijds onder het oude stelsel viel. De volgende motieven zijn bevroegd (met daarachter het percentage studenten dat het motief belangrijk vond):

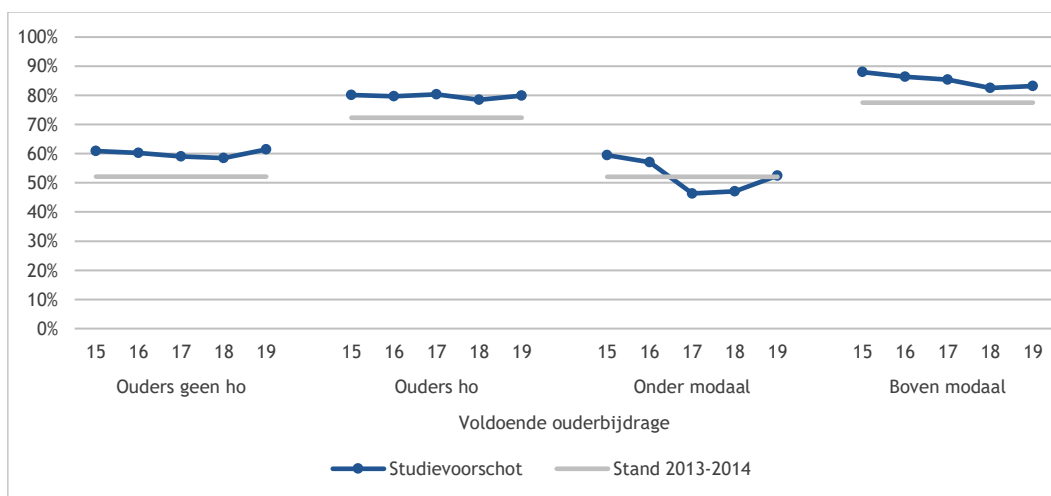
Tabel 8.6: Motieven om wel of niet te lenen en het percentage studenten dat deze motieven belangrijk vond in 2019-2020

Ik leen niet omdat:	%	Ik leen omdat:	%
Ik voldoende bijdrage van mijn ouders ontvang	68%	Ik onvoldoende ouderbijdrage ontvang	49%
Ik betaald werk verricht	43%	Ik niet (of minder) wil werken	51%
Mijn ouders mij afraden om te lenen	60%	Mijn ouders mij adviseren om te lenen	26%
Ik onzeker ben over mijn toekomstig inkomen	17%	Ik zeker ben over mijn toekomstig inkomen	66%
Ik onvoldoende kennis heb over leenvoorwaarden	15%	De leenvoorwaarden gunstig zijn	51%
Ik principiële bezwaren heb tegen lenen	45%	Lenen een goed middel is om studie te financieren	41%

Bron: Studentenmonitor hoger onderwijs 2019-2020

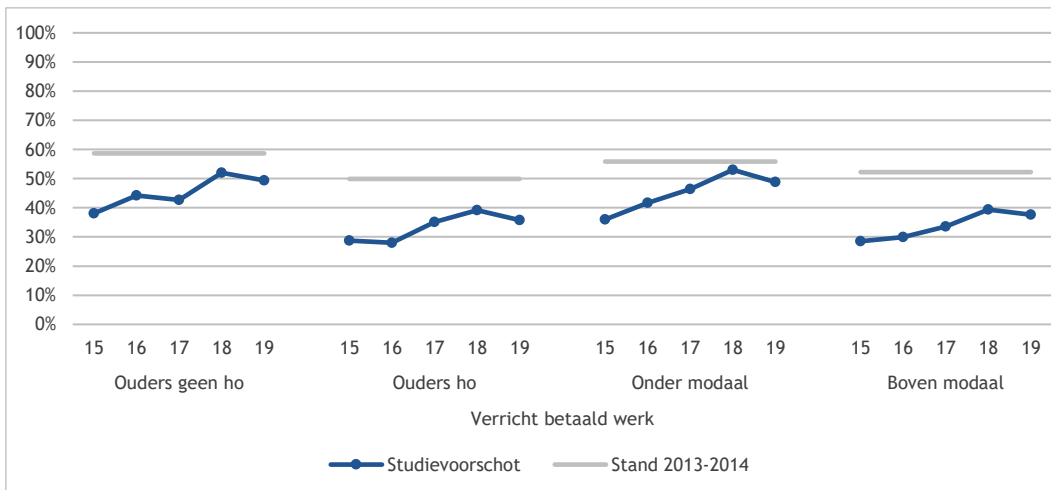
Motieven om af te zien van een studielening

Figuur 8.37 laat zien dat studenten met hoogopgeleide ouders en ouders met een hoog inkomen onder het studievoorschot vaker afzien van lenen omdat ze voldoende ouderbijdrage ontvangen (resp. 80% en 83%) dan eerstegeneratiestudenten en studenten met ouders die benedenmodaal verdienen (resp. 62 en 52%). Meer studenten zien dus onder het studievoorschotstelsel af van een lening omdat ze een voldoende ouderbijdrage krijgen. Uitzondering vormen studenten met ouders met een lager dan modaal inkomen. Daarvoor is onvoldoende ouderbijdrage in vergelijking met het oude stelsel in gelijke mate een motief om niet te lenen.

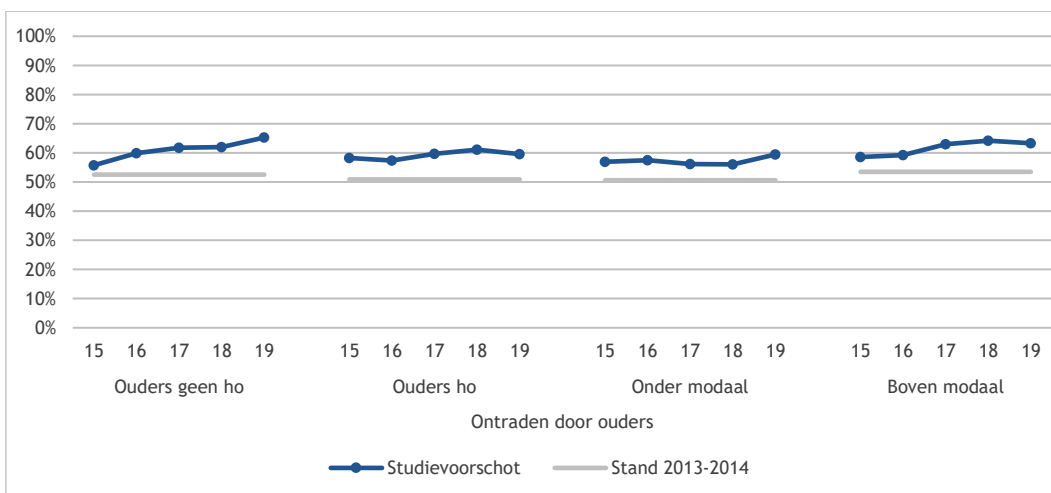
Figuur 8.37: Percentage studenten voor wie voldoende ouderbijdrage een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Onder het oude stelsel waren er meer studenten die afzagen van een lening omdat ze betaald werk verrichtten (figuur 8.38). Onder het studievoorschotstelsel geven dus minder studenten aan niet te lenen omdat ze betaald werk verrichtten. Binnen deze groep woog deze reden zwaarder voor studenten met lager opgeleide ouders (49%) en ouders met een beneden modaal (49%) inkomen ten opzichte van hun directe vergelijkingsgroep (resp. 36% en 38%). De verschillen zijn echter klein.

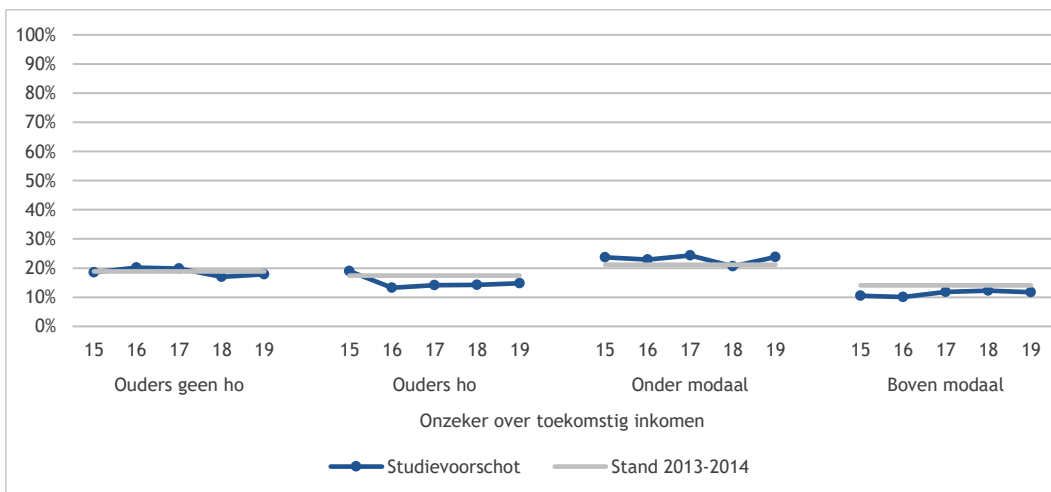
Figuur 8.38: Percentage studenten voor wie het verrichten van betaalde arbeid een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Ongeveer de helft van de studenten die niet leenden onder het oude stelsel (licht grijze lijn), gaf aan dit niet te doen omdat het ontraden werd door ouders (figuur 8.39). Er waren kleine verschillen tussen studenten gelet op het inkomens- en opleidingsniveau van ouders. Studenten die onder het studievoorschotstelsel afzien van een lening, doen dit vaker dan voorheen omdat ouders dit afraden (gemiddeld tussen de 60% en 65%). De stijgingen in het laatste jaar (ouder geen ho en onder modaal) zijn niet significant.

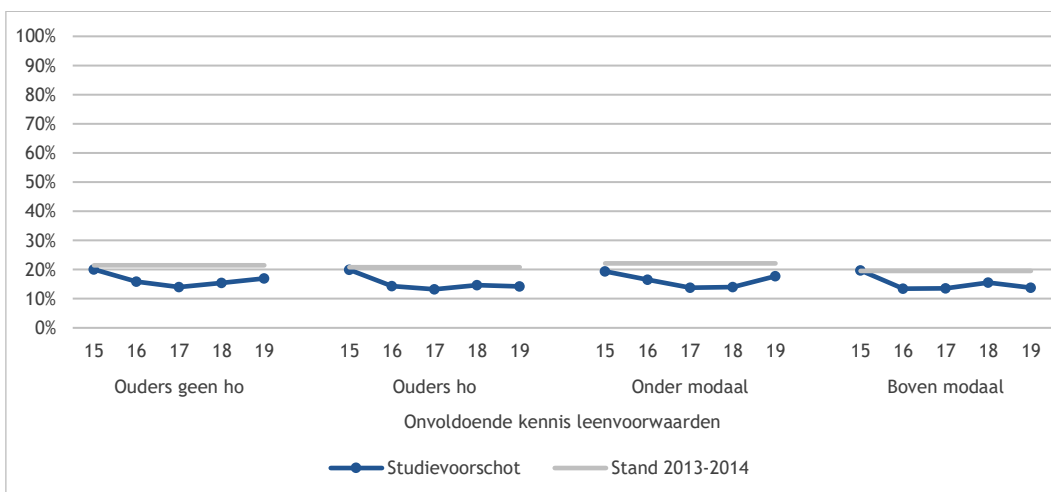
Figuur 8.39: Percentage studenten voor wie het ontraden van lenen door ouders een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Figuur 8.40 gaat over het afzien van lenen omdat men onzeker is over het toekomstige inkomen. Er is weinig verschil tussen het oude stelsel en de tijdreeks van het studievoorschotstelsel. Ook verschillen tussen ouderkenmerken zijn minimaal. Zowel in het oude stelsel als in het nieuwe stelsel wegen studenten met ouders die een ondermodaal inkomen hebben, hun toekomstige inkomsten zwaarder mee bij de keuze om af te zien van een lening dan studenten waarvan de ouders een hoger dan modaal inkomen hebben. Dit verschil is significant en generiek voor alle groepen en werd ook al voor de invoering van het studievoorschot geconstateerd.

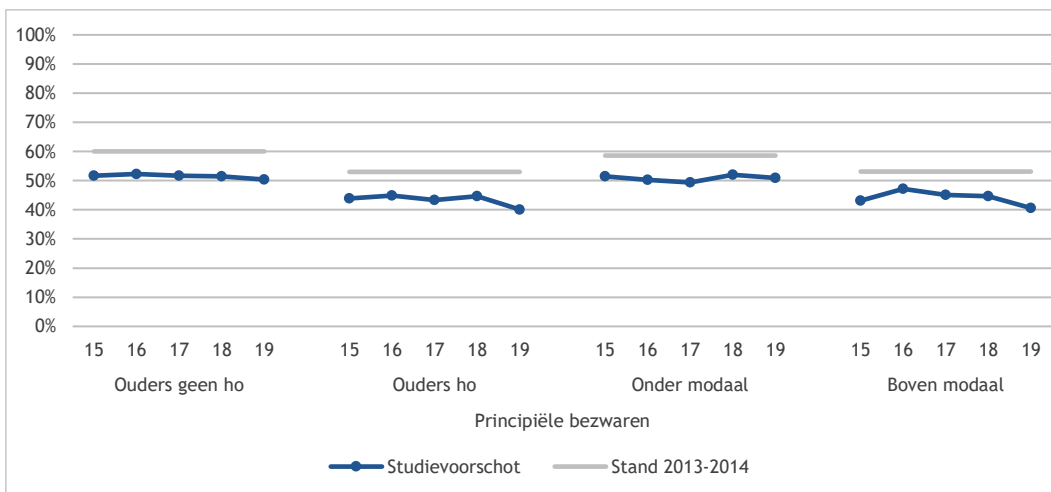
Figuur 8.40: Percentage studenten voor wie onzekerheid over het toekomstige inkomen een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Onder het oude stelsel gaven aanzienlijk meer studenten (ongeveer 20%) aan niet te lenen omdat ze onvoldoende kennis hadden van de leenvoorwaarden dan onder het nieuwe stelsel (ongeveer 15% à 16%, figuur 8.41). Er zijn nauwelijks verschillen tussen studenten naar inkomens- en opleidingsniveau van ouders.

Figuur 8.41: Percentage studenten voor wie onvoldoende kennis over leenvoorwaarden een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

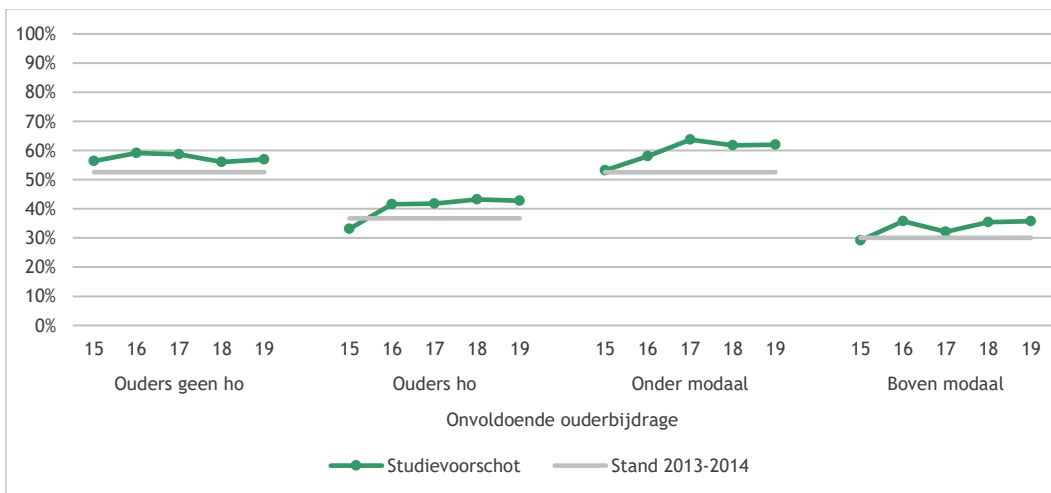
Principiële bezwaren tegen lenen speelden een grotere rol bij het afzien van een studielening onder het oude stelsel dan onder het studievoorschotstelsel. Dit gegeven is redelijk stabiel. Figuur 8.42 laat daarnaast zien dat studenten met hoger opgeleide ouders (40%) en studenten met meer verdienende ouders (41%) minder principiële bezwaren hebben tegen lenen dan hun directe vergelijkgroep (50% vs. 51%).

Figuur 8.42: Percentage studenten voor wie principiële bezwaren tegen lenen een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

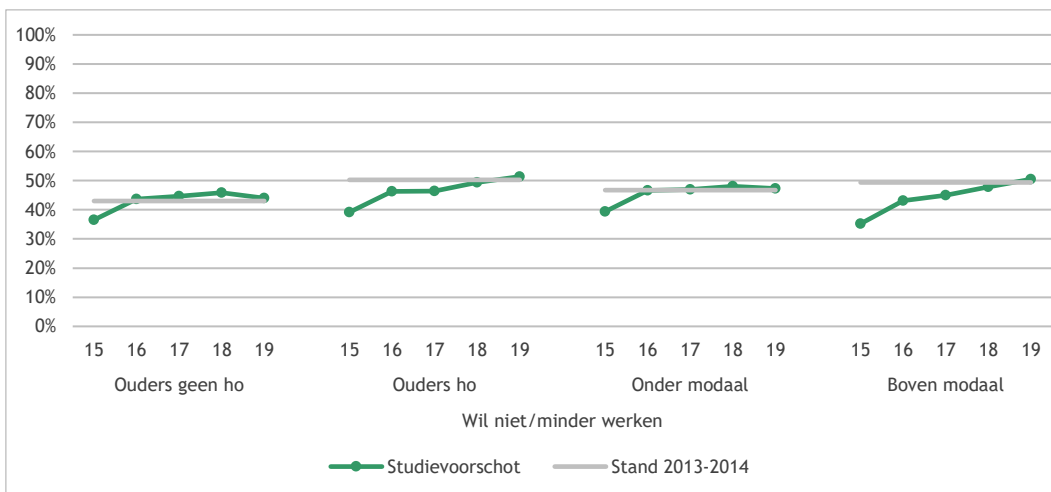
Motieven om te lenen

De volgende figuren geven de zes meest voorkomende redenen waarom studenten wél lenen, wederom uitgesplitst naar studiefinancieringsstelsel en ouderkenmerken. Figuur 8.43 laat zien dat het ontvangen van onvoldoende ouderbijdrage aanzienlijk vaker speelt voor eerstegeneratiestudenten en studenten waarvan de ouders een laag inkomen hebben. Dit was van oudsher ook al het geval. Wel zien we dat de impact van de (geringe) hoogte van de ouderbijdrage op de keuze om te gaan lenen voor studenten met minder verdienende ouders, in vergelijking met het oude stelsel, groter is. Dit geldt overigens voor alle groepen, maar is het meest dominant voor ouders met een ondermodaal inkomen.

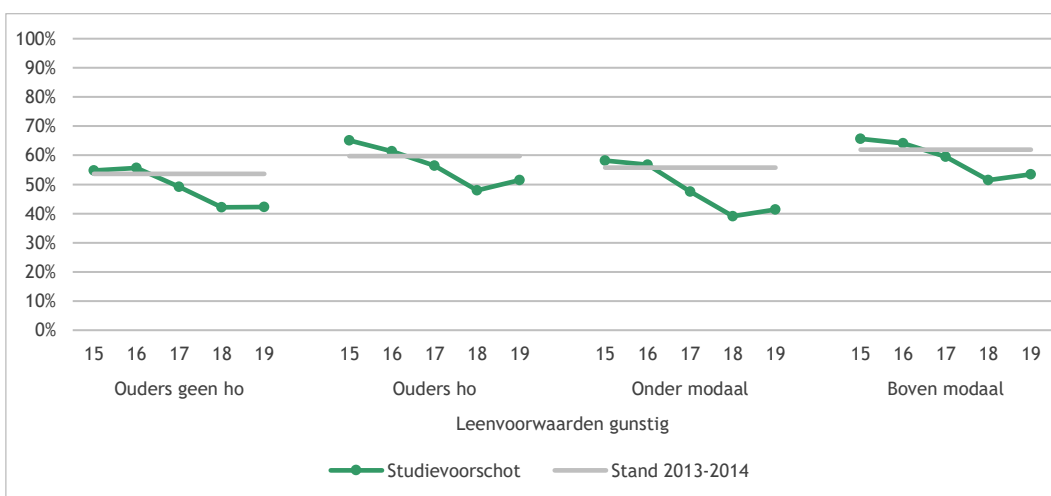
Figuur 8.43: Percentage studenten voor wie onvoldoende ouderbijdrage een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Een deel van de studenten geeft als reden om te lenen aan dat men niet wil werken of minder wil werken (figuur 8.44). We zien in beide stelsels dat deze reden iets vaker genoemd wordt door studenten van hoogopgeleide ouders. Verschillen tussen de groepen zijn klein.

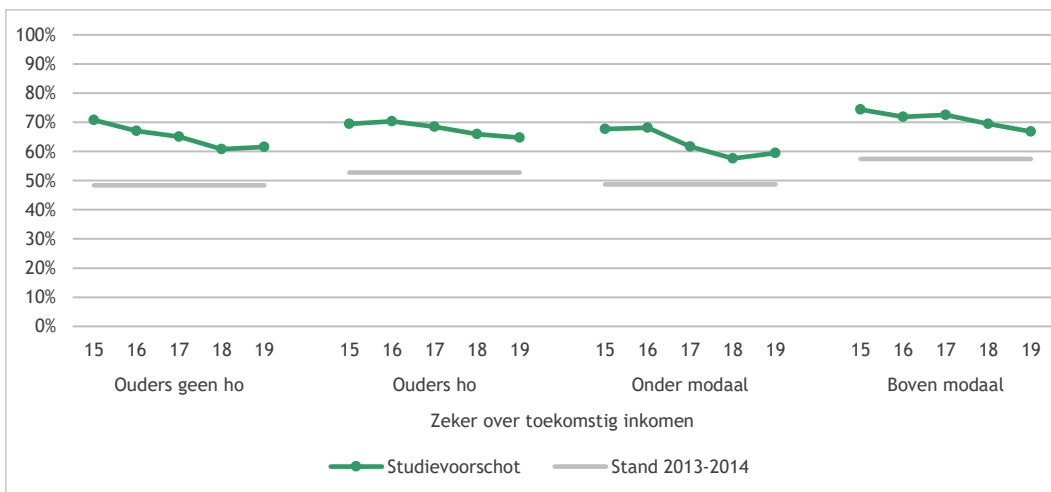
Figuur 8.44: Percentage studenten voor wie het niet of minder willen werken een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Gunstige leenvoorwaarden als motief om wel te lenen, spelen vaker mee voor studenten met hoogopgeleide ouders en ouders met een hoger inkomen, dan voor studenten uit hun directe vergelijkingsgroepen (figuur 8.45). Opvallend is dat gunstige leenvoorwaarden als motief om te lenen in het eerste jaar van de invoering van het studievoorschot een veel grotere rol speelde dan in de jaren erna. Het laatste jaar spelen gunstige leenvoorwaarden als motief om te lenen onder het studievoorschotstelsel een minder grote rol dan dat dit het geval was onder het oude stelsel. Het laatste jaar blijft het stabiel.

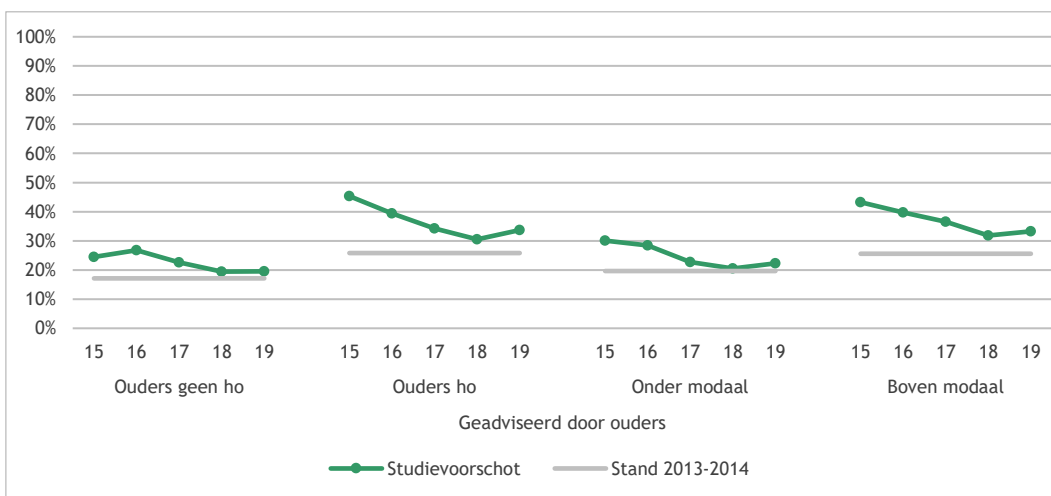
Figuur 8.45: Percentage studenten voor wie de gunstige leenvoorwaarden een grote rol speelden bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Figuur 8.46 gaat in op het vertrouwen in (voldoende) toekomstig inkomen als motief om te lenen. Onder het nieuwe stelsel speelt dit vaker een rol dan onder het oude stelsel. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de conjuncturele ontwikkelingen. Opvallend is tevens dat dit motief onder studenten in het studievoorschotstelsel steeds minder wordt genoemd.

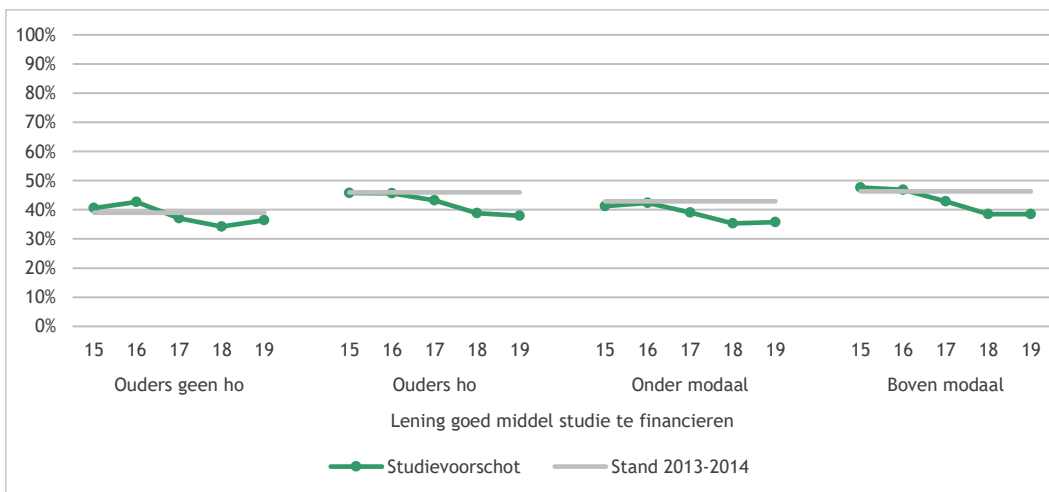
Figuur 8.46: Percentage studenten voor wie zekerheid over het toekomstig inkomen een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

Onder het studievoorschotstelsel gaven in de eerste jaren van de invoering van het studievoorschot meer studenten waarvan de ouders hoogopgeleid zijn en een hoog inkomen hebben aan dat ze lenen op advies van ouders dan onder het oude stelsel (figuur 8.47). De laatste twee jaren zien we een kentering en neemt de impact van het advies van ouders op het leengedrag ook voor studenten in het nieuwe stelsel af.

Figuur 8.47: Percentage studenten voor het advies van ouders om te gaan lenen een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

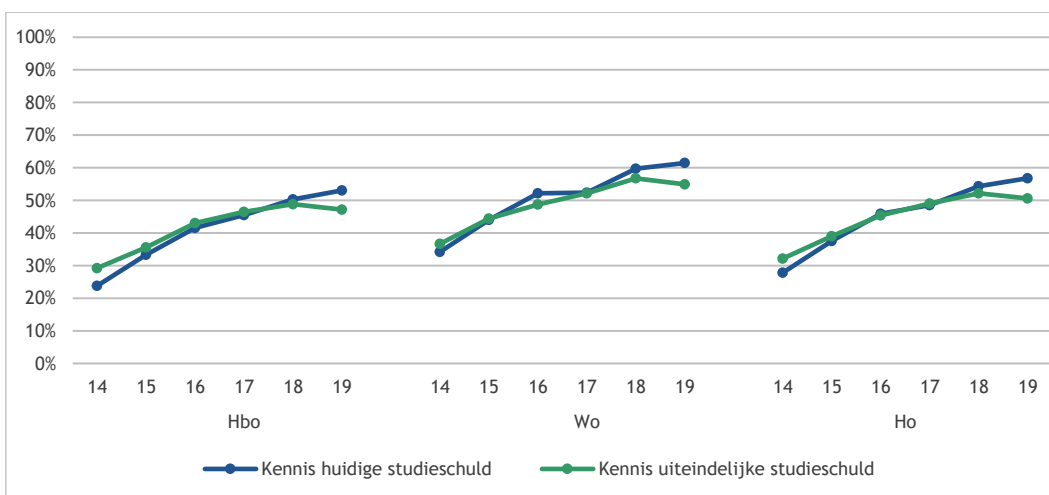
Figuur 8.48 geeft aan in hoeverre studenten lenen omdat ze van mening zijn dat een lening een goed middel is om de studie te financieren. Dit motief wordt (voor studenten in het stelsel van studievoorschot) steeds minder belangrijk. De verschillen naar achtergrondkenmerken van de ouders zijn het laatste jaar nog minimaal.

Figuur 8.48: Percentage studenten voor wie de overtuiging dat lenen een goed middel is om de studie te financieren een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)

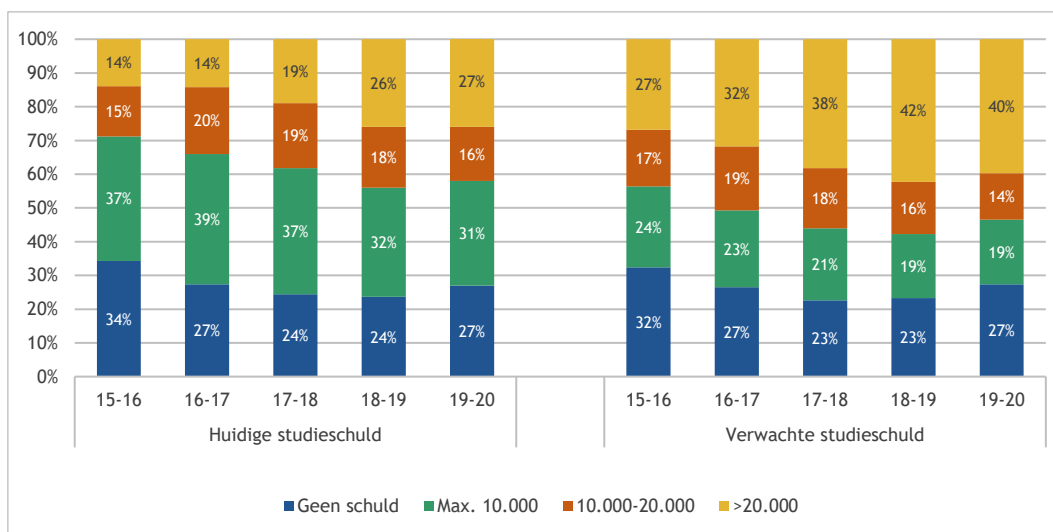
8.11 De financiële situatie van studenten

Figuur 8.49 laat zien in hoeverre studenten op de hoogte zijn van hun studieschuld. Hiervoor zijn alle studenten samengenomen. Allereerst valt op dat de kennis over de studieschuld door de jaren heen steeds beter is geworden en studenten zich steeds bewuster worden van de studieschuld, zowel de huidige studieschuld als de verwachte studieschuld. Ten opzichte van vorig jaar is de groep hbo-studenten die weet hoe hoog de huidige studieschuld is, iets toegenomen (dit verschil is significant). Trends in het wo zijn niet significant. Het laatste jaar is meer dan de helft van de studenten bekend met hun huidige (57%) en uiteindelijke studieschuld (51%).

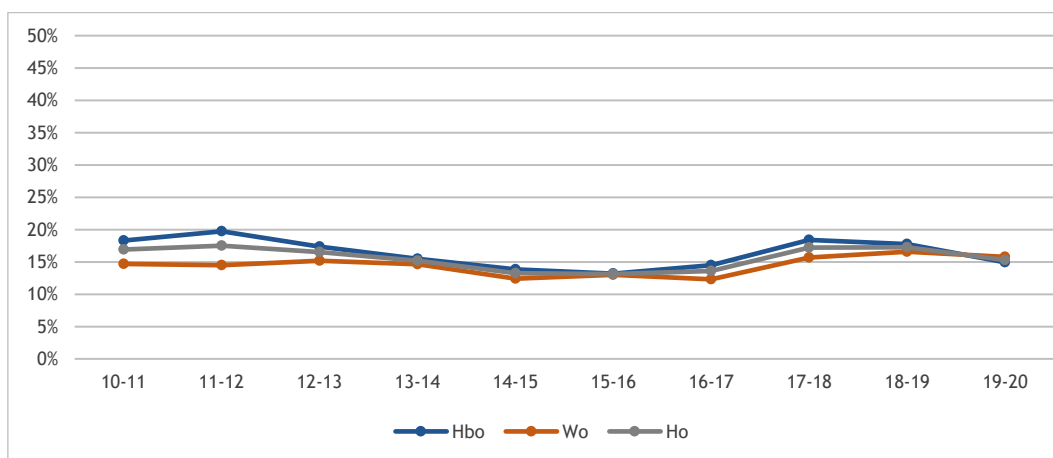
Figuur 8.49: Studenten die bekend zijn met de hoogte van hun studieschuld (Studentenmonitor 2014-2020)

In de Studentenmonitor is gevraagd wat de stand van de studieschuld op dit moment is en wat naar verwachting de uiteindelijke studieschuld zal worden. In figuur 8.50 wordt de huidige en de verwachte studieschuld aan het eind van de studie getoond. Hierin zijn alle studenten opgenomen, ongeacht het stelsel waar zij onder vallen. In 2019-2020 denkt 27 procent van alle studenten de studie af te sluiten zonder schuld. Dit percentage is, zowel in het hbo als in het wo groter dan vorig jaar. Dat geldt ook voor degenen van wie de huidige schuld '0' is. Ook dit aandeel is, in hbo en wo, iets groter dan vorig jaar.

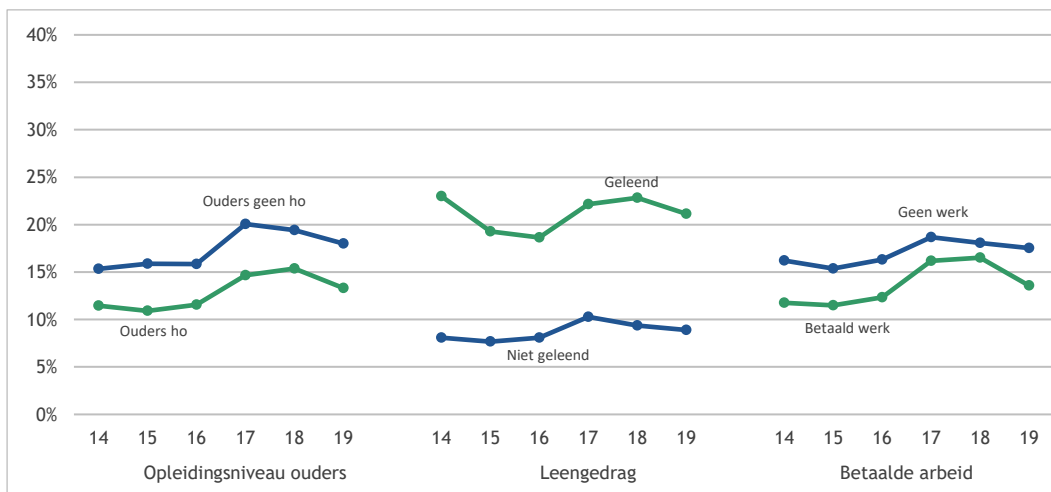
Figuur 8.50: Huidige studieschuld en verwachte studieschuld aan het einde van de studie naar type studiefinanciering (Studentenmonitor 2016-2020)

In 2019-2020 ervaart vijftien procent van alle studenten serieuze financiële moeilijkheden (figuur 8.51); dit is een afname ten opzichte van vorig jaar (toen het nog 17% was). Na de invoering van het studievoorschot was dit percentage voor alle groepen gestegen. Wanneer er een verdere uitsplitsing wordt gemaakt naar studiefinancieringsstelsel (niet in figuur) dan blijkt dat het percentage studenten dat financiële moeilijkheden ervaart alleen is gedaald voor studenten die vallen onder het studievoorschotstelsel. Studenten in het oude stelsel ervaren vaker financiële problemen (22%) dan studenten onder het studievoorschotstelsel (13%). Voor studenten onder het oude stelsel is er geen daling waargenomen.

Figuur 8.51: Percentage studenten dat financiële moeilijkheden ervaart (alle studenten) (Studentenmonitor 2010-2020)

Ook in 2018-2019 verschillen de ervaren financiële moeilijkheden naar opleidingsniveau van de ouders, het leengedrag van de student en het al dan niet verrichten van betaald werk (figuur 8.52). Wederom zien we dat de ervaren financiële moeilijkheden het meest samenhangen met het leengedrag: degenen die lenen ervaren veel meer financiële moeilijkheden dan studenten die niet lenen. Deze verschillen zijn significant. Daarnaast zien we ook (verschillen zijn significant) dat studenten met lager opgeleide ouders en studenten die niet werken meer financiële moeilijkheden ervaren. De negatieve invloed van het lenen op de ervaren financiële problemen is sterker dan de positieve invloed van het werken. Uiteraard gaat het hier om samenhangen en niet om causale relaties.

Figuur 8.52: De relatie tussen de ervaren financiële moeilijkheden, opleiding ouders, leengedrag en betaalde arbeid (Studentenmonitor 2016-2020)

8.12 Samenvatting

Het jaar 2019-2020 is het vijfde jaar waarin het studievoorschotstelsel van kracht is. Dat betekent ook dat een deel van de studenten die in 2015 voor het eerst zijn ingestroomd in het hoger onderwijs, de studie heeft afgerond. Na vijf jaar studievoorschot blikken we in dit hoofdstuk terug op wat het heeft opgeleverd: in hoeverre zijn studenten meer gaan lenen en lenen zijn een hoger bedrag? Zijn er verschillen tussen groepen studenten op basis waarvan mogelijke toegankelijkheidsissues zichtbaar worden? We denken hierbij aan de vooropleiding waarmee studenten hun intrede deden in het hoger onderwijs en hun achtergrond (met name het opleidings- en inkomensniveau van de ouders). Aandachtspunt zijn de coronamaatregelen die in maart 2020 hard ingrepen in de wereld van studenten. Een deel van de arbeidsmarkt, juist ook sectoren waarin studenten werkzaam waren, moest noodgedwongen sluiten. Het inkomens- en uitgavenpatroon van studenten is hierdoor ongetwijfeld beïnvloed.

In dit hoofdstuk is verslag gedaan van het gebruik van studiefinanciering, het leengedrag, de motieven om te lenen en de financiële positie van studenten tot en met het studiejaar 2019-2020. Dat is het laatste studiejaar waarvoor de studiefinancieringsgegevens van een volledig jaar beschikbaar zijn. De eerste lockdown-periode (vanaf half maart) valt hiermee ook binnen dit studiejaar.

Bij de analyses die we presenteren in dit hoofdstuk is vooral gebruikgemaakt van de SFS-gegevens van DUO (StudiefinancieringsSysteem). Dit vervangt het oude WSF-systeem. De cijfers van 2015 tot en met 2018 zijn afkomstig uit SFS; de jaren ervoor uit WFS. De studiefinancieringsrecords van de studenten zijn op basis van een geanoniseerd nummer gekoppeld aan de inschrijfbestanden (1cHO). De resultaten over de financiële situatie van studenten en de leenmotieven zijn ontleend aan de Studentenmonitor hoger onderwijs.

Voor de interpretatie van de gegevens is het belangrijk te vermelden dat veel analyses zijn verricht op alleen de studiefinancieringsgerechtigde studenten. Hoe deze groep is vastgesteld, is aan het begin van dit hoofdstuk toegelicht. Deze werkwijze is sinds de vorige monitor met terugwerkende kracht doorgevoerd, waardoor de resultaten over de jaren heen goed vergelijkbaar zijn. Rechthebbend zijn de studenten die in desbetreffend jaar een product afnemen bij DUO, bij instroom jonger waren dan 30 jaar, voltijds of dual studeren en hun vooropleiding hebben doorlopen in Nederland. Aan de hand van de in de inleiding geformuleerde onderzoeksvragen, worden in het vervolg van deze samenvatting de belangrijkste bevindingen beschreven.

De weergave van de resultaten is veranderd ten opzichte van eerste jaren. De focus ligt meer dan in eerdere jaren op (trends voor) studenten die vallen onder het stelsel van het studievoorschot en minder op verschillen met de periode vóór 2015. Dit komt omdat een steeds grotere groep studenten valt onder het studievoorschotstelsel. In het laatste meetjaar (2019-2020) neemt in totaal vier procent van de studenten die recht hebben op studiefinanciering geen enkel product af bij DUO (in 2014-2015 was het niet-gebruik 2,8%). Het percentage niet-gebruik is iets hoger in het hbo (4,5%) dan in het wo (3,8%).

Het percentage studenten dat onder het oude stelsel valt, neemt steeds verder af. Het laatste jaar (2019-2020) is het percentage studenten dat onder het studievoorschotstelsel valt 87 procent (84% in het hbo en 93% in het wo). In het laatste jaar ontvangen ruim 10.000 hbo-studenten en ruim 1.600 wo-studenten nog een basisbeurs. Bijna 36.000 studenten in het hbo en 8.600 studenten in het wo ontvangen nog een lening onder het oude stelsel. Van alle studerende in het hoger onderwijs (ongeacht of zij recht hebben op studiefinanciering) ontvangt 22 procent geen studiefinanciering (20% in het hbo en 24% in het wo). Het betreft hier vooral internationale studenten, oudere studenten en deeltijdstudenten die vanuit die hoedanigheid geen recht hebben op studiefinanciering.

Verandert het aandeel studenten met een aanvullende beurs?

Studenten hebben recht op een aanvullende beurs gedurende de nominale duur van hun studie. Het aandeel studenten met een aanvullende beurs kan gezien worden als een proxy voor deelname van studenten met ouders uit lagere inkomensgroepen. Tussen 2006 en 2013 daalde dit percentage. De jaren erna is het stabiel, ook na de invoering van het studievoorschot is er weinig verandering te zien. In 2019-2020 ontvangt 31 procent van de studenten (afgezet tegen alle studenten in de nominale fase van hun studie) een aanvullende beurs (35% in het hbo en 22% in het wo). Ongeveer 4.000 studenten (m.n. in het hbo) ontvangen nog een aanvullende beurs uit het oude stelsel. Uit de Studentenmonitor hoger onderwijs komt duidelijk naar voren dat het hier gaat om studenten met ouders uit lagere inkomens- en opleidingsgroepen. Onder het studievoorschotstelsel is de maximale aanvullende beurs fors verhoogd (met €110 per maand). De maximale aanvullende beurs voor 2019-2020 bedraagt vanaf januari 2020 €403,17. Overigens schat het CPB in december 2020 dat bijna een kwart van de eerstejaars afziet van een aanvullende beurs terwijl ze hier wel recht op hebben (en 41% van deze niet-gebruikers wel gebruikmaakt van de leenfaciliteit).⁸⁵ Gemiddeld ontvangen studenten met een aanvullende beurs die vallen onder het studievoorschotstelsel in 2019-2020 ongeveer 245 euro per maand. Dit bedrag is al jaren redelijk stabiel.

Verandert de omvang en de samenstelling van de groep leners?

In 2019-2020 jaar had 48 procent van alle studenten een studielening, als we het relateren aan alleen studiefinancieringsgerechtigden betreft het 62 procent. Sinds twee jaar daalt het percentage studenten met een studielening; ook ten opzichte van vorig jaar is een verdere daling zichtbaar (van 65 naar 62 procent). In het hbo lenen relatief minder studenten (57% in 2019-2020) dan in het wo (70% in 2019-2020). We concludeerden dat de daling van het percentage studenten met een lening grotendeels voor rekening komt van een daling bij studenten die voor het eerst zijn begonnen met een opleiding in het hoger onderwijs en dat de COVID-19-pandemie (bezien over het gehele studiejaar) niet heeft geleid tot een stijging van het percentage studenten dat gebruikmaakt van de leenfaciliteit.

Studenten met een aanvullende beurs lenen vaker dan studenten zonder aanvullende beurs; in 2019-2020 leent 51 procent van de eerstejaars met een aanvullende beurs en 44 procent van de eerstejaars zonder aanvullende beurs. Bij beide groepen is een vergelijkbare daling zichtbaar. Een zelfde beeld zien we niet alleen voor eerstejaars, maar komt ook naar voren als alleen gekeken wordt naar studenten in de nominale fase van hun studie. Voor studenten met een aanvullende beurs zien we dat zij weliswaar vaker lenen, maar als zij lenen, is het leenbedrag lager (€486) dan dat van studenten zonder aanvullende beurs (€574); een verschil van 78 euro.

85 Visser, D., Zumbuehl, M. & Konijn, S. (2020). Niet-gebruik van de aanvullende beurs. CPB Notitie. Den Haag: Centraal Planbureau

In het hbo wordt relatief weinig geleend in de sectoren Landbouw (50%) en Gezondheidszorg (47%). In het wo zijn verschillen tussen sectoren beperkt. Er zijn het laatste jaar nog nauwelijks verschillen naar geslacht zichtbaar, in tegenstelling tot eerdere jaren toen mannen vaker een lening hadden dan vrouwen. In het hbo lenen proportioneel meer studenten met een niet-westerse migratieachtergrond dan studenten zonder migratieachtergrond; in het wo lenen beide groepen in het laatste jaar even vaak. Het leenpercentage van studenten met een vwo-achtergrond is hoger dan dat voor studenten met een havo- of mbo-achtergrond. Bij alle vooropleidingsgroepen is de daling van de afgelopen twee jaar zichtbaar. Studenten met minder draagkrachtige ouders lenen vaker dan studenten met draagkrachtige ouders, zowel in hbo als in wo.

Verandert de manier van lenen en veranderen de bedragen die studenten lenen?

Het laatste jaar (2019-2020) daalt het percentage dat (meer dan 9 maanden per jaar) *maximaal* leent ten opzichte van alle studenten met een lening van 37 naar 34 procent. In het verleden werd door veel meer studenten maximaal geleend en kwam dit ook iets vaker voor in het hbo dan in het wo. Het laatste jaar is er geen verschil meer. Ook het percentage dat *structureel* (meer dan 9 maanden per jaar) leent, is (na een behoorlijke stijging na de invoering van het studievoorschot) iets gedaald van 77 naar 75 procent (voor studenten die lenen onder het studievoorschot).

Studenten die lenen, lenen gemiddeld 568 euro per maand in 2019-2020 (€539 in het hbo en €606 in het wo). Er is sprake van een minimale stijging sinds vorig jaar. Er zijn weinig opvallende verschillen naar achtergrondkenmerken. Dit laat de volgende jaarbedragen zien: studenten met een studievoorschot lenen het laatste jaar iets meer dan vorig jaar (€6.729 vs. €6.741). Wo-studenten die onder het studievoorschotstelsel vallen leenden het laatste jaar het hoogste bedrag (€7.287; hbo studenten €6.264). Als studiefinancieringsgerechtigden die niet lenen worden meegenomen in deze berekening, komen we op een gemiddeld jaarbedrag van 4.201 euro (€3.502 in het hbo en €5.229 in het wo).

Wat betekent dit voor de totale opgebouwde leensom tot nu toe? Hiervoor is het eerste jaar dat studenten zijn gestart in het hoger onderwijs als uitgangspunt genomen; voor hen is gekeken naar hun schuldstand (leensom opgebouwd in het bekostigd hoger onderwijs) per 31 augustus 2020. Een vergelijking met het laatste cohort onder het oude stelsel (2014) en het eerste cohort onder het studievoorschot (2015) laat zien dat de studieschuld groter is geworden. Hierbij is geen rekening houden met de studiestatus of aflossingen; het gaat om de totale leensom. Onderstaand overzicht toont de belangrijkste kengetallen (afgerond). Het percentage studenten zonder schuld is voor cohort 2014 36 procent en voor cohort 2015 27 procent. De gemiddelde studieschuld (berekend over alle studenten met recht op studiefinanciering) is hoger voor cohort 2015 (17.620) dan voor cohort 2014 (€12.248).

	Hbo		Wo		Ho	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Geen schuld	42%	30%	21%	20%	36%	27%
<20.000	38%	37%	40%	28%	38%	34%
>20.000	21%	33%	40%	52%	26%	39%
Gem. € (alleen met lening)	17.141	21.637	22.623	29.235	19.068	24.121
Gem. € (alle sf-gerechtigden)	9.979	15.126	17.956	23.534	12.248	17.620

Uit de Studentenmonitor hoger onderwijs komt naar voren dat de kennis die studenten hebben van hun eigen studieschuld door de jaren heen steeds beter is geworden en studenten zich steeds bewuster worden van de studieschuld, zowel de huidige als de verwachte studieschuld. In de Studentenmonitor is ook gevraagd wat de stand van de studieschuld op dit moment is en wat naar verwachting de uiteindelijke studieschuld zal worden. In 2019-2020 denkt 27 procent van alle studenten de studie af te sluiten zonder schuld. Dit komt goed overeen met de data van DUO.

Na de invoering van het studievoorschot in 2014-2015 is het percentage studenten dat gebruikmaakt van het collegegeldkrediet tot aan 2018-2019 sterker toegenomen dan in de jaren daarvoor (in het wo maakt in 2019-2020 30% gebruik van het collegegeldkrediet; in het hbo 25%). De geconstateerde daling vanaf 2018-2019 kan een gevolg zijn van het 'Verlaagd wettelijk collegegeld' dat sinds 2018-2019 van kracht is. Ruim 10.000 studenten in het hoger onderwijs maakten in de periode september-december 2020 gebruik van het levenlanglerenkrediet. Dit aantal lijkt ten opzichte van 2017-2018 te zijn gestegen. Zij leenden in die maanden gemiddeld een bedrag van 262 euro.

Wat zijn de belangrijkste motieven om wel of niet te lenen?

Uit resultaten van dit jaar komt naar voren dat studenten bewuster en kritischer zijn geworden ten aanzien van lenen. Dit zien we ook terug in de motieven die studenten hebben om wel of juist niet te lenen. De belangrijkste argumenten die studenten hebben om af te zien van een studielening zijn dat zij voldoende ouderbijdrage ontvangen (68%), lenen ontraden wordt door de ouders (60%), men principiële bezwaren heeft tegen lenen (45%) of men voldoende inkomsten genereert uit betaalde arbeid (43%). Onzekerheid over het toekomstige inkomen (17%) of onvoldoende kennis van leenvoorwaarden (15%) spelen minder een rol.

Waarom maken studenten wél gebruik van de leenfaciliteiten? Het meest doorslaggevende argument om te lenen is dat studenten voldoende zeker zijn over hun toekomstig inkomen (66%), het oordeel dat de leenvoorwaarden gunstig zijn (51%), het niet of minder willen werken (51%), ontoereikendheid van de ouderbijdrage (49%) en de overtuiging dat lenen een goed middel is om de studie te financieren (41%). Een kwart van de studenten leent omdat hun ouders hen dit adviseren.

De hoogte van de ouderbijdrage als motief om (niet) te lenen speelt vaker bij studenten met ouders met een hogere opleiding en een hoger inkomen (voldoende ouderbijdrage) bij het afzien van lenen en vaker bij studenten met ouders met een lagere opleiding en een lager inkomen om wél te lenen (onvoldoende ouderbijdrage).

In diverse analyses zijn trends in leenmotieven sinds 2015 vergeleken met de stand direct vóór de invoering van het studievoorschot. Onder het studievoorschotstelsel speelt het feit dat men inkomen heeft uit een betaalde baan minder een rol dan onder het oude stelsel. Studenten die onder het studievoorschotstelsel afzien van een lening, doen dit vaker dan onder het oude stelsel omdat hun ouders dit afraden. Het afzien van lenen omdat leenvoorwaarden niet bekend zijn, komt onder het studievoorschotstelsel minder vaak voor dan onder het oude stelsel. Tot slot speelde leenaversie een grotere rol bij het afzien van een studielening onder het oude stelsel dan onder het nieuwe stelsel. Na de invoering van het studievoorschot zijn het studenten met hoger opgeleide ouders en studenten met meer verdienende ouders die het minst vaak principiële bezwaren hebben tegen lenen.

Gunstige leenvoorwaarden als motief om wél te lenen, spelen vaker mee voor studenten met hoogopgeleide ouders en ouders met een hoger inkomen, dan voor studenten uit hun directe vergelijkingsgroepen. In het eerste jaar van de invoering van het studievoorschot speelde dit argument veel sterker dan in de jaren erna. Vertrouwen in het toekomstige inkomen als reden om te lenen, speelt de laatste jaren veel sterker dan in de periode vóór de invoering van het studievoorschot. De impact van het advies van ouders op lenen is de laatste twee jaren veel minder groot dan in het eerste jaar na de invoering van het studievoorschot.

Verandert de financiële situatie van studenten?

In 2019-2020 ervaren minder studenten serieuze financiële problemen (15%) dan vorig jaar (17%). De daling is vooral zichtbaar bij studenten die vallen onder het studievoorschotstelsel. Van hen ervaart dertien procent financiële problemen. Vooral het hebben van een studielening versterkt de ervaren financiële problemen, naast het niet hebben van een baan. Dit neemt verder toe als ouders van deze studenten geen hoger onderwijs hebben genoten. Het gaat hier om samenhangen; niet om causaliteit.

Wat zijn de inkomstenbronnen van de niet-lenende studenten onder het studievoorschot?

Eerstegeneratiestudenten genereren meer inkomsten uit de aanvullende beurs en een hoger bedrag uit betaalde arbeid, hebben een lagere lening en ontvangen minder ouderbijdrage dan studenten met hoger opgeleide ouders. Het totale inkomensplaatje is voor eerstegeneratiestudenten daarmee iets gunstiger dan voor studenten met hoger opgeleide ouders.

Over de gehele linie komt het hebben van uitsluitend een studielening iets minder vaak voor. Hoewel na de invoering van het studievoorschot steeds meer studenten werken en lenen combineerden, is deze groep het laatste jaar weer iets kleiner geworden in het voordeel van de groep die alleen werkt en de groep die niet leent en niet werkt.

De samenhang tussen werk- en leenstatus en de sociaaleconomische herkomst van studenten is in het hbo anders dan in het wo. Het helemaal niet lenen en ook niet werken zien we in beide typen hoger onderwijs het vaakst bij studenten met hoger opgeleide ouders. Het niet lenen en ook het niet werken wordt in de meeste gevallen gecompenseerd door een hogere ouderbijdrage.

9 Stages, coschappen en praktijkonderwijs tijdens corona

Anja van den Broek, Clarie Ramakers & Josien Lodewick

9.1 Inleiding en vraagstelling

Op verzoek van het ministerie van OCW is voor deze monitor een aanvullende enquête uitgezet over stages, praktijkonderwijs en coschappen. Het gaat hier om praktijkonderwijs binnen de context van het hoger onderwijs en niet om het praktijkonderwijs als een vorm van voorgezet onderwijs. Doel van dit korte onderzoek is inzicht krijgen in de omvang hiervan, de begeleiding die studenten ontvangen, knelpunten die zij hebben ervaren. Daarnaast wordt ingegaan op de gevolgen die de coronamaatregelen hebben voor het kunnen volgen van praktijkonderwijs, stages en coschappen en voor de studievoortgang. Verder besteden wij in dit hoofdstuk aandacht aan studeren tijdens de COVID-19-pandemie. Coronamaatregelen hebben sinds maart 2020 een grote impact op de toegankelijkheid en organisatie van het onderwijs. Volledige sluiting van het hoger onderwijs, de overschakeling naar grotendeels online-onderwijs en soms een beperkte opening met een of twee dagen per week fysiek onderwijs op de onderwijsinstelling (waarbij met name eerstejaars voorrang genoten) zijn maatregelen die een normaal studentleven in de weg hebben gestaan. Het gaat hier om alle studenten. De volgende vragen staan hierin centraal.

- a. Wat is de omvang van stages en coschappen?
- b. Hoe waarden studenten stages en coschappen, wat zijn ervaren knelpunten?
- c. Wat is de omvang van praktijkonderwijs?
- d. Hoe waarden studenten praktijkonderwijs, wat zijn ervaren knelpunten?
- e. Hebben stages en coschappen doorgang kunnen vinden en zo nee, in welke mate heeft dit gevolgen gehad voor de studievoortgang?
- f. Heeft praktijkonderwijs doorgang kunnen vinden en zo nee, in welke mate heeft dit gevolgen gehad voor de studievoortgang?
- g. In welke mate is corona en de maatregelen daaromtrent van invloed geweest op de studievoortgang, studiemotivatie, studie-inzet, sociale contacten, samenwerken met medestudenten, persoonlijk welbevinden en tijdsbesteding aan studie en betaald werk?
- h. Op welke manier hebben studenten contact gehouden met de opleiding en medestudenten en welk deel van de studenten heeft tijdens de COVID-19-pandemie op geen enkele manier contact onderhouden met de opleiding of medestudenten?

9.2 Opzet en respons

In maart 2021 is een enquête uitgezet onder een panel van studenten in hbo en wo. In deze enquête zijn vragen opgenomen over:

- achtergrondkenmerken (studiejaar, sector, type en soort hoger onderwijs);
- zijn stages, coschappen of praktijkonderwijs onderdeel van onderwijsprogramma en waren deze ingeroosterd in het eerste semester;
- aantal uren praktijkonderwijs;
- planning en vorm stages, coschappen of praktijkonderwijs zoals voorzien;
- stages, coschappen of praktijkonderwijs volledig afgerond of verplaatst naar tweede semester;
- oordeel begeleiding bij zoeken naar stage;
- hoeveel geleerd tijdens stages, coschappen of praktijkonderwijs, tevredenheid;
- ervaren knelpunten bij stages, coschappen of praktijkonderwijs;
- studievoortgang (begin studiejaar en maart 2021) en verwachte studievertraging;
- oorzaak studievertraging.

Tabel 9.1 toont de respons. In totaal hebben 47.223 studenten een uitnodigingsmail ontvangen. Hiervan reageerden bijna 11.000 studenten, een bruto respons van 23 procent. Voor een deel behoorde deze groep niet tot de populatie (geen student meer), ronden zij een te klein deel van de vragenlijst af of behoorden ze tot een te kleine subgroep (deeltijd, hbo-master). In totaal betrof het hier 1.875 records die buiten de analyses zijn gehouden. Dat maakt dat er een bruikbare respons is van 19 procent. Op basis van de opleidings- en instellingscombinatie is de sector toegevoegd (gebaseerd op de CROHO-indeling). Aan alle records is een weegfactor toegekend om recht te doen aan de onderlinge verdeling in de populatie (naar hbo- en wo, bachelor en master en sector). Alle gepresenteerde resultaten zijn gewogen voor deze steekproefafwijking, tenzij anders is aangegeven.

Tabel 9.1: Responsverantwoording survey stages, coschappen en praktijkonderwijs

	Missing	Hbo	Wo	Studeert niet meer	Totaal
Incomplete	795	535	332	20	1.682
Complete		4.720	4.066	503	9.289
<i>Totaal</i>		5.255	4.398	523	10.971
Totaal benaderd					47.223
Bruto respons					23%
Verwijderd*					1.875
Bruikbare respons					9.096
Bruikbaar responspercentage					19%

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021; * records verwijderd vanwege deeltijdstudenten (kleine aantallen), hbo-masters (kleine aantallen), onvoldoende ingevuld, studeert niet meer.

9.3 Stages en coschappen

Allereerst besteden we aandacht aan de omvang van stages en coschappen. Aan de studenten werd gevraagd: ‘Is onder normale omstandigheden een stage of co-schap dit studiejaar (2020-2021) onderdeel van je studieprogramma?’. In totaal 52 procent van de hbo-studenten en 22 procent van de wo-studenten in de steekproef hebben dit studiejaar stage of coschappen (tabel 9.2): in het wo heeft achttien procent een stage en drie procent coschappen.

Tabel 9.2: Studenten in de steekproef die stage of coschappen hebben in 2020-2021

	Hbo		Wo		Ho	
	%	n	%	n	%	n
Geen van beide	48%	2.502	78%	3.022	61%	5.524
Stage	52%	2.744	18%	703	38%	3.447
Coschappen	0%	0	3%	125	1%	125

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021

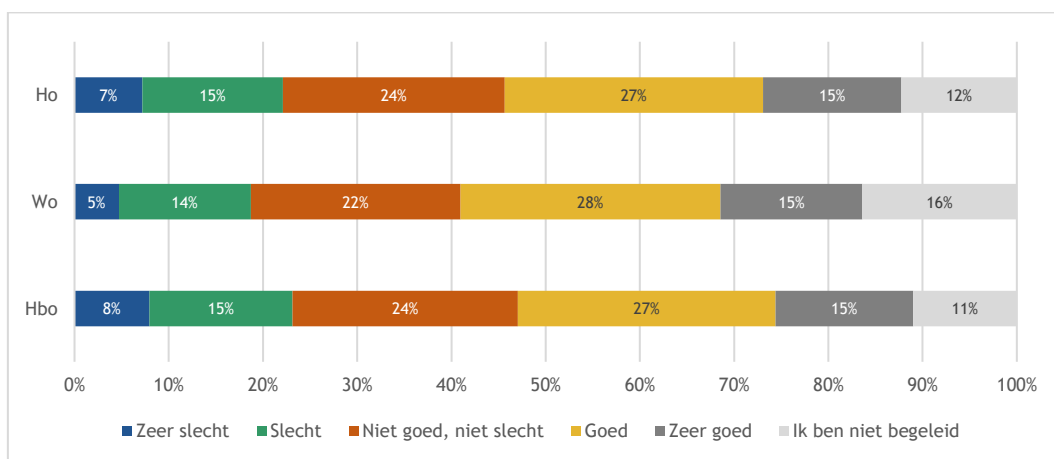
Van de studenten die stages en coschappen hadden, waren deze bij 90 procent (hbo), 67 procent (stages wo) en 90 procent (coschappen) in het *eerste semester* daadwerkelijk ingeroosterd. Studenten die in het eerste semester stages of coschappen hadden die ook daadwerkelijk zijn ingeroosterd, konden hun oordeel geven over het geleerde tijdens de stage of coschappen en aangeven hoe tevreden ze waren (tabel 9.3). Over het geheel genomen was men tevreden over de stages (79% in het hbo en 80% in het wo) en over de coschappen (87%). Meer dan tachtig procent in het wo geeft aan (zeer) veel geleerd te hebben (82% bij stage en 89% bij coschappen). In het hbo geeft 76 procent aan (zeer) veel geleerd te hebben tijdens de stage.

Tabel 9.3: Oordeel over het geleerde tijdens stages en coschappen en tevredenheid over stages en coschappen

	n	% Veel geleerd tijdens stage/coschappen	% Tevreden over stage/coschappen
Hbo: stage	1.153	76%	79%
Wo: stage	205	82%	80%
Wo: coschappen	73	89%	87%
Ho: stage	1.718	77%	79%

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021 (ongewogen n hbo = 1.513; ongewogen n wo = 264)

De begeleiding bij het zoeken naar een stageplaats verschilt nauwelijks tussen hbo en wo (figuur 9.1). Ruim veertig procent is uitermate positief over de begeleiding bij het zoeken naar een stageplek; een kwart is neutraal en 23 procent is niet content met de begeleiding. Overigens ontvingen in het wo meer studenten geen begeleiding (16%) dan in het hbo (11%).

Figuur 9.1: Oordeel over de begeleiding bij het zoeken naar een stage (hbo ongewogen n = 2.697; wo ongewogen n = 785)

Studenten deelden de aspecten van stage en coschappen waarover ze tevreden waren. Onderstaande woordenwolk laat de belangrijkste termen zien die studenten hierbij gebruikten (figuur 9.2).

Figuur 9.2: Aspecten van stage waarover studenten tevreden zijn (woordenwolk open antwoorden)

Studenten konden eveneens aangeven welke knelpunten zij ervaren bij de stages en coschappen. Veruit de meeste studenten zijn (zeer) tevreden over de aard en de omvang van de begeleiding die ze hebben gekregen tijdens hun stage. Kwalitatief goede begeleiding door een prettig team en deskundige en vriendelijke begeleiders maken de stage tot een succes, zo luidt de ervaring van studenten. Daarnaast wordt meestal in samenspraak met de goede begeleiding gememoreerd dat ze heel veel geleerd hebben. Niet alleen wordt er praktijk- en werkervaring opgedaan maar hebben studenten zich ook persoonlijk kunnen ontwikkelen tijdens de stage. Veel waardering is er voor de vrijheid die ze hebben gekregen om zelf dingen te leren en de stageplaats of het stagebedrijf van binnen uit te leren kennen. Als studenten verantwoordelijkheden krijgen, veel handelingen mogen verrichten, aan alles mee mogen doen, geeft dat extra kansen en mogelijkheden om ervaring en kennis op te doen. De volgende citaten illustreren deze tevredenheid:

‘Ik ben zeer tevreden over de begeleiding. En ik kreeg vrijheid om zelf keuzes te maken. Ik voelde me onderdeel van het team’.

‘Ik kreeg redelijk veel verantwoordelijkheid en vrijheid en het team was betrokken bij elkaar’.

‘Over de manier waarop ik ben ontvangen in het bedrijf en dat ik mijzelf heb kunnen ontwikkelen.’

‘De openheid binnen het bedrijf. De mogelijkheden om mee te kijken en mee te werken’.

‘Veel kunnen leren. Kennis die je kunt opbouwen, verantwoordelijkheid die je krijgt en praktische ervaring’.

Tabel 9.4 laat zien wat de status is van de stages voor studenten voor wie de stage daadwerkelijk was ingeroosterd. De getallen waaraan in de beschrijving worden gerefereerd, staan in de tabel met een letter aangeduid. De percentages in deze tabel zijn berekend op alle studenten (zie cel a: 100%). Voor veertig procent (b) van alle studenten met stage of coschappen vond deze plaats op het geplande tijdstip, in de geplande vorm én zij ronden de stage ook af. Voor alle andere overige zestig procent van de studenten is de stage dus niet gelopen zoals voorzien en waren er aanpassingen, of qua tijdstip van de stage of qua vorm. Zeven procent van de studenten moest de stage voortijdig afbreken (d). Dit was vaker het geval in het hbo (7%, niet in tabel) dan in het wo (3%, niet in tabel). Voor in totaal 22 procent loopt de stage nog door (14%, c) of loopt deze uit (8%, c). In totaal gold (opgeteld) voor 39 procent (e) dat de stage een aangepaste vorm kreeg; voor (opgeteld) achttien procent werd de stageperiode verplaatst (f). Uiteindelijk hebben zeven van de tien studenten hun stage kunnen afronden (g).

Tabel 9.4: Planning en afronding van de stages

Status ↓	Afronding →	Afgerond	Loopt door	Loopt uit	Vroegtijdig stoppen	Status (totaal)
Op tijd	Geplande vorm	40% ^(b)	6%	2%	3%	52%
	Aangepaste vorm	21%	5%	2%	2%	30% ^(e)
Later	Geplande vorm	4%	1%	1%	1%	8% ^(f)
	Aangepaste vorm	3%	1%	2%	1%	8% ^{(e) (f)}
Eerder	Geplande vorm	1%	0%	0%	0%	1% ^(f)
	Aangepaste vorm	1%	0%	0%	0%	1% ^{(e) (f)}
Afronding (totaal)		70% ^(g)	14% ^(c)	8% ^(c)	7% ^(d)	100% ^(a)

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021 (ongewogen n hbo = 1.502; ongewogen n wo = 258)

Ondanks alle perikelen rondom de COVID-19-maatregelen verwacht de helft van de studenten waarvoor een stage in het tweede semester is gepland, dat deze normaal doorgang vindt (tabel 9.5). Zes procent van de hbo-studenten en acht procent van de wo-studenten verwacht dat de stage helemaal niet zal doorgaan dit studiejaar. De rest verwacht wel stage te kunnen lopen, zij het op een later tijdstip (8%) of in een andere vorm (30%).

Tabel 9.5: Verwachting doorgang stage/coschap tweede semester

	Hbo	Wo	Ho
Nee	6%	8%	6%
Ja, zoals gepland	57%	37%	52%
Later dan gepland	7%	9%	8%
In een andere vorm	27%	41%	30%
Later én in een andere vorm	4%	5%	4%
Totaal	100%	100%	100%
Totaal (n)	2.161	629	2.790

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021, gewogen voor steekproefafwijkingen

Studenten is ook gevraagd of er knelpunten zijn die het volgen van stages bemoeilijken of bemoeilijkt hebben. Van alle studenten die coschappen lopen of stage hebben gelopen, heeft zestig procent één of meer knelpunten ervaren (59% hbo en 65% wo). Onderstaande woordenwolk (figuur 9.3) illustreert deze knelpunten.

Figuur 9.3: Ervaren knelpunten bij stage (woordenwolk open antwoorden)

Knelpunten die studenten optekenden in de vragenlijst zijn gigantisch, de antwoorden zijn ontluisterend. Corona en de coronamaatregelen veroorzaaken de grootste problemen. Hierdoor is het vinden van een goede stageplek ontzettend moeilijk. Er is duidelijk sprake van minder vraag naar stagiaires, bedrijven hebben minder behoefte, stageplekken en coschappen in de zorg zijn stilgelegd of uitgesteld. Hoofdrede: geen tijd voor begeleiding. Ook de sluiting van scholen en de daar geldende regel om geen externen toe te laten op de school, heeft het volgen van een stage ernstig bemoeilijkt. Daarnaast wordt vaak gemeld door studenten dat vanuit de onderwijsinstelling weinig aandacht is voor problemen die studenten hebben met het vinden van een stageplaats, er weinig communicatie en interactie is met stagecoördinatoren en weinig hulp wordt geboden door stagebegeleiders. Als er al een stageplek is gevonden, gebeurt dat veelal online. Dat houdt in dat studenten niet naar een bedrijf, een school of zorginstelling toe kunnen om mee te kijken, mee te doen, de sfeer te proeven en samen te werken. Ze kunnen niet ervaren wat er zoal op een werkplek gebeurt. Het afstand houden van patiënten, cliënten en kinderen op de stageplek maakt het nog eens extra lastig om leerervaring op te doen. In ziekenhuizen of andere zorginstellingen is het meekijken vaak niet geoorloofd vanwege de afstandsregel van 1,5 meter, dan wel dat er slechts een beperkt aantal mensen bij elkaar in een ruimte mag zijn. Naast deze problemen waar een ieder niet zoveel aan kan doen vanwege de RIVM-richtlijnen, is het extra zuur als studenten ook nog eens zonder hulp of begeleiding vanuit de instelling deze knelpunten het hoofd moeten bieden. Studenten voelen zich aan hun lot overgelaten.

‘COVID heeft het volgen van stage en lessen flink bemoeilijkt voor alle studenten. Wat het ook lastig maakt is dat veel studenten zich in de steek gelaten voelen door de overheid’.

‘COVID-19-pandemie – mensen geen tijd om jou te begeleiden School weet dat het moeilijk is om een stage te vinden zeker nu met Corona en laat je gewoon aan je lot over’.

‘Door corona zijn alle verzorgingshuizen, buurthuizen, zorgboerderijen en dagbesteding grotendeels gesloten of men laat geen vreemden binnen, er is geen ruimte door werkdruk stagiaires te begeleiden. Heb meer dan 60 instantie en instellingen aangeschreven of gebeld, maar kreeg overal een negatief antwoord. Hoor ook van de Hogeschool en studiebegeleider niets over de gevolgen van het niet kunnen stage lopen. Inhalen in een volgend studiejaar is niet mogelijk omdat ik dan al twee dagen zou moeten stage lopen. Vind het niet kunnen dat ik door beleid van de overheid nu studievertraging oploop en veel extra kosten moet gaan maken’.

‘Alles is nu online. In deze vorm stage lopen en leren is wezenlijk anders dan praktijkervaring opdoen. Het is nu moeilijker om contact te hebben met collega’s en docenten die je moeten begeleiden. Het is moeilijk om het idee te hebben dat je een volwaardige student bent’.

‘Alles is online; je leert het bedrijf, de werkzaamheden, bedrijfscultuur, mensen en verschillende processen en constructies nauwelijks goed kennen’.

‘Ik spreek voor mezelf als ik stel dat in mijn geval de stageopdracht prima online vanuit huis kan worden uitgevoerd (i.v.m. coronamaatregelen). Ik ben echter ook van mening dat, los van de opdracht, het belangrijk is om gewoon de sfeer te proeven in de praktijk. Zo krijg je als student een beeld van hoe het eraan toegaat op de werkvloer en welke problemen er spelen. Dit gedeelte, de sfeerimpressie, kun je niet meekrijgen online, vanuit huis. Hierdoor wordt aar mijn mening een belangrijk leerproces van de stage niet goed benut’.

‘Corona zorgt ervoor dat docenten nog verder van me af staan. Tijdens het zoeken naar een stage was er nul begeleiding. Verder moet je dan allerlei documenten invullen om überhaupt te mogen starten, en ook daar was nul begeleiding. Dan loop je eindelijk stage en dan krijg je pas na 2 weken een stagedocent toegewezen, omdat er een tekort is en iedereen het druk heeft met corona en dergelijke’.

‘Bedrijven zitten momenteel niet op stagiaires te wachten. Hierdoor heb ik lang moeten zoeken naar een plek, en ben ik nog steeds niet zeker of ik mijn uren ga halen’.

‘Beschikbaar aantal stageplaatsen, weinig instellingen nemen stagiaires aan. Weinig tot geen hulp van stagecoördinator’.

9.4 Praktijkonderwijs

Studenten kregen ook vragen voorgelegd over praktijkonderwijs. Tijdens het veldwerk bleken studenten de vraag naar praktijkonderwijs niet eenduidig te interpreteren. Op basis hiervan is de vragenlijst direct aangepast. Studenten kregen in eerste instantie de vraag voorgelegd ‘In hoeverre is er bij jouw opleiding sprake van praktijkonderwijs? Denk hierbij aan onderwijs in een laboratorium, een werkplaats, een oefenruimte (op jouw onderwijsinstelling) en/of een externe locatie (bv. een bedrijf of veldwerk).’ Uit reacties van studenten bleek dat zij twijfelden of het ingevuld diende te worden onder de corona-omstandigheden of dat het ging om het initieel geprogrammeerde praktijkonderwijs. De vraag is als volgt aangepast ‘In hoeverre is er bij jouw opleiding *onder normale omstandigheden* sprake van praktijkonderwijs?’. De studenten die in eerste instantie hadden aangegeven geen of nauwelijks praktijkonderwijs te ontvangen, kregen de mogelijkheid om deze vraag (en de vervolgvragen over dit onderwerp) opnieuw in te vullen. Op basis van deze gegevens zijn de initieel ingevulde vragen gecorrigeerd. Van deze groep ‘switchte’ op basis van de nieuwe vraag 31 procent van ‘niet of nauwelijks praktijkonderwijs’ naar ‘redelijk tot veel praktijkonderwijs’. Op basis van de resultaten uit deze enquête, zijn de initieel ingevulde data gevalideerd en aangepast.

Tabel 9.6 laat de ongewogen aantallen en percentages zien van studenten die praktijkonderwijs ontvangen naar sector en soort en type hoger onderwijs. De totalen in deze tabel zijn niet opgenomen vanwege het feit dat de weegfactor hier niet gebruikt is (binnen de niveaus van soort en type ho en sector is de weegfactor niet relevant). Praktijkonderwijs vindt met name plaats in de hbo-bachelor (55%), gevolgd door de wo-bachelor (41%). In de wo-master is er minder sprake van praktijkonderwijs (34%). Over de gehele linie zien we dat praktijkonderwijs verreweg het meest voorkomt in de sector Gezondheidszorg (ongeveer 80% in de bachelorfase en 67% in de masterfase). Daarnaast volgen meer dan negen van de tien studenten in de sector Taal en cultuur in het hbo praktijkonderwijs (het gaat hier met name over kunstopleidingen). Verder heeft meer dan de helft van de studenten praktijkonderwijs in de sector Landbouw en in het bètatechnisch domein (Natuur & Techniek).

Tabel 9.6: Schatting van aantal studenten met praktijkonderwijs (ongewogen aantallen)

	Geen praktijkonderwijs			Praktijkonderwijs			% Praktijkonderwijs		
	Hbo-b	Wo-b	Wo-m	Hbo-b	Wo-b	Wo-m	Hbo-b	Wo-b	Wo-m
Onderwijs	282	<5	11	416	<5	<5	60%	<5	<5
Landbouw	39	42	16	129	143	31	77%	77%	66%
Natuur		173	69		265	54		61%	44%
Techniek	391	249	83	630	273	31	62%	52%	27%
Gezondheidszorg	161	128	60	812	499	124	83%	80%	67%
Economie	992	230	64	323	15	6	25%	6%	9%
Recht		206	36		43	<5		17%	<5
Gedrag en Maatschappij	300	583	115	285	101	13	49%	15%	10%
Taal en Cultuur	11	295	51	104	44	<5	91%	13%	6%
Sectoroverstijgend	<5	113	<5		38	<5	<5	25%	<5
Totaal	2.180	2.022	506	2.699	1.423	266	55%	41%	34%

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021; ongewogen

Aan studenten is gevraagd om aan te geven wat voor soort praktijkonderwijs er in het eerste semester van dit studiejaar gepland stond bij hun opleiding: een laboratorium, werkplaats, oefenruimte of een externe locatie/veldwerk (tabel 9.7). Vanwege relatief kleine aantallen in de master, zijn wo-bachelor- en wo-masterstudenten samengenomen. Laboratoriumwerk komt veel voor bij Landbouw en bètatechnische opleidingen alsook bij Gezondheidszorg (wo). Werkplaatsen zien we veel bij de kunstopleidingen, Gezondheidszorg en Recht (wo). Bij hbo-economie vindt praktijkonderwijs veel plaats op een externe locatie. Studenten hadden bij deze vraag ook de gelegenheid om de categorie 'anders' te gebruiken. Van de 900 antwoorden komen de volgende soorten praktijkonderwijs het vaakst voor: snijzaal (12%), ziekenhuis/kliniek (6%), basisschool/ klaslokaal (6%), sporthal/sportvelden/gymzaal (5%) en op school/op de universiteit/in een onderwijslokaal of collegezaal (5%). Wat minder voorkomende plaatsen waar praktijkonderwijs wordt gegeven zijn foodlab/keuken/restaurant, archief/bibliotheek/museum, atelier/dansstudio/theater/ ontwerpstudio, computerlab/computerzaal/computerpracticum en boerderij of andere buitenruimte.

Tabel 9.7: Type praktijkonderwijs naar soort hoger onderwijs en sector (gewogen voor steekproefafwijkingen)

		Laboratorium	Werkplaats	Oefenruimte	Externe locatie	Anders
Hbo	Onderwijs	3%	12%	40%	35%	31%
	Landbouw	55%	13%	18%	54%	21%
	Techniek	33%	37%	22%	27%	13%
	Gezondheidszorg	1%	3%	82%	15%	11%
	Economie	1%	7%	32%	50%	24%
	Gedrag en Maatschappij	0%	11%	49%	33%	22%
	Taal en Cultuur	0%	61%	44%	21%	18%
	Sectoroverstijgend	*	*	*	*	*
Wo	Onderwijs	*	*	*	*	*
	Landbouw	79%	7%	8%	45%	12%
	Natuur	71%	5%	17%	18%	11%
	Techniek	40%	37%	26%	16%	16%
	Gezondheidszorg	48%	8%	55%	20%	26%
	Economie	0%	15%	45%	41%	23%
	Recht	0%	0%	57%	42%	21%
	Gedrag en Maatschappij	7%	6%	38%	38%	23%
	Taal en Cultuur	13%	8%	21%	45%	35%
Sectoroverstijgend	50%	2%	23%	38%	14%	

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen). Gewogen voor steekproefafwijkingen (ongewogen n = 6.108). * Niet weergegeven vanwege kleine aantallen.

Tabel 9.8 laat zien dat van alle bachelorstudenten (hbo) en bachelor- en masterstudenten (wo) die praktijkonderwijs krijgen het gemiddelde per week gaat om 9,6 uur (in het hbo 9,7 uur en in het wo 9,5 uur). Een meer dan gemiddeld aantal uren praktijkonderwijs zien we bij de hbo-kunstopleidingen (14), hbo-onderwijs en hbo-economie (11). In het wo wordt het grootste aantal uren praktijkonderwijs gegeven in de sectoren Gezondheidszorg (12,6) en Landbouw (9,7). Verschillen in uren tussen hbo en wo zijn niet significant.

Tabel 9.8: Aantal uren praktijkonderwijs (per week) naar soort ho en sector (gewogen voor steekproefafwijkingen)

	Hbo-bachelor		Wo-bachelor		Ho-bachelor	
	Gem.	n*	Gem.	n*	Gem.	n**
Onderwijs	11,1	317	**	**	11,1	318
Landbouw	6,1	104	9,7	161	7,9	265
Natuur			9,4	277	9,4	277
Techniek	8,7	543	8,0	246	8,6	789
Gezondheidszorg	8,2	720	12,6	545	9,9	1.265
Economie	10,7	286	6,8	20	10,4	306
Recht			3,6	25	3,6	25
Gedrag en Maatschappij	9,7	237	8,4	81	9,4	318
Taal en Cultuur	13,9	96	6,4	39	12,4	135
Sectoroverstijgend	**	**	7,6	38	7,6	38
Totaal	9,7	2.303	9,5	1.433	9,6	3.736

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen). Gewogen voor steekproefafwijkingen (ongewogen n = 3.736). * Ongewogen aantallen; ** kleine aantallen.

Praktijkonderwijs wordt positief gewaardeerd. Twee derde van de studenten geeft aan veel geleerd te hebben tijdens praktijkonderwijs; ook ongeveer twee derde is (zeer) tevreden over praktijkonderwijs (tabel 9.9). Verschillen tussen hbo en wo zijn op geen van beide indicatoren significant.

Tabel 9.9: Percentage studenten dat aangeeft veel geleerd te hebben tijdens praktijkonderwijs en (zeer) tevreden te zijn over praktijkonderwijs

	Hbo		Wo		Ho	
	Veel geleerd	Tevreden	Veel geleerd	Tevreden	Veel geleerd	Tevreden
Onderwijs	73%	77%	**	**	73%	77%
Landbouw	78%	82%	87%	87%	83%	85%
Natuur			76%	74%	76%	74%
Techniek	75%	79%	61%	67%	72%	76%
Gezondheidszorg	78%	75%	81%	78%	79%	76%
Economie	63%	67%	40%	40%	62%	65%
Recht			60%	74%	60%	74%
Gedrag en Maatschappij	66%	66%	62%	56%	65%	64%
Taal en Cultuur	73%	76%	89%	78%	76%	76%
Sectoroverstijgend	**	**	92%	83%	92%	83%
Totaal (%)	72%	74%	74%	74%	73%	74%
Totaal (n)*	2.187	2.177	1.342	1.336	3.529	3.513

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen). Gewogen voor steekproefafwijkingen. * Ongewogen aantallen; ** niet getoond vanwege kleine aantallen.

Aan studenten is gevraagd over welke aspecten van praktijkonderwijs zij met name tevreden zijn. De tevredenheid met het praktijkonderwijs is vooral gerelateerd aan de goede begeleiding die studenten genoten hebben, vaak in een adem genoemd met de professionaliteit van begeleiders en docenten. Men is ook goed te spreken over de beschikbaarheid en de kwaliteit van de materialen; ook konden coronaregels goed in acht worden genomen in de praktijkruimtes. De mogelijkheden om de theorie in praktijk te brengen en deze te toetsen krijgen veel waardering. En ook hier geven studenten aan (zeer) tevreden te zijn omdat ze veel hebben mogen en kunnen oefenen.

Een ander veel genoemd antwoord dat is gegeven op de vraag over welke aspecten van het praktijkonderwijs men tevreden was is: ‘alles’. Dit ‘alles’ met de toevoeging dat het kon, dat er aanbod was, dat je naar de universiteit kon of naar een laboratorium, dat je medestudenten zag en extra hulp en aandacht kreeg van een docent. Onderstaande woordenwolkeef een verkorte weergave van hun antwoorden (figuur 9.4).

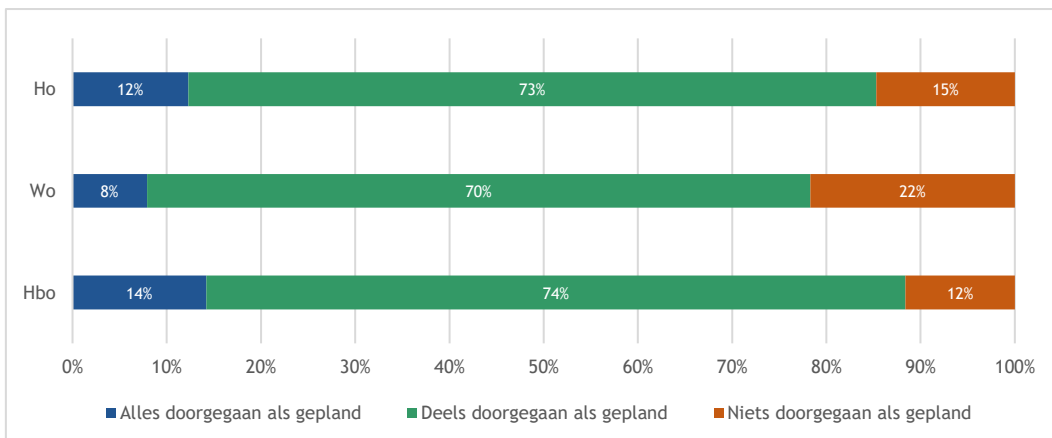

Figuur 9.4: Aspecten van praktijkonderwijs waarover studenten tevreden zijn (woordenwolke open antwoorden)

De tevredenheid van studenten illustreren we aan de hand van de volgende quotes:

- 'De begeleiding in de praktijk en de kansen die je krijgt om jezelf te ontwikkelen. De verscheidenheid aan technieken die aangeleerd worden'.
- 'Begeleiding is altijd aanwezig voor vragen, spullen die we kunnen gebruiken zijn van hoge kwaliteit'.
- 'Goede begeleiding, duidelijke opdrachten, theorie en praktijk sluiten goed op elkaar aan'.
- 'Mogelijkheid om vaardigheden te oefenen en vragen te stellen.'
- 'Dat het echte opdrachtgevers zijn met opdrachten die ook echt serieus kijken naar het geleverde werk'.
- 'Dat het überhaupt doorgaat! Dat er ten minste nog mogelijkheden zijn om de extra hulp te krijgen van docenten. Dat het normaal gesproken fysiek is en je je medestudenten kunt zien'.
- 'Ondanks deze situatie wordt er alles aan gedaan om ons zoveel mogelijk te laten oefenen'.

Voor acht procent in het wo en twaalf procent in het hbo is het praktijkonderwijs doorggegaan zoals gepland (figuur 9.5). Daarnaast zien we dat met name in het wo verhoudingsgewijs voor relatief veel studenten niets is doorggegaan zoals gepland (22% vs. 12% in het hbo).

Figuur 9.5: Mate waarin praktijkonderwijs in het eerste semester van 2020-2021 doorggang kon vinden zoals gepland

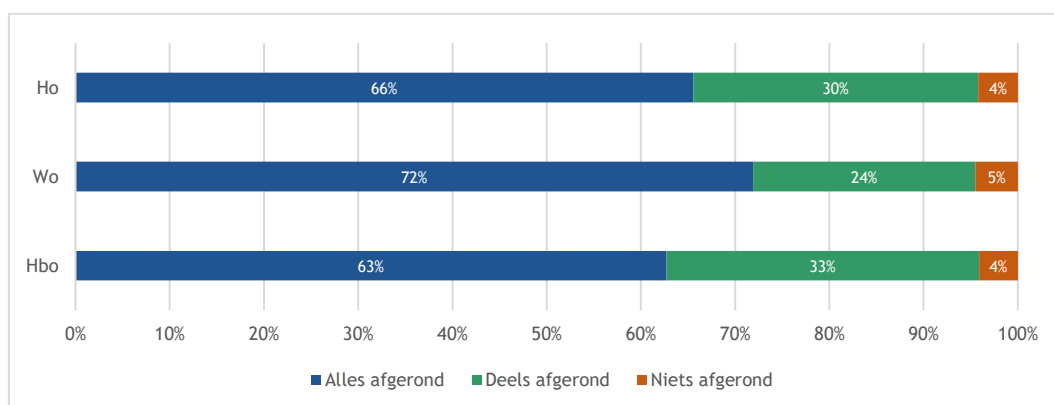
Tabel 9.10 toont de cijfers uit figuur 9.5, onderscheiden naar sector. Voor twaalf procent van de hbo-studenten en 22 procent van de wo-studenten is praktijkonderwijs in het eerste semester van het studiejaar 2020-2021 helemaal niet doorgegaan. Voor nog eens 27 procent (hbo) en 47 procent (wo) zijn enkele onderdelen van praktijkonderwijs doorgegaan. Voor 45 procent (hbo en wo samen) is (nagenoeg) al het praktijkonderwijs doorgegaan; voor 55 procent een klein deel of helemaal niets. In het wo was er sprake van meer uitval (68%) dan in het hbo (48%). De uitval van onderwijsonderdelen met praktijkonderwijs is relatief groot in het wo bij Recht en Economie.

Tabel 9.10: Praktijkonderwijs in eerste semester doorgegaan zoals gepland (gewogen voor steekproefafwijkingen)

	Hbo				Wo				Ho			
	Alle	Bijna alle	Enkele	Geen	Alle	Bijna alle	Enkele	Geen	Alle	Bijna alle	Enkele	Geen
Onderwijs	13%	43%	35%	9%	**	**	**	**	13%	43%	35%	9%
Landbouw	10%	37%	45%	9%	4%	11%	64%	20%	7%	24%	55%	15%
Natuur					9%	22%	50%	19%	9%	22%	50%	19%
Techniek	17%	36%	35%	12%	7%	20%	51%	22%	15%	32%	39%	15%
Gezondheidszorg	15%	47%	31%	7%	4%	37%	48%	12%	11%	43%	38%	9%
Economie	15%	26%	41%	18%	20%	10%	16%	55%	15%	25%	39%	21%
Recht					0%	4%	32%	64%	0%	4%	32%	64%
Gedrag en Maatschappij	13%	35%	39%	13%	27%	15%	29%	29%	16%	31%	37%	16%
Taal en Cultuur	6%	39%	43%	12%	13%	18%	36%	33%	8%	35%	42%	16%
Sectoroverstijgend	**	**	**	**	9%	32%	26%	33%	9%	32%	26%	33%
Totaal (%)	14%	38%	37%	12%	8%	24%	47%	22%	12%	33%	40%	15%
Totaal (n)	306	842	761	226	80	317	678	232	386	1.159	1.439	458

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen). Gewogen voor steekproefafwijkingen. * Ongewogen aantallen; ** niet getoond vanwege kleine aantallen.

Figuur 9.6 laat zien hoeveel studenten het praktijkonderwijs in het eerste semester hebben kunnen afronden. Voor het hele hoger onderwijs (studenten met praktijkonderwijs) geldt dat twee van de drie studenten (66%) het praktijkonderwijs in het eerste semester volledig heeft kunnen afronden; 21 procent kon bijna alles afronden, negen procent kon enkele onderdelen afronden en ruim vier procent heeft niets kunnen afronden. Hierin valt op dat in het wo veel meer studenten het praktijkonderwijs helemaal hebben kunnen afronden (72%) dan in het hbo (63%). De groep studenten die helemaal niets heeft kunnen afronden, is beperkt (4% in het hbo en 5% in het wo).

Figuur 9.6: Mate waarin praktijkonderwijs in het eerste semester van 2020-2021 (tijdens corona) is afgerond

Tabel 9.11 combineert de gegeven uit figuur 9.6 met de vraag of praktijkonderdelen later of eerder in de planning zijn doorgegaan en of deze in de oorspronkelijke vorm zijn doorgegaan. Allereerst heeft (in de gevallen waarin de planning is veranderd) praktijkonderwijs voor de meeste studenten veeleer later (48%) dan eerder plaatsgevonden (8%). Daarom is dit onderscheid in onderstaande tabel niet opgenomen.

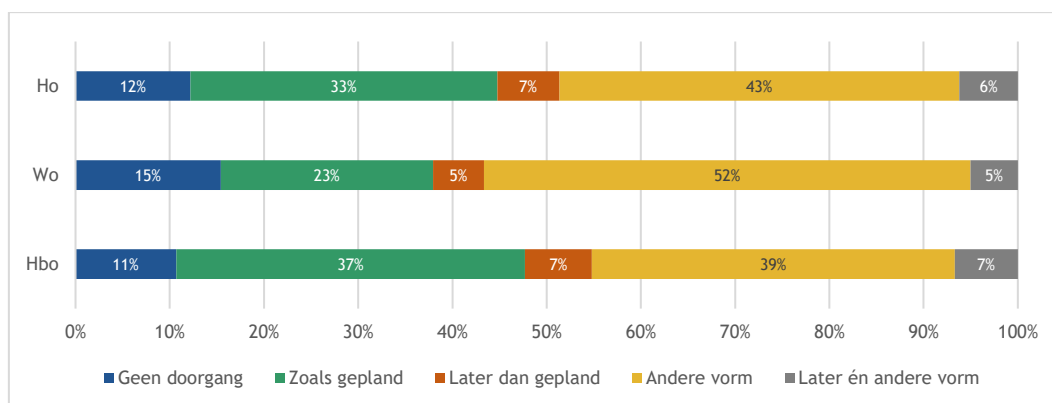
We richten ons bij de beschrijving op de grootste groepen. Met letters verwijzen we naar desbetreffende cellen in de tabel. Voor tien procent (a) van de studenten is al het praktijkonderwijs doorgegaan volgens planning én hebben studenten dit ook afgerond. In totaal twee van de drie studenten hebben, ondanks dat voor sommige wijzigingen in de opzet werden aangebracht, hun praktijkonderwijs kunnen afronden (66%, b). In totaal tachtig procent (c, gesommeerd) van de studenten kreeg praktijkonderwijs in een andere vorm aangeboden. Van alle studenten met praktijkonderwijs heeft ruim de helft (51%, d, gesommeerd) dit (deels of volledig) in een andere vorm aangeboden gekregen én hebben studenten het inmiddels afgerond. In totaal rondde dertig procent het praktijkonderwijs gedeeltelijk af (e); vier procent (f) rondde helemaal niets af.

Tabel 9.11: Organisatie praktijkonderwijs in eerste semester van 2020-2021 (tijdens corona) naar wel/geen afronding

Status ↓	Afronding →	Alles afgerond	Deels afgerond	Niets afgerond	Totaal status
Volgens planning	Alles volgens planning	10% ^(a)	2%	1%	12%
Deels volgens planning	Niets andere vorm	4%	2%	0%	6%
	Deels andere vorm	38% ^(d)	21%	1%	60% ^(c)
	Alles andere vorm	4% ^(d)	2%	0%	6% ^(c)
Niets volgens planning	Niets andere vorm	0%	0%	1%	1%
	Deels andere vorm	3% ^(d)	2%	0%	6% ^(c)
	Alles andere vorm	5% ^(d)	2%	1%	8% ^(c)
Totaal afgerond		66% ^(b)	30% ^(e)	4% ^(f)	100%

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen). Gewogen voor steekproefafwijkingen; ongewogen n = 3.401.

Vragen we aan studenten met praktijkonderwijs wat zij verwachten van deze vorm van onderwijs in het tweede semester, dan geeft elf procent aan dat zij denken dat het niet doorgaat (figuur 9.7). Een op de drie studenten met praktijkonderwijs verwachten dat het zal doorgaan zoals gepland (37%). De rest (55%) verwacht wel dat het doorgang zal vinden, zij het in een andere vorm of op een later tijdstip dan gepland.

Figuur 9.7: Verwachting van praktijkonderwijs in tweede semester (alleen studenten met praktijkonderwijs; n=3.417)

Studenten konden knelpunten benoemen die zij hebben ervaren bij praktijkonderwijs. Van alle studenten met praktijkonderwijs heeft 55 procent één of meer knelpunten ervaren (53% hbo en 59% wo). De grootste problemen bij het volgen van praktijkonderwijs is de anderhalve meter regel. Door het afstand houden kunnen studenten moeilijker met elkaar samenwerken en overleggen, niet oefenen op elkaar of op echte mensen maar op poppen. Ook melden studenten dat ze minder goed worden begeleid omdat letterlijk de afstand tot elkaar te groot is. Ook zijn er stelselmatig studenten of docenten ziek of afwezig, moet er weer getest worden of wordt het praktijkonderwijs door besmettingen opgeschort. Het komt ook voor dat er helemaal geen praktijkonderwijs wordt gegeven en er alleen online onderwijs is. Dit vinden studenten echt een probleem, meestal omdat ze juist voor een opleiding gekozen hebben vanwege het praktijkonderwijs. Online wordt door bijna iedereen als minder goed ervaren, soms ook gekwalificeerd als onder de maat.

Doordat minder studenten in een praktijkruimte tegelijkertijd aanwezig mogen zijn, worden meestal de uren praktijkonderwijs verminderd en deze gemiste uren kunnen niet meer ingehaald worden. Veel studenten geven aan hierdoor minder geleerd te hebben en minder praktijkervaring op hebben kunnen doen. Het wordt als een groot gemis ervaren door studenten omdat ze niet met materialen en apparatuur konden werken en daardoor niet weten hoe ze er mee om moeten gaan. Ook bestaat er een gereede angst om achterstand op te lopen. Kortom, het praktijkonderwijs is door de coronamaatregelen ernstig bemoeilijkt en online vinden studenten geen gelijkwaardig alternatief, zo niet een minder goed alternatief. Onderstaande woordenwolk (figuur 9.8) geeft deze knelpunten kort weer.

Figuur 9.8: Ervaren knelpunten bij praktijkonderwijs (woordenwolk open antwoorden)

Een selectie uit de verhalen van studenten geeft weer hoe groot het praktijkonderwijs als een gemis wordt ervaren.

Minder oefenen, samenwerken en begeleiding

‘Bij het beperkte aantal fysieke practica tot nu toe kon door 1.5 meter afstand niet in groepen of duo’s gewerkt worden, wat normaal gesproken wel de bedoeling is. Alle practica waren dit jaar individueel, dus stressvol. Oefenen met nieuwe lab-technieken was niet mogelijk, practica waren vaak ingekort’.

‘Lastig om medestudenten te helpen, samen te werken, of even de practicumbegeleider/docent om hulp te vragen tijdens practica door 1.5 meter’.

‘De coronaregels maakte het lastig om goed te kunnen oefenen. Eerdere jaren kon er op medestudenten worden geoefend tijdens praktijklessen, maar nu moest dit op poppen. Dit is toch anders dan in het echt’.

Online is niet gelijkwaardig

‘Door corona hebben we helemaal geen veldwerk kunnen doen en zijn alle excursies afgelast, sommige vonden online plaats, anderen werden veranderd. Hierdoor mis je toch het echte leren’.

‘Alles werd online, waardoor we bijvoorbeeld gesprekken en activiteiten, die normaal in het echt plaats vinden, nu online moesten voeren, wat eigenlijk niet kan’.

‘Bijna alles is online wat bij sommige praktijkvakken helemaal niet te doen is, bijvoorbeeld leren hoe apparatuur in de werkplaats werkt zonder er zelf mee bezig te gaan’.

Minder kwaliteit

‘Corona heeft veel verpest waardoor vakken die eigenlijk praktijkgericht waren nu online worden gegeven in een veel mindere kwaliteit’.

‘Digitale vervanging van experimenten die in persoon hadden moeten worden uitgevoerd, waren soms beneden niveau, maar ik kan dit de docenten niet kwalijk nemen aangezien het ook voor hen de eerste keer was’.

‘De docenten geven zelf aan dat ze de lessen minder goed online geven dan live. Bijna alle praktijkonderwijs is online gegeven in het eerste semester. We hebben dus een minder goede kwaliteit van onderwijs gehad’.

‘De online varianten van praktijkonderwijs voldoen niet aan de eisen. Je leert er veel minder van en doet totaal geen ervaring op wat later van pas gaat komen’.

‘Dingen die je hoort te leren in een hotel, gaan niet via de webcam. Het is erg jammer dat je je inschrijft voor een praktijk studie en vervolgens het hele jaar op je kamer zit met hele andere opdrachten dan verwacht’.

‘Corona heeft er natuurlijk voor gezorgd dat praktijkonderwijs niet door gaat. We hebben bijvoorbeeld lessen fotografie en film gehad, maar deze konden niet fysiek worden gegeven. Wat er gebeurt? Je moet filmen/fotograferen met je telefoontje. Ik heb daarom niet echt het idee gehad dat ik wat heb geleerd. Ook kon je niet gemakkelijk vragen stellen aan de docent op het moment dat je wel de beschikking had over opname apparatuur, want online gaat dit gewoon veel moeilijker’.

Achterstand oplopen

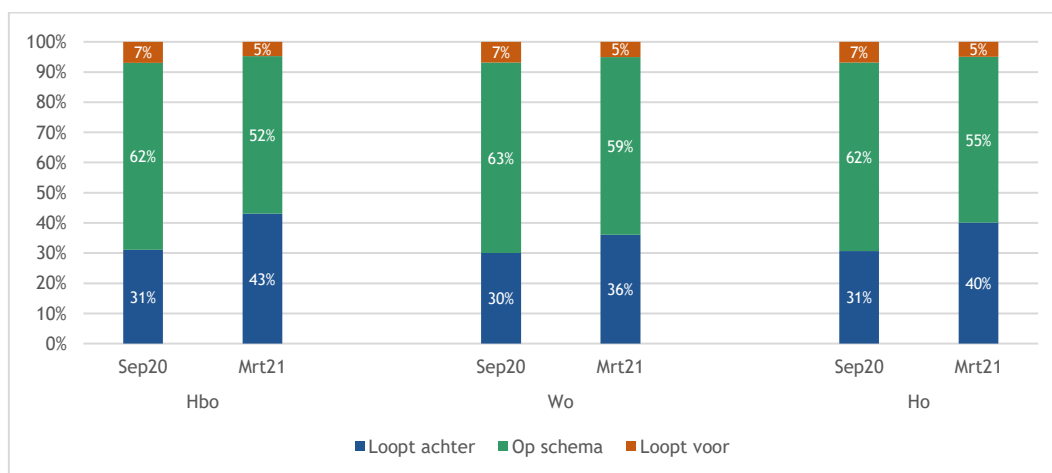
‘Corona bemoeilijkt praktijkonderwijs heel erg. We hebben echt veel meer praktijk nodig en ik hoor en zie bij veel mensen dat er veel moeite is met praktijk op dit moment. We komen echt praktijkonderwijs te kort’.

‘Aangezien het praktijkonderwijs nu grotendeels online gegeven wordt, ervaar je niet hoe het is om zelf in een laboratorium te staan. Dat is voor mijn studie wel erg van belang, dus hier lopen we nu op achter’.

Handelingen die we normaal gesproken zelf uitvoeren, waren door beperkte tijd/ruimte in laboratoria al voor ons verricht door de begeleiders voorgaand aan practica etc. Hierdoor voelt het alsof wij als studenten achterlopen betreft lab-ervaring, en gaan we het waarschijnlijk moeilijk krijgen tijdens de master later’.

9.5 Stages, coschappen, praktijkonderwijs en studievoortgang

In deze laatste paragraaf besteden we aandacht aan de relatie tussen stages, coschappen, praktijkonderwijs en studievoortgang. Studievoortgang is op verschillende manieren bevestigd: allereerst is gevraagd naar de studievoortgang aan het begin van het studiejaar en de huidige studievoortgang. Vervolgens is gevraagd of studenten verwachten dit studiejaar studieachterstand op te lopen. Er is (uiteraard) een grote samenhang tussen de indicatoren voor studievoortgang en de verwachte studieachterstand. Figuur 9.9 toont de studievoortgang van alle studenten in maart 2021 vergeleken met de situatie in september 2020. Hieruit blijkt dat in maart 2021 in vergelijking met het begin van het studiejaar iets meer studenten achterlopen. Dit geldt voor zowel hbo als wo.

Figuur 9.9: Studievoortgang in september 2020 en maart 2021 naar soort hoger onderwijs

Met een multivariate analyse is gekeken of de huidige studievoortgang, gecontroleerd voor de studievoortgang aan het begin van het studiejaar, verschilt voor studenten met en zonder stages, coschappen of praktijkonderwijs. Hiervoor is nagegaan wel kenmerken (in samenhang) de meeste relatie vertonen met studievoortgang. Hierbij is (als referentie) gecontroleerd voor de studievoortgang aan het begin van het studiejaar en nagegaan in hoeverre de studievoortgang hierna verslechterd of verbeterd is en of dit voor stages of praktijkonderwijs én voor hbo of wo in meer of mindere mate het geval is. In de laatste kolom ('Sig.') is te zien of de inbreng van de afzonderlijke kenmerken significant is (<0,01) of niet. Omdat eerstejaars geen studievoortgang konden rapporteren voor de start van het studiejaar, is hun studievoortgang op 'neutraal' gezet (score 3).

Tabel 9.12 laat zien dat de huidige studievoortgang, gerelateerd aan de studievoortgang aan het begin van het studiejaar, niet beter of slechter is voor studenten met stages, coschappen of praktijkonderwijs. Allereerst zien we dat er een grote samenhang is tussen de studievoortgang ana het begin van het studiejaar en de huidige studievoortgang. Gecontroleerd voor de studievoortgang aan het begin zien we geen verschillen in de huidige studievoortgang tussen degenen de wel of geen stages, coschappen of praktijkonderwijs hadden. Wel is de studievoortgang in het wo over de gehele linie beter dan in het hbo.

Tabel 9.12: Relatie tussen het hebben van praktijkonderwijs, stage en coschappen en de ontwikkeling van de studievoortgang (ongewogen)

	B	Std. Error	Bèta	t	Sig.
(Constant)	1,049	,041		25,408	,000
Studievoortgang begin studiejaar	,517	,013	,380	38,395	,000
Praktijkonderwijs	,002	,015	,001	,109	,913
Stage	,028	,017	,018	1,673	,094
Coschap	-,032	,070	-,005	-,461	,645
Soort ho (ref=hbo)	,069	,016	,046	4,220	,000

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen); n=8.726. R=,383; Adj. R²=,147.

Hierna kijken we naar de samenhang tussen het al dan niet hebben kunnen afronden van het praktijkonderwijs en de studievoortgang (tabel 9.13). Uit deze analyse komt naar voren dat degenen die alles hebben afgerond een veel betere studievoortgang hebben dan degenen die niets hebben afgerond, als rekening wordt gehouden met de studievoortgang die zij rapporteren aan het begin van het studiejaar. Studenten die praktijkonderwijs deels afronden, zitten daar tussenin. Er is geen verschil tussen hbo en wo.

Tabel 9.13: Praktijkonderwijs: relatie tussen het kunnen afronden van praktijkonderwijs en de ontwikkeling van de studievoortgang (ongewogen)

	B	Std. Error	Bèta	t	Sig.
(Constant)	1,007	,059		16,954	,000
Studievoortgang begin studiejaar	,469	,020	,356	23,128	,000
Alles afgerond (ref = deels afgerond)	,349	,025	,228	14,228	,000
Niets afgerond (ref = deels afgerond)	-,240	,060	-,063	-3,967	,000
Soort ho (ref = hbo)	,005	,023	,003	,198	,843

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen); n=3.375. R=,461; Adj. R²=,211.

In totaal 22 procent van de hbo-studenten en 24 procent van de wo-studenten verwacht enige vorm van vertraging op te lopen als gevolg van COVID-19 (tabel 9.14). Meer dan de helft van de hbo-studenten (53%) en zestig procent van de wo-studenten denkt geen vertraging op te lopen. Een kwart van de hbo-studenten en zestien procent van de wo-studenten kan dit (nog) niet inschatten.

Tabel 9.14: Verwacht vertraging op te lopen (gewogen voor steekproefafwijkingen) en reden vertraging als gevolg van COVID-19 (gewogen voor steekproefafwijkingen)

	Hbo	Wo	Ho
Verwacht vertraging op te lopen:	22%	24%	23%
<i>Indien vertraging, veroorzaakt door:</i>			
- Beperking aanbod stage/coschappen	36%	24%	31%
- Beperking aanbod praktijkonderwijs	56%	34%	46%
- Persoonlijke omstandigheden	36%	41%	38%
- Andere oorzaken	35%	41%	37%
Geen vertraging	53%	60%	56%
Weet ik niet	25%	16%	21%
Totaal (n)	5.029	3.720	8.749

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen).

Indien we bovenstaande berekeningen toepassen op de totale steekproef (dus inclusief degenen die geen vertraging hebben) en de groep zonder vertraging en ‘weet niet’ samennemen, dan blijkt dat in het hbo 78 procent geen vertraging heeft en in het wo 76 procent (tabel 9.15). Studenten konden meer antwoorden aankruisen. Voor zeven procent wordt de vertraging veroorzaakt door beperkingen in het aanbod van stages en coschappen; voor tien procent door beperkingen in het aanbod van praktijkonderwijs. Vertragingen vanwege corona-gerelateerde persoonlijke omstandigheden komt iets vaker voor in het wo (10%) dan in het hbo (8%).

Tabel 9.15: Vertraging als gevolg van COVID-19 (herberekend op hele steekproef; gewogen voor steekproefafwijkingen)

	Hbo	Wo	Ho
Beperking aanbod stage/coschap	8%	6%	7%
Beperking aanbod praktijkonderwijs	12%	8%	10%
Persoonlijke omstandigheden	8%	10%	9%
Andere oorzaken	8%	10%	8%
Geen vertraging	78%	76%	77%
Totaal (n)	4.646	4.061	8.707

Bron: ResearchNed, survey stages en praktijkonderwijs, 2021. Hbo-bachelor en wo-bachelor en -master (samengenomen).

Studenten konden opmerkingen kwijt over stages, coschappen en praktijkonderwijs. Onderstaande woordenwolk (figuur 9.10) geeft een overzicht van de termen die studenten hierbij gebruikten.

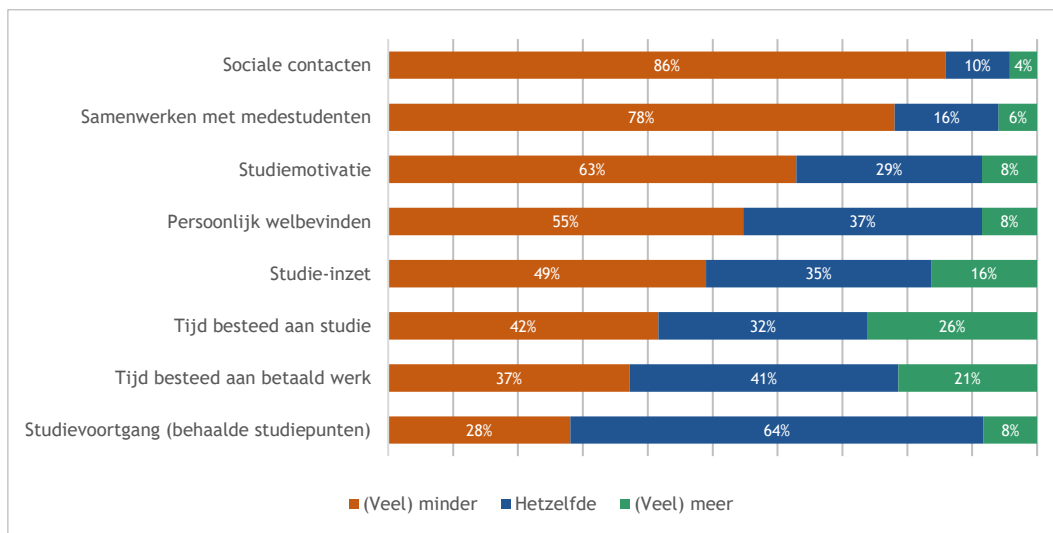
Figuur 9.10: Algemene opmerkingen over stages, coschappen en praktijkonderwijs (woordenwolk open antwoorden)

9.6 Studeren tijdens COVID-19-pandemie

In deze paragraaf besteden we aandacht aan de vraag wat het voor studenten betekent om te studeren tijdens de COVID-19-pandemie. Voor de meeste vragen zijn geen objectieve referentiecijfers gebruikt. Het gaat hier om zelfrapportage van studenten. Drie vragen worden beantwoord:

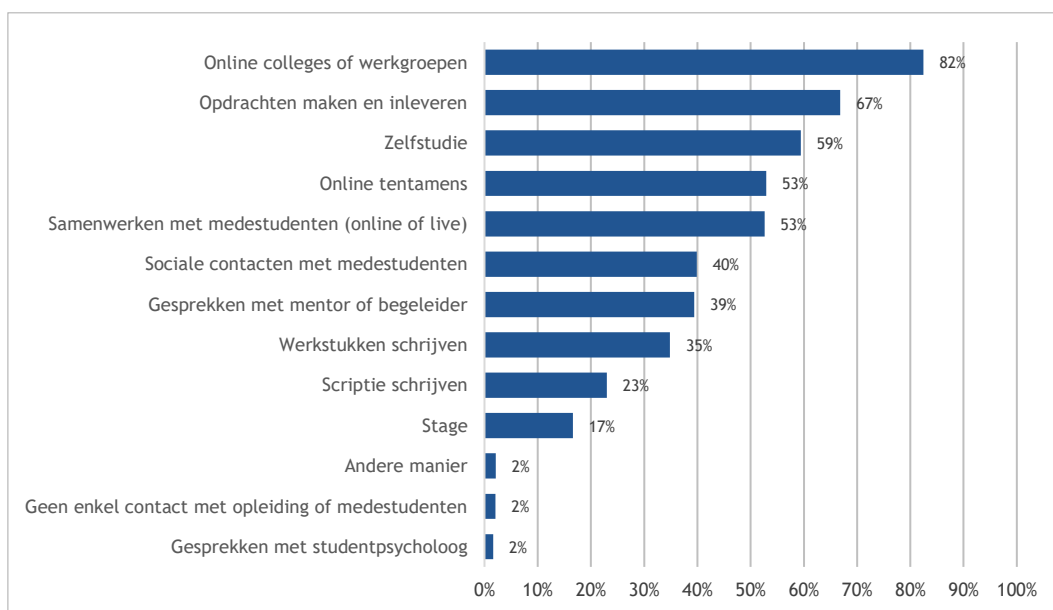
- In welke mate is corona en de maatregelen daaromtrent van invloed geweest op de studievoortgang, studiemotivatatie, studie-inzet, sociale contacten, samenwerken met medestudenten, persoonlijk welbevinden en tijdbesteding aan studie en betaald werk?
- Op welke manier hebben studenten contact gehouden met de opleiding en medestudenten en welk deel van de studenten heeft tijdens de COVID-19-pandemie op geen enkele manier contact onderhouden met de opleiding of medestudenten?

De invloed van de coronamaatregelen op het leven en studie van studenten is groot. Uit figuur 9.11 blijkt dat de invloed het grootst is op sociale contacten, samenwerken met medestudenten en studiemotivatie. Achtereenvolgens zegt 86 procent, 78 procent en 63 procent dat dit (veel) minder is dan voor corona. Dus minder sociale contacten, minder kunnen samenwerken met medestudenten en een lagere studiemotivatie. Het minst nog heeft de studievoortgang te lijden gehad onder de coronamatregelen, tenminste als men dat vergelijkt met de andere aspecten. Toch meldt 28 procent van de studenten dat de studievoortgang (veel) minder is dan voorheen. Ook het welbevinden van studenten had te lijden onder corona. Ruim de helft geeft aan dat het welbevinden eronder geleden heeft.

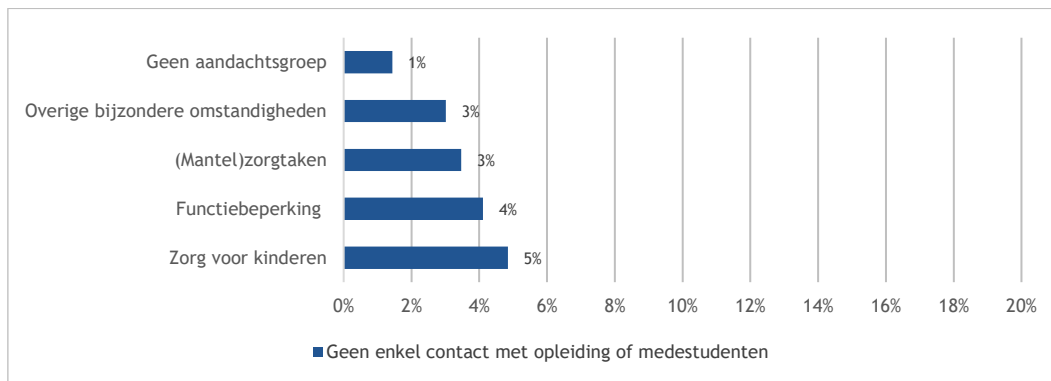
Figuur 9.11: Veranderingen door corona (Studentenmonitor 2020)

Vanwege de coronamaatregelen was het bijna niet mogelijk om fysiek onderwijs te krijgen. Aan studenten is gevraagd op welke manier zij contact hebben gehouden met de opleiding en met medestudenten (figuur 9.12). De meeste studenten hebben online colleges en werkgroepen gevolgd (82%) en/of hebben opdrachten gemaakt (67%). Bijna zes van de tien studenten geef aan vooral aan zelfstudie te hebben gedaan. Twee procent heeft op geen enkele manier contact onderhouden met de opleiding of met medestudenten.

Figuur 9.12: Manier van contact houden met opleiding en medestudenten tijdens corona, naar soort ho (Studentenmonitor 2020)

Kijken we naar de groep studenten met bijzonder omstandigheden dan blijkt dat vijf procent van de studenten met zorg voor kinderen op geen enkele manier contact heeft gehouden met de opleiding of met medestudenten (zie figuur 9.13). Voor studenten met een functiebeperking (en hierdoor belemmerd worden bij de studie) was dit vier procent. Binnen de groep ‘overig’ waren het vooral verslaafden die geen contact onderhielden (niet in figuur).

Figuur 9.13: Studenten die tijdens de coronapandemie geen enkel contact houden met opleiding of medestudenten, naar bijzondere groepen (Studentenmonitor 2020)

9.7 Samenvatting

Deze paragraaf rapporteert over een survey over stages, coschappen en praktijkonderwijs dat is uitgevoerd onder een panel van 9.000 studenten. Zij vulden in maart 2021 vragen in over de mate waarin stages, coschappen en praktijkonderwijs voorkwamen in hun opleiding in het studiejaar 2020-2021, hun tevredenheid hierover, in hoeverre deze doorgang konden vinden en wat gevolgen hiervan zijn voor de studievoortgang.

Wat is de omvang van stages en coschappen?

In totaal 52 procent van de hbo-studenten en 22 procent van de wo-studenten in de steekproef hadden in het eerste semester van dit studiejaar stage of coschappen; hiervan was het merendeel ook daadwerkelijk ingeroosterd. Voor meer dan de helft verliep de stage of de coschappen anders dan voorzien. Voor veertig procent van alle studenten met stage of coschappen vond deze plaats zoals gepland én werd de stage afgerond. Voor alle anderen waren er aanpassingen van de periode of de vorm van de stage. In totaal zeven van de tien studenten hebben hun stage uiteindelijk kunnen afronden. Zeven procent van de studenten moest de stage voortijdig afbreken. De helft van de studenten waarvoor een stage in het tweede semester is gepland, verwacht dat deze normaal doorgang vindt

Hoe waarden studenten stages en coschappen, wat zijn ervaren knelpunten?

Studenten die stage of coschappen hadden, waren doorgaans (zeer) tevreden (meer dan 80%); meer dan driekwart vond dat zij veel geleerd hadden. Het meest positief waren wo-studenten die coschappen liepen.

Studenten waardeerden vooral de begeleiding tijdens hun stage. Deze was van de meesten kwalitatief van goed niveau waardoor ze niet alleen veel geleerd hebben, maar zich ook persoonlijk konden ontwikkelen. Een op de tien wo-studenten en zestien procent van de wo-studenten ontving echter helemaal geen begeleiding bij het zoeken naar een stageplek. Daarnaast waren niet alle studenten positief over deze begeleiding; bijna een kwart was ontevreden.

Voor zes van de tien studenten waren er factoren die het volgen van stages compliceerden. Ervaren knelpunten hadden vooral te maken met de coronamaatregelen. Deze hebben het vinden van een stageplaats ernstig bemoeilijkt. Er is minder vraag en minder behoefte aan stagiaires bij bedrijven. In de zorg zijn coschappen en stages stilgelegd of uitgesteld. Ook op scholen zijn vanwege de complete sluiting en de regel dat er geen externen op school mochten komen, stages komen te vervallen.

Wat is de omvang van praktijkonderwijs?

Praktijkonderwijs wordt aangeboden aan meer dan de helft van de hbo-bachelorstudenten (55%), aan 41 procent van de wo-bachelorstudenten en 35 procent van de wo-masterstudenten en komt het meest voor in de sectoren Gezondheidszorg, Kunst, Landbouw en Bètatechniek. Voor tien procent van de studenten is al het praktijkonderwijs doorgegaan volgens planning én hebben studenten dit ook afgerond. Twee van de drie studenten hebben, ondanks dat er soms wijzigingen in de opzet werden aangebracht (dit was bij 80% het geval), hun praktijkonderwijs kunnen afronden. Dertig procent heeft het praktijkonderwijs deels afgerond; vier procent rondde nog niets af. Bachelorstudenten (hbo) en bachelor- en masterstudenten (wo) die praktijkonderwijs krijgen dat voor een gemiddelde van ongeveer tien uur per week. Het gemiddeld hoogste aantal uren praktijkonderwijs krijgt de student van de kunstopleidingen (14). In het wo wordt het grootste aantal uren praktijkonderwijs gegeven in de sectoren Gezondheidszorg (13) en Landbouw (10).

Hoe waarderen studenten praktijkonderwijs, wat zijn ervaren knelpunten?

Praktijkonderwijs wordt positief gewaardeerd. Twee derde van de studenten geeft aan veel geleerd te hebben tijdens praktijkonderwijs; ook ongeveer twee derde is (zeer) tevreden over praktijkonderwijs. Men is vooral tevreden over de begeleiding verleend door deskundige begeleiders en docenten. Over de beschikbaarheid en kwaliteit van de materialen is men ook erg tevreden. De mogelijkheden om te oefenen en de geleerde theorie in praktijk te brengen en te toetsen, krijgen eveneens veel waardering. Knelpunten waren er ook, voornamelijk veroorzaakt door de anderhalve-meter-regel. Hierdoor konden studenten moeilijker met elkaar samenwerken en overleggen, niet oefenen op elkaar of met echte mensen werken. De afstand had ook een negatieve invloed op de begeleiding, die was letterlijk op afstand. Andere knelpunten hadden betrekking op het niet doorgaan van praktijkonderwijs, minder uren of online. En online praktijkonderwijs vindt men geen gelijkwaardig alternatief voor het praktijkonderwijs waar je kunt leren omgaan met mensen, materialen, apparatuur en kunt meekijken.

Hebben stages, coschappen en praktijkonderwijs doorgang kunnen vinden en zo nee, in welke mate heeft dit gevolgen gehad voor de studievoortgang?

Allereest blijkt dat de studievoortgang van alle studenten is in maart 2021 vergeleken met de situatie in september 2020 minder goed is; meer studenten lopen in maart 2021 achter dan in het begin van het studiejaar. Verder blijkt uit de analyses dat de huidige studievoortgang, gerelateerd aan de studievoortgang aan het begin van het studiejaar, niet beter of slechter is voor studenten met stages, coschappen of praktijkonderwijs dan voor studenten die deze vormen van onderwijs niet hadden. Voor praktijkonderwijs geldt wél dat degenen die alles hebben afgerond een veel betere studievoortgang laten zien dan degenen die niets hebben afgerond (wederom rekening houdend met de studievoortgang aan het begin van het studiejaar). Ruim een vijfde van de hbo-studenten en een kwart van de wo-studenten verwacht vertraging op te lopen als gevolg van de COVID-19-pandemie. Daarentegen verwacht meer dan de helft van de hbo-studenten (53%) en zestig procent van de wo-studenten geen vertraging. Als we dit doorvertalen naar de totale steekproef, dan blijkt dat in het hbo 78 procent geen vertraging heeft en in het wo 76 procent. Voor zeven procent wordt de vertraging veroorzaakt door beperkingen in het aanbod van stages en coschappen; voor tien procent door beperkingen in het aanbod van praktijkonderwijs. Kortom, de studievoortgang van zowel hbo als wo studenten heeft te lijden (gehad) onder de coronacrisis. Deze is echter niet noemenswaardig minder goed voor studenten met stage, coschappen of praktijkonderwijs dan voor andere studenten.

In welke mate is corona en de maatregelen daaromtrent van invloed geweest op de studievoortgang, studiemotivatie, studie-inzet, sociale contacten, samenwerken met medestudenten, persoonlijk welbevinden en tijdbesteding aan studie en betaald werk?

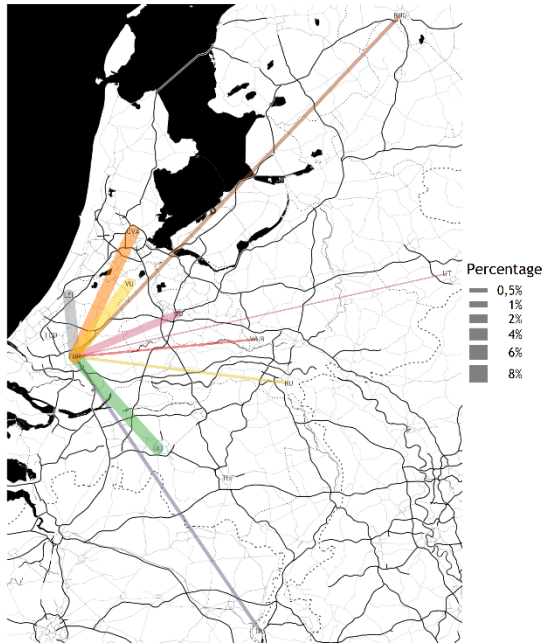
De invloed van de coronamaatregelen op het leven en studie van studenten is groot: minder sociale contacten (86%), minder kunnen samenwerken met medestudenten (78%). Bijna twee op de drie zegt dat de studiemotivatie is achteruitgegaan. Ruim de helft geeft aan dat het welbevinden geleden heeft onder corona. Het minst nog heeft de studievoortgang te lijden gehad onder de coronamaatregelen, tenminste als men dat vergelijkt met de andere aspecten.

Op welke manier hebben studenten contact gehouden met de opleiding en medestudenten en welk deel van de studenten heeft tijdens de COVID-19-pandemie op geen enkele manier contact onderhouden met de opleiding of medestudenten?

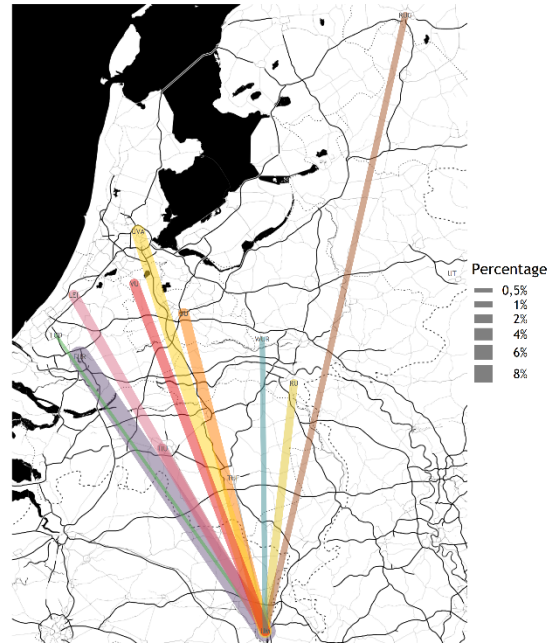
De meeste studenten hebben contact onderhouden met de opleiding en met medestudenten door online colleges en werkgroepen te volgen. Twee procent heeft op geen enkele manier contact gehad met de opleiding of met medestudenten. Dit zijn vooral studenten met zorg voor kinderen of studenten met een functiebeperking (en hiervan belemmering ondervinden bij de studie). Ook relatief veel studenten met verslavingsproblemen raakten tijdens corona het contact met instelling, docenten en medestudenten kwijt.

Bijlage 1: Van bachelor naar master: overzichten per universiteit

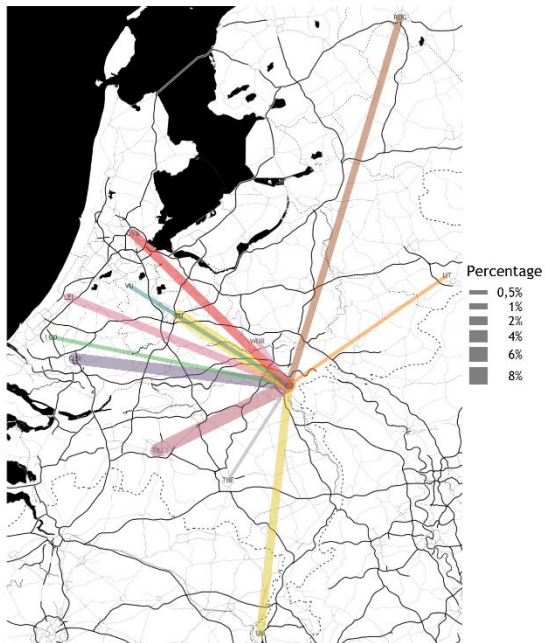
Erasmus Universiteit Rotterdam

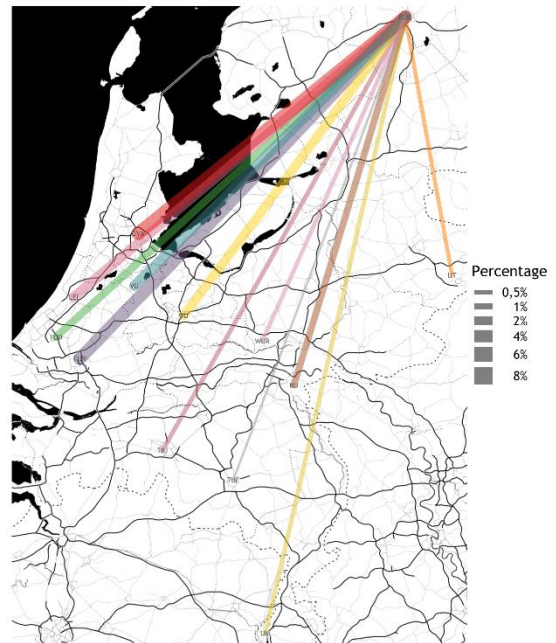
Maastricht University

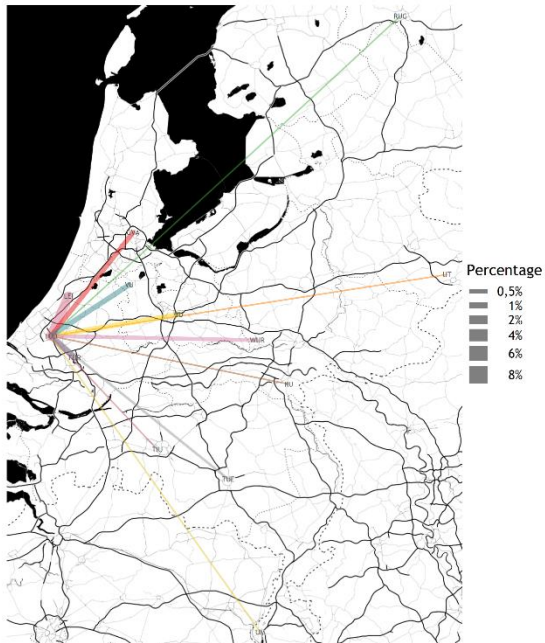
Radboud Universiteit Nijmegen

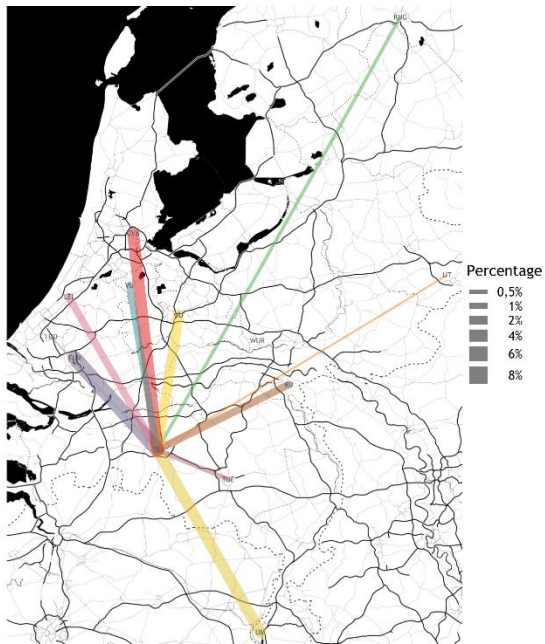
Rijksuniversiteit Groningen

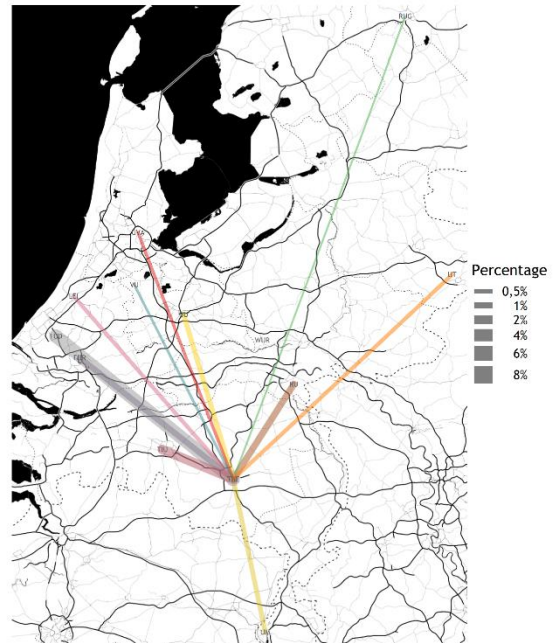
Technische Universiteit Delft

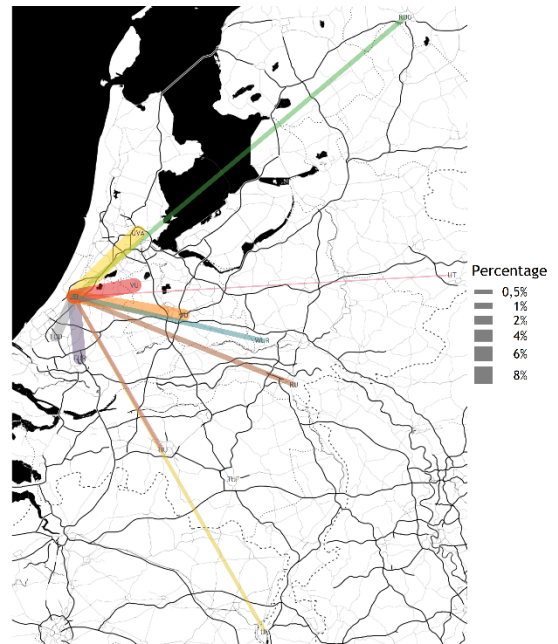
Tilburg University

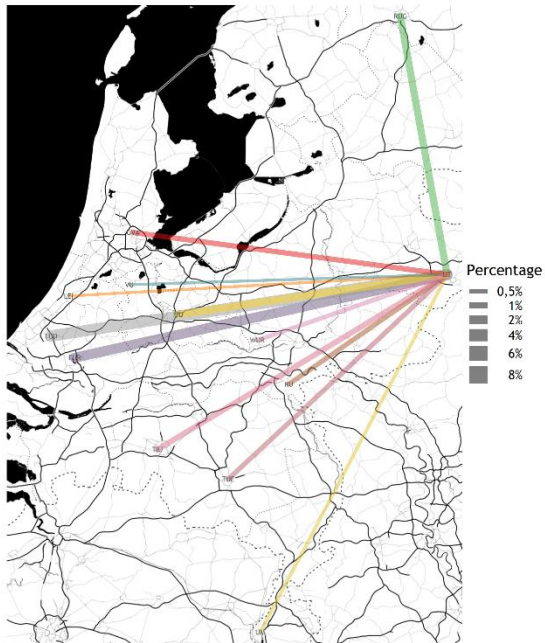
Technische Universiteit Eindhoven

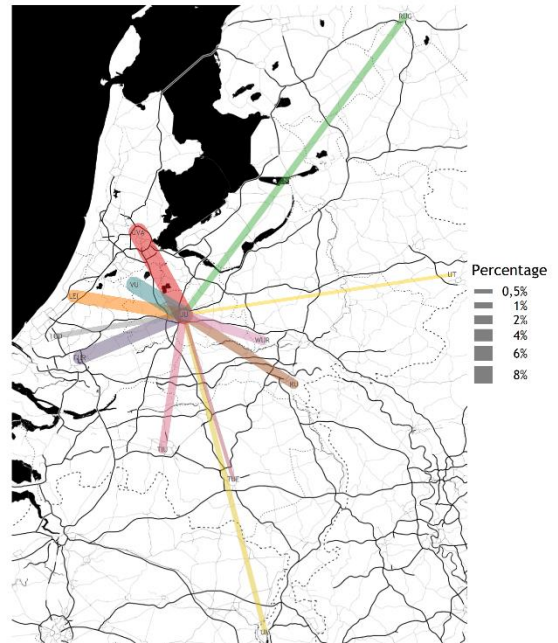
Universiteit Leiden

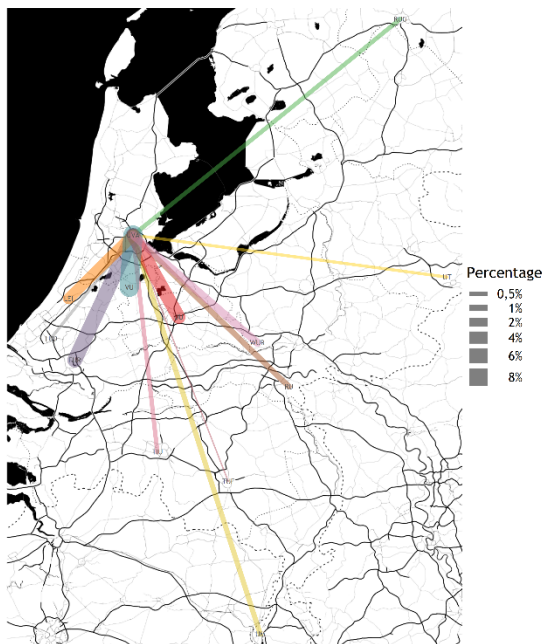
Universiteit Twente

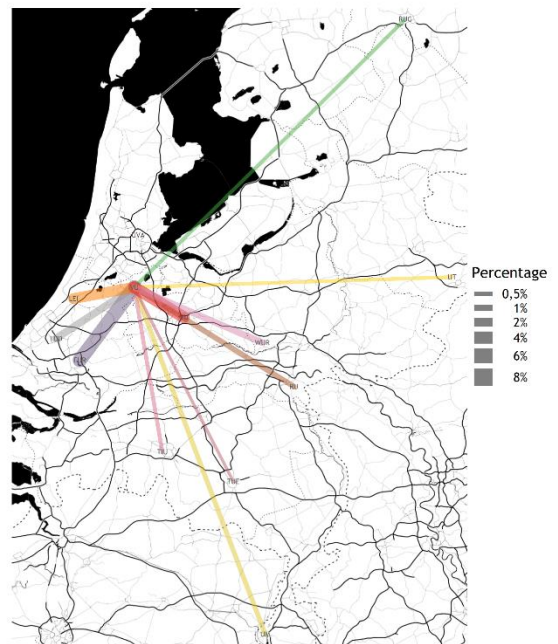
Universiteit Utrecht

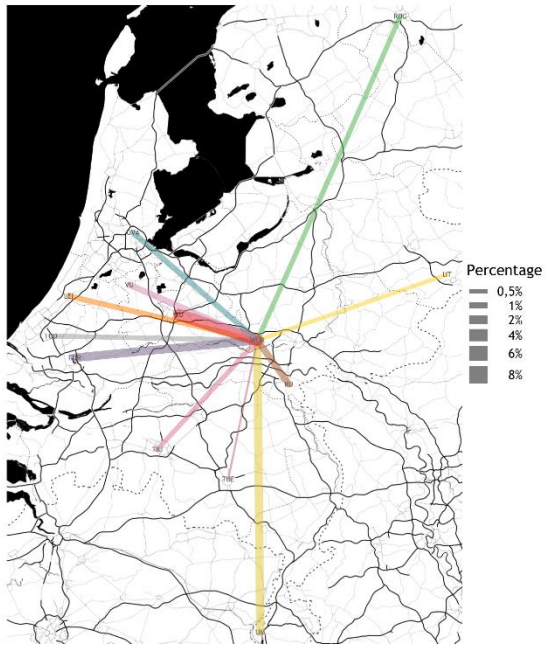

Universiteit van Amsterdam

Vrije Universiteit Amsterdam

Bijlage 2: Overzicht van tabellen en figuren

Tabel 3.1:	Aantal records (voltijd) verwerkt in de Startmonitor - ongewogen.....	71
Tabel 3.2:	Overzicht van de meest-toegepaste selectiecriteria	89
Tabel 3.3:	Overzicht en ordening van gevonden selectie-instrumenten	90
Tabel 4.1:	Bachelor diplomacohorten voltijd (bron: 1cHO 2006-2020).....	98
Tabel 4.2:	Bachelor diplomacohorten voltijd naar type doorstroom (bron: 1cHO 2008-2020).....	99
Tabel 4.3:	Ontwikkeling studentaantallen in de hbo-educatieve masters in (met >30 studenten; bron 1cHO 2017-2020).....	109
Tabel 4.4:	Ontwikkeling studentaantallen in overige hbo-masters (met >30 studenten; bron 1cHO 2017-2020).....	110
Tabel 4.5:	Doorstroom van bachelor naar master, voltijd wo, instroom in de master in studiejaar 2020-2021	111
Tabel 5.1:	Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor hoger onderwijs (Alleen bachelor voltijd; voor de analyses is een weefactor toegepast.	118
Tabel 6.1:	Ongewogen steekproefaantallen Studentenmonitor hoger onderwijs	152
Tabel 6.2:	Bijzondere groepen studenten: functiebeperkingen en bijzondere omstandigheden in afgelopen 12 maanden (bron: Studentenmonitor 2020).....	154
Tabel 6.3:	Type functiebeperking (Studentenmonitor 2020)	156
Tabel 7.1:	Aantal records (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2020)	173
Tabel 7.2:	Eerstejaars uitval en switch van mbo-sector naar hbo-sector (bron: 1cHO, eerstejaarscohorten 2018 en 2019)	179
Tabel 8.1:	Hoofdschrijvingen in analyses (bron: DUO-1cHO 2012-2019 en DUO-SF 2010-2019); studenten die wel en geen studiefinancieringsproduct afnemen	206
Tabel 8.2:	Verdeling studenten naar stelsel waar zij onder vallen in percentages (alleen studenten met recht op studiefinanciering) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	207
Tabel 8.3:	Aantallen records gebruikt voor analyses studiefinanciering (Studentenmonitor) - ongewogen.....	207
Tabel 8.4:	Type studiefinanciering in Studentenmonitor 2015-2016 t/m 2018-2019.....	208
Tabel 8.5:	Leenbedragen levenlanglerenkrediet in de periode september tot en met december 2020 (bron: DUO)	226
Tabel 8.6:	Motieven om wel of niet te lenen en het percentage studenten dat deze motieven belangrijk vond in 2019-2020	229
Tabel 9.1:	Responsverantwoording survey stages, coschappen en praktijkonderwijs.....	243
Tabel 9.2:	Studenten in de steekproef die stage of coschappen hebben in 2020-2021	243
Tabel 9.3:	Oordeel over het geleerde tijdens stages en coschappen en tevredenheid over stages en coschappen	244
Tabel 9.4:	Planning en afronding van de stages	245
Tabel 9.5:	Verwachting doorgang stage/coschap tweede semester	246
Tabel 9.6:	Schatting van aantal studenten met praktijkonderwijs (ongewogen aantallen)	248
Tabel 9.7:	Type praktijkonderwijs naar soort hoger onderwijs en sector (gewogen voor steekproefafwijkingen)	248
Tabel 9.8:	Aantal uren praktijkonderwijs (per week) naar soort ho en sector (gewogen voor steekproefafwijkingen)	249
Tabel 9.9:	Percentage studenten dat aangeeft veel geleerd te hebben tijdens praktijkonderwijs en (zeer) tevreden te zijn over praktijkonderwijs.....	249
Tabel 9.10:	Praktijkonderwijs in eerste semester doorgegaan zoals gepland (gewogen voor steekproefafwijkingen)	251
Tabel 9.11:	Organisatie praktijkonderwijs in eerste semester van 2020-2021 (tijdens corona) naar wel/geen afronding	252
Tabel 9.12:	Relatie tussen het hebben van praktijkonderwijs, stage en coschappen en de ontwikkeling van de studievoortgang (ongewogen)	255

Tabel 9.13: Praktijkonderwijs: relatie tussen het kunnen afronden van praktijkonderwijs en de ontwikkeling van de studievoortgang (ongewogen)	255
Tabel 9.14: Verwacht vertraging op te lopen (gewogen voor steekproefafwijkingen) en reden vertraging als gevolg van COVID-19 (gewogen voor steekproefafwijkingen)	255
Tabel 9.15: Vertraging als gevolg van COVID-19 (herberekend op hele steekproef; gewogen voor steekproefafwijkingen)	256
Figuur 2.1: Omvang diplomacohorten havo/vwo/mbo (aantallen) vanaf eindexamenjaar 2010-2011 en directe doorstroom naar het hoger onderwijs (bron: DUO stroomdata)	38
Figuur 2.2: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	39
Figuur 2.3: Gediplomeerden vwo (%) die direct zijn doorgestroomd naar hbo of wo t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	39
Figuur 2.4: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (aantallen) en type doorstroom vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	40
Figuur 2.5: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (%) en type doorstroom vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	40
Figuur 2.6: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die na één jaar zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs eindexamenjaar t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	41
Figuur 2.7: Diplomacohorten havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	41
Figuur 2.8: Gediplomeerden vwo (%) die direct zijn doorgestroomd naar hbo of wo t.o.v. alle gediplomeerden naar geslacht: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	42
Figuur 2.9: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn doorgestroomd naar het hoger onderwijs: geen migratieachtergrond versus niet-westerse migratieachtergrond t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	42
Figuur 2.10: Aantal instroomgerechtigde jongeren met een migratieachtergrond dat direct is doorgestroomd vanuit havo, mbo en vwo naar het hoger onderwijs: (jaartal betreft jaar behalen diploma mbo); betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	43
Figuur 2.11: Gediplomeerden havo/vwo/mbo (%) die direct zijn ingestroomd in het ho naar opleiding ouders t.o.v. alle gediplomeerden: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: CBS-microdata)	43
Figuur 2.12: Gediplomeerden mbo (%) die direct en indirect zijn ingestroomd in het hoger onderwijs t.o.v. alle gediplomeerden naar opleidingsniveau van de ouders: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: CBS-microdata)	44
Figuur 2.13: Bèta-rendement: percentage gediplomeerden met bètatechnisch profiel dat direct doorstroomt naar ho en kiest voor bètatechniek naar geslacht t.o.v. alle gediplomeerden met bètatechnisch profiel die naar het ho gaan: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	45
Figuur 2.14: Bestemming van gediplomeerden die niet doorstromen naar het hoger onderwijs: betreft alle diplomacohorten vanaf eindexamenjaar 2010-2011 (bron: DUO stroomdata)	45
Figuur 2.15: Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk deel van het Koninkrijk (bron: CBS-microdata)	46
Figuur 2.16: Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in het hbo naar eiland van herkomst (bron: CBS-microdata)	46

Figuur 2.17: Instroom van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in het wo naar eiland van herkomst (exclusief BES-eilanden) (bron: CBS-microdata).....	47
Figuur 2.18: Instroom in de bachelor (absolute aantallen, eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal, excl. associate degrees) (bron: 1cHO 2011-2020).....	47
Figuur 2.19: Instroom in de associate degree (absolute aantallen, eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal) (bron: 1cHO 2011-2020)	48
Figuur 2.20: Verdeling van de instroom in de bachelor en associate degree naar opleidingsvorm (eerstejaars hoger onderwijs, voltijd, deeltijd en duaal, excl. associate degrees) (bron: 1cHO 2011-2020).....	48
Figuur 2.21: Instroom (absolute aantallen) in deeltijdopleidingen en/of studenten ouder dan 30 (excl. februari-instroom en excl. ad; alleen hoofdschrijvingen ho) (bron: 1cHO 2011-2020)	49
Figuur 2.22: Verdeling van de instroom in de voltijd bachelor naar selectie (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2020).....	49
Figuur 2.23: Instroom in selectieopleidingen als % van de totale instroom in de voltijd bachelor naar geslacht en migratieachtergrond (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2020)	50
Figuur 2.24: Instroom in numerusfixusopleidingen als % van de totale instroom (overige selectieopleidingen zijn hierbij achterwege gelaten) in de voltijd bachelor naar geslacht en migratieachtergrond (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2006-2020).....	50
Figuur 2.25: Verdeling van de instroom in de voltijd bachelor naar geslacht (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020).....	51
Figuur 2.26: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor en associate degree naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)	51
Figuur 2.27: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar leeftijd (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)	52
Figuur 2.28: Verdeling van de instroom in de voltijd hbo-bachelor en associate degree naar vooropleiding (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)	52
Figuur 2.29: Verdeling van de instroom in de voltijd wo-bachelor naar vooropleiding vóór het ho (eerstejaars hoger onderwijs) (bron: 1cHO 2011-2020)	53
Figuur 2.30: Percentage nieuwe bachelor- en associate degree-studenten met een (niet-westerse) migratieachtergrond (voltijd) (bron: 1cHO 2011-2020)	53
Figuur 2.31: Verdeling van de eerstejaars instroom in de bachelor en ad (voltijd) naar tekortsector (%) (bron: 1cHO 2011-2020).....	54
Figuur 2.32: Verdeling van de instroom in de hbo-bachelor en associate degree naar sector (%) (bron: 1cHO 2011-2020).....	54
Figuur 2.33: Verdeling van de voltijd bachelorinstroom in het wo naar sector (%) (bron: 1cHO 2006-2020).....	55
Figuur 2.34: Gemiddelde vo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom uit het vwo naar soort ho en geslacht (bron: 1cHO 2011-2020)	55
Figuur 2.35: Ontwikkeling van de bachelorinstroom (eerstejaars ho) in de pabo naar vooropleiding (absolute aantallen, voltijd, deeltijd en duaal) (bron: 1cHO 2011-2020)	56
Figuur 2.36: Ontwikkeling van de bachelorinstroom (eerstejaars ho) in de pabo naar geslacht (absolute aantallen, voltijd, deeltijd en duaal) (bron: 1cHO 2011-2020)	56
Figuur 2.37: Gemiddelde havo en vwo-eindexamencijfers van de voltijd bachelorinstroom in de pabo (alleen voltijd) (bron: 1cHO 2011-2020).....	57
Figuur 2.38: Instroom in onderwijsopleidingen naar geslacht (in absolute aantallen, alleen hbo-bachelor, voltijd en deeltijd) (bron: 1cHO 2011-2020)	57
Figuur 2.39: Instroom in hbo-lerarenopleidingen naar tekortvakken in het vo: aantallen, alleen hbo-bachelor, voltijd, deeltijd en duaal samengenomen (bron: 1cHO 2011-2020)	58
Figuur 2.40: Percentage deelname bètatechnische opleidingen (voltijd) in de bachelor naar geslacht (% t.o.v. totale instroom) (bron: 1cHO 2011-2020).....	58
Figuur 2.41: Aantal internationale studenten (instroom) voltijd bachelor (% , excl. ad) (bron: 1cHO 2011-2020)	59

Figuur 2.42: Aandeel internationale studenten (instroom) voltijd bachelor t.o.v. alle voltijd bachelorstudenten (% , excl. ad) (bron: 1cHO 2011-2020)	59
Figuur 2.43: Aantal internationale studenten (instroom) naar (EER-)herkomst voltijd bachelor (% , excl. ad) (bron: 1cHO 2011-2020)	60
Figuur 2.44: Percentage eerstejaars hoger onderwijs dat aan het begin en aan het eind van het eerste studiejaar thuis woont (bron: Startmonitor 2011-2020 en Studentenmonitor 2012-2020)	60
Figuur 2.45: Belangrijkste reden van eerstejaars om thuis te blijven wonen naar opleidingsniveau ouders (Studentenmonitor 2015-2020)	61
Figuur 2.46: Percentage eerstejaars hoger onderwijs waarvan ouders geen ho-opleiding hebben (bron: Startmonitor 2011-2020 en CBS-microdata).....	61
Figuur 2.47: De relatie tussen migratieachtergrond en opleidingsniveau van de ouders (bron: Startmonitor 2019-2020).....	62
Figuur 2.48: Percentage eerstejaars ho (onderscheiden naar vooropleiding) waarvan beide ouders geen ho-opleiding hebben (bron: CBS-microdata)	62
Figuur 2.49: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met ouders met een modaal of lager inkomen (bron: CBS-microdata 2011-2020)	63
Figuur 2.50: Percentage eerstejaars hoger onderwijs met ouders met een modaal of lager inkomen naar vooropleiding (bron: CBS-microdata 2011-2020)	63
Figuur 2.51: Verdeling van de totale hbo-eerstejaarspopulatie over inkomensniveau, opleidingsniveau en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata 2020-2021)	64
Figuur 2.52: Verdeling van de totale wo-eerstejaarspopulatie over inkomensniveau, opleidingsniveau en migratieachtergrond (bron: CBS-microdata 2020-2021)	64
Figuur 2.53: Percentage nieuwe voltijd bachelors en associate degrees met een aanvullende beurs (eerstejaars hoger onderwijs) naar type hoger onderwijs (bron: 1cHO/SFS 2011-2019)	65
Figuur 2.54: Percentage nieuwe voltijd bachelors en associate degrees met een aanvullende beurs (eerstejaars hoger onderwijs) naar vooropleiding (bron: 1cHO/SFS 2011-2019).....	65
Figuur 2.55: Percentage nieuwe voltijd bachelors dat een functiebeperking heeft en het percentage studenten dat belemmerd wordt bij de studie door de functiebeperking (bron: Studentenmonitor 2011-2020)	66
Figuur 3.1: Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) goed te hebben nagedacht over de studiekeuze (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2020).....	72
Figuur 3.2: Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) goed te hebben nagedacht over de studiekeuze naar migratieachtergrond (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2020)	73
Figuur 3.3: Percentage eerstejaars dat aangeeft (zeer) goed te hebben nagedacht over de studiekeuze naar vooropleiding (gemeten in september) (bron: Startmonitor 2009-2020)	73
Figuur 3.4: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos naar opleidingsniveau ouders (bron: Startmonitor 2009-2020).....	74
Figuur 3.5: Percentage studenten dat een goede binding ervaart met de opleiding (bron: Startmonitor 2009-2020).....	74
Figuur 3.6: Percentage studenten dat een goede binding ervaart naar al dan niet weloverwogen studiekeuze (bron: Startmonitor 2009-2020)	75
Figuur 3.7: Invloed van corona-omstandigheden op de studiekeuze (bron: Startmonitor 2020)	75
Figuur 3.8: Acht belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2009-2020).....	76
Figuur 3.9: Wijze waarop studenten deelnemen aan voorlichtingen op hogescholen/universiteiten in coronatijd (bron: Startmonitor 2020)	76
Figuur 3.10: De mate van invloed van de acht belangrijkste geraadpleegde informatiebronnen bij studiekeuze eerstejaars (bron: Startmonitor 2013-2020)	77
Figuur 3.11: Eerstejaars ho per groep die aangeeft voornamelijk een bepaald type keuzebronnen te hebben geraadpleegd naar migratieachtergrond (bron: Startmonitor 2009-2020)	78
Figuur 3.12: Eerstejaars ho per groep die aangeeft bepaalde keuzebronnen te hebben geraadpleegd bij hun studiekeuze naar opleidingsniveau ouders (bron: Startmonitor 2009-2020)	78

Figuur 3.13: Belangrijkste keuzemotieven: % voor wie motieven een (grote) rol speelden (bron: Startmonitor 2009-2020).....	79
Figuur 3.14: Belangrijkste keuzemotieven (in drie groepen) naar migratieachtergrond (bron: Startmonitor 2009-2020).....	79
Figuur 3.15: Belangrijkste keuzemotieven (in drie groepen) naar opleidingsniveau ouders (bron: Startmonitor 2009-2020).....	80
Figuur 3.16: Mate waarin eerstejaars baankansen als (zeer) belangrijk ervaren bij hun studiekeuze naar geslacht (bron: Startmonitor 2014-2020).....	80
Figuur 3.17: De inschatting die eerstejaars maken over de hoogte van het collegegeld in het eerste jaar van het ho, naar soort ho (bron: Startmonitor 2019-2020)	81
Figuur 3.18: Invloed van de halvering van het collegegeld op de keuze om te gaan studeren naar soort ho (bron: Startmonitor 2019-2020)	82
Figuur 3.19: Invloed van de halvering van het collegegeld op de keuze voor een specifieke studie naar soort ho (bron: Startmonitor 2019-2020).....	82
Figuur 3.20: Wijze waarop studenten hebben deelgenomen aan studiekeuzecheckactiviteiten (bron: Startmonitor 2016-2020).....	84
Figuur 3.21: Percentage dat vindt dat zij door SKC-/matchingsactiviteiten zekerder of minder zeker zijn geworden over hun studiekeuze (bron: Startmonitor 2015-2020)	84
Figuur 3.22: Percentage dat vindt dat zij door SKC-/matchingsactiviteiten (veel) zekerder zijn geworden over hun studiekeuze naar type activiteit (bron: Startmonitor 2016-2020)	85
Figuur 3.23: Advies en feedback in studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014-2020)	85
Figuur 3.24: Inhoud advies in studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2014-2020)	86
Figuur 3.25: Vorm waarin studenten in de studiekeuzecheck een advies en/of feedback ontvingen (bron: Startmonitor 2018-2020).....	86
Figuur 3.26: Percentage studenten dat goede match ervaart naar uitslag advies studiekeuzecheck (bron: Startmonitor 2018-2020).....	87
Figuur 3.27: Deelname aan selectie (bron: Startmonitor 2018-2020).....	87
Figuur 3.28: Studenten die deelnemen aan selectie: % afwijzingen en eerste of tweede keuze opleiding (bron: Startmonitor 2018-2020)	88
Figuur 3.29: De mate waarin het BSA als een voordeel of nadeel van de opleiding wordt gezien bij de studiekeuze van eerstejaars ho-studenten (bron: Startmonitor 2018-2020)	91
Figuur 3.30: De invloed van het BSA op het studiegedrag van eerstejaars ho-studenten (bron: Startmonitor 2018-2020).....	91
Figuur 3.31: Oordeel over aansluiting van studie met de vooropleiding; % (zeer) tevreden: eerstejaars voltijd bachelors (bron: Startmonitor 2009-2020; N.B. vanaf 2018-19 aansluitingsvraag in juni i.p.v. december)	92
Figuur 3.32: Aandeel (%) hbo-studenten met een mbo vooropleiding dat een doorstroomkeuzedeel heeft gevolgd (bron: Startmonitor 2017-2020)	92
Figuur 3.33: Aandeel (%) hbo-studenten met een mbo vooropleiding dat een goede aansluiting van studie met de vooropleiding ervaart naar al dan niet volgen van doorstroomkeuzedeel (bron: Startmonitor 2017-2019)	93
Figuur 3.34: Aandeel (%) hbo-studenten met een mbo vooropleiding dat een goede binding ervaart naar al dan niet volgen van doorstroomkeuzedeel (bron: Startmonitor 2017-2020).....	93
Figuur 4.1: Masterinstroom (excl. postmasters) naast soort hoger onderwijs in absolute aantallen (1cHO 2006-2020).....	100
Figuur 4.2: Masterinstroom in het wo (excl. postmasters) naar soort hoger onderwijs (%) naar vooropleiding (1cHO 2006-2020).....	101
Figuur 4.3: Instroom in master (% , exclusief postmasters) van internationale studenten ten opzichte van totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)	101
Figuur 4.4: Instroom in master (% , exclusief postmasters) met niet-westerse migratieachtergrond ten opzichte van totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)	102
Figuur 4.5: Instroom in universitaire eerstegraads lerarenopleidingen (N, voltijd en deeltijd samengenomen) (bron: 1cHO 2006-2020)	102

Figuur 4.6: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een hbo- of wo-master naar soort ho bachelor ten opzichte van totale bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)	103
Figuur 4.7: Doorstroom van bachelorgediplomeerden voltijd (direct en indirect) naar een wo-master naar soort ho bachelor en migratieachtergrond (1cHO 2006-2020)	104
Figuur 4.8: Bachelorgediplomeerden voltijd (wel/niet internationale student) die doorstromen naar een Nederlandse master (1cHO 2006-2020)	104
Figuur 4.9: Redenen om af te zien van een wo-master (alleen hbo-studenten in het vierde jaar van hun opleiding) (bron: Studentenmonitor 2015-2020)	105
Figuur 4.10: Herkomst bachelor (voltijd) en bestemming master (1cHO 2006-2020)	105
Figuur 4.11: Bachelorgediplomeerden voltijd die doorstromen naar een hbo- of wo-master binnen dezelfde sector ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)	106
Figuur 4.12: Bachelorgediplomeerden voltijd in het bètatechniek domein (%) die direct of indirect doorstromen naar een wo-master in het bètatechniek domein ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar soort ho in bachelor naar laatste bachelorjaar (1cHO 2006-2020)	106
Figuur 4.13: Bachelorgediplomeerden voltijd die (direct en indirect) doorstromen naar een meerjarige hbo- of wo-master ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar type doorstroom en bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)	107
Figuur 4.14: Wo-bachelorgediplomeerden voltijd die (direct en indirect) doorstromen naar een researchmaster ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar bachelor diplomacohort (1cHO 2006-2020)	107
Figuur 4.15: Masterinstroom (% excl. postmasters) in meerjarige masters t.o.v. totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)	108
Figuur 4.16: Belangrijkste redenen van eerstejaars voltijdstudenten aan een éénjarige wo-master om niet te kiezen voor een meerjarige master (meer antwoorden mogelijk; bron: Studentenmonitor 2015-2020)	108
Figuur 4.17: Instroom in eerstegraads lerarenopleidingen en onderwijsmasters ten opzichte van totale masterinstroom (1cHO 2006-2020)	109
Figuur 4.18: Bachelorgediplomeerden wo voltijd die doorstromen naar een wo-master aan dezelfde dan wel een andere instelling ten opzichte van alle BaMa-doorstroom naar bachelor diplomacohort (bron: 1cHO 2006-2020)	111
Figuur 4.19: Gerichtte voorbereidingen op de master tijdens de bachelor, alleen masterstudenten in het wo (bron: Studentenmonitor 2020)	112
Figuur 4.20: Redenen waarom wo-masterstudenten zich niet gericht hebben voorbereid op de master (bron: Studentenmonitor 2020)	113
Figuur 4.21: Aandeel masterstudenten met de master van de eerste, tweede of derde keuze, naar opleidingsniveau ouders (bron: Studentenmonitor 2020)	113
Figuur 4.22: Aandeel masterstudenten met de master van de eerste, tweede of derde keuze, naar vooropleiding (bron: Studentenmonitor 2020)	113
Figuur 4.23: Redenen waarom wo-masterstudenten niet de master van hun eerste keuze volgen (bron: Studentenmonitor 2020)	114
Figuur 4.24: Tevredenheid met de keuze voor huidige master, naar eerste keuze versus tweede, derde of vierde keuze (bron: Studentenmonitor 2020)	114
Figuur 4.25: Percentage studenten dat het jammer vindt niet de master van de eerste keuze te volgen (bron: Studentenmonitor 2020)	114
Figuur 4.26: Motieven voor de keuze voor de huidige master (bron: Studentenmonitor 2020)	115
Figuur 5.1: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand (Studentenmonitor 2013-2020)	121
Figuur 5.2: Percentage voltijd bachelorstudenten met studieachterstand dat hierop aangesproken wordt (Studentenmonitor 2013-2020)	121
Figuur 5.3: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar hoogste vooropleiding (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)....	122
Figuur 5.4: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar migratieachtergrond (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)....	122

Figuur 5.5: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar vooropleiding en migratieachtergrond (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)	123
Figuur 5.6: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar vooropleiding en migratieachtergrond (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)	123
Figuur 5.7: Percentage (voltijd) hbo-studenten afgestudeerd binnen 5 jaar naar vooropleiding en geslacht (bron: 1cHO; bewerking ResearchNed; definities en uitkomsten afgestemd met VH/DUO)....	124
Figuur 5.8: De ontwikkeling van bachelorrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2006 t/m 2016 (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU)	124
Figuur 5.9: De ontwikkeling van opleidingsrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2006 t/m 2016 naar migratieachtergrond (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU)	125
Figuur 5.10: De ontwikkeling van opleidingsrendementen in het wo na 4 jaar (nominaal + 1) instroomcohorten 2006 t/m 2016 naar geslacht (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU)	125
Figuur 5.11: De ontwikkeling van opleidingsrendementen in het hbo na 5 jaar en wo na 4 jaar (nominaal +1) naar opleidingsniveau ouders (bron: ResearchNed, definities afgestemd met VSNU).....	126
Figuur 5.12: Bachelorrendement (nominaal+1) voor hbo (diploma binnen 5 jaar) en wo (diploma binnen 4 jaar) naar inkomen ouders (86% bekend) (bron: CBS microdata)	126
Figuur 5.13: Diploma behaald in nominaal +1 (bachelor, voltijd) naar herkomst (bron: CBS microdata) ...	127
Figuur 5.14: Diploma behaald (voltijd bachelor) in nominaal +1 naar eiland van herkomst (bron: CBS microdata)	127
Figuur 5.15: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) (Studentenmonitor 2011-2020)	128
Figuur 5.16: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar herkomst (Studentenmonitor 2016-2020)	128
Figuur 5.17: Studievoortgang van voltijd bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar geslacht (Studentenmonitor 2011-2020).....	129
Figuur 5.18: Studievoortgang van voltijd hbo-bachelorstudenten t.o.v. nominaal studeren (=100) naar vooropleiding (Studentenmonitor 2011-2020)	129
Figuur 5.19: Studievoortgang ten opzichte van programma: eigen inschatting voltijd bachelorstudent (Studentenmonitor 2015-2020)	130
Figuur 5.20: Studievoortgang ten opzichte van eigen ambities: eigen inschatting voltijd bachelorstudent (Studentenmonitor 2015-2020)	131
Figuur 5.21: Percentage voltijd bachelorstudenten met meer dan gemiddelde inzet (Studentenmonitor 2011-2020)	131
Figuur 5.22: Percentage voltijd bachelorstudenten en mate van motivatie (Studentenmonitor 2011-2020)	132
Figuur 5.23: Tijdbesteding aan studie in uren per week van voltijd bachelorstudenten: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2011-2020).....	132
Figuur 5.24: Tijdbesteding hbo-voltijdbachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2011-2020)	133
Figuur 5.25: Tijdbesteding wo voltijd bachelors: contacturen en zelfstudie (uren p.w.): studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2011-2020)	133
Figuur 5.26: Uren contacttijd per week van eerstejaars voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	134
Figuur 5.27: Percentage eerstejaars voltijd bachelorstudenten dat >12u contacttijd volgt (Studentenmonitor 2011-2020)	134
Figuur 5.28: Tijdbesteding van zowel vol- als deeltijd bachelor- en masterstudenten in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII)	135
Figuur 5.29: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk (Studentenmonitor 2011-2020)	135
Figuur 5.30: Percentage voltijd bachelorstudenten met betaald werk, naar vooropleiding (Studentenmonitor 2011-2020)	136

Figuur 5.31: Percentage vol- en deeltijd bachelor-en masterstudenten met betaald werk in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII)	136
Figuur 5.32: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week: voltijd bachelors (Studentenmonitor 2011-2020)	137
Figuur 5.33: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week naar sector: voltijd bachelors (Studentenmonitor 2020)	137
Figuur 5.34: Tijdbesteding van werkenden aan hun baan in uren per week (gerubriceerd): voltijd bachelors (Studentenmonitor 2011-2020)	138
Figuur 5.35: Tijdbesteding aan betaald werk in uren per week, vol- en deeltijd bachelor-en masterstudenten in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII)	138
Figuur 5.36: Invloed baan op studie naar aantal uren werken per week van voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	139
Figuur 5.37: Studievoortgang (100=nominaal) van voltijd bachelorstudenten naar aantal uren werken per week (Studentenmonitor 2017-2020)	139
Figuur 5.38: Percentage eerstejaars voor wie genoemde redenen om te werken belangrijk zijn (Studentenmonitor 2011-2020)	140
Figuur 5.39: Oordeel over de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	141
Figuur 5.40: Oordeel over de inhoud van de opleiding; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	141
Figuur 5.41: Oordeel over docenten; % (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	142
Figuur 5.42: Het oordeel over de studiebegeleiding; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	142
Figuur 5.43: Het oordeel over de mate waarin de studie uitdagend is; percentage (zeer) tevreden: voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	143
Figuur 5.44: Percentage voltijd bachelorstudenten dat bestuurswerk of vrijwilligerswerk verricht (Studentenmonitor 2011-2020)	143
Figuur 5.45: Percentage voltijd- en masterstudenten met studiegerelateerde buitenlandervaring (Studentenmonitor 2013-2020)	144
Figuur 5.46: Motieven van voltijd bachelor- en masterstudenten om naar het buitenland te gaan voor studiegerelateerde doeleinden (Studentenmonitor 2020)	144
Figuur 5.47: Het aandeel voltijd bachelorstudenten waarvan het programma grotendeels in niet-Nederlandse taal wordt verzorgd (Studentenmonitor 2013-2020)	145
Figuur 5.48: Het aandeel (zeer) ambitieuze voltijd bachelorstudenten (Studentenmonitor 2011-2020)	145
Figuur 5.49: Het aandeel (zeer) ambitieuze voltijd bachelorstudenten naar geslacht (Studentenmonitor 2011-2020)	146
Figuur 5.50: Het aandeel voltijd bachelorstudenten dat een honoursprogramma volgt (Studentenmonitor 2011-2020)	146
Figuur 6.1: Studenten die in hun studie beperkt worden door een gezondheidsprobleem in Nederland en andere Europese landen (bron: Eurostudent VII).	155
Figuur 6.2: Aandeel studenten dat belemmerd is bij de studie en het dagelijks leven door bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020).....	156
Figuur 6.3: Studievoortgang ten opzichte van nominaal studeren naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020).....	157
Figuur 6.4: Studievoortgang van studenten met functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2020)	157
Figuur 6.5: Percentage studenten met studieachterstand naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020)	158
Figuur 6.6: Gemiddelde tijdbesteding aan studie in uren per week naar functiebeperking: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2010-2020)	158

Figuur 6.7: Percentage studenten dat zich meer dan gemiddeld inzet voor de studie naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2010-2020)	159
Figuur 6.8: Percentage studenten dat gebruikmaakt van speciale voorzieningen naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2020) ..	159
Figuur 6.9: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over voorzieningen van de instelling voor studeren met functiebeperking, informatie over beschikbare voorzieningen en omgang instelling met functiebeperking (alleen studenten die in hun studie belemmerd worden door functiebeperking) (Studentenmonitor 2020)	160
Figuur 6.10: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiefaciliteiten naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020)	160
Figuur 6.11: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over overige faciliteiten en studieomgeving naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2011-2020)	161
Figuur 6.12: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiebegeleiding naar functiebeperking (alleen studenten die hierdoor belemmerd worden bij de studie, Studentenmonitor 2010-2020)	161
Figuur 6.13: Studievoortgang ten opzichte van nominaal studeren naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)	162
Figuur 6.14: Studievoortgang van studenten met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020) ..	162
Figuur 6.15: Percentage studenten met studieachterstand naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)	163
Figuur 6.16: Aandeel studenten met zorgtaken, bij wie zorgtaken de studietijd (zeer) sterk beperken (Studentenmonitor 2016-2020)	163
Figuur 6.17: Gemiddelde tijdbesteding aan studie in uren per week naar aandachtsgroepen: alleen studenten die geen stage lopen en niet aan hun scriptie werken (Studentenmonitor 2010-2020)	164
Figuur 6.18: Percentage studenten dat zich meer dan gemiddeld inzet voor de studie naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2010-2020)	164
Figuur 6.19: Percentage studenten dat gebruikmaakt van voorzieningen of geen behoefte heeft aan voorzieningen naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2020)	165
Figuur 6.20: Percentage studenten dat gebruikmaakt van verschillende voorzieningen naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2020)	165
Figuur 6.21: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over voorzieningen van de instelling voor studeren met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)	166
Figuur 6.22: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over informatie beschikbare voorzieningen voor studeren met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)	166
Figuur 6.23: Percentage studenten dat (zeer) tevreden, neutraal of (zeer) ontevreden is over omgang instelling met bijzondere omstandigheden (Studentenmonitor 2020)	167
Figuur 6.24: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiefaciliteiten naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)	167
Figuur 6.25: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over overige faciliteiten en studieomgeving naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2011-2020)	168
Figuur 6.26: Percentage studenten dat (zeer) tevreden is over studiebegeleiding naar aandachtsgroepen (Studentenmonitor 2010-2020)	168
Figuur 6.27: Bekendheid met en oordeel over het profileringsfonds (%) (Studentenmonitor 2020)	169
Figuur 6.28: Gebruik profileringsfonds (%) (Studentenmonitor 2020)	169
Figuur 7.1: Eerstejaars uitval/switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (1CHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)	175
Figuur 7.2: Type eerstejaars uitval en switch (%) t.o.v. alle eerstejaars (1CHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)	175

Figuur 7.3: Bestemming van studenten die op t+1 niet meer in het bekostigd ho zijn ingeschreven (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	176
Figuur 7.4: Eerstejaars uitval en switch (%) naar vooropleiding (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019) .	176
Figuur 7.5: Type uitval en switch van eerstejaars hbo-studenten naar vooropleiding (%) t.o.v. alle eerstejaars in het hbo naar bestemming in jaar 2 (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019) ...	177
Figuur 7.6: Type uitval en switch van eerstejaars vwo-gediplomeerden binnen of tussen hbo en wo (%) t.o.v. alle vwo-uitval/switch (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)	177
Figuur 7.7: Type uitval en switch van eerstejaars uit het hbo naar sector (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	178
Figuur 7.8: Type uitval en switch van eerstejaars uit wo naar sector (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	178
Figuur 7.9: Type uitval switch van eerstejaars mbo-hbo (%) naar sector mbo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	179
Figuur 7.10: Type uitval en switch van eerstejaars havo-hbo (%) naar profiel havo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	180
Figuur 7.11: Type uitval en switch van eerstejaars vwo-hbo (%) naar profiel vwo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	180
Figuur 7.12: Type uitval en switch van eerstejaars vwo-wo (%) naar profiel vwo-diploma (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	181
Figuur 7.13: Eerstejaars uitval en switch (%) naar eindexamencijfers vo (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)	181
Figuur 7.14: Eerstejaars uitval en switch in hbo en wo naar type selectie (%) (1cHO/CROHO).....	182
Figuur 7.15: Eerstejaars uitval en switch (%) naar geslacht en soort ho (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)	182
Figuur 7.16: Eerstejaars uitval en switch (%) uit bètatechniek en soort ho (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	183
Figuur 7.17: Bètatechniekkeuze in t+1 van uitsluitend eerstejaars uitval en switch uit bètatechnische studies (%) naar soort hoger onderwijs in eerste jaar (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)	183
Figuur 7.18: Eerstejaars uitval en switch (%) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	184
Figuur 7.19: Eerstejaars uitval/switch (%) van hbo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond versus geen migratieachtergrond naar vooropleiding (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019)	185
Figuur 7.20: Eerstejaars uitval/switch hbo-studenten naar migratieachtergrond en vooropleiding (%) (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	185
Figuur 7.21: Eerstejaars uitval/switch (%) van wo-studenten met een niet-westerse migratieachtergrond tegenover studenten met een Nederlandse achtergrond (alleen vwo) (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	186
Figuur 7.22: Eerstejaars uitval en switch (%) van wo-studenten naar migratieachtergrond (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	187
Figuur 7.23: Type eerstejaars uitval en switch (%) in hbo en wo naar opleiding ouders en migratieachtergrond (bron: CBS microdata; van 64% van de records was het opleidingsniveau van de ouders bekend).....	188
Figuur 7.24: Type eerstejaars uitval en switch (%) in hbo en wo naar opleiding ouders en vooropleiding (mbo en hbo) (bron: CBS microdata; van 64% van de records was het opleidingsniveau van de ouders bekend).....	188
Figuur 7.25: Type eerstejaars uitval en switch (%) in hbo en wo naar opleiding ouders en vooropleiding (alleen vwo) (bron: CBS microdata; van 64% van de records was het opleidingsniveau van de ouders bekend).....	189
Figuur 7.26: Eerstejaars uitval en switch (%) van voltijd bachelor instromers naar inkomen ouders (86% bekend) (Bron: CBS microdata)	189
Figuur 7.27: Eerstejaars uitval/switch (%) van internationale studenten in het wo, vergeleken met Nederlandse studenten met een vwo-achtergrond (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019) ..	190

Figuur 7.28: Eerstejaars uitval en switch (%) van internationale studenten in het wo in vergelijking met Nederlandse studenten met een vwo-achtergrond (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019) ..	190
Figuur 7.29: Percentage eerstejaars uitval/switch naar wel/geen tussenjaar: alleen studenten die direct zijn doorgestroomd vergeleken met degenen die één tussenjaar hadden (1cHO, eerstejaarscohorten 2006-2019).....	191
Figuur 7.30: Percentage studenten dat in eerste jaar uitvalt naar functiebeperking (bron: Startmonitor 2009-2019).....	191
Figuur 7.31: Rendementen (%) van hbo-studenten die na het eerste jaar zijn geswitcht, vergeleken met studenten die doorstuderen (1cHO, berekening ResearchNed)	192
Figuur 7.32: Rendementen (%) van wo-studenten die na het eerste jaar zijn geswitcht, vergeleken met studenten die doorstuderen (1cHO, berekening ResearchNed)	192
Figuur 7.33: Zes belangrijkste redenen van eerstejaars uitval/switch (%) (bron: Startmonitor 2009-2019)	193
Figuur 7.34: Verkeerde studiekeuze als reden voor eerstejaars uitval en switch (%) naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2009-2019)	194
Figuur 7.35: BSA als reden voor eerstejaars uitval en switch (%) naar soort hoger onderwijs (bron: Startmonitor 2010-2019).....	195
Figuur 7.36: Percentage eerstejaars uitvallers dat aangeeft dat de opleiding of instelling uitval voorkomen had kunnen worden (bron: Startmonitor 2018-2019)	196
Figuur 7.37: Percentage eerstejaars dat bewust voor studie koos naar eerstejaars studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2019).....	197
Figuur 7.38: Percentage eerstejaars dat een goede match met de opleiding heeft ervaren naar eerstejaars studieuitval (bron: Startmonitor 2009-2019).....	197
Figuur 7.39: Percentage eerstejaars dat deelgenomen heeft aan studiekeuzeactiviteiten naar eerstejaars studieuitval (bron: Startmonitor 2014-2019).....	198
Figuur 7.40: Eerstejaars studieuitval (%) naar studiekeuzeadvies (bron: Startmonitor 2014-2019)	198
Figuur 7.41: Eerstejaars uitval en switch uit het hbo (boven) en wo (onder) (voltijd bachelor) van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk in vergelijking met andere vooropleiding (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)	199
Figuur 7.42: Eerstejaars uitval (doorgetrokken lijn) en switch (onderbroken lijn) uit hbo (bachelor, voltijd) naar herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)	200
Figuur 7.43: Eerstejaars uitval (doorgetrokken lijn) en switch (onderbroken lijn) uit wo (bachelor, voltijd) naar herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)	200
Figuur 7.44: Eerstejaars uitval en switch (gecumuleerd) uit hbo en wo (alleen voltijd bachelor) naar eiland van herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed)	201
Figuur 7.45: Eerstejaars uitval en switch van studenten uit de Caribische delen van het Koninkrijk uit het hbo, naar eiland van herkomst (bron: CBS microdata; bewerking ResearchNed).....	201
Figuur 8.1: Verdeling studenten naar stelsel waar zij onder vallen in absolute aantallen (alleen studenten met recht op studiefinanciering) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	208
Figuur 8.2: Verdeling studenten naar stelsel waar zij onder vallen: alle studenten, ongeacht wel of geen recht op studiefinanciering (%) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	209
Figuur 8.3: Type studiefinanciering studiejaar 2019-2020: alleen studiefinancieringsgerechtigden (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	209
Figuur 8.4: Percentage studenten met een aanvullende beurs ten opzichte van studenten met een basisbeurs: (alleen studiefinancieringsgerechtigden in nominale fase) of studenten met (recht op) studievoorschot (van deze laatste groep alleen verblijfsjaar ho 1-4) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	210
Figuur 8.5: Studenten met een aanvullende beurs naar inkomen en opleiding van ouders (Studentenmonitor 2011-2020)	211
Figuur 8.6: Bedragen aanvullende beurs (alleen studenten met een aanvullende beurs (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	211
Figuur 8.7: Percentage studenten met een lening als deel van alle studenten en als deel van alle studenten met recht op studiefinanciering naar soort hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	212

Figuur 8.8: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar type ho (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	212
Figuur 8.9: Percentage studenten met een lening (2019-2020) naar type studiefinanciering: alle studenten met recht op studiefinanciering (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	213
Figuur 8.10: Eerstejaarsstudenten met sf-recht (%) mét een lening (alleen eerstejaars ho ba-vt, studenten met basisbeurs of in 2015 studievoorschot) naar wel/geen aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (DUO-1cHO 2006-2019).....	213
Figuur 8.11: Percentage (studiefinancieringsgerechtigde) studenten met een lening naar wel/geen aanvullende beurs: (alleen studiefinancieringsgerechtigden in nominale fase) of studenten met (recht op) studievoorschot (van deze laatste groep alleen verblijfsjaar ho 1-4) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	214
Figuur 8.12: Leengedrag naar croho-sector: alle studenten met recht op studiefinanciering (2015 t/m 2019) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	214
Figuur 8.13: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar geslacht (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	215
Figuur 8.14: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar migratieachtergrond (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	215
Figuur 8.15: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar vooropleiding vóór het ho (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	216
Figuur 8.16: Percentage studenten met een lening ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering naar eerstejaars en ouderejaars (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	216
Figuur 8.17: Percentage studenten met een studielening naar opleidingsniveau en inkomensniveau van ouders (bron: Studentenmonitor hoger onderwijs 2010-2019)	217
Figuur 8.18: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat > 9 mnd. maximaal leent excl. collegegeldkrediet (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	217
Figuur 8.19: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat > 9 mnd. maximaal leent excl. collegegeldkrediet naar studiefinancieringsstelsel (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	218
Figuur 8.20: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat structureel (> 9 mnd.) leent (excl. collegegeldkrediet) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	218
Figuur 8.21: Percentage studenten met een lening (ten opzichte van alle studenten met een lening) dat structureel (> 9 mnd.) leent t.o.v. alle studenten met een lening (excl. collegegeldkrediet) naar studiefinancieringsstelsel (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	219
Figuur 8.22: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening (collegegeldkrediet en lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	219
Figuur 8.23: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening naar type studiefinanciering (collegegeldkrediet/lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	220
Figuur 8.24: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening naar geslacht en type studiefinanciering (collegegeldkrediet/rentedragende lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	220
Figuur 8.25: Leenbedragen per maand van studenten met een studielening naar vooropleiding (alleen studenten onder het studievoorschotstelsel, collegegeldkrediet/lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019).....	221
Figuur 8.26: Leenbedragen per maand van studenten (die vallen onder het studievoorschotstelsel) met een studielening naar wel/geen aanvullende beurs (collegegeldkrediet en lening samengenomen: (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	221
Figuur 8.27: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten met een lening (alleen eerstejaars ho bachelor vt, studenten met basisbeurs of in 2015 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (studenten die niet lenen zijn niet meegenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	222
Figuur 8.28: Leenbedrag (maand) van eerstejaarsstudenten (alleen eerstejaars ho bachelor vt, studenten met basisbeurs of in 2015 studievoorschot) naar aanvullende beurs en soort hoger onderwijs (studenten die niet lenen hebben de waarde 0 gekregen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019) .	222

Figuur 8.29: Gemiddelde leenbedragen per jaar: studenten met een lening én alle studiefinancieringsgerechtigden: alleen studenten die onder het stelsel van studievoorschot vallen (collegegeldkrediet en lening samengenomen) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	223
Figuur 8.30: Totale studieschuld van studenten met sf-recht, peildatum 31-9-2020 (gecategoriseerde leensom) naar het eerste jaar van inschrijving in het hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO-SFS 2011-2015)	223
Figuur 8.31: Totale leensom op peildatum 31-9-2020: alleen studenten met recht op studiefinanciering die lenen, (bovenste grafiek) en alle studenten met sf-recht, ongeacht of zij geleend hebben (onderste grafiek: degenen zonder lening kregen de waarde '0') naar het eerste jaar van inschrijving in het hoger onderwijs (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019), er is geen rekening gehouden met studiestatus of aflossingen	224
Figuur 8.32: Percentage studenten met collegegeldkrediet ten opzichte van alle studenten met recht op studiefinanciering (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	225
Figuur 8.33: Jaarbedragen collegegeldkrediet (alleen degenen met collegegeldkrediet) (bron: DUO-1cHO-SFS 2006-2019)	225
Figuur 8.34: Status lenen en werken van bachelor- en masterstudenten in de nominale fase van hun studie (oud stelsel, basisbeurs) of studievoorschot (Studentenmonitor 2011-2020).....	227
Figuur 8.35: Status lenen en werken naar opleidingsniveau van de ouders (alleen studenten met studievoorschot) (Studentenmonitor 2020)	227
Figuur 8.36: Inkomsten uit verschillende bronnen naar status lenen en werken en opleidingsniveau ouders: geen hoger onderwijs (geen ho) of hoger onderwijs (ho): alleen nominale studenten onder studievoorschot, ouderlijke bijdrage is inclusief inkomsten in natura (bron: Studentenmonitor 2020)	228
Figuur 8.37: Percentage studenten voor wie voldoende ouderbijdrage een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	229
Figuur 8.38: Percentage studenten voor wie het verrichten van betaalde arbeid een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	230
Figuur 8.39: Percentage studenten voor wie het onraden van lenen door ouders een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	230
Figuur 8.40: Percentage studenten voor wie onzekerheid over het toekomstige inkomen een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020) ...	231
Figuur 8.41: Percentage studenten voor wie onvoldoende kennis over leenvoorwaarden een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020) ...	231
Figuur 8.42: Percentage studenten voor wie principiële bezwaren tegen lenen een grote rol speelde bij het afzien van een studielening naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	232
Figuur 8.43: Percentage studenten voor wie onvoldoende ouderbijdrage een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	232

Figuur 8.44: Percentage studenten voor wie het niet of minder willen werken een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	233
Figuur 8.45: Percentage studenten voor wie de gunstige leenvoorwaarden een grote rol speelden bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	233
Figuur 8.46: Percentage studenten voor wie zekerheid over het toekomstig inkomen een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	234
Figuur 8.47: Percentage studenten voor het advies van ouders om te gaan lenen een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	234
Figuur 8.48: Percentage studenten voor wie de overtuiging dat lenen een goed middel is om de studie te financieren een grote rol speelde bij de keuze om te lenen naar opleiding en inkomen van de ouders; studenten onder het studievoorschot (blauwe trendlijn) vergeleken de gemiddelde stand over de gehele periode 2013-2014: grijze lijn) (Studentenmonitor hoger onderwijs 2016-2020)	235
Figuur 8.49: Studenten die bekend zijn met de hoogte van hun studieschuld (Studentenmonitor 2014-2020)	235
Figuur 8.50: Huidige studieschuld en verwachte studieschuld aan het einde van de studie naar type studiefinanciering (Studentenmonitor 2016-2020)	236
Figuur 8.51: Percentage studenten dat financiële moeilijkheden ervaart (alle studenten) (Studentenmonitor 2010-2020)	236
Figuur 8.52: De relatie tussen de ervaren financiële moeilijkheden, opleiding ouders, leengedrag en betaalde arbeid (Studentenmonitor 2016-2020).....	237
Figuur 9.1: Oordeel over de begeleiding bij het zoeken naar een stage (hbo ongewogen n = 2.697; wo ongewogen n = 785)	244
Figuur 9.2: Aspecten van stage waarover studenten tevreden zijn (woordenwolk open antwoorden)	244
Figuur 9.3: Ervaren knelpunten bij stage (woordenwolk open antwoorden)	246
Figuur 9.4: Aspecten van praktijkonderwijs waarover studenten tevreden zijn (woordenwolk open antwoorden).....	250
Figuur 9.5: Mate waarin praktijkonderwijs in het eerste semester van 2020-2021 doorgang kon vinden zoals gepland.....	250
Figuur 9.6: Mate waarin praktijkonderwijs in het eerste semester van 2020-2021 (tijdens corona) is afgerond	251
Figuur 9.7: Verwachting van praktijkonderwijs in tweede semester (alleen studenten met praktijkonderwijs; n=3.417).....	252
Figuur 9.8: Ervaren knelpunten bij praktijkonderwijs (woordenwolk open antwoorden)	253
Figuur 9.9: Studievoortgang in september 2020 en maart 2021 naar soort hoger onderwijs	254
Figuur 9.10: Algemene opmerkingen over stages, coschappen en praktijkonderwijs (woordenwolk open antwoorden).....	256
Figuur 9.11: Veranderingen door corona (Studentenmonitor 2020).....	257
Figuur 9.12: Manier van contact houden met opleiding en medestudenten tijdens corona, naar soort ho (Studentenmonitor 2020)	257
Figuur 9.13: Studenten die tijdens de coronapandemie geen enkel contact houden met opleiding of medestudenten, naar bijzondere groepen (Studentenmonitor 2020)	258

